ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1

VENDREDI
1er SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.089 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.089

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ սպասարկութեանց մէջ բաւական իրարանցում կը տիրէ «փրեւօ տեղեկագրին» պատճառով։ Անոր հրապարակումը խռովեց սենտիքաները, որոնք Թղթատարը ապազգայնացնելու յետին միտք կը տեսնեն, ինչ որ Նախարարը կը հերքէ։ Գլխաւոր միտքը կը կայանայ բաժանումին մէջ եւ ինքնավարութեան ստեղծուած երկու ճիւղերուն։ Զատել՝ հաղորդակցութիւն եւ Թղթատար (թելեֆոմ եւ փոսթ) եւ ամէն մէկուն գլուխը դնել առանձին տնօրէններ, այս է ծրագիրը, որուն նպատակն է դէմ դնել մրցակցութեան։ Մէկ բան յստակ է այս ամբողջին մէջ, որ ամէն բան յստակ չէ, ինչ որ կը պղտորէ մտքերը եւ գործադրութեան մտավախութիւններ կը յառաջացնէ։

ԳՈԼՈՄԲԻՈՅ մէջ կացութիւնը շատ ծանր է եւ լուսարդել հաստատուած է Մետըլինի մէջ, որ երկրին երկրորդ քաղաքն է եւ Կալիրխայի բերդը։ Կառավարութիւնը մերժեց բանակցիլ եւ ուրեմն վախ կայ որ Թմրեցուցիչի քարթելը գործադրութեան դնէ իր սպառնալիքները։ Գրեթէ պատերազմական վիճակ կը տիրէ։ Մետըլինի մէջ, երեք դատաւորներ իրենց հրաժարականը տուին, Միացեալ-Նահանգները հրաւիրեցին իրենց քաղաքացիները որ հեռանան երկրէն (փոխ-վրէժի մտահոգութեամբ)։ Կարճ՝ ամբողջ երկիրն է որ ճակատագրական պահեր կ'ապրի։ Թմրեցուցիչի «արքաները» յայտարարած են թէ երկու տարի կրնան պատերազմ մղել, այնքան լաւ զինուած են։ Ասոնք կամ կը գնեն կամ կը սպաննեն։

ՊԷՅՐՈՒԹ միշտ ռումբերու թիրախ է։ Եւրոպական Հասարակապետութիւնը 5էն 10 միլիոն էքիւ պիտի տրամադրէ որպէս մարդասիրական օժանդակութիւն (շուրջ 5,5-էն 11 միլիոն տոլար)։ Տեղւոյն վրայ անհանդուրժելի կեանք մը կը քաշքշուի։ Նկարագրութիւններն իսկ անհաւատալի կը թուին եւ սակայն...։ Թղթակիցները կը շեշտեն մանաւանդ՝ կանանց դերը։ Անոնցմէ մէկն է որ կը պատմէ.- «Պատերազմը նաեւ կիներու յաղթանակն է երբ զաւակներս եւ ամուսինս ապաստան իջած են, խոհանոցը կը մնամ, վերը, ճաշ պատրաստելու համար։ Բոլոր կիները նոյնը կ'ընեն։ Եւ երբ կինը չդիմանայ, ջղագրգիռ դառնայ, ընտանիքը կը տապալի։ Այդ տեսակէտով իր կեցուածքը ամբողջութեան տեւեն շատ ծանր հետեւանք կրնայ ունենալ։ Պէտք է որ հանդարտ ըլլայ երախաներուն ապահովութիւն ներշնչելու համար»։

ԵՐԲԵՄՆԻ ՎԱՂԱՆՑՈՒԿ ՔՐՏԱԿԱՆ Հանրապետութեան (1946 – 47) նախկին նախագահին տղան Ալի Ղազի հացադուլի դիմած է, Պաղտատի մէջ, ուր երեք տարի է վար դրուած է առանց պատճառի։ Իր հարազատներուն համաձայն, որ կապ չեն կրնար ունենալ այլեւս հետը, ինքզինքը ձգած է մահուան։ 1986-ին է որ ան Պաղտատ գացած է կառավարութեան պաշտօնական հրաւէրին պատասխանելով։ Հիւսէյնի քով գործօն օգնութիւն գտած էր պայքարելու համար Թեհրանի դէմ։ Առաջին նամակի մը մէջ, յայտնած էր իր ընտանիքին թէ ամէն յարգանք վայելած է շաբաթ մը, ապա բան մը փոխուած է եւ երբ ուզած է Պոն վերադառնալ, չեն ձգած որ օդանաւ բարձրանայ։ Արտաքին նախարար՝ Կէնշէրի դիմումներն ալ անպատասխան մնացած են։

ԳԱՍՊԱՐՈՎ գլուխն է ճատրակի համաշխարհային բաժակի մրցումին, կէս կէտ առաւելութեամբ Գարբովի վրայ, ինչ որ քիչ կը թուի, բայց, մասնագէտներու համաձայն կը բաւէ իր յաղթանակը խնդրոյ առարկայ չընելու համար։ Մրցումները տեղի կ'ունենան Սքելեֆթէա (Շուէտ)։ Կը մասնակցի նաեւ Վահանեան։

ԱՈՒՇՎԻՑԻ կարմելին հարցը դեռ չէ մարած, պէտք է ըսել որ կրակին վրայ միշտ իւղ կը լեցուի։ Ամերիկեան հրեայ Քոնկրէսն ծանրօրէն դատապարտած է գերպ. Կլէմպի «նախատական խօսքերը» որոնք «հազիւ քօղարկուած հակահրէութիւն մը կը մատնեն»։ Հրեայ մտաւորական մըն ալ «պաղատագին» կը խնդրէ Պապէն որ լուծում մը գտնէ, մինչ Անտրէոթթի Հռոմ կը հրաւիրէ մայրապետները, ուր իրենց մայրավանք մը պիտի տրամադրէ, հանդարտութիւն բանալով։ Ֆրանսայի մէջ, մէկ «խորթ» ձայն մը բարձրացաւ, հոնկէ ուրկէ միայն կրնար գալ՝ Ազգային Ճակատէն («չար լեզուներ» կան թէեւ, որ կը գտնեն թէ անոնք -յաճախ- կը համարձակին բարձրաձայն ըսել ինչ որ ուրիշներ մտքով կ'ըսեն...)։ Ուրեմն ահա թէ ինչ կը պատասխանէ շարժումին մէկ պարագլուխը հարցին.- «Գիտէ՞ք քանի միլիոն հրեայ մեռած է Աուշվից։ Զո՞րս միլիոն։ Ես կը խորհիմ՝ զերօ։ Սիլեզիոյ մէջ 44 արգելակայան կար։ Գլխաւորը՝ Պիրքընաուի կայանն էր, Աուշվիցէն 11 քիլոմեթր հեռու, ուր մեռած են շատ Հրեաներ։ Աուշվից տաղաւարներ կան ազգութեանց համար՝ պալթ, լեհ, ուկրանացի։ Աուշվից, սարսափելի վայր, կարմելը կոնակ կուտայ կայանին ուր մեռած են 2500 կաթողիկէ քահանայ։ Ահագին պատմութիւն եղաւ այս կարմելին առթիւ։ Եթէ իր վայրը Պիրքընաու ըլլար, ինքզինքս կը դնէի Հրեաներուն տեղը։ Բայց, բուն հարցը, կարգ մը Հրեաներու չափազանցեալ պահանջը, այն է որ ցոյց տան թէ ցեղասպանութեան զոհ միակ ժողովուրդն են։ Ոչ մէկ ժողովուրդ, այնքան տառապեցաւ, քանակով, եւ աւա՛ղ որակով, որքան Ուկրանացիք որոնք 7 միլիոն մեռեալ ունեցան։ Հայկական ցեղասպանութիւնն ալ աւելի անհերքելի է քան հրէական ցեղասպանութիւնը»։

ԼԵՆԻՆԻ ԵՒ ՍՏԱԼԻՆԻ ուղեղները ուսումնասիրուած են յետ-մահու յատուկ հիմնարկի մը կողմէ, կը յայտնէ խորհրդային «Գիտութիւններ եւ Կրօնք» շաբաթաթերթը։ Հիմնարկին տնօրէնը՝ Ադրիանով կը բացատրէ որ 1924ին, գերման հռչակաւոր անդամագննիչ՝ Ֆոկթ Մոսկուա գացած էր քննելու համար Լենինի ուղեղը։ Երկու տարի ետք, այդ հիմնարկը կը ստեղծէր, զոր վարած է մինչեւ 1932։ «Քննութիւնը ցոյց տուած է Լենինի ուղեղին բարձրագոյն կազմակերպութիւնը եւ հաւասարակշռութեան կարելիութիւնները»։ Հիմնարկը ուրիշ «հռչակաւոր ուղեղներ» ալ ստացած է, գերմանուհի համայնավար ղեկավար՝ Քլարա Ցեթկին, Ճափոն Սոցիալ-Դեմոկրատ կուսակցութեան հիմնադիր՝ Սէն Կաթայաման եւայլն, եւայլն։ Ադրիանով չըսեր սակայն Ստալինի ուղեղին քննութեան արդիւնքները, յայտնելով սակայն թէ հիմնարկին ստացած վերջին ուղեղն է։

15-ԷՆ 20 ՄԻԼԻՈՆ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ քաղաքացիներ ալքոլամոլ են եւ 35-էն 40 միլիոն ալ՝ «մեծ խմողներ» կը գրէ «Սովիէտսկայա Ռոսիա» արձանագրելով պաշտօնական վիճակագրութեանց։ 1988-ին քանի հազար հոգի մեռած է ալքոլամոլութենէն։ Նոյն տարին, Խորհրդային Միութիւն 134 միլիոն հեկտոլիթր վոտկա արտադրած է։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 25 / 29)

ՆՈՐ ՑՆՑՈՒՄՆԵՐ

Օգոստոս 23-ին տեղական ժամով ժամը 8.47-ին երկրաշարժի գօտիին մէջ նոր ցնցումներ արձանագրուած են։ Անոնց վերնակեդրոնը գտնուած է Լենինականէն 30 քիլոմեթր հեռու, ուր արձանագրուած ցնցումները 5 բալի ուժգնութիւն ունեցած են։ Զոհ կամ նիւթական վնաս չկայ։

ՀԻՒՐ ՄԸ ԻՐԱՆԷՆ

Օգոստոս 25-ին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Հ. Ոսկանեան ընդունած է Իրանի Խորհրդարանի երեսփոխան Ա. Բաղումեանը։ Զրոյցին ընթացքին ընդգծուած են Հայաստանի եւ Իրանի միջեւ մշակութային, տնտեսական, մարզական կապերու անհրաժեշտութիւնը, սահմանամերձ առեւտուրի կարելիութիւնները։ Ա. Բաղումեան Հայաստանի նախագահին յայտնած է Իրանի կառավարութեան աղէտեալ շրջաններուն օգնելու տրամադրութիւնը։ Ան այցելած է երկրաշարժի գօտին։ Իրանի հայ երեսփոխանը ընդունուած է նաեւ Հայաստանի Արտաքին նախարար Ա. Մկրտչեանի կողմէ։

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ (*)

«Արարատ» «Հրազդան» մարզադաշտին վրայ Օգոստոս 26-ին յաղթեց Օտեսայի «Չերնոմորեց»ին։ Հայկական խումբը դաշտ իջաւ նոր գլխաւոր մարզիչ Նիկոլա Ղազարեանի ղեկավարութեամբ։ Առաջին ճնշումներով իսկ «Արարատ» գերակշռութիւն հաստատեց ու 6-րդ վայրկեանին հակառակորդ խումբը ստացաւ առաջին հարուածը։ Դաշտին լաւագոյն խաղացողը Բարգէն Մելիքեան գնդակը փոխանցեց Վերանեանին որ արձանագրեց առաջին կոլը։

Հաւասարութիւն ապահովելու ջանքերը արդիւնք չտուին ու Օտեսայի խումբը, 24-րդ վայրկեանին, դարձեալ Բարգէն Մելիքեանի կազմակերպած գրոհով ընդունեց երկրորդ կոլը։ Առաջին կիսախաղին վերջին պահերուն «Արարատ»ի հաշիւը բարձրացաւ երեքի։

Երկրորդ կիսախաղին Հայկական խումբը սկսաւ սխալներով խաղալ, ինչ որ օգտուեցաւ «Չերնոմորեց»ը. մրցակիցներու խաղին նպաստեց նաեւ Աշոտ Խաչատրեանի վնասուելով դաշտէն հեռանալը։ Սուր գրոհի մը ժամանակ «Արարատ»ի մարզիկները խախտեցին կանոնները, պատժուեցան 11 մեթրի հարուածով. ատիկա պատճառ եղաւ որ հիւրերը արդիւնքին տարբերութիւնը իջեցնեն երկու կէտի։ Օտեսացիները քանի մը վտանգաւոր գրոհներ ալ գործեցին, սակայն Երեւանցիներու բերդապահը Ալ. Պոդշիվալով չէզոքացուց զանոնք ու խաղը աւարտեցաւ 3 – 1 արդիւնքով։

(*) Խաղին արդիւնքը տուած էինք Օգոստոս 29-ի մեր թիւով։

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ՀԻՒՐԵՐԸ

Հայաստանի վարչապետ Վ. Մարգարեանց Օգոստ. 23-ին ընդունեցաւ Միացեալ-Նահանգներու հանրապետական կուսակցութեան Ծերակոյտի նախագահ՝ Ռ. Տոլը եւ կինը՝ Աշխատանքի նախարար Էլիզապէթ Տոլը։ Զրոյցի ընթացքին հիւրերը ծանօթացան Սպիտակի վերաշինութեան աշխատանքներուն ընթացքին։ Ռ. Տոլ ըսաւ թէ մեկնումէն առաջ հանդիպում մը ունեցած է Նախագահ Պուշի հետ, վերադարձին եւս պիտի ներկայացնէ Հայաստանի առջեւ ծառացած հարցերը, քննելով ամերիկեան օժանդակութեան նոր հնարաւորութիւններ։ Նոյն օրը ամերիկացի հիւրերը այցելած են Ծիծեռնակաբերդ ու ծաղիկ զետեղած Եղեռնի զոհերու յուշարձանին։ Այս արարողութեան ներկայ գտնուած է նաեւ Հայաստանի Արտաքին նախարար Ա. Մկրտչեան։ Նոյն օրը հիւրերը մեկնած են Լենինական, ծանօթանալու շինարարական աշխատանքին։ Էլիզապէթ Տոլ այցելած է Երեւանի երրորդ մանկական հիւանդանոցը, զրոյց ունեցած աղէտահար երախաներու հետ ու նուէրներ բաժնած։

Օգոստոս 24-ին հիւրերը այցելած են Էջմիածին ու հանդիպում ունեցած Վազգէն Ա.ի հետ։

ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ԱՐՑԱԽՑԻՆԵՐՈՒՆ

Գորիսի ճամբու շինարարութեան վարչութեան աշխատակիցները որոշած են օգնել Արցախցիներուն, շինելու համար Ստեփանակերտէն Մարտունի երկարող մայրուղին։ Այդ նպատակով մարզին մայրաքաղաքին ծայրամասը սկսած է ասֆալտ-պեթոնի գործատան կառուցումը։ Մօտ ատենէն Զանգեզուրցիները կը սկսին առաջին քիլոմեթրերու հարթեցումը։ Այս մայրուղին մեծ նշանակութիւն ունի մարզին ճարտարարուեստականացումին մէջ. ներկայիս լարուած կացութեան պատճառով շինարարութիւնը որոշ դժուարութիւններով կ'ընթանայ, սակայն Զանգեզուրցի շինարարները վճռական են մայրուղին շուտով գործածութեան յանձնելու։

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 75-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի Բիւրոն որոշած է ցեղասպանութեան 75-ամեակին առիթով, ռուսերէն հրատարակել «Հայկական հարցը – Հայերու ցեղասպանութիւնը» հանրագիտական բառարանը։ Նկատելով որ վերջին տարիներուն արեւմուտքի մէջ բազմաթիւ հրատարակութիւններ կատարուած են այս նիւթին մասին, անհրաժեշտ նկատուած է հետազօտութիւններու արդիւնքները ամփոփել ու 1990-ի ընթացքին լոյս ընծայել հանրագիտական վերոյիշեալ բառարանը։ Յետագային ան կը հրատարակուի նաեւ հայերէն ու անգլերէն լեզուներով։

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ԲՆԱԿԵԼԻ ՆՈՐ ՇՐՋԱՆԸ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը վաւերացուցած է Լենինականի բնակելի

(Շար.ը Դ. էջ)

ՅՈՒՇԵՐ ԻՄ ՈՒՍՈՒՑՉԻ՝ ՀՐԱՉԵԱՅ ԱՃԱՌԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Վ. ՕՀԱՆԵԱՆ

Աճառեանը 1918 – 1923-ին Թաւրիզում ապրում էր Կեդրոնական հայկական միջնակարգ դպրոցի շէնքի երկրորդ յարկում: Կեդրոնականի բակն ընդարձակ այգի էր եւ ծառայում էր որպէս Թաւրիզի Հայերի ամառային զբօսավայր: Ամրանը մուտքը վճարովի էր՝ երկու շահի: Կեդրոնում գտնուող ջրաւազանը լցւում էր կաւէ խողովակներով հոսող առուի ջրով, որ օգտագործւում էր ճեմուղիները ջրելու համար: Մինչեւ առաջին համաշխարհային պատերազմի վերջը զբօսայգում ռուսական զինուորական փողային նուագախումբը քայլերգներ ու վալսեր էր նուագում եւ սպաները իրենց կանանց հետ եւրոպական պարեր էին պարում ծառուղիներում: 1919 – 1922 թուականներին զինուորական նուագախմբին փոխարինեց հայկական լարային «Սայոն» նուագախումբը: Թաւրիզի հայ երիտասարդներից շատերը, աղայ թէ աղջիկ, գիտէին նուագել ջութակ, քամանչա, մանդոլին թառ, կիթառ, դաշնամուր: Ամրան երեկոներին զբօսայգի էին յաճախում թէ՝ Կեդրոնականի աշակերտները, թէ՝ ուսուցիչները եւ թէ՝ ծնողները՝ Հայեր, Ռուսներ, Եւրոպացիներ եւ ոչ մահմեդական ազգութիւններ: Աճառեանը զբօսանքի դուրս էր գալիս, եթէ որեւէ մէկի հետ տեսակցութեան կարիք էր զգում: Նուագախմբի նուագը նա հարկադրուած էր ունկնդրել ամրանը, ամէն երեկոյ, խումբը նուագում էր հէնց նրա սենեակի պատուհանի տակ:

Աճառեանը սիրահար էր հայկական երաժշտութեան: Կեդրոնական դպրոցում գործում էր քառաձայն երգչախումբը, որը ղեկավարում էր երաժշտութեան մեր ուսուցիչ, վարպետ ջութակահար Լեւոն Գրիգորեանը: Աշնան եւ գարնան ամիսներին դասերից յետոյ երգչախումբը հաւաքւում էր փորձերի զբօսայգու մեծ թեղի ծառի տակ, ուր հարիւր հոգի էլ կը տեղաւորուէր: Մեծ յաջողութեամբ էին կատարում քառաձայն երգին՝ «Բամ փորոտան», «Արեւն ելաւ, Զէյթունցի–ներ», «Մէգ Սիփանայ սարի վրայ», ազգային – ազատագրական – հայրենասիրական այլ երգեր, ժողովրդական երգեր, բայց աւելի շատ Կոմիտասի «Սօնա եար», «Լուսնակն անուշ, հովն անուշ», «Քելեր – ցոլեր իմ եարը», «Գութանի երգը», «Զիլ տու, քաշի այ եղն» եւայլն: Աճառեանն այդ փորձերի ժամերին իջնում էր զբօսայգի, նստում նստարանին եւ հաճոյքով լսում երգչախմբին: Աւարտական դասարանում մենք ազատուած էինք երգչախմբից, բայց երբեմն գալիս էինք լսելու եւ նստում էինք Աճառեանի կող–քին: Մեր հարցումների պատասխաններից իմացանք որ Կոմիտասը նրա մտերիմ ընկերն է եղել, նրա հետ է ապրել Էջմիածնում:

Կեդրոնականում մեզ պարսկերէն էր դասաւանդում մի Պարսիկ: Նրան, ինչպէս եւ նրա նախորդ պարսիկ ուսուցիչներին մենք աղա Միրզա (պարոն դպրագիր) էինք անուանում: Անունը Ջաֆար էր՝ Միրզաջաֆար Ալեխարի: Խեղճ ու համեստ մարդ էր, հայերէն չգիտէր, ուսուցիչների հետ բացատրուել չէր կարող, աշակերտների (միայն տղաներ) անկարգութիւններին վերջ տալու ընդունակ չէր: Բայց մեր աղա Միրզան վերափոխուեց, երբ բարեկամացաւ Աճառեանի հետ: Աճառեանը պարսկերէն Միրզա Ջաֆարից աւելի լաւ գիտէր, մտքեր էին փոխանակում ամէն ինչի շուրջը: Միրզայի համար Աճառեանի ամէն մի դիտողութիւնը պարսկերէնի գիտութեան նոր յայտնութիւն էր: Ամէն անգամ աղա Միրզայի դասից առաջ Աճառեանը ներս կը մտնէր եւ կը հարցնէր նրա քէֆը՝ «Ահվա՞լը շարիֆ»: Սա էլ կը պատասխանէր «Խէյլի խուբ» (շատ լաւ) եւ կը պայմանաւորուէին դասից յետոյ հանդիպել: Աճառեանը նրան խորհուրդ էր տուել աշակերտների անկարգութիւնների ժամանակ իրեն զսպել, չզայրանալ, այլ կատակների դէպքում ծիծաղել ու դասաւանդման հետաքրքիր նիւթ ընտրել: Մենք Աճառեանի բնաւորութիւնը գիտէինք, նա իր ծրագրերը, իր մտադրութիւնները մեզնից չէր թաքցնում: Նա մեզ բացատրեց թէ բարեկամութիւնն ու գործակցութիւնը աղա Միրզայի հետ ինչ օգուտ կարող են բերել իրեն: Աճառեանին հետաքրքրում էր արաբական գրի ընթերցման պարսկական արտասանութիւնը: Արաբերէն այբուբենով գրուածքով ձայնաւոր տառեր բացակայում են, բաղաձայնների վերեւ կամ ներքեւ գրւում են միայն կէտեր, գծեր, նշաններ, որոնք ձայնաւորների տարբեր ընթերցման հիմք են դառնում:

Աճառեանի բնաւորութեան գծերին, նրա տեսակէտներին մենք ծանօթանում էինք երբեմն պատահաբար, այս կամ այն առիթով:

Գրիգոր Զօհրապի մասին համառօտ պատմել էր նախորդ օրը եւ նոր դասը հարցրեց աշակերտներից մէկին: Վերջինս Զօհրապի մասին Աճառեանի պատմածը գրի չէր առել, դասը չէր սովորել, բայց յիշելով Պետրոս Դուրեանի, Յակոբ Պարոնեանի նիւթական դժուարութիւնների մասին սովորածը Գրիգոր Զօհրապին էլ չքաւոր ընտանիքի զաւակ յայտարարեց եւ ուզեց անցնել նրա կրած զրկանքների նկարագրութեանը:

Աճառեանը խիստ զայրացաւ եւ ընդհատեց նրան, ասելով. «Աւելի լաւ կը լինէր ազնուօրէն խոստովանէիր եւ ոչ թէ փորձէիր ինձ խաբել»: Այդ կապակցութեամբ Աճառեանն սկսեց դատապարտել գրողների վիճակը ողբալու, նրանց բոլորին աղքատ, թշուառ պատկերացնելու սովորութիւնը: Ճիշդ է, Պետրոս Դուրեանը, Ալ. Ծատուրեանը եւ մի քանի ուրիշ գրողներ ծանր նիւթական պայմաններում են ապրել, բայց հայ գրողներից շատերն ուսում առնելու եւ բարեկեցիկ ապրելու հնարաւորութիւն ունեցել են: Դա առանձնապէս վերաբերում էր Գրիգոր Զօհրապին:

Աճառեանը երբեմն մեզ դասին չվերաբերող նորութիւններ էր պատմում կամ այնպիսի բացատրութիւններ տալիս, որոնք տպաւորւում էին մեր յիշողութեան մէջ եւ չէին մոռացւում երկար ժամանակ:

Մի անգամ մի աշակերտ հարց տուեց թէ ում են փրոֆէսոր կոչում, ինչու Աճառեանը փրոֆէսորի կոչում չունի: Նա բացատրեց որ փրոֆ. պարզապէս ուսուցիչ է նշանակում, օրինակ, լող սովորեցնողներին Ֆրանսերէն լողի փրոֆէսորներ են ասում: Բայց այժմ մեծ փորձ ունեցող մասնագէտ դասատուներին համալսարաններում փրոֆէսորի կոչում են տալիս, երբ մասնաւորապէս համալսարանը պետական է: Ինքը դեռ պետական համալսարանում չի դասաւանդել եւ այդպիսի կոչման չի արժանացել:

Իր զրոյցներից մէկի ժամանակ փիլիսոփայական ուսմունքների վերաբերեալ Աճառեանն ասաց, որ փիլիսոփաները պերճախօս, կուռ տրամաբանութեան տէր մարդիկ են. եթէ լսում ես, օրինակ, իտէալիստ փիլիսոփային, նա ամբողջական կատարեալ մի տեսութիւն է շարադրում եւ համոզում քեզ որ իր ասածը ճշմարտութիւն է: Ապա լսում ես նրա հակառակորդին, մատերիալիստին, որը հերքում է իտէալիստի ասածները եւ շարադրում է իր տեսակէտը նոյնպիսի կուռ տրամաբանութեամբ եւ համոզում է քեզ, որ միայն իր ասածն է ճշմարիտը: Եթէ լսես երրորդին, ապա նա կը հերքի առաջին երկուսին եւ քեզ կը համոզի որ ինքն է իրաւացի: Աճառեանի այս կարծիքը փիլիսոփաների մասին կուսակցութիւնների նկատմամբ նրա անկողմնակալութեան հիմնաւորումն էր: Իսկ դա ինձ համար, ինչպէս յետոյ կը տեսնենք, օգտակար եղաւ աւարտական տարում:

Աճառեանը աշակերտների գիտելիքները պարզելու համար երբեմն ստուգում էր նախորդ տարիների ուսումնասիրութեան արդիւնքները: Հայաստանի աշխարհագրութիւն մենք անցել էինք ցածր դասարաններում. այդ առարկային շատ քիչ ժամեր էին յատկացնում: Աճառեանը շատ վրդովուած էր որ մենք լաւ չգիտէինք հին Հայաստանի նահանգները, քաղաքները, գետերն ու լճերը, լեռներն ու դաշտերը: Շատ տեղանուններ աղաւաղուած գիտէինք եւ ճիշդ չէինք արտասանում, շատերը քարտէզում տեղերը ցոյց տալ չէին կարողանում: Եւ ահա առաջին անգամ մեր դասարանին (եւ յաջորդ տարի մեզնից ցածր դասարաններին) պարտաւորեցրեց իր յօրինած «Հայաստան» աշխարհագրական ոտանաւորներն արտագրել եւ անգիր սովորել: Կեդրոնականի նրա աշակերտներից շատերը՝ ես, Վարսիկ Եսայեանը, Նորայր Աւետիսեանը, Ամազոն Տէր – Յակոբեանը եւ ուրիշներ այդ ոտանաւորները բերանացի գիտէինք, գրառել ու պահել էինք երկար տարիներ: Դրանք Թեհրանում Աճառեանի հրատարակած «Հայաստան» աշխարհագրական բառարանի մասերն էին կազմում:

(Շար. 2)

ՊԱՅՔԱՐ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՆԺԱՄԱՆԱԿ ՈՐՈՇՈՒՄ ՄԸ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԷՋ

Զարմանքով կարդացի Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Դիւանին Յուլիս 18 թուակիր հաղորդագրութիւնը, ուր կ'ըսուէր թէ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը Յուլիս 14-ի իր նիստին որոշում առնուած է Երեւանի մէջ կառուցանելու եկեղեցի մը, Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան մուտքի 1700-ամեակին առիթով: Մայր Աթոռի ծառայութեանց Յանձնաժողովի անդամներն ալ մասնակցեր են վերոյիշեալ նիստին եւ ի նպաստ քուէարկեր որոշումին: Հաղորդագրութիւնը կը յայտնէր նաեւ թէ կառուցուելիք եկեղեցին «մեծաշուք» պիտի ըլլայ, «որտեղ շուրջ երկու հազար հինգ հարիւր հաւատացեալներ կարողանան միասին աղօթել»:

Այս որոշումը անժամանակ է, եւ հետեւաբար սխալ:

Անժամանակ՝ որովհետեւ Հայաստան ծննդաժամային օրեր կ'ապրի–Արցախի վերամիաւորման հարցը Հայաստանի եւ Ադրբէջանի միջեւ քաղաքական եւ տնտեսական կապերը գերագոյն չափով սրած է, ստեղծելով կացութիւն մը որ կը նկարագրուի բառով մը՝ պայթուցիկ: Անցեալ Սեպտեմբեր – Հոկտեմբեր – Նոյեմբեր ամիսներու երկարատեւ գործադուլները Հայաստանի մէջ, նախքան երկրաշարժը, մեր Հայրենիքի արդէն տկար տնտեսութիւնը ծնկի բերած էին, աղքատութեան սեւ ստուերը տարածելով ամէնուրեք. երկրաշարժը այդ տնտեսութեան գրեթէ ամբողջական կործանումը բերաւ, տնտեսութիւն՝ որ տասնամեակներով ետ է միջին զարգացում ունեցող ափրիկեան երկիրներու մակարդակէն: Հայաստանի ժողովուրդին մէկ կարեւոր մասը աղքատ է. երկրաշարժի շրջանի բնակչութիւնը՝ այս ձմեռն ալ բացօթեայ պիտի անցնէ, ենթարկուելով մեր երկրի բնութեան դաժանութիւններուն: Տասնեակ հազարաւորներ անգործ են: Ուրիշ հազարաւորներ – ամսական մօտ երկու – հազար – կ'արձանագրուին Մոսկուայի ամերիկեան հիւպատոսարան՝ արտագաղթելու, իսկ այլ հազարաւորներ կը հաստատուին ներքին Սփիւռք – Խորհրդային Միութեան այլ մասեր՝ մինչեւ Լենինգրադ, Տաշքենդ, Կիեւ, մինչեւ Աստուծոյ մոռցած հեռաւոր Սիպերիաները: Եւ տակաւին, կան մօտ 200 հազար հայ գաղթականները որոնք Ադրբէջանէն մազապուրծ ազատած՝ օթեւան գտած են Հայաստան: Օթեւա՞ն: Անո՛նք եւս անտուն են, անօթի, անգործ:

Եւ ոյրերու այս շարքին գլուխը պէտք է դնել մասնաւորաբար քաղաքական ներքին անկայուն վիճակը, որով ժողովուրդը դէմ է ելած իր կառավարութեան, իր ղեկավարութեան, կորբաչովեան հրապարակայնութեան շունչով ստեղծելով աւելի քան քառասուն կազմակերպութիւններ, որոնցմէ իւրաքանչիւրը կը յաւակնի ի՛նք ըլլալ ճշմարիտ խօսնակը հայ ժողովուրդի իղձերուն եւ փափաքներուն եւ քաղաքական ծրագիրներուն: Անորոշութեան զգացումը ամէն տեղ է: Յուսահատութիւնը իր սեւ քօղը սկսած է տարածել, եւ ոչ ոք գիտէ թէ վաղը ինչ պիտի բերէ:

Այս կացութեան մէջ, Հայաստանեայց Եկեղեցիին աւագ առաքելութիւնը պէտք է ըլլայ հոգեկան հանդիստը վերադարձնել մեր ժողովուրդին, ստանձնել ճշմարիտ առաքելութիւնը՝ հայութեան հոգեւոր վերազարթօնքին:

Եւ ասիկա կարելի է միա՛յն քարոզչութեամբ, մտնելով ժողովուրդին կեանքին մէջ, երթալով ժողովուրդին: Այո, այս բառերը եւ արտայայտութիւնները չափազանցուած կը թուին, սակայն հոգեւոր սնունդի պահանջը անհաւատալիօրէն ընդհանուր է, համատարած: Եթէ պէտք ըլլար ճշգրիտ արտայայտութիւն մը գտնել, ես պիտի ըսէի անվարան. Հայաստանի մէջ հայ ժողովուրդը քրիստոնեայ չէ. ան քրիստոնէական հաւատքի մըրտնումներուն, պատուէրներուն, հայ հաւատքի կանոններուն, օրէնքներուն, աւանդութիւններուն, սրբազնութիւններուն, տօներուն, աղօթքներուն անտեղեակ է կատարելապէս: Ամբողջ Հայաստանի մէջ քանի՞ անձ կրնայ Տէրունական Աղօթքը արտասանել: Այո՛, հազարաւորներ ամէն Կիրակի Էջմիածնի Մայր Տաճարին ներսն ու դուրսը կը հաւաքուին, սակայն անոնք հաւատացեալնե՞ր են. բացարձակապէս ոչ, եթէ հաւատացեալ կը նշանակէ քրիստոնէական վարդապետութեան տեղեկութիւն, բայց մասնաւորաբար՝ Հայաստանեայց Եկեղեցիի դարաւոր պատմութեան իմացութիւն. չէ՞ որ Հայաստանեայց Եկեղեցիի եւ հայ ժողովուրդի պատմութիւնները մէկ են, ընդելուզուած իրարու, մէկը միւսէն անբաժան. եւ ասիկա՝ ամբողջ տասնեօթը դար: Տասնեօթը դար՝ ի բաց առեալ վերջին եօթանասուն տարիները, երբ այլամերժ գաղափարաբանութիւն մը վայրագօրէն մերժած է քրիստոնէութիւնը (ե՛ւ այլ կրօնքները), հալածած կրօնքն ու կրօնաւորները, ջնջել փորձած հաւատքը մարդոց հոգիներէն, կործանած եկեղեցիները:

Հայ ժողովուրդը հոգեւոր սնունդի պէտք ունի, հացի եւ ջուրի եւ օդի չափ: Եւ այս մասնաւորաբար երկրաշարժի աղէտէն ետք, երբ տասնեակ հազարաւորներու հոգեկան աշխարհը փուլ եկած է մի քանի երկվայրկեանի մէջ: Քաղաքական լարուած կացութիւնը մարդոց ջիղերը պրկած է ահա աւելի քան մէկուկէս տարի, եւ իրենց մտահոգութիւնները փարատող հանդարտեցնող անձեր պէտք են: Երկրաշարժին պատճառած հոգեկան ցնցումները մեղմացնելու եւ ապագայ բարդութիւններ կանխելու համար օտար հոգեբուժներ Հայաստան հասած են առաջին օրէն, եւ ներկայիս բարեբախտաբար արտասահմանի հայ հոգեբաններ եւ հոգեբուժներ տեւական կապի մէջ են հիւանդներուն հետ:

Սակայն հոգիներու վերականգնման բո՛ւն գործը հայ եկեղեցականները պէտք է ստանձնեն, որովհետեւ ժողովուրդը, բնազդօրէն և հազար եօթը հարիւր տարիներու անխզելի կապով, կը վստահի հոգեւորականին, անոր կարողութեան: Այս առաքելութիւնը կը ծանրանայ Մայր Աթոռին վրայ. անո՛ր պարտականութիւնն է առաքեալներ ղրկել Հայաստանի բոլոր կողմերը՝ վերահաստատելու հայ հոգին, մարդոց վերադարձնելու հայկական եւ լուսաւորչաշունչ վարդապետութիւնը Քրիստոսի: Առաւել՝ Մայր Աթոռին աւագ պարտականութիւնն է իր հոգեւոր սպասաւորները տեւականօրէն ղրկել Խորհրդային Միութեան բոլոր այն վայրերը ուր երկրաշարժէն աղէտեալներ ժամանակաւոր ապաստան գտած են, եւ անոնց ջամբել հոգեւոր սնունդ, մանաւանդ 36 հազար մանուկներուն: Մայր Աթոռին պարտականութիւնն է նաեւ հոգեւոր սնունդ մատակարարել երկու միլիոնէ աւելի հայորդիներու՝ որոնք կը կազմեն ներքին սփիւռքը – ցրուած տարածուած Խորհրդային Միութեան մէկ ծայրէն միւսը: Ռուսական Խորհրդային Դաշնակցային Հանրապետութեան 15 (մեծագոյնը Խորհրդային Միութեան Հանրապետութիւններուն) համար մասի վրայ համրուող հայ եկեղեցականներ

...պահպանուած են միայն. երկրամասի ուր հայութեան հոծ զանգուածներ կան, եւ ուր նուազագոյն տասնհինգ – քսան կղերականներ պէտք է պաշտօնավարեն: ...ն եկեղեցականներ Ղազախստան, Թիւրքմէնիստան, Քիրքիզիա: Ոչ: Իսկ ...ն հաստատուած հազարաւոր Հայերը ինչպէ՞ս եւ ուրկէ՞ հոգեւոր սնունդ պիտի ...տանան – տեղի խոլամ չէյլերէ՞ն:

Այստեղ յիշուածները տակաւին նուազագոյնն են այն պարտականութիւններուն որոնք կը ծանրանան Մայր Աթոռին եւ անոր Գահակալին վրայ: Կորբաչովեան քաղաքականութիւնը աշխատանքի եւ գործունէութեան շատ տարածուն ասպարէզ մը բացած է. ասպարէզ՝ ուրկէ ա՛լ վերցուած են խոչընդոտները, արգելքները, սպառնալիքներն ու հալածանքները: Առաւելագոյն պէտք է օգտագործել առանձնութիւնը՝ մեր ժողովուրդի հոգին եւ նկարագիրն վերադարձնելու դարաւոր գործածութեամբ սրբագործուած հայրենի աւանդութիւնները, սովորութիւնները, քրիստոնէութեան հայադրոշմ վարդապետութիւնը: Եկեղեցին կրնայ մխիթարել եւ սփոփել, սակայն ան մասնաւորապէս կրնայ եւ պէտք է տայ յոյս, ...յս, կեանքը իր եղջիւրներէն բռնած՝ դէպի լաւագոյն ապագայ խիզախելու կամք:

Այս բոլորը իրագործելու համար երիտասարդ եւ ամբողջութեամբ նուիրուած եկեղեցականներ պէտք են. նոր օրերու առաքեալներ՝ որոնք դուրս պէտք է գան Մայր Աթոռի շրջափակէն եւ երթան ...ն հօտին գիրկը, ապրին եւ գործեն ժողովուրդին մէջ եւ անոր հետ, ըլլան աւե...արանող իրա՛ւ հովիւներ՝ իրենց անձնուրացութեամբ եւ նուիրումով: Եւ առաւել իրենց առաքելութիւնը հիմնեն բարձրագոյն կրթութեան վրայ, ստացուած Մայր Աթոռի Հոգեւոր Ճեմարանէն եւ համալսարաններէ:

«Պէտք է» եւ «պէտք է ըլլայ»ներու այս երկար շարքին մէջ ո՞ւր է տեղը հազար-եօթհարիւրամեակ մը փառաւորելու կոչուած տաճարին:

Յանկին տարրոտը›

Որովհետեւ երբ ժողովուրդը հաց կ'ուզէ՝ կարկանդակ չեն առաջարկեր:

Հայաստան, ափ մը հող, եկեղեցիներու թիւով կրնայ մրցիլ իրմէ տասնապատիկ ...ութեամբ երկիրներու հետ: Միայն ...ցախի 4.000 քառակուսի քիլոմեթրին վրայ մօտ հազար կրօնական կոթողներ կան՝ վանքեր, տաճարներ, եկեղեցիներ, մատուռներ, խաչքարեր: Տակաւին 1930-ական թուականներուն, այդ պզտիկ երկրամասին մէջ կը պաշտօնավարէին ոչ աւելի ոչ պակաս 276 եկեղեցականներ՝ 112 եկեղեցիներու եւ 18 վանքերու մէջ:

Հարցը եկեղեցիներու գոյութիւն ունենալը կամ չունենալը չէ: Այլ՝ քրիստոնեաներ ունենալը: Հետեւաբար՝ եկեղեցիէն առաջ ունենալ հաւատացեալներ, գիտակից քրիստոնեաներ եւ ոչ թէ հոգեւոր կեանքէ տգէտ բազմութիւններ՝ որոնք ամէն Կիրակի Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարը կը խռնուին եւ զայն կը վերածեն ...վայրի կամ ընկերային խժալոր հաւաքոյթի:

Վերականգնել հայկական քրիստոնէութիւնը – ա՛յս պէտք է ըլլայ առաջնահերթ գործը, պարտականութիւնը, սրբազան առաքելութիւնը Մայր Աթոռին եւ անոր միաբանութեան, երիտասարդ եկեղեցականներուն՝ որոնք, գիտեմ, պատրաստ են հոգեւին փարելու այս աշխատանքին:

Երեւանի մէջ տակաւին մի քանի տարի առաջ հիմնովին վերանորոգուեցաւ եւ բարձրացաւ Սուրբ Սարգիս առաջնորդանիստ եկեղեցին. նախ այդ մեծ եկեղեցին թող լեցուի հաւատացեալներով, եւ յետոյ միայն թող շինուին եկեղեցիներ եւ հազար եօթհարիւրամեակներ նշանաւորող տաճարներ՝ 2.500 հոգիի համար: Երբ Հայաստան օգնութիւն կ'աղերսէ օտար երկիրներէ, կազմակերպութիւններէ եւ հայ արտասահմանէն՝ իր տունը շինելու կամ վերաշինելու համար, երբ այսօր մեր հայրենիքը, դժբախտ պարագաներու բերումով, ողորմութիւն ստացողի վիճակին մէջ է, ինչպէ՞ս աճապէն գումարներ պիտի յատկացուին՝ 2.500 հոգինոց տաճար կառուցանելու: Նման շռայլանք մենք մեզի չենք կրնար ներել, ոչ ալ արտօնել: Երբ Երեւանի բնակելի բազմայարկ շէնքերուն մէկ մասը փլելու վտանգի ենթակայ է, ինչպէ՞ս կարելի է մտածել փառահեղ տաճարի մասին: Երբ Երեւանի փողոցներն ու հրապարակները կը վխտան անօթեւան գաղթականներով, երբ հազարաւոր մանուկներ օտարութեան գիրկն են որովհետեւ Հայաստանի մէջ զիրենք պատսպարող տուն չկայ, երբ երաշտ, կրկնուող երկրաշարժներ, օդի եւ ջուրի ապականութիւն, երբ վնասակար գործարաններու փակումին պատճառած անգործութիւն կը ցնցեն մեր հայրենիքը, ինչպէ՞ս կարելի է մտածել տաճարներու մասին:

Ի՞նչ սիրտով, ինչո՞ւ, վասն ինչի՞:

Այո՛, կուգան օրերը—եւ հեռու չեն, չեն կրնար ըլլալ անոնք – երբ վերականգնած եւ պայծառացած Հայաստան իր ծոցին վրայ կրնայ ընդունիլ տաճար մը, տաճարներ՝ փառաբանելու համար հայ հոգիին վերածնունդը:

Մինչ այդ սակայն, Հայաստան թող նախ վերաքրիստոնէանայ. իսկ հիմակուհիմա եկեղեցիներ չեն պակսիր, եթէ գործածել ուզող կամ պահանջը զգացող հաւատացեալներ կան:

ԱՐԱՑ ԳԱԼԱՅՃԵԱՆ

Օգոստոս 26

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱՒԱՌԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ

Գրեց՝ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Պաշտամունքէն յետոյ հոգեւորականներս բազմեցանք սեղանի մը շուրջ, իսկ ժողովուրդի բազմութիւնը՝ առ ի չգոյէ ուրիշ սեղաններու եւ նստարաններու՝ ոտքի վրայ վայելեց հերիսան, զոր գիւղացիներ յատկապէս պատրաստած էին իրենց հիւրերուն համար: Եղան երգեր եւ խօսքի սրտաբուխ արտայայտութիւններ:

Ճաշէն յետոյ առանձնացանք տեղւոյն Թաղային Խորհուրդին հետ, որ մեծամասամբ երիտասարդներէ կազմուած էր: Խորհրդակցութիւնը առ հասարակ դարձաւ իրենց եկեղեցիին նորոգութեան մասին: Եկեղեցիին տանիքը ծածկուած էր գողաւոր հին տիպի կղմինտրներով, որոնք փխրուն դարձած ու տեղ – տեղ կոտրտուած են, որուն պատճառով անձրեւ կը կաթի անձրեւներու եղանակին: Մենք խոստացանք օգնել իրենց: Ժամը 15-ը անցած էր երբ ճամբայ ելանք. մենք Իսքէնտերուն վերադառնալու, իսկ խումբը՝ Անտիոք (Անթաքիա) քաղաքը տեսնելու:

Յիսուս Քրիստոսի հետեւորդներ առաջին անգամ Անտիոքի մէջ՝ «Քրիստոնեայ» կոչուեցան, եւ որ եղաւ հեթանոսութենէ դարձող Քրիստոնեաներու առաջին մեծ կեդրոնը, ուրկէ Պօղոս Առաքեալ կազմակերպեց իր քարոզչական առաքելութիւնները, որոնք ամբողջ արեւմտեան եւ կեդրոնական Անատոլուի մէջ ցանեցին քրիստոնէական կրօնքի սերմերը, դարձնելով այսպէս Փոքր Ասիան քրիստոնէական հնագոյն կարեւոր կեդրոններէն մէկը: Ներկայիս Անտիոքի մէջ կայ մոզայիքներու կարեւոր միւզէ մը, որ աշխարհի երկրորդն է իր տեսակին մէջ:

Խումբը պիտի այցելէ նաեւ Ս. Պետրոսի քարայրը, որ Քրիստոնէութեան առաջին ծանօթ աղօթավայրերէն մէկն է եւ որ պապական կոնդակով ուխտավայր յայտարարուած է ամբողջ քրիստոնէութեան համար, եւ որուն ուխտի պաշտօնական օրը պիտի ըլլար շուրջ երկու շաբաթներ յետոյ Յունիս 29-ին:

Իսքէնտերուն՝ ժամը 19-ին ունեցանք Կիրակնամուտքի ժամերգութիւն որմէ յետոյ երկար տեսակցութիւն եւ խօսակցութիւն ունեցանք տեղւոյն գործի վրայ մնացած երկու Թաղային Խորհուրդի անդամներուն հետ: Աւելի քան չորս տարիներ առաջ ընտրուած Թաղային խորհուրդի հինգ անդամներէն երկուքը հրաժարած էին, մէկը մեռած էր եւ մնացած էին այս երկուքը, որոնք սակայն թերացած էին կանչելու պահեստի անդամները, որպէսզի մաս կազմէին Թաղային Խորհուրդին: Տրուած ըլլալով, որ անոնք լրացուցած են իրենց պաշտօնավարութեան չորս տարիները, թելադրեցինք, որ առաջին առիթով կատարուի նոր ընտրութիւն: Յայտնեցինք անոնց որ վաղը, պաշտամունքի աւարտին՝ տեղական համայնքի ընդհանուր ժողով գումարել պիտի տանք, հետեւաբար պէտք է պատրաստեն առնուազն 1988 տարուան տեղեկագիրը կարդալու համար այս ժողովին:

Յունիս 18, Կիրակի օր կանուխէն՝ հոգեւորականներս եւ երգեցիկ դասը արդէն Իսքէնտերունի Սրբոց Քառասուն Մանկանց Եկեղեցին էինք: Կատարուեցաւ Առաւօտեան Ժամերգութիւն: Ու հանդիսիւ պատարագեցինք ու քարոզեցինք մենք: Հաւաքական խոստովանանք եղաւ. թէ՛ ուխտաւորներէն եւ թէ՛ տեղացիներէն շատեր հաղորդուեցան: Կատարուեցաւ ընդհանուր հոգեհանգիստ: Պաշտամունքէ վերջ արձակեցինք ուխտաւորները, որ պատրաստուին վերադարձի համար. իսկ տեղացիներուն թելադրեցինք որ եկեղեցի մնան խորհրդակցական ժողով մը ունենալու համար:

Նախ բացատրեցինք ներկաներուն՝ անհրաժեշտութիւնը կազմակերպել համայնք մը լինելու, որուն համար կարեւոր է իրենց կիրակնօրեայ պաշտամունքներուն կանոնաւոր մասնակցութիւնը: Երկրորդ ունենալ Թաղային Խորհուրդ մը, որ խորհի եկեղեցիին եւ համայնքին շահերը լաւագոյնս պաշտպանելու մասին: Ապա պարզեցինք, որ իրենց ներկայ Թաղային Խորհուրդի պաշտօնավարութեան շրջանը լրացած է այս տարուան Յունւար ամիսէն սկսեալ. սակայն ընտրութեան չձեռնարկուիր եղեր թեկնածուի չգոյութեան պատճառով:

Ասոր վրայ բացատրեցինք, որ իբրեւ Թաղային խորհուրդի անդամ պաշտօնավարելը մեծ պատիւ ու պարտականութիւն մըն է ոեւէ լաւ քրիստոնեայի մը համար, որովհետեւ այդ պաշտօնին մէջ մարդ ծառայութիւն կը մատուցանէ նախ Աստուծոյ, ապա իր եկեղեցիին եւ համայնքին. հետեւաբար ոչ ոք պէտք է խուսափի իր թեկնածութիւնը դնելէ, ոչ ալ հրաժարի ընտրուելէ վերջ:

Ապա հրաւիրեցինք Թաղային Խորհուրդի գլխաւոր անդամը, որ ներկայացնէ 1988 տարուան ու այս տարուան մինչեւ օրս իրականացած հաշուետուութիւնը: Հարցուցինք թէ ոեւէ առարկութիւն կա՞յ եղած հաշուետուութեան: Ոչ ոք առարկեց: Հարցուցինք նաեւ թէ ներկայ պաշտօնի վրայ մնացած երկու Թաղային խորհուրդի անդամներուն մասին որեւէ առարկութիւն ունի՞ք: Ոեւէ ձայն չելաւ: Որուն վրայ գացինք նոր ընտրելիք Թաղային Խորհուրդի թեկնածու նկատեցինք: Թաղային Խորհուրդի հանգուցեալ անդամին եղբայրն ալ սիրայօժար ինքզինքը թեկնածու ներկայացուց: Ուրիշ երկու հոգի եւս թեկնածու ներկայացան, որով ամբողջացաւ յառաջիկայ Թաղային խորհուրդի հինգ թեկնածու անդամները: Իսկ պահեստիներն ալ իւրաքանչիւր ոք իր յարմար գտած անձը նշանակէ, քուէարկութեան օրը: Նկատի ունենալով ներկայ ամառուան շրջանը, երբ շատեր քաղաք չեն գտնուիր, որոշուեցաւ Աստուածամօր տօնին նախորդ Կիրակի օրը, Օգոստոս 6-ին, կատարել Թաղային խորհուրդի նոր ընտրութիւնը: Շեշտեցինք որ նորընտիր Թաղային խորհուրդի առաջին եւ կարեւորագոյն գործը պիտի ըլլայ բարձրացնել եկեղեցապատկան կալուածներու վարձքերը, որոնք ծիծաղելի ըլլալու աստիճան ցած են: Ու արձակեցինք ներկաները օրհնութեամբ եւ հրաժեշտի քանի մը խօսքերով:

Երիցատուն բարձրացանք մեր մինիպիւսով ճամբորդողներով եւ թեթեւ ճաշ մը առնելէ յետոյ ճամբայ ելանք դէպի Գօզան, հին անունով Սիս, որուն բերդը անգամ մըն ալ կ'ուզէինք տեսնել: Նոյնը պիտի ընէր նաեւ Ուխտաւորաց խումբը, որոնք մեզմէ վերջ ճամբայ պիտի ելլէին:

Սիսի բերդը կը յիշեցնէ Վանայ բերդը. բայց անկէ աւելի բարձր եւ անկէ աւելի ընդարձակ է: Մեր նախորդ այցելութեան հազիւ հիւսիսային մասը կրցած էինք պըտըտիլ: Այս անգամ ուղղուեցանք հարաւային մասը, որ շատ աւելի բարձրադիր է եւ հին ատեն աւելի անառիկ եղած պէտք է ըլլայ: Այստեղ կային առողջ եւ վառ գոյներով վայրի ծաղիկներ: Բարձրացանք բերդի շինութեանց մնացորդացին բարձրագոյն կատարին՝ տանիքին վրայ, ուրկէ սքանչելի տեսարաններ կը պարզուէին ամբողջ բերդին եւ շըրջակայքին վրայ: Անսահման դաշտ էր բերդին գրեթէ ամէն կողմը, որով Կիլիկիոյ մայրաքաղաքն ըլլալու ամէն առաւելութեամբ օժտուած էր Սիս քաղաքը: Մեր անցեալ այցելութեան եղած էինք նաեւ Սիսի Կաթողիկոսութեան մայրավանքին տեղը, բերդի ստորոտ, ուրկէ սակայն ոչինչ մնացած էր բացի քովընտի մատրան մը աւերակէն եւ Մայր Տաճարի խորանին կամ կողակին հիմքերէն:

Բերդէն ու քաղաքէն բաժնուելէ յետոյ ուղղուեցանք դէպի Սելեւկիա, որուն մօտիկը կը գտնուի Թաշ – ուճու կոչուած գիւղաքաղաքը, որ Կիպրոս երթալու սովորական նաւահանգիստն է: Այստեղ իջեւանեցանք խաղաղ պանդոկ մը:

Յունիս 19, Երկուշաբթի, կատարեցինք մեր օրական երկարագոյն ճամբորդութիւնը, աւելի քան 700 քիլոմեթր, Տաւրոս լեռներու վրայով, Գոնիայի դաշտին ու քաղաքին մէջով: Գոնիան անցնելէ յետոյ, մայր ուղիէ պահ մը շեղեցանք եւ մտանք այն ճամբան, որ մեզ պիտի առաջնորդէր «Թուզ Կէօլիւ» կոչուած աղտ լիճը, որ Վանայ ծովէն յետոյ Թուրքիոյ մեծագոյն լճակն էր: Սակայն մինչ Վանայ ծովը տակաւ առ տակաւ կը բարձրանայ իր մէջ շատ աւելի ջուր ընդունելով քան ինչ որ կը շոգիանայ, Թուզ Կէօլը ընդհակառակն տարուէ տարի կը ծանծաղի եւ կը քաշուի իր եզրին ձգելով աղի մեծ քանակութիւն, որմէ կ'առնէ իր անունը: Այստեղ մենք ականատես եղանք չզտուած աղի հսկայ դէզերուն, որոնք կը ղրկուէին երկրին զանազան աղի փաբրիքաներուն մաքուր աղ արտադրելու համար: Վերադարձանք մայր ուղի եւ Անգարայէն ու Պոլուէն անցնելով գիշերուան ժամը 10.30-ին ողջմամբ հասանք Ապանդ, որ շատ խաղաղ, օդասուն եւ սքանչելի թուրիսթիք վայր մըն է, ուր կան բազմաթիւ օթէլներ, մօթէլներ, ճաշարաններ ու հանգստավայրեր: Իտէալ տեղ մըն էր հանգստանալու, որուն այնքան պէտք ունէինք 14 ժամերու ճամբորդութենէ յետոյ:

Յաջորդ օր կազդուրուած էինք ու նախաճաշէ եւ լճին եզերքը մինիպիւսով պըտոյտ մը կատարելէ յետոյ ճամբայ ելանք դէպի Պոլիս: Հանգիստ ճամբորդութեամբ յետ միջօրէին ժամը 3.30-ին արդէն իսկ Պատրիարքարան էինք:

Այսպէս աւարտեցաւ լման երկու շաբաթուան գրեթէ հեւ ի հեւ ուխտագնացութիւն մը, եւ հովուապետական այցելութիւն մը երկրին կեդրոնական ու հարաւ – արեւելեան մասերուն մէջ, կտրելով լման 8,103 քիլոմեթր ճամբայ: Թէեւ մեր փափաքած բոլոր պատմական վայրերը չկրցանք այցելել, մեր կամքէն անկախ պատճառներով, ոչ ալ՝ քիչ մը աւելի սերտ ու երկար շփում ունենալ Անատոլուի մեր համայնքներուն հետ, այսուհանդերձ կ'ենթադրենք որ այսչափն ալ ունեցաւ իր որոշ օգտակարութիւնը: Փառք Տիրոջ ճամբորդեցինք հանդարտաւէտ պայմաններու տակ, առանց ոեւէ վտանգի եւ նեղութեան կամ չափազանց յոգնութեան: Երկրի ապահովութեան ուժերու ներկայացուցիչներ յաճախ հետեւեցան մեզի կամ առաջնորդեցին զմեզ, որուն համար Ապահովութեան Տնօրէնութեան յայտնեցինք մեր զգացուած շնորհակալիքը, մեր վերադարձէն յետոյ յատուկ պաշտօնագրով: Կրնանք վկայել որ երկրին մէկ ծայրէն միւսը կը տիրէ կատարեալ ապահովութիւն, ուր ամէն փափաքի յարմար Թուրիստական վայրեր կան. օրինակ, ոչ միայն անհամեմատ ծովեզերքներ, լեռնային ու դաշտային տեսարժան եւ առողջարար վայրեր այլ նաեւ պատմական եւ հնագիտական արժէք ներկայացնող քաղաքներ ու գիւղեր, կոթողներ եւ յուշարձաններ, բերդեր եւ աղօթքի վայրեր ու թանգարաններ: Թուրքիա ինքնին Թուրիստական դրախտ մըն է եւ բացօթեայ թանգարան մը, մանաւանդ երբ բնատուր այս առաւելութեանց ընկերանայ քիչ մը աւելի բծախնդիր մաքրութիւն եւ կանոնաւոր սպասարկութիւն:

(Շար. 12 եւ վերջ)

(Շար. Ա. էջէն)

նոր շրջանին գլխաւոր յատակագծի նախագիծը որ վաթսուն հազար բնակիչի համար անհատական բնակարաններու շինարարութիւն կը ծրագրէ: Հայաստանի ճարտարապետութեան Պետական Կոմիտէն «Հայպետնախագիծ» հիմնարկին յանձնարարած է մինչեւ 1989 Դեկտեմբեր աւարտել Լենինականի բնակելի շրջանին նախագծի մշակումները: Աշխատանքը նկատի առնուած է մինչեւ 2010 թուականը:

**

ԴՊՐՈՑՆԵՐ ԱՂԷՏԻ ԳՕՏԻԻՆ ՀԱՄԱՐ

Երեւանի «Նորարար» կոոպերատիւը որոշած է Լենինականի մէջ 16 ժամանակաւոր դպրոց կառուցանել: Մետաղէ կըմախքի մը վրայ շինուելիք պատրաստի փայտաշէն տնակներ պիտի ըլլան անոնք: Քսան քառակուսի մեթր մակերեսով դասարանները պիտի ունենան անհրաժեշտ կահաւորումը ու թէքնիք միջոցներ:

**

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Կիեւի մէջ բացուած է աղէտեալ հայ երախաներու նկարներու ցուցահանդէս մը, որ առիթ կուտայ նաեւ այցելուներու օժանդակութեան: Հայաստանի յեղափոխութեան թանգարանն ալ Կիեւ ղրկած է տասնեակ մը լուսանկարներ որոնք կը պատմեն անցեալ Դեկտեմբերի դժբախտութեան օրերը:

**

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄ ՌԻԳԱՅԻ ՄԷՋ

Լատվիա – հայկական ընկերութեան նախաձեռնութեամբ Ռիգայի մէջ բացուած են հայերէնի արագացուած դասընթացքներ: Նախապէս բացուած էին կիրակնօրեայ դպրոցներ, սակայն անոնք բաւարար չէին եղած ու հայերէնին արագօրէն տիրապետել ուզողներու համար հաստատուած են նոր դասընթացքներ:

**

ԴԱՆԻՈՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻՆ ՆՈՒԷՐԸ

Դանիոյ Կարմիր Խաչը որոշած է քարամշակումի գործիքներ նուիրել Հայաստանի, որոնցմով մեծապէս պիտի դիւրանայ շինարարական աշխատանքը: Դանիոյ օժանդակութեամբ ներկայիս կը կառուցուի Լենինականի մանկական աւանը:

**

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Գերմանական Կարմիր Խաչը խորհրդային Կարմիր Խաչին ու Կարմիր մահիկին հետ գործակցաբար Սպիտակաւանի մէջ պիտի կառուցանէ առողջապահական քանի մը կեդրոններ: Համաձայնագիր մը ստորագրուած է Երեւանի մէջ ծրագրին բոլոր մասնակիցներու ներկայացուցիչներուն կողմէ: Նախատեսուած է հիւանդանոցի համալիր, ծննդատուն, բազմաբուժարան եւայլն կառուցանել: Յատակագծներու պատրաստութիւնը, շինանիւթերը եւ սարքաւորումները պիտի հայթայթուին Գերմանիոյ Կարմիր Խաչին կողմէ:

**

ԵՐՈՒԱՆԴ ՔՈՉԱՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Քանդակագործ Երուանդ Քոչարի ծընընդեան 90-ամեակին առիթով Խորհըրդային Միութեան Թղթատարական նախարարութիւնը արուեստագէտին դիմանըկարով պահարաններ հրապարակ հանած է: Դիմանկարը գործն է ռուս նկարիչ Վ. Նեստերենկոյի:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12.30-ին, Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

«ՑԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու նոր սակագինը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1-էն

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին Վարչութեան:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերմէի Զ. Շանթ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Պր. Յակոբ Յակոբեանի մահուան քառասունքի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Տիկին Յակոբեան 100 Ֆր., Էօրտէքեան ընտանիք 100 Ֆր., Պ. Առաքել Պանօեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Պր. Գրիգոր Պանօեանէ 100 Ֆր. եւ Պր. Խաչատուր Պանօեանէ 200 Ֆր. որբերուն համար:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13-ին, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ 14-էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14-էն 16.30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ.– 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003
Հեռաձայն. – 78 – 60 – 47 – 18

**

«ՏԱԹԵՒ» ՎԱՐԺԱՐԱՆ

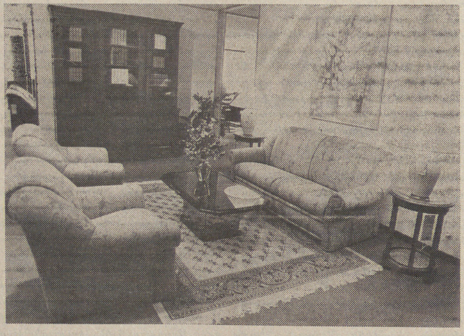
«Մոնմորանսի»ի «Տաթեւ» վարժարանը որ 1988 – 1989 տարեշրջանը բոլորեց արդիւնաւոր կերպով, կը վերաբացուի Սեպտեմբեր 6, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 10-ին եւ կը սկսի իր դասաւանդութիւնները կանոնաւոր կերպով:

Վարժարանը չունի օրերու եւ ժամերու սեղմում: Կ'ընդունուին 6 տարեկանէ ըսկըսեալ մինչեւ Պաքալօրէայի վերջաւորութեան եւ անկէ վերջի աշակերտներ, ինչպէս նաեւ հայերէն սորվիլ փափաքող ամէն տարիքի անձեր:

Մանրամասնութեան համար դիմել.– 34 – 17 – 14 – 39 թիւին, Տիկին Սօնա Մոմճեանի, ամէն օր առաւօտէն մինչեւ ժամը 20:

Հասցէ. –
20, rue de l'Abreuvoir
95160 Montmorency

Meubles
Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

“Բացառիկ զեղչ «Ցառաջ»ի բաժանորդներուն”

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՑԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

FIGARO - MÉDITERRANÉE

DOSSIER
«COMMUNAUTE ARMENIENNE PROVENCE - ALPES - COTE D'AZUR»

Le Figaro Méditerranée du samedi 2 septembre 1989 consacrera un dossier spécial à la communauté arménienne de la région Provence - Alpes - Côte d'Azur. Comme d'ordinaire, ce numéro sera vendu accompagné du quotidien Le Figaro, du Figaro Magazine et de Madame Figaro.

Cours NAREG
d'Enghien
(entièrement gratuits)
de la MATERNELLE au BACCALAUREAT
journée continue pour ceux qui le désirent avec repas pris sur place.
Rentrée le 6 Septembre à 10 heures
8, rue Félix Faure — 95880 Enghien
Pour tout renseignement téléphoner au
48. 41. 49. 37
ou 34. 17. 29. 26

VENTE

260 peintures réalisées par les élèves de l'ECOLE ARTISTIQUE DE PEINTURE DE LENINAKAN, dirigée par Madame Suzanna Meguerditchian, directrice de cette école qui a souffert de la perte de nombreux enfants suite au séisme du 7 décembre 1988 (1500 élèves avant le séisme, 600 aujourd'hui).

Les peintures ont été encadrées et mises sous verre gracieusement par Monsieur Levon Kebabdjian.

Le produit de la vente est destiné à l'achat de matière première en fourniture de peinture.

Le prix des dessins est de : 200 Frs., 350 Frs. et 500 Frs.

Merci de libeller les chèques à l'ordre de :
"S.O.S. ARMENIE"
15, rue Jean Goujon - 75008 Paris
qui se charge de cette opération.

LISTE DES 11 POINTS DE VENTE DES TABLEAUX

1) CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE 20 tableaux
17, rue Bleue - 75009 Paris
2) MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE 20 tableaux
9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
3) U.C.F.A.F. et J.A.F. 20 tableaux
6, cité Wauxhall - 75010 Paris
4) ECOLE ARMENIENNE SAINT MESROP 20 tableaux
4, rue Komitas - 94140 Alfortville
5) COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT 20 tableaux
26, rue Troyon - 92310 Sèvres
6) ECOLE ARMENIENNE TEBROTZASSERE 20 tableaux
1, bld. du Nord - 93340 Le Raincy
7) CENTRE CULTUREL SAINT-MESROP 20 tableaux
10 bis, rue Thouin - 75005 Paris
8) YAN'S CLUB 60 tableaux
5, avenue Reille - 75014 Paris
9) EGLISE SAINTE-MARIE-MERE-DE-DIEU 20 tableaux
6, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.
10) EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE 20 tableaux
28, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.
11) EGLISE SAINT-GREGOIRE L'ILLUMINATEUR 20 tableaux
6, rue du Père Komitas - 92370 Chaville
...... TOTAL EN DEPOT : 260 tableaux

ՇԱԲԱԹ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2
SAMEDI 2 SEPTEMBRE 1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամերիկեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.090 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNEE — No 17.090

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ, ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԲԱՅՑ՝ ԱՆՈՐՈՇ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Ուրախուսիչ լուր չկայ Հայաստանէն: Հինգշաբթի օր, Մոսկուայի մէջ հանդիպում ունենալու հրաւիրուած էին Ազրպէյճանի եւ Հայաստանի կուսակցութեան կեդր. Կոմիտէներու Բիւրօները: Նպատակն էր համատեղ յայտարարութիւն մը (համատեղ ընելիք բա՞ն մնացած է...): Օգս. 30-ին ակադեմիայի փոքր դահլիճին մէջ տեղի ունեցած է մտաւորականներու հանդիպումը, որու սակայն շատ մարդ չէ եկած մասնակցելու: Այդ իսկ պատճառով, Հինգշաբթի օր, Օգս. 31ին, կը կրկնուէր հանդիպումը, այս անգամ ճարտարապետներու տունը, ուր շատ աւելի բազմութիւն կրնար հաւաքուիլ: Բաց ժողով մը տեղի կ'ունենար, որու կը մասնակցէին, գրողներ, պատմաբաններ, գիտնականներ, երգահաններ, Ղարաբաղ Կոմիտէն եւայլն, եւայլն: Գլխաւոր թիրախը՝ Մոսկուան էր, կը շեշտուէր. – «Շրջափակման պատասխանատուները կեդրոնական իշխանութիւններն են»: Օրակարգի նիւթ էր նաեւ ազերի մտաւորականներու անընդունելի յայտարարութիւնը («Յառաջ»՝ Օգոստոս 30):

Յառաջիկայ տասը օրերու ընթացքին մտաւորականներու խորհուրդ մը կը ըստեղծուի Հայոց Համազգային Շարժումի կողքին:

Օգոստոս 31-ի իրիկունը, վերամուտի նախօրեակին, միթինկ մը տեղի ունեցաւ Մաշտոց միւսուրի նախաձեռնութեամբ, ուրկէ տասը հազար հոգիի ներկայութեամբ: Ի պաշտպանութիւն հայերէնի խօսք առին Ռաֆայէլ Իշխանեան, Խաչիկ Ստամբոլցեան, Կարէն Սիմոնեան:

ՁԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՈՒՇՎԻՑԻ հարցը չէ լուծուած եւ Լեհաստանի մեծ ռաբբունին ալ՝ Մենահեմ Ժոսկովիչ որոշեց չմասնակցիլ «Խաղաղութեան համար աղօթքի միջազգային օրերուն», որոնք կազմակերպուած են Բ. աշխարհամարտի յիսնամեակին առթիւ: Այն պարագայի մէջ, հարցը հակայ համաձայնութիւններ առած է, «Մոնտ» երէկ յօդուած մը եւս կը նուիրէր (Սեպտեմբեր 1), ուր հեղինակը կը զարմանար որ կարդինալ Կլէմպ նման խօսքեր արտասանած է: Հրեաները, կը գրէ յօդուածագիրը, անհանդուրժելի փորձ մը կը տեսնեն «ողջակիզումը քրիստոնէացնելու»: Վալեզա ալ արտայայտուած է բաբեկամաբար Հրեաներու նկատմամբ, բայց մերժած է կարծիք յայտնել Լեհաստանի դահերէցին մասին:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, ռումբեր, հրադուներ միշտ կը տեղան: Հինգշաբթիէն Ուրբաթ լուսնալիք գիշերը, 8 մեռեալ ալ արձանագրուած էր եւ քանի մը տասնեակ վիրաւոր: «Ֆիկառօ»ի մէջ, զօրավար Աուն իր յուսախաբութիւնը կը յայտնէ Ամերիկացիներէն, որոնք «Սուրիացիներուն կուտան այն ժամանակը որու պէտք ունին ի—

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹԷԼ-ԱՎԻՎԷՆ ԵՐԵՒԱՆ ԿԸ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱՆ ԴՕՏԵԳՊՆԴՈՒԱԾ

Յունիս 30-ի մեր թիւով գրած էինք թէ Հայաստանէն 65 վիրաւորներ Իսրայէլ հասած են դարմանուելու համար: Անոնք Երուսաղէմ ժամանած էին Յունիս 27-ին եւ զիրենք դիմաւորած էր Եղիշէ Պատրիարք:

Այս անդամահատուած 65 հոգիներու դարմանումը Իսրայէլի մէջ ստանձնած էր հրեայ ամերիկեան Ճօյնթ ընկերութիւնը եւ փոխադրութիւնը կատարուած էր Էլ-Ալ իսրայէլեան օդանաւային ընկերութեան մէկ յատուկ թռիչքով:

«Նուվէլ տը Մոսկու»ի վերջին թիւը (Սեպտ. 1 / 7) կը հաղորդէ որ անոնք վերադարձած են իրենց Հայրենիքը: Անոնցմէ մէկը՝ Յովիկ Խլաթեան, 16 տարեկան կը պատմէ. – «Յաճախ երազած եմ որ օր մը ես առանձին պիտի կարենամ իջնել օդանաւէն Երեւան եւ հիմա գիտեմ որ պիտի կարենամ ընել»: Դեկտեմբեր 7-ին, սրունքը կտրած են ծունկէն վեր, գործողութիւնը չէ յաջողած եւ կարելի չէ եղած փրոթէզ մը յարմարցնել: Նոր գործողութենէ մը ետք, զոր կատարած են իսրայէլացի վիրաբոյժներ, պիտի կարենայ քալել: Գործողութիւններէ աւելի, եօթը շաբաթներու ընթացքին բաւական ժամանակ տրուած է սորվեցնելու հիւանդներուն թէ ի՞նչպէս պիտի գործածեն փրոթէզները եւ ինչ աշխատանքներ, խաղեր եւայլն, եւայլն կրնան ընել: Ճօյնթի օգնութիւնը կը շարունակուի: Տնօրէնը Արի Քուփըրսթօք (Նիւ – Եորքէն) Երեւան բերած է երախաներու վերադաստիարակման կեդրոնի մը ծրագիրը: Ճօյնթ կը ստանձնէ կառուցման եւ կազմածներու բոլոր ծախքերը: Նախատեսուած է նաեւ դասընթացքներ կազմակերպել Իսրայէլ խորհրդահայ մասնագէտներուն համար: Միաժամանակ հոլանտացի հրեայ համայնքը, հոլանտական Կարմիր Խաչը, Իտալիոյ հրեայ համայնքը ինչպէս նաեւ Պերնար Վանլէր հիմնարկը (Հոլանտա), Միացեալ – Նահանգներու Սիոն կազմակերպութիւնը տրամադիր են իրենց մասնակցութիւնը բերելու այս ծրագրին իրագործման:

«Նուվէլ տը Մոսկու»ի այս նոյն թիւը հրատարակած է հարցազրոյց մը Աբէլ Աղանբէկեանի հետ, որու անդրադարձած էր արդէն «Լիպերասիոն» (Օգոստոս 26, «Յառաջ»՝ Օգոստոս 29): Կը թուի որ «Նուվէլ տը Մոսկու»ի փարիզեան հրատարակութիւնը որոշ յապաղումով կը վերատպէ Մոսկուա լոյս տեսնող շաբաթաթերթին կարգ մը յօդուածները, քանի որ «Լիպերասիոն» «Նուվէլ տը Մոսկու»ի Օգոստոս 13-ի թիւը կուտար իբրեւ աղբիւր այն հարցազրոյցին որ լոյս տեսած է փարիզեան հրատարակութեան այս – Սեպտեմբեր 1 / 7 – թիւին մէջ:

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր, վերամուտի թիւը (141) ամբողջութեամբ նուիրուած Սիրարփի Տէր – Ներսէսեանի թարմ յիշատակին:

Այս թիւին իրենց աշխատակցութիւնը բերած են. –

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ
Ա. Մ.
ԼԵՒՈՆ ԶՈՒԳԱՍԶԵԱՆ (Երեւանէն)
R. H. KEVORKIAN
J. M. THIERRY

«AMARASS» nous devons te porter!

A Stepanakert, le 5 Mars 1989, se tient la première réunion d'Amarass, union de bienfaisance pour le Karabagh. Amarass, nom riche d'Histoire entre tous, puisqu'il est celui d'un monastère du IVème siècle, situé en Artsakh, où Mesrob Machtots ouvrît sa première école. Ses lignes pures au cœur de milliers de mûriers, ses pierres qui veulent nous conter tant d'histoires, sont autant de forces ressenties au son de son nom : «AMARASS».

Ils étaient 300, venus des régions du Karabagh et d'Arménie, parmi lesquels religieux, écrivains, journalistes, artistes, scientifiques, tous vibrant pour le même objectif: répondre vite et directement aux nombreux besoins de la population d'Artsakh. L'assemblée a été levée après l'élection de son président, le député au soviet suprême pour le Karabagh élu en Mars dernier : Boris Dadamian. Le lendemain, tous les représentants et invités sont partis en direction du monastère d'Amarass, où en présence de toute la population alentour et dans une émotion générale, l'évêque Assoghig d'Etchmiadzine a célébré la messe, première messe dans ce lieu sacré interdit au culte depuis plus de 60 ans.

L'organisation vient en aide aux nombreux réfugiés de Soumgaït, Kirovabad, Bakou et Chouchi, aux sinistrés du séisme hébergés au Karabagh et bien sûr à la population dans son ensemble. Il est clair qu'à ce jour, la seule aide parvenant à la population d'Artsakh vient d'Arménie, ses différentes institutions gouvernementales ou non, n'ayant face à elles que des priorités, entre les conséquences du séisme et le Karabagh.

Aujourd'hui existe le prolongement d'Amarass en France pour permettre à la diaspora d'aider directement ses frères et sœurs d'Artsakh. Ce n'est pas seulement une association de plus, c'est le bras et le cœur du Karabagh tendus jusqu'à nous. Après avoir été nommée membre d'Amarass à Stepanakert, j'ai été déléguée responsable pour la France, chargée de créer un pont direct entre la diaspora et l'Artsakh. L'immense solidarité qui est née après le séisme est perçue en Arménie et en Artsakh comme l'œuvre de la diaspora. Mille fois j'ai pu entendre: «C'est notre diaspora qui entraine le monde entier avec elle». Il n'est pas question de fournir un effort unique et maximal comme beaucoup l'ont fait après le séisme, mais nous devons comprendre que l'Arménie ou le Karabagh ne se résument pas à 6 mois d'urgence. Nous devons prendre conscience qu'une aide de tous, régulière dans le temps, est la meilleure façon d'apporter le soutien que nous leur devons si nous nous considérons Diaspora. En France, Amarass est chargée de récolter les fonds nécessaires pour équiper les écoles, les hôpitaux, les pharmacies, enfin tout ce que l'Artsakh luimême jugera prioritaire.

A l'heure où la génération qui nous a tout donné disparait peu à peu, nous devons plus que jamais nous lier à la Nation Arménienne, sans qui nous deviendrions peu à peu une diaspora abstraite condamnée à disparaitre.

VERONIQUE AGOUDJIAN

Envoyez vos dons à l'ordre de «AMARASS», adressés à
«AMARASS», 14, rue Micolon,
94140 ALFORTVILLE

«ՅԱՌԱՋ».– «Ամարաս»ի մասին խօսած ենք դեռ Յուլիս 12ին (գ. էջ) երբ մեր ձեռքը հասած էր միութեան թերթին առաջին թիւը, լոյս տեսած Մայիսին: Հոն կը նըշդուէր որ՝ «Ամարաս Բարեգործական ընկերութիւնը արցախեան վերջին գոյապայքարի ծնունդ է: Իր եղբայրներով կ'աջակցի բոլոր նրանց, ովքեր ուժերի ներածին չափ մասնակցում են մեր կեանքի վերակառուցմանը, եւ անզիջող կը լինի նրանց հանդէպ, ովքեր, պարզ ասած, ջուր են պղտորում»:

Գալով վերոյիշեալ տողերը ստորագրողին՝ Վերոնիկ Ակուճեան, ան ֆրանսահայ գիտակից, անձնուէր ու ողջամիտ այն երիտասարդներէն է, որոնք գործ բան ըրած – դեղագործ է, որոնք գործ վաղորդայնին իրենց շունչը առին Հայաստան (իր պարագային՝ «Médecins sans frontières»ի հետ): Եօթը ամիս մնացած է Հայաստան, Յունուարէն՝ Օգոստոս ու շրջած ամէն կողմ, նաեւ երկու անգամ Ղարաբաղ գացած – Մարտին եւ Յուլիսին: Երբ կը խօսէինք իրեն հետ, կարելի չէր չյուզուիլ բայց նաեւ չհրճուիլ ի տես նման սերունդի մը: Արդարեւ իր տարած յոգնատանջ աշխատանքին հետ, ան ապրած է Հայաստանի աղէտեալ ժողովուրդին տագնապը, վիշտը, ցաւը, ոչ թէ պարզապէս դիտած ու անցած, ինչպէս շատեր:

Վերոյիշեալ կոչը պէտք է արձագանգ գտնէ, վասնզի միութիւն մը եւս չէ, այլ գործնական օգտաշատ ձեռնարկ մը, ինչպէս բացատրուած է: Ի մօտոյ, Վերոնիկ Ակուճեան կրկին Հայաստան կ'երթայ: Ու երբ Ստեփանակերտ անցնի պէտք է կարենայ ըսել Արցախցիներուն, Ֆրանսահայութիւնը՝ ներկա՛յ պատասխանեց:

«FIGARO - Méditerranée»

Ինչպէս ծանուցած ենք (4-րդ էջ) այս շաբթուան, Սեպ. 2, Ֆիկառօ – հարաւի յատուկ իր յաւելուածին մէջ «Թղթածրար» գլուխը նուիրած է Մար – սէյլի Հայերուն: Աշոտ Մալաքեանն է որ կը խօսի «իր» քաղաքին մասին, ուր հասած է քսանական թուականներուն:

Հարցազրոյցին ընթացքին, Անրի Վերնէօյ կը բացատրէ «պաղթականին» առաջին շրջանին ապրած դժուարութեանց մասին, իր անունին փոփոխութեան, որ ուրացում մը չէ (նման հարցում մը կ'ընէ Ֆիկառօ-ի աշխատակիցը), ու կ'անդրադառնայ նորերու ինքնադիտակցութեան մը, քանի իր տղան Փաթրիք, Մալաքեան մականունը կը գործածէ, կը պատմէ յիշատակներ, կը խօսի Հայց. Եկեղեցւոյ դերին մասին, Թուրքիոյ «առասական» հանգամանքին, հուսկ՝ իր դարձնելիք ֆիլմին:

Երկու նկարներ կը ճոխացնեն յօդուածը: Մէկը՝ Ս. Մալաքեան Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ մէջ, ուր դաղութին կը պատկանի շնորհիւ իր հօր՝ Յակոբ Մալաքեանի տարած ջանքերուն նուիրատու՝ Վահան Խորասանճեանի մօտ, երկրորդ մը՝ պանդոկին պատշգամը, ուր Մալաքեանը կը շրջապատեն՝ Արամ Շեխիկեան, Էտուար Սարգսեան եւ Ժան – Շառլ Պապայեան, քանի մը էջեր ալ Մարսէյլի գաղութին մասին, ընդհանրապէս:

ՅՈՒՇԵՐ ԻՄ ՈՒՍՈՒՑՉԻ՝ ՀՐԱՉԵԱՅ ԱՃԱՌԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Վ. ՕՀԱՆԵԱՆ

Ահա այդ ոտանաւորներից մի երկուսը.

ԿԻԼԻԿԻԱՅԻ
ԵՒ
ՓՈՔՐ ՀԱՅՔԻ ԼԵՌՆԵՐԸ

Պոնտական լեռնաշղթայ,
Նաքել, Աստղիկ, Շանլըբել,
Անտիտաւրոս ու Տաւրոս
Սեւ լեռները կամ Ամանոս:

ԿՈՒՐ ԳԵՏԻ ՎՏԱԿՆԵՐԸ

Խրամ, Ձորագետ,
Աղստեւ, Շամխոր,
Գանձակ, Թարթառ,
Խաչէն, Կարկառ:

ԵՓՐԱՏ ԳԵՏԻ ՎՏԱԿՆԵՐԸ

Սառչամա, Գայլ, Ոսկեգետ,
Շարիան, Խնուս, Ճապաղջուր,
Բերկրի, Մենձուր, Մանազկերտ,
Խարբերդի գետ, Մեղրագետ:

ՃՈՐՈԽ ԳԵՏԻ ՎՏԱԿՆԵՐԸ

Օլթի, Պարտէզ,
Թորթում, Արտանուշ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼՃԵՐԸ

Սեւան, Վանայ, Ուրմիոյ,
Պալակցիս կամ Չըլդըր լին,
Թափարաւան, Գայլատու,
Ծովք, Առճակու, Նազիկ լին:

ՀԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ

Բարձր Հայք, Չորրորդ Հայք,
Աղձնիք, Տուրուբերան,
Մոկք, Կորճէք, Պարսկահայ,
Վասպուրական,
Սիւնիք, Արցախ, Փայտակարան,
Ուտիք, Գուգարք, Տայք, Այրարատ:

ՀԱՅՈՑ ՀԻՆ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

Արմաւիր ու Արտաշատ,
Դուին ու Վաղարշապատ,
Բագարան, Շիրակաւան,
Կարս ու Անի, Տարսոն, Սիս:

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՔԱՂԱՔՆԵՐ

Գանձակ, Շուշի եւ Գորիս,
Օրտուպատ, Նախիջեւան,
Կաղզուան, Իգդիր, Վաղարշապատ,
Նոր Պայազէտ, Երեւան,
Աղեքսանդրապոլ ու Կարս, Օլթի,
Արդուին, Արտահան,
Ախալքալաք, Ախալցխա, Ղազախ,
Լոռի, Դիլիջան:

Աճառեանի կազմած «Հայաստանի աշխարհագրութիւնը» ի հարկէ ունէր անճշդութիւններ, սակայն 1921 – 1922-ի պայմաններում միանգամայն բաւարար էր աշակերտներին աւարկայի մասին ընդհանուր պատկերացում տալու համար: Տեղեկութիւնները հաւաքել էր հիմնականում Ալիշանից, նա յանձնարարում էր մեզ գտնել «Բազմավէպ»ի հին համարները եւ կարդալ Ալիշանի յօդուածները Հին Հայաստանի նահանգների մասին:

1922-ի սկզբին Աճառեանն աւարտական չարադրութիւնների թեմաներ էր առաջադրել իւրաքանչիւրիս: Ինձ առաջադրուած էր չարադրութիւն հայրենասիրութեան մասին: Ես իմ չարադրութեան մէջ գրել էի, որ հայրենիք, հայրենասիրութիւն հասկացողութիւնները տարբեր դասակարգերի մօտ տարբեր են, որ Մարքսը ասել է թէ բանւոր դասակարգը հայրենիք չունի, որ բուրժուա-գիան հայրենասիրութիւնն օգտագործում է պրոլետարիատի ինտերնացիոնալիզմի դէմ պայքարի նպատակով: Եթէ դասատուն Աճառեանը չլինէր, ապա իմ չարադրութեան շուրջը մեծ աղմուկ կը բարձրանար, բայց Աճառեանը որ մեծ հայրենասէր էր, մեծ հայասէր, նման բանի առիթ չտուեց: Իմ չարադրութեան գնահատութեան համար ընտրեց լեզուաոճական մօտեցումը: Շարադրութիւնը գրուած էր գրական մաքուր հայերէնով, նախադասութիւնները իմաստալի էին, քերականօրէն ճիշդ ու կատարեալ: Աճառեանը յարգանքով վերաբերուեց իմ համոզմունքներին, լաւ գնահատական նշանակեց, եւ աւարտական վկայական ես ստացայ գերազանց գնահատականներով: Մեր աւարտական վկայականներն Աճառեանն էր լրացրել (հայերէն եւ ֆրանսերէն) եւ ստորագրել որպէս մանկավարժական խորհրդի քարտուղար:

Կեդրոնականն աւարտելուց յետոյ ինչպէս նախորդ տարուայ շրջանաւարտները, այնպէս էլ մենք, պարապ օրեր էինք մթնեցնում. ուսումը շարունակելու կամ աշխատանք գտնելու հնարաւորութիւններ Թաւրիզում չկային: Ես որոշել էի մեկնել Երեւան նոր բացուած համալսարան ընդունուելու համար: Ես եւ ընկերներիցս մէկը ամրան մի երեկոյ Կեդրոնականի պարտէզում հանդիպեցինք Աճառեանին, յարգանքով բարեւեցինք եւ սկսեցինք զրուցել: Նա հետաքրքրուեց, ինչ ենք անում, ինչ ծրագրեր, ինչ մտադրութիւններ ունենք, եւ շատ ուրախացաւ ու խրախուսեց մեզ՝ ուսումը շարունակելու համար Երեւան գնալու մեր մտադրութիւնն իմանալով: Դրանից մի քանի օր առաջ ես եղել էի Թաւրիզում Հայաստանի հիւպատոս Ե. Գարագաշի մօտ, յայտնել Երեւան գնալու իմ ցանկութիւնը. Նա պատմել էր Երեւանի համալսարանի եւ Հայաստանի կառավարութեան նախաձեռնութեան մասին՝ կարող գիտական ուժեր հրաւիրել Երեւան, որպէս դասախօսների: Նրա այն հարցին, թէ մեր Կեդրոնականում ինչ լաւ մանկավարժներ կան, ես պատմել էի Աճառեանի եւ քիմիկոս Կ. Պիոնեանի մասին: Ինչպէս պարզուեց, Գարագաշը ճիշդ տեղեկութիւններ ունէր երկուսի մասին էլ եւ Հայաստանի լուսաւորութեան ժողովրդական Կոմիտէին զեկուցել էր նրանց մասին:

Ելնելով դրանից, ես Աճառեանին հարցրեցի, «թէ արդեօք չի ցանկանում Երեւան գնալ՝ համալսարանում դասաւանդելու»:

– Դա իմ երազանքն է, – ասաց նա, – եւ պիտի ձգտեմ, որ այն իրականանայ. սակայն միայն իմ ցանկութիւնը բաւական չէ, ինձ պաշտօնապէս դեռ չեն հրաւիրել:

1922 Նոյեմբերին Երեւանում էի: Հայաստանի ԿԵՄ Կեդրոնական Կոմիտէի յանձնաժողովում ես զեկուցեցի Թաւրիզի մեր գաղթի կոմերիտական կազմակերպութեան մասին: Ինձ Հայաստանի ԿԵՄ անդամ ձեւակերպեցին, միջնորդեցին, եւ ես ընդունուեցի համալսարան: Նա իմ ուսուցիչը չէր այլեւս, սակայն իր նախկին աշակերտներին չէր մոռանում եւ օգնում էր ինչով որ կարող էր: Այսպէս, 1923-ի Թաւրիզի Կեդրոնական դպրոցի շրջանաւարտներից վեց հոգու, որոնք մեր գաղթի կոմերիտական կազմակերպութեան անդամներ էին, աւարտական վկայական դիտաւորեալ չէին տուել: Երեւան փոխադրուած մեր այդ ընկերներն առանց միջնակարգ դպրոցի աւարտական համալսարան ընդունուել չէին կարող: Այդ ընկերներից Բ. Բաղդասարեանը դիմել էր Աճառեանի օգնութեանը: Աճառեանը գրաւոր վկայել էր, որ Բաղդասարեանը լաւ գնահատականներով աւարտել է միջնակարգը, աւարտական չի ստացել քաղաքական խտրականութեան պատճառով, եւ միջնորդել էր նրան ընդունել համալսարան:

Ճակատագրի բերմամբ իմ եւ իմ ուսուցչի կեանքի ուղին տրամախաչուեց 1937 – 1938-ին ծայր առած բռնացումների ժամանակ: Մենք հանդիպեցինք ոչ առ երես, բանտախցերում իրար չտեսանք, սակայն մենք եղանք նոյն բանտում, մեր խիղճը կորցրած նոյն բթամիտ քննիչները մեղադրեցին անհեթեթ յանցանքի համար՝ լրտես, աւաղակ, ժողովրդի թշնամի: Մենք համախոհ դարձանք միմեանց մեր վերաբերմունքով՝ անլուր զրպարտանքը հիմնաւորապէս հերքելով եւ ոչ մի բանում մեզ յանցաւոր չճանաչելով:

Ես երիտասարդ էի, առողջ, դիմացկուն, ընդունակ օրական քսան – երեսուն ծառ տապալելու, կամ մի քանի խորանարդ մեթր հող փորելու, սառնամանիքին ու քաղցին դիմանալու, ուստի եւ քննիչի ու պետերի բարեհաճութեամբ արժանացայ 17 տարուայ ճամբարային տառապանքների ու աքսորի:

Իսկ Աճառեանն արդէն ծեր էր, Փիզիքական աշխատանքի անընդունակ, անառողջ. Նա մինչեւ ճամբար հասնելը կը կործանուէր: Բացի դրանից, իրաւունքի քրմապետերը երբեմն եւ աչքակապութեան նպատակով յետին թուով քօղարկիչ քայլեր էին անում, իսկ համաշխարհային հռչակ ունեցող գիտնականին ազատելն այդպիսի նշանակութիւն կ'ունենար: Եւ կարելի է միայն ուրախանալ, որ նա շուտ ազատուեց եւ շարունակեց իր շնորհակալ գործը:

Հետաքրքիր է Աճառեանի՝ տարածուած, առակ, դարձած պատասխանը քննիչի՝ նրան առաջադրած մեղադրանքին, թէ նա իբր գերմանական, անգլիական, ֆրանսական, ամերիկեան, ճապոնական եւ տաճկական լրտես է: Աճառեանը ըրբամիտ պատասխան էր տուել: Եթէ կան յիմար մարդիկ, ասել էր նա, որոնք կը հաւատան, թէ գիտնականը, հայ լեզուաբանը կարող է լրտես լինել եւ եթէ այդպիսի սուտը շատ անհրաժեշտ է ձեր ասպարէզի համար, դրէք, ես կը ստորագրեմ, միեւնոյնն է, թէ որ պետութեան լրտեսը, բայց որ ես հայ գիտնական Աճառեանս տաճկական լրտես եմ՝ դա զառանցանք է, չտեսնուած վիրաւորեցուցիչ վիրաւորանք եւ եթէ ինձ կտոր – կտոր էլ անեն, ես այդպիսի զրպարտանք հանդուրժել չեմ կարող եւ հաւատացած եմ որ իր արժանապատուութիւնը չկորցրած ամէն մի հայ մարդ նոյնը կ'անի ձեզ:

Թէ ինչքան ճիշդ եմ բառ առ բառ վերաշարադրում Աճառեանի այս պատասխանը, որ բերնէ բերան տարածուել էր բանտում եւ նրանից դուրս, չեմ կարող ասել. սակայն պատասխանի էութիւնը, ոգին համապատասխանում են Աճառեանի համոզմունքներին ու զգացմունքներին: Նրա այս պատասխանի ոգին մեզ՝ զրպարտուածներիս ու անհիմն դատապարտուածներիս, զօրեղնում էր դիմադրելու ու դիմանալու անակնկալ արհաւիրքներին, կեանքի ծանր բոպէներին վերյիշելով նաեւ նրա սիրած ասացուածքը՝ «Ով համբերիցէ, նա ի սպառ կեցցէ»: Իսկ թէ ինչ սոսկալի անարդարութիւն, ինչ անգութ դաժանութիւն, ինչ սարսափելի իրաւազրկութիւն ու կաշկանդուածութիւն, ինչ ցաւատանջ զրկանքներ ու տառապանք վիճակուեցին մեզ կրել ու յաղթահարել, այդ բոլորը չի կարող ամբողջ խորութեամբ պատկերացնել նա, ով չի փորձել այն իր սեփական կաշուի վրայ:

Յետադարձ ակնարկ գցելով իմ կեանքի ընթացքում (մինչեւ 1937 եւ 1955 արդարացումից յետոյ) ձեռք բերած յաջողութիւնների վրայ կոմերիտական, հասարակական, քարոզչական, լրագրական, հրատարակչական, թարգմանչական իմ աշխատանքներում, համոզուած կարող եմ ասել, որ այդ բոլորը հնարաւոր չէր լինի եթէ իմ ամենալաւ, ամենահոգեհարազատ ուսուցիչը չլինէր իսկական հայրենասէր գիտնական Հրաչեայ Աճառեանը:

(Շար. 3 եւ վերջ)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՇԻՇԼԻ, ՍԿԻՒՏԱՐ, ՊԱԼԸԳԼԸ

Մօտաւորապէս տասնեօթը տարեկան մանկամարդ աղջիկ մը, որ ծնած, մեծցած ու զարգացած էր Երեւանի մէջ, ապա իր ընտանիքին հետ գաղթած էր Միացեալ – Նահանգներ, քաղաքս եկած էր միջոց մը առաջ: Զնայած իր հասակին, շատ խելացի, առողջ տրամաբանութեան տէր ու հայրենասէր աղջիկ մըն էր, միեւնոյն ժամանակ գեղադէմ ու համակրելի: Իսկոյն սիրով շրջապատեցին զինքը:

– Բարի եկեր ես, լաւ, շատ պիտի սիրես մեր քաղաքը: Ըսէ՛ տեսնենք թէ այս քաղաքին մէջ ի՞նչեր կ'ուզես տեսնել ամէնէն առաջ:

Աղջիկը անվարան պատասխանեց.

– Գերեզմանները: Շիշլին, Սկիւտարը, Պալըքլըն:

Շուրջինները զարմացան:

– Աղջիկ, դուն խե՞նթ ես, այս քաղաքին մէջ գերեզմանէ մը առաջ տեսարժան ինչե՜ր կան:

– Գիտեմ, պատասխանեց աղջիկը, բայց նախ Սկիւտարի գերեզմանը տարէք զիս:

Ամերիկայէն կամ Հայաստանէն ժամանած այսպիսի հիւրի մը դիմաց մենք, մեր խառնուածքին համաձայն, տարբեր առաջարկներ կրնայինք ունենալ:

– Աղջիկ, դուն խե՞նթ ես, կրնայինք ըսել, այս քաղաքին մէջ ի՜նչ գեղեցիկ կղզիներ կան, ծովեզերեայ վայրեր, ծով մտնելիք տեղեր կան: Զբօսարաններ, լողաւազաններ, ճաշարաններ կան: Եկուր նախ անոնցմէ մէկուն տանինք քեզ:

– Աղջիկ, դուն խե՞նթ ես, կրնայինք ըսել, այս քաղաքին մէջ ինչ լաւ թանգարաններ, պալատներ, պատմական բերդեր ու անոնց մէջ բացօթեայ թատրոններ կան: Եկուր նախ անոնցմէ մէկուն տանինք քեզ:

– Աղջիկ, դուն խե՞նթ ես, կրնայինք ըսել տակաւին, այս քաղաքին մէջ մենք ազգային ի՜նչ հաստատութիւններ ունինք, ազգային պատրիարքարան, եկեղեցիներ, Կազդուրման Կայան, դպրոցներ, փառաւոր հիւանդանոց մը, մշակութային միութիւններ եւ դեռ ինչե՜ր ունինք: Երթանք ու նախ զանոնք տեսնենք:

Բայց այս բոլորին դիմաց, մեր հիւր մանկամարդուհին մէկ պատասխան միայն ունէր.

– Զիս Սկիւտարի գերեզմանատունը տարէք նախ:

Որովհետեւ ան որ Պարոյր Սեւակի ու Շիրազի, կամ Սիլվա Կապուտիկեանի կամ Մարօ Մարգարեանի գրեթէ բոլոր բանաստեղծութիւնները անգիր գիտէր, ան որ իր ապրած քաղաքին մէջ դրական մէկ հաւաքոյթ իսկ չէր փախցներ, մեր քաղաքին մէջ ալ պիտի ուզէր յարգել Պետրոս Դուրեանն ու Միսաք Մեծարենցը, Եղիա Տէմիրճիպաշեանն ու Մատթէոս Զարիֆեանը:

Այդպէս ալ ըրաւ ու մեզմէ շատերուս յիշեցուց, որ մեր «կենդանի» հարստութիւններուն մաս կը կազմեն նաեւ «մեռեալ»ներու գերեզմանները: Ան շատ ալ զարմացաւ անշուշտ, երբ մեր նշանաւոր գերեզմանատուները այցելելու առեն, այդ գերեզմանատուներու պատասխանատուներուն միջեւ հանդիպեցաւ մարդոց որոնք ոչ միայն չէին գիտեր Մատթէոս Զարիֆեանին կամ Եղիա Տէմիրճիպաշեանին գերեզմաններուն տեղերը, այլ նաեւ չէին լսած իսկ այդ անունները:

Մենք որ միլիոններ ու միլիոններ կը դայլայլենք «կենդանի» մեր այս կամ այն հաստատութեան համար, մենք որ տակաւին, կարծես հիները չէին բաւեր, նոր շէնքեր կը կառուցանենք կամ կառուցանել կ'ուզենք մեր ազգային հաստատութիւններուն քով, մենք որ քանի մը տարին անգամ մը եկեղեցի կը նորոգենք ու կը ներկենք, մենք որ խելապէս զարմանալի յաջողութիւններ կ'արձանագրենք համայնական մեր ապրումներուն մէջ, միւս կողմէ կը թողունք որ Յակոբ Մընձուրիի մը, Յակոբ Մարթաեանի մը դամբարանները կորսուին վայրի խոտերու տակ, մեր անցեալի մեծանուն կրօնաւորներու դամբարաններուն վրայի գիրերը սրբուին, անընթեռնլի դառնան, եւ այս կերպով իրենց բարոյական ներկայութեան նկատմամբ մեզմէ քիչ մը յարգանք ու շահագրգռութիւն սպասող Պետրոս Դուրեաններուն «լիճատակներն ալ թառամին» առ յաւէտ:

Բ. Հ.

ՍԹԱՓԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ԱՆԵԼԸ

Ալքոլամոլութիւնն ու ծխամոլութիւնը օրէ օր կ՚ընդարձակեն իրենց յաղթանակի դաշտը կնոջական շարքերէն ներս. եթէ այս երեւոյթը արեւմուտքի մէջ կը նէր – մինչէ որմազդերու հեղինակները, ծանուցում պատրաստողները, նիւթ կ՚ըլլայ հոգեբան – գրողներու, լրագրողներու, արեւելքի՝ յատկապէս Խորհրդային Միութեան մէջ կը դիտուի որպէս վնասակար անակութիւն մը: Հոն եւս մամուլը պարբերաբար կ՚անդրադառնայ այս հարցին, որ արդէն տարածուն հանգամանք ստացած է: Վերջերս «Օկոնիոք» հանդէսը ներկայացուցած է կիներու սթափարանը, որ կը գտնուի անել փողոցի մը մէջ: Հոն բերուած խրաքանչիւր կնոջ համար հարցաթերթիկ մը կը լեցուի, կը հանուեցնեն գայն ու անկողին կը դնեն: Անձնական իրերը կը հաւաքուին տոպրակի մը մէջ որ անկողինին թիւը կը կրէ: Այս ամէնը վարկաբեկիչ կող մը ունի կնոջ մը համար որքան ալ դէշ վիճակի մը մէջ գտնուի ան: Թերեւս աւելի լաւ պիտի ըլլար իր տունը առաջնորդել զայն, սակայն մեծ մասամբ անտուն թիպարներ են, կամ կապ չունին իրենց անձնաթուղթին մէջ նշուած հասցէին հետ: Անոնք հոս, հոն կը թափառին միակ մտահոգութեամբ մը. դասաթ մը հրամցուի իրենց:

Վրաժաքի անել փողոցին սթափարանը 21 անկողին ունի ամբողջ մայրաքաղաքին համար: Շատեր իրարու ծանօթ են արդէն, ուրիշներ առաջին անգամ կուգան հոն: Սակայն բոլորին պատմութիւնները նման են իրարու. անհասկացողութիւն, յուսալքում, դժբախտութիւն, տուտ, առանձնութիւն: Կնոջական արժանապատուութեան կորուստը վախճանին ընկերն է կիներու համար: Սթափարանին մէջ ինքնապաշտպանութեան միակ միջոցը յարձակողականութիւնն է:

Սթափարանը ամօթալի տեղ մըն է. հոն բերուած մէկուն գործին տեղը տեղեկութիւն կը տրուի: Եթէ ենթական չատ գինով է գինքը անկէ հիւանդանոց կը ղրկեն: Տակաւին այսքանով կարելի է գոհ ըլլալ եթէ երեխան թքնող չըլլար:

Այսօրուան ընկերութեան մէջ գթասրտութիւն չկայ. իրականութիւնը ամէնէն աւելի կը վնասէ տկար սեռին: Առօրեան ու այրերու կոպտութիւնը կը հարուածէ ամէնէն տկարները:

Ու ինչպէս Արեւմուտքցիներ որպէս պատկեր Խորհրդային Միութենէն իրենց հետ կը տանին ձեռքը բահով տարեց կնոջ մը նկարը, սթափարաններու խորհրդանիշն ալ պիտի մնան թուարկուած տոպրակները:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ մէջ Ս. Աստուածածնի վերափոխման տօնը նշուած է աննախադէպ պարագաներու մէջ: Մայր Տաճարին Տիկնանց յանձնախումբը պատրաստած ըլլալով հանդերձ աւանդական հերիսան, անընդհատ ռմբակոծումները արգելք եղած են որ ժողովուրդը թաքստոցներէն ելլէ ու փութայ եկեղեցի: Հակառակ այս իրողութեան, պատարագ մատուցուած է Պիքֆայայի եւ Անթիլիասի մէջ: Պիքֆայայի մէջ պատարագած է Ղեւոնդ Արք. Չէպէեան, իսկ Անթիլիասի մէջ Վարդան Եպիսկոպոս Տէմիրճեան: Նկատի առած որ հաւատացեալներ չէին կրցած մատաղէն բաժին ստանալ, Գարեգին Բ. տնօրինած է որ պատրաստուած հերիսան ղրկուի Պուրճ Համուտի հայկական ծերանոց – կուրանոցը եւ Ճիպէյլի «Թռչնոց բոյն»ը:

⁂

ՈՒՐՄԻԱՅԻ «Արամ Մանուկեան» սրահին մէջ Յուլիս 24-ին մեծ թիւով այցելուներու ներկայութեամբ տեղի ունեցած է պարահանդէս մը, ՀՕՄ.-ի տեղական մասնաճիւղին նախաձեռնութեամբ: Որպէս պատուոյ հիւր ներկայ գտնուած է Կորիւն Արք. Պապեան, որ այցելութիւն մըն ալ տուած է Գեարդապատ գիւղի եկեղեցին ու հանդիպում ունեցած է հանրութեան հետ:

⁂

ՈՒՐՄԻԱՅԻ «Արամ Մանուկեան» սրահին մէջ Յուլիս 27-ին տեղի ունեցած է «Մասիս» հայկական դպրոցին ամավերջի հանդէսը: Ուսուցչուհի Օֆիկ Օրտուխանեանի բացման խօսքին յաջորդած է օրուան ծրագիրը, բաղկացած արտասանութիւններէ ու հայկական պարերէ: Աւարտին կատարուած է յաջողագոյն աշակերտներու մրցանակաբաշխութիւնն ու վկայականներու բաշխումը:

⁂

ՈՒՐՄԻԱՅԻ մէջ Յուլիս 16-ին տեղի ունեցած է տեղւոյն հայկական վարժարանին ամավերջի հանդէսը, մեծ բազմութեան մը ներկայութեան: Նախ ծնողական Խորհուրդէն Մարէթ Մովսեսեան խօսած է տարուան աշխատանքներուն մասին. ապա խմբերգներէ, մեներգներէ եւ արտասանութիւններէ կազմուած յայտագիր մը գործադրուած է ուր աշակերտներ ներկայացուցած են երկու փոքր թատերախաղ:

⁂

ԹԵՀՐԱՆԻ մէջ Օգոստոս 15-ին կատարուած է «Ս. Ներսէս Շնորհալի» մշակութային ու մարզական ֆոնտերուն պարգեւաբաշխումը: Հայկաշէնի «Սահակ-Մեսրոպ» սրահին մէջ պարգեւատրուած ու գնահատագիրի արժանացած են «Հայ կին»ը եւ հայ համալսարանականներու ընդհանուր Միութիւնը, առաջինը իր հիմնադրութեան 50, երկրորդը՝ 45-րդ տարեդարձին առթիւ: Կրթական երկարամեայ իրենց գործունէութեան համար պարգեւատրուած են Բերսաբէ Յովսէփեան, Էլպիս Ֆերահեան եւ Անժէլ Օհանեան: Որպէս մարզական կազմակերպութիւն գնահատուած է «Սիփան» Միութիւնը, ինչպէս նաեւ Վրէժ Սարգսեան, Ալֆրէտ Այվազեան եւ Այլին Աւագեան:

ՌՈՒՍԵՐԷՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱՅՆԱՑՈՒՄԸ

Գիրը, գրութեան գործածութիւնը կը ծաւալին Ռուսիոյ մէջ Ժ. եւ ԺԱ. դարերուն: Ընդունուած այբուբենը յունականին վրայ հիմնուած էր, ունենալով հանդերձ քանի մը լատինական տառեր: Այբուբենը սլաւականն էր, Թ. դարուն մարմին առած Պուլկարիոյ մէջ, որ Ռուսիոյ մէջ տարածուեցաւ Կիւրեղեան վանականներու կողմէ եւ այս պատճառով կոչուեցաւ Կիւրեղեան:

Առաջին յեղաշրջումը կը կատարուի 1708 – 1710-ին, Պետրոս Ա.ի շրջանին. անօգուտ տառերու գործածութիւնը դադրեցաւ: ԺԹ. դարուն եւ Ի. դարուն ընկիզը ռուսերէնի ուղղագրութիւնը հետզհետէ կը թօթափէ որոշ զոյգ տառերու գործածութիւնը:

1904-ին Գիտութիւններու ակադեմիային կից ուղղագրութեան յանձնախումբ մը կը կազմուի. 1912-ին ծրագիր մը կը հրապարակուի, որ կը քննարկուի ու կը գտուի 1917 Մայիսին, Յեղափոխութեան նախօրեակին:

Այս յեղաշրջումը գաղափարախօսներու կողմէ հազիւ վերաքննուած ու սրբագրուած, պաշտօնականացուեցաւ 1918 Հոկտեմբեր 15-ին, Ժողովրդական կոմիսարներու Խորհուրդի հրովարտակով: Ան ընջեց աւելորդ գիրերն ու նշանները եւ բարեփոխեց հոլովումի կարգ մը պարագաներ:

1950-ին ուղղագրութեան կանոնագրութիւն մը պաշտօնականացուեցաւ, անկէ ի վեր աշխատութիւնները կը շարունակուին: 1962-էն ի վեր ուղղագրութեան յանձնախումբ մը կը գործէ մնայուն կերպով:

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԼՈՒԻԶ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՍԻՄՈՆԸ ՆԱԽԱԳԱՀ Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Կեդրոնական Վարչական Ժողովը իր Շաբաթ, 1989, Օգոստոս 26-ի նիստին միաձայնութեամբ Կեդրոնական Վարչական Ժողովի ատենապետ եւ հետեւաբար Հ. Բ. Ը. Մ.-ի 6-րդ նախագահ ընտրեց Լուիզ Մանուկեան Սիմոնը, որ անցնող երկու տարիներուն կը վարէր Միութեան գործադիր փոխ – նախագահի պաշտօնը:

Տիկին Սիմոնի այս ընտրութիւնը անմիջապէս հետեւեցաւ նոյն նիստի ընթացքին Միութեան ցկեանս նախագահ Ալեք Մանուկեանի յայտարարութեան՝ թէ կը քաշուի գործօն ծառայութենէ իբրեւ Ատենապետ Կեդրոնական Վարչական Ժողովի եւ Նախագահ Միութեան:

Կեդրոնական Վարչական Ժողովը այս առիթով միաձայնութեամբ Միութեան պատուակալ ցկեանս նախագահ ընտրեց Պր. Ալեք Մանուկեանը՝ նկատի առնելով իր 36 տարիներու իբրեւ Միութեան նախագահ ծառայութիւնը, որու ընթացքին ան տուաւ խսկական առաջնորդութիւն ո՛չ միայն Միութեան, այլեւ՝ բովանդակ հայ գաղութներուն, եւ իր առատաձեռն նուիրատուութիւններով ու ներդրումներով ճանչցուեցաւ իբրեւ մեր ժողովուրդի արդի ժամանակներու մեծագոյն բարեգործը:

ԴԻՒԱՆ
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ

Օգոստոս 26

ԼՐԱՏՈՒ ԳԻՐՔԵՐՈՒ

«UN ARMÉNIEN PARMI LES AUTRES»

Մարիկ Օհանեանի հեղինակութեամբ լոյս տեսած է այս գիրքը (հրատարակիչ՝ Պաք) եւ լաւ ընդունելութիւն գտած ընդհանրապէս մամուլին կողմէ. «Թէլէ 7 օր» կ՚արձագանգէ անոր, տալով պատմութեան հակիրճ պատկերը՝ փոքրիկ Ցարութիւնի ապրած սեւ օրերը 1914-էն սկսեալ, երբ ան պիտի ապրի ցեղասպանութիւնը, ապա քշուի որբանոցէ որբանոց, մինչեւ որ հասնի Ֆրանսա, ուր նախ պիտի ապրի դաղթականի լեղին, ապա սիրէ Ֆրանսան մինչեւ վերջ:

Այլ թերթեր ալ տողեր նուիրած են այս յուզիչ պատմութեան, զոր այնքան գորովով կը նկարագրէ Ցարութիւնի աղջիկը՝ Մ. Օհանեան:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԵՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ԸՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Մեր վերջին տարուան առաջին օրն է, Հալէպի Հայկազեան վարժարանին 6-րդ կարգը, աւարտականը, ուղիղ 52 տարի առաջ: Երեսուն հոգինոց դասարան մը, որ խայտաբղէտ տեսք մը ունի: Աւելի չատ խառնակ ամբոխի մը երեւոյթը կը պարզէ, քան թէ շրջանաւարտ աշակերտութեան մը պատկերը: Անհամաչափ տարիներ, անհամաչափ կարողութիւններ: Մեր մէջ կան որ դըպրոց բառը տակաւին ««թ»ով կը գրեն, եւ ուրիշներ որ յաջողած են թերթերու մէջ բանաստեղծութիւններ տպել: Ցայտնապէս, վարի կարգը նորեկներուն տեղ բանալու համար մէկ անգամէն վեր քշած են երկու – երեք տարի դասարան կրկնողները, անկարները, ապուշները:

Դասերը չեն սկսած: Պակաս ուսուցիչներ կան, նորեր, եւ խմբուած տեսչարանին մէջ, տենդագին դասացուցակներ կը պատրաստեն: Մենք ընելիք չունինք: Օրուան մեծ մասը դասախարակ ուսուցիչն ալ մեզի հետ չէ եւ Նշանը հսկիչ կարգած է որպէսզի յարաբերական խաղաղութիւնը պահպանէ եւ խանգարիչներուն անունները գրէ: Նշանին այդ հանգամանքը տրըուած է ոչ միայն տարիքով դասարանին մեծը ըլլալուն համար, այլ արդէն իսկ նոր կազմուող սկաուտներու եռանդուն անդամներէն, ծանօթ է կարգապահութեամբը եւ վստահութիւն կը ներշնչէ ուսուցիչներուն:

Այսպէս պիտի շարունակուին քանի մը օրեր, մինչեւ որ դպրոցը իր բնական ընթացքին մէջ մտնէ եւ զգանք թէ բացի անառակութիւններէն, նաեւ սորվելիք դասեր ունինք:

Ներս կը մտնէ պարոն Իւլիպէյեանը, տետրակ մը ձեռքը, ու կ՚անցնի ամպիոնին, Նշանը ղրկելով իր տեղը:

– Տղաքս, ձեր վերջին տարին է այս դպրոցին մէջ: Մեր վարժարանը ներքին կանոնագիր մը ունի: Մինչեւ հիմա չէիք գիտեր, բայց լաւ է որ գիտնաք եւ ըստ այնմ պահէք դուք ձեզ: Եւ կը սկսի կարդալ: Յօդուած 1, յօդուած 2 ... տաղտկալի բաներ: բայց, յանկարծ յօդուած 8.– «Դասարանը գաղտնի քուէարկութեամբ կ՚ընտրէ իր դասարանապետը, որուն պարտականութիւնն է...» եւայլն:

Աւարտելէ ետք, տեղը կուտայ Նշանին ու կ՚երթայ:

Յաջորդ օրն իսկ ոտքի կ՚ելլեմ:

– Ներողութիւն, պարոն, մենք քուէարկութիւն կ՚ուզենք:

– Ա՞տ ուրկէ հանեցիր:

– Դուք ըսիք, պարոն ... 8-րդ յօդուածը...

– Ես անիկա կարդացի՞ ձեզի...

– Այո, պարոն, կարդացիք:

Երկա՜ր լռութիւն մը: Ես դեռ ոտքի եմ: Տղաքը, սպասողական, փոխնիփոխ կը նային ինծի եւ կը դառնան ուսուցչին կողմը: Սառուցեալ պահ մը: Ի վերջոյ, կացութեան հետ ակամայ հաշտուողի դէմքով եւ մեղմ ձայնով մը կ՚ըսէ.

– Լաւ, թուղթերը բաժնեցէք:

Երեսուներեք քուէներու բացարձակ միաձայնութեամբ՝ դասարանապետ եմ: Մէկ քուէ պակաս չէ: Անշուշտ, ես ալ ինծի քուէ տուած եմ: Բայց զարմանալին՝ ուրեմն Նշանն ալ գրած է անունս: Արդիւնքը այնքան ալ հաճելի չի թուիր ուսուցիչին, բայց համակերպած, գլուխը կը շարժէ ու կ՚երթայ, բարձր ամպիոնը զիջելով նորընտիր դասարանապետին:

Հպարտ ու գոհունակ, կը դիտեմ կուռ շարքերս, եւ հեղինակութեանս բարձունքէն առաջին գործս կ՚ըլլայ տաղաչափեալ գահաճառ մը, որ պատրաստած եմ գիշերային ներշնչումով.

Ազատ քուէն այն օրից
Երբ հանեցաւ գիս ընտրել
Եւ անարժան իմ անձին
Իշխանութիւն պարգեւել՝
Նախկին խօսքը որ կ՚ըսեմ
Չէ՛ «լուռ կեցէք», կամ «խելօք»,
Ազատութի՛ւն ձեզ կուտամ
Կեցցէ ազատ ամէն ոք:

Խանդավառ ծափեր ողջունեցին ելոյթս: Ցետոյ, կարծիքի փոխանակութիւններով որոշեցինք արշաւանք մը կատարել մեր դիմացը գտնուող 5-րդ դասարանին վրայ, առաջին օրէն հաստատելու համար մեր գերակշռութիւնը, բայց ուսուցիչ մը կար հոն, եւ պէտք էր սպասել անոր մեկնումին: Տախտակէ նստարաններուն վրայ սովորութիւն էր որ տունէն պզտիկ բարձիկներ բերենք մեզի հետ: Այդ բարձիկները սկսան օդին մէջ պարել, նախքան հինգերորդցիներու գլուխներուն իջնելը: Ցետագային, այդ բարձիկները չատ հարուածներ տուած են դրացի դասարանին մէջ, ուրկէ կը խուսափէր միայն պզտիկ Սիմոնը, ապագայ Զարեհ Կաթողիկոսը, դրասեղաններուն տակ սողելով: Կռիւը սակայն երթալով կ՚աճի: Բարձիկներուն հետ պոռչտուքներ, աղմուկ, մանուանդ փոշի: Հսկիչը, անայլայլ, իր տեղն է, իր դերին մէջ, ու երջանիկ՝ կը դիտէ իր գործը...

(Շար. 1)

(Տար. Ա. էջէն)

րենց նպատակին հասնելու համար Լիբանան»: Ըստ երեւոյթին զօր. Աուն բաւական Ոչ – Մոլտաւներու դժգոհութիւնը սահ-լաւատես է, չըսելու համար միամիտ, խորհելու համար թէ ռեւէ Պետութիւն Լիբանանի շահերը պիտի գերադասէ իր շահերէն...:

ՄՈԼՏԱՒԻՈՅ Գերագոյն Խորհուրդը, երկու օրուան յետաձգումէ ետք, լայն մեծամասնութեամբ մը քուէարկեց մոլտաւերէնի պաշտօնական լեզու դառնա–լուն օրինագիծը, նաեւ վերադարձ՝ լատինատառ այբուբենի: Այլեւս մոլտաւե–րէնը պիտի գործածուի տեղւոյն կառավարութեան փաստաթուղթերուն համար, ինչպէս նաեւ ժողովներու եւ առեւտուրի: Ոչ – Մոլտաւներու դժգոհութիւնը սահմանափակելու համար (գործադուլներու դիմած էին ռուսախօսները), օրինագիծը կը ճշդէ որ ռուսերէնը կը մնայ. – «Ազգամիջեան յարաբերութեանց լեզուն»: Օրինագիծը քուէարկուած է 321 ձայնով, 11 դէմ: Ձեռնպահութեանց թիւը չէ ճշդուած:

ԳԱՍՊԱՐՈՎ այլեւս վստահ է որ ձեռք պիտի ձգէ 1988 – 1989–ի ճատրակի աշխարհի բաժակը, զոր կազմակերպած էր մեծ վարպետներու միութիւնը: Գարբով իրմէ 2–ովէս կէտ ետ է:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 25 / 29)

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐՈՒԱՆ ՇԵՄԻՆ

Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի խորհրդակցութիւնը յատկացուած էր միակ հարցի մը. Սեպտեմբեր 1–ին կարելի պիտի ըլլա՞յ աղէտի գօտիի դպրոցներուն դուները բանալ: Խորհրդակցութեան մասնակցած են աղէտեալ շրջաններու ժողովրդական կրթութեան բաժին–ներու վարիչներ Նախարարաց Խորհուրդէն, Պետպլանէն, Կրթական Նախարա–րութենէն աշխատողներ: Խորհրդակցու–թեան ընթացքին նշուած է որ ուսումնական նոր տարեշրջանի պատրաստութիւնները չափազանց անկազմակերպ եղած են: Աղէտի գօտին 446 դպրոցներէն 219ը աւերուած են ու շինարարական աշխա–տանքը դանդաղ կ՚ընթանայ: Յատուկ մտահոգութեան աղբիւր է Լենինականի պարագան, ուր երկրաշարժէն ետք կանգուն մնացած է ամէնը եօթը դպրոց, իսկ մասամբ վերանորոգուած են 6 շէնքեր: Քաղաքին մէջ մնացած երախանե–րու ամբողջութիւնը ընդգրկելու համար անհրաժեշտ են 10 – 11 հազար հոգինոց պատրաստի շէնքեր, որոնց մէկ մասը դեռ ճամբան է, մնացածը գործատուներու մէջ:

Գոհացուցիչ չէ նաեւ դասագիրքերու վիճակը. Թէեւ հրատարակուած է 172 անուն դպրոցական գիրք, սակայն բոլոր ուսումնական հաստատութիւնները չէ որ ստացած են զանոնք: «Հայ գիրք»ի պահեստներուն մէջ դիզուած է աւելի քան 3 միլիոն օրինակ դասագիրք, եւատոնցմէ ոչ մէկը ղրկուած է Լենինական կամ Սպիտակ:

Լուրջ մտահոգութիւն պատճառող խնդիր մըն ալ, աղէտի շրջանի դպրոցնե–րուն մանկավարժ – ուսուցիչներու պակասն է: Բարձրագոյն ուսման հաստատութիւններու այս տարուան շրջանաւարտներէն 620 հոգի նշանակուած են յիշեալ վայրերը, սակայն ատիկա բաւարար չէ: Պէտք է նկատի ունենալ յատկապէս Ազրբէջանէն եւ Վրաստանէն գաղթած գալի թիւով ընտանիքներու պարագան, որոնց զաւակները անհրաժեշտ կերպով հայկական դպրոցներու պէտք ունին: Այս ամբողջը կը հասնի այն եզրակացութեան որ Հայաստանի աղէտեալ գօտին դպրոցական շէնքի, դասագիրքի եւ ուսուցիչի մեծ պահանջներով, պատրաստ չէ վերամուտին:

**

ԿՈՆԴ ԹԱՂԱՄԱՍԻՆ
ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ

Երեւանի քաղաքային Կոմիտէի խորհրդակցութեան նիւթ եղած է Կոնդի վե–րաշինութեան հարցը: Այս մասին Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէն ու Նախարարներու Խորհուրդը որոշում տուած էր, իսկ Յուլիսին քաղաքային Կոմիտէի Կոնդի մէջ գումարուած նիստին քննարկուած էր որոշումին կիրարկութեան ընթացքը: Աշխատանքներուն մասին զեկուցում մը ներկայացուցած է Երեւանի քաղաքային Խորհուրդին գործադիր Կոմիտէին փոխ – նախագահը՝ Ս. Բայբուրթեան:

Խորհրդակցութեան ընթացքին նշուած է որ Կոնդի վերանորոգումի գործը խանգարող ազդակներ են շինանիւթերու յապաղումը, նախագիծերու պատրաստութեան ձգձգումը:

Ժողովը գործնական յանձնարարականներ տուած է շինարարական կազմակեր – պութիւններուն, կուսակցական եւ խորհրդային մարմիններուն որոնց աշխա – տանքով պայմանաւորուած է Կոնդի ծըրագրին յաջողութիւնը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՍԷՆ – ՄԱՆՏԷ.– Պր. Ժիրայր Մուրատեան 900 ֆրանք:

**

ԼԵՅՐԱԿ.– Պր. Մաղաքեան 100 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Շահան Պիւրթէ – Կարապետեան իր հարազատին՝ Սիրարփի Տէր – Ներսէսեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Սեպտեմբեր 9, Շաբաթ օր, ժամը 14.30ին սովորական հաւաքատեղին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեան 100 ֆրանք նուիրած են Մարսէյլի Մշակոյթի Տան Գրիգոր Ափարեանի մահուան առթիւ:

FIGARO - MÉDITERRANÉE

DOSSIER
«COMMUNAUTE ARMENIENNE
PROVENCE - ALPES - COTE D'AZUR»

Le Figaro Méditerranée du samedi 2 septembre 1989 consacrera un dossier spécial à la communauté arménienne de la région Provence - Alpes - Côte d'Azur. Comme d'ordinaire, ce numéro sera vendu accompagné du quotidien Le Figaro, du Figaro Magazine et de Madame Figaro.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը խնդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները:

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

**

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12.30–ին, Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Paris-Erevan-Paris

EN VOLS DIRECTS

TOUS LES 15 JOURS DEPUIS LE 06 JUILLET 1989

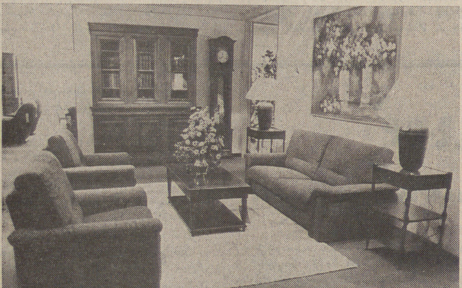
RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	358, Chemin du Littoral
75001 PARIS	69003 LYON	13015 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 03 - 16 - 28

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille **tél. : 42. 89. 27. 47**

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն”

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ՚ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16.30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ.– 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003
Հեռաձայն. – 78 – 60 – 47 – 18

**

«ՏԱԹԵՒ» ՎԱՐԺԱՐԱՆ

«Մոնմորանսի»ի «Տաթեւ» վարժարանը որ 1988 – 1989 տարեշրջանը բոլորեց արդիւնաւոր կերպով, կը վերաբացուի Սեպտեմբեր 6, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 10–ին եւ կը սկսի իր դասաւանդութիւնները կանոնաւոր կերպով:

Վարժարանը չունի օրերու եւ ժամերու սեղմում: Կ՚ընդունուին 6 տարեկանէ ըսկըսեալ մինչեւ Պաքալօրէափ վերջաւորութեան եւ անկէ վերջի աշակերտներ, ինչպէս նաեւ հայերէն սորվիլ փափաքող ամէն տարիքի անձեր:

Մանրամասնութեան համար դիմել. – 34 – 17 – 14 – 39 թիւին, Տիկին Սօնա Մոմճեանի, ամէն օր առաւօտէն մինչեւ ժամը 20:

Հասցէ. –
20, rue de l'Abreuvoir
95160 MONTMORENCY

**

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն – Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ երկօրեայ Հայ Վարժարանը կը վերաբացուի՝

Սեպտեմբեր 13, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 9–ին եւ դասերը կը սկսին նոյն ժամուն եւ կը տեւեն մինչեւ ժամը 12:

Դասատուն է՝ Եղիշէ Աւագ Քահանայ Փանոսեան:

Այդ օրը աշակերտները փոխադրող օթօքար չկայ:

Սեպտեմբեր 16, Շաբաթ օր դասերը կը սկսին կէսօրէ վերջ ժամը 2–ին, կը տեւեն մինչեւ ժամը 4:

Դասատուն է՝ Պր. Խաչիկ Եըլմազեան:

Սեպտեմբեր 20, Չորեքշաբթի օրը առտու ժամը 8.45–ին, աշակերտներուն օթօքարը անցեալ տարուան նոյն վայրէն՝ Ֆրէ Վալլօնէն աշակերտները կը փոխադրէ դպրոց եւ կը վերադարձնէ նոյն վայրը:

Դասագիրքերը եւ տետրակները նուէր կը տրուին աշակերտներուն:

Ուրեմն կը խնդրուի աշակերտներուն ծնողքներէն որ իրենց զաւակները դպրոց առաջնորդեն Սեպտեմբեր 13, Չորեքշաբթի օր առտու ժամը 9–ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Թաղական խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Նազելի Պէզիրճեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Փիէռ Պիսքինեան 100 Ֆր., Տիկին Ժիլի 100, Տիկին Իզմիրլեան 100: Յարութիւն Պօղոսեանի մահուան առթիւ՝ Թուրիկեան եղբայրներ 200, Սեդա Տիրիկեան 200, Տիրիկեան ընտանիք 100, Տիկին Պալոյեան եւ զաւակները 200, Տէր եւ Տիկին Բիրլիեան 200: Անդրանիկ Տէյիրմէնճեանի մահուան առթիւ՝ ընտանիքը 200, Պետիկեան ընտանիք 200, Տէր եւ Տիկին Ֆիլիբ 200: Արմենակ Զօրիկեանի մահուան առթիւ՝ ընտանիքը 500: Թըրֆանտա Թողլիկեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Զէօմլէքճեան 200, Այրի Տիկին Արշալոյս Քէրքէրեան 100: Միշէլ Մոնժի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ֆրէտի Մոնժ 500 ֆրանք, Տիկին Մարի Գօզօլեան – Էշմեան 100, Տէր եւ Տիկին Պետեան 100, Քէտիրեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Փօլ Քէհեաեան 200: Գրիգոր Սէդպոյեանի մահուան առթիւ՝ Պիլեա ընտանիք 100: Արթիւր Սիւրմէնեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Պօյաճեան 100, Տէր եւ Տիկին Զիթճեան 100, Տէր եւ Տիկին Քաշքէմալեան 200, Պր. Վարդան Ժան 200 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 3

DIMANCHE
3 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 141

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.091 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.091

Sirarpie DER-NERSESSIAN

Dans ces quelques lignes, qui ne sont ni une biographie, ni une analyse de son œuvre, je voudrais exprimer ce que trente ans de relations avec Mlle Der Nersessian m'ont appris d'elle. C'est moins simple qu'il ne paraît.

Elle n'avait rien de la molièresque «femme savante», personnage qui, soit dit en passant, ne semble guère en voie de disparition. Elle n'en avait ni la pédanterie, ni l'arrogance, ni la minceur du vernis scientifique, bien au contraire. Son affabilité, sa modestie surprenaient le visiteur peu habitué à la qualité d'un tel accueil de la part d'une sommité internationalement reconnue. Son aisance et son savoir-vivre dénonçait cette parfaite éducation qu'on dispensait autrefois aux jeunes filles des grandes familles du Proche Orient.

Cette savante ne s'enfermait pas dans la tour d'ivoire de ses recherches et restait attentive aux rumeurs du monde. On aurait pu la croire douillettement conservatrice et l'on s'étonnait de son extrême sensibilité aux injustices sociales, aux malheurs du tiers-monde, aux drames des pays opprimés. Au printemps 1968, j'avais été frappé par sa façon de suivre les événements, lucide et indulgente, exempte d'hostilité, d'agencement ou d'ironie. Elle avait perçu avant bien d'autres le fond de désespérance de la révolte étudiante. Une personnalité hors du commun, vraiment, ne serait-ce que par sa sympathie pour la jeunesse.

par

J.-M. THIERRY

Ce qui m'a surtout frappé, en effet, c'est la façon dont elle recevait les jeunes venus lui exposer leurs projets ou lui demander conseil. Elle écoutait patiemment les exposés, souvent maladroits, les hypothèses, même aventureuses. Elle les discutait objectivement et les corrigeait en donnant l'impression de traiter l'interlocuteur en égal. Elle n'hésitait pas à prendre le temps qu'il fallait pour rechercher un document et fournir le renseignement souhaité. Avait-elle oublié un détail, qu'elle vous écrivait sans tarder. Je crois n'avoir jamais rencontré quelqu'un d'aussi généreux, d'aussi peu jaloux qu'elle, dans ce monde intellectuel où la compétition (parfois féroce) devient loi. Tous ceux qui l'ont approchée sont, je pense d'accord et j'en ai fait personnellement l'expérience car, si je n'étais plus jeune, je n'en étais pas moins un débutant. Je me souviens. C'était dans les années soixante quand la chance m'avait fait retrouver en Turquie orientale, des églises arméniennes inédites. Non seulement elle n'avait pas voulu, en dépit des propositions que ma femme et moi lui avions faites, exploiter nos documents, mais elle nous avait encouragés à publier nous-mêmes nos découvertes, faisant preuve d'une belle confiance que nous nous sommes toujours efforcé par la suite de ne pas trop décevoir.

Quand les éditions Mazenod m'ont proposé de rédiger une étude générale sur l'art arménien, ma première démarche, avant d'accepter, fut d'aller demander à S. Der Nersessian ce qu'elle en pensait. Or non seulement elle ne m'a pas dissuadé d'entreprendre ce travail qui allait malgré tout recouper le sien à moins de dix ans de distance, mais, malgré sa fatigue et ses soucis, elle s'est mise à ma disposition et elle a notamment contrôlé toute ma rédaction sur l'art des miniatures. Je serais bien ingrat si je le dissimulais ou l'oubliais.

Il ne faudrait pas croire que sa courtoisie cachait une quelconque pussilanimité ou indifférence car elle savait se montrer, envers ceux qui se voulaient ses disciples, nette et franche à l'occasion. Ses jugements, toujours soigneusement pesés, étaient parfois sévères, mais elle condamnait rarement et trouvait volontiers des excuses. A la fois procureur et avocat, elle savait l'ambiguité des comportements humains et l'interlocuteur partait toujours encouragé sinon rassuré.

Tous les ans avant notre départ pour la Turquie, j'allais lui soumettre notre programme et au retour, le résultat de nos recherches. C'était —tant sa joie était grande et son intérêt attisé— un plaisir pour nous de projeter dans son appartement de l'avenue de Versailles les diapositives de monuments qu'elle croyait détruits à jamais et qu'elle ne connaissait souvent que par les manuscrits qui y avaient été enluminés. Car elle n'avait rien perdu de son enthousiasme pour tout ce qui touchait à l'Arménie et s'émerveillait quand quelque étudiant d'origine arménienne venait lui confier son intention d'étudier sa culture nationale. Du reste, elle se proclamait patriote, mais soulignait que cet engagement n'altérait en rien son jugement et que l'impartialité était sa règle absolue.

Sa personnalité s'est bien exprimée dans la façon dont elle a mené ses recherches et sa carrière. La comparaison est saisissante avec la démarche de J. Strzygowski. Le savant viennois pressé et visionnaire, utilisant les matériaux de chercheurs européens ou arméniens, les a publiés, ce qui est louable, mais pour soutenir sa thèse sur l'origine et le développement de l'art chrétien primitif, ce qui était prématuré et critiquable. Sa documentation en effet, était tout à fait insuffisante comme l'ont prouvé les nombreuses et importantes découvertes faites depuis. Le gros ouvrage, qu'il a consacré à l'art arménien et qui a fait autorité pendant plusieurs décennies, laisse maintenant voir ses outrances, ses erreurs et ses lacunes. A l'opposé, mademoiselle Der Nersessian a amassé et étudié personnellement d'innombrables manuscrits arméniens (et byzantins, ce que l'on sait généralement moins). Grâce à sa connaissance des textes sacrés, elle a pu analyser l'iconographie des miniatures. Les publications qu'elle a faites ont été d'abord des catalogues, ce qui n'excluait évidemment pas des conclusions stylistiques et comparatives et ce travail de documentation s'est poursuivi pendant 60 ans avant qu'elle ne livre au public cultivé son fameux ouvrage de synthèse générale, *l'Art Arménien*.

Je m'aperçois que je brosse un tableau que d'aucuns pourraient prendre pour un dithyrambe de circonstance, mais je prie le lecteur de me laisser le bénéfice de la sincérité. Je ne dis d'ailleurs pas que la longue vie exemplaire de Mlle Der Nersessian, malgré les satisfactions et les honneurs qui ne lui furent point marchandés, fut joyeuse. Déjà vivre l'époque du génocide (même si on en subit pas directement les atrocités) est pour l'adolescente qu'elle était une épreuve qui a du laisser des traces indélébiles.

Parfois, en dépit de sa réserve, j'ai surpris dans ses propos ou dans ses silences une note de mélancolie. L'amour qu'elle vouait à sa sœur Araxe et le dévouement avec lequel elle l'a soignée et entourée pendant de longs mois, aux dépens de sa résistance physique et morale, laisse entrevoir tout un pan affectif de sa personnalité, qu'elle se gardait de livrer et qui probablement n'a pas trouvé à s'exprimer complètement.

L'inéluctable est donc arrivé. A quoi bon les condoléances et les banalités ?

«Tout ce qui a été ne peut être autrement qu'il ne fut: le possible est toujours relégué dans l'avenir, seul règne de la liberté» (M. de Unamuno).

■

ՍԻՐԱՐՓԻ ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

Գրեց՝

ԼԵՒՈՆ ՋՈՒԳԱՍԶԵԱՆ

Վիկտոր Նիկիտիչ Լազարեւից յետոյ համաշխարհային արուեստագիտութիւնը կորցրեց իր երկրորդ հայագէտ ականաւոր ներկայացուցչին: Յուլիսի 5-ին Փարիզում իր մահկանացուն կնքեց Հայաստանի գիտութիւնների ակադեմիայի արտասահմանեան անդամ, նշանաւոր բիւզանդագէտ եւ հայագէտ Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանը: Վիկտոր Նիկիտիչ Լազարեւը համաշխարհային հեղինակութիւն վաստակեց իտալական, բիւզանդական, ռուսական գեղանկարչութեան նուիրուած աշխատութիւններով եւ շատ քիչ գրեց հայ արուեստի վերաբերեալ, մինչդեռ Ս. Տէր-Ներսէսեանի երկերը արտասահմանեան ժամանակակից հայագիտութեան հիմնական եւ առաւել կոթողային նուաճումները հանդիսացան, խթանեցին հայագիտութեան վերելքը արտասահմանում: Մինչեւ իր կեանքի վերջը Ս. Տէր-Ներսէսեանը միշտ մօտ կանգնած մնաց Սփիւռքի Հայութեան բոլոր ձեռնարկներին եւ գործուն մասնակցութիւն ունեցաւ նրա հոգեւոր կեանքին: Նա բազմաթիւ անդամներ ելոյթներ է ունեցել հայկական հաւաքոյթներում, հրապարակային դասախօսութիւններ կարդացել հայ արուեստի վերաբերեալ: Եօթը տասնամեակ է նրա անունը չի իջնում հայ մամուլի էջերից: Նրա հայագիտական առաջին քայլերը խրախուսել են մեր մշակոյթի վաստակաշատ երախտաւորներ Գարեգին Յովսէփեանն ու Արշակ Չօպանեանը, նրա ելոյթներով եւ գիտական յաջողութիւններով հիացել եւ ոգեւորուել են անուանի վիպասանուհի Զապէլ Եսայեանն ու ճանաչուած բանաստեղծուհի, լրագրող Անայիսը... Բոլորովին վերջերս մենք նրա անունը տեսանք ի թիւս այն արտասահմանեան գիտնականների անունների, որոնք իրենց ձայնն էին բարձրացրել ի պաշտպանութիւն «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամների: Հեռուից հեռու Ս. Տէր-Ներսէսեանը միշտ ուշադիր հետեւել է Խորհ. Հայաստանի գիտութեան, արուեստի նուաճումներին եւ միշտ ուրախացել ու ողջունել մեր ձեռքբերումները:

Ականաւոր գիտնականը իրենից յետոյ թողնում է հարիւր քառասունի հասնող գիտական ուսումնասիրութիւններ՝ մենագրութիւններ, յօդուածներ, որոնք անգնահատելի արժէք ունեն ընդհանրապէս միջնադարեան մշակոյթի եւ պատմութեան հետազօտման գործում: Բնագրագիտութիւն, պատմագիտութիւն, մանրանկարչութեան, քանդակագործութեան, որմնանկարչութեան, արծաթագործութեան ուսումնասիրութիւն՝ահա այն բնագաւառները, որտեղ իր գլալի աւանդն է ներդրել նշանաւոր հայագէտը: Հանդուցեալի անունը քաջ յայտնի է տարբեր երկրների բիւզանդագէտներին եւ հայագէտներին: Իր երկերով նա անվիճելի հեղինակութիւն էր ձեռք բերել աշխարհի միջնադարագէտների շրջանում: Կեանքի օրօք նա արդէն դարձել էր գիտութեան խնկական դասական: Դժուար է գտնել ուրէ այլ հայ կնոջ, որի անունը այդքան յարգուած լինէր աշխարհի գիտական հաստատութիւններում եւ գիտութեան կարկառուն ներկայացուցիչների շրջանում: Նրա կերպարը սերտ միահիւսուած է եւրոպական միջնադարագիտութեան վերջին եօթանասուն տարիների պատմութեանը: Ս. Տէր-Ներսէսեանի անունը անքակտելիօրէն կապուած է հեռաւոր անցեալի եւ մեր օրերի աշխարհի կարկառուն գիտնականների կենսագրութեան հետ: Նա իր առաջին յօդուածներից մէկը գրել է հռչակաւոր բիւզանդագէտ Գաբրիէլ Միլէյի հետ 1927 թուականին, իսկ վերջինիս կեանքն ու գործունէութիւնը վաղուց պատմութիւն է դարձել: Տարբեր ժամանակներում նրա երկերը իրենց պարտքն են համարել գրախօսել ռոմանական եւ գոթական արուեստների ամենահեղինակաւոր պատմաբաններից Եուրգիս Բալթրուշայտիսն ու աւստրիական արուեստաբանական դպրոցի ներկայիս պարագլուխ Օթթօ Դեմուսը, ֆրանսիական արուեստաբանական նորագոյն դպրոցի հիմնադիր Անտրէ Կրապարը, ամերիկեան արուեստագիտութեան ներկայիս պատրիարք Քուրտ Վայցմանը, նրա բարեկամներից է եղել եւ նրան հովանաւորել նշանաւոր արաբագէտ ամերիկարնակ Ա. Ա. Վասիլեւը, նրա բարեկամներից են խաչակրաց գրքարուեստի յայտնաբերող, անգլիական մեծանուն բիւզանդագէտ Հուկօ Բուխթալը եւ ամերիկեան ժամանակակից բիւզանդագիտութեան առաջնորդներից Իգոր Շեւչենկօն, նրան դեռեւս 1929 թուականին ռումինական արուեստը ուսումնասիրելու համար յատուկ Ռումինիա է հրաւիրել ռումինական ժողովրդի մեծ լուսաւորիչ Նիկոլայէ Եորգան:

Որոշ առումով Ս. Տէր-Ներսէսեանը շարունակեց մեծանուն հայագէտ եւ բիւզանդագէտ Նիկողայոս Ադոնցի գործը:

Եթէ Ն. Ադոնցը բացայայտեց Հայերի աւանդը բիւզանդական կայսրութեան կառավարման եւ ռազմական հզօրութեան ամրապնդման գործում, ապա Ս. Տէր-Ներսէսեանը վեր հանեց բիւզանդական քաղաքակրթութեան զարգացման բնագաւառում Հայերի ունեցած մշակութային գործունէութիւնը: Ս. Տէր-Ներսէսեանը կարողացաւ բիւզանդականից սահմանազատել եւ բնորոշել այն ազգային օրինաչափութիւնները, որոնք կաբեւորում են հայ արուեստը իբրեւ անկախ եւ ուրոյն դիմագիծ ունեցող մը-

●▶

●▶

չակոյթ: Անգլերէն եւ ֆրանսերէն գրըւած իր երկերով Ս. Տէր-Ներսէսեանը աշխարհին ցոյց տուեց, որ բիւզանդականի կողքին, նրա հետ կապուած եւ նրանից տարբեր, գոյութիւն ունի հայկական միջնադարեան արուեստը միանգամայն ազգային եւ համամարդկային հնչեղութիւն ունեցող ճարտարապետութեամբ, քանդակագործութեամբ, մանրանկարչութեամբ: Ո՞ւմ, եթէ ոչ Ս. Տէր-Ներսէսեանին ենք պարտական այն բանի համար, որ դէպի հայ արուեստի ուսումնասիրման բնագաւառ են եկել եւ գալիս են բազմաթիւ օտարազգի գիտնականներ, որ հայ արուեստը մօտեցել է աշխարհի տարբեր ժողովուրդներին:

Ս. Տէր-Ներսէսեանը ծնուել է 1896 թ. Սեպտեմբերի 5-ին Կ. Պոլսում, առեւտրական Միհրան Տէր-Ներսէսեանի եւ Աղաւնի Օրմանեանի ընտանիքում: Տէր-Ներսէսեանները երեք զաւակ ունէին. որդին՝ Պօղոսը եւ երկու դուստրեր՝ Արաքսը եւ Սիրարփին:

Նրա մօրեղբայրը անուանի հայագէտ եւ Կ. Պոլսի Պատրիարք Մաղաքիա Օրմանեանն էր: Իր առաջին հայագիտական մենագրութեան մէջ՝ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան հայկական ձեռագրերին նուիրուած գրքի յառաջաբանում, Ս. Տէր-Ներսէսեանը գրում է, որ քեռու կեանքն ու գործը իր համար ներշնչման աղբիւր են հանդիսացել:

Ս. Տէր-Ներսէսեանը տարրական կրթութիւնը ստացել է Կ. Պոլսի Խասեան վարժարանում, իսկ միջնակարգը՝ անգլիական Հայ-Սքուլում (բարձրագոյն դպրոցում): Այդ դպրոցում չդասաւանդուող առարկաները ուսուցւում էին տանը, այս միջոցով Սիրարփին, եղբայրն ու քոյրը վարժ տիրապետում են նաեւ ֆրանսերէնին եւ անգլերէնին: Նրանք տանը ստանում են երաժշտութեան դասեր, իսկ քոյրը՝ Արաքսը, որը օժտուած էր նկարչական ձիրքով, սովորում է բացի դրանից եւ նկարչութիւն: Երեխաները շատ վաղ են զրկւում ծնողներից: Մայրը մահանում է, երբ Սիրարփի ինը տարեկան էր, իսկ հայրը՝ 1914 թուականին, երբ Սիրարփին բոլորել էր կեանքի տասնութ տարին: Մօր մահից յետոյ որբերի խնամքը իր վրայ է վերցնում չամուսնացած մօրաքոյրը՝ Եւգինէ Օրմանեանը:

1915 թուականի Մեծ Եղեռնը արմատապէս փոխում է Տէր-Ներսէսեանների կեանքի ընթացքը: Այդ ժամանակ նրանք գտնւում էին մայրաքաղաքում եւ բարեկամների ու ազգականների խորհրդով հեռանում են Կ. Պոլսից: Նախ հաստատւում են Պուլկարիայում եւ ութ ամիս մնում Սոֆիայում, այնուհետեւ փոխադրւում Զուիցերիա, որտեղ քոյրերը շարունակում են իրենց ուսումը: Այստեղ Ս. Տէր-Ներսէսեանը ընդունւում է Ժընեւի քոլէժը, իսկ քոյրը գեղարուեստի դպրոցը եւ երաժշտանոցը:

1917 թուականին ստանալով քոլէժի տիպլոմը, ապագայ գիտնականը ընդունւում է Ժընեւի համալսարանի գրականութեան ֆակուլտետը, որտեղ սովորում է մինչեւ 1919 թուականը: Պատերազմի աւարտից յետոյ 1919 թուականին քոյրերը տեղափոխւում են Փարիզ եւ այդտեղ Ս. Տէր-Ներսէսեանը շարունակում է ուսումը Սորպոնի համալսարանում:

Ուսանողական տարիներին նա ծանօթանում է յետագայում նշանաւոր բիւզանդագէտներ դարձած Ֆրանցիս Տուրնիկի եւ Անտրէ Կրապարի հետ ու այդ ժամանակից նրանց միջեւ հաստատուած բարեկամութիւնը յարատեւում է ողջ կեանքում:

Սորպոնում Ս. Տէր-Ներսէսեանի բացառիկ ընդունակութիւնները գրաւում են այնպիսի հռչակաւոր բիւզանդագէտների ուշադրութիւնը, ինչպիսիք էին Շարլ Տիլը, եւ Գաբրիէլ Միլէն: Ս. Տէր-Ներսէսեանի գիտական պատրաստուածութեան մէջ նրանցից բացի իր աւանդն է ներդրում նաեւ մէկ ուրիշ նշանաւոր գիտնական՝ ռոմանական եւ գոթական արուեստների պատմաբան Հանրի Ֆոսիյոնը:

1922 թուականին Ս. Տէր-Ներսէսեանը դառնում է Գ. Միլէի ասիստենտը Փարիզի համալսարանի բարձրագոյն ուսումնասիրութիւնների Դպրոցում եւ ակտիւ դեր կատարում բիւզանդական յուշարձանների լուսանկարչական հաւաքածոն կազմելու գործում: Նրա աշխատանքը ըստ ամենայնի գնահատելու համար անհրաժեշտ է յիշել, որ այդ ժամանակ յիշեալ հաւաքածոն ամենակարեւոր աղբիւրն էր տարբեր երկրներում աշխատող բիւզանդական արուեստի ուսումնասիրողների համար: Այս աշխատանքի բերումով Ս. Տէր-Ներսէսեանը ծանօթանում է ամերիկեան յայտնի միջնադարագէտների՝ արուեստի պատմաբաններ Չարլզ Ռուֆիուս Մորէի, Ալպերթ Մաթիաս Ֆրենդի եւ Ուալթըր Քուքի հետ: Յիշեալ գիտնականների խորհրդով ամերիկեան Մասաչուսէց նահանգի Ուէլեսլիի աղջիկների քոլէժի տնօրէնութիւնը նրան հրաւիրում է բիւզանդական պատմութիւն եւ արուեստ դասաւանդելու: Այստեղ նա պաշտօնավարում է եօթը տարի:

1924 թուականին լոյս է տեսնում Ս. Տէր-Ներսէսեանի առաջին յօդուածը, իսկ 1937 թուականին առաջին մենագրութիւնը: Վերջինս գրուել է Շարլ Դիլի ղեկավարութեամբ եւ նուիրուած էր բիւզանդական մի նշանաւոր երկի՝ Բարեղամի եւ Յովասափի վէպի նկարազարդումների քննութեանը: Այդ աշխատութիւնը իսկոյն եւէթ արժանանում է ֆրանսիական գրականութեան եւ պատմութեան ակադեմիայի Ֆուլդի մրցանակին: 1937 թըւականին լոյս է տեսնում նրա մէկ ուրիշ մենագրութիւնը եւս՝ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան գրադարանի 12 – 14րդ դարերի հայկական նկարազարդ ձեռագրերի մասին: Ս. Տէր-Ներսէսեանի գրած այդ առաջին հայագիտական մենագրութիւնը պսակւում է Փարիզի յունական ուսումնասիրութիւնների միութեան մրցանակով: Հայ մանրանկարչութեանը վերաբերող մինչ այդ եւ յետագայում հրատարակուած ուսումնասիրութիւններում այդպիսի խորութեամբ բացայայտուած չեն տարբեր մատեանների պատկերները միմեանց կապող յատկանիշները եւ միջնադարեան գրքի ձեւաւորմանը բնորոշ առանձնայատկութիւնները: Ցատկապէս մեծ է այս աշխատութեան ուսուցողական նշանակութիւնը՝ այն սովորեցնում է, թէ ինչպէս պիտի հետազօտել ձեռագրերի նկարազարդումները, տարբեր գրչակենտրոնների գեղարուեստական ժառանգութիւնը ի մի բերելիս, մատեանների ձեւաւորումների ինչ կարգի յատկանիշներով դրանք խմբաւորել եւ այլն: Այստեղ է, որ առաջին անգամ ըստ ամենայնի քննութեան են արժանանում Կարինի, Խարբերդի, Գլաձորի եւ Կիլիկիայի գրքարուեստի յուշարձանները: Ս. Տէր-Ներսէսեանի այս աշխատութիւնը ցարդ միակ աղբիւրն է, որտեղ հանգամանօրէն ներկայացւում եւ վերլուծւում են գլաձորեան նշանաւոր մանրանկարիչ Թորոս Տարօնացու եւ կիլիկեան հռչակաւոր վարպետ Սարգիս Պիծակի վրձնած եւ այժմ Վենետիկում պահուող ձեռագրերը: Կարելի է վստահաբար պնդել, որ այս գիրքը ի մի բերելով մինչ այդ կատարուած հետազօտութիւնների արդիւնքները, մեծապէս խթանեց հայ մանրանկարչութեան ուսումնասիրման գործը:

Բարձր է գնահատւում նաեւ Ս. Տէր-Ներսէսեանի երրորդ գիրքը «Հայաստանը եւ բիւզանդական Կայսրութիւնը» վերնագրուած այդ աշխատութիւնը շահում է ժեններալ Պոեմոն մրցանակը: 1945 թուականին հրատարակուած սոյն հատորը այնքան մեծ յաջողութիւն է ունենում, որ երկրորդ տպագրութեան անհրաժեշտութիւն է առաջանում եւ 1947 թուականին գիրքը երկրորդ անգամ է լոյս տեսնում: Հայաստանի եւ Բիւզանդիայի առնչութիւններին վերաբերող այս ուսումնասիրութիւնը առաջին անգամ հանրամատչելի կերպով ներկայացնում է հայկական ճարտարապետութիւնը, քանդակագործութիւնը, որմնանկարչութիւնը, մանրանկարչութիւնը, ծանօթացնելով հայ արուեստի լաւագոյն գլուխգործոցների հետ եւ երեւան հանելով զանազան բնագաւառներում հայ մշակոյթը բիւզանդականից տարբերող ազգային, ինքնատիպ իւրայատկութիւնները: Հայ – բիւզանդական առնչութիւնների եւ Հայաստանի մշակոյթի պատմութեան շարադրանքում ի յայտ է գալիս Ս. Տէր-Ներսէսեան պատմաբանի եւ արուեստի պատմաբանի ըստ ամենայնի պատրաստուածութիւնը:

1937 – 1947 թուականներին Ս. Տէր-Ներսէսեանը ղեկավարում է Ուէլեսլիի քոլէժի արուեստի բաժնի եւ Ֆարնսուորթ թանգարանի տեսչի պաշտօնը: 1946 թըւականին Միացեալ Նահանգներում նրան հրաւիրում են Հարվարտի համալսարան՝ Դումբարթոն Օքս գիտահետազօտական հաստատութիւն, ուր նա ստանում է բիւզանդական արուեստի պրոֆեսորի կոչում եւ դառնում Հարվարտի արուեստների ու գիտութեան ֆակուլտետի անդամ: Այստեղ 1963 թուականին նա արժանանում է վաստակաւոր պրոֆեսորի պատուաւոր կոչմանը:

Այդ ընթացքում Ս. Տէր-Ներսէսեանը բիւզանդագիտական ուսումնասիրութիւններին զուգահեռ հայ արուեստի առանձին ստեղծագործութիւնների մասին գրում է զանազան յօդուածներ, որոնցից մի մասը շրջադարձային նշանակութիւն են ունենում ընդհանրապէս միջնադարեան արուեստի վաղ շրջանի աւանդոյթների հետազօտման իմաստով: Յիշեալ աշխատանքների մէջ յատկապէս առանձնանում է 989 թուականի Էջմիածնի Աւետարանի մանրանկարներին նուիրուած յօդուածը, որտեղ վերանայւում էին նախորդ շրջանի արուեստաբանութեան մէջ տարածում գտած որոշ կարծիքներ:

40-ական թուականներից սկսւում են Ս. Տէր-Ներսէսեանի հետազօտութիւնները Աղթամարի Ս. Խաչ եկեղեցու քննութեան ուղղութեամբ եւ 1965 թուականին լոյս է տեսնում այդ սքանչելի կոթողին նուիրուած մենագրութիւնը: 915 – 921 թուականների ընթացքում Գագիկ Արծրունի արքայի պատուէրով Մանուէլ ճարտարապետի կառուցած Ս. Խաչ եկեղեցին 10-րդ դարի հայ արուեստի հաղուագիւտ օրինակներից է, իր քանդակներով ու որմնանկարներով արուեստի պատմութեան ստեղծուածային եւ հոյակապ կոթողներից մէկը եւ հետեւաբար նրա ուսումնասիրութիւնը արտակարգ նշանակութիւն ունէր ընդհանուր քրիստոնէական մշակոյթի տեսակէտից: Ս. Տէր-Ներսէսեանի աշխատութեան մէջ յաջորդաբար ներկայացւում են յուշարձանի պատմութիւնը, ճարտարապետական բնութագիրը, քանդակների ու որմնանկարների վերլուծութիւնը, ինչպէս նաեւ կցում գտնուող խաչքարերի եւ տապանաքարերի արուեստագիտական ու պատմաբանասիրական քննութիւնը: Գիտնականի կարծիքով. «Աղթամարի որմնանկարները նոր լոյս են սփռում արեւելեան քրիստոնէական արուեստի բազմաթիւ իւրայատկութիւնների վրայ»: Ս. Տէր-Ներսէսեանի գիրքը գրեթէ մոռացուած եւ քանդուած համարուող այս եզակի յուշարձանի վրայ է հրաւիրում գիտական աշխարհի ուշադրութիւնը եւ պատճառ հանդիսանում, որ մէկը միւսի յետեւից հրապարակ իջնեն Աղթամարի կոթողին նուիրուած այլ մենագրութիւններ եւ անգամ պաշտպանուեն դիսերտացիաներ:

1958, 1963, 1973 թուականներին յաջորդաբար լոյս են տեսնում անուանի գիտնականի գրքերը Տաբլինի Չեսթեր Բիթթի գրադարանի, Ուաշինկթընի Ֆրիր Արուեստի Պատկերասրահի եւ Պալթիմորի Ուոլթերս Արուեստի պատկերասրահի հայկական ձեռագրերի մասին: Այս աշխատութիւնների շարքում իր բնոյթով յատկապէս առանձնանում է Պալթիմորի հայկական ձեռագրերին նուիրուած ուսումնասիրութիւնը: Այստեղ, առաւել ընդհանրացուած է նախորդ համանման երկասիրութիւնների ստեղծման ժամանակ գիտնականի կուտակած փորձը: Ուոլթերս Պատկերասրահի հայկական մատեանները, չնայած ընդամէնը տասներէկ են, բայց դրանցից մի քանիսը արտակարգ հետաքրքրութիւն են ներկայացնում ոչ միայն հայ միջնադարեան արուեստի, այլ նաեւ ընդհանրապէս Արեւելքի մշակոյթի ուսումնասիրման իմաստով: Պատկերասրահի ամենահին հայկական ձեռագիրը 966 թուականի Թարգմանչաց Աւետարանն է, որն Միացեալ Նահանգներում գտնուող ամենահին հայկական գըրչագիր մատեանն է: Արժէքաւոր հատորների թւում կան երկու կիլիկեան օրինակներ, Խիզանում, Կ. Պոլսում, Ամիդում եւ այլ վայրերում նկարազարդուած նմոյշներ: Այստեղ առանձնակի ուշադրութեան է արժանի Թորոս Ռոսլինի ծաղկած ամենաճոխ մատեանին՝ ՝ 1262 թըւականի Սեբաստիայի Աւետարանին նուիրուած հատուածը: Գիտնականը քըննախոյզ աչքերով որսում է ձեռագրի պատկերների առաջին հայեացքից աննըկատելի տարբերութիւնները եւ հիմնաւորապէս ապացուցում, որ յուշարձանը ստեղծուել է Ռոսլինի ու նրա աշակերտների ձեռքերով: Այս կարգի համեմատական ուսումնասիրութիւնը մինչեւ օրս էլ եզակի երեւոյթ է հայ գրքարուեստի հետազօտման բնագաւառում եւ փաստօրէն ցոյց է տալիս, թէ ինչպէս պիտի առանձնացնել տարբեր վարպետների բաժինը մի ձեռագրի նկարազարդման գործում: Այս եւ միւս գրադարանների մատեանքներին վերաբերող աշխատութիւններում բազմակողմանի քննւում են մատեանների ձեւաւորումների գեղագիտական կողմերը, բացայայտւում հայ մանրանկարչութեան զարգացման օրինաչափութիւնները: Այդ գրքերը բացառիկ կարեւորութիւն են ներկայացնում մանրաւորապէս 12 – 14-րդ դարերի կիլիկեան մանրանկարչութիւնը քննելու եւ մանաւանդ՝ Թորոս Ռոսլինի արուեստը հետազօտելու տեսակէտից: Բացի դրանից, յիշեալ աշխատութիւնները արժէքաւոր են Վանայ լճի շրջանում ծաղկուած մատեանները եւ յատկապէս Խիզանի մանրանկարչական դպրոցը քննելու առումով:

Անուանի գիտնականի ուշագրաւ մենագրութիւններից է նաեւ «Հայերը» գիրքը, որը հրատարակուել է Լոնտոնում, 1969 թուականին «Հին երկրներ եւ ժողովուրդներ» մատենաշարով:

1973 թուականին Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան միջոցով առանձին հատորով լոյս են ընծայւում Ս. Տէր-Ներսէսեանի վաթսունից աւելի յօդուածները, որոնք ժամանակին հրատարակուել էին տարբեր հանդէսներում եւ ժողովածուներում: «Բիւզանդական եւ հայկական ուսումնասիրութիւններ» խորագրով այս գիրքը ի մի է բերում գիտնականի տարիների վաստակը, մատնանշելով այն դերը, որը նա կատարել է միջնադարեան քաղաքակրթութեան հետազօտութեան բնագաւառում:

Նրա կէսդարեայ ուսումնասիրութիւնների օրինաչափ արդիւնքն է «Հայ արուեստը ակունքներից մինչեւ 17-րդ դարը» կոթողային աշխատութիւնը, որը աննախադէպ երեւոյթ է հայ մշակոյթի անդաստանում: Այդ գիրքը 1977 թուականին հրատարակուեց ֆրանսերէն, իսկ յաջորդ տարի թարգմանուեց եւ լոյս ընծայուեց անգլերէն լեզուով: Հայ արուեստի այս առաջին պատմութիւնը գալիս է լրացնելու մեր մշակոյթի տարբեր բնագաւառներին նուիրուած հետազօտութիւնների շարքը: Այստեղ հեղինակը ամփոփել է ոչ միայն սեփական, այլեւ նախորդ ու ժամանակակից գիտնականների պրպտումների արդիւնքները, երբեմն լրացնելով կամ վերաղնահատելով դրանք, հակիրճօրէն ներկայացրել է հայ արուեստի լաւագոյն կերտուածքների ժամանակագրութիւնը: Աշխատութեան մէջ հիմնականում քննւում են ճարտարապետական, քանդակագործական, գեղանկարչական, յատկապէս մանրանկարչական ստեղծագործութիւնները: Անտեսուած չեն նաեւ փայտագործութիւնը ու մանածագործութիւնը:

Հայ արուեստի կարեւորագոյն երկերի շուրջը հիւսելով իր պատմութիւնը, Ս. Տէր-Ներսէսեանը տալիս է այն համայնապատկերը, որի պաստառի վըրայ տեսանելի են ժամանակների գեղարուեստական ներշնչումները, հոսանքները, մղումները: Հեղինակը գտնում է տարբեր տիպի յուշարձանները միացնող կապերը. «Ներքին տեսողութեամբ» բացայայտում ոչ մասնագիտական հայեացքի համար անորսալի այն յատկանիշները, որոնք մերձեցնում են մեր եւ այլ ժողովուրդների նմանօրինակ եւ նոյն դարերում կերտուած արժէքները, մատնանշում զանազան ժամանակաշրջաններում ի յայտ եկած ոճերն ու ձեւերը:

Գիտնականի հրատարակած վերջին գիրքը եղաւ «Սպահանի հայկական մանրանկարները» հատորը, որը գրուած է յայտնի եգիպտաբան եւ հայագէտ Արբակ Մխիթարեանի հեղինակցութեամբ: Այն լոյս տեսաւ 1986 թուականին Բրիւսէլում ֆրանսերէն եւ անգլերէն առանձին տարբերակներով:

Ե՛ւ Հայաստանում ե՛ւ արտասահմանում գիտական հասարակայնութիւնը անհամբեր սպասում էր, որ գիտնականը կը հասցնի հրատարակել իր վեց տասնամեակների աշխատանքի արդիւնք հանդիսացող «Կիլիկեան մանրանկարչութիւնը» կոթողային աշխատութիւնը, բայց աւա՜ղ ճակատագիրը տնօրինեց այլ կերպ: Երեւանում հրատարակութեան էինք նախապատրաստում նրա հեղինակած «Թորոս Ռոսլին» պատկերագիրքը, բայց գիտնականին չվիճակուեց տեսնել այդ գրքի իրականացումը:

Ս. Տէր-Ներսէսեանի գիտական վաստակը նշուել է մի շարք երկրների հաստատութիւնների կողմից: 1948 թուականին նա արժանացել է համալսարանական կանանց ամերիկեան միութեան տարեկան յատուկ մրցանակին, 1963 թուականին արձանագրութիւնների եւ գեղարուեստական գրականութեան Ֆրանսիայի Ակադեմիայի Շլիւմպերժէի անուան մրցանակին, 1960 թուականին Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի առաջին կարգի անդամանդակուռ ոսկէ շքանշանին, 1970 թուականին Անգլիայի հնագէտների միութեան ոսկէ շքանշանին:

Նա ամերիկեան Սմիթ քոլէժի, ինչպէս նաեւ Ուիլսըն քոլէժի պատուաւոր դոկտոր է, Ֆրանսիայի հնագէտների ազգա-

ՍԻՐԱՐՓԻ ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

ԻՐԱԿԱՆ ԳԻՏՆԱԿԱՆԸ ՈՐ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՐՍՏԱՑՈՒՑ ԳԻՏՈՒԹԵԱՄԲ, ՀԱՒԱՏՔՈՎ ՈՒ ՄԵԾ ՍԻՐՈՎ

Գրեց՝ **ՏԻԳՐԱՆ ԶԱՃԵԱՆ**

Արուեստի պատմութիւնը ասպարէզ մըն է ազատ, որ սահմանուած ու պաշտպանուած չըլլալով օրէնքով, հո՛ն իրական գիտնականներու կողքին սանձարձակ կը ճախրեն ամաթէօններ, բանաքաղեր եւ ինչո՞ւ չէ, նոյնիսկ հասարակ բանագողեր ալ, մանաւանդ երբ հարցը կը վերաբերի հայ արուեստի պատմութեան:

Որովհետեւ մեր մէջ շա՛տ դիւրին է արուեստի պատմաբան դառնալ, առանց որեւէ պատրաստութեան: Կը բաւէ թերթատել քանի մը գիրք ու յօդուած, առնել տող մը մէկէն, էջ մը միւսէն, մկրատել նկարներ այլոց գիրքերէն առանց աղբիւր յիշատակելու, ու հրատարակիչ մըն ալ գտնելով, ապահովել արուեստի մասնագէտի տիտղոս:

Ակներեւ է թէ այս թոհուբոհին մէջ իբր լուսաշող աստղ կը փայլի անտարբերելի համբաւը Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանի, որուն գիտական վաստակը տարածուեցաւ աւելի քան վեց տասնամեակի վրայ, եւ որուն մասին չուշացան մանրամասն գրել լաւատեղեակ գրիչներ, մեծ գիտնականին մահուան առթիւ:

«Յառաջ»ի հրաւէրով երբ կը ձեռնարկեմ գրել իր մասին, ո՛չ իր կենսագրականը տալու համար է հետեւաբար, և ո՛չ ալ մատենագիտական ցուցակը ներկայացնել իր լայնատարած աշխատասիրութիւններուն: Պիտի ջանամ բացատրել միայն թէ ինչո՞վ կը զանազանուի ան, իբր արուեստի հայ պատմաբան, բառին իրական իմաստով:

Ամաթէօններու, բանաքաղերու եւ բանագողերու կողքին ունինք անտարակոյս արուեստի հայ որակաւոր պատմաբաններ ալ, որոնց սակայն պակասած է հիմնական երկու բան:

Ա) Իրենց տեղեկութիւնները սահմանափակուած ըլլալով հայկական արուեստով միայն, եւ ծանօթ չըլլալով մօտիկ կամ հեռաւոր այլ ժողովուրդներու արուեստին, հնարաւորութիւնը չեն գտած բաղդատական ուսումնասիրութիւններու ճամբով հասնելու տիեզերական գաղափարներու որոնք ամբողջ Միջին Դարու ընթացքին տարուած ըլլալ կը թուին քրիստոնեայ աշխարհը բովանդակ: Ու անխուսափելիօրէն փորձուած են ենթադրելու թէ հայ արուեստը ինքնաբուխ ու ինքնածին բան մըն է, մի՛այն յատուկ հայերու, մինչդեռ ժողովուրդներու միջեւ փոխադարձ ազդեցութիւններու արդիւնք եղած պէտք է ըլլայ ան, բնական երեւոյթ՝ որ կը բնորոշուի endosmose բառով:

Մաղթելի է որ մեր գիտնականները օր մը անդրադառնան այս պակասին, եւ հնարաւորութիւնը փնտռեն երթալ այլ երկիրներու եւ այլ ժողովուրդներու արուեստով ալ հետաքրքրուելու: Ցարդ հայաստանէն ո՛չ ոք այդ բանը փորձեց:

Բ) Իբր անմիջական հետեւանք պատմական նիւթապաշտութեան, հայ գիտնականները արուեստի գործերուն մէջ կը տեսնեն բաղկացուցիչ նիւթը սոսկական: Եկեղեցի մը պա՛տ է, սի՛ւն, կամա՛ր կամ գմբէ՛թ, լայնութիւն, երկարութիւն, բարձրութիւն, եւ այդքա՛ն միայն: Մեր մասնագէտները կը բաւականանան այդ բոլորը չափագրելով, նկարագրելով ու մանրամասնելով, առանց փնտռելու թէ ի՛նչ կ՚արտայայտեն անոնք: Ոգին կը մնայ իրենց համար անհասանելի կամ՝ անգոյ:

Անկասկած, կատարուած բոլոր ստուգումները, չափագրութիւններն ու նկարագրութիւնները ունին իրենց անփոխարինելի արժէքը, քանի որ իբր նախանիւթ պիտի ծառայեն աւելի խոր ուսումնասիրութիւններու: Բայց ցանկալի է որ մեր գիտնականներն ալ օր մը յաջողին հաղորդակից դառնալ այդ պատերուն, սիւներուն, կամարներուն ու գմբէթներուն ծնունդ տուող ոգիին, որ դարերու տեւողութեամբ քրիստոնեայ աշխարհը լուսաւորեց, եւ որուն լուսոյ ճամբէն մինչեւ այսօր բիւրաւորներ կը քալեն: Վկա՛յ ուխտաւորներու կարաւանը որ ամէն տարի այս եղանակին դէպի Սուրբ Յակոբայ Աստղադաշտը կը դիմէ (*Santiago de Compostela — «Campus Stelle»*):

Արուեստի պատմութիւնը միաժամանակ գիտութիւն է, փիլիսոփայութիւն եւ ժողովուրդներու հոգեվերլուծում: Կը ձգտի հնօրեայ արուեստի գործերու մեկնաբանութեան ճամբով պարզաբանել զայն ստեղծող ժողովուրդին կենցաղը, ապրումները, հաւատալիքներն ու ակնկալութիւնները, մէկ խօսքով՝ հաւաքական ոգին, որուն մասին չեն խօսած երբեք պատմիչները: Ուստի կը պահանջէ խոր զարգացում, ծանօթութեանց ընդարձակ դաշտ եւ գիտելիքներու լայն հորիզոն: Ու մանաւանդ՝ մեկնաբանական կարողութիւն:

Ի՞նչ բան մղեց արդեօք որ պոլսահայ երիտասարդուհի մը կանուխէն այդ լուրջ ճամբուն հետեւի, յաջողելով քալել իր շրջանի Ֆրանսացի մեծագոյն գիտնականներէն *Henri Focillon*ի, *Charles Diehl*ի, *Gabriel Millet*ի եւ *André Grabar*ի հետքերէն: «Հայ արուեստը մօտէն ուսումնասիրելու եւ հասկնալու թափուն փափաքը, թերեւս» ինչպէս Օր. Սիրարփի Տէր-Ներսէսեան բացատրեց անգամ մը, մտերմիկ տեսակցութեան մը ընթացքին, ճշդելով որ իր ընտանեկան շրջանակին ալ, ու մասնաւորաբար իր գիտնական մօրեղբայրը՝ Օրմանեան Պատրիարք, մեծ դեր ունեցած են այդ հակումին մէջ: Եւ իր առաջին հայկական ուսումնասիրութիւնն ալ արդէն, նուիրուած՝ ԺԲ., ԺԳ. եւ ԺԴ. դարերու կիլիկեան մանրանկարչութեան, ձօնուած է մեծանուն մօրեղբօր յիշատակին

Ս. Տէր-Ներսէսեան իբր նախապատրաստութիւն Ժընեւի եւ Փարիզի մէջ ընդհանուր ազգաց պատմութիւն, գրականութիւն, փիլիսոփայութիւն եւ արուեստի պատմութիւն ուսանելէ վերջ երբ իբր մասնագիտութիւն կ՚ընտրէ բիւզանդական արուեստը, անուղղակիօրէն հայ արուեստին մօտենալու համար է կրկին: Չէ՞ որ բիւզանդականը ինքնին բաղադրեալ արուեստ մըն է, որուն մէջ ներկայ են հելլէնական, հռոմէական, սասանեան, իսլամական, ղպտի, միջին արեւելեան եւ հայկական ազդեցութիւնները բոլոր:

Հայկական արուեստով զբաղելու բուն առիթը կը ներկայանայ սակայն, երբ 1927-ին, իր ուսուցչին՝ *Gabriel Millet*ի ընկերանալով կ՚երթայ Վենետիկ, Ս. Ղազար, ուր Մխիթարեան Հայրերը իրեն թոյլ կու տան ուսումնասիրութեան համար ընտրել լաւագոյն ձեռագրեր: Այդ ուսումնասիրութեան արդիւնքն է, որ իբր տոքթորայի թեզ ներկայացնելէ վերջ, 1937-ին կը հրատարակուի անջատ գրքով (*Manuscrits arméniens illustrés des 12e. 13e et 14e siècles, de la Bibliothèque des Pères Mekhitaristes de Venise*) որուն յառաջաբանին մէջ *Gabriel Millet* կ՚ըսէ ի մէջ այլոց, անսակարկ գովելով Ս. Տէր-Ներսէսեանի աշխատասիրութիւնը·

«Je viens sans doute trop tard pour la louer. Les maîtres de la Sorbonne l'ont fait avec une singulière autorité. M. Focillon me permettra de le remercier tout particulièrement d'avoir prêté une attention si bienveillante à une étude conçue et en partie préparée dans nos conférences pratiques des Hautes Etudes. Voici dix-sept ans que je vis venir à nous la jeune étudiante dont les leçons font aujourd'hui autorité au Collège de Wellesley. Je fus témoin de son effort méthodique, de son effort courageux, de ses progrès, de ses premiers succès. J'eus la joie d'entendre mon cher collègue, M. Toutain, louer la clarté, la précision et la nouveauté de son mémoire pour le diplôme. J'eus la joie de voir cet esprit clair et sobre s'assimiler bien vite nos méthodes érudites, savoir appliquer aux monuments, en particulier aux miniatures, la critique des philologues, mais sans se borner aux signes extérieurs, en pénétrant au fond de l'œuvre d'art pour en dégager les caractères essentiels, pour établir le classement d'après ces caractères et s'élever ainsi de la recherche minutieuse à la large synthèse».

Իսկ ուրիշ մեծ գիտնական մը, *Charles Diehl*, նոյն թուականին հրատարակուած Ս. Տէր-Ներսէսեանի երկրորդ մեծ ուսումնասիրութեան «*l'Illustration du Roman de Barlaam et Joasaph*» յառաջաբանին մէջ, կու տայ նոյնքան անվերապահ գնահատական մը, գրելով ի մէջ այլոց·

«L'auteur, Mlle Der-Nersessian, déjà connue par plusieurs travaux intéressants sur l'art byzantin, a apporté dans cet ouvrage autant de solide érudition et de sûre méthode scientifique que de sagacité et de finesse ingénieuse. Elle a étudié tour à tour la portée narrative de cette illustration, celle qui raconte les épisodes de la vie du prince Joasaph et la partie théologique qu'illustre les discours où Barlaam expose l'histoire de la beauté de la religion chrétienne. Elle a fait avec un soin délicat l'étude iconographique de ces miniatures, et aussi l'étude artistique des procédés techniques et du style qu'on y observe. Un album de 102 planches présente en d'excellentes reproductions l'illustration en grande partie inédite jusqu'ici de plusieurs des manuscrits grecs du roman. Une centaine de gravures placées dans le texte complète la documentation figurée. Et l'ensemble constitue un ouvrage de grand intérêt et de grande valeur, qui fait honneur à la jeune femme qui l'a écrit.

«... Tous ceux qui s'intéressent à l'art byzantin seront reconnaissants à Mlle Der-Nersessian de tout ce que son livre apporte de nouveau sur l'histoire de l'art. Elle a fort bien mis en lumière l'originalité de l'illustration qu'elle étudiait. Elle en a très heureusement souligné l'importance pour l'étude de l'art chrétien d'Orient au Moyen Age. Par tout cela, j'ai plaisir à le redire, ce livre lui fait grand honneur».

Երկու մեծ գիտնականները չէին սխալած իրենց գնահատութեան մէջ: Ս. Տէր-Ներսէսեանի երկար կեանքը դարձաւ մեղուաջան աշխատանքի ու անընդմէջ ուսումնասիրութեան նուիրուած բեղուն դաշտ մը, բնորոշուած՝ բազմահատոր աշխատասիրութիւններով եւ հարիւրաւոր յօդուածներով, որոնք մեծ մասամբ ձգտեցան վերլուծել ու ծանօթացնել հայ արուեստը օտարներուն:

Զինք ճանչցողները գիտեն թէ հակառակ իրեն ընծայուած համալսարանական ու ակադեմական պատիւներուն, տիտղոսներուն ու մրցանակներուն, ինք մնաց պարզ ու համեստ պրպտող մը, բոլոր մեծ գիտնականներուն պէս, իր ամբարած լայնատարած գիտութեան միացնելով ազնուական վայելչութիւն, շնորհք, հմայք ու մանաւա՛նդ հաւատք, ինչպէս կ՚ըսէ *Henry Grégoire*. «Tous les lecteurs de Mlle S. Der-Nersessian comme tous ses auditeurs subiront ce charme, partageront cette foi et goûteront cette science, pour la sentir vécue et vivante et discrètement animée par un grand amour».

Սէրը գիտութեան, սէրը արուեստի ու գեղեցկութեան, սէրը իր պատկանած ժողովուրդին ստեղծագործ հանճարին, որ տողորեց զինքը ցվերջ, եւ որուն համար միայն ապրեցաւ Սիրարփի Տէր – Ներսէսեան:

Փունջ մը ծաղիկ իր թարմ յիշատակին:

■

...յին միութեան եւ Միացեալ Նահանգների միջնադարեան ակադեմիայի անդամ, բրիտանական Ակադեմիայի ու արձանագրութիւնների եւ գեղարուեստական գրականութեան Ֆրանսիայի Ակադեմիայի թղթակից – անդամ եւ այլն: Ս. Տէր – Ներսէսեանի վաստակը բարձր է գնահատուել նաեւ Խորհրդային Միութիւնում, նա ՀԽՍՀ ԳԱ արտասահմանեան անդամ է ընտրուել դեռեւս 1965 թուականին, իսկ 1981 թուականին նրան շնորհուել է Հայաստանի գիտութիւնների Ակադեմիայի Անանիա Շիրակացու անուան մրցանակը: Ս. Տէր-Ներսէսեանը զեկուցումներով հանդէս է եկել բազմաթիւ միջազգային գիտաժողովներում: Նա երկու անգամ այցելել է Խորհրդային Միութիւն, առաջին անգամ 1960 թուականին արեւելագէտների Մոսկուայի կոնգրէսի կապակցութեամբ, իսկ 1969-ին պատմաբանների Երեւանում կազմակերպուած խորհրդա – ֆրանսիական գիտաժողովի առիթով: Այդ այցելութիւնների ժամանակ նա դասախօսութիւններ է կարդացել Հայաստանի տարբեր հիմնարկներում եւ իր փորձը կիսել երիտասարդ արուեստաբանների հետ: Առաջացած տարիքի պատճառով Ս. Տէր-Ներսէսեանը երբեք չի մասնակցել հայ արուեստի միջազգային գիտաժողովներին, բայց նրա աշխատութիւնները նպաստել են այդ համագումարների կազմակերպմանը եւ հոգեպէս նա միշտ ներկայ է եղել այդտեղ: Նա իր խորհուրդներով տարիներ շարունակ միշտ օգնել է տարբեր ազգութեան բազմաթիւ արուեստաբանների, սատարել նրանց յաղթահարելու իրենց առջեւ ծառացած դժուարութիւնները: Ապրելով Փարիզում եւ հեռու լինելով հայ արուեստաբաններից նա միշտ հաղորդակցութեան մէջ էր նրանց հետ, թէ՛ նամակագրութեամբ, թէ՛ իր աշխատութիւններով օգնում էր գործընկերներին եւ ոգեշնչում աշխատանքային նոր նուաճումների: Մեծավաստակ Գարեգին Յովսէփեանից յետոյ, աւելի քան չորս տասնամեակ Ս. Տէր-Ներսէսեանը փաստօրէն առաջնորդում էր հայ միջնադարեան արուեստի տարբեր բնագաւառները ուսումնասիրող ե՛ւ հայ, ե՛ւ օտար գիտնականների համատեղութիւնը: Ս. Տէր – Ներսէսեանը միակն էր, որ կարող էր առաջնորդը լինել այդ համատեղութեան: Նախախնամութիւնը կարծես հաշուի էր առել այդ հանգամանքը եւ նրանից գիտնականին պարգեւ տրուած կեանքի ինը տասնամեակները դարձան արգասաբեր, բեղուն, ստեղծագործական հարուստ գործունէութեամբ իմաստաւորուած գիտական կենսագրութիւն: Ս. Տէր-Ներսէսեանը ասես ուժ էր առնում հայ հին քարգործների, ոսկեձեռիկ ծաղկողների հրաշակերտներից ու մենք արուեստաբաններս ոչ միայն ուրախանում էինք նրա հրատարակած իւրաքանչիւր գրքի եւ յօդուածի համար, այլեւ արդէն մի տեսակ վարժուել էինք, որ միշտ պիտի այդպէս լինի:

Հայագիտական եւ բիւզանդագիտական ուսումնասիրութիւններից բացի Ս. Տէր-Ներսէսեանը հեղինակ է նաեւ մի շարք յօդուածների, որոնք նուիրուած են ղպտաեգիպտական, վրացական, սլաւոնական ու այլ ժողովուրդների մշակոյթին եւ կարեւոր ներդրում են հանդիսանում այդ բնագաւառների հետազօտման պատմութեան մէջ:

Համաշխարհային քաղաքակրթութեան խոր իմացութիւնը նրան թոյլ էր տալիս սահմանազատելու եւ ճիշդ գնահատելու այն աւանդը, որ մուծել են հայ արուեստագէտները համընդհանուր մշակոյթի պատմութեան մէջ:

Այսօր դժուար է գտնել հայ միջնադարեան արուեստի մասին գրուած որեւէ գիրք, որտեղ հեղինակը յենուած չլինի Ս. Տէր – Ներսէսեանի ուսումնասիրութիւնների վրայ: Մեծավաստակ գիտնականի երկերը ծանօթացնում են տարբեր երկրների ուսումնասիրողներին հայ արուեստի գանձերի հետ: Նպաստում հայ մշակոյթի հեղինակութեան բարձրացմանը ողջ աշխարհում: Օտարազգի գիտնականները տարբեր առիթներով բազմիցս նշել են, որ հայ արուեստի մասին պատկերացում կազմելու համար պարտական են Ս. Տէր-Ներսէսեանի երկասիրութիւններին, եւ որ իր աշխատութիւններով նա նոր հորիզոններ է բացել հայկական միջնադարեան արուեստի ասպարէզում:

Ս. Տէր-Ներսէսեանը վաղուց արդէն իր պատուաւոր տեղն էր գրաւում հայ ժողովրդի արժանաւոր զաւակների շարքում: Նրա մահուամբ վերջանում է Կ. Պոլսից սերող հայազգի կարկառուն մտաւորականների սերունդը:

Հայ ժողովուրդը կորցրեց իր լաւագոյն զաւակներից մէկին: Ս. Տէր-Ներսէսեանի աճիւնը հողին յանձնուեց Յուլիսի 7-ին Փարիզում, իր ցանկութեան համապատասխան, համեստ եւ անաղմուկ կերպով: Վերջացաւ հայ մշակոյթի մեծ երախտաւորի երկրային կեանքը, բայց շարունակւում է նրա անմահութիւնը շնորհիւ նրա աշխատութիւնների, որոնք դասւում են համաշխարհային արուեստագիտութեան լաւագոյն երկերի շարքը: Այդ երկերը կ՚ապրեն այնքան ժամանակ, որքան գոյութիւն ունի հայ ժողովուրդը եւ որքան դեռ շարունակուելու է հայ արուեստի ուսումնասիրութիւնը:

Լ. Չ.

Երեւան, Օգս. 89

ՍԻԼՎԻԱ ԱՃԷՄԵԱՆԻ ՀԵՏ

ՈԳԵԿՈՉԵԼՈՎ
ՍԻՐԱՐՓԻ ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆԸ

Սիրարփի Տէր Ներսէսեանի մահազդրութեան մէջ, յիշած էինք իր անունը եւ տարբեր չէր կրնար ըլլալ, քանի որ Սիլվիա Աճէմեան կարեւոր դեր խաղաց վերջին տարիներուն իր լրումին հասցընելու համար այն հատորը, որու ձեռնարկած էր մեծ գիտնականը:

Սիլվիա Աճէմեան չի սիրեր չեշտել այդ դերը, որ սակայն անուրանալի է: Ինք կը նախընտրէ, համեստօրէն, բառին ամէնէն ազնիւ իմաստով, տալ զկայսեր ինչ որ կը պատկանի կայսեր եւ հազիւ ընդունիլ թէ իր մասնակցութիւնը բերած է նոթերու դասաւորման, դրման, վերանայումներու, որպէսզի թեթեւցնէ Սիրարփի Տէր Ներսէսեանի մղձաւանջը: Անոր գըլխաւոր մտահոգութիւնն էր արդարեւ որ չկարենայ վերջացնել այս պատկառելի գործը, որ ձեւով մը համադրումը պիտի ըլլար իր տարիներու աշխատանքին, ուսումնասիրութեանց, ամբողջացած պատկերը իր վաստակին:

«*Miniature Painting in the armenian Kingdom of Cilicia*» խորագրուած անգլերէն այս հատորը պիտի հրատարակէ Հարվարտ համալսարանը:

Բայց, աւելորդ չէ հաւանաբար ներկայացնել նախ Սիլվիա Աճէմեանը, նախքան մեր զրոյցին անցնիլը:

Ծնած Պէյրութ, երբ այդ քաղաքը հոմանիշ էր խաղաղութեան, գեղեցկութեան, դրախտային օճախի, Սիլվիա Աճէմեան (զաւակը ծաղրանկարիչ Տիրանի եւ Ծեմարանի Ֆրանսերէնի դասատու Եոլանտ Աճէմեանի) յաճախած է բողոքական վարժարանը, յետոյ Փարիզ էքոլ տիւ Լուվր, ուր հետեւած է արուեստի ընդհ. պատմութեան եւ թանգարանագիտութեան: Ուսման աւարտին, իր մեթիզը բրած է նիւթ առնելով՝ «*Introduction à l'étude des icônes melkites*»: Մասնագիտացած է այդ ճիւղին մէջ, յետ բիւզանդական արուեստի մէջ, բիւզանդական ծէսի արաբախօս քրիստոնեաներու Արեւելքի պատրիարքութեանց: Յետագային եւ մինչեւ այսօր փոխ տնօրէնն է Պէյրութի Նիքոլա Սիւրսոք թանգարանին: Իր գլխաւոր գործունէութիւններուն մաս կը կազմէ նաեւ ցուցահանդէսներու կազմակերպութիւնը: Միաժամանակ շարունակած է իր հետազօտական աշխատանքը իր այդ ընտրած շրջանին (17-էն 19-րդ դար) իքոններուն եւ ձեռագրերուն վրայ եւ այդ առընչութեամբ իսկ աշխատած ռումանացի փրոֆէսէօրի մը՝ Վիրժիլ Քանտէայի հետ, ինչ որ պատճառ եղած է գիտական կապեր ունենալու Ռումանիոյ հետ: Ու փրոֆ. Քանտէա յայտնած է որ հայկ. գրչագիրներ կան Ռումանիա, ինչո՞ւ զանոնք ալ չուսումնասիրել: Ուրեմն, Սիլվիա Աճէմեան կ'երթայ Ռումանիա, ուր կ'ուսումնասիրէ 6 – 7 հայկ. ձեռագրեր – ԺԴ. դարու – եւ որոնք ամբողջացած ու ճոխացած էին Ռումանիոյ մէջ իսկ, թեւին տակ ունենալով ինչ որ իր աւետարանը կը նկատէր Սիրարփի Տէր Ներսէսեանի հատորը «*Les manuscrits arméniens illustrés des 12ème, 13ème et 14ème siècles*» լոյս տեսած 1937-ին Վենետիկ: Հոն կը պատրաստէ աւարտաճառը, զոր կ'անցընէ, երբեք չհամարձակելով սակայն կապ հաստատել Սիրարփի Տէր Ներսէսեանի հետ, ինչպէս համեստութեան պատճառով:

Ու բնականօրէն կը հետեւի մեր առաջին հարցումը:

– Ե՞րբ ստեղծուեցաւ ձեր կապը Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանի հետ:

= 1980-ին: Տեսած էր թեզը ու հետաքրքրուած: Ինք է որ գրեց ինծի. պէ՞տք է ըսել սակայն:

– Անշուշտ, իրեն ի պատիւ է:

= Կը հետաքրքրուէր նման ամէն ձեռնարկով: Կը հետեւէր ուրիշներու բրածին: Յետագային հասկցայ, որ իսկապէս ամչկոտութիւնն եղած էր պատճառը որ իրեն չդիմեմ: Հարց կու տար ինծի «ո՞ւր կրնամ գտնել օրինակ մը»: Տպուած չէր, ու ըսի իրեն եթէ տպուած ըլլար, պարզ է առաջին օրինակը ձեզի կը դրկէի, ու պատճէն մը դրկեցի: Աւելցուցի թէ եթէ նկատողութիւններ ունի եւ ինչ, չատ պատուուած կը զգամ: Անմիջապէս պատասխանեց: Այդ օրը, ինծի համար սպիտակ խաչով մը մատնանշելիք օր է: Կը գրէր ինծի՝ պէտք է չարունակել այս ուղղութեամբ: Մանրամասնօրէն, բծախնդրութեամբ նայած էր ու թելադրութիւններ կ'ընէր, երկար: Պէտք է վերանայիլ այս կէտը, այն կէտը: Ու բսաւ ինծի՝ ինչո՞ւ ուսումնասիրութիւններ չէք ըներ, Լիբանան, ուր հայկ. ձեռագրերու հաւաքածոյ կայ Անթիլիաս: Անոնց մէկ գլխաւոր նպատակն էր Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին եւ այդպէս սկսաւ աշխատանքս, պատերազմական արդէն իսկ դժուար օրերուն: Այդ շրջանին սկսայ 20 ձեռագիրներու ուսումնասիրութիւնը ու եկայ Փարիզ:

– Այն ատեն, ուրեմն, անձամբ ճանչցաք զինք:

= Այո, դացի ու ներկայացայ իրեն: Ինծի համար գերագոյն հեղինակութիւն էր: Կը վարանէի: Բայց, ինչ որ տեսայ, ճիշդ է այդ հեղինակութիւնն էր, որուն սակայն կ'ընկերանար չնորհը (la grâce): Եւ վերջը, բսաւ ինծի, լաւ, կը քաշուիք, բայց, խոստովանեցէ՛ք այդպէս չէ՞: Ճիշդ է, կար հեղինակութիւնը, բայց կողքին միշտ՝ չնորհը, նրբութիւնը եւ այդպէս մնաց մինչեւ վերջը: Ես միակը չէի որ կ'օգտուէի իրմէ. միշտ յօժարակամ եղած է: Եւ բսաւ ինծի՝ ինչո՞վ կրնամ օգտակար ըլլալ: Ու տրամադրեց ինծի իր դիւանները: Իրբեւ գիտունի մարդ, իրեն չէր պահեր ինչ որ ամբարած էր, հաւաքած, քննած, լուսաբանած: Այդ շրջանին, հոս, Փարիզ ցուցահանդէսներ կը պատրաստէի (Գիրքը եւ Լիբանան, յետագային Լիբանանի ...): Ուրեմն, իր տունը մնացի եւ պէտք է բսեմ, ծանրաբեռնուած էի ցուցահանդէսներու կազմակերպութեամբ եւ երբ քիչ մը ուշանայի, կը յանդիմանէր զիս, Սիլվիա, ինչո՞ւ չէք աշխատիր: Ուրեմն, աշխատեցայ Անթիլիասի ձեռագրերուն վրայ, իրեն նայեցայ եւ ի վերջոյ աւարտաճառը րածեցի ու ուրախութիւնն ունեցայ որ ընդունի տեղեկաբերն ըլլալու:

– Կը խորհիմ որ մասամբ նաեւ պէտք է ուրախացած ըլլայ տեսնելով որ մէկը կը շարունակէ աշխատիլ նոյն ուղղութեամբ, ձեւով մը իր գործը շարունակող կայ, ատիկա մեծ գոհունակութիւն է գիտնականի մը համար, որ իր կեանքին վերջալոյսին հասած է:

= Կը յուսամ որ այդպէս է: Բաւական բեց որ ընեմ: Ինծի ձգեց նաեւ նիւթեր, զորս կ'ուզէր որ ուսումնասիրեմ: Բայց, մինակ ինծի հանդէպ չէր եւ սակայն չատ կարեւոր է, ինչ կը վերաբերի Սիրարփի Տէր Ներսէսեանի: Միշտ կը քաջալերէր, միշտ կը հետեւէր ուէ երիտասարդ հետազօտողի մանաւանդ: Շատ մօտէն կը հետեւէր: Ինծի գրած էր օր մը՝ ճախ չեմ գրեր, բայց, միշտ կը պատասխանեմ: Արդարեւ մի՛շտ ներկայ էր, բամադրելի՝ բոլոր անոնց որոնք հետազօտական աշխատանք կը տանին: Ես օգտուեցայ: Թեզը եղաւ («Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի նկարազարդ ձեռագրերը ԺԴ. – ԺԵ. դարերուն», Մայիս 1986), կը յուսայի զայն հրատարակել, բայց ծանօթ էք Լիբանանի պայմաններուն:

– Ե՞րբ սկսաք մասնակցիլ իր իսկ աշխատանքին:

= 1987, 1986-ի վերջէն: Սիրարփի յոգնած էր, թեթեւ կաթուած մը անցուցած էր եւ ուժասպառ էր: Զիս կանչեց, որպէսզի օգնեմ իրեն վերջին աշխատանքները տանելու, միզ օ փուէնները: Հատորը կը վերաբերի հայկ. արուեստին Կիլիկիոյ մէջ: Արդէն եղած գործ մըն էր, տարիներու երկայնքին, զանազան գըլուխներ նոր չէին: Հաւանաբար պէտք է ըսել որ իր կեանքին դժուարութիւնները, գլխաւորաբար քրոջը երկարատեւ հիւանդութիւնը պատճառ եղան որ ատենին չլրացնէ գործը: Ուրեմն, զիս կանչեց միզ օ փուէնի համար: Տարիներու ընթացքին, այդ գլուխները գրուած, բայց հարստացած, նոր տեղեկութիւններով, անհամար նոթերով, թուղթի մը, պահարանի մը ծայրը գրուած, որոնք կը դիզուէին ու պէտք է տեղաւորուէին գլուխներուն մէջ, զետեղուէին իրենց տեղը: Օգնեցի այդ աշխատանքին մէջ: Այդ հատորը ինք գրած է 1987-էն առաջ, պէտք էր ամբողջացնել, հարստացնել այդ կուտակուած նոթերով, հոդ էր որ օգնեցի իրեն: Հսկայ հատոր մըն է, 7 գլուխ, 600 մեքենագրուած էջեր, 600 նկար:

– Ուրեմն, լրացած է ու պիտի յանձնուի Հարվարտի:

= Այո, Սեպ. 5-ին կը տանիմ անձամբ, որպէսզի բաւարարեմ, ցոյց տամ թէ ինչպէս Սիրարփի Տէր Ներսէսեան ուզած է որ ըլլայ:

Սիլվիա Աճէմեան դեռ երկար կը խօսի այդ մեծ այլ այնքան պարզ՝ Lady-ին մասին, որ հեռու էր չոր գիտնական մը ըլլալէ: Համակ կեանք էր ու կը հետաքրքրուէր կեանքով, կը հետեւէր բոլոր անցուդարձերուն, իր ուշիմութեամբ, հետաքրքրութեամբ: Ոչինչ զինք անտարբեր կը թողուր: Առաւօտեան ժամը 9-էն կը նստէր իր գրասեղանին առջեւ մինչեւ 1, երբ զինքը ճաշի կը կանչէին: Ու կրկին մինչեւ իրիկուն: Պահանջկոտ էր, նախ եւ առաջ՝ ինքն իրեն հանդէպ: Բայց, աշխատանքէն ետք ալ, կը սիրէր կարդալ, ոչ միայն «Յառաջ»ը կամ Մոնտը, այլեւ գիրքեր ու մանաւանդ բանաստեղծութիւն: Երբեմն, կ'ըսէ Սիլվիա, կը խոստովանէր թէ գիշերը ինքն իրեն Վերլէն արտասանած է «*Je fais souvent ce rêve étrange*»...:

Բայց, լաւ է որ չատ չքրքրենք Սիրարփիին մտերմութիւնը: Պիտի չսիրէր: Համակ discrétion ու tact խորհրդանշող այս եզակի կինը, չէր սիրեր ոչ տիտղոսներու յիշատակումը, ոչ իր վաստակին գովեստը: Ինք պիտի նախընտրէր որ այլեւս լռենք:

Բայց, վերջին անգամ մը, ի՛նչպէս չոգեկոչել հէքեաթի պէս անոյշ իր ժպիտը, ուշիմ ու վառվռուն աչքերը, իր այն հիւրընկալ բնակարանին մէջ, որ այլեւս ամայի է ու, կ'ըսէ Սիլվիա Աճէմեան, դադրած է իմաստ ունենալէ:

Ա. Մ.

SIRARPIE DER-NERSESSIAN
ou le renouveau des Etudes Arméniennes

par

R. H. KEVORKIAN

Les études universitaires concernant l'histoire ou la littérature d'un peuple se développent le plus souvent selon un rituel occidental séculaire, proportionnellement à la puissance politique et industrielle contemporaine de l'état héritier de la culture passée de ce même peuple.

On imagine donc aisément que, dans les années 20 de notre siècle, et dans le cas des Arméniens, il n'existait pas un véritable engoûment pour les études arméniennes. Les derniers travaux des grands philologues et historiens allemands et français avaient vu le jour avant guerre. Dorénavant, c'est à peine si la notion de civilisation arménienne avait droit de cité.

Sirarpie Der-Nersessian eut donc à surmonter plus d'une épreuve avant d'émerger enfin sur la scène universitaire. Ainsi dut-elle se plier à l'impérialisme culturel des byzantinistes: —d'autres se heurtent pour les périodes plus tardives à l'hégémonie des turcologues. Curieusement, c'est grâce à ces digressions byzantines que Sirarpie Der Nersessian appréhenda les études arméniennes avec une vision élargie du contexte régional, qu'il s'agisse d'histoire de l'art ou d'histoire tout court. Paris dominait encore la discipline.

Selon la logique implacable énoncée ci-dessus, elle fut donc amenée à enseigner l'histoire byzantine aux Etats-Unis, pays qui s'ouvrait enfin, dans les années 30, aux études orientales. Après des débuts modestes, elle eût cependant, le redoutable honneur de former la première école de byzantinistes américains, essentiellement à l'université de Harvard. Assurée dans cette spécialité, elle put enfin, à la fin de la seconde guerre mondiale, revenir à ses études initiales concernant l'art arménien et tout particulièrement la miniature médiévale. A cet égard, on peut mettre en parallèle, la démarche similaire de Nicolas Adonts à l'université de Bruxelles, qui révélait presque violemment à des byzantinistes méfiants, que plusieurs Basileus étaient de souche arménienne ou que l'épopée impériale la plus connue, celle de Digetris Agritas, trouvait ses racines en Arménie.

En dehors de ces deux flammes balbutiantes, régnait le plus profond silence. Nous n'en étions pas encore à ce renouveau des études arméniennes, amorcé dans les années 1960 et confirmé dans les années 1980.

Avec sa délicatesse habituelle, Sirarpie Der Nersessian commença par présenter ses travaux comme ceux d'une culture périphérique de Byzance, attirant toujours plus l'attention de spécialistes. Année après année, elle accumula, grâce à des voyages incessants dans les grands centres de conservation des manuscrits arméniens, une documentation impressionnante, presque exhaustive, sur la miniature arménienne.

A son retour en France, après plus de 40 ans passés dans le Nouveau Monde, Sirarpie Der Nersessian retrouvait Paris. Dans l'intervalle, plusieurs chaires d'études des arméniennes avaient été créées aux Etats-Unis, tandis qu'en Europe, notamment en France et en Italie, la philologie, l'histoire et l'architecture arméniennes faisaient l'objet de travaux toujours plus nombreux.

Avec l'émergence de nouvelles générations diasporiques, dont certains pratiquent l'activisme violent, l'Occident a également été amené à s'intéresser de plus près à l'histoire contemporaine du peuple d'Arménie.

En définitive, il n'est pas abusif d'affirmer que Sirarpie Der Nersessian, dans son style dépouillé et sobre fut et restera probablement le précurseur avisé d'un renouveau des études arméniennes en Occident. ■

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 5

MARDI
5 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.092 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.092

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԱՐՑԱԽ – ԱՏՐՊԷՅՃԱՆ

«ԱԶԳԱՄԻՋԵԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇԵՄԻՆ»

ՆՈՅՆ ՄՏԱՎԱԽՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՅԱՅՏՆԵՆ Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ ԵՒ Ա. ՎՈԼՍԿԻ

ԲԱՔՈՒ՝
ՑՈՅՑ ԵՒ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ

Շաբաթ օր, Բաքուի Լենինի հրապարակին վրայ, համախմբուած էին ըստ ոմանց 100.000 («Լիպէ»), ըստ ուրիշներու 200.000 («Իւմանիթէ») կամ 500.000 (հեռատեսիլ եւայլն) Ազերիներ «Ժողովրդական ճակատի» հրաւէրով: Այս ցոյցին կը մասնակցէին կրկին չորս պահանջներ – ճանաչում Ժողովրդական ճակատի, հաստատում թէ Ղարաբաղը Ատրպէյճանի կը պատկանի, ազատ արձակում ձերբակալուած զինուորեալներու եւ վերացում արգելքի: Լրատու աղբիւրները կը յայտնէին թէ ոչ մէկ հակահայ լոզունգ կար եւ այս՝ մասնաւոր նախզգուշութեամբ: Այս ամբողջին իրագործման համար, մէկ շաբթուան ընդհանուր գործադուլ հռչակուած է, Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 4-էն սկսեալ: Այսքանը չի բաւեր սակայն մեղմացնելու համար մթնոլորտ մը, որ այն աստիճանի լարուած է, որ կը խօսուի ազգամիջեան պատերազմի անմիջական պայթումի մը մասին: Նման յայտարարութիւն մը ըրած էր առջի օր, հեռատեսիլէն, Սուրէն Յարութիւնեան («Ազգամիջեան պատերազմի մը շեմին ենք») եւ նոյնը ըսաւ յատուկ կառավարման Կոմիտէի նախագահը՝ Ա. Վոլսկի Կիրակի իրիկուն: Մնաց որ Բաքուէն եւ Ատրպէյճանի այլ քաղաքներէն Հայերու զանգուածային գաղթը կը շարունակուի: Մոսկուայի մէջ, ձայնը սկսած է բարձրանալ եւ ազդարարութիւնները կը յաջորդեն թէ Պալթեան Հանրապետութեանց եւ թէ Կովկասի «ազգային շարժումներուն»: Թէեւ Լիկաչով ըսած է որ Մոսկուա ոչ՝ տիքթաթի, ոչ ալ զօրութեան պիտի դիմէ, բայց եւ այնպէս վճռական հակազդեցութեան սպառնալիք կայ, անկասկած: Արդէն, Էստոնիոյ մէջ, պաշտօնազրկումներ եղած են Կուսակցութեան գլուխը: Ըստ տեղւոյն հեռատեսիլի բանբերին, հեռացուած են ծայրայեղ պահպանողականներ:

X ԹԱՍ յայտարարած է որ ըստ Մոսկուա հաւաքուած Ազերի եւ Հայ ղեկավարներուն. – «Կարեւորագոյնը երաշխաւորել է իւրաքանչիւր ընտանիքի, անձի ապահովութիւնը: Ղարաբաղի հարցը կրնայ կարգադրուիլ միայն սահմանադրական հիման վրայ»:

**

Երկուշաբթի առտու Երեւանէն հեռաձայնով առինք հետեւեալ լուրերը:

Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 1-ին, մեծ ցոյց մը տեղի կ'ունենար Երեւան, Օփերայի հրապարակը: Նախօրեակին, ինչպէս գիտենք, Մոսկուայի մէջ համատեղ նիստ մը, ազերի եւ հայ կուսակցական կեդրոնական Կոմիտէներու Բիւրոներու միջեւ, ներկայութեամբ Սլիւնկովի եւ Զեպրիկովի: Այս առընչութեամբ, ցոյցին խօսք կ'առնէր Մոսկուայի նիստին մասնակցող, Երեւանի Ա. քարտուղար՝ Գրիգոր Աստրեան (Սուրէն Յարութիւնեան դեռ չէր վերադարձած): Ան, բազմահազար բազմութեան կը պատմէր նիստը, չեշտելով թէ հայկական պատուիրակութիւնը շատ բուռն պայքար տարած է: Նախատեսուած էր, աւելի ճիշդ ծրագրուեր էր բնաւ չխօսիլ Ղարաբաղի մասին (Ղարաբա՞ղ ըսիք..., ի՞նչ Ղարաբաղ...) այլ անդրադառնալ սրուած վիճակին, այլ խօսքով չեշտել հետեւանքները եւ լուռ անցնիլ պատճառին վրայէն:

Այս նախատեսումին հլու – հնազանդ եղած էր Ս. Յարութիւնեան, հեռատեսիլի իր ելոյթի ընթացքին (կ'անդրադառնանք առանձին) յաջողած էր մէկ անգամ իսկ Ղարաբաղ բառը չգործածել: Նոյն օրը, Վէզիրովն ալ խօսած էր իր հեռատեսիլէն, ան ալ բառը չէր գործածած, բայց, չեշտած էր թէ հողային ոչ մէկ փոփոխութիւն կ'ըլլայ: Ուրեմն, ըստ Գր. Աստրեանի տեղեկատուութեան, հայկական պատուիրակութիւնը բողոք բարձրացուցած էր այս մասին, ըսելով թէ Վէզիրով խախտած էր «համաձայնութիւնը»: Հանդիպումի օրակարգ եղած են չորս հարցեր. –

Ա) Փախստականները (Ազրպէյճանէն՝ Հայաստան, թէ Հայաստանէն Ազրպէյճան):

Բ) Շրջափակման հարցը (ճամբաներու փակում):

Գ) Ազերի մտաւորականներու յայտարարութիւնը:

Դ) Մամուլ:

Ինչպէս կը տեսնուի Ղարաբաղը օրակարգի նիւթ չէ, ասոր հինէն, շատ հինէն ծանօթ անունը՝ ջայլամի քաղաքականութիւն է, եթէ չենք սխալիր եւ ան՝ ոչ մէկ հարց լուծած է ցարդ, Գրիգոր Աստրեան, ուրեմն յայտնած է թէ ինչ կը վերաբերի առաջին հարցին առաջարկուած է որ կոչ ըլլայ, որ փախած Հայեր թէ Ազերիներ իրենց տեղը վերադառնան, բայց հայկական կողմը մերժած է ըսելով թէ հնարաւոր չէ նման կոչ ընել: Երկրորդ հարցը լուծման պիտի յանգի, այսինքն ճամբաները պիտի բացուին, պիտի ճշդուին օրն ու ժամը: Մտաւորականներու հարցին առթիւ, հայ ղեկավարները դիտել տուած թէ հայ մտաւորականները Ազերիներու արարքին նման բան չեն ըրած: Հուսկ՝ մամուլի վերաբերեալ, պէտք է ան զուսպ ըլլայ, գրգռութեանց առաջքն առնելու: Ինչպէս ըսինք այս տեղեկատուութիւնը կատարած է Գրիգոր Աստրեան, Ուրբաթ օրուան ցոյցին: Կարճ ելոյթով մը հանդէս եկած է ղարաբաղեան Շարժման Հայաստանի Կոմիտէի անդամ՝ Վանօ Սիրադեղեան, ապա շատ տպաւորիչ ճառ մը արտասանած է, յանուն Հայաստանի մտաւորականութեան Հրաչիկ Սիմոնեան, յայտնելով նաեւ թէ անոնք կը միանան ՀՀՇ.-ի (Հայոց Համազգային Շարժում): Այդ առընչութեամբ արդէն ժողով մը պիտի գումարուի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 9-ին, համախմբելով շուրջ հազար մտաւորական:

Ներկայիս գլխաւոր պահանջն է որ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը արտակարգ նիստը գումարէ Սեպտեմբեր 20-էն առաջ: Ծանօթ է որ Գերագոյն եւ այլ Խորհուրդներու արտակարգ նիստերը հր-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՆԳԻՍՏ
Տ. ԱՐՔ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆԻ

Նիւ – Եորքի մէջ, Ուրբաթ օր, Սեպտեմբեր 1-ին վախճանած է Տիրան Արք. Ներսոյեան, յետ անողոք հիւանդութեան:

Աւազանի անունով՝ Ներսէս Թավուքճեան, ողբացեալ հոգեւորականը ծնած էր Այնթապ, 1904 Օգոստոս 23-ին: Նախնական ուսումը ստանալէ ետք տեղւոյն վրայ, ընտանիքին հետ տեղահանուած է դէպի Սուրիա: 1918-ին, ընտանեօք վերադարձած են Այնթապ:

Եղիշէ Արք. Դուրեանի պատրիարքութեան օրով է, 1921-ին որ 17-ամեայ Ներսէս Թավուքճեան կ'աշակերտի Երուսաղէմի Դպրեվանքը: Սարկաւագ կը ձեռնադրուի 1926-ին: Կը դասաւանդէ եւ խմբագրական աշխատանք կը տանի Օրմանեանի «Ազգապատում» գիրքին:

Սարկաւագը կուսակրօն քահանայ կը ձեռնադրուի 1928, Յուլիս 22-ին, ձեռամբ Եղիշէ Պատրիարքի, որ զինքը կը վերակոչէ Տիրան Ներսոյեան: Լոնտոնի մէջ, երկու տարի կը հետեւի Աստուածաբանութեան, ապա Երուսաղէմ վերադարձին վարդապետի աստիճան կը ստանայ ու կը նշանակուի «Սիոն» ամսագրի խմբագիր, դպրեվանքի ուսուցիչ, քիչ ետք՝ տեսուչ: Այդ պաշտօնին գլուխը մեծ աշխատանք տարած է բարեփոխումներ բերելով թէ դասաւանդութեան ուղղակին մարզին եւ թէ ուսանողներու կենցաղին մէջ:

Բ. Համաշխարհային պատերազմի տարիներուն կը գտնուի Լոնտոն, բայց նախքան հոն անցնիլը շուրջ մէկուկէս տարի եղած է Փարիզ, Վռամշապուհ Արք. Քիպարեանի օրով, ու հովուութիւն կատարած է եւ հրատարակած «Մեր Տունը» լրատու թերթիկ մը: Լոնտոն կը բարելաւէ իր անգլերէնը եւ մեծ աշխատանք կը տանի Հայութիւնն ու Հայ Եկեղեցին ծանօթացնելու համար օտարներուն: Այդ շրջանին է որ Միացեալ – Նահանգներու Պատգամաւորական Ժողովը զինք առաջնորդ կ'ընտրէ յաջորդելու համար Կիլիկիոյ Աթոռին դահակալ ընտրուած Գարեգին Արք. Յովսէփեանցի, որ Տիրան Վարդապետին կը շնորհէ Ծայրագոյն վարդապետի աստիճան: Առաջին անգամն է որ Տիրան Արք. Ամերիկա ոտք կը դնէ այդ առթիւ, ընտրուելէն քանի մը տարի ետք: 1945-ին կը մասնակցի Գէորգ Զ.ի ընտրութեան, որ զինքը Եպիսկոպոս կը ձեռնադրէ:

Երուսաղէմի պատրիարքութեան տեղապահ ընտրուած է 1956ին, ապա՝ Պատրիարք՝ 1957 Մարտին: Այդ Աթոռը միայն մէկուկէս տարի կրցաւ գրաւել, ծանօթ ու անհամ սաղիմական պատմութիւններու եւ մրցակցութեան պատճառաւ եւ որոնց հետեւանքն եղաւ որ Տիրան Արք. հեռացուեցաւ իր Աթոռէն ու նաեւ՝ Երուսաղէմէն:

1960-ին կրկին Միացեալ – Նահանգներ վերադարձած է, ուր գլխաւորաբար կը զբաղի Ս. Ներսէս Դպրեվանքի հաստատումով: Զարգացած հոգեւորական, քաջ անգլիագէտ Տիրան Արք. հմուտ էր մեր եկեղեցւոյ պատմութեան, ծիսակատարութեան, հեղինակն է բազմաթիւ յօդուածներու: Ունի նաեւ քանի մը հատորներ.– Թարգմանութիւն եւ ծանօթագրութիւն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Ս. Պատարագի (1984), Ս. Պսակի խորհրդակատարութիւն (1953), Նաւակատիք եկեղեցւոյ օծման (1953), Ժամագիրք (1964), Մկրտութիւն խորհրդակատարութեան (1964): Տարիներէ ի վեր կը պաշտօնավարէր որպէս քարոզիչ Նիւ – Եորքի Ս. Խաչ Եկեղեցին:

Յուղարկաւորութեան Տան Կարգը կը կատարուի Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 8, ժամը 7.30-ին: Վերջին օծման եւ թաղման կարգը տեղի կ'ունենայ Նիւ– Եորքի Ս. Վարդան Մայր Տաճարին մէջ, Սեպտեմբեր 9, Շաբաթ, ժամը 10-ին, ի ժամ պատարագի:

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ ՅԱՆԿԱՐԾԱՄԱՀ

Վերջին պահուն խոր ցաւով իմացանք թէ Կիրակի գիշեր յանկարծամահ եղած է մեր սիրելի Նուպար Նիկողոսեանը:

Կ'անդրադառնանք մեր վաղուան թիւով:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՀԵՐՄԻՆԷ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Տաժանակիր եւ երկարատեւ հիւանդութենէ մը ետք է, որ Կիրակի առաւօտ, Սեպտեմբեր 3-ին, փարիզեան բուժարանի մը մէջ իր մահկանացուն կնքեց Հերմինէ Գալուստեան: Անողոք հիւանդութիւնը որ հարուածեց զինքը քանի մը տարի առաջ, քիչ – քիչ տարածուեցաւ մինչեւ ուղեղը պատճառ դառնալով, որ միշտ տէրը չմնայ իր իմացական կարողութեան:

Հերմինէ Գալուստեանի անունը առաւելապէս կապուած է Պոլսոյ Էսաեան Վարժարանին եւ դժուար է, այսօր իսկ, խօսիլ մէկուն մասին առանց յիշելու՝ միւսը:

Ծնած Պոլիս, 1914-ին, Հերմինէ Գալուստեան 11 տարեկանին կը մտնէր Էսաեան՝ հինգերորդ դասարանը, Ա. Մեսրոպեանի տեսչութեան օրով: Հոն մաթեմաթիքի ուսուցիչ ունեցած է նախ Պ. Սուլթանեանը, ապա՝ Աստուրին: Միպելէն առած է հայերէնի դասերը: Էսաեանը աւարտելէ ետք, Պր. Մեսրոպեանի աջակցութեամբ ընդունուած է Սեւրի Էքոլ Նորմալը, մուտքի քննութիւն մը անցընելէ ետք Պոլսոյ Փրանսական հիւպատոսարանը: Պայման էր սակայն, որ առաջին տարուան դասընթացքին հետ, հետեւի նաեւ Վերսայլի լիսէի դասերուն: Այդ շրջանը տեւած է 1932-էն 1936: Վերադարձին սկսած է իր ուսուցչական ասպարէզը, երբ Պր. Մեսրոպեան միշտ տեսուչ էր Էսաեանի: Անոր մահէն (1937) ետք, վարժարանը շրջան մը վերիվայրումներ ապրած է մինչեւ 1948, երբ տեսչութիւնը առաջարկուած է Հերմինէ Գալուստեանի: 1941էն ի վեր Էսաեանի կողքին, Հերմինէ Գալուստեան թուաբանութիւն դասաւանդած է նաեւ Կեդրոնական: 1951-ին է, որ իր ջանքերուն շնորհիւ կը վերաբացուի Էսաեանի լիսէի բաժինը:

1961-ին, անդամ նշանակուած է Թուրքիոյ Սահմանադրական Ժողովին, որ պիտի պատրաստէր Նոր Սահմանադրութիւնը եւ այդ պատճառով կ'երթար Անգարա, ուր կը մնար տասը ամիս:

1975 Սեպտեմբերին է, որ Փարիզ կուգար Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի հրաւէրով եւ հոն մինչեւ 1983 պիտի շարունակէր դասաւանդութիւնները եւ վարէր նաեւ դպրոցին մատակարարութիւնը:

Հայ մտաւորական տիպար կնոջ մարմնաւորումն էր Հերմինէ Գալուստեան, որ հրապարակային մեծարանքի կ'արժանանար 1988, Ապրիլ 10-ին, Փարիզի Կիմէ սրահը տեղի ունեցած հանդիսութեամբ մը, զոր կազմակերպած էին Կեդրոնական, Դպրեվանք, Էսաեան, Տատեան եւ Ֆէրիգիւղ Վարժարաններու Սանուց Միութիւնները:

Ուրախութիւնն ու յուզումը չէր կրցած քօղարկել այդ օրը: Պարզ է որ ոեւէ դաստիարակի համար չկայ աւելի բարձր վարձատրութիւն քան տեսնել իր հասցուցած սերունդին գնահատականը:

Ըստ իր հարազատներուն կարգադրութեան, Հերմինէ Գալուստեանի մարմինը կը փոխադրուի Պոլիս, ուր եւ կը կատարուի յուղարկաւորութիւնը:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏԸ

Շատոնց է որ դպրոցական վերամուտը ոչ կ'ազդէ պատանիներուն վրայ եւ ոչ ալ կը յուզէ զիրենք: Շատ – շատ ամանք քիչ մը կը նեղէ, ուրիշները հազիւ կը մտահոգէ: Ան ալ որովհետեւ, աւելի երկար արձակուրդներու վերջաւորութեան ազդանշանը կուտայ, քան հարկադրանքները որ կը պատճառէ:

Զենք ըսեր անտարբերութեան, սակայն որոշ ունակութեան մը մէջ հաստատուած, Սեպտեմբեր 5-ին կը բացուին դուները դպրոցական բոլոր հաստատութիւններուն: Նախապէս ուսուցիչները, անոնք ալ դոհացում տալու համար այլեւս սովորութիւններուն մէջ մտած նախամուտին, հաստատութիւններու տեսչութեանց եւ մանկավարժական լրիւ կազմերուն հետ, պատրաստած պիտի ըլլան աշակերտներու ընդունելութեան եւ աշխատանքի լաւագոյն պայմանները:

Աշակերտներու հակազդեցութիւնները վերամուտի սեմին յաճախ անսովոր եւ այլազան են:

Մանկապարտէզը եւ նախակրթարանը ապահովութիւն ներշնչող, վստահութիւն տուող վայրեր են: Միայն երեք տարեկան պատանին է որ կը շարունակէն եւ երազել տալ եւ՛ լացնել: Նորակոչ աշակերտը անհամբերութեամբ կը սպասէ վերամուտին, որովհետեւ իր մեծ եղբօր կամ քրոջը պէս ուսուցչուհի մը եւ ընկերներ պիտի ունենայ, պիտի գծագրէ, պիտի նկարէ: Իսկ, աւելի մեծերուն համար, վերամուտը «աճաւոր» բան մըն է, որովհետեւ առաւօտ կանուխ պէտք է ելլել անկողինէն, մանաւանդ ձմեռուան ցուրտին ու մութին:

Ի դէպ, ամէնէն մտահոգ սերունդը աշակերտներու հաւանաբար 6-րդ դասարան մտնողներն են: Նախակրթարանէն Գոլէժ փոփոխութիւնը շատ մեծ է: Ուսուցիչներու թիւը կը բազմանայ, նոր նիւթեր կը դասաւանդուին, պայուսակները կը ծանրանան, նրբանցքները կ'երկարին, դասարանները կը դառնան անանձնական: Դպրոցական նոր կեանք մը կը սպասէ տասնըմէկ տարեկան պատանիին: Բայց առաջին ամիսները կամ տարին անցած, ամէն ինչ կը դառնայ աւելի մտերիմ եւ մէկ դասարանէն միւսը փոփոխութիւնն ալ յաճախ չի զգացուիր, այլ տարիները իրարու կը յաջորդեն դանդաղ շարունակութեամբ մը: Նոյնիսկ 3րդ դասարանի աշակերտը չի մտահոգուիր «Պրըվէ»ով, Գիտէ որ առանց անոր ալ կրնայ դասարան փոխել. կը բաւէ ամբողջ տարուան մէջ պզտիկ միջին մը ունենալ:

Կը մնան, վերջապէս, ամէնէն մեծերը, որոնք աւարտելու վրայ են իրենց երկրորդական ուսումները: Տարեվերջին ունին պաքալորէայի քննութիւնը, բայց վերամուտը կը դիմաւորեն առանց մեծ մտատանջութեան: Դեռ տարին երկար է: Կարեւորը երրորդ եռամին է: Կը բաւէ լաւ վերաքաղ մը ընել եւ ամէն ինչ յաջող կրնայ ընթանալ: Զէ՞ որ Հարիւրէն եօթանասունհինգը թեկնածուներուն պիտի յաջողի: Եւ ամէն ոք վստահ է որ մաս պիտի կազմէ այդ տոկոսին:

Վերամուտի այս տողերը կը թարգմանեն մտայնութիւն մը որ տարուէ – տարի աւելի լայն տեղ կը գտնէ միտքերուն եւ սովորութիւններուն մէջ: Աշակերտը թադաւոր է: Պէտք է միացնել եւ ընծայել յաջողութեան բոլոր պայմաններն ու ազդակները: Այս ձեւով է որ կ'արժեզրկուին վկայականները եւ կը պատրաստուին սերունդներ որոնց մօտ հեռզհետէ կը նուազի ջանքին սէրը:

Դպրոցական վերամուտ մը որ ալիքներ չի բարձրացներ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՅԱՆՈՒՆ ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻ

Մեկնելով Հայաստանի ու Սփիւռքի հայերէնի գործածութեան ու մաքրութեան հանդէպ նախանձախնդիր կեցուածքէն, Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի 1988 սեպտեմբերեան նստաշրջանին օրակարգին վրայ տեղ տրուած էր լեզուական հարցին: Այդ նստաշրջանը որոշած էր նախագիծի մը պատրաստութիւնը, որպէս պետական լեզու՝ հայերէնի գործածութեան ընդարձակումին, ու ամրապնդումին վերաբերեալ: Ներկայիս, Կեդրոնական Կոմիտէի գաղափարախօսական յանձնախումբին պատրաստած նախագիծը քննարկման կը դրուի. ան հրատարակուած է «Խորհրդային Հայաստան»ի Օգոստոս 15-ի թիւին մէջ:

Նախագիծը նախ կը հաստատէ թէ ժամանակակից գրական հայերէնի տարածումի ու գործածութեան վիճակը, զարգացման ընթացքը եւ մշակումի մակարդակը բաւարար ըլլալէ հեռու են: Այս պարագան կը բացատրուի անհատի պաշտամունքի ու լճացման տարիներուն լենինեան ազգային քաղաքականութեան մէջ թոյլ տրուած խեղաթիւրումներով, ժողովրդական կրթութեան համակարգին ադաւաղումներով, ու միւս կողմէ հայերէնի բարբառային հարուստ դանազանութեամբ, ոչ հայեցի կրթութեան տէր Հայերու եւ ներգաղթողներու գրական արեւելահայերէնին տկար մակարդակով:

Նախագիծը կը խոստովանի թէ Հայաստանի մէջ «անբաւարար է հայերէնի ուսուցման ընդհանուր վիճակը»: Անկէ մեկնած, կը սահմանափակուի նաեւ գործածութեան շրջանակը. որովհետեւ մարդիկ լաւ չեն տիրապետեր հայերէն լեզուին, ան չի գործածուիր կուսակցական, պետական մարմիններու, հիմնարկութիւններու գործավարութեան, պաշտօնական ընդունելութիւններու, հրապարակային ելոյթներու ընթացքին. հայերէնը դուրս կը մնայ տակաւին գիտութիւններու բազմաթիւ ճիւղերու ոլորտէն, Ներկայի թեքնիքն ալ, անբաւարար քանակութեամբ ու մակարդակով, օգնական չէ հայերէնի գործածութեան տարածումին:

Այս նշումներէն ետք, նախագիծը պատրաստող յանձնաժողովը առաջարկներ կը ներկայացնէ որպէսզի որպէս պետական լեզու՝ հայերէնի օրինավիճակը ամրապնդուի, զարգանայ գործածութիւնը: Ռուսերէնը կը նկատուի ազգամիջեան հաղորդակցութեան միջոց: Փափաք կը յայտնուի որ զօրանայ բարձրագոյն ուսումնարաններու եւ հայերէնի ամպիոններուն գործակցութիւնը լեզուն բարելաւելու աշխատանքին:

Երկրին Նախարարներու Խորհուրդին առընթեր եզրաբանական յանձնախումբն ալ կը հրաւիրուի մաս կազմել ծրագրուած գործին: Նկատուած թերութիւնները սրբագրելու աշխատանքէն զատ, ան հսկողութիւն պէտք է կատարէ գրաւոր ու բերանացի մամուլին, հրատարակչական արտադրութեան վրայ: Պիտի աշխատի նաեւ հայերէնի երկու ճիւղերուն յետագայ զարգացումին, մերձեցման եւ փոխհարստացման ուղղութեամբ, այս գործին մէջ ներգրաւելով ինչպէս Հայաստանի եւ Խորհրդային Միութեան, այնպէս ալ արտասահմանի հայագէտները:

Պատրաստուած նախագիծը միջոցառումներու ամէնէն լայն բաժինը կը ձգէ Կրթական նախարարութեան: Առաջարկութիւններու մէջ հետաքրքրական են հետեւեալները. ռուսերէն եւ այլ լեզուներով ուսուցում կատարող դպրոցներուն մէջ պարտադիր դարձնել հայերէնի դասաւանդութիւնը, բարձրագոյն ուսման հաստատութիւններուն համար հայերէն դասագիրք պատրաստել, մուտքի քննութիւններուն մէջ տեղ տալ հայերէնին ու հայկական բաժիններու բոլոր քննութիւնները հայերէն կատարել, հայկական դպրոցներու մէջ տեղ տալ գրաբարին, միջին հայերէնին եւ արեւմտահայերէնին: Տարուելիք աշխատանքները միշտ նկատի պիտի առնեն նաեւ խորհրդային միւս հանրապետութիւններու հայկական դպրոցները:

Նախագիծին Նախարարներու Խորհուրդին վերաբերող մասը կը ներառէ գիտաթեքնիք հիմերը ամրապնդելու, գիտական աշխատանք կատարողներու աւելի լայն ասպարէզ բանալու գործը: Նախարարութիւնը պէտք է ձեռնամուխ ըլլայ նաեւ հայերէն տառատեսակներով բանակարգիչներ տարածելու գործին:

Թղթատարական նախարարութիւնը պէտք է հայատառ ուղարկէ եւ ընդունի հեռագիրները, արտադրէ հայերէն մակագրութեամբ պահարաններ, դրոշմաթուղթեր, բացիկներ: Խորհրդային ու արտասահմանի գաղութներուն պէտք է ղրկուին Հայաստանէն պահանջուած մամուլի բոլոր տեսակները:

Հայերէնի գործածութեան ու զարգացման բարելաւումին համար պէտք է գործի լծուին հրատարակչութիւնները, գիրքի առեւտուրի գործերու պետական Կոմիտէն. անոնք պիտի հսկեն թարգմանութիւններու որակին, լեզուն զարգացնող նիւթերու հրատարակութեան զարկ պիտի տան, եւայլն:

Մշակոյթի նախարարութիւնն ու հեռատեսիլի, ձայնասփիւռի հաղորդումներու պետական Կոմիտէին կը վիճակի հետեւիլ ու հսկել այլալեզու ժապաւէններու հայերէնի թարգմանութեան, կրկնօրինակումին, երաժշտական ու թատերական գործերու թարգմանութեան լեզուին, տոմսերու, ազդագրերու հայերէն տպագրութեան:

Եւ վերջապէս, կը յանձնարարուի երեսփոխաններու տեղական խորհուրդներուն որ հետեւին իրենց շրջաններուն մէջ ցուցատախտակներու, ապրանքներու պիտակներուն, ազդագրերու, ճաշացանկերու ցուցանակներու հայերէն պատրաստութեան: Թերթերու, հանդէսներու խմբագրութիւններն ու հեռատեսիլի, ձայնասփիւռի հաղորդումներու Կոմիտէն պարտի բարելաւել հրապարակումներու լեզուն, ոճը եւ պայքարիլ մայրենի լեզուի զարգացման ու անաղարտութեան համար:

ԱՐՈՒԵՍՏ

ԼԻԲԱՆԱՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏ ՀԷՆՐԻ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ԽԱՂԸ՝ ԼԱԲԻՒՐԻՆԹՈՍԷՆ ԴՈՒՐՍ

Հէնրի Պետրոսեան, լիբանանցի արուեստագէտ, ծագումով հայ, Լիբանանը ձգած է պատերազմի սկիզբներուն, ուղղուելով դէպի օտար ափեր, կարենալ կիրարկելու քանդակագործութիւնը, հեռու լոյսերէն եւ աղմուկէն...: Ինք, իր նկարներու լրջութեամբ եւ վաւերականութեամբ, իր յարաբերութիւնը չէ կտրած իր մշակութային արմատներուն հետ: «Մինպար»ը կտոր մը լոյս կը սփռէ Պետրոսեանի քանդակներուն վրայ, որ կը գործէ լուռ եւ ամբողջական դաղտնապահութեամբ:

Երբ տարիներ առաջ կը կարդայի Ումպերթօ Էքոյի նկարագրութիւնը, միջնադարեան իտալական վանքի մը գրադարանին վերաբերող, իր «Վարդին Անունը» վէպին մէջ, եւ թէ ինչպէս ան կառուցուած էր լաբիւրինթոսի ձեւով, գաղտնիքներ պահելու համար յունական փիլիսոփայութեան, արաբական բժշկութեան եւ այլ բաներու մասին, երեւակայութեանս առջեւ կը տողանցէին լիբանանհայ երիտասարդ արուեստագէտ Հէնրի Պետրոսեանին լաբիւրինթոսները:

Լաբիւրինթոսի նիւթը միակը չէր երեւակայութեանս արարքին զարկ տուողը, այլ աւելիս դրդապատճառ մըն էր հիւսելու համար կապ մը եւ յայտնաբերելու, յարաբերակցութիւն մը տեսնելու միջնադարեան այդ մթնոլորտին (լի պրպտումի մարմաջով, լոյսին բերելու մարդոց հոգիին ուղղուած գաղտնիքներ եւ գանձեր, փոշիով կուտակուած, հնամեայ բուրումով) եւ Պետրոսեանի նոր գաղտնիքներու պրպտումին միջեւ՝ կառուցանելու համար աշխարհ մը, քանդակով եւ նկարչութեամբ ու ծնունդ տալու այլազան լաբիւրինթոսներու, որոնք կը խառնան, կ'ընդլայնին ու կը թեքին, կ'ընդելուզուին ու կը կծկուին որպէս արեւելեան քաղաքներու շուկաներ, կամ փառաւոնեան բուրգեր, մզկիթներ եւ կամ հայ եկեղեցիներու գմբէթներ:

ԼԱԲԻՒՐԻՆԹՈՍԸ ... ՍԿԻԶԲԻ ՇՐՋԱՆ

Պետրոսեանի փափաքն ու մտադրումը կը նմանի այդ վանականներու տենդոտ փափաքին...: Անոնք յամառութեամբ եւ համբերութեամբ փնտռեցին գիտութեան լաբիւրինթոսը (գրադարան – լաբիւրինթոս), մինչ Պետրոսեան տարիներէ ի վեր դեռ կը շարունակէ նոր գաղտնիքներ յայտնաբերել՝ ձեւի եւ գոյնի, քաղաքակրթութիւններու եւ մշակոյթներու լաբիւրինթոսին ընդմէջէն: Եւ այս՝ քանի որ Պետրոսեանը, խորհրդային Հայաստանէն Լիբանան անցած, 1960-ական թուականներուն, ընտելացաւ այլազանութեան մը՝ որ իր մօտ արմատացաւ, հիմնուած, օրինակ, իսլամական արուեստին վրայ, ծանօթանալով նաեւ ասորական, բաբելոնեան եւ փառաւոնական արուեստներուն:

Պէյրութի շրջանին կը յաջորդէ Հոմինը, ուր Պետրոսեան կը բնակի եւ կը գործէ: Այս քայլը իր հետաքրքրութիւնը կը սրէ վերածնունդի ժամանակաշրջանին նկատմամբ, իր առջեւ բանալով աւելի լայն հորիզոններ՝ դէպի արեւմտեան ժամանակակից փորձառութիւններ որոնցմէ, գլխաւորաբար, կառուցապաշտներունը:

Այսօր արդիւնքը կ'ըլլայ այն որ Պետրոսեան մուտք կը գործէ քաղաքակրթութիւններու եւ մշակոյթներու լաբիւրինթոսներուն մէջ արեւելեան եւ արեւմտեան, հին եւ նոր: Այսուհետեւ ինք դուրս կուգայ զուգահեռ լաբիւրինթոսներով, որպէս թէ միւսներուն ցոլացումն ըլլան՝ հայելիի մը մէջ:

Պետրոսեանի յառաջխաղացքին մէջ լաբիւրինթոսը կը կազմէ իր սկզբնական շրջանը: Կառոյցները երկրաչափական են, կուռօրէն թուաբանական: Անոնք իրարու կը յաջորդեն, կը բարձրանան, իրարու շուրջ եւ վրան կը դառնան, կը կտրատուին, իրարու կը հանդիպին կամ կը բաժնուին բաց մթնոլորտի մը մէջ՝ պարապութիւններով լեցուն: Երբեմն այդ ձեւերը կը խտանան եւ զօրաւոր կերպով կը գոցուին իրենց գաղտնիքներուն վրայ, որոնց աւելի զարկ կուտան գիծերու զօրութիւնն ու կազմին կուռութիւնը, որ կը սահմանէ, կ'ուղղէ եւ կը ստեղծէ պարպուած եւ լեցուած այդ ձեւերը, սառնութեամբ եւ իմացական հաշուով յղացուած: Քիչ կը պատահի որ իր գործերուն մէջ գտնենք կորութիւններ, կլորներ կամ կամարներ, մինչ սակաւօրէն է որ ձեւ մը կորատուի: Աւելի շեղբուած եւ կարուկ աշխարհ մըն է, սեւ եւ ճերմակ, որուն մէջ զգացական ապրումը կը փոխարինուի մտային եւ հոգեկան հաճոյքով:

Մինչեւ իսկ գոյները, կարգ մը նկարներու մէջ, հակառակ իրենց թափանցիկութեան եւ իրենց արձակած զօրաւոր լոյսին ոչ մէկ քնարականութիւն կը թելադրեն: Անոնք եղանակի մը, երգի մը նման կը կրկնուին, որոնք կը ստանեն աշխարհ մը՝ որ կը գտնուի լոյսի եւ ստուերի, լռութեան եւ խօսքի միջեւ:

ՆԿԱՐՆԵՐՈՒ ԱՇԽԱՐՀԸ ԵՒ՝ ԳՈՅՆԵՐՈՒ...

Իր վերջին գործերով՝ Պետրոսեան կ'ազատագրուի լաբիւրինթոսին ինքն իր վրայ գոցուելու դրոյթէն: Փոխարէնը՝ գիծը կը յաջորդեն յանդգնութեամբ մը՝ որ կը մօտենայ բնազդի, նախկիններէն զանազանուելով հիմնական եղրով մը, երբ իր յղացումները կը բացուին անհունութեան մէջ, իբրեւ թէ այլեւս կարիքը չզգան իրարու մէջ կծկուելու՝ ինչպէս անցեալին, որոնք կարծէք դէպի վեր իրենց ուղղումով՝ կանգ պիտի չառնեն իրենց թռիչքէն և անսահման երթէն: Սակայն ասիկա չի նշանակեր որ անոնք լքած են իմացական ու կառուցական յատկանիշները, քանի անոնց մեծ մասը դեռ կատարուած է կորկողի մը վրայ, որպէս կայմ, որ անոնց կշռոյթը ի մի կը բերէ՝ վայելչութեամբ եւ վճռակամութեամբ:

Այս նոր քանդակներով, զորս Պետրոսեան կ'իրագործէ հմօրէն, պղինձով եւ երկաթով, ինք կը կառուցանէ երկնաբերձ աշտարակներ, որոնց ծայրերը երբեմն կը բացուին կամ կը գոցուին: Ուրիշ երբ պղինձն ու երկաթը կը մէկտեղուին՝ ծնունդ կուտան գոյնի խաղերու, որոնք իրենց փայլքով եւ ստացած լոյսի քանակով ու տեսակով, կը ստեղծեն այլազան գոյներ: Երբեմն ասոնք իրագործուած են փայտով, զորս երբ Պետրոսեան կը փոխադրէ նկարչութեան եւ գոյներու աշխարհին մէջ, անոնք կը վերածուին քատանկիւն գունային մակերեսներու, դէպի վեր բարձրացող, դալարումով մը՝ որ գոյնը չի թեթեւցներ անոնց կուռութիւնն

ու երկրաչափական յատկանիշը, ինչպէս եւ չի սրբեր քանդակայինի անոնց թեւլադրանքը:

Հէնրի Պետրոսեանի փորձառութիւնը մեր կարծիքով, լիբանանցի երիտասարդ արուեստագէտներու ամէնէն աչքառուներէն է՝ նկատի առած անոր լրջութիւնը, արտայայտչական վաւերականութիւնը եւ այն ինչ որ կը պարտադրէ որպէս նորարարութիւն՝ առանց որ կապը կտրէ իր արմատներուն հետ:

Այստեղ իր մասին խօսիլը անսովոր է, առանց որ ասիկա առիթի մը կապուած ըլլայ..., սակայն, ի դէպ առնել երկու պատճառներէ: Առաջինը՝ իր աշխատութեան կարեւորութիւնն է, զոր կ'ընէ – գործէ լուռ եւ լուրջ կերպով, հեռու լոյսերէ եւ հանդիսութիւններէ, հակառակ որ անոնք իրեն կը ներկայանան, որոնցմէ վերջինը՝ ցուցահանդէս մը Միլանոյի թանգարաններուն մէկուն մէջ, Իտալիա, որուն թուականը դեռ չէ ճշդուած: Երկրորդը՝ այն է թէ ինք կը պատկանի սերունդի մը, որ Լիբանանը ձգեց պատերազմէն քիչ առաջ կամ ետքը եւ թէ այդ պատերազմը՝ իրենց թողած է միայն կըրակ ու մոխիր, միայն քանդումի մը լաբիւրինթոսը եւ քիչ, շատ քիչ լոյս:

ԾԱՆՕԹԱՑՄԱՆ ՏՈՄՍ

- Հէնրի Պետրոսեան, հայ արուեստագէտ մը Լիբանանէն:
- Ծնած է Երեւան (Խորհրդային Հայաստան) 1954-ին:
- Ընտանեօք Լիբանան փոխադրուած է 1960-ական թուականներու կէսերուն:
- Նկարչութիւն եւ քանդակագործութիւն ուսանած է լիբանանեան Գեղարուեստից Ակադեմիային մէջ 1972-էն 1974:
- Անկէ ետք իր ուսումը ուղղակի շարունակած է Հռոմի Գեղարուեստից Ակադեմիային մէջ, ուրկէ վկայուած է 1978-ին:
- Տուած է այլազան անհատական ցուցահանդէսներ, ինչպէս եւ մասնակցած հաւաքական ցուցահանդէսներու Լիբանանի, Իտալիոյ, Զուիցերիոյ, Անգլիոյ, Պրազիլիոյ, Լեհաստանի եւ Եուկոսլաւիոյ մէջ:
- Պատուոյ շքանշան ստացած է Քափովրիայի (Պրազիլիա) փորագծական երկամեայէն, 1983-ին:
- Կը բնակի ու կը գործէ Հռոմի մէջ, 1974-էն ի վեր:

«ԱԼ – ՄԻՆՊԱՐ» Թրիփլին
(Յունիս 89)

Թարգմանեց՝
ԱԵՔՍԱՆ ՊԵՐԼԵԱՆ

ՍՕՍԵԱՑ ԱՆՏԱՌ

ՀԱՅԿ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Բարտի

Բարդի ծառը համուց կ'երեւի, բայց արմատահան չի լինի:

Հայկ. ժողովրդական առած

Ներսէս Շնորհալին խաւատում է, որ արեւորդի – հեթանոս մնացած Սամոսատի Հայերը երկրպագում էին բարդի ծառը:

Մեհրապաշտ, հնամեայ մի ծեսավեր մատենակում գրուած է, որ Հայոց բարդիները ծնուել են առել քանակով: Բէշէ դէմ կուռի ժամանակ զոհուած հայ զօրականների արիւնից: Դրա համար էլ նըրանք նման են զօրացար կարմիր կամ միայնակ մնացած զինուորների: Անտառ չեն կազմում, որովհետեւ Հայկ Նահապետի զինուորները փոքրաթիւ են եղել:

Բայց մենակ լինեն թէ շարքի մէջ՝ յաղթողի պէս բարձր են պահում իրենց գըլուխները: Պերճահասակ են, ճերմակարուն, սաղարթաշեն, ղեկեցկակազմ: Գարնանը բարդու սերմերը սպիտակերմ բեքում եւ քամու թեւերին ընկած ձեան փաթիլների պէս օդում ճօճուելով հայկական հողը հայկական հող են ընկնում, ծլում ու բարդի դառնում:

Բարդիները Հայոց հողմակոտ գօտիներն են, որոնց կողքով մի օրուայ պէս սուրբերին խաղաղեցնում գամուեցրեց հայաստանները:

Բարդիները վանդ չարդուածներն են, որոնք մեծամեծի Հայոց տաճակեց դաշտերն ու լեռնալանջերը:

Հայոց Երուանդունի արքաներն ամէն տարի բարդու զուարճաներն են սարքել: Հաւատացել են դարեղջենի ասաղու բոլոր նուիրականները եւ իրենց ձեռներն առել բարդի ծառեր: Մեղանակ չանած բարդեծները քամիներ ի բերած են ուսել եւ արտասանել միծանաներում: Բռնէրեկ յետոյ էլ այդ ձեռները չեն կորսուել:

Ծաւի սօսիներու պուրակը

Սօսիներու ամենագեղեցիկ պուրակը Ղափանի շրջան Ծաւ գիւղի մօտ է: Այն Սիւնեաց աշխարհի պահեռնիչն է:

Անցած մը երբ ամառնային կ'անցնէր Պարսկաստան, Դարեհ արքան կը հասնի պուրակը: Ան կը հրամայէ որ անտառէն սոսեր հանեն ու ասոնց Պարսկաստան եւ իր պալատին մօտ անոր նման քանատան, – ծաւեան պուրակ մը անկեն:

Պարսիկ անտառապահները կ'երթան կապուած, բայց ապարդիւն: Հայկական Սօսիներն պարսկական հողին վրայ արմատ չի բռնեն:

– Այն բանը որ պարսկական հողի վրայ չանի, պէտք է աշխարհի ոչ մէկ անկիւնը անի, – կ'ըսէ զայրացած Դարեհ, եւ մարդիկ կ'ուղարկէ ոչնչացնել կարոտն Ծաւի պուրակին բոլոր սօսիները:

Արքային հրամանը կը կատարեն: Սակայն քանի մը տարի յետոյ պուրակը կ'ելէ կը գայ: Պարսիկները այս անգամ եւս կը կարեն սօսիները ընձեռները, բայց քանի մը տարի յանցած պուրակը նորէն կը բարձրանայ իր գլուխը:

Դարեհ իր մօտ կը կանչէ գիտուն մը ու կը հարցնէ.

– Սա ի՞նչ բան է, ի՞նչ ուժ կայ այս սօսիներուն մէջ, որ մարդիկ չեն կրնար արմատահան ընել:

Գիտունը պատասխան կ'ըսէ.

– Այդ սօսիներու տակ Հայերը ցորեն ցանած են. խոկ ցորենի ուժով հողին կըպած ծառը մահ չունի, ինչ ալ ընես՝ մէկ ծայրէն կը դալարի:

Գողթնի մենաւոր սօսին

Մեր չըմեդն առաջ վեցերորդ դարուն Հայոց աշխարհէն թագաւորն էր Տիգրան Երուանդեան: Անոր մը անոր քաղաքին Դիլխոն կը հիւանդանայ: Գողթան գաւառներէն մէկը կուգայ մայրաքաղաք Արմաւիր ու արքային կ'ըսէ.

– Դիլխոն կ'ապաքինի եթէ մտիկ ընէ իմ երգն ու նուագը:

– Եւ ասոր համար ի՞նչ վարձատրութիւն կը պահանջես:

– Ոչինչ պէտք չէ, արքայ,

– Իսկ ես չեմ ուզեր պարտք մնալ որեւէ գուսանի:

– Ուրեմն արքայ, ինծի որոշ վարձքը. տաս ալ զոհ կ'ըլլամ, չասա ալ զոհ կ'ըլլամ ու խնդրի պէս չեմ պահանջեր որ Սօսիից անտառէն սօսի մը տուրին եւ տանկեմ անկեն իմ հայրենի Գողթնի մէջ:

Գուսանին հմայէ երգն ու նուագը եւ բոլոր բուժեցին Դիլխոն: Տիգրան Երուանդեան որոշեց զարմանալ գուսանը: Անոր հրամանով արքունականները Արմաւիրէն կողքի Սօսեաց անտառէն սօսի մը տանկէցին եւ տարին անկեցին Գողթն:

Ժամանակներ անցան, աշխարհի մէջ շատ բան տակն ու վրայ եղաւ:

Աշխարհի երեսէն վերցաւ Արմաւիրը եւ հետ Սօսեաց անտառը՝ հեթանոսական Հայաստանի ամենահին գուսանականը: Արմատխլերեն սօսիները փըրկուեցան միայն երկու ծառ՝ մեկը Գողթնի, միւսը Արցախ – Ղարաբաղի մէջ:

Գողթնի մենաւոր սօսին մինչեւ հիմա ալ կը սօսափէ: 2600 տարեկան այդ ծառը կը դառնայ ներկայի Օրտուպատ կոչուող քաղաքի չէրին: Շատ անցած կայծակը հարուածած է այս հնամենի ծառը: Բայց այրած են միայն վերին ճիւղերը: Հակայ բունը, որուն փչակին մէջ տասը մարդ կրնայ հանգստութեամբ տեղաւորուիլ, բոլորովին անվնաս մնացած է:

Այս սօսին Գողթնի համեմարեց գուսանի

ՄԱՅՐԻԿԸ ԿԸ ՆԿԱՐԱՀԱՆՈՒԻ

Օգոստոսի սկիզբին Պուլկարիա գտնուած է ծանօթ բեմադիր Հանրի Վերնէօյ (Աշոտ Մալաքեան): Սոֆիայի «Երեւան» թերթը օգտուելով առիթէն, հարցազրոյց մը կատարած է հայազգի արուեստագէտին հետ: Ան նախ իր խօսքը իր մանկութեան, ընտանիքին Ռոստովիչեն Մարսէյլ գաղթին, չարքաշութեան դրակը ատարացող բժշկելու ազգականներուն մասին, ապա բնորոշած կերպով կ'անդրադառնայ նախկայի ծրագրերուն: Ինչպէս ծանօթ է Աշոտ Մալաքեանի հեղինակ է ինքնակենսագրական «Մայրիկ» վէպին որուն նկարահանումին ձեռնարկած է: Պուլկարիոյ այցելութիւնն ալ նոյն նպատակին մղուած է. կ'ուզէ ճշդել յարմար քաղաքը վայրերը, ուր զանազան տեսարաններ պիտի նկարահանուին: Պատասխանելով իրեն ուղղուած հարցումներու, Աշոտ Մալաքեան յայտ է թէ ժապաւէնը երկու մասէ պիտի բաղկանայ, գլխաւոր դերերը պիտի մարմնաւորեն Օմար Շարիֆ (հայրը), Կլոտիա Կարտինալէ (մայրը) եւ Շարլ Ազնաւուր (եղբայր գերեզման պատմող երգիչը): Ժապաւէնին տեւողութիւնը կը սկսի յառաջիկայ մայիսին:

Ներկէն մէջի համամ միակ սպարթետուր յանձնարարն է:

Կ'ըսեն թէ Մեսրոպ Մաշտոց հայերէն գիրերը ստեղծելու գաղափարը յղացած է այս սօսիին հովանիին տակ նստած ժամանակ:

Հայկական կիլիկիոյ սօսեաց անտառը

Հայկական Կիլիկիոյ մէջ, Մարաշէն հարաւ, Ամանոսեան լեռներու անտառոտ մէկ անկիւնին էր համեստ դղեակակերպը, որուն մօտ, փաղաքած ծոլերեն մէջ կը սաղարթէին սօսիներու չնաշխարհիկ անտառը: Այս անտառին պէտք կ'առնէին Արքաեւն ու Գողթ գնահատները, որոնք բարու հետ տիեզերականտանան կ'երթան յին կը թափէին Զահան ձկան:

Կ'ըսեն թէ այս Սօսեաց անտառը ոտքերու առած է Հայոց արքաներու, արքայ Տիգրան Մեծը մեր չըմեդէն առաջ առաջին դարուն:

ԺԲ. դարու համեմարեց քանաստեղծ Ներսէս Շնորհալի Համաւր Սօսեաց անտառը կը համաւորէ կախարդական նըրբերանգ մը, ուր օր մը իսկ մտայոր չէր կրնար քանասողծութիւն չըլլալ:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԵՓԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ԸՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Ծանօթս դուռը բացուեցաւ եւ ներս մտաւ Պր. Իւլիւղէրեանը, հետաքրքիր մը, պէս բարձր հասակով: Բէշ մը թուլ ընդարձակներ մէկէ համակրելի էր: Բանեց անոր եւ լաւ ջարեց մը...

– Հելէպ կ'ուզէի ըլլալ հօ՞, որպէսզի մէկ ասոր ընթացքներուն գոհացում տամ, ալ չէ՞...

– Սուրին ընդգծեր չեն բաւեր, պարոն, կը բոլորեմ եւ, փորձելով ալ այանել ու կը չուեիր նիւթեն:

– Սե՞ր նուիրվել: Իմն երեւ ունի, եւ կը համեմատելի հայերին ալ արդարեն ինկ հայերէն ուսուցիչն է, եւ լաւ...

– Ոժ'զին այտակ մը կոտաս նորերին, եւ կը գրէ.

– Թի՛րագնահեան, հոն եկուր, այս գուսանին հերթին դուն ես, եւ վա՞յ անոր անունը տաս ինծի...

Նշանը, յանցաւորի պէս կ'երթայ ամպիոնին, գետին նայելով:

Իսկ ուսուցիչը, որակով նայւած քով մը կ'ուշէ նոր գաւառակը, մէկնած պահուն գամ մէջ պահէ մը կանգ կ'առնէ, յանկարծ ինծի կը նայի ու կ'ըսէ.

– Կարծեմ այս տարի դպրոցէն փախուստներ պիտի ըլլան...

Գանցարարը ես չեմ, եթէ չիրադարձը – ըսաւ իր բարեկամական հայասուրութիւն...

Դպրոցէն եօթ, տարի մը չանցած, Հայ Ծեծարանը բացուած էր ու ես Հալէպ չէի, եւ Նշանն ալ հոն չէր: Դասերուն մէջ ալ մայրերը փայլուն, բայց դարձնահնին մէտը եւ պետութիւն նախաձեռնող ու գաղափարը, կըցած էր հանդէս ժետ հաւաքը եւ... քարիուն մը գին իրեն: Ճէփեծօ՞ ըլլալու համար: Ու՞: Քաներու լած էր իրեն, դպրոցներ սեպանները:

– Պարսկաստանի մէջ քամիները մը ու-

նեննա՝ մէկ տարիէն գինը կը հանեն, քաղաքէ – քաղաք այցէք փոխադրելով: Դուն չէֆերու քով նստեր ես դուն: Երկրորդ տարին մէկ մեքենան երկու կ'ըլլայ: Եթէ երեւելը չար: Դուն զանինք ես չունիս: Քու ոսկերներին եւ կը գան – ձեւ...

Եւ նոր – նոր բեռնատար մեքենայի մը տիրացած – Աստուած զինաէ, Պր. Նշանը քանի հայերի գիտին ոսկիներ վճառեց այդ մեքենային – չէֆեր ըլլի ալ հետը, մեր զանարային Գոլոմիայ գետը Պարսկաստանի մէջ Աեմբեկայի գետը ընկեր եւ հնդկաստանի բարեկամներուն տիրանալու:

Տարի մը թէ երկու տարի ետք, արծաթուրի չըմեղի մը, Հալէպ, պատահելով կը համբերեմ Նշանին: Անմեկնելի էր: Նիհար, դողդոջ, ընկճուած եւ դառնացած:

– Այս ի՞նչ է, Նշան, ի՞նչ պատահեց:

– Եկուր պատմեմ երթանք, հոն կը պատմեմ:

Դագիկը խարտի մը քով նստանք: Պատմելիք շատ բան չունէր, թէեւ շատ խօսեցաւ, ու երկար, շատ երկար: Նշանին ընտանեութիւնն էր երգեն: Տասը քաղաքը ավրուցեր լեռնեն բառեր կը փոխեր, ճամբաններ երար կը հեր-մերկիներ, եւ կը բաժանէին դէմ կ'ըսէ եւ նասհածուած նաւասարութիւնները մէջ ճականը կը

կորսուէր: Դատողութիւնները ճիշդ էին, արտայայտութեան կերպերը անհասկնալի: Այդպէս ալ մնաց մինչեւ վերջ: Նշանը մօտէն ճանչցողները գիտէին թէ մեծ գործհանէրն ու ուզեց կը դառնէ, բայց չքննադատողները ապէրին անխոլողականութիւնները կ'արտասանէր: Իր անկեան խօսքը մաքուր մասնախօսերը, խանդարիչները էին: Այդպէս էր Նշանը, մանկանալ մանկանքներ ալ:

Հալէպնոս այն եղաւ, որ կատարելապէս ձախողանք մը եղած է Պարսկաստանի արշաւանքը, բոլոր յոյսերը և գիրեւ ելած են, մեքենան իր չարս անիւներով համր գացած է, եւ ասելիք որդեգրութեան ձամբը կը նեղացուցէ նժդեղեղերի մրն ալ բաման է հեսը ու հիմա կը չարչարուի: Մեր այդ հանդիպումէն, երկու անգամ ալ բնակարնէն ալ ծառը մը եւ՞: «Աստանիճանով», քանեթի վրայ մը ձեռքը, նկեղ կեկրուի ներկու: Բայց Փիլիպեանին շատն ուշմէ կը տասնեցէ իր անդրանիկ ինեն: – Պարպում, աոգին պէտք մեայ», քանիցս կրկնեց այդ խօսքը: Ամերիկեան դարմանումներու եւ հայերէնէն ամեն ալ խանումնել, մոլեկուլ: Ինչ դող որ համանցուիլ, աշխարհի: Ինչ հասարակեցի աշխատակից աշխատանքներուն մէջը, ամէն նշանավաներ կարգը: Տեսած է Նշանը համբառաներուն վրայ եւ կեդծ ու րեսին տակ երեկուանական թերեւ տարտամ բանաստեղծները խուժեր մը մէջ:

(Շար. 2)

(Շար. Ա. էջէն)

բաժանուած են Մոսկուայէն բոլոր Հանրապետութեանց համար եւ թէ Երեւան պիտի գումարէր Շրջանային եւ քաղաքային Խորհուրդներու նիստերը, բայց ոչ՝ Գերագոյն: Այս է եղած պահանջը, որպէսզի Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը վաւերացնէ ստեղծումը Ղարաբաղի համագումարէն ծնած Ազգային Խորհուրդին:

Երիտասարդ Հայ զինուոր մը, խորհրդային բանակի մէջ ծառայող՝ Մոսկուայ յարձակման ենթարկուած է Թիւրքմէններու կողմէ եւ այնքան բիրտ կերպով խոշտանգուած, որ հիւանդանոց փոխադրուելէն 3 օր ետք մեռած է: Կիրակի օր, Երեւանի մէջ, հոծ եւ երկիւղած բազմութեան մը ներկայութեան կատարուած է տարաբախտ Հմայեակին յուղարկաւորութիւնը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՈՒՇՎԻՑԻ կարմելին հարցը այլեւս չատ անհամ թերթօնի մը բնոյթն առած է եւ հրեայ – կաթողիկէ խնդիր մը չէ այլ՝ կաթողիկէ – կաթողիկէ ներքին բանավէճի մը վերածուած է, ծիրանաւորէ՝ ծիրանաւոր: Այլ խօսքով կաթողիկէ կղերն է որ կը ցցուի կարդինալ Կլէմպի դէմ, որ կը համարձակի յայտարարել թէ հարկ է վերանայիլ Ժընեւի համաձայնագիրը (ըստ որուն՝ կարմելը պէտք է տեղափոխուէր): Լեհաստանի դահերէցը տեղի չի տար, մինչ Հրեաները չմասնակցեցան Վարշաւայի «Խաղաղութեան աղօթքի» միջազգային օրերուն: Կրնանք անվարան գրել՝ շարունակելի:

ՀԱՒԱՆԱՅԻ օդակայանը ջախջախուեցաւ Իլիուշին մը, որ դէպի Միլանօ պիտի երթար: 120 ճամբորդներէն միայն մէկ հոգի ազատած է: Զոհեր կան նաեւ բնակչութեան մէջ, օդանաւը իյնկած ըլլալով տուներու վրայ:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

RENTREE 1989 - 1990

12 années d'activités permanentes
sans discontinuer
REPRISE DES ACTIVITES
Mercredi 4 Octobre 1989

ANIMATION
EVEIL
ENSEIGNEMENT
CREATION

Danse • Eveil • Expression
Langue arménienne
Civilisation
Préparation de l'arménien
au Brevet et au Bac

Un corps enseignant spécialisé
Une pédagogie contemporaine
pour une CULTURE IDENTITAIRE
et une ARMENITE ACTIVE

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Արմէն Մութաֆեան եւ Մարի Տիւֆլօ 200 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին Մասիս Կիւրեղեանի վաղաժամ մահուան առթիւ:

A. A. A. S.

Offres d'emploi

L'A. A. A. S. recherche pour sa Maison de retraite de Gonesse, un infirmier (ou infirmière) diplômé, une aide-soignante et un cuisinier (ou cuisinière).

Téléphoner à : M. Armand Fesdjian,
Directeur de la Maison de retraite.
7, rue de l'Eglantier — 95500 Gonesse
Tél. : 39 - 85 - 24 - 24.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Pélerinage de TALLARD
près de GAP (Hautes Alpes)
Այս տարի՝ Կիրակի, Հոկտեմբեր 8-ին:
Հեռաձայն. – 92 – 51 – 07 – 56
Ցայտագիրը յետագային:

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաշանի
«Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի
թատերական ներկայացումը
Նոյեմբեր 26-ին:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

Cours NAREG
d'Enghien
(entièrement gratuits)

de la MATERNELLE
au BACCALAUREAT

journée continue pour ceux qui le désirent avec repas pris sur place.

Rentrée le 6 Septembre à 10 heures

8, rue Félix Faure — 95880 Enghien

Pour tout renseignement téléphoner au
48. 41. 49. 37
ou 34. 17. 29. 26

Վ Ի Է Ն
ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՊԱՏԱՐԱԳ

Սեպտեմբեր 10, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10-ին, Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիէնի Դպրաց Դասին կողմէ:

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր խաչուհիները Շաբաթ, Սեպտեմբեր 9, ժամը 16-ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Սեպտեմբեր 9, Շաբաթ օր, ժամը 14.30ին սովորական հաւաքատեղին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12.30-ին, Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու
նոր սակագինը
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):
Այս գինները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի գիշերային դասընթացքներ չափահասներու համար, Երեքշաբթի երեկոները ժամը 19-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

17, rue Bleue, 75009 Paris

Հետաքրքրուողները կրնան արձանագրուիլ Սեպտեմբեր 16 եւ 23-ին ժամը 15-էն 17՝ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, կամ՝ հեռաձայնելով՝ 43 – 02 – 85 – 16 :

Լ Ի Ո Ն Ի
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13-ին, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ 14-էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14-էն 16.30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ.– 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003
Հեռաձայն. – 78 – 60 – 47 – 18

«ՏԱԹԵՒ» ՎԱՐԺԱՐԱՆ

«Մոնմորանսի»ի «Տաթեւ» վարժարանը որ 1988 – 1989 տարեշրջանը բոլորեց արդիւնաւոր կերպով, կը վերաբացուի Սեպտեմբեր 6, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 10-ին եւ կը սկսի իր դասաւանդութիւնները կանոնաւոր կերպով:

Վարժարանը չունի օրերու եւ ժամերու սեղմում: Կ'ընդունուին 6 տարեկանէ ըսկըսեալ մինչեւ Պաքալօրէայի վերջաւորութեան եւ անկէ վերջի աշակերտներ, ինչպէս նաեւ հայերէն սորվիլ փափաքող ամէն տարիքի անձեր:

Մանրամասնութեան համար դիմել. – 34 – 17 – 14 – 39 թիւին, Տիկին Սօնա Մոմճեանի, ամէն օր առաւօտէն մինչեւ ժամը 20 :

Հասցէ. –
20, rue de l'Abreuvoir
95160 MONTMORENCY

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն – Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ երկօրեայ Հայ Վարժարանը կը վերաբացուի՝

Սեպտեմբեր 13, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 9-ին եւ դասերը կը սկսին նոյն ժամուն եւ կը տեւեն մինչեւ ժամը 12:

Դասատուն է՝ Եղիշէ Աւագ Քահանայ Փանոսեան:

Այդ օրը աշակերտները փոխադրող օթօքար չկայ:

Սեպտեմբեր 16, Շաբաթ օր դասերը կը սկսին կէսօրէ վերջ ժամը 2-ին, կը տեւեն մինչեւ ժամը 4:

Դասատուն է՝ Պր. Խաչիկ Երլմազեան:

Սեպտեմբեր 20, Չորեքշաբթի օրը առտու ժամը 8.45-ին, աշակերտներուն օթօքարը անցնելու տարուան նոյն վայրէն՝ Ֆրէ Վալլօնէն աշակերտները կը փոխադրէ դպրոց եւ կը վերադարձնէ նոյն վայրը:

Դասագիրքերը եւ տետրակները նուէր կը տրուին աշակերտներուն:

Ուրեմն կը խնդրուի աշակերտներուն ծնողքներէն որ իրենց զաւակները դպրոց առաջնորդեն Սեպտեմբեր 13, Չորեքշաբթի օր առտու ժամը 9-ին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը խնդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները:

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — *HARATCH*»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — *Travail soigné*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 6

MERCREDI
6 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.093 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 65e ANNÉE — No 17.093

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄՈՍԿՈՒԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

ԱԳՐԲԵՋԱՆ՝ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ՝ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ

ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՊԱՀԱՆՋ

Հետեւելով «Ժողովրդական Ճակատ»ի տուած հրահանգին, գործադուլի լայն շարժում մը ծայր տուած էր Երկուշաբթի օր Ազրպէյճանի մէջ: Խանութները փակ են, գործատուները չեն բանիր եւ ըստ կազմակերպիչներուն շարժումը կը գործադրուի 80% համեմատութեամբ: Բաքուի մէջ հազիւ քանի մը հանրակառքեր կը բանին եւ լրագրողներ նկատած են որ Ազրպէյճանցիներ փողոցները կը դրաւեն, որպէսզի արգիլեն հանդիսանան այդ հանրակառքերուն երթեւեկին: Անդամալոյծ էր նաեւ Բաքուի նաւահանգիստը: Տեղւոյն կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէն բացարձակապէս դէմ է գործադուլի այս շարժումին եւ յայտնած է իր կարծիքը «Ժողովրդական Ճակատ»ի ղեկավարներու հետ հանդիպման ատեն:

Խորհրդային Ներքին նախարարութեան մէկ պատասխանատուին՝ զօրավար Շաթալինի համաձայն, որ Բաքու է ներկայիս, այլեւս միայն 40 հազար Հայ մնացած է (200.000-ի փոխարէն), Հայաստանէն ալ 100 հազար Ազերի Բաքու եկած են:

Մթնոլորտը միշտ շատ լարուած է եւ ըստ մամուլի գործակալութեանց, Հայ եւ Ազրպէյճանցի իրարու վրայ կը ձգեն խռովութեանց պատասխանատուութիւնը: Այսպէս, ազերի «Ժողովրդական Ճակատ»ը կը մեղադրէ Հայերը որ փակած են Բաքու – Ստեփանակերտ ճամբան, զինեալ Հայերով, Հայերն ալ կը մեղադրեն Ազերիները որ յարձակումներ կը գործեն պարենաւորման բեռնակառքերու վրայ, որոնք սնունդ կը փոխադրեն Հայաստանէն Ղարաբաղ: Այս ամբողջին պատճառաւ է որ Վոլսկի յայտարարած էր «Պրաւդա»ի Կիրակի օր, որ «Քաղաքացիական պատերազմի շեմին ենք»:

Հայ, Ազերի, Վրացի, Էստոնացի, Լատվիացի, Լիթուանացի, Մոլտաւ եւայլն, եւայլն: Բողոքի, դժգոհութեան այս ընդհանուր կացութեան ի տես, Ռուսերն ալ ձայն կը բարձրացնեն: Անոնք ալ պահանջ ունին: Արդարեւ, 1930էն ի վեր ստալինեան կարգադրութեամբ, Ռուսաստանի Դաշնակցային Հանրապետութիւնը 15 Հանրապետութիւններէն միակն է, որ կուսակցական իր մարմինները չունի եւ իրը՝ Խորհրդային Կեդրոնական Կոմիտէն է, ուրեմն, կ'առարկեն Ռուսերը, բոլոր անոնք որոնք կը բողոքեն, Ռուսերը թիրախ կ'առնեն խորքին մէջ, խորհրդային ըսելով համդերձ: Բայց դժուար է որ այդպէս ըլլայ, քանի որ ամէն տեղ, ուր նոյնիսկ միւս Հանրապետութիւններէն մէկը կայ, եւրն միշտ՝ Ռուս մըն ալ կայ, բոլոր մակարդակներու վրայ: Ուրեմն ներկայիս Ռուսերն ալ պահանջ մը ունին: «Պրաւդա»ի մէջ է, որ Վորոնէժի օդանաւային գործատան կուսակցական քարտուղար մը նամակով մը, յանուն իր ընտ...

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 30 / 31)

ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Ինչպէս ծանօթ է, Հայաստանի Օգոստոս 27-ի մասնակի ընտրութիւններուն Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի, Ռ. Քոչարեանի, Ռ. Ղազարեանի ու Եու. Ճշմարիտեանի հետ Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան ընտրուած էր Ղարաբաղի նախկին «Կռունկ» Կոմիտէէն Ա. Մանուչարով: Հակառակ որ այս վերջինին թեկնածութիւնը արգելափակուած գտնուելուն պատճառով չեղեալ համարուած էր Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան Օգոստոս 15-ի որոշումով, ան ընտրուած էր քուէարկողներու կողմէ: Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութիւնը հիմնուելով խորհրդային Սահմանադրութեան այս մասին տրամադրութեան ու Օգոստոս 15-ին տրուած որոշումին վրայ, անվաւեր հռչակած է Զարենցաւանի թիւ 194 ընտրաշրջանի Օգոստոս 27-ի ընտրութիւնները, որոնց յաղթականը հանդիսացած էր Ա. Մանուչարով:

«ՊՐԱՒԴԱ» ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ

«Պրաւդա», «Երեսփոխանին ամպիոնը» խորագրուած սիւնակի մը մէջ, տեղ տըւած է ուկրանացի գրող Բ. Օլեյնիկի մէկ յօդուածին, որ գրի առնուած է որպէս Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի յանձնաժողովին ղեկավար Արցախ այցելելէն ետք: Յօդուածագիրը ի միջի այլոց գրած է. – «Ես լուրջ դժգոհութիւններ ունիմ թէ՛ կեդրոնի եւ թէ անձամբ Պետութեան ղեկավարին հանդէպ, այն նկատումով որ անվճռականութիւն ցոյց կուտան ազգամիջեան կնճիռները լուծելու մէջ: Ես աւելի քան վստահ եմ որ դեռ մէկուկէս տարի առաջ Լեռնային Ղարաբաղի հիմնական հարցի կարելի էր լուծել աւելի հանգիստ եւ ոչ այնքան ցաւագին կերպով: Իսկ հիմա իրավիճակը ծայր աստիճան ձգտուած է. աւելի ճիշդ, գրեթէ քաղաքացիական պատերազմի բոլոր նըշանները կան»:

ԱՐՑԱԽԻ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ ԴԱԴՐԱԾ

Կրկին գործի սկսած են Ստեփանակերտի ձեռնարկութիւններն ու կազմակերպութիւնները, ինչպէս՝ ելեկտրաթէքնիք, կօշիկի, կարի, կարասիի, մետաքսի եւայլն, գործատուները: Ազգ. Խորհուրդի աշխատանքը վերսկսելու կոչը արդիւնք տուած է, ու Օգոստոս 28ին վերջ տրուած է չորս ամիս տեւած գործադուլին: Օգոստոս 25-ի միթինկին խօսք առնողները նշած են որ Ազրպէյճանի կողմէ ԼՂԻՄ-ի վրայ օրէ օր զօրացող տնտեսական, քաղաքական եւ բարոյական ճնշումին Արցախի ժողովուրդը պէտք է հակադրէ իր կամքի ուժը, աշխատի կրկնապատիկ եռանդով, կառուցանէ աւելի մեծ թիւով տուներ, դպրոցներ, ճամբաներ: Ժողովուրդին դիմողները ընդգծած են որ Ղարաբաղի արդարացի շարժումին հակառակորդները ամէն սադրանքի ընդունակ են ու անհրաժեշտ է հանդարտութիւնը պահպանել: Ճառախօսներու մտավախութիւնը իրականացած է Օգոստոս 27-ի կէս գիշերին ու Երեւանէն Ստեփանակերտ գացող հանրակառքը քարերու տարափի մը բռնուած է ազրպէյճանական Բարդա քաղաքին մօտերը:

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ

Անցեալ շաբթու, Երեքշաբթի կէսօրէ ետք, խմբագրատուն եկած էր: Վերջին տարիներուն, նուազ յաճախակի էին իր այցելութիւնները: Աշխատանքին հետ, յոգնութիւնը տարիներու իրենց անողոք դերը կատարած էին: Լաւ տրամադրուած էր սակայն, կատակեցինք, իրիկուան մօտ, ընկերներու հետ շարունակեցինք շաղակրատել: «Մի՛ ուշանար այսքան» հրահանգեցինք. յոգնութիւնը ակներեւ էր, բայց մեզմէ ոչ մէկը զգաց թէ այդքան մօտ էր մահը:

Նուպար Նիկողոսեան մէկն էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան այն սակաւաթիւ նուիրեալներէն, որոնք դեռ պատանի մտած են շարքերը, ու տարիներու երկայնքին ամէն ինչ՝ ժամանակ, աշխատանք, անձնական վայելք, ապրուստ զոհած են իրենց պաշտած կուսակցութեան գաղափարականին:

Ծնած Տրապիզոն 1917, Նոյեմբեր 11ին, Նուպար Նիկողոսեան մէկ տարեկան էր, երբ կը կորսնցնէր իր հայրը:

Շատերու նման, քամնական թուականներու վաղորդայնին, իր ընտանիքին մնացորդացը կը ժամանէր այս ափերը, ուր Այրի Տիկին Նիկողոսեան կը սկսէր չարաչար աշխատիլ, լաւագոյն դաստիարակութիւնը ապահովելու համար իր մէկ հատիկ զաւկին: Այսպէս է որ Նուպար մուտք կը գործէր Սեւրի Սամուէլ – Մուրատեան Մխիթարեան վարժարանը, ապա Թուրքմենութեան մարզին մէջ իր բացառիկ յատկութիւնները, զինքը կ'առաջնորդէին ըլլալ Լուի Լը Կրան, ուր կը հետեւէր բարձրագոյն մաթեմաթիքի:

Հարկ էր սակայն ապրուստ ապահովել, մանաւանդ օգնել մօրը. Նուպար կը ըստիպուէր նետուիլ գործի ասպարէզ, պատրաստ հաղուստեղէնի ճիւղը, ուր ընկերովի քոնֆէքսիոնի գործի մը կը ձեռնարկէր, հակառակ անոր որ մասնաւոր հակում ալ չունէր առեւտուրի:

Դաշնակցութեան մէջ, մեծ եւ անփոխարինելի եղած է իր տարած աշխատանքը, սկիզբը առաւելաբար՝ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդին մէջ, ուր սերունդ հասցուց, իր օրինակով: Քիչ չեն անոնք, որոնք այսօր իրենց կուսակցական դաստիարակութիւնը կը պարտին Նուպարին, որ տարիներ վարած է նաեւ Նոր Սերունդի բանակումները, ժողովները, համագումարները, շրջան մըն ալ կազմակերպութեան պաշտօնաթերթին՝ «Հայաստան»ի (այն ատեն՝ երկլեզու շաբաթաթերթ) ֆրանսերէնի խմբագրութիւնը:

Աշխատանքէն աւելի, Նուպար Նիկողոսեան իր նկարագրով է որ օրինակ ծառայած է դաշնակցական երիտասարդութեան: Ողջամիտ, անշահախնդիր, նուիրեալ՝ բառին ամբողջական իմաստով, ան ջանք չէ խնայած միշտ աւելին տալու համար:

Նոր սերունդէն ետք, Դաշնակցութեան ղեկավար դիրքերու մէջ, շարունակած է նոյն ոգիով աշխատիլ: Քանիցս ընտրուած է արեւմտեան Եւրոպայի Կեդրոնական Կոմիտէի անդամ եւ որպէս Ֆրանսայի պատգամաւոր մասնակցած Հ. Յ. Դ. 19-րդ ընդհանուր ժողովին, Պէյրութ: Բազմիցս բանախօսած է կուսակցական, ազգային թէ նոր սերունդի հանդիսութեանց, պարբերաբար նաեւ աշխատակցած՝ «Յառաջ»ի:

Բայց, մահագրութեան մը, այս պայմանագրական տողերով չէ, որ ոլ կրնանք տալ Նուպարին – Նուպարներուն – տարած անսակարկ աշխատանքին լրիւ պատկերը: Իրեն շատ բան կը պարտի նաեւ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը, գլխաւորաբար Պելֆոնթէնի Օգախիութեան Կայանի վերանորոգման եւ ընդարձակման աշխատանքներու կապակցութեամբ, Աստղիկ Առաքելեանի նախագահութեան շրջանին:

Վերջին տարիներուն քաշուած էր հանրային կեանքէ, ոչ մէկ դառնութիւն ունէր սակայն իր սրտին խորը: Ինք հաւատարիմ մնացած էր մինչեւ վերջը այն գաղափարականին, որու համար միտք, սիրտ ու հոգի սպառած էր:

Նուպար Նիկողոսեան սրտի սուր տագնապի մը զոհ գացած է, Շաբաթ գիշեր, երբ բազկաթոռին մէջ կը հանգստանար: Տարիներէ ի վեր սիրտը յաջորդական «ազդարարութիւններ» տուած էր, բայց Նուպար երբեք կարեւորութիւն չէ տըւած ոչ իր անձին, ոչ ալ իր առողջութեան: Երբ փորձէինք դիտողութիւն ընել, թելադրել որ քիչ ծխէ, ժպտելով փիլիսոփայական պատասխան մը կը դտնէր մահուան մասին ու ... գլանիկ մը եւս կը վառէր:

Անկասկա՛ծ, պէտք է համակերպիլ մահուան, այլ երկրնտրանք չկայ արդէն, բայց լաւ ընկերներու եւ մանաւա՛նդ Նուպարի նման ընկերներու մահը չի կըրնար անհուն տխրութեամբ մը չհամակել մեզ:

Տխուր ենք, սիրելի Նուպար, ու քիչ մը աւելի առանձին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 7, ժամը 14ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Անիէռ – Քաթր – Ռութի գերեզմանատունը:

ԼՂԻՄ-Ի ՀԱՄԱՐ ՕՐ ՆՈՐ, ԽՆԴԻՐ ՆՈՐ

Հակառակ գործադուլի աւարտին, կացութիւնը միշտ լարուած է Ղարաբաղի մէջ. ճամբաներու վրայ քարերու կռիւը չի դադրիր, ու ճամբորդութիւնը վտանգներով լեցուն է: Վառելանիւթի, շինանիւթի պակասը մեծ նեղութիւն կը պատճառէ: Քաղաքային Կոմիտէի Բիւրոն քըննարկած է ֆինական տնակներ կառուցանելու հարցը: Ղարաբաղ ապաստանած շուրջ 4000 ընտանիք կարդի կը սպասեն բնակարան ստանալու համար, սակայն յատկապէս ճամբաներու շրջափակումը առիթ չի տար որ շինարարութիւնը կանոնաւորուի:

ՂԱՐԱԲԱՂ ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՍԵՄԻՆ

Ուսումնական նոր տարուան սեմին, Երեւանի 26 կոմիսարներու բանուորները իրենց միջոցներով ձեռք բերած ու Ղարաբաղ ղրկած են դպրոցական համազգեստներ, ուսումնական պարագաներ, սնունդեղէն: Ուսումնական այս տարին, ինքնավար մարզին հայկական եւ ռուսական դպրոցներու աշակերտները կ'անցընեն Հայաստանի Կրթական Նախարարութեան ծրագրերով: Հայաստանէն կարգ մը գիտական հիմնարկներ եւ բարձրագոյն ուսման հաստատութիւններ օգնած են ԼՂԻՄ-ի քանի մը դպրոցներուն մէջ համակարգիչներու հաշուողական թէքնիքի աշխատանոցներ հաստատելու:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՓԱՆ-ԹՈՒՐՔԻԶՄԸ ԵՒ ՄԵՆՔ

Վերջերս բաւական չափով առաջացաւ հայ քաղաքական կեանքում Յունիս 23-ին Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհրդում Հայոց Համազգային Շարժումի եւ Զօրի Բալայեանի հակամէտ ելոյթների վրայ: Սփիւռքը իր փորձերը կատարեց տալու իր բացատրութիւնը աշխատելով հաւատարիմ մնալ առաջինի քաղաքական հանրաճանաչութեան, երկրորդի՝ արդար պահանջատիրութեան: Այսօր մենք մեր առջեւ ունենք մի շարք փաստաթղթեր՝ Ղարաբաղեան Շարժման Հայաստանեան Կոմիտէի կողմից ստորագրուած ապագայ ՀՀՇ ծրագիրը, ՀՀՇ հռչակագիրը, ինչպէս նաեւ Զօրի Բալայեանի եւ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի (ՀՀՇ-ի անունից) ելոյթները Յունիս 23-ի յիշեալ ժողովին:

Սկզբից եւեթ պէտք է քննադատենք Բալայեանի ծայրայեղ ռուսական կողմնորոշումը: Այն հարցը թէ մենք Ռուսների հետ պէտք է լինենք բարեկամական յարաբերութիւնների մէջ, կախուած է որքան մեզնից այնքան էլ Ռուսներից: Մենք նրանց հետ չենք կարող բարեկամ լինել, եթէ նրանք երես դարձնեն մեզանից եւ այստեղ նրանք են որոշողը ոչ թէ մենք: Անցեալի մեր փորձը (ռուսական մուրճի եւ թրքական սալի միջեւ) մեզ յուշում է այնքան էլ չյենուել օտարներին՝ ռուս կամ ուրիշ: Լեւոն Տէր-Պետրոսեանը իրաւամբ սա անուանում է ժողովրդին մատնել բարոյական ստրկութեան: Երկրորդը Բալայեանի անհանգիստ, տագնապալի թոնն է. Մենք բոլորս էլ քաջագէս գիտակցում ենք որ շրջապատուած ենք թրքացեղ տարրերով՝ արեւելքից Ազրբէջանը, արեւմուտքից Թուրքիան, հարաւից իրանական Ազրպատականը, հիւսիսից Վրաստանաբնակ աճարները, վերադառնալ ցանկացող մեսխեթները եւ պարզապէս Վրաստանի կէս միլիոն ազերի Թուրքերը: Գիտենք, բայց ճիշդ չէ պետական բարձր ամպիոնից այս բոլորը աղաղակել, աւելացնելով որ այդ բոլոր թրքացեղ տարրերը սպասում են առիթի Հայաստանը ոչնչացնելու: Աւելի սխալ է, եթէ նոյնիսկ դա իրօք այդպէս է: Դա նշանակում է խառնաշփոթ ստեղծել ժողովրդի մէջ, նրան մղել յուսահատութեան ու արտագաղթի: Այս հարցում հասկանալի չէ նաեւ Տէր-Պետրոսեանի դիրքորոշումը: Նա նախ նշում է որ փանթուրքիզմը գոյութիւն ունէր Առաջին Համաշխարհային պատերազմին եւ հիմա չկայ այդպիսի քաղաքական հոսանք, քանի որ տարանջատ թրքալեզու ժողովուրդները բռնել են անջատ-անջատ ազգային զարգացման ուղին: Բայց, նա շարունակելով գտնում է որ Հայերի «խաչակրաց» կոչերը ընդունակ են այն նորից վերածելու քաղաքական գործօնի եւ Հայաստանը դարձնելու փան-թուրքիզմի եւ փան-իսլամիզմի թիրախ»: Անհասկանալին այն է որ եթէ փան-Թուրքիզմը գոյութիւն չունի ապա մեր կոչերով չի վերածուի, իսկ եթէ գոյութիւն ունի մեր հանդարտութեամբ չի ոչնչանայ:

Բայց հարցը ունի երկրորդ երես. Տէր-Պետրոսեանը դէմ արտայայտուելով Թուրքիոյ բռնագրաւած հողերի պահանջին, ասում է. – «Թուրքիայի կողմից նըւաճուած հայկական տարածքների արծարծումը, այս պահին, հետապնդում է միայն ու միայն մէկ նպատակով, հայ ժողովրդին ներկայացնել որպէս ռեւանշիստներ, վարկաբեկել Արցախեան արդարացի պահանջատիրութիւնը»... եւ այլն: Այսօր Արցախեան պահանջը ողջ հայութեան համար ճակատային հարց է ու յանուն այդ մարտի յաղթութեան հարկ է ոչ թէ ցրել ուժերը, այլ մէկտեղել ու լարել:

Այս պահին, ընդգծում ենք Տէր-Պետրոսեանի այս բառերը, ոչ թէ մենք հրաժարում ենք մեր արդար պահանջից, այլ նպատակայարմար չէ խօսելը, այդքանը միայն, իսկ ինչ վերաբերում է տեսակէտին, ապա այն արտայայտուած է ՀՀՇ ծրագրում, ուր «Հայոց Համազգային Շարժում. մօտակայ նպատակները» բաժնի 8-րդ կէտում ասում է. – «Մշտապէս առաջ քաշել պատմական Հայաստանի մաս կազմող, նաեւ միջազգային փաստաթղթերով հայկական ճանաչուած տարածքների վերամիաւորման պահանջը»: Աւելի պարզ չի կարող լինել: Արդէն մէկ ու կէս տարի է, որ մենք ճանաչում ենք Ղարաբաղ Կոմիտէն ու Լեւոն Տէր-Պետրոսեանին եւ գիտենք նրան, որպէս կուռ տրամաբանութեամբ գիտակ ժողովրդական ղեկավար, ուստի հարկ է արժանին մատուցել չկասկածելով նրան երբէք սխալական, այսօր՝ սեւ լինելու մէջ:

Վերադառնանք քննելիք հարցին, ինչ է իրենից ներկայացնում փան-Թուրքիզմը եւ ինչ են նրա հնարաւորութիւնները՝ գոյութիւն ունենալու կամ չունենալու ներկայիս: Փան-Թուրքիզմը ծնուեց նախորդ դարավերջին եւ արդիւնք էր Օսմանեան կայսրութեան փլուզման: Օսմանցիները կորցնելով հողեր Եւրոպայում եւ արաբական աշխարհում, իրենց հայեացքը ուղղեցին դէպի արեւելք: Առաջին Համաշխարհայինը իւղ աւելացրեց կրակին բորբոքելով կրքերը, որին զոհ գնացին մէկուկէս միլիոն Հայեր: Նպաստաւոր պայմաններ ստեղծեց նաեւ ռուսական Փետրուարեան Յեղափոխութիւնը, որից Ռուս կայսրութիւնը անդամահատուեց եւ նախադրեալներ ստեղծուեց թրքական ախորժակի դրդման: Եւ դըրանք կ'իրականանային եթէ գերմանական պլոքը յաղթէր, բայց պարտութիւնը կանգնեցրեց Թուրքերին, իսկ կայունացող Բոլշեւիկեան Ռուսաստանը խափանեց երազը:

Եթէ մինչեւ 1920-ը Բաքուն ռուսական կայսրութեան քարիւղի կենտրոնն էր, քաղաք, որի բնակչութեան մեծամասնութիւնը Ռուսներ, Հայեր եւ այլ ազգեր էին, այսօր Ազերի, իսկ այն ժամանակ կովկասեան թաթարները (ըստ Լենինի) կոչուող ցեղերը քոչուոր կամ կիսաքոչուոր ամբոխներ էին, ապա այսօր Խորհրդային Ազրբէջանը օժտուած է իր քաղաքական ղեկավարութեամբ, գիտական կենտրոններով, ունի իր մշակոյթը, գրականութիւնը եւ միակ բանը որ ընդհանուր է նրա եւ Թուրքիոյ միջեւ լեզուն է եւ այն էլ ոչ լիովին: Քիչ գրագէտ Ազրբէջանցին մեծ դժուարութեամբ կը հասկանայ Ստամբուլցուն եւ հակառակը: Այսօր անցել է այն ժամանակը, երբ Էնվէրը անցնում էր Կովկաս կազմակերպելու թաթար-Թուրքերին: Նրանք արդէն կազմակերպուել են եւ չեն ցանկանայ նոյնիսկ մէկի հպատակուել, այն էլ իրենցից մակարդակով աւելի ցածրին: Այսօր Անգարայի եւ Բաքուի Թուրքերը ունեն աւելի շատ տարբերութիւններ, քան նմանութիւններ, ու եթէ դարասկզբին Անատոլցիները կարող էին թաթարական տձեւ զանգուածը կապել իրենց, այսօր դա անկարելի է: Հետեւաբար այսօր ասել փան-Թուրքիզմ եւ հասկանալ դարասկզբի գաղափարները ճիշդ չէ: Բայց եւ ճիշդ չէ մտածել նաեւ թէ չկայ թրքական վըտանգ: Այն կայ, կոչենք այն փան-Թուրքիզմ կամ այլ բան:

Ներկայիս հայ ժողովուրդը ապրում է դժուարին ժամանակաշրջան եւ որքան նա կ'ուզենար որ աշխարհում լինէր մի երկիր որին կարողանար յենուել, այնպէս ինչպէս Կիպրոսը՝ Յունաստանին, որքան կ'ուզենայինք ունենալ քոյր ազգեր, ինչպէս խորհրդային մերձպալթեան հանրապետութիւնները եւայլն: Սա բնական ցանկութիւն է, եթէ չասենք գոյատեւելու երաշխիք, միմեանց ոչինչով չկապուած ազգերն են դաշնակցելով աշխատում հզօրանալ եւ կասկածից դուրս է որ Թուրքերը մեր աջ ու ձախ կողմում նոյնպէս կարիք զգան դաշնակցի: Ում կարող է յենուել Անգարան Մոսկուայի՞ն, թէ Ուաշինկթընի՞ն, կամ գուցէ Եւրոպայի՞ն: Պարզ է քաղաքական ասպարէզի նրանց լաւագոյն գործընկերը ազգակից Բաքուն է ու նաեւ անդրկասպեան Թուրանցիները, եթէ ոչ որպէս մէկ կայսրութիւն, ապա անկախ Պետութիւնների տնտեսական եւ ռազմական դաշինք:

Սա է արդի քաղաքականութեան մէջ թելադրուող տրամաբանութիւնը եւ դէպի այս նպատակէտը Թուրքերը ոչ մեր կոչերին եւ ոչ մեր գրքերին կը նային:

Եթէ հնարաւորութիւն ունենան ընդարձակելու իրենց սահմանները մեր հաշւին, վայրկեան իսկ չեն կորցնի: Եթէ մենք պատերազմենք մէկի հետ, միւսը ինքնաբերաբար մեզ թշնամի կը նկատուի: Եւ այս իրականութիւնից ոչ մի տեղ փախուստ չունենք: Ներկայիս մենք վիճաբանական վիճակում ենք Բաքուի հետ, եւ բնական է մեր թիկունքում հանգիստ չէ Թուրքիան, որքան էլ դա չերեւայ: Այսօր նրանց եւ մեր միջեւ ռուսական սահմանը դեռ ուժ ունի, ուստի նրանք գործում են դիւանագիտական խողովակով: Տնտեսական փոխ-օգնութիւնը նրանց եւ Ռուսների միջեւ որքան հեշտ կարող է լուծել Մոսկուայի համար այնքան չնչին թուացող մի հարց. ինչպիսին Արցախն է:

Թրքական վտանգը առկայ է այսօր եւ փան-Թուրքիզմը մեզ ներկայանում է նոր դէմքով, որովհետեւ ամէն դարաշրջան ունի իր տարազը եւ այն պէտք է ճանաչել այնինչ յաճախ ոմանք աշխարհին են նայում եօթանասունամեայ ակնոցներով: Բայց եւ այս ամէնը իմանալով հանդերձ սխալ է այն թմկահարել ամպիոններից վախ ու սարսափ տարածելով հասարակ աշխատաւոր ժողովրդի մէջ: Սա հայ քաղաքական ղեկավար մարդկանց իմանալիքն ու ներքին հարցն է: Իմանալ եւ ծրագրուած պատրաստուել: Եւ լաւ է, որ գիտենք եւ հարկ է որ ճիշդ ու արագ կողմնորոշուենք:

Այսուամենայնիւ այս ամէնով հանդերձ որն է աւելի ճիշդ, Բալայեանի ասածով փորձել Հայ Դատը նետել միջազգային սեղան եւ փորձել խուսանաւել արեւելքի եւ արեւմուտքի միջեւ, թէ ըստ Տէր-Պետրոսեանի առայժմ լռել կենտրոնանալով միայն Արցախի հարցին: Աներկբայ կերպով կողմնակից ենք երկրորդին: Աշխարհի խաչմերուկներում հողային հարցերի լայն կենսափորձ ունենք 1878-ից մինչեւ 1923 ու ցայսօր եւ լաւ գիտենք որ այդ կերպ ոչինչ չենք ստանայ, իսկ եթէ գայ մոմենտը եւ մեր արեւմտեան սահմաններում «դատարկութիւն» առաջանայ, ապա երբեք ուշ չի լինի այն լցնելու: Այնինչ այսօր Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի բառերով Արցախեան արդար պահանջատիրութիւնը վտանգել է նշանակում, հողային պահանջներ ներկայացնել մեր բոլոր հարեւաններին: Դըրանով կորչում է մեր մէկուկէս տարուայ պայքարի լրջութիւնը, հաւասարման նըշան դնելով հայաբնակ եւ հայազուրկ հողամասերի միջեւ, այնինչ առաջինը վայելում է ողջ քաղաքակիրթ աշխարհի հովանաւորութիւնը, իսկ երկրորդը ... Նայեցէք աշխարհի քարտէսին, տասնեակներով են հաշւում իրենց հարեւաններից այս կամ այն հանգամանքով հողեր պահանջող ազգերը:

Իւրաքանչիւր ազգ, պէտք է ունենայ իր հեռաւոր (long terme) եւ ընթացիկ (court terme) քաղաքական նպատակները: Որպէս հայ եւ դաշնակցական մեր հեռահար նպատակը եղել է եւ կը մնայ Ազատ, Անկախ եւ Միացեալ Հայաստանը: Մենք այն երբեք չենք կարող անտեսել, բայց երբեմն ընթացիկ այս կամ այն հանգըրւանային խնդիրը լուծելիս հարկ է լռել, եթէ դա է պահանջում այդ վայրկեանը:

Իսկ ինչ վերաբերում է ՀՀՇ-ին, այն եւս դաւանում է նոյն գաղափարին իր ծրագրի գաղափարական սկզբունքներ բաժնով սահմանելով «Ազատ»ը եւ «Անկախ»ը, իսկ երկրորդ մօտակայ նպատակներ բաժնում նաեւ «Միացեալ»ը, նըշելով՝ «այդ պահանջի (հողերի) իրականացումը հնարաւոր է միայն այնպիսի ազգային քաղաքականութեան կիրառման շնորհիւ, որը հիմնուած է մեր շարժման գաղափարական սկզբունքների վրայ»: Համարելով Հայաստանի ժողովրդավարականացումը եւ Արցախեան հարցը ընթացիկ հրամայական, գտնում ենք, որ հարկ է հաւատալ Ղարաբաղեան Շարժման եւ ՀՀՇ ղեկավարների դիրքորոշմանը:

ՍԵՐԺ ՍԱՐԽՈՇԵԱՆ

«Ասպարէզ»
Օգոստոս 26

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ՝

ՄԱՄՈՒԼ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – («Յառաջ»). –

Ֆրանսան գաղթականներու հող է:

Անցեալ դարէն ի վեր հարիւր հազարներով եկած, ապաստան գտած եւ հաստատուած են, ոմանք գործ մը գտնելու համար, ուրիշներ [illegible] եւ շատեր ալ քաղաքական, կրօնական եւ այլ հալածանքներէն խոյս տալով:

«Օտարներու Ֆրանսա՞ն – Ազատութիւններու Ֆրանսան» ցուցահանդէսը, բացուած Փետրուար 28-ին, եւ որ կը շարունակուի մինչեւ Սեպտեմբեր 30, Պատմութեան Թանգարանը, կը վերահաստատէ գաղթականներու պատմութիւնը, Ֆրանսա հրատարակուած, իրենց մամուլին ընդմէջէն:

«Ժեներիք» Միութիւնը, որ պատրաստած եւ կազմակերպած է այս ցուցահանդէսը, երկու հազար օտար թերթերու անուններ կը յիշէ իր ցուցակին մէջ հրատարակուած Ֆրանսա 1830-էն ի վեր եւ որուն հազար եօթը հարիւրը միայն քսաներորդ դարուն: Եւ այս ցուցակը հեռու է լրիւ ըլլալէ.

19-րդ դարէն 20-րդ դար, ցուցահանդէսը կուտայ շահեկան գաղափար մը պատմական, ընկերային, մշակութային եւ քաղաքական կեանքի, ու այլ ազգային յատուկ ազգակներ զանազան համայնքներու՝ սպանական, միջին արեւելեան, փորթուկալեան, սեւ ափրիկեան ու հիւսիս ափրիկեան, չինական, հայկական, գերմանական, իտալական հրէական, թրքական, լեհ, ռումանական, ռուսական, հարաւային եւ հիւսիսային ամերիկեան, եուկոսլաւեան, վիէթնամեան ... եւայլն:

Հայ գաղութը, իր մամուլով, պատուական տեղ մը կը գրաւէ:

Թանգարանի մուտքին մեծադիր գիրերով աչքի կը զարնէ «Յառաջ»ը եւ իր հիմնադրին՝ Շաւարշ Միսաքեանի նկարը: Կը բացատրուի հայկական մամուլին տեղը եւ դերը գաղութի հաստատման օրերուն մանաւանդ երբ առաջնորդ Թրքական ջարդերէն, հալածանքներէն, տարագրութենէն ազատած հայ գաղթականներու բազմութեան եւ նաեւ երբ հիմնական ազդակ հայկական ինքնութեան, «Յառաջ»ը տալով օրինակ որպէս լաւագոյն պատկերացումին: Յետոյ, կը ներկայացուի Շաւարշ Միսաքեանը իր կենսագրական գիծերով, իր վաստակով ու կ'ընդգծուի հրապարակագիրի, կուսակցական եւ ազգային գործիչի իր փայլուն ասպարէզը: Կը տրուի նոյնպէս «Յառաջ»ի առաքելութիւնը ընդգրկուած իր առաջին թիւին մէջ իսկ, շեշտելով թէ հաւատարիմ կերպով կը շարունակէ յարգել մինչեւ այսօր հիմնադրին աղջիկը՝ Արփիկ Միսաքեան որ ստանձնած է թերթին տնօրէնութիւնը 1957-էն ի վեր, իր հօր մահէն յետոյ:

Ցուցահանդէսին մէջ լաւ տեղ կը գրաւեն, նկարներով, Մկրտիչ Փորթուգալեան իր «Արմէնիա» թերթով հրատարակուած 1885-էն մինչեւ իր մահը 1921, եւ Արշակ Չօպանեան իր «Անահիտ» հանդէսով: Իսկ «Դիմադրական մամուլ» բաժնին մէջ, լայնօրէն կը յիշուի Միսաք Մանուշեանը իր կուսակցական, քաղաքական եւ մտաւորական գործունէութիւններով: Սիւնի մը վրայ, մեծածաւալ, զետեղուած է «Կամք» թերթին խորագիրը, հայերէնով եւ ֆրանսերէնով:

Ցուցահանդէսին մէջ տեսականօրէն կը լուսարձակուին «վիտէօ-քասէթ»ներ, որոնցմէ մէկուն մէջ կը ներկայացուի Բալուեան գրատունը: Արմենուհի Բալուեան կը խօսի իր ամուսնոյն Հրանդ Բալուեանի գրական-գեղարուեստական պատկերազարդ ամսաթերթի «Զուարթնոց»ի մասին եւ Սարգիս Պօղոսեան կը բացատրէ հայկական մտաւորական եւ գրական շարժումը Ֆրանսայի մէջ:

Ցուցահանդէսին առթիւ, Մարսէյլի օրաթերթերուն մէջ բաշխուեցաւ յաւելուած մը նուիրուած նիւթին եւ որուն մէջ Բէթի Մուրատեան ստորագրած է խիստ շահեկան յօդուած մը «Հայերը եւ սփիւռքեան մամուլի մը կենսունակութիւնը» խորագրին տակ: Լոյս պիտի տեսնէ նաեւ յատուկ գիրք մը:

Կը յուսանք թէ, Փետրուարէն ի վեր, բազմաթիւ Հայեր այցելած են այս ցուցահանդէսը, որ երեք անգամով երկարաձգուեցաւ, տրուած ըլլալով անոր գտած յաջողութիւնը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՇՆՈՂՔԻՆ ԶԱՒԱԿԸ ԸԼԼԱԼ

Անցեալի երախտաշատ դէմքերու եւ կամ պարզապէս մեծ - հայրերու, մեծ - մայրերու դերեզմանները մէկմէկ պատմական յուշարձան են մեզի համար: Այդ յուշարձաններուն տակի հողին հետ անքակտելի կերպով նոյնացած են մեր այդ սիրելի մարդոց մարմինները: Եւ եթէ մարմին ըսելով, կը հասկնանք ոչ միայն ուղեղ, սատմոքս, թոք, սիրտ, կամ ոտք եւ ձեռք, այլ նաեւ մտածում, զգացում կամ ուղեղի մէջ ամբարուած գիտելիք, այդ պարագային այդ յուշարձաններուն տակ գտնուող հողին հետ անքակտելի կերպով նոյնացած են մեր այդ սիրելի մարդոց մտածումները, զգացումները, ամբողջ կեանքի մը մէջ սորվածները: Մարդուս ֆիզիքական մարմինը հող կը դառնայ ու մայր հողին կը խառնուի, բայց մարդուս մտածումներն ու զգացումներն ալ հող դառնալով մայր հողին կը միանա՞ն: Դժուար է այս ըսել, բայց դժուար է նաեւ հաւատալ որ հողին բացարձակապէս ոչինչ կը փոխանցուի մարդու մը զգացումներէն ու մտածումներէն: Մենք պիտի հաւատանք որ սիրելիի մը աճիւններուն մէջ շունչ մը, մտածումի հով մը, պատգամ մը մնացած է անպայման եւ ան կը թեւածէ դամբարանին վերեւ, սպասելով այն զգայուն ընկալուչներուն, որոնք մեր սիրտերն են:

Մեր դարաշրջանին, երբ այլեւս մարդիկ մէկ հողամասէ միւս հողամաս կը քշուին շարունակ, երբ կը ստիպուին հեռանալ եւ հեռու ապրիլ իրենց ծննդավայրերուն հողերէն, դիւրին է փրթիլ անցեալէն: Բայց անցեալէն փրթիլը մարդու մը համար այն ամենամեծ վտանգն է որ կրնայ դարանակալ սպասել: Անցեալէն փրթիլը, մանաւանդ ծնողներէ, պապերէ եւ ազգային մշակոյթի մը անցեալի հերոսներէն փրթիլը, մարդուն եւ այդ մարդուն ապագայ ժառանգորդներուն մէջ ամբողջ աշխարհ մը կը կործանէ: Ընթացական կրնայ չնշմարել ատիկա, կամ նըշմարելով հանդերձ կրնայ կարեւորութիւն չտալ ատոր, կամ մինչեւ իսկ միամտօրէն կրնայ ուրախանալ անցեալի հետ իր կապը խզած ըլլալուն համար, բայց օր մը անպայման պիտի զգայ որ յանցանք մը գործած է իր անցեալին կռնակ դարձնելով: Մարդոց գլխաւոր պարտականութիւններէն մէկն է միշտ մնալ իբրեւ իր ծնողքին զաւակը:

Օր մը Թաքսիի անուս ու կոպիտ շարժավար մը անմոռանալի դաս մը տուաւ ինծի: Իրիկուն էր եւ տուն կը վերադառնայի: Եւ որովհետեւ բնաւ չեմ սիրեր շաղակրատել շարժավարներու հետ, կառքը վարձելէ վերջ խուսափած էի մարդուն հետ խօսքի բռնուելէ: Բայց չեմ գիտեր ինչ պատահեցաւ, յանկարծ զրոյց մը հաստատուեցաւ մեր միջեւ: Հոսկէ - հոնկէ խօսեցանք բաւական երկար: Ի վերջոյ շարժավարը հարցուց.

- Աղապէյ, դուն ուրտեղա՞ցի ես:

- Իսթանպուլցի եմ, պատասխանեցի:

Շարժավարը գլուխը ետ դարձուց եւ երեսս նայեցաւ: Պատասխանիս չէր հաւնած:

- Հայրդ ուրտեղա՞ցի էր, հարցուց:

- Հայրս Ագշէհիրցի էր, պատասխանեցի:

- Ուրեմն «Ագշէհիրցի եմ» պիտի ըսես, աղապէյ, ըսաւ շարժավարը շատ տպաւորիչ շեշտով մը:

Ցնցուեցայ այս խօսքին դիմաց, եւ յանկարծ ջերմ ու հաճելի զգայնութիւն մը շոյեց հոգիս: Շատ իմաստուն դիտողութիւն մը ըրած էր մարդը, առանց թերեւս գիտնալու թէ որքան խորերը կ'երթար իր թելադրութիւնը: «Երբեք պէտք չէ մոռնամ այս թելադրութիւնը» մտածեցի: Եւ թերեւս շարժավարը սպասեց որ ես ալ իմ կարգին հարցնէի թէ ինք ուրտեղացի էր: Պէտք չկար: Ցայտնի էր որ, ան, Իսթանպուլի անվերջանալի ճամբաներուն վրայ կառք քշելով հանդերձ, կը շարունակէր ապրիլ իր եւ իր ծնողքին ծննդավայրին մէջ:

Մարդիկ հողէն կրնան հեռանալ, բայց չեն կրնար հեռանալ, պէտք չէ որ հեռանան իրենց անցեալէն: Անցեալի հանդէպ այս հաւատարմութիւնը հիւանդագին բան մը չէ, ինչպէս կը կարծեն կամ կ'ուզեն հաւատացնել ոմանք: Ընդհակառակն, առողջ կեցուածք է: Որովհետեւ ոչ մէկ մահկանացու այս կեանքը կը սկսի զերոյէն: Եւ ան որ անցեալը կը ջնջէ ու կը կարծէ թէ պիտի սկսի զերոյէ մը, օր մը շատ պիտի տառապի, որովհետեւ պիտի տեսնէ կամ պիտի զգայ որ իր յաջորդն ալ նոյնը պիտի ընէ իրեն:

Ռ. Հ.

ՄԻԱԿ ԲԱՆԸ ԶՈՐ ԱՆ ՊԻՏԻ ՉԿԱՐԵՆԱՅ ԵՐԲԵ՛Ք ԻՐԱԳՈՐԾԵԼ

Մեր ազատ երկրին Հանրապետութեան պատուարժան նախագահը, իրաւ է որ աւխոյեան մըն է չինարարութեան յեղաշրջումի: Իր յիշատակարաններով, յուշարձաններով կամ կոթողներով անդերազանցօրէն անուանի ու գեղեցկակերտ ու այդ շնորհներով, Մայրաքաղաքներու Թագուհին յորջորջուած՝ Փարիզը, կարծես քիչ կուգայ Միթերանի աչքերուն, որոնք իրենց հայեացքները պիտի սեւեռէին քաղաքին այլ վայրերու անկիւններուն, հրամայել հոն կանգնեցնել նորանոր հրաշալիքներ, առաւել եւս յաւերժացնելու էր երբեմնի՝ Լիւթէսին հըմայնքն ու հրապոյրը: Այսպէս, հինաւուրց սքանչելիքը՝ Օփերան, իր փառակերտ հասակը ցցած՝ համանուն հրապարակին վրայ, իր դէմ պիտի ունենար մըրցակից մը, Պասթիյի օփերան, որ մանաւանդ իր ներքին ճարտարարուեստական հոյակապ սարքաւորումով, անվիճելիօրէն մրցումի տիտղոսին պիտի տար նախկինը:

Չէին բաւեր Էյֆէլը, Ցաղթանակի Կամարը, ո՛չ, պէտք էր, անոնցմէ ալ ո՛չ շատ հեռի, դարձեալ կանգնեցնել հաբիւր մեթր պատկառելի բարձրութեամբ Տապանը, որ արդէն շուտով ժամադրավայրը պիտի դառնար, նորութիւններու ծարաւէն անյագ բազմութիւններու շարանին:

Ուրիշ «բնակիչ» մը, Լուվրի առջեւ, ուր պիտի կանգնէր բուրգը, Թանկագին պարգեւ մը եւս հրամցուած աշխարհահռչակ Թանգարանին զմայլելիքներով արդէն իսկ կախարդուած նայուածքներուն: Ու վերջին «նորաձեւութիւնը», դարձեալ Պր. Միթերանի ստեղծագործութեամբ, Ազգային Գրադարանը փոխարինելով ուրիշով մը, անհունօրէն - եթէ կարելի է այսպէս ըսել - ընդարձակածաւալ, որ յաւակնութիւնը պիտի ունենայ դառնալու, աշխարհի կարեւորագոյնը:

Եւ սակայն, եւ սակայն, ինչ որ մեր երկրին Մեծաւորը, կարելիութիւնը պիտի չունենայ, իրագործելու, մայրաքաղաքի ափերուն, բերել տալ, Միջերկրականի, կամ Ատլանտեանի կամ Մանշի եզերքներէն, ալեաց ջուրերը, ու տալ Փարիզի ծովահայեաց տեսիլքը, ահա այդ անկարելի հրաշքն է որ Միթերան պիտի չկարենայ ընծայել եւ Սէնն է որ, դարձեալ, ինչպէս դարերէ ի վեր, պիտի շարունակէ բխիլ իր ամէնօրեայ պտոյտով, եւ որքա՜ն հպարտ որ ինք պիտի չունենայ երբեք գինքը հարուածող մրցակից մը...:

X Այս խեւակորոյս խորհրդածութենէն վերջ, թոյլ տուէք ինծի որ անցնիմ բոլորովին տարբեր սահմանի մը, այս խելակորոյս արշաւն ու յաղթանակը, որ պիտի արձանագրուէր Կիրակի, Օգոստոս 26-ին, Շամպէրիի մէջ, հեծանիւի աշխարհի ախոյենութեան մրցման մէջ, ուր ամերիկացի Կրէկ Լէմոն, Ֆրանսայի շրջանի փառաւոր յաղթականը, կրկին պիտի չանթահարէր շրջանի դժբախտ պարտեալը՝ Լոռան Ֆինեոն, որուն վրէժը՝ լուծելու բոլոր ճիգերը, անգամ մը եւս պիտի չօգնէին: Նոր հսկայ մը այդ Ամերիկացին, անվիճելի յաջորդը հին հսկաներուն:

ԳԵՂԱՄ ՏԷՐ - ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԿԼԻՆՏԷՅԼԻ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ սրահին մէջ երեք հարիւր հոգիի ներկայութեան գինեձօնով մը նշուած է Լ. Շանթի ամբողջական գործերուն Բ. հատորին հրատարակումը: Հանդիսութիւնը վարած է հրատարակիչը՝ «Նոր Կեանք» շաբաթաթերթի խմբագիր Գրիգէն Շէնեան: Հայաստանէն Հ. Թամրազեան եւ Մ. Տէր - Գուլանեան եւս ներկայ գտնուած են հանդիսութեան ու խօսք առած են: Ապա Շանթի գործին մասին արտայայտուած են Ց. Պալեան, Ա. Ուրփալեան: Ցետոյ բեմ հրաւիրուած է հրատարակութեան գործին մեկենասը՝ Կ. Սողանլեան: Աւարտին Լ. Շանթի որդին եւ հարսը՝ Սուրէն եւ Ջեփիւռ Շանթ, Կ. Սողանլեան, Համազգայինի կողմէ փրոֆէսէօր Շ. Թորիկեան եւ հրատարակիչը Գրիգոր Շէնեան եւ կինը բեմ բարձրանալով գինիով օծած են նոր լոյս տեսած հատորը:

**

ԳԱՀԻՐԷԻ «Էլ Նէկմ» Թատերաբեմին վրայ Օգոստոսի սկիզբէն ի վեր ներկայացումներ տալ սկսած է Մոսկուայէն բեմադիր, երգիչ եւ պարող Աշոտ Սարգըսեան: Իրեն կ'ընկերանայ պարողներու, երգիչներու 23 հոգինոց խումբ մը: Աշոտ Սարգսեան ծնած է Թիֆլիս, մաս կազմած վրացական պետական պարախումբին, ապա 1973-ին կազմած է իր խումբը: Ցայտագրին մէջ տեղ տրուած են հայերէն երգերու, Թիֆլիսի կինտօներու պարերու եւայլն: Խումբը Սեպտեմբերին կ'անցնի Աղեքսանդրիա:

**

ՊՐԱԶԻԼԻԱ. այցելութիւն մը տուած է Խորհրդային Գիտութեանց ակադեմիային անդամ, տնտեսագէտ Ա. Ագանբէկեան, որ հրաւիրուած է Սան - Փաուլոյի եւ Պրազիլիայի դաշնակցային համալսարաններուն կողմէ: Ան հիւրընկալուած ու մեծարուած է Սան - Փաուլոյի հայ գաղութին կողմէ: Հանդիպումներու ընթացքին ան խօսած է երկրաշարժին հետեւանքներուն ու Ղարաբաղի պահանջին մասին, վստահութիւն յայտնելով որ Ղարաբաղը մերը պիտի ըլլայ:

**

ՄՈՆԹԷՎԻՏԷՈՅԻ մէջ Օգոստոս 12-ին Վինսէնթէ Լոփէսի «Ժորժ Սարգիսեան» Թատերախումբը ներկայացուցած է Մ. Իշխանի «Կիլիկիոյ արքան»: Գլխաւոր դերերը կատարած են Գալուստ Ճանըրզեան, Սարգիս Մուշեան, Քրիստին Փափազեան եւ Հերմինէ Ճանըրզեան:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ԸՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Տեսած եմ Հալէպի փողոցներուն մէջ ձեռնակառքի մը վրայ տեսակ մը լուսատու նիւթ, քարպիթ ծախելը: Այսպէս, քանի մը տարի, ջնջելու համար Պարսկաստանի «ամօթը», ցոյց տալու, որ եթէ հոն ձախողեցաւ, աշխատունակութեան պակասը չէր իր մէջ, այլ բախտին մէկ հարուածը, աննպաստ պայմանները: Նշանենց գերդաստանէն քիչ մարդ կ'ապրի այսօր, որ այդ շրջանը յիշէ: Մեծերը չկան, եւ փոքրերը նոր ծնած էին կամ մանկապարտէզն էին:

Նշանը չէր գիտեր, որ Պարսկաստանի իր երազին անխառնունակ վախճանը ոչ Պարսկաստանն է, ոչ իր անճարակութիւնը, այլ տնտեսական համաշխարհային տագնապը, պատմական տիփրէշըճը, որ Ամերիկայի մէջ ծայր տուած՝ հետզհետէ իր մագիլներուն մէջ պիտի սեղմէր ամբողջ երկրագունդը, ի վերջոյ յանգելու համար Երկրորդ Պատերազմին:

**

Երկրորդ Պատերազմը...

Ահա՛ Նշանին մեծ թռիչքի պահը: Եւ ի՜նչ թռիչք: Օրական հազար, երկու - երեք հազար ոսկի կը շահի, եւ ասիկա՝ ամբողջ երկու տարիներ, շաբաթական երկու - երեք անգամ: Ի՞նչպէս կը շահին: Ճիշդ այնպէս, ինչպէս որ դուք մըրճարանը նստած սուրճ կը խմէք, կամ մեքենայ մը առած պտոյտի կ'երթաք քաղաքէ մը ուրիշ քաղաք: Բացատրեմ:

Այն օրերուն, Սուրիա - Լիբանանի մէջ սահմաններ չկան եւ երկու երկիրներու թղթադրամները նոյն արժէքը ունին հրապարակի վրայ: Բայց ոսկեդրամը, ելեւէջներ կ'ունենայ սակարանին մէջ, ենթակայ՝ պատերազմի յարափոփոխ փուլերուն, լուրերուն՝ որ երբեմն ճիշդ են, երբեմն սխալ: Եւ ոսկեդրամը, կ'ելլէ ու կ'իջնէ:

Ոչխարի վաճառական մը եկաւ շուկայ, եւ դեղին ոսկի կը փնտռէ փոխելու համար իր թուղթերուն հետ - արաբը միայն մետաղին կը հաւատայ, ոչ թուղթին: Նշանը հեռախօսով առտուընէ ստուգած է թէ Պէյրութի սակարանը 46-ով բացուեր ոսկին: Հալէպի մէջ 47 է կամ 48: Ցաճախորդին հետ իր զրոյցը:

- Քանի՞ ոսկի կ'ուզես, հաճի:

- Երկու հազար պէտք է:

- Քանիի՞ կ'առնես:

- Քանիո՞վ կուտաս:

- Ես 47-ով կուտամ, բայց վաղը կէսօրին, ժամը 12-ին յանձնելի:

Մարդը, պահ մը մտածելէ ետք, աջ թեւին բաց ձեռքը, հինգ մատներով, կուրծքին կը փակցնէ, ու կ'ըսէ, հանդիսաւոր.

- Առի: Ու կ'երթայ գործին:

Ոչ թուղթ, ոչ ստորագրութիւն, ոչ իսկ կանխավճար - «առի», ու վերջացաւ: Նըշանը թաքսիով մը իրիկունը կը հասնի Պէյրութ, իր գործակատարին ձեռքով ապահովուած ոսկիները կ'առնէ - կարծեմ Դանիէլ էր մարդուն անունը - եւ ճշդուած ժամանակէն առաջ կը հասնի Հալէպ, նոյն թաքսիով: 2000 շահեցաւ: Կը պատահի, որ նոյն օրը Հալէպի մէջ ոսկին անկում կրած ըլլայ, 45 է կամ 46 - անգլիական բանակը հարուած մը տուած է Գերմաններէն Թօպրուքի մօտ - բայց հաճին 47 կը վճարէ ու կ'առնէ: Մարդը 2000 ոսկի վնասով է, բայց երբեք չի պատահիր - չէ՛ պատահած - որ խօսքէն ետ դառնայ - «առի»: Ոսկի կամ թուղթ դրամէն աւելի նուիրական բան մը կայ Հալէպի մէջ - տրուած խօսքը: Վըստահութիւնը:

Կը յիշեմ, Նշանենց ընդունելութեան օրերէն մէկը, ամէն ամսու 5-ին: Հարազատներէն զատ, մենք կանք քանի մը ընկերներով, եւ անբաժանելայ Զարեհ Սըրբազան: Ուշ գիշերին դուռը կը զարնեն եւ աղջիկներէն Ալիսը կ'երթայ կը բանայ:

- Պապա՛, գիւղացի մըն է, քեզ կ'ուզէ:

Պր. Խօսրովը դուրս կ'ելլէ: Ներսէն կը լսենք արաբերէն իր խօսակցութիւնը - «Հաճի, ներս հրամմէ, սուրճ մը առ»: Մարդը չի գար եւ Պր. Խօսրովը ետ կը դառնայ, լեցուն տոպրակ մը ձեռքը ու բարձր բռնելով կ'ըսէ.

- Քանի՞ կ'առնէք:

Գիւղացիի մը բերածը ի՞նչ կրնայ ըլլալ: Տոպրակին մէջինը կամ հաւկիթ է, կամ պանիր կամ ատոնց պէս բան մը:

- Քեմէ՛... կ'ըսէ Սրբազանը, յայտնապէս այդ համեղ սունկին կարօտով:

Կարճ կապելով, Պր. Խօսրով կը բանայ տոպրակը:

Տոպրակին մէջ... երկու միլիոն սուրիական ոսկի կայ: Մարդը ուշ ատեն հասած է Հալէպ, պանդոկ մը պիտի իջեւանի, եւ ապահովութեան համար բերած է Պր. Խօսրովին, իր հայ բարեկամին մօտ պահելու: Հայ - արաբ - քիւրտ, նոյնիսկ Թուրք՝ Հալէպի աշխարհը եւ մարդէ մարդ տիրող վստահութիւնը...

(Շար. 3)

Տէր եւ Տիկին Մօրիս Մոռօ եւ Էրիք Մոռօ,
Տիկին Ալիս Թոմասըն (Գանատա),
Տիկին Սեդա Դերձակեան, աղջիկը՝ Իզապէլ եւ Թօռը,
Վարդեան ընտանիքները (Վիէննա),
Տիկին Հրանոյշ Աճէմեան (Մարսէյլ),
Աւետեան ընտանիքները (Մարսէյլ),
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց գարմիկին եւ ազգականին՝

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 2-ին, սրտի տագնապի հետեւանքով:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Սեպտ. 7, Հինգշաբթի, ժամը 14-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Անիէռի նոր գերեզմանատունը (Քաթր - Ռութ), ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Որեւէ մահազդ գրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Սոնա եւ Մօրիս Մոռոյի եւ իրենց զաւկին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՎԱԼԱՆՍ. - Տէր եւ Տիկին Հայկազատ Օհանեան եւ զաւակը 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի Պարգեւ քահանայ Մերճանեանի վախճանման Ա. տարելիցին ի յիշատակ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Սէն - Ժերոմի Զ. Շանթ մասնաճիւղի բոլոր ընկերուհիները խոր կսկիծով իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ընկ. Ցոլինէ Աւետեանի եւ համայն ընտանեկան պարագաներուն իրենց զաւկին եւ եղբօր՝ Մասիս Աւետեանի յանկարծական մահուան առթիւ:

ՎԻԷՆ
ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՊԱՏԱՐԱԳ

Սեպտեմբեր 10, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10-ին, Վիէնի Սէն - Թէօտոր մատրան մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիէնի Դպրաց Դասին կողմէ:

ԹՈՒՇԱԳԵՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր խաչուհիները Շաբաթ, Սեպտեմբեր 9, ժամը 16-ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Սեպտեմբեր 9, Շաբաթ օր, ժամը 14.30ին սովորական հաւաքատեղին:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի գիշերային դասընթացքներ չափահասներու համար, Երեքշաբթի երեկոները ժամը 19-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:
17, rue Bleue, 75009 Paris

Հետաքրքրուողները կրնան արձանագրուիլ Սեպտեմբեր 16 եւ 23-ին ժամը 15-էն 17՝ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, կամ՝ հեռաձայնելով՝ 43 - 02 - 85 - 16:

ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 - 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13-ին, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ 14-էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14-էն 16.30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Ցաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ.- 40 ռիւ տ'Արմէնի - 69003
Հեռաձայն. - 78 - 60 - 47 - 18

«ՏԱԹԵՒ» ՎԱՐԺԱՐԱՆ

«Մոնմորանսի»ի «Տաթեւ» վարժարանը որ 1988 - 1989 տարեշրջանը բոլորեց արդիւնաւոր կերպով, կը վերաբացուի Սեպտեմբեր 6, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 10-ին եւ կը սկսի իր դասաւանդութիւնները կանոնաւոր կերպով:

Վարժարանը չունի օրերու եւ ժամերու սեղմում: Կ'ընդունուին 6 տարեկանէ սկսեալ մինչեւ Պաքալօրէայի վերջաւորութեան եւ անկէ վերջի աշակերտներ, ինչպէս նաեւ հայերէն սորվիլ փափաքող ամէն տարիքի անձեր:

Մանրամասնութեան համար դիմել. - 34 - 17 - 14 - 39 թիւին, Տիկին Սոնա Մոմճեանի, ամէն օր առաւօտէն մինչեւ ժամը 20:

Հասցէ. -
20, rue de l'Abreuvoir
95160 MONTMORENCY

ՍԷՆ - ԺԵՐՈՄ

Սէն - Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ երկօրեայ Հայ Վարժարանը կը վերաբացուի՝

Սեպտեմբեր 13, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 9-ին եւ դասերը կը սկսին նոյն ժամուն եւ կը տեւեն մինչեւ ժամը 12:

Դասատուն է՝ Եղիշէ Աւագ Քահանայ Փանոսեան:

Այդ օրը աշակերտները փոխադրող օթօքար չկայ:

Սեպտեմբեր 16, Շաբաթ օր դասերը կը սկսին կէսօրէ վերջ ժամը 2-ին, կը տեւեն մինչեւ ժամը 4:

Դասատուն է՝ Պր. Խաչիկ Եըլմազեան:

Սեպտեմբեր 20, Չորեքշաբթի օրը առաւօտ ժամը 8.45-ին, աշակերտներուն օթօքարը անցեալ տարուան նոյն վայրէն՝ Ֆրէ Վալլօնէն աշակերտները կը փոխադրէ դպրոց եւ կը վերադարձնէ նոյն վայրը:

Դասագիրքերը եւ տետրակները նուէր կը տրուին աշակերտներուն:

Ուրեմն կը խնդրուի աշակերտներուն ծնողքներէն որ իրենց զաւակները դպրոց առաջնորդեն Սեպտեմբեր 13, Չորեքշաբթի օր առատու ժամը 9-ին:

A. A. A. S.

Offres d'emploi

L'A. A. A. S. recherche pour sa Maison de retraite de Gonesse, un infirmier (ou infirmière) diplômé, une aide-soignante et un cuisinier (ou cuisinière).

Téléphoner à : M. Armand Fesdjian,
Directeur de la Maison de retraite.
7, rue de l'Eglantier — 95500 Gonesse
Tél. : 39 - 85 - 24 - 24.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12.30-ին, Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ - Քաշանի
«Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի
թատերական ներկայացումը
Նոյեմբեր 26-ին:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

(Շար. Ա. էջէն)

կերմերուն կը պահանջէ որ Ռուսաստան ալ իր հարազատ կուսակցութիւնը ունենայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ, ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ Գերմանիաներու եւ Հունգարիոյ միջեւ բանակցութիւնները կը ձգձգուին, ինչ կը վերաբերի հազարաւոր արեւելեան - Գերմանացի գաղթականներուն:

ՎԱԼԵԶԱ համաձայն չէ նորընտիր «իր» նախարարապետին վարած բանակցութեանց համայնավար կուսակցութեան հետ, կառավարութեան կազմին մէջ երկու համայնավար նախարարութիւն եւս զիջելուն: Սոլիտարնոսկի ղեկավարը արեւմտեան - Գերմանիա գնաց, որմէ դրամ պիտի ուզէ իր երկրին համար:

ՖՈՒԹՊՈԼ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Օգոստոս 30-ին, «Արարատ» 0 - 0 արդիւնքով աւարտեց իր հանդիպումը Մոսկուայի Դինամոյի հետ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

- ՆՈՐ ՄԱՐԶԻՉ՝ ՓՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ «ԱՐԱՐԱՏ»Ը

Ի տես, դասաւորումի տախտակին վրայ, «Արարատ»ի դիրքին - ոչ շատ հեռու վերջին աստիճաններէն, հետեւաբար՝ անկումի վտանգին տակ - հայ մարզասէրները մտահոգուած են:

Հանրապետական Մարզական Կոմիտէն նիստ գումարած է այդ առընչութեամբ Երեւանի մէջ: Որոշում՝ աւագ մարզիչ՝ Արկադի Անդրէասեան պիտի կ'արձակուի իր պաշտօնէն: Կը գործէր 1986-էն ի վեր:

Իր տեղ նշանակուած է Նիկոլայ Ղազարեան, ան ալ, Անդրէասեանի նման, նախկին խաղացող «Արարատ»ի, երբ, պահ մը, Հայաստանի խումբը Խորհրդային Միութեան լաւագոյնն էր:

Ղազարեան 43 տարեկան է. ֆութպոլի վկայեալ մարզիչ է: Աշխատած է արդէն թէ՛ Հայաստան եւ թէ՛ Եթովպիա՝ ուր մարզած է ազգային խումբը:

Կը թուի թէ մարզիչի փոփոխութիւնը առաջին լաւ արդիւնք մը ունեցած է, քանի որ «Արարատ», ինչպէս՝ «Յառաջ» նշեց, յաղթած է Օտեսայի (3 - 1) անցեալ շաբաթ օր Երեւանի մէջ: Թէ պիտի կրնա՞յ շարունակել իր յառաջընթացը, այդ ուրիշ հարց. հայկական խումբին փրկութեան ճամբան դժուար է, երկար. կան տակաւին եօթը մրցումներ եւ անոնց մէջ հանդիպումներ զօրաւորագոյններու հետ, ինչպէս Սպարտակ, հաւանաբար այս տարուան ախոյեանը, Կիեւ, Թիֆլիս, Վիլնիուս:

- ՍԷՆ - ՌԱՖԱՅԷԼ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Վալանսի Հ.Մ.-ին համակիրները կը սպասեն որ Համլէթ Մխիթարեան մտնէ այս շաբաթ իսկ խումբին մէջ: Յոյս կայ որ Կոտայքի լաւագոյն խաղացողներէն այս մէկը պիտի զօրացնէ Վալանսի յարձակողական գիծը:

Հայանուն ակումբը պիտի խաղայ իր դաշտին վրայ Սէն - Ռաֆայէլի դէմ՝ որ չէ պարտուած տակաւին երեք ելոյթներէ վերջ: Իր անցեալ շաբթուան արդիւնքը՝ հաւասար Լը Փիւի հետ (2 - 2):

- ՍԷՆ - Թ'ԱՆԹՈՒԱՆ ՕՐԱՆԺԻ ԴԷՄ

Փիւժէի մէջ յաջող չէ եղած Սէն-Թ'Անթուանի Հ.Մ.-ին առաջին մրցումը: Պարտութիւն՝ 2 - 1: Այս Կիրակի, իր դաշտին վրայ, Օրանժի խումբին դէմ Հ.Մ.-ը պիտի ջանայ արձանագրել լաւագոյն արդիւնք մը: Յիշենք որ Սէն - Թ'Անթուան ֆրանսահայ միակ ակումբն է որ կը պայքարի լիկի բարձրագոյն դասակարգին մէջ:

- ԱՐԾԻՒ ՑԱՂԹԱԿԱՆ

Փրովանսի մէջ, Ֆրանսայի բաժակին առաջին շրջանի խաղերը տեղի ունեցան անցեալ Կիրակի. Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ յաղթած է Մէյրէօյի՝ 4 - 0: Ախոյենական խաղերը կը սկսին Սեպտեմբեր 10ին:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը խնդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները:

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 7

JEUDI
7 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.094 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.094

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՂԱՐԱԲԱՂ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՀԱՅՑԷ ՄԱԿԷՆ ԵՒ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

Սեպտեմբեր 5, Երեքշաբթի օրուան «Լեռնային Ղարաբաղ»ը հրատարակած է ԼՂԻՄ-ի Ազգային Խորհուրդի մէկ հաղորդագրութիւնը բաղկացած երկու կէտերէ. –

Ա) Արցախի Ազգային Խորհուրդը կը դիմէ Միացեալ Ազգերու Ապահովութեան Խորհուրդին: Դիտել տալով որ ՄԱԿ-ի Ուխտին 1948 Դեկտեմբեր 10 ի Բ. յօդուածը իւրաքանչիւր մարդու ազատ եւ ապահով կեանք կ'երաշխաւորէ, Ազգային Խորհուրդը կը պարզէ կացութիւնը, Նոր Սումգայիթի մը սպառնալիքի կոչերը զորս կ'ընեն Ազերիները, շրջափակման վիճակը, որ Արցախը բոլորովին կղզիացուած է եւ ուրեմն ոչ ուտեստեղէն կը հասնի, ոչ ալ որեւէ օժանդակութիւն: Կը շեշտէ որ վճռական միջոցներ չկան եւ կը դիմէ Ապահովութեան Խորհուրդին որ որեւէ միջոց ձեռք առնէ, ի հարկին ՄԱԿ-ի զօրագունդ մը ղրկելով:

Բ) Արցախի Ազգային Խորհուրդը հեռագիր մը ղրկած է Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէին, հոս ալ պարզելով, շրջանին ողբերգական վիճակը, մանաւանդ շրջափակումը, որու հետեւանքները աղէտալի են: Կեդրոնական Կոմիտէի ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ Բաքուի զինեալ խումբերուն վրայ, կը շեշտէ որ վստահութիւն չկայ, յատուկ կառավարման Կոմիտէին ի վիճակի չէ կացութեան տէրը մնալու, զօրքը ոչ մէկ դեր կրնայ խաղալ եւ Ազգային Խորհուրդը կ'ուզէ որ Երեւան անհրաժեշտ ումեր ղրկէ:

Միւս կողմէ Ատրպէյճանի իշխանութիւնները յայտարարած են որ Ղարաբաղի Ազգային Խորհուրդի ստեղծումը անօրինական է:

Նոյն օրը, Սեպտեմբեր 5, Բաքու – Ստեփանակերտ կառախումբին վրայ յարձակում գործուած է Հադրութի շրջանը: Վիրաւոր չկար:

X Երկուշաբթի օր, Բաքուի կուսակցապետը՝ Մամետով դատապարտելով հանդերձ գործադուլի շարժումը որպէս ճնշումի միջոց, ապահովութիւն տուած է որ «տեղական իշխանութիւնները երբեք պիտի չընդունին Նախիջեւանի – Ղարաբաղի իրենց փերիշխանութեան կորուստը»:

Երեւանէն առած մեր այս վերջին լուրերը, անգամ մը եւս կուգան հաստատելու թէ 18 ամիսներու ճգճգումները Մոսկուայի կողմէ, ոչինչ կրցան լուծել: Հաշիւները սխալ ելան եւ այս ամբողջը ծառայեց միայն ու միայն կացութեան վատթարացման եւ ժողովուրդին զայրոյթին սաստկացման: Աւելին, գաղտնիք չէ որ Ստեփանակերտէն Երեւան աճեցան հակառուս զգացումները, որոնց չահը Մոսկուայի համար, ակներեւ չէ մեզի, եթէ նոյնիսկ այս ամբողջին ետին կան քաղաքական մաքիավելլիք հաշիւներ, ինչ որ անշուշտ, անկարելի չէ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՍՏ. 30 / ՍԵՊՏ. 1)

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԼԻԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ (*)

Կարմիր Խաչի եւ Կարմիր Մահիկի ընկերութիւններու լիկան Ժընեւի մէջ յայտարարած է թէ Օգոստոս 24-ին Հոլանտայէն Հայաստան մեկնած է 103 բեռնատարէ բաղկացած շարասիւն մը որ 300 տոնի շինարարական կազմածներ ու նիւթեր կը տանի: Վերոյիշեալ ընկերութիւնները յայտնած են թէ Հայաստանի աւերուած բնակարանները վերաշինելու ծրագրին յատկացուած են 4.5 միլիոն զուիցերական փրանք:

(*) Այս լուրին առաջին արձագանգ մը տուած էինք (Օգոստոս 26 / 27) աղբիւր ունենալով «Լիպերասիոն»ի մէկ նկարը:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՄԱՍԻՆ ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Զօրավար Անդրանիկի ծննդեան 125-րդ տարին կը լրանայ 1990 Փետրուարին այս առթիւ Հայաստանի Գիտութիւններու ակադեմիայի գիտական տեղեկատուութեան կեդրոնը հրատարակած է «Անդրանիկ Օզանեան» մատենագիտական հաւաքածոն Լ. Մարտիրոսեանի աշխատասիրութեամբ: Ցառաջաբանը գրած է ակադեմիկոս՝ Գ. Ղարիբջանեան: Առանձին տրուած են Անդրանիկի մասին Ս. Շահումեանի, Յ. Բաղրամեանի, Յ. Իսակովի, Ա. Միկոյեանի, Մ. Սարեանի եւ Վ. Համբարձումեանի մտքերը, գնահատականները: Զօրավարին յուշերն ու յօդուածները, ինչպէս նաեւ անոր մասին Հայաստանի ու Սփիւռքի մէջ լոյս տեսած գիրքերը, յօդուածները, յուշագրութիւնները եւայլն, տրուած են հայերէն ու ռուսերէն: 219 միաւորով այս ցանկը դեռ ամբողջական չէ:

ԿԻՊՐՈՍԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՀԱՅ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Հայաստանի աղէտեալ շրջաններէն երախաներու խմբակ մը հիւրասիրուած է Կիպրոսի նախագահ Վասիլիուի եւ կնոջը կողմէ: Երախաները Կիպրոսեան իրենց արձակուրդի շրջանին մնացած են Մելքոնեան վարժարանը, ուր անհրաժեշտ բոլոր պայմանները ստեղծուած են անոնց հանգիստին համար:

ՆՈՒԷՐ ԴՊՐՈՑԸ

Սպիտակի մէջ սկսած է 850 հոգինոց միջնակարգ դպրոցի մը առաջին շէնքին կառուցումը: Ան Զեխոսլովաքիոյ արհմիութիւններուն նուէրն է Հայաստանի: Շինանիւթը, թէքնիքը, սարքաւորումները, կահ – կարասին ու սարքերը կը բերուին Զեխոսլովաքիայէն: Շինարար մասնագէտները նախ շրջանին մէջ հաստատած են իրենց բնակարանները ուր տարի մը պիտի ապրին կառուցող խմբակները: Դպրոցին համալիրը պիտի բաղկանայ տասը շէնքէ. պիտի ունենայ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ ՊԻՏԻ ԽԱՂԱՅ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Առանց Մխիթարեանի՝ որ տակաւին օրակուած չէ Ֆրանսայի մէջ ախոյեանութեան մասնակցելու, Վալանսի Հ.Մ.-ը իր դաշտին վրայ, շուրջ հինգ հարիւր հանդիսատեսներու ներկայութեան, չէ յաջողած յաղթել Սէն – Ռաֆայէլի՝ 0—0: Սէն – Ռաֆայէլ խմբակին զօրաւորագոյն կազմերէն մէկն է:

Այս շարթուան վերջը, Վալանս կը խաղայ, Կրընոպլի մէջ, Նորքափի դէմ՝ որ դասաւորումին ամէնէն վարի աստիճանին վրան է: Կարելի է յուսալ, հայանուն ակումբին համար, առաջին դժուարին յաղթանակ մը:

● ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կոտայք Նեֆթչի (Բաքու) դարձ մրցումը տեղի ունեցած է վերստին չէզոք գետնի վրայ, այս անգամ Ռուսաստանի Նովորոսիսք քաղաքին մէջ, Սեւ ծովու ափին: Արդիւնք՝ 1 – 1: Առաջին մրցումը այս երկու խումբերուն միջեւ, Զաքորիժէի մէջ, վերջացած էր նաեւ հաւասարութեամբ՝ 0 – 0:

Ալֆորվիլի Հ. Մ.-ը յաջողութեամբ անցուցած է Ֆրանսայի բաժակին առաջին շրջանը յաղթելով Պլէքի՝ 2 – 0: Նոյն բաժակին ի հաշիւ, Վիէնի Հ. Մ.-ը, յառաջիկայ Կիրակի, կը մրցի Սէն – Ռոմէն – Ժիէի մէջ:

Լիոն – Տէսինի Հ. Մ. Ը. Մ.-ը զերծ է Ֆրանսայի բաժակի առաջին շրջանին մասնակցելու պարտաւորութենէն. ան պիտի խաղայ Ռոն – Ալփ բաժակին ի հաշիւ, Մէյզիէօյի դէմ: Հ. Մ. Ը. Մ., անցեալ Կիրակի, բարեկամական խաղի մը ընթացքին հաւասար արդիւնք ձեռք բերած է Վիլֆրանշի մէջ՝ 1 – 1:

Ստեփանակերտի Արցախը, Հայաստանի մէջ, Խորհրդային Միութեան ախոյեանական դաշտ, Գ. դասակարգ, յաղթած է Տեքստիլշչիկ ռուսական խումբին՝ 3 – 2: Արցախի երեք կոլերն ալ նշանակուած են խումբին վեթերան Հայրիեանի կողմէ:

ԹԷՆԻՍ

● ԼԱՒ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐ

Այս շաբաթ, Նիւ – Եորքի մէջ, վերջ կը գտնէ Միացեալ – Նահանգներու բաց առաջնութիւնը՝ որ աշխարհի չորս ամենամեծ մրցաշարքերէն մէկն է:

Երկու կէս Հայեր, Աղասի եւ Մանուէլ – Մալէեւա հասած են չորրորդ ատարտականին:

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

● ՄԷԼՔՈՒՄԵԱՆ ԵՐՐՈՐԴ

Հայաստանցի երկու մարզիկներ Խորհրդային Միութիւնը կը ներկայացնէին, Մարթինեի, Զուիցերիա, ազատ ոճով ըմբշամարտի աշխարհի առաջնութեան մէջ՝ Ստեփան Սարգիսեան (62 քիլօկրամ) եւ Գնէլ Մէլքումեան (48 քիլօկրամ): Այս վերջինը միայն մրցանակ ստացած է՝ երրորդ: Առաջինները Թուրքացիներ են: Մէլքումեան, Մարտին, Անգարայի մէջ, շահած էր Եւրոպայի ախոյեանի տիտղոսը յաղթելով Շիւքրիւօղլուի: Թուրքը, անգամ մը եւս, Զուիցերիոյ մէջ ալ, Երեւանցի մարզիկէն ետ մնացած է. դասուած է չորրորդ:

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

● ԷՄՄԻԵԱՆ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ

Շատոնց է լուր չունէինք հեռացատքի վարպետ Ռոպէր Էմմիեանէ: Լենինականցի մարզիկը՝ որ մօտէն ազդուած էր աղէտէն, չէ լքած իր մարզումները եւ անցեալ Կիրակի մասնակցած է Իտալիոյ Ռիէթի քաղաքին մէջ կազմակերպուած մրցումներուն: Դասուած է չորրորդ, ցատքելով 7.89 մեթր: Առաջին՝ ամերիկացի սեւամորթ Մայըրս՝ 8.23:

Էմմիեան՝ որ 24 տարեկան է միայն, պիտի կրնա՞յ վերագտնել լաւագոյն մարզավիճակ մը. թերեւս, բայց, կը կարծենք, ոչ այլեւս այն բարձրութիւնները, ուր հասած էր մօտիկ անցեալին: Հայ մարզիկին վերեւի արդիւնքը իր 1987-ին, Ծաղկաձորի մէջ, հաստատած Եւրոպայի մրցանիշէն դրեթէ մէկ մեթր եաեւ է...:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺՈՐԺ ՍԻՄԸՆՈՆ «Մէկրէ»ներու մեծ հեղինակը, որ ոստիկանական վէպերու կողքին, նաեւ վիպագիր էր եւ թատերագիր, մեռաւ Զուիցերիա, Երկուշաբթի առտու 86 տարեկանին: Ծագումով Պելժիացի (ծնած էր Լիէժ), Սիմընոն եղած է նաեւ առատ արտադրող: Բազմաթիւ գիրքեր շարժանկարի նիւթ ծառայած են:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ (քրիստոնեայ գօտի) թակարդ – կառք մը եւս պայթած է, երկու մեռեալ եւ 7 վիրաւոր կայ: Միւս կողմէ զօրավար Աունի եւ Ամերիկացիներու միջեւ յարաբերութիւնները այնքան գէշ են, որ Ուաշինկթըն երկու թեան ղրկեց Զորեքշաբթի առտու, պարպելու համար իր դեսպանատունը (դեսպան եւ պաշտօնէութիւն), գոնէ մասամբ:

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ Գերագոյն Խորհուրդը օրինագիծ մը հրապարակած է, որ կը նախատեսէ ուկրաներէնի գործածումը, որպէս պաշտօնական լեզու եւ ռուսերէնի գործածութեան սահմանափակումը (ազգամիջեան յարաբերութեանց): Ըստ այս օրինագիծին, այսուհետեւ պաշտօնական եւ առեւտրական փաստաթուղթերը ուկրաներէն պիտի շարադրուին:

ԳԱՍՊԱՐՈՎ, ինչպէս կը սպասուէր, տիրացաւ ճատրակի աշխարհի բաժակին, Շուէտի մրցաշարքին աւարտին:

ՈՐՊԷՍԶԻ ՉԽԱԽՏԻՆ «ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՕՐԷՆՍԴՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐՄԱՆԵՐԸ»

Լեհաստանէն ետք, համայնավար աշխարհին եօթանասուն տարուան պարտադիր կաղապարները թօթափելու փորձին հետամուտ յառաջապահները եղան պալթեան երկիրները· անոնք անտեսելով մինչեւ իսկ «Փորձը փորձանք կը բերէ»ի նման իմաստութիւն թելադրող կաղապարներ, կը ճգնին վերակառուցումը խսկապէս դարձնել իրենց կեանքին առանցքը· խօսքով, նաեւ գործով: Ու որպէս վերակառուցումի ոգիին հաշտ գործընթաց, իրենց միակ նպատակն է այդ առանցքը պարուրել ժողովուրդի՛ն կամքով միայն թրծուած ներկայով. եթէ վերակառուցումը տնտեսականէն մինչեւ մշակութային ու այլ ոլորտներ, կոչուած է հիմնուելու ճշմարտութեան ու հարազատութեան վրայ, կարելի չէ երեւակայել որ ժողովուրդի մը կամքէն աւելի հզօր գործօններ գոյութիւն ունենան եւ մանաւանդ անոնք վճռուած ըլլան վիճակ տնօրինելու իշխանութեամբ:

Այս ելակէտներէն մեկնելով վերակառուցումը իրագործելու խտոնիայի ճիգը, պարբերաբար զանազան քննադատութիւններու թիրախ ըլլալէ ետք, վերջերս իր վրայ հրաւիրած է ուղղակի կեդրոնական վարչութեան շանթերը:

Հարցը այն է որ խտոնիայի Գերագոյն Խորհուրդը կարեւոր փոփոխութիւններ կատարելով երկրին ընտրական օրէնքին մէջ, սահմանափակել ուզած է բնակչութեան մէկ մասին ընտրական իրաւունքները: Այս փոփոխութիւնը, քուէարկութեան մէջ պայման դնելով նուազագոյն բնակութեան պայմանաժամ մը, ընտրողի իրաւունքէն կը զրկէ բոլոր անոնք, որոնք մշտական կամ երկարատեւ բնակիչներ չեն հանրապետութեան: Դժուար չէ ենթադրել որ այս միջոցառումը երկրին իշխանութիւնը կամ ապագան որոշելու գործին մէջ չէզոքացնելու կը միտի ոչ – խտոնացի տարրը· մօքերու մէջ դեռ թարմ է նաեւ խտոներէնի պարտադիր գործածութեան պահանջքն ալ, որ նոյնպէս թիրախ առած էր նոյն զանգուածը:

Խտոնիայի յառաջապահ քայլերուն ուղղուած քննադատութիւնները գխտողութեան վերածուեցան այս համդրուանին ու Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան նիստը օրակարգին վրայ տեղ տուաւ խնդրին: Այս մասին «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթին տեղեկատուութեան մէջ կը նշուի թէ խտոնացիներու որոշումը կը հակասէ «Խորհրդային սահմանադրութեան այն յօդուածներին, որոնք երաշխաւորում են Խորհրդային Միութեան բոլոր քաղաքացիների իրաւահաւասարութիւնը...»: Նիստին եզրափակիչ խօսքը արտասանելով Գերագոյն Խորհուրդին փոխ – նախագահ Ա. Լուկիանով, դիտել կուտայ թէ նման քայլեր կ'առընչուին ազգամիջեան խնդիրներուն որոնք կը յաղթահարուին խորհրդային ընկերվարական դաշնակցութեան ամրապնդումով: Ու ըստ Լուկիանովի «այդ ամրապնդումը պէտք է տեղի ունենայ նախ եւ առաջ միութենական հանրապետութիւնների գերիշխան իրաւունքներին իրական բովանդակութիւն հաղորդելու, առաջացած ձեւախեղումներն ու աւելորդ կեդրոնացումը յաղթահարելու միջոցով, իւրաքանչիւր ժողովուրդի շահերը, պատմական, մշակութային եւ միւս առանձնայատկութիւնները ամենայն մանրամասնութեամբ հաշուի առնելու միջոցով, իւրաքանչիւր հանրապետութեան տարածքում ապրող բոլոր ազգութիւնների քաղաքացիների իրաւահաւասարութեան երաշխիքները ամրապնդելու միջոցով»:

Խտոնիայի անիրաւուած փոքրամաս – նութեան ոտնակոխուած իրաւունքները չեշտել կուտան տակաւին, որ «լրիւ մոռացութեան է տրւում փոքրամասնու – թեան նկատմամբ, հանրապետութեան տարածքում այլ ազգութիւնների բնակչութեան նկատմամբ վերաբերմունքի արընչութեամբ տեղաբնիկ ազգի մեծամասնութեան պարտականութիւնների մասին լեհինեան ցուցումը, կիրառւում են առմենեւին էլ ոչ միշտ կշռադատուած մեթոդներ, խախտւում են ընդհ. միութենական օրէնսդրութեան նորմաները»:

«Խորհրդային Հայաստան»ի ընդարձակ տեղեկատուութենէն է նաեւ սա մէջբերումը. «հարկաւոր է յիշել որ տարբեր ազգութիւնների մարդկանց, բանուորների, օրինական իրաւունքների անգամ, թւում է, ամենաաննշան սահմանափակումը չի կարող դիտուել մեր երկրում ընկերվարութեան ընդհանուր հիմքերի հետ կապից դուրս»:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան նիստին մասին այս տեղեկագրութեան քով, նոյն էջին վրայ, Ղափանէն սեփական թղթակից Գագիկ Դաւթեան կը պատմէ «ուղեփակոցներ»ու մասին, որոնք եւս «կը խախտեն ընդհ. միութենական օրէնսդրական նորմաները»...: Ղափան սահմանակից շրջան է Ազրպէյճանի հետ ու երկաթուղային երթեւեկի ազրպէյճանական խափանարարութիւնները ամէնէն լաւ կերպով զգացող մարդ մը: Գագիկ Դաւթեան Ազրպէյճանցիներու զինեալ յարձակումներուն զոհ բազմաթիւ անձերու վկայութիւններով կը նկարագրէ շրջանին կացութիւնը: Օգոստոս 6-ին զինեալ յելուզակներու յարձակումին կ'ենթարկուի Ճակատենի կոլտնտեսութեան ֆերմային վարիչը որ կը պատմէ. – «Զորսով բռնել էին թեւերս: Երկուսն ածելիներով ուզում էին երակս կտրել, չստացուեց: Սկսեցին վերեւից վար կտրտել թեւերս: Մէկը փորձում էր ժանգոտած մեխը խրել մկաններիս մէջ: Տեսնելով որ թուլանում եմ, բաց թողին: Ընկայ: Քարերով ու ոտքերով սկսեցին հարուածել: Ջեւացրի, թէ կորցրել եմ գիտակցութիւնս...

– Սատկել է: Փախա՛նք...»:

Ղափան մտնող երկաթագիծը ազրպէյճանական է. այս ճամբով Հայաստան կը ստանայ տարեկան միջին հաշուով 800 հազար թոն ժողովրդատնտեսական բեռներ եւ անհրաժեշտ ապրանք: Սակայն երկաթուղիին աշխատանքը դարձած է կամայական ու դրացին ամէն բան կ'ընէ Հայաստանի նեղութիւն պատճառելու համար: Գ. Դաւթեանի տողերէն հետեւեալ մէջբերումները լաւագոյն գաղափար մը կուտան այս մասին. – «Մայիսի 24-ին Գորիսի շրջանային սպառումի կոոպերատիւի հասցէով Երեւանից Ղափան հասած վակոնի վրայ դրուած էր ... Նորաշէն կայարանի կապարակնիքը: 914 արկղ ծխախոտից պակասում էր 11 արկղը՝ գումարով 2864 ռուբլի»:

«Քաջարանշին» տրեստի հասցէով ԿՀ – 408 մակնիշի աշտարակային կռունկի փոխարէն, Յունիսի 28-ին, տեղ էր հասել տառացիօրէն. «մետաղի ջարդօն»:

«Հրազդանից ցեմենտով բարձուած վակոնը Յուլիսի 15-ին տեղ էր հասել առանց կապարակնիքի: Եւ այնուամենայնիւ որոշեցին կշռել: Ուղիղ 18 թոն: Այսինքն այնքան, որքան կշռում է ... դատարկ վակոնը: Չկար 72 թոն ցեմենտը»:

Թէ ի՞նչ յարաբերութիւն Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը նիստի հրաւիրող խտոնական որոշումին պատումին ու Գագիկ Դաւթեանի թղթակցութեան միջեւ. ոչի՛նչ: Երկուքին յաջորդական ընթերցումը պարզապէս յամառ հարցական մը կը գծէ միտքերու մէջ. խտոնիայի փոքրամասնութիւնը իրաւազրկող որոշումներուն դէմ ծառացող Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը ընդհանուր միութենական օրէնսդրութեան ո՞ր նորմաները չխախտելու սիրոյն կ'անդիտանայ արդեօք Ազրպէյճանի հայ փոքրամասնութեան ենթարկուած կեղեքումը, ճնշումը, արհաւիրքը: Հապա՞ իր իսկ երկրին սահմաններուն մէջ այդ արհաւիրքէն անբաժին չմնացող Մեղրիցին, Ղափանցին...:

Խտոնիայի խնդրոյ առարկայ փոքրամասնութիւնը կարելի չէ՞ արդեօք քանի մը օրուան համար փոխանակել Ազրպէյճանի Հայերով, որպէսզի հարցը վերջապէս տեղ գրաւէ Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան նիստին օրակարգին վրայ:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՆԵՐԳԻԾԱՆՔ

ՄԱՐՍԵՑԻՆԵՐԸ ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ

ԵԴՈՒԱՐԴ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

1989 թուականի Մայիսի 11-ի առաւօտեան Երեւանում վայրէջք կատարեցին երկու «Թռչող ափսէ» եւ համապատասխան քանակութեամբ «Թռչող դդալներ»:

Մարս մոլորակի տարբերանշանը կրող այդ տիեզերանաւերը բերել էին մի խումբ բնասէրների, որոնք հրաւէր էին ստացել մասնակցելու Երեւանի օդային աւազանի աղտոտմանը նուիրուած յոբելենական հարիւրերորդ երկխօսութեանը:

Լուր էր տարածուել թէ մարսէցիների մէջ Հայեր կան, բայց հաճելի լուրը, ցաւօք, սուտ դուրս եկաւ:

Երբ պատուիրակութեան անդամներն սկսեցին իջնել, տիեզերակայանում հնչեց տագնապի ազդանշանը.

– Ուշադրութի՛ւն, ուշադրութի՛ւն, Երեւանում օդ չկայ, – յայտարարեց հերթապահը, – խնդրւում է հագնել սկաֆանդրները:

Եկուորներին դիմաւորեց էզոլոկիայի հանրապետական կեդրոնի ներկայացուցիչը, որին յանձնարարուած էր կատարել ուղեկցորդի եւ թարգմանչի պարտականութիւնները: Նա պատուիրակութեանն առաջնորդեց մի հսկայական համալիր, որը գիշեր – ցերեկ խողովակներով օդ է մատակարարում բնակելի շէնքերին, մշակոյթի օջախներին, կենցաղսպասարկման տաղաւարներին, հիւանդանոցներին, դպրոցներին, բոլորին, բացի շրջակայ միջավայրը թունաւորող արտադրական միաւորումներից:

– Ծանօթացէք, – ասաց ուղեկցորդը – մեր պետական գլխաւոր օդակայանն է:

– Քանի՞ տոկոսով է բաւարարւում պահանջը, – հարցրին այլամոլորակայինները:

– Երեսուն, – պատասխանեց ուղեկցորդն ու պատմեց, որ քաղաքում գործում են հազարից աւելի կոոպերատիւներ՝ «ՕԴ», «ՎԱԼՕԴ», «ՎՕԶԴՈՒԽ», «ԱԻՐՕ», «ԿԱՐՕ», «ՄԱՐՕ» եւ այլ անուններով:

Քիչ չեն նաեւ անձնական օդակայանները: Սկզբում դրանք բնակարաններն էին մղում դեղատնից գնուած մաքուր թթուածին, բայց քանի որ երեւանցիները վարժուել էին քլորոփրէնին, ածխածին օքսիտին, ազօթի երկօքսիտին եւ միւս արտանետումներին, մաքուր թթուածինը չէին մարսում: Հարկ եղաւ համապատասխան քանակութեամբ թունաւոր նիւթեր խառնել թթուածինին: Ստացուեց սովորական օդ, որպիսին երեւանցիները, կիրովականցիները, ալավերդցիները ու Հանրապետութեան այլ քիմիացուած շրջանների բնակիչները շնչում էին մինչեւ այն պահը երբ մթնոլորտի ապականումը հասաւ հրէշաւոր չափերի եւ առողջապահութեան նախարարութիւնը քաղաքացիներին արգիլեց շնչել:

Շրջագայութեան ժամանակ մարսէցիները մերթ ընդ մերթ կանգ էին առնում պատերի տակ: Թէեւ սկաֆանդրները նրանց շնչառական համակարգը պաշտպանում էին ինքնաշարժների արձակած կազերից, բայց ծուխն այնքան առատ էր ու թանձր, որ երբեմն երկու քայլի վրայ ոչինչ չէր երեւում:

– Բարեկամներ, մենք գտնւում ենք կոլտնտեսային շուկայի մօտ, – Թարխունի հոտ առնելով՝ յայտնեց ուղեկցորդը, – ուզո՞ւմ էք մտնել:

– Այո, ի հարկէ, – աշխուժացան հիւրերը: – Իսկ ի՞նչ է նշանակում կոլտնտեսային:

Հարցը անսպասելի էր, պատասխանը՝ նոյնպէս:

– Կոլտնտեսութիւնը մեր երկրի գիւղատնտեսութեան կործանման լաւագոյն ձեւերից մէկն էր, որը խաղաց իր պատմական դերն ու մեռաւ: Կոլտնտեսութիւնների յիշատակը յաւերժացնելու համար շուկաները կոչւում են նրանց անունով:

Շուկայի առօրեայ թոհուբոհի մէջ մարսեցիների ուշադրութիւնը գրաւեցին մի քանի մարդ, որոնք հերթով մօտենում էին վաճառասեղաններին, բանջարեղէն էին վերցնում, հոտ քաշում, մանրադիտակով զննում, արժէքը վճարում ու դէն գցում:

Մեզ մօտ ոչ միայն օդն է աղտոտուած, այլեւ՝ ջուրը, – ասաց ուղեկցորդը, թէեւ նրան քաղաքավարի կերպով խորհուրդ էին տուել քաղաքի եւ Հանրապետութեան էզոլոկիական գաղտնիքները չտարածել տիեզերքում: – Երեւանի քիմիական գործարանները, միւս ապականող ձեռնարկութիւնների հետ, տարեկան բաց են թողնում 360 միլիոն խորանարդ մեթր օգտագործուած ջուր, որը հարուստ է ամէն տեսակ վնասակար խառնուրդներով:

Բայց մարսեցիները չէին լսում ուղեկցորդի բացատրութիւնը. նրանք ակնապիշ նայում էին բանջարեղէն առնող – թափողներին, որոնք առողջապահական վարչութեան հսկիչներ էին: Ամէն օր յաճախում են շուկայ, առանձին շրջանների առանձնապէս կասկածելի բանջարեղէնը պետութեան հաշուին ոչնչացնում եւ դրանով բանջարակեր հասարակութեանը փրկում հաւանական խանգարումներից:

Ցնցող հոգատարութեան տեսարանից երեք մարսեցի ուշաթափուեցին, միւսներն ստացան առողջութիւնը չքայքայող հոգեկան թեթեւ վնասուածքներ: Տուժածներին տեղում ցոյց տրուեց անհրաժեշտ բուժօգնութիւն:

Այնուհետեւ պատուիրակութիւնը այցելեց «Նայիրիտ» գիտաարտադրական միաւորում, որը վիթխարի աւանդ է ներդրնում շրջակայ միջավայրի թունաւորման գործում:

Նայիրիտցիները մարսեցիներին պատմեցին թէ մթնոլորտ նետուող քլորոփրէնի քանակը փոքր-ինչ նուազեցնելու նպատակով ինչպէս են թերակատարում կաուչուկի պլանը, յատկապէս այն օրերին, երբ բարձրանում է համաժողովրդական բողոքի հերթական ալիքը:

– Դա լաւ է, – ուրախացան այլամոլորակայինները, որովհետեւ քամի օրերին «Նայիրիտ»ի քլորոփրէնը հասնում է Մարս եւ հիւանդագին երեւոյթներ առաջացնում յղի կանանց, երջանիկ թոշակառուների ու մինչեւ տասնըլեց տարեկան երեխաների շրջանում: – Հնարաւոր չէ՞, արդեօք, թերակատարել նաեւ քլորի պլանը:

– Սը՛սս, անունը մի՛ տուէք, – շշնջացին նայիրիտցիները, – քլորը գաղտնիք է...:

Էլ ասելիք չմնաց: Նայիրիտցիները հիւրերին շնորհակալութիւն յայտնեցին ջերմ, բարեկամական զրոյցի համար եւ վերադարձան իրենց արտադրամասերը:

շարունակելու շրջակայ միջավայրի աղտոտման մեծ ու անշնորհակալ աշխատանքը:

Յաջորդ տեսարժան վայրը էկոլոգիայի թանգարանն էր, որտեղ պահւում են օդային աւազանի խայտառակ վիճակին վերաբերող հազարաւոր քննադատական յօդուածներ, հրապարակախօսական ելոյթներ, ռադիօ-հեռուստատեսային հաղորդումների ժապաւէններ, վնասակար արտանետումների բոլոր 147 նմոյշներ, կառավարական որոշումներ, կրկնորոշումներ, եռաորոշումներ, փաստական այլ նիւթեր, որոնց հիման վրայ ապագայում կը գրուեն էկոլոգիական պայքարին նուիրուած գիտական ուսումնասիրութիւններ, հերոսապատումներ, ողբերգութիւններ:

Այցելուների հետաքրքրութիւնը շարժեց արհեստական մի ձուկ, որի խռիկները չժանգոտուող պողպատից էին, ստամոքսը՝ կապրոնից, լեարդը՝ նայլոնից, փուչիկը՝ բերլոնից, թեփուկները՝ կրանիլից: Կարող է ապրել ու բազմանալ Երկիր մոլորակի ամենաաղտոտուած ջրերում, նոյնիսկ՝ Դեբեդ գետում:

Պատուիրակութիւնը թանգարանի մատեանում թողեց հետեւեալ գրառումը. «Հոյակապ է: Կը ցանկանայինք Մարսի ջրանցքներում տեսնել այդպիսի ձկներ»:

Հարցուփորձից պարզուեց որ միայն թեփուկներն են տեղական, մնացածը ճափոնական է:

- Գնացինք, պարոններ, - ասաց ուղեկցորդը, - երկխօսութեան ժամը մօտենում է:

Դահլիճը ջերմօրէն ընդունեց եղբայրական մոլորակի պատուիրակներին:

Բացելով խօսակցութիւնը, էկոլոգիայի հանրապետական կեդրոնի տնօրէն Բարխուդարեանը մասնաւորապէս ասաց.

- Սիրելի ընկերներ, թանկագին հիւրեր, այսօր մենք ձեզ հետ միասին հաւաքուել ենք այս գողտրիկ դահլիճում, նշելու Երեւանի օդային աւազանի մաքրութեան համար մղուող ակտիւ պայքարի 25ամեակը: Ի՞նչ է տուել այդ պայքարը...

- Ոչինչ, - գոչեց առաջին ընդդիմախօսը վերջին շարքից:

- Սխալւում էք, յարգելի ընկեր, - պատասխանեց տնօրէնը: - Էկոլոգիական պայքարը տուել է փայլուն հրապարակախօսներ, մարտնչող ժուռնալիստներ, հիանալի հաղորդումներ, գեղեցիկ որոշումներ, եւ ամենակարեւորը՝ պայքարի փորձ, չհաշուած միլիոնների հասնող տուգանքները, որ շրջակայ միջավայրն աղտոտող ձեռնարկութիւնները վճարել են Պետութեանը: Իսկ Պետութեան գրպանը, աւելորդ է ասել, ժողովրդի գրպանն է:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՏՈՒՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - («Յառաջ»). -

Համաձայն որոշուած, պատրաստուած ու հաստատուած ծրագրին եւ ապա ստորագրուած համաձայնագրին ԷՍ-Օ-ԷՍ - Արմէնի Մարսէյլ Փ. Ա. Բ. Ա.-ի օժանդակութեամբ Մարսէյլի Քաղաքապետարանի եւ Հայաստանի Պետական ակրո-արդիւնաբերական Կոմիտէի ու Երեւան քաղաքի 26 Կոմիսարներու ժողովի երեսփոխաններու շրջանային գործադիր Կոմիտէի միջեւ, Յուլիս 12-ին, Երեւան, 80 առժամեայ տուներ Շիրակ գիւղին համար, Լենինականի հիւսիսը, երկու անգամով եւ բեռնատար ինքնաշարժերով կը ղրկուին Հայաստան:

Առաջին կառախումբ մը, բաղկացած 15 բեռնատար ինքնաշարժերէ բեռնաւորուած 40 տուներու բոլոր շինանիւթերով, անհրաժեշտ գործիքներով եւ երկու մասնագէտ ճարտարապետներու ընկերակցութեամբ, կը մեկնի Ֆրանսայէն Սեպտեմբեր 9-ին: Բեռնատար ինքնաշարժերու բեռնաւորումը կը կատարուի Ապըվիլ, Մէզիօ, Պօքէռ, Վիթրոլ եւ Ֆրիժիւս քաղաքները: Նախատեսուած է հարաւային-Ֆրանսայէն մեկնող բեռնատար ինքնաշարժերու համախմբում մը, Սեպտեմբեր 8-ին, ժամը 11-ին, Մարսէյլի Քաղաքապետարանին առջեւ, տեղական իշխանութիւններու ներկայութեամբ լայն արձագանգ մը տալու համար այս գործողութեան: Կառախումբը պիտի առնէ հիւսիսային-Եւրոպայի ուղղութիւնը եւ անցնի Բրեսթ (Լեհաստան) քաղաքէն եւ ապա Կիեւ, Ռոսթով, Սոչի, Թիֆլիս, Ատրպէջան եւ Հայաստան: Նաեւ, ԷՍ-Օ-ԷՍ-Արմէնի Մարսէյլ Փ. Ա. Բ. Ա.-ի կողմէ կը մեկնին երկու մասնագէտ անձեր Կարպիս Յարութիւնեան եւ Մուրատ Թիրէքեան հաստատելու համար կապը եւ անհրաժեշտ յարաբերութիւնները տեղւոյն վրայ ապահովելու համար գործակցութիւնները, կատարելու համար հսկումները, ստուգումները, հետեւելու համար աշխատանքներու կանոնաւոր ընթացքին, որպէսզի տուները հաստատուին ամենակարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ: Բեռնատար ինքնաշարժերը հազիւ վերադարձած Հայաստանէն պիտի առնեն երկրորդ բեռնաւորում մը, միւս քառասուն տուներով եւ կազմեն երկրորդ կառախումբ մը, նոյն պայմաններու մէջ ուղղուին դարձեալ Հայաստան: Եթէ օդի անբարեխառնութիւնները շատ չխանգարեն, Հոկտեմբերի վերջաւորութեան 80 տուները կառուցուած պէտք է ըլլան:

Տունին գինն է, սակերով եւ փոխադրութեան ծախքերով, շուրջ 80 հազար ֆրանք: Նախատեսուած է 4 - 5 անձէ բաղկացած ընտանիքի մը համար, տարածութիւնը ըլլալով 45 քառակուսի մեթր: Ունի գլխաւոր սենեակ մը խոհանոցի անկիւնով որ սարքաւորուած է՝ երկու ննջասենեակով, արտաքնոց, բաղնիք եւ այլ յարմարութիւններ: Ջեռուցումը ելեկտրական է եւ սենեակները սարքաւորուած են «քոնվէքթէօր»ներով: Նոյնպէս սենեակներէն մին կահաւորուած է երկու մահճակալով, մէկը միւսին վրայ:

ԷՍ - Օ - ԷՍ - Արմէնի Մարսէյլ Փ. Ա. Բ. Ա.-ի այս գործողութեան կը մասնակցին Մարսէյլ - Արմէնի կազմակերպութիւնը (հիմնուած քաղաքապետարանին կողմէ) եւ Նիս - Քոթ - տ'Ազիւրի հայ գաղութը: Այս վերջինին մասնակցութիւնը կը բարձրանայ մէկ միլիոն ֆրանքի:

ԷՍ - Օ - ԷՍ - Արմէնի Մարսէյլ Փ. Ա. Բ. Ա. կազմակերպութիւնը օրէնսդրական հիմնուած ու կազմուած, առաջնահերթ նպատակով ըրած էր այս 80 առժամեայ տուներու հաստատումը Հայաստանի աղէտեալ վայրերուն վրայ: Քանի նաեւ գոյութիւն ունի Մարսէյլ - Արմէնի կազմակերպութիւն մը եւս, ինչո՞ւ չմտածել այլ ձեռնարկներու, այս անգամ «մնայուն» նպատակներու համար, կամ ալ մասնակցիլ գոյութիւն ունեցող ծրագիրներու:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

Վերջերս լոյս տեսաւ Ստեփան Ալաջաջեանի «Զայրացած վէրք» վէպի առաջին հատորը («Խորհրդային Գրող» հրատարակչութիւն):

Ծանօթ հեղինակին այս գործը պիտի ամբողջանայ երկու ուրիշ հատորներով:

Նիւթը՝ պատմական կ'ընդգրկէ 1912-էն 1915 ժամանակաշրջանը: Առաջին համաշխարհային պատերազմէն առաջ եւ պատերազմին ընթացքին իրադարձութիւնները ներկայացուած են առարկայօրէն: Գործողութիւններու վայրերն են՝ Պերլին, Պոլիս, Կիլիկիա, Պաղտատ:

Ստեփան Ալաջաջեան որպէս աղբիւր ունեցած է ոչ միայն հայկական, այլեւ՝ անգլիական, ֆրանսական, թրքական եւ ռուսական մամուլը: Հետաքրքրական աշխատանք մը, որու վաւերագրական արժէքն ալ ակնյայտնի է:

ՍՕՍԵԱՑ ԱՆՏԱՌ

ՀԱՅԿ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

ՍԽՏՈՐԱՇԷՆԻ ՍՕՍԻՆ

Արցախ - Ղարաբաղի Մարտունի շրջանի Սխտորաշէն գիւղին մէջ սօսի մը կայ, որ տասնութ հարկանի շէնքի բարձրութիւնը ունի:

Այս ծառը Արմաւիրի Սօսեաց անտառէն Արցախ բերած են 2200 տարի առաջ: Այսպէս պատահած է: Արցախցի զօրավար մը փոքր զօրաջոկատով Արմաւիրի մօտ ջախջախեց թշնամիի մեծաթիւ զօրքը: Արքան կանչեց զօրավարը, գովեց անոր քաջութիւնը ու ըսաւ.

- Ի՞նչ նուիրեմ քեզի:

- Սրբազան սօսիի ոստ մը:

- Եղիցի: Իրաւ է, ես արգիլած եմ Սօսեաց անտառէն նոյնիսկ ոստ մը դուրս տանիլ, բայց քու սխրանքի առջեւ արքայական հրովարտակները կը կորսնցնեն իրենց ուժը: Մէկի փոխարէն քեզի երկու ոստ կը նուիրեմ:

Զօրավարը սօսիի ոստերը բերաւ Արցախ: Մէկը տնկեց Սխտորաշէնի դաշտին, միւսը՝ ներկայի Սօս գիւղին մէջ: Զարմանենդ թշնամին կտրեց այս երկրորդը եւ միայն գիւղին Սօս անունը պահեց ծառին յիշատակը: Սխտորաշէնի սօսին արմատ բռնեց ու պինդ փարեցաւ հողին: Շատ հողմեր անցան գլուխէն, բայց ծառը մնաց անսասան:

Արցախի ամենահին սրբազան ծառն է ան: Տակէն կը հոսի Տնջրու կոչուող սառնորակ աղբիւրը, որ յագեցուցած է Սխտորաշէնցի հին ու նոր շինականներու ծարաւը: Այդ աղբիւրի ջուրը շարժած է նաեւ ջրաղացի քարը եւ սնած հսկայ սօսին: Ծառը այնքան երկար չէր ապրեր եթէ Տնջրու աղբիւրը չըլլար:

Անոր փչակին մէջ կրնայ տեղաւորուիլ հարիւր, իսկ հովանիին տակ՝ երեք հազար հոգի:

Այս սօսիին հովանին վայելած են Մովսէս Խորենացին, Սայաթ Նովան, Րաֆֆին:

LIVRES REÇUS

LE KARABAGH

une terre arménienne en Azerbaïdjan

Patrick DONABEDIAN - Claude MUTAFIAN

Edité par le

Groupement pour le Droit des Minorités

Paris 1989.

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱՒԷՏԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ԸՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Եւ սակայն, Նշանը մատներով դրամ համրելու եւ դրամներ փոխանակելու համար չէր ծնած: Իր աշխարհը ուրիշ էր: Կը շահէր, բայց ինքն իրմէ գոհ չէր: Գործ մը, որպէսզի իրական գործ համարուի, պէտք է որ երկու ձեռքերդ, թեւերդ միասին աշխատին, եւ ճակտէդ քրտինք հոսի: Յոգնութիւն չպատճառող գործը գործ չէ: Օճառի ֆապրիք մը հաստատեց, նախ վարձու տեղ մը, յետոյ սեփական հողի վրայ եւ փառաւոր շինութեամբ մը: Պարսկաստանի աղէտին յիշատակը ընդմիշտ մոռցուած, ջնջուած՝ հիմա կրնայ նոր նախաձեռնութիւններու սկսիլ եւ Պր. Խոսրովին համարումը բարձր է կրտսեր եղբօրը հանդէպ: Միայն մէկ անգամ տեսած եմ երկու եղբայրներու տարակարծութիւնը, կատարեալ վէճ մը, հետեւեալ պարագաներուն տակ:

Նշանը հող մը գնած է Սեպիլի մօտերը, եւ կալուածաթուղթը պատրաստել կուտայ եղբօրը անունով: Ատոր համար Պր. Խոսրովը ստիպուած է խանութը ձգել եւ պաշտօնատուները երթալ ստորագրելու: Իրապէս ջղայնացած, կը պոռթկար Նշանին վրայ.

- Ծօ՛, սկսուտներուն համար ըլլայ՝ չորս ոտքով կը վազես կ'երթաս: Իմ անունիս ըրիր, որպէսզի քեզի գործ չմնայ եւ ակումբ երթաս: Ինչո՞ւ քու անունովդ գրել չես տար...

.

Օճառը մաքրուելու համար է, բայց օճառին պատրաստութիւնը՝ աղտեղութիւններու կուտակում մը: Տեղ մը մեքենաներ ձիթապտուղի կուտերը կը ճմլեն քիթ ծակող հոտերու մէջ, ուրիշ տեղ դժոխային կաթսայ մը կ'եռայ ու դժնետեսիլ երկու մարդիկ կը խառնեն տախտակէ երկար թիերով, ամէն կողմ աղմուկ - իրարանցում, տեղ մը եփած խմորը կը հոսի կաղապարներու մէջ, ուրիշ տեղ կուտակուած են չորնալու համար, բեռնատար մեքենաներ կուգան ու կ'երթան, եւ այս բոլորին մէջ պէտք է հետաղօտութիւն կատարել գտնելու համար Նշանը, աղտոտ հագուստներով եւ մրոտած դէմքով բանուորներուն մէջտեղ: Երջանիկ է սակայն: Իր տարրին մէջ է: Նշանն է...

*

Ներգաղթի արձանագրութիւնները սկսան: Առաջին գրուողներէն եղանք Նշանին հետ: Իմ թիւս 149 էր, Նշանինը՝ 150: Արձանագրուելու համար մէկ ոսկի պէտք էր տալ: Աննշան գումար մը, բայց ատոր շուրջ ալ առարկողներ կային: Նշանը քանի մը հարիւր ոսկի դրաւ սեղանին, «չունեցողներուն» համար, թէեւ կարելի չէր մտածել թէ մէկ ոսկի չունեցող մարդ կրնայ գտնուիլ: Սեղանը շրջապատողներուն զարմանք կը պատճառէր, որ ծանօթ «յետադիմականներս» ոչ միայն կ'արձանագրուինք Հայաստան երթալու, այլ նիւթապէս կ'ուզենք օգնել ուրիշներուն: Այն օրերու «յառաջդիմական» ուղեղներուն համար ըմբռնելի չէր ատիկա...

Արձանագրուելու եկած է նաեւ Մատամ Լուսիկը: Մատամ Լուսիկը չճանչցող չկար: Երիտասարդութեանը՝ թատրոններու մէջ թրքերէն երգող յայտնի երգչուհի մըն էր, բնիկ պոլսեցի եւ մաքուր հայախօս: Հիմա, տարիքը առած, խումբ մը աղջիկներու «մայրիկն» էր եւ քապարէ մը կը բանեցնէր: Սատանան երբ ծերանայ, կ'ըսեն, ճգնաւոր կը դառնայ: «Արթիստ»ներն ալ երբ ծերանան, կ'ըլլան փաթրօնա: Այնպէս որ, այդ կնոջ ներկայութիւնը հոն, ներգաղթի դրասենեակին մէջ, քիչ մը տարօրինակ էր եւ հեգնական սրախօսութիւններու առիթ կուտար:

Ներկաներէն մէկը, քիլիսցի երիտասարդ մը, հարցուց, անտաշ եւ կոպիտ թուրքերէնով, ու հեգնական.

- Մատամ Լուսիկ, հասկնանք, դո՞ւն ինչ «գործով» Հայաստան կ'երթաս, - երկիմաստ ժպիտներով, եւ շեշտը դնելով «գործ» բառին վրայ:

Մատամ Լուսիկը, արժանաւոր եւ վեհ կեցուածքով մը.

- Քեզի պէսներուն հայերէն խօսիլ սորվեցնելու համար...

*

Իրիկուն մը ակումբ կը մտնեմ ու Լեւոն աղան դէմս կ'ելլէ, յայտնապէս բորբոքած եւ անհամբեր.

- Թուրքիայէն փախած մարդ մը եկած քովս նստած է ... չորս ժամ է քեզի կը սպասէ...

(Շար. 4)

Տէր եւ Տիկին Մօրիս Մոռօ եւ Էրիք Մոռօ,

Տիկին Ալիս Թոմաըն (Գանատա),

Տիկին Սեդա Դերձակեան, աղջիկը՝ Իզապէլ եւ Թոռը,

Վարդեան ընտանիքները (Վիէննա),

Տիկին Հրանոյշ Աճէմեան (Մարսէյլ),

Աւետեան ընտանիքները (Մարսէյլ),

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց զարմիկին եւ ազգականին՝

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 2-ին, սրտի տաղնապի հետեւանքով:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Սեպտ. 7, Հինգշաբթի, ժամը 14-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Անիէռի նոր գերեզմանատունը (Քաթր - Ռութ), ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

(Շար. Ա. էջէն)

լողաւազան, մարզարահ, առաջին դասարանցիներու համար ննջարան, ճաշարան եւայլն: Ծրագրուած է համալիրը գործածութեան յանձնել 1990 Օգոստոսին:

ՆՈՒԷՐ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒՆ

Երեւանի լրագրողներու տունը կատարուած համախմբութեամբ մը վեց ինքնաշարժներ յանձնուած են աղէտեալ շրջաններու քանի մը թերթերուն ներկայացուցիչներուն. ինքնաշարժները գնուած էին «Մոսկովսկիէ Նովոսդի» շաբաթաթերթին քանի մը թիւերուն բարեգործական վաճառքէն գոյացած միջոցներով: Դիմելով Լենինականի, Կիրովականի, Սպիտակի, Ախուրեանի, Արթիկի եւ Անիի իր գրչեղբայրներուն, «Մոսկովսկիէ Նովոսդի»ի փոխ - խմբագիր՝ Ալ. Վայնշտայն յաջողութիւն մաղթած է վերաշինութեան աշխատանքներուն:

**

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՆՈՒԷՐԸ

Մխացեալ - Նահանգներու Հայ Եկեղեցիին ծխական Խորհուրդին հանգանակած միջոցներով Ստեփանաւանի մէջ պիտի կառուցուին 500 բնակարանով համալիր մը, դպրոց, մսուր - մանկապարտէզ, գրադարան, բաղմարուժարան, մարզամշակութային պալատ եւ հանրախանութ: Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի առաջնորդ Թորգոմ Արք. Մանուկեան լսած է թէ տրամադրելի գումարը հանգանակուած է հազարաւոր Ամերիկահայերէ, որոնք կ'ուզեն Հայաստանը բարգաւաճ ու աղէտին վէրքերը բուժուած տեսնել:

**

«ԱՐԱՐԱՏ» ՏՆՏԵՍԱՊԷՍ ԻՆՔՆԱՎԱՐ

Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է «Արարատ»ի հիմնադիր ժողովը, նուիրուած՝ «Արարատ» ինքնաֆինանսաւորման ակումբի մը ստեղծումին: Այսուհետեւ փութկոլի այս ակումբը կը գործէ տնտեսական կատարելապէս ինքնավար պայմաններու մէջ: Եկամուտները կը կազմեն խաղերու հասոյթը, անդամավճարները, յուշանուէրներէ, ծանուցումներէ գոյացած շահը եւայլն: «Արարատ»ի նախագահ ընտրուած է Կ. Փահլեւանեան, որ եղած է խմբագիր:

**

ԵՐԵՒԱՆ - ՎԻԶՊԱՏԸՆ ԿԱՊԵՐ

Երեւանի եւ Գերմանիոյ Վիզպատըն քաղաքին միջեւ մշակութային, գիտական կապերու համաձայնագիր մը ստորագրուած է Երեւանի «Նոր դար» մշակութային կեդրոնին եւ Վիզպատընի ժողովրդական կրթութեան եւ Մշակոյթի Միութեան միջեւ: Այս միութեան փոխ - նախագահը՝ Միխայէլ Ցեհներ եւ կինը Ազատի Մկրտիչեան պատմած են համաձայնագրին մասին: Առայժմ երկու տարուան համար է ան. գերմանական միութիւնն ու Վիզպատընի քաղաքապետութիւնը շտապօգ-

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Յակոբ Ասլանեան եւ ընտանիքը (Պէյրութ) կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտեմբեր 10, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց քրոջ եւ հօրաքրոջ՝

ՏԻԿԻՆ ՆՈՒԱՐԴ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆԻ

յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Այս տխուր առթիւ, Տիկին Մաքրուհի Ղազարոսեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՎԻԷՆ

ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՊԱՏԱՐԱԳ

Սեպտեմբեր 10, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10-ին, Վիէնի Սէն - Թէօտոր մատրան մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիէնի Դպրաց Դասին կողմէ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի «Տիրուհի Մխաքեան» մասնաճիւղը, շնորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆր. իր միօրեայ դպրոցին համար, Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Վարդան» խումբէն Պարգեւ Քահանայ Մերճանեանի յիշատակին:

INAUGURATION D'UNE PLAQUE

Inauguration d'une plaque le samedi 9 septembre à 11 h 30, dédiée à Charles DIRAN TEKEIAN, né à Marseille 6ème, 1887-1967 qui a vécu 142 rue Paradis, engagé volontaire dans la marine nationale durant la première guerre mondiale 1914 à 1918.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի «Տիրուհի Մխաքեան» մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկ Դեկտեմբեր 2-ին:

**

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը խնդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 Թուականները:

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

**

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պոմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12.30-ին, Պոմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

**

Կապոյտ Խաչի Պանեօ - Քաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի Թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26-ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

նութեան ինքնաշարժ մը կը նուիրեն Երեւանի: Ասկէ զատ երաժիշտներ, շարժանկարի արուեստագէտներ, երգչախումբ պիտի հրաւիրուին Գերմանիա:

**

ՆՈՒԷՐ ՓՈԼԻԿՐԱՖԻՍՏՆԵՐՈՒՆ

Աւստրիական ընկերութիւն մը Հայաստանի տպագրիչներուն ուղարկած է փոլիկրաֆիի արդիական սարքաւորումներ: Հրատարակչութեան տնօրէն Գ. Թորոսեան լսած է թէ Աւստրիացիներու նուէրին շնորհիւ գգալի կերպով կը բարելաւի Հայաստանի թերթերուն եւ ամսագրերուն տպագրութեան որակը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ի գիտութիւն իր անմոռանալի յիշատակը յարգողներուն՝ Վարդան եւ զաւակները՝ Նարդուհի եւ Վարուժան, իրենց սիրեցեալ կնոջ եւ մօր՝

ԱՐԱՔՍԻ ՔԻՒՓԷԼԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Քէշիշեան - Կուտուզեան)

մահուան 10-րդ տարելիցին առթիւ, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան, Կիրակի, Սեպտեմբեր 10, Մարսէյլ - Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ:

Այս առթիւ կ'ընեն հետեւեալ նուիրատուութիւնները. - Աղնաւուր Հայաստանին համար 500 Ֆր., «Յառաջ»ին 500, «Կամք» օրաթերթին 500 Ֆր., Դպրոցասէր Վարժարանին 500 Ֆր., Սամուէլ - Մուրատեան Վարժարանին 500 Ֆր., Հայաստան թերթին 300, Անարատ Յղութեան Քոյրերուն (Մարսէյլ) 500 Ֆր., Համազգայինի վարժարանին (Մարսէյլ) 500 Ֆր. (Դպրոցասէր, Սամուէլ - Մուրատեան եւ Աղնաւուր, ստանալ «Յառաջ»էն):

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թաղէոսեան» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր խաչուհիները Շաբաթ, Սեպտեմբեր 9, ժամը 16-ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

**

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պոմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Սեպտեմբեր 9, Շաբաթ օր, ժամը 14.30ին սովորական հաւաքատեղին:

A. A. A. S.

Offres d'emploi

L'A. A. A. S. recherche pour sa Maison de retraite de Gonesse, un infirmier (ou infirmière) diplômé, une aide-soignante et un cuisinier (ou cuisinière).

Téléphoner à : M. Armand Fesdjian,
Directeur de la Maison de retraite.
7, rue de l'Eglantier — 95500 Gonesse
Tél. : 39 - 85 - 24 - 24.

Cours NAREG
d'Enghien

(entièrement gratuits)

de la MATERNELLE
au BACCALAUREAT

journée continue pour ceux qui le désirent avec repas pris sur place.

Rentrée le 6 Septembre à 10 heures

8, rue Félix Faure — 95880 Enghien

Pour tout renseignement téléphoner au
48. 41. 49. 37
ou 34. 17. 29. 26

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի գիշերային դասընթացքներ չափահասներու համար, Երեքշաբթի երեկոները ժամը 19-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:
17, rue Bleue, 75009 Paris

Հետաքրքրուողները կրնան արձանագրուիլ Սեպտեմբեր 16 եւ 23-ին ժամը 15-էն 17՝ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, կամ՝ հեռաձայնելով՝ 43 - 02 - 85 - 16:

**

ԱՆԻԷՌ - ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՄԲ

Գառնիկ Յովհաննէսեան միօրեայ դպրոցի դասընթացքները կը վերսկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 13:
119, rue Hoche, Colombes

**

ԼԻՈՆԻ

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 - 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13-ին, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9-էն 12, կէսօրէ վերջ 14-էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14-էն 16.30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն:

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ.- 40 ռիւ տ'Արմէնի - 69003
Հեռաձայն. - 78 - 60 - 47 - 18

**

«ՏԱԹԵՒ» ՎԱՐԺԱՐԱՆ

«Մոնմորանսի»ի «Տաթեւ» վարժարանը որ 1988 - 1989 տարեշրջանը բոլորեց արդիւնաւոր կերպով, կը վերաբացուի Սեպտեմբեր 6, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 10-ին եւ կը սկսի իր դասաւանդութիւնները կանոնաւոր կերպով:

Վարժարանը չունի օրերու եւ ժամերու սեղմում: Կ'ընդունուին 6 տարեկանէ ըսկըսեալ մինչեւ Պաքալօրէայի վերջաւորութեան եւ անկէ վերջի աշակերտներ, ինչպէս նաեւ հայերէն սորվիլ փափաքող ամէն տարիքի անձեր:

Մանրամասնութեան համար դիմել.- 34 - 17 - 14 - 39 թիւին, Տիկին Սօնա Մոմճեանի, ամէն օր առաւօտէն մինչեւ ժամը 20:

Հասցէ. -
20, rue de l'Abreuvoir
95160 MONTMORENCY

**

ՍԷՆ - ԺԵՐՈՄ

Սէն - Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ երկօրեայ Հայ Վարժարանը կը վերաբացուի՝

Սեպտեմբեր 13, Չորեքշաբթի առտու ժամը 9-ին եւ դասերը կը սկսին նոյն ժամուն եւ կը տեւեն մինչեւ ժամը 12:

Դասատուն է՝ Եղիշէ Աւագ Քահանայ Փանոսեան:

Այդ օրը աշակերտները փոխադրող օթոքար չկայ:

Սեպտեմբեր 16, Շաբաթ օր դասերը կը սկսին կէսօրէ վերջ ժամը 2-ին, կը տեւեն մինչեւ ժամը 4:

Դասատուն է՝ Պր. Խաչիկ Եըլմազեան:

Սեպտեմբեր 20, Չորեքշաբթի օրը առտու ժամը 8.45-ին, աշակերտներուն օթօքարը անցեալ տարուան նոյն վայրէն՝ Ֆրէ Վալլօնէն աշակերտները կը փոխադրէ դպրոց եւ կը վերադարձնէ նոյն վայրը:

Դասագիրքերը եւ տետրակները նուէր կը տրուին աշակերտներուն:

Ուրեմն կը խնդրուի աշակերտներուն ծնողքներէն որ իրենց զաւակները դպրոց առաջնորդեն Սեպտեմբեր 13, Չորեքշաբթի օր առտու ժամը 9-ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8

VENDREDI
8 SEPTEMBRE
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

LE NUMERO : 4,00 F

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.095 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.095

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԲԱՔՈՒ

ՄԻՇՏ ՑՈՅՑԵՐ ԵՒ ՆՈՅՆ ՊԱՀԱՆՋԸ՝ Լ. ՂԱՐԱԲԱՂԸ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԿԸ ՊԱՏԿԱՆԻ…

Հարիւր հազար ցուցարարներ կրկին հաւաքուեր են Բաքուի Լենինի հրապարակը Չորեքշաբթի օր, միշտ նոյն գլխաւոր պահանջով՝ Ղարաբաղը Ազերիներուն կը պատկանի: Այս առնչութեամբ «Ժողովրդական Ճակատ»ի պատասխանատուներ հանդիպում ունեցած են Ա. քարտուղար Վէզիրովի հետ եւ այս վերջինը ընդունած կ'ըլլայ որ Ազրբէջանի Գերագոյն Խորհուրդը հեռատեսիլէն ուղղակի վերահաստատէ Ազրբէջանի գերիշխանութիւնը Լեռնային Ղարաբաղի վրայ:

Միւս կողմէ նոր զօրքեր (700) հասած են Բաքու, ուր արդէն 1500 զինուորական կայ: Ասոնք ղրկուած են, կը շեշտուի, ոչ թէ դադրեցնել տալու համար գործադուլի շարժումը, այլ՝ «Հայերը պաշտպանելու»…:

Գործադուլը մեծ վնասներ կը պատճառէ, 300 կառախումբ կեցած են: Երկաթուղիի Խորհրդային նախարարը՝ Կոնարեւ Բաքու գացած է: Նախապէս հեռատեսիլէն յայտարարած էր որ երկաթուղային ցանցը անշարժութեան դատապարտուած է Կովկաս, դէպի Պարսկաստան եւ հիւսիսային Ռուսաստան, ինչ որ տակնուվրայ կ'ընէ տնտեսութիւնը: Վնաս կը կրէ նաեւ Հայաստան:

Վէզիրով ալ կը խոստովանի որ այս գործադուլը, մանաւանդ փոխադրութեան միջոցներու, անշարժութեան կը մատնէ շրջանը, կը դատապարտէ «տաք գլուխ»ները եւ կը շեշտէ անհրաժեշտութիւնը՝ շարունակելու շփումները Հայաստանի հետ բոլոր մարզերուն մէջ փորձելու համար լուծել ստեղծուած վիճակը»:

Որքան ալ լուռ մնայ, ընդհանուր ձեւով կեդրոնական մամուլը, Արտաքին նախարար՝ Շեւարդնաձէ հարցազրոյցի մը ընթացքին («Կառավարութեան սուրհանդակ»ը պաշտօնական պարբերականին մէջ) չէ կրցած ծածկել «Ներքին դժուարութիւնները, որոնք անկասկած կը վնասեն արտաքին քաղաքականութեան»: Նախարարը կ'ըսէ նոյնիսկ. – «Կասկածներ կան դեռ Արեւմուտք, պերեստրոյկայի յաջողութեան կարելիութեանց վրայ, ոմանք կ'ըսեն թէ պէտք չէ աճապարել պատասխանելու այս կամ այն հարցին զոր կը դնէ Խորհրդային Միութիւնը, որովհետեւ ոչ ոք գիտէ թէ ինչ կը պատահի յետագային»:

**

Հայկական ճակատի վրայ կացութիւնը ծանօթ է: Ժողովուրդին գլխաւոր պահանջն է Գերագոյն Խորհուրդի արտակարգ նիստի գումարումը Սեպտեմբեր 20-էն առաջ, քանի որ Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նիստը կը գումարուի Սեպտեմբեր 25-ին:

Այսօր, մեր Բ. էջին վրայ կարելի է կարդալ Սուրէն Յարութիւնեանի ելոյթը, արտասանուած հեռատեսիլէն Օգոստոս 29-ին: «Langue de bois»ի բոլոր մրցանիշները կը կոտրէ հոն Հայաստանի Ա. քարտուղարը, որ իր կոչին մէջ, կը շեշտէ. – «Սա ես համարում եմ կոմունիստի իմ պարտքը, հայ մարդու իմ պարտքը», այլ խօսքով, չի վարանիր խոստովանելու թէ նախ՝ կոմունիստ է, ապա՝ Հայ:

Այս ելոյթը ունեցած էր Մոսկուայի հանդիպումէն առաջ (Հայ – ազերի՝ խորհրդային «Հոգատարութեան» ներքեւ): Աւելի ուշ ալ, այսինքն հանդիպման վաղորդայնին հարցազրոյց մը ունեցած է «Արմէնփրէս»ի թղթակցին հետ: Այս անգամ կ'անդրադառնայ Ղարաբաղի, որուն անունն իսկ յաջողած էր չտալ նախորդ ելոյթին մէջ եւ այնպէս ցոյց կուտայ որ մեծ վճռականութեամբ պաշտպանած է հայ ժողովուրդի կամքը Արցախի մասին: Երա՞նի թէ…:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՐԱՒԻ ԱՓՐԻԿԷԻ մէջ տեղի ունեցան երեսփոխանական ընտրութիւններ, որոնցմէ դուրս կը մնային սեւերը: Իբրեւ բողոք գործադուլի դիմեցին:

ՀՈԼԱՆՏԱՅԻ ընտրութիւններուն քրիստոնեայ – դեմոկրատները յաղթական դուրս ելան:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ Եպիսկոպոսութիւնը բացարձակապէս համակարծիք է կարդինալ Կլէմպի, ինչ կը վերաբերի Աուշվիցի կարմելին չտեղափոխուելուն եւ կը կրկնէ, ինչ որ ըսած էր դերպ. Կլէմպ՝ Ժընեւի համաձայնութիւնը ստորագրողները ձեռնհաս չէին եւ նոր բանակցութիւններ պէտք է ըլլան: Բանակցողներն էին ծիրանաւորներ՝ Տըքուրթրէ եւ Լիւսթիժէ (այս վերջինը՝ ծագումով հրեայ):

ՔԼՕՏ ՕԹԱՆ – ԼԱՌԱ, Ազգային Ճակատի երեսփոխան եւրոպական Խորհրդարանը, որուն բացումն ալ կատարեց իբրեւ երիցագոյն անդամ, մինչ բազմաթիւ երեսփոխաններ դուրս կ'ելլէին, հակահրեայ ծանր խօսքեր ըրած է, պատասխանելով «Կլօպ» ամսաթերթի հարցումներուն: Մինչ ձայնասփիւռի Ֆրանս – Ինթէր կայանի խմբագրութիւնը կ'որոշէր Հինգշաբթի օր չարձագանգել արտասանուած խօսքերուն, անոնց չափէն աւելի անվայել բնոյթին համար, գլխաւոր մամուլը մէջբերումներ կը հրատարակէր: Քլոտ Օթան – Լառա կ'ըսէ ի մէջ այլոց. – «Երբ ինծի ցեղասպանութեան մասին կը խօսին, կ'ըսեմ՝ ամէն պարագայի մէջ, Սիմոն Վէյլը փախցուցին եւ իր տեղահանութիւնը առած, մանաւանդ լին կը նուաղէ անոր հետ: Բայց վերադարձաւ եւ շատ առողջ է: Ուրեք կամ չուրեք, մաս կը կազմէ ցեղի մը, որ կը փորձէ տիրապետել»: Առաջին ձայն բարձրացնողներէն մէկը եղած է Լէօթար, որ ամօթալի կը գտնէ որ նման անձ մը կարենայ մաս կազմել եւրոպական Խորհրդարանին եւ նկատել կուտայ որ՝ «արտայայտութեան ազատութիւնը կը կենայ հոն, ուր կը սկսի ատելութեան դարչանքը»: Ենթական, Օթան – Լառա կ'ուրանայ իրեն վերագրուած խօսքերուն մէկ մասը եւ կը յայտնէ թէ կը հրաժարի եւրոպական Խորհրդարանէն, առանց հարցերը իրարու կապելու:

ՏԱՆԻԷԼԸ ԺԻԼՊԷՐ, նախկին խօսնակուհի հեռատեսիլի Ա. կայանի, մեղադրանքի տակ առնուեցաւ առաւ – փոխառութեան համար եւ Նիսի բանտը դրուեցաւ: Ի՞նչ ըրած է, պարզապէս իր նկարով ու վկայութեամբ ծախել տուած է «բախտ – բերող մատանի մը»: Բազմաթիւ պարբերականներու մէջ մեծ ծանուցում մը ապահովութիւն կուտար որ «կ'ուզէ բաժնել ուրիշներու հետ այն գաղտնիքը որ իրեն բախտ բերած է»: Մատանին կը ծախուէր 189 ֆրանքի (արժած էր 2 ֆրանք) եւ կ'ըսուէր թէ գոհացում չտալու պարագային, վճարուած գումարը ետ կը տրուէր, ինչ որ անշուշտ չէր ըլլար եւ այս ձեւով արդէն 400 հազար մատանի ծախուած էր: Ամէն պարագայի մէջ, ուրիշներու կարգին, իրեն ալ բախտ չբերաւ…:

ՄԻՆՉ ՄԵՆՔ ԳԻՐՔԵՐԸ Կ'ԱԶԱՏԱԳՐԵՆՔ

Իրականութեան մէջ գունաւոր նկար մըն է, օրաթերթին լման էջին մեծութեամբ. գունաւոր նկար մը, ուր սակայն սեւը կը տիրապետէ: Սեւազգեստ, սեւ լաչակով ծածկուած գլուխը տխրացած աչքին մէջ առած մամիկ մը ինքն իր վրայ ծալուած, նստած է դիմացս: Ան՝ անկոչ եկուորին պէս որ հէքեաթներու իրիկուն մը յանկարծ գիւղին ծայրի հիւղակին դուռը կը զարնէ, դուրս կուգայ օրաթերթին էջերէն անակնկալօրէն, երբ աչքերս քաղաքական լուրերու, բախումներու, ոճիր – արկածներու սիւնակներուն մէջ բոլորովին ուրիշ բան տեսնելու պատրաստուած են: Սեւ մամիկին խռովչացած աչքե՞րն են, տխրացած մատնե՞րը, թէ սա սեւ լաչակը, որ ամէնէն աւելի կը շեշտեն նմանութիւնը՝ տառապանքի ոսկորէ ուրի՛շ արձանի մը հետ որ մեծ մայրս էր: Լուռ է պատկերին մամիկը; դէմքին դամուած նայուածքը ընդմէջ տարած է լեզուին դերը. սակայն ինծի կը թուի թէ ան հիմա կոտրտած ձայնով մը, չեմ գիտեր քանի՛ հազարերորդ անգամ ըլլալով, պիտի վերսկսի Աքսորի պատմութիւն մը պատմել: Բնաւ չյոգնեցաւ, չձանձրացաւ վերսկսելէ, գիտնալով հանդերձ թէ «պատմութիւնը» նոյն ծիրին վրայէն սողալով պիտի հասնէր միշտ նո՛յն վախճանին: Չյոգնեցաւ, չձանձրացաւ, ոչ ալ նկատի առնել ուզեց մե՛ր ձանձրոյթը. Աքսորի պատմութի՞ւնը՝ նորէ՞ն: Ի՞նչ կար տակաւին չպատմուած, երբ գոց գիտէինք ամէն մէկ մանրամասնութիւն:

Պատկեր – մամիկին «պատմածին» մէջ ալ կան նոյն բաները, նոյն բառերը մինչեւ իսկ. «ամէն բան եղածին պէս ձգեցինք»ը, «քշեցին»ը, «գիւղը պաս – պարապ մնաց»ը…: Ու Թրքական օրաթերթին ամբողջ էջը գրաւած այս նկարը, մամիկին պատմութեան այդ նմանութիւնները – կրկնութի՛ւն պիտի ըսէի – ոչ վրէժի, ոչ ալ մխիթարութեան զգացումներ կ'արթնցնեն մէջս: Կը զարմանամ միայն. անհանդստութեան, խռովքի խառնուրդ զարմանք մըն է ատիկա: Խեղուած, ծուռ ու մուռ մնացած – հագի՛ւ մնացած – հողակտոր երկիրս քովն ի վեր, ծովերէ ծով փռուած հարուստ, մարդաշատ Թուրքիան կրկնութիւններու մամիկին նկարով օժանդակութեան կոչ կ'ուղղէ իր հայրենակիցներուն, որպէսզի դիւրանայ Պուլկարիայէն «վտարուած» իրենց ցեղակիցները պատսպարելու, տեղաւորելու գործը: Այն զանգուածին, որուն «ամբողջ ստացուածքը, հողը գրաւուած է ու ախոռը բաժին ինկած»:

Ցապաղած, փոքր վրէժի մը գոհունակութի՞ւնը, կամ մխիթարութեան դիւրին զգացո՞ւմ մը պէտք է զար այդ կոչէն, չեմ գիտեր: Կը զարմանամ միայն. Թերեւս այսքան յեղյեղուկ ու անկայուն գտնելով այնքան ծանր, կարծր հասկացութիւններ – աքսոր, բռնագրաւում, վտարանդի –, որոնք աներեւոյթ զօրութեան մը քմայքով կարծես, յանկարծ կը ցատքեն տասնամեակներու վրայէն, ու կը տեղաւորուին այս անգամ հանդիպակաց գիրքերու վրայ: Օրաթերթը մեկդի դնելէ ետք ալ, շուարածի տպաւորութիւնը կը շարունակուի մէջս. միայն այդ:

Իսկ վրէժի, մխիթարութեան, նաեւ յապաղած ուրախութեան մը, եւ ինչո՞ւ չէ, հպարտութեա՛ն զգացումիս աղբիւրը ծուարած է փեթթուած, ափ մը ձգուած, ժանիքներու եւ ճանկերու միջեւ ամփոփուած սա հողակտորին մէջ: Հոնկէ եկած քանի մը տողնոց լուրը սպունգի պէս կը ծծէ բոլոր այդ զգացումներս. – «Երեւանի Ա. Միասնիկեան պետական գրադարանին մէջ զանգուածային օգտագործման վերադարձուած են շուրջ իննհազար անուն գիրք, տասներկու հազար ամսագիր ու երկու հարիւր իննիսուն թերթ, որոնք տասնամեակներ շարունակ, անհասկնալի պատճառներով «բանտարկուած» էին ու այսօր վերջապէս «արդարացուած» են»:

Ոսկրոտ մատներով ու սեւ լաչակով մամիկին պատմութիւնը ես շատոնց գիտեմ. բայց սիրածներս նո՛ր պատմութիւններ են. վերջապէս ազատագրուած մեր գիրքերուն, թերթերուն մասին պատմուածներուն նման:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՕԳՍՏ. 30 / ՍԵՊՏ. 5)

Գ. ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը քննած է Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնադրամին որոշումը այս տարուան ընթացքին Հայաստանին 450 հազար տոլար յատկացնելու հարցը:

Կառավարութիւնը հաստատած է Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի Կոմիտէի այն առաջարկը, ըստ որուն այդ գումարով արտասահմանի մէջ պէտք է ապսպրուին գիտական կարգ մը կեդրոններու համար սարքաւորումներ, սրտաբանութեան, համաճարակաբանութեան սարքեր ու գործիքներ:

Վերոյիշեալ գումարէն զատ, հիմնադրամը 50 հազար տոլար յատկացուցած է Մատենադարանի, Հայաստանի Ակադեմիայի հիմնական գրադարանի, ինչպէս նաեւ «Ա. Միասնիկեան» գրադարանի ու Երեւանի համալսարանի կարիքներուն համար:

Հինգ հարիւր հազար տոլարը Հայաստան կը ղրկուի, նախ եւ առաջ որպէս բժշկական ու գիտական սարքաւորումներ, դեղօրայք: Հիմնադրամին գիտութեան հաստատութիւններուն եւ Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիային միջեւ համաձայնագիր կնքուած է մանրէակենսաբանութեան մարզի մէջ կապեր հաստատելու վերաբերեալ:

**

ՕԴԱՅԻՆ ԿԱՄՈՒՐՋԸ ԿԸ ԳՈՐԾԷ

Ուկրանացի շինարարները 650 հազար քառակուսի մեթր բնակելի տուն կը կառուցանեն Կիրովականի, Ղուկասեանի եւ Սպիտակի շրջաններուն մէջ: Անոնք նախընտրած են միաքար տուներու կառուցման մեթոտը որ արագ կ'ընթանայ ու բարձր որակով բնակարան կ'արտադրէ. անհրաժեշտ սարքա-

(Շար.ը Դ. էջ)

Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԵՌՈՒՍՏԱՏԵՍԻԼԷՆ

(ՕԳՈՍՏՈՍ 29)

Թանկագին ընկերներ, հայրենակիցներ,

Վերջերս ստեղծուած իրավիճակը ինձ ստիպում է դիմել Հանրապետութեան աշխատաւորներին։

Մեր ապրած ժամանակը լի է տրամաթիզմով, տագնապներով ու յոյսերով։ Վերակառուցումը հզօր ազդակ է հաղորդել մեր ժողովուրդի ազգային ինքնագիտակցութեանը, մեզ վստահութիւն ներշնչել որ դեմոկրատացումը եւ հրապարակայնութիւնը նպաստակ կը դնեն աւելի ակտիւօրէն լուծել քաղաքական, ընկերա–տնտեսական եւ մշակութային կեանքի խնդիրները։ Երկրում դժուարին պայքար է մղւում ազգային քաղաքականութեան լենինեան սկզբունքների վերականգնման, պատմութիւնը սպիտականութեան, լճացման ժամանակների կուտակումներից մաքրելու համար։

Մենք, խօսք, չափազանց ծանր, դժուարին ժամանակներ ենք ապրում։ Մեր շրջանում խաղաղութիւնը ծայր աստիճան չկայացել է, դարձել օրհասական։ Ճշմարտութեան հանդէպ մեղանչած չեմ լինի եթէ ասեմ որ Հայաստանի ու Ադրբեջանի միջեւ լարուածութիւնը հասել է գագաթնակէտի։ Երկու ժողովուրդները կանգնած են իր հետեւանքներով վտանգաւոր առճակատման առջեւ։ Նրանց խորթացումը վերածւում է թշնամանքի։ Եկէք իրերն իրենց անուններով կոչենք։ Մենք կանգնած ենք ազգամիջեան պատերազմի եզրին։

Անմեղ զոհուած մարդկանց արիւն, հազարաւոր գաղթականներ, մոխրացած տներ, հողեմաշ ջղային մթնոլորտ՝ ահա այն, ինչ ունենք մենք այսօրուայ դրութեամբ։ Լարուածութեան յետագայ բորբոքումը մայրերի վշտից ու արցունքից բացի ուրիշ ոչինչ չի կարող բերել երկու հանրապետութիւնների ժողովուրդներին։ Հայաստանը դարերի փորձութեանն է դիմացել․ նա դիմագրաւեց անգամ սարսափելի երկրաշարժին։ Եւ միթէ մենք այժմ զաւակներ պիտի կորցնենք ազգային երկպառակութեան պատճառով։

Ես դիմում եմ ձեզ, Թանկագին հայրենակիցներ, հաւատացած եմ որ իմ խօսքերը արձագանք կը գտնեն ձեր սրտերում։ Սա ես համարում եմ կոմունիստի իմ պարտքը, հայ մարդու իմ պարտքը։

Մենք բազմիցս խօսել ենք ստեղծուած իրադրութեան իրական պատճառների ու հանգամանքների մասին, այդ թւում նաեւ խորհրդային ժողովրդական դեպուտատների համագումարում։ Այսօր խօսքն այլ բանի մասին է։ Չէ որ այս ճգնաժամը կարող է աղէտի վերածուել, եթէ մենք վճռականօրէն եւ հաստատակամօրէն չընդդիմանանք դրան։

Մերժելով ամէն մի բռնութիւն, մենք մշտապէս անվարան կը պաշտպանենք մեր ժողովրդի պատիւն ու արժանապատուութիւնը, նրա դերիչխան իրաւունքները, վճռական հակահարուած կը տանք այն բոլոր կոչերին ու գործողութիւններին, որոնք սրում են իրադրութիւնը, դրանով իսկ վնաս հասցնում ազգամիջեան յարաբերութիւններին։

Մեր ժողովրդի իմաստնութիւնն ու համբերատարութիւնը, ցանկացած, անգամ ամենաանբարենպաստ հանգամանքներում արարելու նրա ընդունակութիւնը քաջ յայտնի են։ Այդ յատկանիշները նրան հնարաւորութիւն են տուել տոկալ, դարերի ընթացքում այսօրուան հասցնել իր ստեղծագործական հանճարը, մշակոյթի իր գլուխ գործոցները։

Վստահ եմ որ մեր ժողովուրդը հաւատարիմ կը մնայ դարերի ընթացքում մշակուած իր վսեմ յատկանիշներին։ Եւ այսօրուայ աննախադէպ շիկացած մթնոլորտում նա հանդէս կը գայ որպէս խաղաղութեան ու արդարութեան որպէս օրինականութեան ու իրաւակարգի ջատագով։

Ատելութիւնն ու թշնամանքը անապատի անծայր ու յոգնատանջ ճանապարհի պէս չեն հասցնի որեւէ նպատակի։ Մենք մեր գործերում ու մտորումներում պէտք է ելնենք այն բանից որ խորհրդային երկու ժողովուրդներին վիճակուած է ապրել կողք կողքի։

Ժողովուրդները կարող են, ժողովուրդները պէտք է համաձայնութեան գան։ Ես դիմում եմ Հանրապետութեան կոմունիստներին, բոլոր աշխատաւորներին, դիմում եմ մտաւորականութեանը, մեր վետերաններին ու կանանց, երիտասարդութեանը, նախաձեռնող խմբերին եւ շարժումներին յանուն հայ ազգի իղձերի, յանուն նրա նուիրական նպատակների՝ եկէք խելամիտ ուղիներ որոնենք երկու ժողովուրդների փոխըմբռնման համար, եկէք կամուրջներ գցենք ազգամիջեան երկպառակութեան անդունդի վրայով։

Ուզում եմ ձեզ տեղեկացնել, որ Խորհրդային Կեդրոնական Կոմիտէի նախաձեռնութեամբ, օրերս Մոսկուայում կը կայանայ Հայաստանի եւ Ադրբեջանի Կեդրոնական Կոմիտէների Բիւրոների անդամների հանդիպում։ Ես յուսով եմ, որ այդ երկխօսութիւնը, որքան էլ այն դժուարին լինի, կարող է մեր երկու Հանրապետութիւններին օգնել դուրս գալու ճգնաժամային վիճակից։ Մարդկանց սուր կերպով յուզող հարցերը կարող են լուծուել միայն արդարացի, սահմանադրական ուղիով։ Այլ կերպ չի կարելի ոչ լուծել դրանք, ոչ էլ խանգարել դրանց լուծմանը։ Այս ճշմարտութիւնը պէտք է իւրացնեն ամէնքը։

Ուշադրութեամբ խորամուխ եղէք «Կուսակցութեան ազգային քաղաքականութիւնը արդի պայմաններում» խորհրդային կոմունիստական կուսակցութեան ծրագրի նախագծին, որը համա–ժողովրդական քննարկման է դրուած։ Այդ փաստաթուղթը պարունակում է Խորհրդային Միութիւնում բնակուող բոլոր ազգերի ու ազգութիւնների ճըշմարիտ իրաւահաւասարութեան ըմբռնումը։ Այստեղ նախատեսուած են խորհրդային դաշնակցութեան վերակառուցման մի շարք միջոցառումներ։ Ծրագրի առթիւ այս օրերին ստացւում են բազմաթիւ դիտողութիւններ ու առաջարկութիւններ, որոնք կապուած են մասնաւորապէս ազգամիջեան բախումների լուծման հետ։ Դրանք բոլորը ամենայն ուշադրութեամբ կը քննարկուեն։

Անշուշտ, կարեւոր որոշումներ կ՚ընդունուեն Խորհրդային Կեդրոնական Կոմիտէի ազգամիջեան յարաբերութիւններին նուիրուած առաջիկայ պլենումում։ Պլենումը առանձնակի ուշադրութիւն կը նուիրի ազգային շահերի, ազգային արժէքների պաշտպանութեան իրական մեխանիզմների մշակման, խորհրդային դաշնակցութեան կատարելագործման հարցերին։ Պլենումի առաջարկութիւնները կը դրուեն երկրի պետական իշխանութեան բարձրագոյն մարմնի՝ խորհրդային ժողովրդական դեպուտատների համագումարի քննարկմանը։ Մեր շրջանում իրադրութեան կարգաւորման անյետաձգելի հարցերը, ինչպէս գիտէք, քննարկման առարկայ կը դառնան նաեւ Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի աշնանային նստաշրջանում։

Ես այսօր մեր ժողովրդին կոչ եմ անում միաւորել իր մտաւոր ու բարոյական ուժերը։

Այսօր մենք այնքան շատ հոգս, այնքան ոյժ ու վիշտ ունենք որ չենք կարող յանձնուել զգացմունքներին եւ կրքեր խրախուսել։ Մեր ընդհանուր հոգսը ազգային չլուծուած հարցերն են, մեր ամէնքիս ցաւը՝ երկրաշարժից տուժածները, գաղթականները, մարդիկ, որոնք կորցրել են հարազատներին ու մերձաւորներին, կորցրել են տուն ու տեղ, աշխատանք, հանգիստ։ Մեր պարտքն է նրանց շրջապատել հոգատարութեամբ, նրանց որքան կարելի է շուտ վերադարձնել բնական կեանքի, վերականգնել երկրի երեսից ջնջուած քաղաքները եւ գիւղերը։ Դրա համար մեզ խաղաղութիւն է հարկաւոր։ Ժամանակն է, որ վերջ տրուի անիմաստ ու վտանգաւոր առճակատմանը։ Բարիդրացնութիւնը մեր երկու ժողովուրդների գոյակցութեան միակ ուղին է։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԵՐԳԻԾԱՆՔ

ՄԱՐՍԵՑԻՆԵՐԸ ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ

ԵԴՈՒԱՐԴ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(Բ. եւ վերջ)

Լսուեցին հատուկենտ ծափեր առաջին շարքից։

Յոբելեանական երկխօսութեան հարցերը չորսն էին․

«Յարմա՞ր վայր է ընտրել Արգիշտին՝ Մենուայի որդին, Էրեբունի – Երեւանի կառուցապատման համար»։

«Մարմնի ո՞ր մասով են մտածել այն ղեկավարները, որոնք Երեւանը դարձրին մեծ քիմիայի մայրաքաղաք, իսկ փոքրիկ Հայաստանը՝ մեծ քիմիայի Հանրապետութիւն»։

«Ո՞ւմ է պատկանում շրջակայ միջավայրի աղտոտման առաջնութիւնը․ արդիւնաբերութեա՞նը, թէ՞ տրանսպորտին»։

«Ի՞նչ դեր եւ նշանակութիւն ունի բնութեան պահպանութեան պետական կոմիտէն բնութեան պահպանութեան գործում»։

– Ես գտնում եմ, որ Արգիշտի Մենուայիչը շատ յարմար վայր է ընտրել Էրեբունի – Երեւանի կառուցապատման համար, – կրքեր բորբոքելու միտումով ասաց ինքնուս ճարտարապետ Վարշամեանցը։

– Ձեր կարծիքը պարզապէս անգիտութեան հետեւանք է, – բռնկուեց պրոֆեսիոնալ վիճող Ջեթոյեանը։ – Ժամանակակիցների վկայութեամբ, եղանակի բիւրոն քամու վերաբերեալ փչովի տուեալներ է ներկայացրել մեր սիրելի Թագաւորին։ Ինչպէս գիտէք, Երեւանում ցերեկները քամի չի լինում, այդ պատճառով քիմիական գործարանների եւ աւտոմեքենաների թունաւոր կազերը կուտակւում են փոսի մէջ տեղադրուած մեր սիրելի մայրաքաղաքում, առաջացնում ալերգիա, երկարատեւ բրոնխիտ, կարճատեւ Փարինգիտ, պատասխանատուութեան կորուստ, յուսահատութիւն, ընկճուածութիւն։ Կասկած կայ, որ սեփական դաշտում մեր սիրելի «Արարատ»ի անյաջողութիւնները պայմանաւորուած են օդի աղտոտուածութեամբ։

– Այո, Ջեթոյեանին յարեց պատմաբան Դիմիկեանը, – դա անցեալի ամենակոպիտ սխալն է։ Պալատականներն իմացել են քամու կրաֆիկը եւ Թագաւորին խորհուրդ են տուել Էրեբունի ամրոցը կառուցել Սեւանի շրջանում կամ Աղվերանում, որտեղ դեռ նոմենկլատուրային քոթէջներ չկային։ Սակայն Նորին արեգակնափայլութիւնը արհամարհել է ստոբալքեաների կարծիքները, կառուցապատման որոշումն ընդունել միանձնեայ։

Երկխօսութեան մասնակիցները դատապարտեցին Արգիշտի Առաջինի վոլիւնտարիզմը եւ անցան երկրորդ հարցի քննարկմանը։

– Երեւանի քիմիացման գաղափարը ծնուել է նախկին ղեկավարների «գլուխ» կոչուող մարմնամասում, – ասաց Փանոսեան ազգանունով մի հնապաշտ։

– Պարզապէս յերիւրանք է, – առարկեց Նազարեան ազգանունով մի հնատեսց։ – Երեւանը մեծ քիմիայի քաղաք դարձնելու գաղափարը ծնուել է ղեկավարների ուրիշ մարմնամասում, որտեղ մտածող բջիջներ չկան։

– Ճիշդ է, – բացագանչեցին շատերը, – ատոմակայանի գաղափա՛րն էլ այդ մասում էր ծնուել։

– Մեր նախկին ղեկավարները հեռատես են եղել, – շարունակեց Փանոսեան ազգանունով հնապաշտը։ – Նրանք կանխագուշակել են, որ տասնամեակներ յետոյ ամբողջ աշխարհը պայքարելու է շրջակայ միջավայրի ապականման դէմ։ Եւ որպէսզի մենք՝ Հայերս, դուրս չմնանք համընդհանուր պայքարից, հրամայել են ստեղծել հզօր քիմիական արդիւնաբերութիւն։ Յիշենք առաջնորդի խօսքը․ «Մեր երկիրը ամէն ինչ ունի, միայն կաուչուկ չունի։ Շուտով մենք կաուչո՛ւկ էլ կ՚ունենանք»։

Մեծ մարգարէն նայել է քարտէզին, մատը դրել է Երեւանի վրայ ու ասել․

– Հո՛ս։

Գործարանը կառուցուել է հարուածային թափով․ «Երկրին՝ կաուչուկ, Երեւանին քլորոփրէն» նշանաբանով։

Հաւանաբար լսել էք, որ Միաւորուած ազգերի Կազմակերպութիւնը մոլորակի մասշտաբով էկոլոգիական համաժողով է նախապատրաստում։ Համոզուած եմ՝ Երեւանի ներկայացուցիչն իր արժանի տեղը կը զբաղեցնի նախագահութիւնում, քանզի բնակչութեան մէկ շնչին ընկնող թունաւոր արտանետումների քանակով մեր քաղաքը աշխարհում գրաւում է մրցանակային երկրորդ տեղը։

– Ներեցէք, իսկ ո՞ր քաղաքն է գրաւում առաջին տեղը, – հետաքրքրուեցին մարսեցիները։

– Առաջին տեղը առայժմ Թափուր է, եւ կը գրաւի ա՛յն քաղաքը, որի բնակչութիւնն այլեւս գոյութիւն չի ունենայ, – պատասխանեց էկոլոգիական պայքարում կոփուած մեր սրամիտ հրապարակախօսներից մէկը։

– Չեմ հասկանում, թէ ինչո՞ւ էք կըպել քիմիայից։ Մի՞թէ աւտոմեքենաներն աւելի քիչ են թունաւորում Երեւանի մթնոլորտը, – ասաց Հանրապետութեան գլխաւոր թունագէտ Մազմանեանը եւ հրապարակեց թուական տուեալներ։ – Տասնհինգ տարի առաջ աւտոմեքենաները մէկ ժամում արտանետում էին երեք հարիւր հազար խորանարդ մետր վնասակար կազեր, հինգ տարի առաջ՝ եօթը հարիւր հազար խորանարդ մետր, հիմա՝ միլիոնից աւելի։

Եթէ ձեռնարկութիւնների թոյնը նախ բարձրանում է, յետոյ իջնում ու տարածւում, ապա տրանսպորտի թոյնը անմիջապէս մտնում է անցորդների քթերը։ Ինչքան մեծ է քթի ծաւալը, այնքան շատ կազ է լցւում, մանաւանդ՝ իւրաքանչիւր քիթ ունի երկու անցք։

– Կարելի է պլաստիկ վիրահատումով քթածակերից մէկը վերացնել, – իր տեսակէտը յայտնեց քիթ–կոկորդի նեղ մասնագէտ Ծատուրեանը։ – Դրա շնորհիւ կիսով չափ կը կրճատուի ներշնչուող օդի քանակը, հետեւաբար կիսով չափ քիչ վնասակար նիւթեր կը թափանցեն օրգանիզմ։

Ծատուրեանի տեսակէտի շուրջը կատարուեց մտքերի աշխոյժ փոխանակութիւն։ Երկխօսութեան մասնակիցներն իրար հետ փոխանակեցին տասնչորս միտք․ ութը՝ քթածակի վերացման դէմ, վեցը՝ կողմ։ Փոխանակման չարժանացաւ միայն մէկ միտք․ վերացնել բոլոր քթածակերը եւ դրանով աւարտել մթնոլորտի մաքրութեան համար մղուող պայքարը։

Երրորդ հարցի կապակցութեամբ առաջարկութիւն եղաւ կազմել հեղինակաւոր յանձնախումբ, որը խորամուխ կը լինի ինչպէս ձեռնարկութիւնների, այնպէս էլ աւտոմոբիլների արտանետումների մէջ, կը ճշտի դրանց քանակը, որակը, նուազելու կամ աւելանալու միտումը, եւ պարզ կը դառնայ, թէ ո՞ւմ պէտք է տալ շրջակայ միջավայրի աղտոտման առաջնութիւնը։

Վերջին հարցի քննարկումը վերածուեց պլիւրալիզմի, ինչպէս կ՚ասէին լճացման տարիներին՝ վառ ցոյցի։

– Բնութեան պահպանութեան կոմիտէն ունի մեծ դեր եւ մեծ նշանակութիւն։

– Ոչ դեր ունի, ոչ՝ նշանակութիւն, որովհետեւ ոչ փող ունի, ոչ՝ իշխանութիւն։

– Բնութեան պահպանութեան կոմիտէն յուսալի պատնէշ է դէպի կործանում քայլող բնութեան ճանապարհին։

– Ոչ թէ պատնէշ է, այլ՝ պատմութեան խօսուն վկայ։ Գիտական կանխատեսումների համաձայն, յիսուն տարի յետոյ Հանրապետութիւնում բնութիւն չի լինի։ Մեր միամիտ յետնորդները կը կարծեն, թէ աշխարհի ստեղծման ժամանակ Հայաստանի համար նախատեսուած բնութիւնը տուել են ուրիշ կազմակերպութեան։ Բնութեան պահպանութեան կոմիտէն, որն անհամեմատ եր–

կար կ՚ապրի, քան իր պահպանած բնութիւնը, սերունդներին կը պատմի ողջ ճշմարտութիւնը մեր ձեռքով կործանուած բնութեան մասին:

– Հարցեր կա՞ն, – հարցրեց երկխօսութեան դիրիժորը՝ էկոլոգիական կենտրոնի տնօրէն Բարխուդարեանը: – Խնդրեմ, ընկեր:

– Ջնհակցանք, էս մարսեցիներին ինչո՞ւ էք հրաւիրել:

– Հրապարակայնութեան համար, – հայերէն պատասխանեցին իրենք՝ մարսեցիները:

փողոցներում, հասարակական վայրերում ու ամէնուր չափից աւելի բարձրաձայն խօսելու մեր սովորոյթի շնորհիւ այլմոլորակայինները հինգ–վեց ժամում սովորել էին Հայոց լեզուն, եւ նրանց արտասանած մի զոյգ հայերէն բառերը ծախերի փոթորիկ առաջացրին դահլիճում:

Երկխօսութիւնն աւարտուեց երրորդ օրուայ գիշերը:

Մասնակիցները որոշեցին նորից հաւաքուել, աւելի երկար ու առաւել համգամանօրէն խօսել նոյն հարցերի շուրջը:

Ապա կայացաւ միջմոլորակային ասուլիս: Պատասխանելով երկրաբնակների հարցերին, մարսեցիները խոստովանեցին, որ Երեւանը տիեզերքի ամենագեղեցիկ քաղաքն է, եւ որ իրենց վրայ անջնջելի տպաւորութիւն են թողել ասուլիսի մասնակիցների սկզբունքայնութիւնը, բանավիճելու բարձր կուլտուրան, յարգալից վերաբերունքը ուրիշի կարծիքի նկատմամբ, խօսելու անսպառ էներգիան:

Եղբայրական մոլորակի բնասէրները խնդրեցին իրենց տեղեակ պահել յառաջիկայ երկխօսութեան մասին, որպէսզի այդ առիթով դառն ծանօթանալու Հանրապետութեան էկոլոգիական վիճակին:

– Սիրով, – ասաց ընկեր Բարխուդարեանը, – նորէ՛ն համեցէք: Ձեզ կը տանենք Կիրովական, ցոյց կը տանք քիմիական կոմբինատը, կը ծանօթանաք տարեկան աղէտից փրկուած կիրովականցիների հետ, որոնց գլխին է՛ն գլխից կախուած է քիմիական աղէտի վտանգը:

Կը տանենք Ալավերդի, ցոյց կը տանք լեռնամետալուրգիական կոմբինատը, որը պղնձապատում էր Լոռուայ ծառերը, թփերը, բանջարա–բոստանային կուլտուրաները, թունաւորում մարդկանց, ու հիմա կանգնել է, որովհետեւ անելիք չունի, բուսականութիւնը ամբողջապէս պղնձապատուած է, բնակչութիւնը լիովին թունաւորուած է:

Կը տանենք Ագարակ, ցոյց կը տանք պղնձամոլիբդենային կոմբինատը, կը տեսնէք արտանետումներից պղնձագոյն դարձած ագարակցիներին, որոնց մի այլազգի վայ–պատմաբան անուանում է պղտի եւ ձգնում է ապացուցել, թէ տեղացի չեն, անցեալ դարի վերջերին եկել են Հին Եգիպտոսից:

Կը տանենք Ղափան, կը տանենք Քաջարան, կը բերենք Սեւան, կը տեսնէք աշխարհի ամենաբարձր լիճը մեծ լճերի մէջ եւ ամենամեծը՝ բարձրերի մէջ:

Մարսեցիները շնորհակալութեամբ ընդունեցին հրաւէրը եւ նստեցին իրենց տիեզերանաւերը:

Ճանապարհողներից մէկը միտք յղացաւ:

– Եկէք հինգ երկխօսութիւն նուիրենք Սեւանի պրոբլեմին:

– Ի՞նչ պրոբլեմ, ա՛յ ընկեր, – անվրդովօրէն պոռթկաց էկոլոգիական կենտրոնի տնօրէնը: – Պրոբլեմ չկայ, լուծուած է, վե՛րջ: Շուտով մենք կ՚ունենանք աշխարհի ամենաբարձր ճահիճը մեծ ճահիճների մէջ եւ ամենամեծը՝ բարձրերի մէջ:

Շատերի աչքերից արցունքներ գլորուեցին:

Եթէ քառասուն տարի ճոռոմ–ճոռոմ խօսելու եւ փուչ նախագծեր կազմելու փոխարէն մեր անսպառ արցունքները տայինք Սեւանին, լիճը կը փրկուէր:

Ի՞ՆՉ ԿԸ ԾՐԱԳՐԷ Ա. ԱՂԱՆԲԷԿԵԱՆ ԿԱՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՆՈՐ ՀԻՄԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

«Նուվէլ տը Մոսկու» շաբաթաթերթին Սեպտեմբեր 1 – 7–ի թիւին մէջ Հայաստանի տնտեսութեան խնդիրներուն, ապագայի ծրագիրներու մասին հարցազրոյց մը հրատարակուած է Աբել Աղանբէկեան հետ: Ծանօթ տնտեսագէտը նախ թուանշաններ տալով կը փորձէ չափել երկրաշարժին վնասը. առաջին օրերու ութ միլիառ ռուբլիի գնահատումը աւելի եաք բարձրացած է 13 միլիառի. սակայն վերակառուցումի համար պէտք եղածը շատ աւելին է, քանի որ քանդուած հին բնակարանի կամ գործատան մը տեղ շինուածը նոյն յատկանիշները չի կրնար ունենալ: Ամէն բան աւելի սուղ պիտի արժէ:

Վերակառուցման ընթացքին կան կէտեր որոնց մէջ սխալներ աններելի են. բազմամիլիոն ռուբլիներու ծախքով շինուած Կիրովականի քիմիական գործատունը օրինակ մըն էր այս կարգի սխալներու. ան կառուցուած էր երկրաշարժի գործօն գօտիի մը վրայ: Այսօր գլխաւոր քայլերէն մէկը ընտրել է ճարտարարուեստի այնպիսի ճիւղեր, որոնք ապականիչ չըլլան եւ ոչ ալ վնասակար թափօններ ունենան: Արդէն փակուած է Ալավերտիի մետաղագործարանը եւ երկրին Գերագոյն Խորհուրդը վճռած է փակել նաեւ Նայիրիտը:

Ա. Աղանբէկեան կ՚ըսէ թէ երկրաշարժը բոլորովին ծանրացուցած է Հայաստանի գործի կացութիւնը. այնպէս որ ինքնաֆինանսաւորումի սկզբունքին վրայ հիմնուած աշխատանքի ամբողջ դրութիւն մը պէտք է հիմնել: Ազատ ձեռնարկներու գօտիի մը ստեղծումով կարելի կ՚ըլլայ առիկա:

Վերաշինութիւններու համար յատկացուած տասը միլիառ ռուբլիի գումար մը փոխ տրուած է կեդրոնական եւ միութենական Հանրապետութիւններուն կողմէ. իսկ մնացեալը ճարելու համար ինչո՞ւ չդիմել օտար դրամագլուխներու: Հայկական Սփիւռքը երեք միլիոննոց գանգուած մըն է: Անոնք նկատելի օժանդակութիւն բերին երկրաշարժին յաջորդած շրջանին. սակայն գործի շրջանակին մէջ ներգրաւելու համար օտար դրամամըլուխներ, պէտք է գործնական հեռանկարներ ներկայացնել: Սկզբունքով Սփիւռքը խիստ պատրաստ է ներդրումներ կատարելու:

Ոչ միայն հայ գործի մարդոց, այլ նաեւ օտար ընկերութիւններու հետ պայմանագրեր ստորագրուած են: Հաւանական է որ որպէս նախաքայլ, մէկ միլիառ տոլարի գումար մը գոյանայ: Սակայն այսքանով հարցը չի վերջանար. պէտք է վարչական կանոնագրութիւնները վերաքննութեան ենթարկուին. կան անցագիրերու եւ հաղորդակցութեան խնդիրներ: Զուարթնոց օդակայանը պէտք է միջազգային օրինավիճակ ստանայ, միեւնոյն ատեն Սեւ ծովու Փոթի նաւահանգիստը պէտք է Հայաստանի առեւտրական գօտիին համար յատուկ դուռ մը ըլլայ, 1300 բնակիչներու համար կառուցուած խաղաղական գիւղակը Խոպլիայէն այս նաւահանգիստը հասած տարբերով մարմին առաւ: Պէտք է խուսափիլ ճարտարարուեստի հսկաներէն ու նախընտրել միջին ու փոքր ձեռնարկութիւնները: Պէտք է զարգացնել նաեւ զբօսաշրջութիւնը. մինչեւ այսօր Հայաստան եկող օտար զբօսաշրջիկներու թիւը տարեկան քանի մը տասնեակ հազարի չափ է: Պէտք է պանդոկներ ու ճամբաներ շինել, եւ նաեւ վարչական կառոյցները վերափոխել. պէտք է «Ինթուրիստ»ի մենաշնորհին վերջ տալ:

Կարելի է մտածել ինքնատիպ միջոցառումներու մասին: Օրինակ, Սփիւռքէն շատ մը Հայեր կ՚ուզեն տարուան մէկ մասը Հայաստան անցընել. պէտք է արտօնել որ անոնք հողեր կարենան գնել, տուն շինել վրան, պարտէզներ ունենալ: Պէտք է երկրին Գերագոյն Խորհուրդը արտօնուած ըլլայ նման վճիռներ արձակելու: Պէտք է աւելի կարեւորութիւն տրուի օտար լեզուներու ուսուցումին, նոր արհեստներու, պէտք է բացուին վարչագիտական դպրոցներ: Անհրաժեշտ է նաեւ դրամատնային ապակեդրոնացած դրութիւն մը հաստատել:

Լրագրողին այն հարցումին, թէ ինքնաֆինանսաւորումի այս ձեռնարկները «առանձնաշնորհումներ» պիտի չնկատուի՞ն ու քննադատութիւններու դուռ պիտի չբանա՞ն, Աղանբէկեան կը պատասխանէ. – «Երբ հանրապետութիւն մը միջոցը կը գտնէ օտար դրամագլուխներ գրաւելու, կրնայ անոնց մատակարարումի գործին մէջ նախաձեռնութիւններ առնել ու անկախօրէն շարժիլ: Սակայն Աստուած պահէ միւս Հանրապետութիւնները նման փորձանքէ մը. քանի մը վայրկեանի մէջ Հայաստան կորսնցուց իր ազգային հարստութեան մէկ երրորդը, առանց հաշուելու զոհերը: Այսօր Հայաստան կախեալ է կեդրոնական Հանրապետութիւններէն, մեր առաջարկածը այն է որ իր միջոցներով վերաշինութեան համար անհրաժեշտ դարմաժին մէկ մասը ապահովէ: Հարցը միայն տնտեսական չէ. Հայաստանի մէջ գրեթէ չկայ ընտանիք մը որ վնասուած չըլլայ երկրաշարժէն. բնական այս աղէտը եւ Ղարաբաղի կացութիւնը հոգեբանական ծանր վիճակ ստեղծած են: Մարդիկ մեծ խռովքի մէջ են ու ապագայի հանդէպ յոռետեսութիւնը օրէ օր կը ծաւալի, ելքի ճար մը պէտք է գտնել»:

ԴՈՂԱՑՈՒԹԻՒ ԴՈՂԱՑՈՒԹ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ Հայոց առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեան Մոսկուայի եւ Պուտափեշթի մէջ յաջորդաբար մասնակցած է Եկեղեցիներու համաշխարհային Խորհուրդի համաժողովի պատրաստութեան յանձնախումբի, կեդրոնական վարչութեան եւ «Հաւատք եւ Կարգ» յանձնաժողովի ժողովներուն: Նիստերը տեղի ունեցած են Յուլիս 15–էն Օգոստոս 13: Զանազան ժողովներու խօսք առած է նաեւ Արամ Արք., ծանրանալով յատկապէս Լիբանանի եւ Արցախի կացութեան:

ԹՐԱԿԻՈՅ Հայ գաղութը Քսանթիի մէջ մեծ շուքով տօնախմբած է Աստուածածնի տօնը: Օգոստոս 12–ին Վարուժան Ծ. Վարդապետ Հերկելեան Աստուածածին Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ կատարած է աղօրհնէք. իսկ Կիրակի առաւօտ խանդավառ բազմութեան մը ներկայութեան պատարագած ու քարոզած է Վարուժան Ծ. Վարդապետ: Խաղողօրհնութենէն եաք պատարագիչը եւ ներկաներ այցելած են տեղւոյն գերեզմանատունը, ուր հոգեհանգիստ կատարուած է:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ԸՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Լեւոն աղան՝ ակումբին սրճեփն է, տարօրինակ ու կամակոր ծերուկ մը, որ իր բաժնած սուրճերուն չափ օղի կը խմէ ներսը, խոհանոցին մէջ, օրուան բոլոր ժամերուն: Ակումբի վարչութեան սիրելին չէ, քանիցս փորձած են արձակել զինք, բայց Նշանին հետ մեր պաշտպանեալն է ու կը մնայ: Դուն սուրճ ուզեցիր, բերածը թէյ է.

– Լեւոն աղա, սխալ բերեր ես, ես սուրճ ուզեցի:

– Վնաս չունի, օղը պաղ է, չայ խմեցէք:

– Լեւոն աղա, սուրճէն աւելի շաքար դրեր ես, չի խմուիր:

– Շաքարին շատը մարդու վնաս չի տար:

Զարգերու տաեն անգամ մը մորթուած բայց չմեռած մարդ մըն է: Վիզին վրայ, առջեւէն մինչեւ ծոծրակին կէսը, կարմիր ժապաւէն մը կապուած ըլլայ կարծես: Դանակին հետքն է: Քսան ընկերները մէկիկ – մէկիկ մորթած ու փոս մը լեցուցած են: Դիակներուն տակ, ապրած է Լեւոն աղան եւ փրկուած: Մեծ Եղեռնին ապրող եւ շնչող մէկ յուշարձանը: Սուրճ կ՚եփէ, օղի կը խմէ եւ չհաւնած մարդոց ետեւէն կը հայհոյէ:

Տեսնելով որ կը դանդաղիմ խոհանոց երթալու, կը ջղայնանայ.

– Ճանը՛մ, եկուր տա մարդը հանէ քովէս, գործիս նայիմ: (Թարգմանութիւնը – թող երթայ, որ օղիիս սկսիմ):

– Լեւոն աղա, զարմանալի ես, այնքան սեղանակներ կան, սրահը կայ, բակը կայ, ինչո՞ւ խոհանոցը նստեցուցեր ես մարդը, այն ալ չորս ժամ:

– Ինչ գիտնամ: Զուզեց դուրսը նստիլ: Իլլէ հոս կը կենամ ըսաւ: Մարդու երեւիլ չուզեր:

Իմ տարիքովս, թերեւս քիչ մը աւելի մեծ, յաղթակազմ երիտասարդ մըն էր: Երբ առանձնացանք հետը, պարզուեցաւ որ մեր որբանոցէն է, նոյն օրերուն միասին գտնուած ենք Հալէպ, բայց իրար չճանչցանք: Մասնաւոր գիս փնտռելու չէ եկած, այլ կը դիմէ «ակումբին»:

– Ո՞ր սահմանէն Սուրիա մտար, կը հարցնեմ:

– Համայէն, կ՚ըլլայ պատասխանը:

Իսկ Համան, Սուրիոյ ճիշդ կեդրոնն է: Կը նմանի, որ մէկը ըսէ թէ Ֆրանսա մըտաւ Փարիզի կամ Լիոնի սահմաններէն»:

– Ուրեմն ... երկինքէն իջար...

Կը ժպտի, գլխու հաստատականով:

Թուրքիայէն չէ, Յունաստանէն գրկուած չորս ընկերներ են, մէկը խալացի: Երեք օրէ ի վեր կը գտնուին Հալէպ, ապաստանած են Հայու մը տունը, որ խոստացած է իրենց ինքնութեան թուղթեր ապահովել, բայց վստահութիւն չունին: Զորսին մէջ միակ կուսակցականը ինք ըլլալուն, եկած է թաքստոց փնտռել ակումբը:

– Պահուելիք տեղ մը գտէք մեզի եւ կը վճարենք: Դրամ ունինք, բայց պանդոկ չենք կրնար...

– Ակումբը դրամով մարդ չի պահեր, կ՚ըսեմ շոր, բայց խնդիրը հոդ չէ: Եթէ երեք օրէ ի վեր քաղաքն էք, անկարելի է որ աննշմար անցած ըլլաք: Լրտեսներ կը վխտան քաղաքին մէջ: Ու յետոյ, քանի որ կուսակցական ես, գիտցիր մեր կուսակցութեան դիրքը: Մենք Գերմանիոյ դէմ ենք եւ Դաշնակիցներուն հետ: Ձեզ ղրկողը ով ալ եղած ըլլայ, Դրօն կամ ուրիշ մը, այստեղ չէք կրնար «աշխատիլ»...

Մտահոգ եմ, թէեւ նորութիւն չէ եւ նախընթաց մը ունինք: Քանի մը ամիս առաջ եկած են ուրիշ երկու հայ տղաք, միշտ «երկինքէն»: Համաձայնութիւն մը ունինք Անգլիացիներուն հետ: Մեզի եկող գերմանական լրտեսները կը յանձնենք իրենց, քանի մը շաբաթ կը պահեն, եւ յետոյ պարտադիր բնակութեան կը դատապարտեն Լիբանանի մէջ գիւղ մը, ապրուստի համար ամսական 300 ոսկի վճարելով անոնց: Այդպէս եղաւ առաջին անգամ: Բայց հիմա իրիկուն է, միւս ընկերները չենք գիտեր ո՞ւր են: Ի՞նչ ընել: Ատուրին կ՚երթամ, պատուիրելով տղուն որ հոդ մնայ եւ դուրս չելլէ: Մեր խորհրդակցութեան արդիւնքը կ՚ըլլայ հետեւեալը. – Ակումբը չպահել եւ ժամ առաջ դուրս հանել: Գիշերը պահել տեղ մը, եւ առաւօտ կանուխ տանիլ Մէյճըր Ալթունեանի:

Բայց ո՞ւր տանիլ: – Նշանը տեղ մը չունի՞, ըսաւ Ատուրը: Այո, ամէնէն յարմարը Նշանին օճառի գործարանն է: Գործի եղանակը չէ արդէն: Պատրաստ օճառները բուրգերով դիզուած են չորնալու համար: Նշանն ալ Պէյրութ կը գտնուի եւ մեծ դասն բանալին քովս է, որովհետեւ պարտէզին մէջ թաղուած «բաներ» կան, որոնց տեղը միայն Նշանը եւ ես գիտենք:

(Շար. 5)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը կ՚ողբայ՝

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

անակնկալ մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 2–ին իր բնակարանին մէջ։

Ողբացեալը եղած է այն բացառիկ համեստ անհատներէն, որ աշխատած է չուքին մէջ՝ ի նպաստ հայրենասիրութեան եւ ազգապահպանման, առանց որեւէ ակնկալութեան։

Ճշմարիտ մարդկայինի տիպար մը։ Ան իր օժանդակութիւնը բերած է մեր բոլոր ձեռնարկներուն։ Եղած է նաեւ Կայանի երկրորդ շէնքի շինարարութեան յանձնախումբի գործունեայ անդամներէն եւ խորհրդատուներէն։

Մեր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնենք ողբացեալին պարագաներուն։

Թող հողաթումբը թեթեւ գայ իր վրան։

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

(Շար. Ա. էջէն)

ւորումները Երեւան փոխադրելու համար հաստատուած է Երեւան – Կիեւ օդային կամուրջ։

⁂

Ա. ԲԵՔԱՐԵԱՆԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Մոսկուայի Կուզնեցկի Մոստի սրահին մէջ կը ցուցադրուին հայ նկարիչ՝ Արա Բեքարեանի պաստառները։ Անոնք մեծ մասամբ բաղկացած են դիմանկարներէ, բնանկարներէ։ Արուեստագէտը ծանօթ անուն է նաեւ թատերական աշխարհին. օփերայի եւ թատրոնի բազմաթիւ բեմադրութիւններ կատարած է։ Ունի նաեւ նկարազարդած գիրքեր։

⁂

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՃԱՌԱՏԵՂԻ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Մոսկուայի կեդրոնը, Կորքի փողոցին վրայ, երկու տարիէ ի վեր կը գործէ «Արմենիա» խանութը ուր կարելի է հայկական արտադրութեան բազմատեսակ ապրանք գտնել։ «Արմենիա»յին զուգահեռ, բնլուուսական կայարանին մօտ ալ բացուած է «Ծաղկաձոր» սրճարանը։

⁂

ՕՍԵԹԻԱՅԻ ՆԱՅԻՐԻՆ

Հիւսիսային Օսեթիայի մայրաքաղաքին մէջ ստեղծուած է «Նայիրի» հայկական ակումբը, որուն անդամները զանազան տարիքի ու մասնագիտութեան տէր անձեր են, ոչ միայն Հայեր, այլեւ Ռուսեր, Վրացիներ, Օսեր։ Նախագահ ընտրուած է Գ. Սիմոնեան։ Ծրագրուած է հայերէնի դասընթացք, ազգային գրականութեան, ժողովրդական գործիքներու, պարի, խոհանոցի խմբակներ ստեղծել։

⁂

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՅՎԱԶՈՎՍԿԻԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ

Որոշուած է, Երեւանի մէջ բարձրացնել Այվազովսկիի (1817 – 1900) յուշարձան մը, իր ծննդեան 175–ամեակին առիթով (1992)։ Մօտ ատենէն կը բացուի նաեւ ծովանկարիչին գործերուն թանգարանը։

⁂

ՆՈՐ ԶՈՎԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐ

Ըմպելիներու հինգ նոր տեսակով հարստացած է Էջմիածնի պահածոներու գործատան արտադրութիւնը։ Եղակի, խնձորի, ծիրանի, կարմիր հաղարջի, սանձի հիւթերը մեծ ընդունելութիւն գտած են գնորդներու կողմէ։

⁂

ԵԿԵՂԵՑԻՆ՝ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՏՈՒՆ

Վերանորոգուելէ ետք Կամօ քաղաքի պազիլիկ եկեղեցին պիտի վերածուի դասական երաժշտութեան տան։ Վերակառուցման աշխատանքներուն յատկացուած է չորս հարիւր հազար ռուբլի։ 200 հոգինոց դահլիճին մէջ կը գետեղուի նաեւ երգէոն։

ՎԻԷՆ
ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՊԱՏԱՐԱԳ

Սեպտեմբեր 10, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10–ին, Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիէնի Դպրաց Դասին կողմէ։

ԹՈՒՂԹԱԿՑԵՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ս. Թադէոսեան» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր խաչուհիները Շաբաթ, Սեպտեմբեր 9, ժամը 16–ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

⁂

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Սեպտեմբեր 9, Շաբաթ օր, ժամը 14·30ին սովորական հաւաքատեղին։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի «Տիրուհի Մխսաքեան» մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկ Դեկտեմբեր 2–ին։

⁂

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը խնդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները։

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային։

⁂

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12·30–ին, Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

⁂

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26–ին։

Մանրամասնութիւնները յետագային։

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

RENTREE 1989 - 1990

12 années d'activités permanentes
sans discontinuer
REPRISE DES ACTIVITES
Mercredi 4 Octobre 1989

ANIMATION
EVEIL
ENSEIGNEMENT
CREATION

Danse ● Eveil ● Expression
Langue arménienne
Civilisation
Préparation de l'arménien
au Brevet et au Bac

Un corps enseignant spécialisé
Une pédagogie contemporaine
pour une CULTURE IDENTITAIRE
et une ARMENITE ACTIVE

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի գիշերային դասընթացքներ չափահասներու համար, Երեքշաբթի երեկոները ժամը 19–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

17, rue Bleue, 75009 Paris

Հետաքրքրուողները կրնան արձանագրուիլ Սեպտեմբեր 16 եւ 23–ին ժամը 15–էն 17՝ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, կամ՝ հեռաձայնելով՝ 43 – 02 – 85 – 16 ։

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
ՓԱՐԻԶԻ «Ս. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ»
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑ

Ամէն Չորեքշաբթի, կէսօրէն վերջ, 4–էն 14 տարեկան եւ չափահասներու պաքալօրէայի պատրաստութիւն. կ՚ուսուցանուին՝

Հայերէն,

Տարբեր տեսակի մշակութային գործունէութիւն եւ մարզանք։

Արձանագրութիւնները Սեպտեմբեր 16 եւ 23, ժամը 15–էն 17, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

17, rue Bleue, 75009 Paris

Դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 30–ին, ժամը 15–ին։

⁂

ԱՆԻԷՌ – ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՄՊ

Գառնիկ Յովհաննէսեան միօրեայ դըպրոցի դասընթացքները կը վերսկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 13 ։

119, rue Hoche, Colombes

⁂

ԼԻՈՆԻ
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ՚ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16·30։

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն։

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը։

Հասցէ.– 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003

Հեռաձայն. – 78 – 60 – 47 – 18

⁂

«ՏԱԹԵՒ» ՎԱՐԺԱՐԱՆ

«Մոնմորանսի»ի «Տաթեւ» վարժարանը որ 1988 – 1989 տարեշրջանը բոլորեց արդիւնաւոր կերպով, կը վերաբացուի Սեպտեմբեր 6, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 10–ին եւ կը սկսի իր դասաւանդութիւնները կանոնաւոր կերպով։

Վարժարանը չունի օրերու եւ ժամերու սեղմում։ Կ՚ընդունուին 6 տարեկանէ ըսկսեալ մինչեւ Պաքալօրէայի վերջաւորութեան եւ անկէ վերջի աշակերտներ, ինչպէս նաեւ հայերէն սորվիլ փափաքող ամէն տարիքի անձեր։

Մանրամասնութեան համար դիմել. – 34 – 17 – 14 – 39 թիւին, Տիկին Սօնա Մոմճեանի, ամէն օր առաւօտէն մինչեւ ժամը 20 ։

Հասցէ. –

20, rue de l'Abreuvoir
95160 MONTMORENCY

⁂

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն – Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ երկօրեայ Հայ Վարժարանը կը վերաբացուի՝

Սեպտեմբեր 13, Չորեքշաբթի առաու ժամը 9–ին եւ դասերը կը սկսին նոյն ժամուն եւ կը տեւեն մինչեւ ժամը 12:

Դասատուն է՝ Եղիշէ Աւագ Քահանայ Փանոսեան։

Այդ օրը աշակերտները փոխադրող օթօքար չկայ։

Սեպտեմբեր 16, Շաբաթ օր դասերը կը սկսին կէսօրէ վերջ ժամը 2–ին, կը տեւեն մինչեւ ժամը 4:

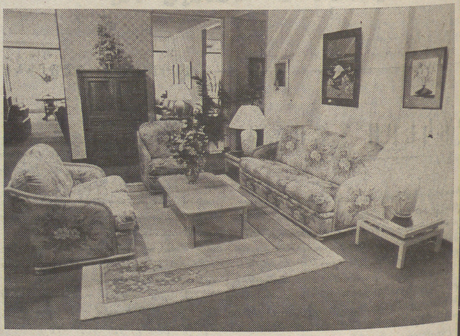
Դասատուն է՝ Պր. Խաչիկ Եըլմազեան։

Սեպտեմբեր 20, Չորեքշաբթի օրը առաւօտ ժամը 8·45–ին, աշակերտներուն օթօքարը անցեալ տարուան նոյն վայրէն՝ Ֆրէ Վալլօնէն աշակերտները կը փոխադրէ դպրոց եւ կը վերադարձնէ նոյն վայրը։

Դասագիրքերը եւ տետրակները նուէր կը տրուին աշակերտներուն։

Ուրեմն կը խնդրուի աշակերտներուն ծնողքներէն որ իրենց զաւակները դպրոց առաջնորդեն Սեպտեմբեր 13, Չորեքշաբթի օր առաու ժամը 9–ին։

Meubles
Ghazarian
4.000 m² de mobiliers
présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» - 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 9-10

SAMEDI-DIMANCHE
9-10 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.096 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.096

ԵՐԿԻՐ՝ Ց՚ՊԱՀԱՆՋ...

ՎԱՆՈ ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆ

Ձմեռ է դուրսը ըստ օրացոյցի.
Ձիւն է, հողմ է, թէ սառնամանիք,
Ճաղերից այս կողմ ջերմաստիճանը անփոփոխ է –
Հարկերում՝ 20,
Նկուղում՝ 15:
Նախաճաշից իրիկնահաց,
Իրիկնահացից նախաճաշ ընկած միջոցը նոյնն է,
Ոտքերի գալը իմացւում է դռան լափից.
Ժամանակից դուրս ես իմ ծերանում,
Քեզ ժամանակի հոսանքն է տանում՝ հայեացքդ ափին,
Ցաւդ տանեմ:
Աղիւսակապ առաստաղի տակ լամպը հանգչում է,
Երբ փչանում,
Չի թարթում անգամ լարման անկումից,
Լոյսի տակ քնում, լոյսով զարթնում եմ
Եւ պատին դարձած լուսամփոփից
Երփանկատ շողքն եմ յիշում.
Ցաւդ տանեմ:
Համայն Ռուսիայի Ստանիշևի պրիստաւ
Նաւատ մականունով Ալեքսանդրի հիմնած զնդանում
Ցաւուցրիւ կանք մի բուռ ընկերներ՝
Հայաստանի սրտից պոկած փերթ.
Նոյն խոհանոցից կեր ենք ստանում,
Նոյն միջանցքներն ենք ոտքի տակ տալիս,
Սակայն իրարից այնքան ենք հեռու,
Ինչքան ջղաձիգ Հայաստանից:

Մի տարուայ ազատ կեանքի դիմաց
Մի լրիւ կեանքի գին են ուզում,
Ուզում են ընդմիշտ վերացած տեսնել
Մահապարտ ոգին Աւարայրի.
Ո՛նց կ'ուզենային տասը տիկ հանել
Դնել դէմը Մ'այր Հայաստանի,
Չլինէր սիր հազար ինն հարիւր ութսունութ թուի Երեւանի:

Ի՞նչ սրբնթաց տարին բոլորեց,
Ձեան քանի՞ շերտի տակ է փետրուարի ապստամբ ոգին,
Ձնհալի հետ կը մաքրուեն հրապարակները
Ժանգ ու մետաղից,
Ծիրանիները կը ծաղկե՞ն, արդեօք, այս գարնանը
Քրտնախաշ օդում զօրանոցային Երեւանի:

Ո՞նց ես ապրում Երեւանում՝ առանց Վանոյի,
Ո՞վ է եփածդ սուրճով հիանում,
Ո՞վ է մտնեւում հեռախօսին,
Որ մի ժամանակ հանգչում էր գոգիդ,
Ճնչում էր սիրով, խօսում սրտիդ հետ...
Հաշտուիր հետը.
Շաբաթ կ'անցնի, ամիս կ'անցնի, կ'անցնի տարի,
Առօրեայ մի զանգ յանկարծ սիրտդ,
Պողի առաջին զարկի նման, թունդ կը հանի, –
Եթէ ականջդ ձայնի պահես,
Եթէ սիրտդ սառած չլինի,
Եթէ ալացիկ, արագ ոտքերդ քեզ
Ինձանից տարած չլինեն:
Բայց դու սրտիդ հետ մենակ մնա.
Եթէ բարակ է՝ կը կտրուի,
Կտրուեց՝ շունչն էր, ուրեմն, կարճ. արիւնը՝ սակաւ.
Սակաւի համար չեն ափսոսում,
Ես իմն ապրեցի, դու քոնը ապրիր,
Ցաւդ տանեմ:

Երէկ նայեցի հայելու խորքը,
Տեսայ՝ դէպի վերջն եմ գնում
Եւ տեսայ քեզ ձմեռային գորշ Երեւանում
Մենակ ու սիրուն.
Օձիքդ՝ բաց,
Գլուխդ բարձր,
Շուրթերդ՝ սեղմած, որ լաց չլինես...

Արցունքներիդ ճանապարհ տուր,
Որ սիրտդ բացուի,
Ժպտա՝ քաղաքի դէմքը ծաղկի,
Թաց ու լոյսի մէջ ջահել աէրդ
Թող Հայաստանի ցաւոտ երկնքին
Միածան կապի,
Հարսնութիւն արա Երեւանին
Ցաւդ տանեմ,
Կանցի օրերից անննման մի օր
Ես քեզ գտայ երջանկութեան մատոյցներում
Եւ ընդունեցի՝ ճակատիս գիր,
Կարգեցի՝ մերձաւորներիս քոյր,
Հռչակեցի օպերայի հարս:

... Երգը վերջացաւ,
Խցի պատերը տեղը եկան,
Հինգ տղամարդ պապանձուած են շուրջը սեղանի
Պարզուեց ռադիոն վանդակի մէջ է,
Երկաթէ դուռը՝ երիցս կողպած,
Սիրտ չկայ գդալը բերան տանելու,
Բայց միջանցքում կերի սայլակը առաջ հրեցին,
Եւ բանտն սթափուեց ապուշութիւնից:

Այստեղ թուլանալ չի կարելի.
Օրերը հաշուել չի խրախուսւում,
Դրսի կեանքը մոռանալն է ճիշտ,
Աշխարհաթող լինելն է փրկում, –
Սա այբուբենն է անազատ կեանքի,
Որ հաշտուածները եղբայրաբար
Սովորեցնում են շփոթուածներին,
Եւ ով կարեցաւ գիշերը տեսած երազը յիշել,
Ասում են՝ կ'ապրի:

Բայց ես մոռանալ չեմ կարողանում
Քեզ, որդուս, Հայաստանը.
Քեզ՝ լացակումած,
Որդուս՝ մոլոր,
Հայաստանը՝ աւերակ դարձած:
Եւ ո՞նց մոռանամ,
Ես ձեզ ո՞ւմ պահ տամ, սիրելիներս,
Երբ, Աստուած, այսպէս, մեր մէջքը ջարդեց
Մեր ձգուած պահին...

Տեսնես ի՞նչ կայ Լենինականում,
Սպիտակում ի՞նչ են անում,
Փրկուածները ո՞նց են ապրում,
Գնացածները տեսնես ո՞ւր հասան,
Ո՞վ էր տեսել դասարաններով երկինք համբառնան.
Հրեշտակների այսչափ երամներ ո՞ր երկնքում կան,
Բացի նզովեալ Հայաստանից:

..

Ձմեռուայ կէսին Մոսկուա քաղաքում
Կէշ գիշերին անձրեւ է գալիս.
Եղանակները ելել են հունից,
Աղետաբեր են ժամանակները, –
Մենք ու մեր ոխերիմ Աստուած,
Ուշքի եկէք, աղէտեալներս,
Թօթափուէք թաղից գարնանը յառնող վազի նման,
Խնճարէք իրար ու ապաւինէք, ձեր ցաւը տանեմ,

Դու,

Որդիս,

Հայաստանը:

(Գրուած՝ Մոսկուայի Բուտիկա բանտը. Հեղինակը՝ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամ է):

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՏՐՊԱՏԱՆԻ գործադուլի շարժումը մեծ ծաւալ ստացաւ եւ կը տարածուի, Հինգշաբթի օր, քարիւղի արտադրութեան հասնելու, ինչ որ աղէտալի հետեւանքներ կրնայ ունենալ անշուշտ: Նոր ցոյց մըն ալ եղած է, նոյն օրը, այս անգամ առաւելաբար կեդրոնացած Ղարաբաղի «անջատման» դէմ: Ելոյթ ունեցողներէն մէկը, պատմութեան փրոֆէսէօր, սպառնական խօսքեր ալ արտասանած է. «Եթէ Կորբաչով կամ Ռիժկով, նոյնպէս այն պարագային՝ Լուկեանով չգան, պէտք չդադրեցնենք գործադուլը եւ դիմում պէտք ընենք անջատուելու համար Խորհրդային Միութենէն»: Կ'ըսուի սակայն թէ Մոսկուան մտահոգող գլխաւոր երկիրը, ներկայիս՝ Ուկրանիան է:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ նախարարապետը՝ Թատէուշ Մազովիեցքի կազմեց, ի վերջոյ, իր կառավարութիւնը: Սոլիտարնոսկ 12 նախարարութիւն ունի, ի շարս որոնց՝ Արտաքին, Ելմտական եւ Ջայն-հեռատեսիլ: Համայնավարներուն կը տրուին միայն չորս նախարարութիւն՝ Ներքին, Պաշտպանութիւն, Փոխադրութիւն, Արտաքին առեւտուր: Խորհրդարանը պէտք է վաւերացնէ շաբթուս սկիզբը: Աննախընթաց այս կառավարութիւնը, ոչ – համայնավար նախարարապետով եւ նախարարներու մեծամասնութեամբ, նոր էջ մը կը բանայ արեւելեան Եւրոպայի պատմութեան մէջ:

ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆԻ նախկին վարչապետը՝ Խուդայբերդիեւ 9 տարուան արգելափակման դատապարտուեցաւ կաշառակերութեան յանցանքով: Ենթական յայտարարած է թէ «պատիւը վերականգնելու համար, վերաքննութեան պիտի դիմէ»: Պաշտօնազրկուած էր 1984-ին, ապա 1986-ին՝ արտաքսուած կուսակցութենէն: Ինք ալ մեղադրուած էր առուփախութեան հսկայ գործի մը մէջ, որ կը վերաբերէր խաղողաբանելու բամպակի հունձքին թիւերը եւ որու համար Բրեժնեւի փեսան ալ 12 տարուան բանտարկութեան դատապարտուեցաւ:

ԻՐԱՆԻ մէջ աւելի քան 900 հոգի, որոնք մեղադրուած են թմրեցուցիչի շահատակութեան համար, կախաղան հանուած են Յունուարէն ի վեր: Մամուլը, արձագանգելով հակաթմրեցուցիչ պայքարին պատասխանատուներէն մէկուն, կ'ըսէ թէ աւելի քան 250 հազար հոգի «դտնուած» են, 120 հազարը՝ արձանագրուած: 55 հազար թմրեցուցիչ գործածող ստաժանակիր աշխատանքի արգելակայաններ պիտի դրուին, վիրենք դարմանելու համար:

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ զինուորական բաժանմունքի պետը՝ զօրավար Իգոր Ռոդիոնով պաշտօնազրկուեցաւ, որպէս պատասխանատու Ապրիլ 9-ի Թիֆլիսի միջամտութեան, որու հետեւանքով բազմաթիւ մեռեալներ եւ վիրաւորներ եղան:

ՀԱՐԱՒԻ ԱՓՐԻԿԷԻ ընտրութեանց յաղթեց իշխանութեան գլուխ գտնուող Ազգային կուսակցութիւնը, բայց չկրցաւ պահել իր նախկին մեծամասնութիւնը: Հրաժարեալ ժողովին մէջ 166-ի վրայ 122 աթոռ ունէր, այժմ՝ հաւանաբար 93-ը չանցնիր: Բուռն բախումներ տեղի ունեցած են եւ ըստ ոստիկանութեան 16 մեռեալ կայ, բայց սեւերը 23-ի մասին կը խօսին:

ՄԵՐ ԱՆՏԷՐ ՀՈՂԵՐՈՒՆ, ՀՕՏԵՐՈՒՆ ՈՒ ՀՈՎԻՒՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի ու Ատրպէջանի օրէ օր վատթարացող յարաբերութիւնները, բախումներու, վիրաւորներու, զոհերու զուգահեռ, կը ներգրաւեն նաեւ Հայաստանի սահմանամերձ շրջաններու ապատակութեան յաճախադէպ պարագաներ: Հայաստանի մամուլը կ'անդրադառնայ անոնց, ընդհանրապէս որպէս համառօտ տեղեկատուութիւն. կ'ըսուի թէ Սիսիանի, Զանգեզուրի եւայլն սա կամ նա շրջանի արօտավայրերը գտնուող հօտ մը ատրպէջանցի յելուզակներու յարձակումին ենթարկուած է. անոնք քանի մը հովիւ կը ծեծեն, կը խոշտանգեն առանձին հովիւը, երբեմն նոյնիսկ կը սպաննեն զայն ու անասունները կը վարեն դէպի իրենց գիւղը կամ շրջանը:

Նման լուր մը կու տայ «Խորհրդային Հայաստան»*ի Օգոստոս 23-ի թիւը. այս անգամ սակայն այնքան ալ համառօտ չէ տեղեկատուութիւնը. անոր կ'ընկերանան անդրադարձումներ, որոնք մտածել կու տան աւազակութեան դէպքերէն շատ աւելի խոր ու ցաւ պատճառող պարագաներու մասին:*

«Մի քանի օր առաջ հաղորդել էինք, որ Սիսիանի ամառային արօտավայրերում, սպանուել է Գորիսի պետտնտեսութեան հովիւ Լէոնիտ Ղուկասեանը: Ուղիղ տասն օր յետոյ՝ Օգոստոսի 18-ին, Ադրբեջանցի աւազակների կողմից բարձրադիր արօտավայրերում սպանուել է Ալեքսանդր Շափաղաթեանը» *կը գրէ վերոյիշեալ թերթը. եւ մինչ տեղեկատուութիւնը կրնար այսքանով վերջանալ, նիւթը կը շարունակուի այս սպանութեան յետագայ պատահարներուն նշումով.* «Յաջորդ օրը Սիսիանի ամառային արօտավայրերից իջան հովիւները, եկան թաղման, բայց շատերը նորից չբարձրացան եայլաղ: վախենում են: 60 հազար հեկտար արօտավայրերը այսօր դարձել են գողութեան եւ աւազակութեան վայրի ժամանակների ասպարէզ: Իսկ տեղական իշխանութիւնները միայն արձանագրում են փաստը եւ սաքացած վինում: Միւսները ժողովներ ու միթինգներ են հրաւիրում, բողոքում եւ դատապարտում: Իսկ վաթսուն հազար հեկտար Հայոց հողերը անտէր են»:

Ազերի աւազակներու ապատակութիւնը, մարդասպանութիւնը ոչ նոր բան է, ոչ ալ անակնկալ. Հայքն աւելի լաւ ո՞վ կրնայ գիտնալ այդ պարագան...: Ուրեմն, պէտք է ոչ թէ տասնամեակներու, այլ դարերու փորձառութիւնը քանի մը ծառայած ըլլար. այսինքն, ան մը մնացած մեր հողերուն սա վաթսուն հազար հեկտարն ալ «անտէր» *չձգուէր:*

«Խորհրդային Հայաստան»*ի* «Տխկացած կէտեր» *խորագրուած այս սիւնակը կը խօսի նաեւ ա՛յս մասին. հոն կը պատմուի թէ* «ժամանակին Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէին եւ կառավարութեան առջեւ խնդիր դրուեց իրացնել հայ ժողովրդի այդ հարստութիւնը, ճանապարհներ գցել, ելեկտրականութիւն անցկացնել, հեռախօսային կապ հաստատել, կացարաններ կառուցել»: *Վաթսուն հազար հեկտարնոց արօտավայրերու տէրութիւն ըլլալու համար պէտք եղած ամբողջը, որուն մէջ բացարձակ ոչինչ կայ: Սակայն բացառիկ կարելի է նկատել ներկայացուած այս խնդիրին գտած արձագանգը, վերոյիշեալ շրջանակներուն կողմէ.* «շատերը այս ամէնի մէջ տեսնում էին նախ՝ հակաինտերնացիոնալիզմ, ապա՝ պետական միջոցների շռայլում»: *Ու որպէսզի չթերացուի ինտերնացիոնալիզմի մէջ ու չշռայլուին պետական միջոցները, քառասուն մեր երկրին այս արօտավայրերը մնացին անտէր: Այսօր, տեսած ենք թէ ո՛վ, ինչպէս հասկցեր էր ինտերնացիոնալիզմը, ու մենք՝ ինչպէ՛ս: Իսկ երէկուան, պետական միջոցները չշռայլելու կարճատեսութեամբ այսօր կը շռայլուին շրջաններու հարստութիւնն ու մարդկային կեանքեր...:*

Ի՞նչ ըսել. թերեւս դադրի՞լ մեր կրած հարուածներուն համար միայն թշնամիներու վայրագութենէն ու մեզի անողորմ բախտէն կամ ճակատագրէն գանգատուելէ...: Կամ ինչպէս կ'ըսէ «Խորհրդային Հայաստան»*ի խմբագիրը՝* «Լաւ կը լինէր, եթէ հիմա հէնց նրա՛նց ուղարկէին այդ տարածութիւնները պաշտպանելու, եւ կամ գոնէ արխիւներից հանէին այն աղերսախառն նյութերի սղագրութիւնները, որոնցով պահանջւում էր անյապաղ լուծել այդ հարցը»:

Իսկ գործնական գետնի վրայ կարելի չէ չհայնակցել վերջին պարբերութեամբ կատարուած հաստատումին, աչք առնելով նոյնիսկ գլխուն տեղալիք «հակա» – *ներու ամբողջ բանակ մը.*

«Կոնկրետ հայրենասիրութիւնը պահանջում է՝ ամառային արօտավայրերում հայ քաջեր ունենալ եւ մեր հողն ու ապրանքը ոչ ոքի չզիջել»:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ, Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿՐՆԱՆՔ ՀԱՅԱԽՕՍ ԴԱՐՁՆԵԼ

Գրեց՝ ՏԻԳՐԱՆ ՊԱԼԵԱՆ

Անշուշտ, այս հարցումին պատասխանը յստակ է ու անվիճելի: Ֆրանսայի բոլոր հայաշատ վայրերը ամէնօրեայ վարժարաններ բանալ:

Դժբախտաբար, հակառակ այս բացայայտ իրողութեան, տարիներէ ի վեր, այս ուղղութեամբ կատարուած սրտառուչ կոչերը, մէկը միւսէն տպաւորիչ յօդուածները, որեւէ շօշափելի արդիւնք չեն տուած: Նոյն իսկ չենք յաջողած Ալֆորվիլի Սուրբ Մեսրոպ մանկապարտէզին, նախակրթարանի բաժին մը իսկ աւելցնել:

Աւելի յուսահատականը, ամօթալին այն է որ, ո՛չ միայն չենք կրցած նոր վարժարաններ բանալ, այլ նաեւ չե՛նք կրցած գոյութիւն ունեցող դպրոցներուն բացերը գոցել, անհրաժեշտ օժանդակութիւնը հասցնել:

Արձանագրուած այս ցաւալի իրողութիւնները ճի՛շդ են: Բայց հակառակ ատոնց, իրաւունք ունի՞նք, ձեռնածալ նստելու, սպասելով որ նոր սերունդը, իր լեզուն բոլորովին կորսնցնէ եւ ձուլման ճամբան բռնէ:

Բնականաբար, ոչ մէկ Հայ կ'ուզէ այս ցաւալի կացութեան ականատես ըլլալ: Ուրեմն՝ ի՞նչեր կարելի է ընել տակաւին, նոր սերունդը արմատներուն վերադարձնելու եւ անոնց մայրենին սորվեցնելու համար:

Յուսադրիչ պարագայ մըն է որ, երբ առ այժմ չենք կրնար, ամէնօրեայ վարժարաններ բանալ, ունի՛նք միօրեայ բազմաթիւ դպրոցներ, հայարնակ թաղերու, արուարձաններու մէջ:

Ցաւալին այն է որ, հայերէնի այս դասընթացքներուն հետեւողներուն թիւը այնքան ալ մեծ չէ եւ մեր աղաքը միշտ չէ որ բաւարար հայերէն կը սորվին այս դպրոցներէն...

Այս անբաղձալի կացութիւնը կրնար մեզ յուսահատութեան մատնել, եթէ ուրիշ յուսահատու, խրախուսիչ երեւոյթներ մեզ չյուսադրէին, ու այս պատճառաւ ալ ապագային լաւատեսութեամբ չմօտենայինք: Իրապէ՛ս կարելի՞ է, չխանդավառուիլ, երբ կը տեսնենք տարիներու փորձառութիւն ունեցող նուիրեալ ուսուցչուհի մը, որ կը յաջողի իր աշակերտներուն այնքան սիրցնել հայերէն լեզուն, որ անոնք տարիներով հետեւին դասընթացքներուն, ամէն տարի դասարան փոխելով:

Այս յարատեւ աշխատանքը արդէն տըւած է լաւ արդիւնքներ ու աշակերտները, իրենց յաջող շարադրութիւնները կը հրատարակեն դպրոցական պարբերաթերթերու մէջ:

Կարելի՞ է չհրճուիլ, երբ կը տեսնէք թէ Միջին – Արեւելքէն եկած երիտասարդ ուսուցիչ – ուսուցչուհիներ, ի վիճակի կ'ըլլան իրենց յանձնուած աշակերտներուն բաւարար հայերէն սորվեցնել, զանոնք բեմ հանել յաջող արտասանութիւններ ընելու, կամ թատրոն պատրաստելու համար:

Ի՞նչպէս չգնահատել, չծափահարել այն անձնուէր; անվհատ ծանօթ ուսուցչուհին, որ տարիներէ ի վեր մայրենի լեզուն կը սորվեցնէ բառ մը հայերէն չգիտցող աշակերտներուն, շնորհիւ իր հնարած լսողատեսողական օգտաշատ մեթոտին:

Այսօրինակ յուսադրիչ երեւոյթներն են, որ մեզի իրաւունք կու տան ակնկալելու որ, միօրեայ այս անտեսուած դըպրոցներէն կարելի՛ է աւելի մեծ չափով օգտուիլ եւ բաւարար չափով հայերէն սորվեցնել մեր աշակերտներուն, եթէ անշուշտ, այս ուղղութեամբ լուրջ, հետեւողական աշխատանքներ տանին մեր եկեղեցիները ու անոնց շուրջ աշխատող հանրային օժանդակ մարմինները եւ ծանօթ կարգ մը միութիւնները:

Հարց պիտի դրուի թէ, ինչեր կարելի է ընել այս ուղղութեամբ:

Շատ բան կարելի է ընել: Թուե՛նք կարելիութիւնները:

Ամէնէն առաջ, անհրաժեշտ է, կրթական – Ուսումնական մարմին մը կազմել ու ընտրել:

Մարմին մը, որուն անդամները, իրենց կարողութեամբ ու նկարագրով, բոլոր կողմերուն վստահութեան արժանի ըլլան:

Այս մարմնոյն պարտականութիւնը պիտի ըլլայ, հայ ուսուցիչները համագումարի մը հրաւիրել, ու միասնաբար պատրաստել ուսումնական ծրագիր մը եւ որոշել միօրինակ դասագրքեր:

Մեր միօրեայ վարժարաններէն շատեր, եթէ կը ձախողին իրենց առաքելութեան մէջ եւ ակնկալուած արդիւնքները չեն տար, գլխաւոր պատճառը այն է որ, աշակերտներուն մակարդակը իրարմէ բոլորովին տարբեր ըլլալով հանդերձ, զանոնք նոյն դասարանին մէջ կը լեցնենք մինչդեռ եթէ համապատասխան կարգեր հաստատէինք, արդիւնքը շատ աւելի տարբեր, ակներեւ կ'ըլլար:

Այս անպատեհութիւնները վերցնելու եւ դասարանական դրութիւն հաստատելու միակ միջոցն է, իրարու մօտ գտնըւող բոլոր միօրեայ դասընթացքները միացնել ու զանոնք յարմարագոյն վարժարաններու մէջ հաւաքել:

Այս ուղղութեամբ կարելի է օգտուիլ ոչ միայն Դպրոցասէրէն, Մխիթարեանէն, այլ նաեւ Պետական վարժարաններէն, վստահելով անոնց բարեացակամութեան:

Երբ վարժարաններ միանան եւ աշակերտութեան թիւն ալ աւելնայ, կրնանք հայ լեզուի հետ ուսուցանել, պատմութիւն, աշխարհագրութիւն ու երաժշտութիւն, խորհելով նաեւ մանկական թատրոններու մասին:

Աշակերտները քաջալերելու, ու զանոնք մղելու համար, որպէսզի անհրաժեշտ ուշադրութիւնը դարձնեն հայ լեզուին, շատ օգտակար կ'ըլլայ մրցանակներ հաստատել, մանաւանդ զանոնք Հայաստան ուղարկել արձակուրդի համար:

Արձակուրդի կայաններ. – Մեր նորահաս սերունդին հայերէնը ու պատմութիւնը սորվեցնելու համար, բացառիկ դեր մը վիճակուած է, մանաւանդ Կ. Խաչի Պելֆոնթէնի կայանին, ուրկէ ամէն տարի հարիւրաւոր մանուկներ, եւ պատանիներ կ'օգտուին: Մասնաւորաբար անցնող տարիներուն Լիբանանէն, եւ այս տարի Հայաստանէն եկող մեր պզտիկները, մեծ չափով նպաստեցին, ֆրանսախօս տղոց հայախօս դառնալուն: Այս սքանչելի արդիւնքը, պատճառ պէտք է ըլլայ որպէսզի պատասխանատու մարմինները, ամէն տարի այս ուղղութեամբ համապատասխան որոշումներ առնեն, քանի որ այս ձեւով երկու օգտակար արդիւնքներու կը հասնին:

Ընտանեկան կրթութիւն. – Հայաստանէն ու Միջին – Արեւելքի երկիրներէն դուրս ապրող գաղութներուն համար, խոր նշանակութիւն ունին այս երկու բառերը, քանի որ հայապահպանման ամէնէն զօրաւոր բերդը հայ տունն է: Անկեղծ ըլլանք, հայ ուսուցիչները, վարժարանները Եւրոպայի ու Ամերիկաներու մէջ, որքա՞ն կրնան յաջողիլ ու ազդել մեր տղոց, երբ առաւելագոյն, օրական մէկ ժամ միայն կրնան հայերէն դաս տալ աշակերտներուն:

Մեր ծնողքները, մեծերը, պէտք է գիտակցին թէ, եթէ կ'ուզեն (պէտք է ուզեն) իրենց զաւակներուն հայերէն սորվեցնել, ամենամեծ պարտականութիւնը իրենց կը վիճակի:

Դժբախտաբար կարգ մը ծնողքներ, մեծեր, դէթ տուներէ ներս, փոխանակ հայերէն խօսելու պզտիկներուն հետ, կը նախընտրեն երկրին կամ այլ լեզուով խօսիլ:

Անոնք իրենց դատապարտելի ընթացքը կ'արդարացնեն, յայտնելով թէ ի՞նչի կը ծառայէ հայերէն լեզուն, երբ դատապարտուած ենք, ուշ կամ կանուխ ձուլուելու Եւրոպայի ու Ամերիկայի մէջ: Կ'արժէ՞ ի զուր յոգնիլ եւ զբաղեցնել մեր պզտիկները: Մեծերը կը կարծեն նաեւ թէ, փոքրիկներուն հայերէն սորվիլը, կըրնա՛յ արգելք ըլլալ անոնց երկրին լեզուն լաւ սորվելուն:

Որքա՛ն սխալ ու դատապարտելի միտայնութիւն...

Բարեբախտաբար, գոյութիւն ունին նաեւ այլ ծնողքներ ու մեծեր, որոնք այսպէս չեն խորհիր ու չեն գործեր: Անոնք եթէ նոյնիսկ հայ դպրոցներէ հեռու բնակին, կը յաջողին իրենց զաւակները հայ մեծցնել կամ թոռները հայախօս դարձնել: Այս բացայայտ մխիթարական իրողութիւնները, միշտ պէտք է կրկնել մամուլի էջերէն, բեմերէն:

**

Անշուշտ ընթերցողներ, պատասխանատու մարմիններ, միութեանց վարիչներ, իրաւամբ դիտել պիտի տան թէ, այս գեղեցիկ առաջադրութիւններու իրագործման համար շատ դրամի պէտք կայ: Բայց արդեօ՞ք, մեր պարտականութիւնը չէ՞, հայապահպանման համար եւս, նիւթական անհրաժեշտ զոհողութիւնները կատարել: Բազմաթիւ ցաւալի պարագաներուն, մեր գաղութին ուղղուած սրտառուչ կոչերուն, միշտ դրական պատասխան տուած ենք ու մեզի վիճակած պարտականութիւնը, աւելիով կատարած: Կը կարծենք թէ, մեր հոգեւոր եւ աշխարհիկ առաջնորդները, մշակութային միութիւնները, եթէ գտան թէ արդէն շատ ուշ մնացած են, հայապահպանման անյետաձգելի աշխատանքներու մէջ, օր առաջ կը կազմեն, կրթական մարմին մը, խորհելով միաժամանակ կրթական հիմնադրամի մը ստեղծումը ու կրթական տուրքի մը հաստատումը: Այս ձեւով միայն կարելի կ'ըլլայ նոր ազէտներու առաջքը առնել, նիւթական անհրաժեշտ օգնութիւնները հասցնելով միաժամանակ ամէնօրեայ վարժարաններուն:

Պոլսահայութիւնը, որուն թիւը այսօր, դաւաճէն վերադարձած թրքախօս հայերով հազիւ քառասուն հազար է, մեր մասին մեծ հաւատք ունի: Անցեալ տարի, ամռան, երբ ներկայ եղայ Գրնալը կղզիի Եկեղեցւոյն բացօթեայ սիրոյ սեղանին, աթոռակից ըլլալով Պատրիարք Հօր, եւ անոր աշխարհական օժանդակ գործակիցներուն, զարմացայ, նախանձեցայ, երբ տեսայ թէ, ներկաները, իրարու հետ մրցումի ելան, մէկ ժամուան ընթացքին հսկայական գումարներ հաւաքելու համար: Երեւոյթ մը, որ յաճախ կը կրկնուի, նոյնօրինակ հաւաքոյթներու, կամ փոխան ծաղկեպսակի նուիրատուութիւններու ընթացքին: Նուիրատուութիւններ, որոնք կ'ապրեցնեն ու կանգուն կը պահեն կրթական ու բարեսիրական հաստատութիւնները... Ինծի համար, ամէնէն անսպասելին ու ամչցնողը հետեւեալ հարցումը եղաւ «ո՛վ գիտէ ձեր գաղութը որ թիւով մեր տասնապատիկն է որքա՛ն դրամ կը հաւաքէ, ի՛ր կարիքներուն համար»: Այդ օրը կարմրեցայ ու չկրցայ պատասխան տալ, չըսել ձեւացնելով... Որքա՛ն հաճելի պիտի ըլլար եթէ այդ հարցումին պատասխանը այսօր տայինք, գոյացնելով կրթական գործին անհրաժեշտ գումարը: Սպասենք:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 31)

ԼՂԻՄ-Ի ՄԱՍԻՆ ԸՍԵԼ ԱՄԲՈՂՋ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

Այս է լուծումի առաջնորդող ճամբուն առաջին հանգրուանը, ըստ՝ Մոսկուայի Պետական պատմա – արխիւային հիմնարկի փերատեսուչ Եուրի Աֆանասեւի: Ան Լենինկրադի «Սմենա» թերթին մէջ հրապարակուած յօդուածով մը, ի միջի այլոց կ'ըսէ.–

«Մեր մամուլը տխուր դեր խաղաց Անդրկովկասի իրադարձութիւններու հարցին մէջ. երկար ժամանակ ան ոչ թէ պարզապէս կը թաքցնէր, այլ կեղծ լոյսով կը ներկայացնէր տեղի ունեցածը: Ոչինչ կ'ըսուէր տեղական իշխանութիւններու քայլերուն, երբեմն ալ հրահրիչ դիրքորոշումին մասին: Ան Սումգայիթը Սումգայիթ չանուանեց. բռնութեան բռնութեան փաստերը երկչոտութեամբ «խուլիգանական գործողութիւններ» կը կոչէին, ինչ որ նպաստեց Սումգայիթի կրկնուելուն:

... ինծի կը թուի թէ խորհրդային ազգերու եւ ազգութիւններու ինքնիշխանութեան հոլովոյթ մը խնդրոյ առարկայ է. մարդիկ իրենք զիրենք իրենց հողին տէրը կ'ուզեն զգալ: Տարբեր Հանրապետութիւններու մէջ ատիկա տարբեր ձեւով տեղի կ'ունենայ: Հայ ժողովուրդին նկատմամբ վաղուց, տակաւին 1915 թուականէն ցեղասպանութիւնը գոյութիւն ունեցած է Ադրբեջանի մէջ: Աստիճանաբար Հայերը դուրս մղեցին Նախիջեւանէն, յետոյ սկսան դուրս մղել Ստեփանակերտէն, Լեռնային Ղարաբաղէն: Ու հիմա անոնք «ոչ» ըսին: Չհանդուրժեցին. պատասխանը Սումգայիթն էր եւ մամուլին երկչոտ խօսքերուն շնորհիւ Սումգայիթի «հերոսներուն» վիպականացումը: Եթէ բոլոր մարդոց պատմէինք թէ դեռահասներ ինչպէս կը բռնաբարէին տարեց կինը, զայն կտոր – կտոր կ'ընէին ու կ'այրէին, եթէ այս ամէնը փաստ առ փաստ պատմէինք, կը կարծեմ որ իրադարձութիւններու մասին պատկերացումը հիմնովին կը փոխուէր:

... Շատեր, միութենական երկու հանրապետութիւններու այդ վէճը կը նկատէին որպէս ծայրամասային, միայն Հայաստանի ու Ադրբեջանի շահերուն առընչուող հարց մը. բայց այդպէս չէ: Եթէ կիրքերու բորբոքման պատճառով Հայաստանի եւ Ադրբեջանի գերիշխանութեան հոլովոյթը կասի, կը կասի նաեւ մեր՝ Ռուսերուս քով, մեր արժանապատուութիւնը կը ճնշուի առաջուան պէս ու մեր մշակոյթը ալ աւելի կը տուժէ:

Տեղի ունեցող իրադարձութեան մէջ ընդհանուր աղէտ տեսնելու համար պէտք է գիտնալ որ խորհրդային Միութիւնը ստեղծուած է ոչ թէ լենինաբար, այլ ստալինաբար. այսինքն՝ փոխանակ դաշնակցային լենինեան սկզբունքին, ան կառուցուած է որպէս հզօր կեդրոնացած Պետութիւն: Մինչեւ այսօր ալ այդպէս կը մնայ: Այս մասին պէտք է գիտակցիլ որպէս ինքնիշխանութեան, դաշնակցային լենինեան սկզբունքներու վրայ խորհրդային Միութեան վերակառուցման մեծ խնդիր: Որպէս այդպիսին, անհրաժեշտ են ժողովրդական քննարկում ու գիտական լայն բանավէճ:

Պէտք է սկսիլ, ըսելով ամբողջ ճշմարտութիւնը. տեղեակ պահելով խորհրդային հանրութիւնը թէ ինչ է Անդրկովկասի մէջ պատահածը: Բանակցութիւններու ընթացքին պէտք է հասնիլ գոնէ նուազագոյն համաձայնութեան: Որպէս ընկիզք, գոնէ նուազագոյն»:

ՎԱՍՏԱԿԱՒՈՐ ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻ ՕՐ. ՀԵՐՄԻՆԷ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 3, յետ երկարատեւ եւ անողոք հիւանդութեան փարիզեան հիւանդանոցի մը մէջ իր մահկանացուն կը կնքէր ժամանակակից պոլսահայ կեանքի ամենաժրաջան դէմքերէն վաստակաւոր մշակ՝ Օր. Հերմինէ Գալուստեան: «Յառաջ» իր առջի օրուան թիւին մէջ ողբացեալին կենսագրականը պատշաճ կերպով արդէն ներկայացուց (տե՛ս Սեպտեմբեր 5, 1989):

Հանգուցեալը 1914, Յունիս 17-ին (հ. տ.) Պոլիս ծնած էր: Ուսանած նախ Խասգեղ Աղջկանց Վարժարանը, ապա ան շարունակած էր Սեւրի Էքոլ Նորմալ Սիւփէրիէօր բարձրագոյն վարժարանը: Շրջանաւարտ 1935-ին, տարի մը եւս Փարիզ մնալով, Օր. Գալուստեան ուսուցութեան ակրէկասիոնի դասընթացքներուն հետեւելէ յետոյ, 1936-ին Պոլիս կը վերադառնար: Ան այսուհետեւ ճիշդ 37 տարիներ ուսուցչական եւ տնօրէնութեան պաշտօններ վարեց Խասգեղ, Կեդրոնական եւ նաեւ Պոլսոյ կարեւորագոյն Թրքական երկրորդական վարժարան՝ Կալաթա – Սարայի մէջ, որուն դասընթացքները այդ վարժարանին նախորդ դարու 60-ական թուականներու հիմումէն ի վեր Ֆրանսերէն տեղի կ'ունենան:

Օր. Գալուստեան 1973-ին Խասգեղի տնօրէնուհիի պաշտօնէն կը հրաժարէր այլ եւ այլ անհամաձայնութիւններու պատճառաւ: 1975-ին, ան Փարիզ կուգար եւ 1977 – 1978-ի տարեշրջանէն յետոյ Ռէնսիի Դպրոցասէր Աղջկանց Վարժարանը կը պաշտօնավարէր իբր ուսողութեան ուսուցիչ եւ ներքին վարիչ:

1983-ի ամառը, Օր. Գալուստեան տարիքի բերմամբ հանգստեան կոչուեցաւ: Ան նախընտրեց, այն տարւոյ աշնան, Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան հովանիին տակ գտնուող Անտոնիի մատուռականներու տան երդիքին տակ ապրիլ քան թէ Պոլիս վերադառնալ:

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը յաջողած էր 1982-ին Փարիզի հայկական ձայնասփիւռ՝ «Ռատիօ – Ազդ»ը հիմնել ու հետզհետէ զայն զարգացնել: Անխոնջ եւ աշխոյժ աշխատող Օր. Հերմինէ Գալուստեան փափաք յայտնեց «Հայ ժողովուրդի պատմութիւնը մինչեւ մեր օրերը» յայտագրով իր մասնակցութիւնը բերել: Բովանդակ կեանքին մէջ միշտ մնալով ուսողութեան գիտական մարզին մէջ, խիստ խանդավառուած կը թուէր ըլլալ իր այս նոր նիւթով որուն պատրաստութեան համար երբ յաճախ Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան գրասենեակը կ'այցելէր մեզի միշտ կը կրկնէր՝ «...ես ալ միաժամանակ կը սորվիմ»: Արդարեւ Օր. Գալուստեան կէս դարէն աւելի իր բոլոր կեանքը նուիրեց սորվելու եւ մանաւա՛նդ սորվեցնելու համար: Այս յայտագիրը սակայն կիսատ մնաց: Նախ ողբհետեւ օրիորդ Գալուստեան իր աշակերտներու հրաւէրին վրայ երբ 1987-ի գարնան Ամերիկա եւ Գանատա մեկնեցաւ, վերադարձէն քիչ յետոյ արդէն անբուժելի հիւանդութեան նախանշանները տեսնուիլ սկսան, երկրորդ՝ որովհետեւ, նոյն տարւոյն Սեպտեմբեր ամիսէն յետոյ «Ռատիօ – Ազդ» եւս այլեւս արտօնութիւն չունենալով դադրեցաւ իր ձայնասփռումները կատարելէ:

Հակառակ իր հետզհետէ վատթարացող հիւանդութեան, Օր. Գալուստեան ջանաց միշտ ինքնավստահ եւ լաւատես երեւիլ ու չցուցաբերել որեւէ յուսահատութիւն: Երբ անցեալ տարի 1988, Ապրիլ 10, Կիրակի օր, Կիմէ Թանգարանի սրահին մէջ, իր նախկին աշակերտ եւ աշակերտուհիներու նախաձեռնութեամբ անոր հանրային կեանքի 50-ամեակը տօնուեցաւ, ներկաներէն շատեր չէին կրնար հաւատալ խսկ թէ Օր. Գալուստեան մահուան ճիրաններուն դէմ արդէն ամիսներէ ի վեր կը մաքառէր: Ան, արդարեւ այդքան կրցաւ յաջողիլ այդ պատմական օրը տիրել իր անձին ու արհամարհել մահը:

Թէեւ Ֆրանսական առածը կ'ըսէ թէ՝ «Ոչ ոք անփոխարինելի է», *բայց յանձին Օր. Գալուստեանի մահուան, դժուար է հաւատալ թէ հայ կրթական մարզին մէջ դիւրութեամբ կարելի կ'ըլլայ իր ձգած պարապութիւնը լեցնել:*

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան վարչութիւնը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ողբացեալին ընտանեկան պարագաներուն, որոնք ընդառաջ երթալով անոր ցանկութեան իր մարմինը Պոլիս պիտի փոխադրեն յուղարկաւորութեան համար:

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԴՈՂԴՈՒԹԻՒ ԴՈՂԴՈՒԹ

ԴԱՆԻՈՅ Սոնտերպորկ քաղաքին Սարհաուս համալսարանին մէջ Յուլիս 16 – 20 տեղի ունեցած է հայագիտական գիտաժողով մը: Մասնակցած են 18 գիտնականներ: Գիտաժողովին նպատակը եղած է համախմբել հայագէտները որոնք կը գրաղին ձեռագրագիտութեամբ ու բնագրաբանութեամբ: Նիստերը վարած են Աարհուս համալսարանին նախագահ եւ գիտաժողովին կազմակերպողը՝ տոքթ. Հենրիկ Լեհման, եւ հայագիտական ուսմանց միջազգային ընկերակցութեան նախագահ՝ Մայքըլ Սթոն: Հայերու կողմէն այս գիտաժողովին մասնակցած են փրոֆ. Ա. Սանճեան, տոքթ. Ճ. Ալեքսանեան, տոքթ. Տիգրան Գույումճեան: Ներկայ եղած է նաեւ Շահէ Արք. Աճէմեան:

**

ՊՈԼՍՈՅ Պատրիարքը Շնորհք. Արք. Գալուստեան Օգոստոս 30-ին մեկնած է Վարշաւա, մասնակցելու խաղաղութեան արարողութեան: Պատրիարքը Լեհաստանէն կ'անցնի Միացեալ – Նահանգներ, Նիւ – Եորք ու Գալիֆորնիա: Մէկուկէս ամսուան այս շրջապտոյտին վերջին կայանը պիտի ըլլայ Էջմիածին: Վազգէն Ա. Կաթողիկոս հրաւիրած է զինքը, մասնակցելու Հայաստանի քրիստոնէացման 1700-ամեակի տօնակատարութեան կազմակերպիչ ժողովին: Շնորհք Արքեպիսկոպոսի կ'ընկերանայ Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մութաֆեան:

**

ՍԱՆ – ՖՐԱՆՍԻՍՔՈՅԻ մէջ «Համազգային» դրական յանձնախումբին կազմակերպութեամբ, Յուլիս 22-ին «Կրթական կեանքը միջնադարեան Հայաստանի մէջ» նիւթով դասախօսած է Մատենադարանի ձեռագրագիտութեան եւ մանրանկարչութեան բաժնի վարիչ՝ փրոֆէսոր Փայլակ Անթաբեան: Զինքը ներկաներուն ներկայացուցած է Վահէ Օշական: Դասախօսը սկսելով Գիրերու գիւտէն, համառօտ պատմականը բրած է հայկական մատենագրութեան, խօսած համալսարաններու մասին, ապա մանրամասն պատկերացուցած Մատենադարանի աշխատանքները:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԵՂՁԱԿԸ
ԹԱՏԵՐԱԽԱՂ
Հեղինակ՝ ԱՐՄԱՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Իսթանպուլ, 1989

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԵՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ԸՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Ջիով կառք մը առած, մեր հիւրին հետ կ'երթանք հոն: Բարեբախտաբար մութ է, փողոցի լոյսերը կապոյտ ներկուած են եւ մարդ – մարդու երես չի կրնար տեսնել: Կը մտածեմ, թերեւս անօթի է, եւ ճամբան, հազիւ թէ անուշավաճառի մը խանութէն դնում մը կրնամ ընել:

– Այս գիշեր հոս կեցիր, առտուն կուգամ:

Եւ դուռը վրայէն կղպելով կը մեկնիմ:

Առաւօտ կանուխ ... Թուղթէ տոպրակի մը մէջ մայրիկիս խաշած երկու հաւկիթները, հաց – պանիր՝ կ'երթամ ... Հեռուէն, կառքին մէջէն տեսայ եւ հասկցայ ... Երկու հրասայլեր կան գործարանին առջեւ ... Ֆրանսացի զինուորներ...

Կամացուկ մը կառքը ետ կը դարձնեմ ու ձիերը դոփելով կը հասնին Ստուրենց տուն: Շնչատ, միակ խօսքս.

– Մարդը բռնեցի՛ն...

Անմիջապէս կ'երթանք Մէյճըրին, պարզելով կացութիւնը, Շուն շան որդին մեզմէ առաջ գիտէ պատահածը: Արարիոյ հռչակաւոր Լօրէնսին աջ բազուկն էր արդէն Առաջին Պատերազմին, եւ նուազ կարեւոր չէ իր դերը Երկրորդին, արաբական աշխարհին մէջ:

– Ես բան մը չեմ կրնար ընել, կ'ըսէ, Ֆրանսացիներն են ... Եւ դժգոհ, կը մրլտայ. – «Այս ամբարտաւան տը Կօլիսթներուն հետ չի խօսուիր արդէն»:

Իրմէ կ'իմանանք, թէ նոյն գիշերը ձերբակալուած են միւս երեքն ալ, բայց մեր մարդուն ձեռք չեն տուած, յուսալով որ իր շնորհիւ ուրիշ մեղսակիցներ կրնան գտնել:

Կէսօրէ ետք, Պէյրութի օթոմոթրիսէն իջած պահուն կը բռնեն նաեւ Նշանը եւ ձեռնակապերով կը տանին ... ո՞ւր, չենք գիտեր: Ամբողջ շաբաթ մը չգիտցանք Նշանին ուր տարուիլը: Ապահովութեան չէ՞նքը, Խան Ստամպուլի բա՞նտը...

Այդ օրերուն պէտք էր տեսնել խեղճ Պր. Խոսրովին վիճակը: Անճարակ էր: Դարձդարձիկ խողովակներէ վերջապէս իմացանք թէ Ընդհ. Ապահովութեան շէնքին մէջ է Նշանը եւ թէ անվերջ կը ծեծեն ու կը հարցաքննեն: Անգամ մը եւս գացինք Մէյճըրին: Այս անգամ, մեզ հազիւ լսեց եւ մեծ խանդավառութեամբ սկսաւ կարդալ գիշերը գրած ... բանաստեղծութիւնները, յատկապէս ինծի համար, մոռնալով որ ես անգլերէն չեմ հասկնար: Հետը Թուրքերէն կամ Ֆրանսերէն կը խօսէինք:

– Ասոնք կրնաս հայերէնի թարգմանել, ըսաւ Ստուրին:

Ստուրը եւ բանաստեղծութիւնը ... Բայց խոստացաւ: Եթէ պէտք ըլլար, այդ պահուն պատրաստ էինք չորս ոտքի վրայ քալելու իր առջեւ, միայն թէ Նշանը փրկուէր: Նշանը, Նշանը, Նշանը... Զմռնամ ըսելու, որ Մէյճըրին այդ հրնչեակներէն քանի մը հատը իրապէս թարգմանուեցաւ յետագային, եւ թարգմանողը եղաւ ոչ թէ Ստուրը այլ ... Յակոբ Օշականը: Բայց մինչ այդ՝ Նշանը՛...

Հակառակ իր հմայքին, զինաթափ, վերջալուսային օրերուն, դարձեալ անոնց մաս Ժագ Սարվօն էր որ յաջողեցաւ բաներ մը ընել: Անշուշտ չկրցաւ Նշանը փրկել Ապահովութեան մագիլներէն, բայց յաջողեցաւ կարգադրել որ փոխադրուի բանտին հիւանդանոցը, միշտ ձերբակալեալ վիճակով:

Բերդին մօտ, պետական հիւանդանոցին մէկ մասը բանտի վերածուած էր եւ Նշանը հոն անխուսափելի կաշառքներով, յաջողեցանք Պր. Խոսրովին հետ տեսնել Նշանը, միայն մէկ անգամ, այն ալ միայն չորս վայրկեան: Մեզ տանողը – Ապահովութեան պաշտօնեաներէն մէկը, ամէն անգամ դռնէ մը անցնելնուս կանգ կ'առնէր եւ մեզի կը նայէր ու Պր. Խոսրովը հարիւրնոց մը կը սահեցնէր պահակին ձեռքը. ով գիտէ ինք եւ իր պետը քանի՛ հազարներ ստացած էին, բայց Պր. Խոսրովը այդ մասին բան չըսաւ ինծի – մեր առաջնորդը ուրեմն, բազմաթիւ նրբանցքներէ անցնելով, ի վերջոյ հասցուց դրան մը առջեւ, ուր սուինաւոր սենեկայցի զինուոր մը պահակ կեցած էր: Անոր ականջին բաներ մը փսփսաց եւ թոյլ չտաւ, որ Պր. Խոսրովը դրամ տայ: Իր գրպանէն հանեց շղթայի մեծ կտոր մը եւ տուաւ, որուն վրայ տեսանք սեւ զինուորին ճերմակ ակռաներուն փայլը եւ ժպիտը:

(Շար. 6)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

ՓԱՐԻԶ. – Վարդգէս Տակատեան 500 ֆրանք Կապոյտ Խաչի Պանթէօ – Քաշանի մասնաճիւղին (ստանալ «Յառաջ»էն) :

ՓԱՐԻԶ.– Թոթոյեան ընտանիք 400 Ֆր. «Ամարաս»ի (ստանալ «Յառաջ»էն) :

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Ալլէն Փափազեան 4000 Ֆր. :

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տէր եւ Տիկին Անդրէ Պալտասարեան 1000 Ֆր. :

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 500 Ֆր. :

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Այրի Տիկին Հրանոյշ Աճէմեան՝ իր զարմիկին յիշատակին 500 ֆրանք :

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Նուարդ Գարամաճեան, իր սիրելի ամուսնոյն՝ Գամէր Գարամանճեանի յիշատակին, կը նուիրէ 400 Ֆր. S.O.S. – ARMENIE–ի (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ին :

ՁԵՐ ԲՈԼՈՐ ՀԱՇՈՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵՑԷ՛Ք ՄԱՍՆԱԳԷՏԻ ՄԸ՝

« Շ Ա Ն Թ » ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ՝

POUR TOUS VOS TRAVAUX DE SAISIE ET DE TRAITEMENT COMPTABLE

ADRESSEZ-VOUS A UN SPECIALISTE

Ets. SCHANT
B.P. N° 40
92290 Châtenay-Malabry
tél. 48-45-74-02
48-43-22-52
45-37-15-26

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի գիշերային դասընթացքներ չափահասներու համար, Երեքշաբթի երեկոները ժամը 19–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ :

17, rue Bleue, 75009 Paris

Հետաքրքրուողները կրնան արձանագրուիլ Սեպտեմբեր 16 եւ 23–ին ժամը 15–էն 17՝ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, կամ՝ հեռաձայնելով՝ 43 – 02 – 85 – 16 :

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ «Ա. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑ

Ամէն շաբաթ, կէսօրէն վերջ, 4–էն 14 տարեկան եւ չափահասներու պաքալորէայի պատրաստութիւն. կ'ուսուցանուին՝

Հայերէն,

Տարբեր տեսակի մշակութային գործունէութիւն եւ մարզանք :

Արձանագրութիւնները Սեպտեմբեր 16 եւ 23, ժամը 15–էն 17. Հայ Մշակոյթի Տան մէջ :

17, rue Bleue, 75009 Paris

Դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 30–ին, ժամը 15–ին :

**

ԱՆԻԷՌ – ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՄՊ

Գառնիկ Յովհաննէսեան միօրեայ դըպրոցի դասընթացքները կը վերսկսին Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 13 :

119, rue Hoche, Colombes

**

Շ Ա Ւ Ի Լ

Շաւիլի Ս. Գր. Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ կրթական մարմինը կը ծանուցանէ թէ Հայկ. Միօրեայ վարժարանը կը վերաբացուի Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին :

Կը դասաւանդուի՝ հայերէն, պատմութիւն եւ կրօնք :

Նաեւ չափահաս եւ «Պաքալորէայի պատրաստութիւնը» Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 18·30 — 20·30 :

Մանրամասնութիւններու համար դիմել Պր. Հրաչեանին, ժամը 19–էն վերջ :

Հեռ. – 39 – 46 – 21 – 66

**

Հ. Բ. Ը. Մ.
Վ Ի Է Ն

Հայերէն լեզուի, Հայոց պատմութեան, երգի, գծագրութեան եւ ձեռային աշխատանքներու դասաւանդութիւն, ամէն Չորեքշաբթի, ժամը 14–էն 17, Սեպտեմբեր 13–էն սկսեալ :

Իսկ ամէն Շաբաթ, ժամը 14–էն 16, դասաւանդութիւն եկեղեցական եւ ժողովրդային երգերու ԱԲՈՎԵԱՆ սրահին մէջ :

1, Քէ փաժօ, Վիէն

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար դիմել. –

Ս. Սուքիասեանի՝
Հեռաձայն. – 74 – 85 – 72 – 34

Ս. Գուրթուճեանի՝
Հեռաձայն. – 74 – 31 – 52 – 51

**

Լ Ի Ո Ն Ի
ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1989 – 1990 տարեշրջանի վերամուտը տեղի պիտի ունենայ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 13-ին, առաւօտեան ժամը 9–ին :

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16·30 :

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Չորեքշաբթի կէսօրուան ճաշէն :

Յաւելեալ տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ Դիւանատունը :

Հասցէ .– 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003
Հեռաձայն. – 78 – 60 – 47 – 18

**

«ՏԱԹԵՒ» ՎԱՐԺԱՐԱՆ

«Մոնմորանսի»ի «Տաթեւ» վարժարանը որ 1988 – 1989 տարեշրջանը բոլորեց արդիւնաւոր կերպով, կը վերաբացուի Սեպտեմբեր 6, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 10–ին եւ կը սկսի իր դասաւանդութիւնները կանոնաւոր կերպով :

Վարժարանը չունի օրերու եւ ժամերու սեղմում : Կ'ընդունուին 6 տարեկանէ սկըսեալ մինչեւ Պաքալօրէաի վերջաւորութեան եւ անկէ վերջի աշակերտներ, ինչպէս նաեւ հայերէն սորվիլ փափաքող ամէն տարիքի անձեր :

Մանրամասնութեան համար դիմել. – 34 – 17 – 14 – 39 թիւին, Տիկին Սոնա Մոմճեանի, ամէն օր առաւօտէն մինչեւ ժամը 20 :

Հասցէ. –
20, rue de l'Abreuvoir
95160 MONTMORENCY

**

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն – Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ երկօրեայ Հայ Վարժարանը կը վերաբացուի՝

Սեպտեմբեր 13, Չորեքշաբթի առտու ժամը 9–ին եւ դասերը կը սկսին նոյն ժամուն եւ կը տեւեն մինչեւ ժամը 12:

Դասատուն է՝ Եղիշէ Ալագ Քահանայ Փանոսեան :

Այդ օրը աշակերտները փոխադրող օթօքար չկայ :

Սեպտեմբեր 16, Շաբաթ օր դասերը կը սկսին կէսօրէ վերջ ժամը 2–ին, կը տեւեն մինչեւ ժամը 4:

Դասատուն է՝ Պր. Խաչիկ Եըլմազեան:

Սեպտեմբեր 20, Չորեքշաբթի օրը առտու ժամը 8·45–ին, աշակերտներուն օթօքարը անցնելու տարուան նոյն վայրէն՝ Ֆրէ Վալլոնէն աշակերտները կը փոխադրէ դպրոց եւ կը վերադարձնէ նոյն վայրը:

Դասագիրքերը եւ տետրակները նուէր կը տրուին աշակերտներուն :

Ուրեմն կը խնդրուի աշակերտներուն ծնողքներէն որ իրենց զաւակները դպրոց առաջնորդեն Սեպտեմբեր 13, Չորեքշաբթի օր առտու ժամը 9–ին :

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ԶՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՋԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի «Տիրուհի Միսաքեան» մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկ Դեկտեմբեր 2–ին :

**

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը խընդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները :

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային :

**

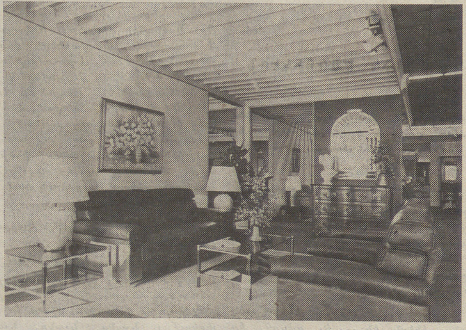
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12·30–ին, Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ :

**

Կապոյտ Խաչի Պանթէօ – Քաշանի
«Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի
թատերական ներկայացումը
Նոյեմբեր 26–ին :
Մանրամասնութիւնները յետագային :

«HARATCH»
TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70
TELEX :
N° 280 868 Haratch

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

MARDI
12 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.097 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNEE — No 17.097

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿՈՐԲԱՉՈՎ ՍԵՒ ՕՐԵՐ ԿԸ ԽՈՍՏԱՆԱՅ

ԹԵԹԵՒ ՇԱՐԺ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ ՎԵՐՋ ԳՏԱՒ

Հինգ շաբաթ արձակուրդէ ետք Սեւ ծովու ափին, Կորբաչով վերադարձաւ եւ հեռատեսիլի Վրէմիա (Ժամանակ) յայտագրէն ելոյթ ունեցաւ Շաբաթ իրիկուն: Զգուշացուց թէ «ցաւոտ» միջոցներ ձեռք պիտի առնուին, բացառիկ միջոցներ փրկելու համար երկրին տնտեսութիւնը, նախքան բնականոն դարձնելը սպառումի շուկան: Այս առաջարկները պիտի ըլլան Գերագոյն Խորհուրդի յաջորդ նստաշրջանին Նախարարաց Խորհուրդին կողմէ (Հոկտեմբերին): Կորբաչով կը շեշտէ. — «Կրնայ պատահիլ որ այդ ամբողջութեան մէջ անժողովրդական, երբեմն խստակեաց միջոցներ ըլլան: Անոնք կ'արդարացուին միայն կացութենէն դուրս ելլելու անհրաժեշտութեամբ»: Կ'ընդունի նաեւ թէ Պերեստրոյկան դժուար կը կիրարկուի, կացութիւնը պարզ չէ երկրին մէջ, ոմանք պատրաստ են հրաժարելու պերեստրոյկայէն եւ անցեալին վերադառնալու: Պերեստրոյկան յեղափոխութիւն մըն է, նոյնիսկ եթէ իր անունով սխալներ գործուեցան:

**

Հայաստանի մէջ, Հինգշաբթիէն Ուրբաթ լուսնալիք գիշերը թեթեւ երկրաշարժ մը պատահած է 6 ուժգնութեամբ Մերքալլի աստիճանաչափով (12 է): ԹԱՍ ալ հաղորդած է թէ շարժը պատահած է Կիրովականի, Ստեփանաւանի, Հրազդանի, բաւական նիւթական վնաս պատճառելով: Տուներ եւ հաստատութիւններ փլած են: Այս ցնցումին յաջորդած է ուրիշ մը, աւելի թեթեւ, 4 աստիճան:

**

Ազերիները երեք զօրավարներ պատանդ բռնած են 5 ժամ Ղարաբաղի մէջ, կը գրէ «Նիւ - Եորք Թայմզ»: Ներքին ուժերու հրամանատարը՝ զօրավար Շատալին նուչի գացած էր հանդիպում ունենալու համար տեղւոյն պատասխանատուներուն հետ, զօրավար Սաֆոնովի (Ղարաբաղի զինուորական հրամանատար) եւ երրորդ զօրավարի մը հետ: Երբ անոնք տեղւոյն մշակութային կեդրոնը կը գտնուէին հազարաւոր Ազերիներ հաւաքուած են դուրսը: Մօտ 100 ազերի ներս խուժած են եւ մերժած զիրենք ազատ թողուլ ցորչափ չեն ընդունած տեղւոյն բանտը փոխադրել երկու Ազերիներ, որոնք ձերբակալուած էին յարձակում գործած ըլլալով հայկական թաղամասի մը վրայ:

Երկուշաբթի առտու կը հաղորդուէր թէ Ադրբեջանի ժողովրդական ճակատը դադրեցուցած է գործադուլի շարժումը ապահովութիւն ստանալէ ետք թէ պիտի ճանչցուի եւ թէ իրենցմէ ոմանք պիտի կարենան մասնակցիլ Բաքուի Գերագոյն Խորհուրդի մերձաւոր նիստին:

Օտար մամուլը («Լա Փրէս» եւայլն) չեն ծածկեր որ Ղարաբաղ պատերազմական վիճակի մէջ է, ինչ որ տեսած է Ազգ. Խորհուրդը որ ՄԱԿ-ի դիմում ըրաւ: Ազերիները կը քարկոծեն Հայերու հանրակառքերը եւ յարձակումները չեն դադրեցներ, Հայերն ալ կը փորձեն օդը հանել կամուրջները որոնք Ղարաբաղը կը միացնեն Ադրբեջանի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ «ինքնավար» որոշում մը տուաւ, թոյլ տալով որ իր հողամասին վրայ ապաստան գտած Արեւելեան - Գերմանացիներ Արեւմտեան - Գերմանիա անցնին, մաս առ մաս: Երեքշաբթի առտու ժամը 3·10 անց, արդէն սկսած են հասնիլ առաջին խումբերը: Քանի մը հազար են անոնք, որոնք անմիջապէս կը ստանան արեւմտեան - գերմանացիի իրենց անձնաթուղթը, առանց ձեւակերպութեանց: Արտաքին նախարար՝ Կէնշէր շնորհաւորեց Հունգարիոյ այս «ինքնավար որոշումը», զոր պիտի չմոռնանք աւելցուց: Արեւելեան - Պերլինէն բողոքի ուրիշ ձայն մը բարձրացաւ անշուշտ: Արեւելեան - Գերմանիոյ իշխանութիւնները կը ձաղկեն «մարդկային արարածներու այս շահատակութիւնը մարդասիրական պատրուակներով»:

ՓԱՐԻԶԻ արդարադատութիւնը դատական հետաքննութիւն բացաւ Քլօտ - Օթան Լառայի դէմ, Կլոպի մէջ անոր ըրած հակահրեայ յայտարարութեանց առթիւ: Ծերունի բեմադիրը կը մեղադրուի հետեւեալ պատճառաբանութեանց վրայ. — «Մեղսակցութիւն ցեղապաշտ հրապարակային նախատինքներու, խտրականութեան եւ ցեղային ատելութեան գրգռութեան մեղսակցութիւն»: Հրաժարեցաւ Գեղարուեստից ակադեմիայէն, ուր փոխնախագահ էր, եւրոպական Խորհրդարանէն: Էլի Վիզէլ կ'ուզէ նաեւ որ ետ առնուի անոր պատուոյ լէգէոնը: Տիկին Սիմոնն Վէյլ չուզեր իսկ անդրադառնալ, մինչ Լը Փէն կ'ընդունի որ Տիկին Վէյլի մասին արտասանուած խօսքերը քննադատելի են, բայց կը դատապարտէ պարբերականին խմբագրապետը՝ Պենամու, որ դիտումնաւոր կերպով ստեղծած է այս դայթակղութիւնը:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ վարչապետ՝ ծիրանաւոր Կլէմփ ստիպուեցաւ յետաձգել Միացեալ - Նահանգներ կատարելիք իր այցելութիւնը «աննպաստ պայմաններու» պատճառաւ, իբրեւ հետեւանք իր ելոյթին Աուշվիցի Կարմելին առընչութեամբ: Լեհական գործակալութիւնը լուրը տալով, չէ ճշդած այս վերջին պարագան, որ բուն պատճառն է:

«ԻՒՄԱՆԻԹԷԻ»ի տարեկան դաշտահանդէսը, ինչպէս ամէն անգամ, մեծ յաջողութիւն արձանագրեց, Քուրնէօվ, Ուրբաթ, Շաբաթ, Կիրակի: Այս տարի այլախոհներն ու տրոցկիստներն իսկ տաղաւարի իրաւունք ունեցան: Մարշէ, իր ճառը արտասանեց Շաբաթ օր: Ողջունեց Խորհրդային Միութիւնը Պերեստրոյկայի ճամբուն վրայ, շեշտելով թէ Խորհրդային Միութեան մէջ կիրարկուող փոփոխութեանց առթիւ, կ'ըսէ՝ վերջապէ՛ս եւ ոչ՝ առա՛ջ: Ցայտնեց նաեւ թէ համոզուած է որ ապագան դրամատիրութեան չի պատկանիր, այլ՝ ընկերվարութեան:

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ արեւմուտքը քիմիական գործատուն մը պայթած է: 19 մեռեալ կայ եւ երկու վիրաւոր:

ԹԷՆԻՍԻ Ցըրշինկ Միտոյի Միացեալ - Նահանգներու միջազգային հանդիպում - ներուն, վերջնական յաղթանակը գերմանական եղաւ թէ կիներու եւ թէ այրերու համար: Կէս - աւարտականին հասած էր Ագասի, որ պարտուեցաւ Լենտլէն: Կիներու յաղթականն էր՝ Շթէֆի Կրաֆ, այրերուն՝ Պէքեր, նաեւ գերմանացի:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ Նախագահը՝ Շատլի պաշտօնազրկեց իր նախարարապետը՝ Մեհտոնիաս, որ սկիզբը չուզեց ընդունիլ եւ տեղի չտուաւ, բայց ի վերջոյ համակերպեցաւ: Պաշտօնազրկման պատճառը բարենորոգութեանց դանդաղութիւնն է: Նոր նախարարապետն է՝ Մուլուտ Համրուշ:

ԷՌ - ՓԷ - ԷՌ ԵՒ ՓԷ - ԷՌ (այլ խօսքով Շիրաքի եւ Ժիսքար տ'Էսթէնի շարժումները) «հաշտարակաց» օր մը կազմակերպած էին Կիրակի Քանէ - Փրաժ (հարաւ - արեւմուտք): Ժիսքէ առաջարկեց ընդդիմութեան բարձրագոյն Խորհուրդ մը ստեղծել, բայց Լէոթար շատ «տաք» չէ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԶԱԿԻ ՕՐԵՐ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ՀԱՅԱԾԷՍ ԲԱՑՕԹԵԱՅ ՊԱՏԱՐԱԳ ԿԼԻՎԻՑԷԻ ՄԷՋ, 60 ՀԱԶԱՐ ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅՈՒԹԵԱՆ

Օգոստոսի վերջին եւ Սեպտեմբերի առաջին օրերը բացառիկ, եզակի իմաստով, օրեր ապրած է Լեհաստանի երբեմնի հայ գաղութը:

Հայ Կաթողիկէ Առաքելութեան բուն նպատակն էր վերստին թաղադրել Աստուածածնի եւ Յիսուս մանուկի նկարը, զոր Լվովի Հայերը իրենց հետ բերած էին, երբ լքած էին քաղաքը Ռուսերու գրաւման հետեւանքով:

Հայ կաթողիկէ պատկառելի պատուիրակութիւնը զոր կը գլխաւորէր Կաթողիկոս - Պատրիարք՝ Յովհաննէս - Պետրոս ԺԸ. Վարշաւա կը ժամանէր Օգոստոս 28-ին եւ կը դիմաւորուէր ծիրանաւոր Կլէմպի կողմէ, որու հիւրն էր ամբողջ կեցութեան ընթացքին: Յիշենք որ Կաթողիկոսին շքախումբին մաս կը կազմէին. — Վարդան Եպիսկոպոս Աշգարեան (Լիբանան), Անդրէաս Եպիսկոպոս Պետըլեան (Լիբանան), Պօղոս Արք. Գուսան (Իրաք), Ներսէս Եպիսկոպոս Սեթեան (Միացեալ - Նահանգներ), Վարդան Եպիսկոպոս Պօղոսեան (Լատին - Ամերիկա), Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութենէն՝ առաջնորդը Հ. Ներսէս Տէր - Ներսէսեան, ապա Հ. Վրթանէս Ուլուհօճեան, Հայր Եղիշէ Ծիլեան, Վիէննայի միաբանութենէն՝ Հայր Օգոստինոս, Հ. Գաբրիէլ, Հ. Սիմոն, Անարատ Յղութեան Քոյրերու միաբանութենէն՝ մեծաւորուհին՝ Մայր Վերոնիկ, քոյրեր՝ Արշակուհի եւ Արուսեակ, պատուիրակութեան մաս կը կազմէին նաեւ Գէորգ Վրդ. Եղիայեան, Ցոլակի Վրդ. Քէլէքեան, Անդրանիկ Վրդ. Կասնեան (խմբագրապետ՝ «Մասիս»ի):

Պատուիրակութիւնը երկու օր անցընելէ ետք Վարշաւա, անցած է Քրաքովիա, ուր կը մնայ Ցոլակի Վրդ. Քոպալչէք եւ կիրակնօրեայ հայածէս պատարագներ կը մատուցանէ, հաւատացեալներու, որոնք հայերէն ազօթակից են, առանց մէկ բառ հայերէն գիտնալու:

Պատուիրակութիւնը եղած է նաեւ Օփոլէ, Կլիվիցէ, ուր Ս. Երրորդութեան Եկեղեցին դրուած է Աստուածածնի եւ Յիսուս մանուկի նկարը:

Խորապէս տպաւորիչ եղած է, Կիրակի օր, Սեպտեմբեր 3-ին, հայածէս բացօթեայ պատարագը, 60 հազար հանդիսականներու ներկայութեան, հոն կազմուած է հսկայ թափօր մը, չեփորախումբով:

Պատուիրակութիւնը եղած է նաեւ Չեստոքովա, Երկուշաբթի օր (Սեպտեմբեր 4), ապա վերադարձած Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 5-ին: Այցելած է նաեւ Աուշվից:

Հայկական այս աննախընթաց օրերը յուզիչ են եւ այլապէս տպաւորիչ: Հայու արմատախիլ բեկորներ կրկին, որոնք իրենց արմատները կը փնտռեն: Այս հակիրճ լրատուութիւնը չի կրնար անշուշտ հարազատ պատկեր մը տալ: Ուրեմն՝ մանրամասն նկարագրութիւն մը՝ յետագային:

Երկու կողմերն ալ կը գիտակցին թէ միութիւնը անհրաժեշտ է, քանի ան է՝ ուժը, բայց դժուար թէ յաջողին:

ՌՈՒՄԱՆԱԿԱՆ ՁԲՕՍԱՆԱՒ ՄԸ ընկղմած է Դանուբի վրայ, հաւանաբար մշուշի պատճառաւ: 185 հոգիներէ, որոնք նաւուն վրայ կը գտնուէին, միայն 18 հոգի փրկուած է:

ՌԱՖԱՅԷԼ ՄՈՒՍԱԼԵԱՆ սրամիտ նամակով մը դիտել տուած է «Մոնտ»ի այն կոպիտ սխալը, որ սպրդած էր Մոլտաւիոյ վերաբերեալ լրատուութեան մէջ եւ ուր, ինչպէս «Յառաջ» ալ մատնանշած էր (Օգոստոս 31), Մոլտաւիա նկատուած էր «15 Հանրապետութիւններու փոքրագոյնը» այդ «պատիւը» խլելով Հայաստանէն: Նամակագիրը կը գրէ. — «Որ ինծի նման գաղթող մը ուղղագրական սխալներ ընէ ծանր է, բայց ներելի: Բայց երբ ձեր թերթին նման փառք վայելող թերթ մը, որ իրաւացի կերպով կը հպարտանայ թէ աշխարհի խորհրդային լաւագոյն սպասարկութիւնն ունի (Թաթիւ) թոյլ կուտայ որ գրուի «Մոլտաւիան փոքրագոյնն է Խորհրդային Միութեան Հանրապետութեանց»՝ աններելի է: Արդարեւ, բոլոր թերթերը, ներառեալ ձերը, Ղարաբաղի դէպքերէն ի վեր եւ մանաւանդ Դեկտեմբեր 7-ի երկրաշարժէն ետք, գրեցին թէ Հայաստան փոքրագոյնն է Խորհրդային Միութեան Հանրապետութեանց. — 29·800 ք. քիլոմեթր, մինչ Մոլտաւիան՝ 33·700 քառակուսի քիլոմեթր տարածութիւն ունի: Կամ թէ Կորբաչով դաղտնաբար տեղեկացուցած է անանուն յօդուածագիրին անմիջական կցումը Ղարաբաղի (4·400 ք. քիլոմեթր), թող հո՛ս մեր երախտիքը գտնէ»: Այս այնքան դիպուկ նամակին տակ, «Մոնտ»ի խմբագրութիւնը կը գրէ թէ միայն իրաւունք կրնայ տալ Պր. Մուսալեանի եւ ընթերցողներուն ներողամտութիւնը կը խնդրէ այդ խիղճպէս «աններելի» սխալին համար:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Միջերկրականի լիկին պատուոյ դասակարգի ախոյեանութեան համար, Սէն - Թ'Էթիէնի Հ.Մ.-ը իր երկրորդ մրցումը կատարած է, իր դաշտին վրայ, Օրանժի խումբին դէմ, արդիւնք՝ 0 – 0: Սատաւիկ հովը խանգարած է խաղը:

Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ, Փրովանսի Փրոմոսիոն տ'Օնէօր Բ. դասակարգին մէջ, իր մրցաշարքը սկսաւ հիւրընկալելով, Կիրակի օր, Քասթէլլանի խումբը:

**

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Շախտեոր – Արարատ	1 – 2
Դնեպր – Պամիր	2 – 0
Չերնոմորեց – Դինամօ Մ.	2 – 2
Ժալգիրիս – Լոկոմոտիւ	0 – 0
Դինամօ Կ. – Դինամօ Մն.	2 – 0
Տորպեդօ – Զէնիթ	2 – 1
Ռոստոր – Մետալիստ	3 – 2
Սպարտակ – Դինամօ Թ.	0 – 1

Այս խաղերէն ետք, դասաւորումը հետեւեալն է. —

Սպարտակ 36 կէտ, Դնեպր 31, Ժալգիրիս եւ Դինամօ Կ. 30, Տորպեդօ 28, Մետալիստ 26, Չերնոմորեց 25, Դինամօ Մ. 24, Դինամօ Մն. 23, Արարատ եւ Ռոստոր 21, Պամիր 20, Դինամօ Թ. 20, Շախտեոր 18, Լոկոմոտիւ 15, Զէնիթ 14:

ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

ՅԱՌԱՋԻ ԸՆԴՄԷՋԷՆ

5 – ՊԱՏԵՐԱԶՄ եւ ԿԱԶԱՐԳԵԼ ԴԻՄԱԿՆԵՐ

Սեպտեմբեր 1-ի՝ թիւը արդէն խակ «զոհ»ն է հաստատուած գրաքննութեան: Մինչ առաջին էջի լուրերու խորագիրները երթալով կը գտնեն անխուսափելին, այսինքն՝ պատերազմը, Գ. էջին երրորդ սիւնակը ամբողջովին պարապ է: Զենք կրնար գուշակել նիւթը, քանի ոչ իսկ խորագիրը մնացած է, ու այն ատենուան գրաքննութեան դրութիւնն այնպէս էր որ գրաքննուած նիւթին տեղը արտօնութիւն չկար այլ գրութիւն մը հրատարակել, պարտաւորիչ էր, որ տեղը՝ պարապ մնայ:

Յաջորդ օրը, կացութիւնը աւելի յստակ է: Կը մօտենայ օրը՝ մեռնիլ Տանցիկի համար: Գերմանիա յարձակած է Լեհաստանի վրայ չորս տարբեր կէտերէ: Տանցիկ կը կցուի Գերմանիոյ:

Բայց չէ մոռցուած Սանճաքը ու «Տարագիրներու տեղաւորումը» խորագրին տակ, կը տրուին սա տեղեկութիւնները.– «Սանճաքի երկու հայրենակիցներ մեծ Սերայ երթալով գնդապետ Քոլէի հետ տեսակցութիւն ունեցան Ռիհանէի, Հայաշէնի եւ շրջակայ հայ գիւղերու գաղթականներու տեղաւորման մասին: Գնդապետը յայտարարած է որ, Պէքաայի շրջանին մէջ 15.000 հեկտար հող պիտի գնուի երկրագործ գաղթականներուն տեղաւորման համար: Սակարկութիւնը հողատիրոջ հետ արդէն սկսած է եւ շուտով պիտի վերջանայ, Սեպտեմբեր 1-ին, պիտի սկսի գաղթականներու փոխադրութիւնը Պէքաայի մէջ: Պէքաայի այդ հողերուն վրայ պիտի հաստատուին երկրագործները՝ ֆրանսական իշխանութեան ծախքով, իսկ անոնք որ արհեստաւոր են՝ իրենց սեփական միջոցներով կրնան հոն տեղաւորուիլ: Այս առթիւ գնդապետը յայտարարած է.

– «Մինչեւ հիմա ձեր ազգային իշխանութիւնը եւ Բարեգործականը իրենց օժանդակութեան չափը չեն յայտնած: Լաւ պիտի ըլլար որ գիտնայինք թէ հայութիւնը ո՛րքանով պիտի օժանդակէ գաղթականներուն: Պասէթի շրջանին մէջ հիւանդութիւնները ծայր տուած են: Այս առթիւ, 25 հազար ֆրանք դրած ենք տոքթէօր Շըվալիէի տրամադրութեան տակ, դեղեր եւ հիւանդապահներ ղրկելու համար Պասէթ»:

Նոյն թիւին առաջին էջին վրայ, հետեւեալ բացատրութիւնները կը տրուին մամուլի գրաքննութեան մասին, – անոր հաստատման առաջին օրերու մասին.–

«Երկուշաբթի, Օգոստոս 28-ին էր որ պաշտօնաթերթը կը հրատարակէր հրամանագիր – օրէնք մը՝ ամէնօրեայ մամուլի եւ ուրիշ պարբերական հրատարակութեանց գրաքննութեան մասին: (բուն բառով՝ հսկողութիւն, հակակշիռ, *քոնթրոլ*): Փլաս Վանտոմի փառաւոր հիւրանոցին, Օթէլ Քոնթինանթալի մէկ մասը գրաւման ենթարկուած ըլլալով, արդէն այնտեղ փոխադրուած էին բազմաթիւ բարձրաստիճան սպաներ եւ պաշտօնատարներ, անմիջապէս գործի ձեռնարկելու համար: Մենք ալ դիմեցինք նորահաստատ պաշտօնատունը, որպէսզի «*Յառաջ*»ի շարուած էջերը աչքէ անցընեն, տպագրութեան յանձնուելէ առաջ:

– Դժբախտաբար դեռ հայերէն գիտցող պաշտօնեայ չունինք, մինչեւ իրիկուն կը կարգադրենք, հոգ մի ընէք: Դուք ալ դիմեցէք Արտաքին նախարարութեան, թերեւս մէկը տրամադրեն:

...Յաջորդ օրը գտնուած էր հայ գրաքննիչը, Պր. Հրանդ Թորոսեան, հայերէնի ուսուցիչ արեւելեան լեզուներու վարժարանին մէջ եւ տնօրէն – խմբագիր «Mercure d'Orient» ամսագրին: Պզտիկ ներման մըն ալ կ'երեւայ «*Յառաջ*»ի մէջ, Գ. էջ»:

Լրատուութիւնը իր շարունակութեան մէջ կը յայտնէ որ գրաքննիչներու թիւը հարիւրի կը հասնի, ինչ որ շատ չէ բաղդատմամբ Փարիզ հրատարակուող թերթերուն, մանաւանդ լեզուներու զանազանութիւնը (անգլերէն, իտալերէն, գերմաներէն, հայերէն, եբրայերէն, չինարէն, ճարոներէն): Այդ գրաքննիչներուն մէջ կան լրագրողներ, հրատարակիչներ, թատրոնի տնօրէն մը, գրագէտներ, համալսարանի կոչուած սպաներ, պաշտօնատարներ, ընկերութեանց վարիչներ, նահանգապետ մը, ճարտարագէտներ: Լէոն Պլում կը գանգատի այս առընչութեամբ «Փոփիւլէր»ի մէջ (այդ օրերուն, ընկերվարական կուսակցութիւնը ունէր իր պաշտօնաթերթը, ամէնօրեայ) որ յարմարագոյն անձերը չեն ընտրուած գրաքննութեան համար եւ կառավարութեան ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ կարգ մը պարագաներու վրայ: Կիրակի, Սեպտեմբեր 3-ի թիւը, առաջին էջին ամբողջ երկայնքին կը փռուին հակայ խորագրեր. – «Հիթլէր պատերազմ կը մղէ Լեհաստանի դէմ: Ընդհանուր զօրաշարժ եւ պաշարման վիճակ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մէջ»:

Տակը մանրամասնութիւններ զօրակոչին. –

1. – Ընդհանուր զօրաշարժ Ֆրանսայի ցամաքային, ծովային եւ օդանաւային բանակներու, երկրին ամբողջ տարածութեան վրայ, Ալժերիոյ, գաղթավայրերու եւ ուրիշ հովանաւորեալ երկիրներու մէջ: Զօրաշարժի առաջին օրը կը սկսի Սեպտեմբեր 2-էն, Շաբաթ (երէկ):

2. – Պաշարման վիճակ հռչակուած է Ֆրանսայի 89 նահանգներուն եւ Պելֆորի շրջանին մէջ, ինչպէս եւ Ալժերիոյ երեք նահանգներուն մէջ:

Այս հրամանագիրը յաջորդ յօդուածներով հսկայ հանրագիրներու վրայ տպուած տարածուած էր երկրին ամէն կողմերը: Առջի Կիրակի, Սեպտեմբեր 3-ին (այսինքն՝ 50 տարի առաջ, նոյն օրը), Նախկին ռազմիկներ կ'ոգեկոչէին այս տխուր թուականը, այդ հսկայ հրամանագիրը պարզած յաղթական կամարին ներքեւ:

Այդ օրը արդէն Անգլիա եւ Ֆրանսա պատերազմ յայտարարած են եւ «Յառաջ», որ լոյս չի տեսներ Կիրակի օր, լուրը կուտայ Երկուշաբթի, (Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 5 թուականը կրող թիւով):

Այդ թիւին առաջին էջը հետեւեալ կոչը լոյս տեսած է յանուն հայ մամուլի եւ զանազան հոսանքներու. –

ԿՈՉ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ

Հայրենակիցներ, ամբողջ տասը օր գերագոյն փորձեր կատարուեցան, պահպանելու համար խաղաղութիւնը: Դժբախտաբար փոթորիկը պայթած է արդէն, եւ դժուար է նախատեսել թէ մինչեւ ո՛ւր կրնայ յանգիլ: Մենք ալ՝, տարիներէ ի վեր ապաստանած ըլլալով այս հիւրընկալ երկրին մէջ, անշուշտ մեր ճակատագիրը կապուած է անոր բախտին հետ: Եւ ունինք պարտականութիւններ, օրէնքով սահմանուած կամ մեր գիտակցութենէն բխած: Մեր երիտասարդները, որոնք զինուորագրութեան ենթակայ են աւելի քան երկու տարիէ ի վեր, ամէնէն առաջ զօրանոց փութացին, առաջին զօրակոչին: Ունինք նաեւ ամէն օր կ'ունենանք բազմաթիւ կամաւորներ, այր թէ կին, գործօն կամ կրաւորական պաշտպանութեան համար:

Այս հրապարակային կոչով, մենք, յանուն հայկական մամուլի եւ զանազան հոսանքներու պարտականութիւն կը սեպենք ձեր ուշադրութեան յանձնել հետեւեալ պահանջները. –

1. – Մնալ արթուն եւ պաղարիւն, ուշադրութեամբ հետեւելով հրատարակուած օրէնքներուն եւ պաշարման վիճակի տրամադրութեանց:

2. – Առանց վարանումի կատարել ինչ պարտականութիւն որ կ'իյնայ բոլորիս վրայ, իբրեւ քաղաքացի կամ ապաստանեալ:

3. – Դադրած նկատել ներքին ամէն վէճ, տեսակէտի կամ նախասիրութեան խնդիր, կազմելով ազգային միացեալ ճակատ, թէ մեր պարտականութիւնները գիտակցօրէն կատարելու եւ թէ դիմագրաւելու համար պատերազմի չարիքները»:

Հատուկենտ զանազան լուրեր որոշ պատկեր մը կուտան այդ օրերու տոր– եալին: Այսպէս կը յայտնուի որ 20, 10 եւ 5 ֆրանքնոց մետաղ դրամները հրապարակէն պիտի քաշուին քանի մը օրէն եւ անոնց տեղ շրջաբերութեան պիտի հանուին թղթադրամներ:

«Յառաջ», թէեւ մեծածաւալ, բայց միայն երկու էջով լոյս կը տեսնէ: Սեպտեմբեր 6-ի թիւին մէջ, կը տեսնենք որ միշտ կը շարունակուի Մուսա Լերան հանգանակութիւնը: Այս 37-րդ ցանկին խորագիրն է արդէն՝ Միշտ նոր գումարներ *ու ընդհանուր գումարը հասած է* 110.543 *ֆրանքի: Տեղեկութիւններ ալ կան, արտատպուած Պէյրութի ռամկավար օրկան «*Զարթօնք*»ի Օգոստոս 23-ի թիւէն:*

Զորրորդ էջին վրայ հացէներ հրատարակուած են զինուորական զրասենեակներու, ուր կրնան դիմել այն օտարականները որոնք կ'ուզեն կամաւոր արձանագրուիլ:

Փարիզի մէջ, արդէն երկու ահազանգներ հնչած են. ժողովուրդը հանդարտութեամբ ապաստանած է նկուղները կամ պատսպարանները:

Սեպտեմբեր 7-ի թիւն է որ կուտայ այս լուրերը, առաջին էջին վարի մասը «ճերմակ»ներ կան: Գրաքննութիւնը հոսկէ անցած է:

Սեպտեմբեր 8-ին, երրորդ ահազանգ մը հնչած է Փարիզ, դաւաճէն ալ միշտ ձայներ կան՝ խումբ – խումբ հայ զինուորներ դէպի ճակատ...:

Պատերազմը օրէ – օր աւելի զգալի է: Հարկ կ՚ այլեւս արտօնագիր առնել տեղէ տեղ երթալու համար: Պատերազմական նախարարութիւնը կը յայտնէ թէ ցարդ եղած ահազանգները փորձեր էին: Պաշտօնաթերթը հրամանագիր մը կը հրատարակէ բացառիկ տուրքեր դնելով ազգային պաշտպանութեան համար:

Ճիշդ 50 տարի առաջ «Յառաջ» նոյն օրուան (Սեպտեմբեր 12, Երեքշաբթի) կը հաղորդէ առաջին էջին վրայ թէ Սանճաքի հանգանակութիւնը փակուած է եւ թէ հաւաքուած գումարը փոխանցուած է Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան: Փակագիծի մէջ, աւելցնենք, թէ յետագային Մուսա Տաղցիները այս գումարով վարժարան մը բացին Այնճար, զոր մկրտեցին՝ «Յառաջ» եւ որու մուտքին, այսօր կայ Շաւարշ Միսաքեանի կիսանդրին:

Բիմիական պատերազմի վախը պատճառ է որ բնակչութեան բաժնուին կազմակերպել դիմակներ: Եւ այս առընչութեամբ, յիշեմ թէ այդ եղաւ առիթը, տխուր, որ զգամ թէ ի՞նչ ըսել է օտար ըլլալ:

Որքան ալ որոշ խառնակութեան բախած էի զգլոցի իմ առաջին օրերուս (մէկ բառ ֆրանսերէն չէի գիտեր...), շատ անցած էին այդ օրերը եւ չէի տառապած այնքան, որ մինչեւ այսօր դառն յիշատակներ դրոշմուած մնան մտքիս մէջ: Ճիշդ է, այն ատեն դժուար էր օտար, պաղթական ըլլալ, Հարլէմ Տէզիրներ չկային...:

Ու օր մը հաղորդուեցաւ թէ Ֆրանսացիները *պէտք է դիմեն իրենց բնակած շրջանին քաղաքապետարանը ստանալու համար կազմակերպել դիմակ մը, անձ գլուխ: Ու մայրս ձեռքէս բռնած տարաւ զիս քաղաքապետարան, որպէսզի ինծի, միա՛յն ինծի տրուի կազմակերպել դիմակ մը, վասնզի ես՝ ֆրանսացի էի, իսկ ծնողքս՝* Réfugié Nansen, d'origine arménienne:

Անդրադարձայ որ եթէ Գերմանացիք թունաւոր ռումբեր նետէին, ես պիտի պաշտպանուէի, բայց ծնողքս կրնար մեռնիլ, հայմաթլոս էին, արմատախիլ ժողովուրդի մը բեկորներ: Մանկութեանս մէկ շատ սեւ յիշատակն է:

Քաղեց՝ Ա. Մ.

ՀԱՏՈՒԱԾ ՄԸ ՌՈՒԲԷՆԻ ՃԱՌԷՆ
ՆԱԵՒ ՍՏՈՒԳՈՒՄ ՄԸ
ՀԵՐՈՍ ՄՈՒՐԱՏԻ ՄԱՍԻՆ

Բեմերու վրայ երբեք չերեւցող, ո՛չ հռետոր, ո՛չ ճառախօս եւ ո՛չ ալ դասախօս: Անունն մըն է Ռուբէն՝ յարգանք եւ պատկառանք ներշնչող: Մտաւորական՝ միեւնոյն ատեն ֆէտայի, ազգային գործիչ, քաղաքագէտ, իր ծանրակշիռ խօսքը մտիկ ընել տուող: Պատերազմական նախարար Հայաստանի Հանրապետութեան օրով: Իր յուշերու մեծածաւալ գիրքը յուշամատեան մը ըլլալէ աւելի դիւցազներգութիւնն է մեր նորագոյն պատմութեան:

Մայիս 28-ի հանդիսաւոր օր մըն էր, հազուագիւտ երեւոյթ, երբ բեմ բարձրացաւ Ռուբէն իբրեւ ճառախօս քանի մը թուղթ ձեռքը, նման համանուագի ղեկավարի մը, որ ճպոտը ձեռքին կուտայ ազգանուէրը նուագի պարունակին:

Երեք եղբայրներ կ'ին անոնք, այսպէս սկսաւ, Ռուբէն Տէր – Մինասեան իր ճառը: Երեքն ալ տոգորուած հայ ազգին բազմաթիւ ցաւերուն դարման մը գտնելու առաջադրութեամբ:

Առաջինը այս եղբայրներուն Մկրտիչ Փորթուգալեանն էր որ իր «Արմէնիա»ով, կը հրահրէր հայկական հարցը: Բաւական սթափեցնելէ ետք հայ ժողովուրդը իր թմրած եւ չարչարալից վիճակէն, ժամանակի ընթացքին յամրօրէն չիջեցաւ, պարտքը կատարած:

Երկրորդ եղբայրը, ըստ Ռուբէն, Հնչակեանները են, իրենց մարտական ուժերով, մտաւորականներով – Տամատեաններ, Ժիրայրներ, Մուրատ Պոյաճեաններ եւ Փարամազներ, (որուն կենսագրին հեղինակը արժանագործ Գրիգոր Ահարոնեան, Հայաստանէն Պէյրութ անցաւ ներկայ ըլլալու հանդիսաւոր բացման): Հայուն վատ եւ սոորին թուրք թշնամիին կողմէ, Ա. աշխարհամարտի սկիզբին քսան անձնուէր Հնչակեաններ կախաղանի դատապարտուեցան արիւնելով հայուն արդէն վիրաւոր սիրտը: Այս անմահ հերոսներուն խռովեալ հոգիները հանդարտեցնելու համար ամէն տարի ազգովին կը յիշատակուի անոնց անմոռանալի յիշատակը եկեղեցիով եւ հաւաքոյթով:

Հնչակեան այս մեծ կուսակցութիւնը գոյութիւն ունի տակաւին, տակայն անդամներուն մէկիկ – մէկիկ կորուստով չէ կրցած պահել իր հիմնադրութեան առաջին թափը, գիտակցելով հանդերձ թէ փշոտ է դէպի ազատութիւն խոյացող ազգին անկործանելի դատի ճամբան, բայց նուիրական:

Երրորդ եղբայրը Դաշնակցութիւնը Մեծն Քրիստափորներով, որ փշրուեցաւ Պուլկարիոյ Օլթող լերան գագաթը, ուր շինուած է հիմա, կ'ըսեն, անոր կիսանդրին, ծերացած խնձորենիին տեղ, որ ամէն տարի կարկուտի պէս խնձոր կը թափէր հարթավայրին վրայ, եւ տակաւին Գէորգ Չաւուշներ, Աղբիւր Սերոբներ, անվեհեր Մուրատներ եւ բազմաթիւ անձնուէր ֆէտայիներով:

Ազահօրէն մտիկ ընել տուաւ Ռուբէն իր խօսքերը որոնք քանդակուելով ունկնդիրներու մտքին ու սրտին մէջ, խորունկ յուսալից շունչ մը առնել տուին անոնց:

Այս երեք եղբայրներն ալ հայ ազգային զգացումներով եւ հաւատքով նուիրեցին իրենց կեանքը իբրեւ մատաղ Հայուն սրբազան խորանին, փրկարար նպատակի մը ի խնդիր, վճռակամութեամբ, գիտակցութեամբ:

Այս երրորդ եղբայրը կայ ու կը գործէ եւ նկատի առնել կուտայ իր կազմակերպուած ուժը արտաքին աշխարհին, մանաւանդ թուրք թշնամիին որ Դաշնակ անունը բերնէն վար չի ձգեր, մեր կրօնաւորներուն հետ միասին: Թերեւս անոր համար որ այս վերջինները պահապաններն են մեր մշակոյթին, ինչ որ անհետացնել կ'ուզեն:

Շեղելով վայրկեան մը Ռուբէնի ճառէն, դառնանք մեր ըմբոստութեան խորհրդանիշ ոգիին՝ Մեծն Անդրանիկին, որ ինքնին կուսակցութիւն մը կը կազմէ, ընդունուելով բոլորէն – Ռամկավարէն, Հնչակէն, կուսակցութիւններէն իբրեւ անվիճելի հերոսը ազգին:

Զինահայլի եւ խաղաղութեան խօսք մը կը թուէր ըլլալ Ռուբէնի ճառը, մոռացութեան մատնելու այն անվերջանալի պայքարները, վէճերը, երբ երկու կող-

մէն գիրար կը բզկտէին եւ խօսքով եւ գրիչով եւ որոնց ցաւով ականատես էինք: Պատմութիւնը կը կրկնուի։

Այսօր ալ դարձեալ ձիւնահալի և բանակներուն ժամանակ... ալ ցաւալի է Ս. Յաւերժացմանի... Այսօր ալ դարձեալ ճիւնահալի և բանակները աւարտելու պատգամ է Ս. Յակոբեանի խօսքը թէ պատմութենէն ...

*

Քանի որ հերոսներու մասին է խօսքը, յիշենք դրուագ մը սերաստացի Մուրատի մասին: Մուրատ ըմբիշի կազմով, անվախ անձ մըն էր: Տարիներ առաջ երբ «Յառաջ»ի խմբագրատունը կը գտնուէր Թրէվիզ փողոցի 32 թիւ շէնքին վարի մեծ սրահը, հոն այցելեց թախծադէմ, միջին տարիքի, սեւազգեստ տիկին մը, խիստ յոգնած երեւոյթով եւ բարոյապէս ազդուած: Առանց որեւէ հարցումի պատասխանելու ծանօթացուց ինքզինք:

– «Ես Սեբաստացի Մուրատի քոյրն եմ, բսաւ, եկած եմ բողոք ներկայացնելու ձեզի»:

– «Մենք գնչու չենք», ինչպէս գրուած էր այսօր «Օրուան խօսք»ին մէջ, եղբօրս Մուրատի մասին:

Այդ օր, «Օրուան խօսքը» գրողը Հրանդ Սամուէլ ըլլալով հարցուեցաւ անոր թէ ուրկէ՞ կուգար հերոս Մուրատին անուանին կպած «գնչու» բառը: Պատասխանեց թէ այնքա՜ն տարածուած է որ ամէն մարդ կը կարծէ թէ ճշմարիտ է: Առաջին սխալը կուգայ Միքայէլ Վարանդեանի մէկ գիրքէն, ուր, ուրիշ հերոսներու կարգին կը յիշէ Մուրատը աւելցնելով թէ գնչուի ցեղէ է: Հաւանական է որ Միքայէլ Վարանդեանն ալ զոհ է սխալ տարաձայնութեան մը:

Ծանօթ ըլլալով որ Իսի բնակող ծերունի Արմենակ Միքայէլեան զինակիցը եղած է Մուրատի, հեռախօսով հարցուեցաւ անոր, որ յայտնապէս ընդվզած, վրդովումով եւ ցասումով բսաւ թէ շատ սխալ է, Մուրատ երբեք գնչուի ցեղէ չէ: Կարծեմ, օր մը, ես պիտի առնեմ գրիչը ձեռքս եւ գրեմ ստուգումը եւ պատմեց հետեւեալ դրուագը: Մուրատի մեծ հայրը, անձնուէր եւ խիստ ազգասէր անձ մը: Այլեւս զանակը ոսկորին հասած, Հայուն հանդէպ, Թուրքին գործած վաւութիւններէն, կը սպաննէ բարձրաստիճան Թուրք պաշտօնատար մը եւ օձիքը ձեռք չտալու համար կը փախչի եւ կը փնտռէ տեղ մը պահուըտելու: Զգտնելով, կը նշմարէ հեռուէն թափառական գնչուներու խումբ մը: Ցոյսի եւ լոյսի շող մը կ'անցնի մտքէն խոյսին: Վազելով անոնց մէջ կը մտնէ, կորսնցնելով իր հետքը, եւ երբեք ալ ձեռք չի տար օձիքը:

Հերոս Մուրատի մէջ միշտ ներկայ եղած է իր մեծ – հօր հերոսական արարքը։ Կ'ուխտէ անոր հետեւիլ, զէնքը ձեռքէն վար չձգելով, որու շնորհիւ ան կ'արժանանայ հերոս անուանակոչումին:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՆՄՈՌԱՆԱԼԻ ՕՐ ՄԸ ՊԵԼՖՈՆԹԷՆԻ ՄԷՋ

Օգոստոս 13, Կիրակի, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պելֆոնթէնի Օգափոխութեան Կայանը ապրեցաւ իր յիշատակելի օրերէն մին:

Սովորականէն տարբեր մթնոլորտ մը կար, տարբեր շունչ մը կը տիրէր հոն՝ միամսեայ այս շրջանին մէջ հարիւր քառասունը իրը երախաներով, որոնց քառասունը կուգային Լենինականէն իրենց չորս վարիչներով, զորս կ'առաջնորդէր Լենինականի Ֆրանսական վարժարանի տնօրէն՝ Մարթէն Փաշայեան իր հետ ունենալով նոյն վարժարանի ուսուցչուհի՝ Տիկին Սիւզաննա Մինասեան, երաժշտագէտ եւ ուսուցիչ՝ Սամուէլ Աստամեան եւ Պր. Գէորգ Խաչատուրեանը:

Ֆրանսայի Հայ երախաները մեծ խանդավառութեամբ դիմաւորելով Մայր Հայրենիքի վիրաւոր իրենց քոյր – եղբայրները, քիչ ատենէն մէկ սիրտ ու մէկ հոգի եղած, միասին կը շնչէին Ժիւրայի թըլթուածինը։ Նոյն ջուրէն կը խմէին, նոյն հացէն կ'ուտէին, միասին կ'աղօթէին, կ'երգէին, կը զուարճանային ու կ'երազէին: Մէկ խօսքով, անոնց փոքր սրտերուն մէջ հաստատուած էր ընկերութեան ամուր կապեր եւ սեղմ ցանցեր:

Անոնց ներկայութեամբ Օգոստոս 13-ի այս օրն ալ տարբեր դիմագիծ մը ստացած էր:

Մարսէյլէն, Լիոնէն հանրաշարժներով կամ իրենց անձնական միջոցներով տեղափոխուած ծնողներ, հայրենակիցներ փութացած էին տեսնելու իրենց հարազատները:

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղերու ժրաջան անդամուհիներու աշխատութիւններով պատրաստուած ճոխ պիւֆէի մը սպասարկումէն յետոյ, ժամը 15-ին ներկաները հրաւիրուեցան օրուան գեղարուեստական բաժնին հանդիսատես ըլլալու, որուն բացումը կատարեց Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութեան ատենապետուհի՝ Տիկին Լոռա Ֆըրլանի – Բարսեղեան ներկաներուն բարի գալուստ մաղթելով եւ աւելցուց. – «Այս ամիս տարբեր միջավայր մը ստեղծուած է կայանին մէջ, Լենինականցի քառասուն երախաներու ներկայութեամբ, որոնք հրաւիրուած են Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութեան յատուկ ջանքերով գտնելու՝ սփոփանք իրենց վիրաւոր հոգիներուն եւ անհետացած ժպիտը իրենց շրթներուն»:

Եւ այսպէս ալ եղած էր: Անոնք քիչ ատենէն Ֆրանսայի, նոյնիսկ աշխարհի տարբեր երկիրներէն, ինչպէս՝ Ամերիկա, Գանատա, Զուիցերիայէն հոն գտնուող իրենց արենակիցներու հետ մտերմանալով, ստեղծած էին մանկանց ուրիշ աշխարհ մը, որուն մասին քիչ վերջ Մարթէն Փաշայեան խօսքի հրաւիրուելով բսաւ. – «Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի այս նախաքայլը մարդասիրական մեծ արարք մըն է, որուն շնորհիւ լենինականցի 40 աղէտեալ եւ դժբախտ երախաներ գտած են իրենց հանդիստն ու խաղաղութիւնը եւ ասոնց առընթեր, Ժիւրայի այս փոքր տարածութեան վրայ գտած են նաեւ իրենց վերականգնած հայրենիքը: Հայրենիքէն հեռու, Հայերը մեծ դժուարութեամբ կը ջանային պահել Հայու շունչն ու ոգին, գիրն ու գրականութիւնը, սակայն այս մէկ ամսուան ընթացքին Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի այս կայանը գտնուող երախաներ՝ կը խօսէին, կ'երգէին ու կ'արտասանէին հայերէն, կը լենար անոնց հոգիները հարազատ Հայու ոգիով, կը ջերմանար անոնց յարաբերութիւնները եւ Ժիւրայի այս սիրուն անկիւնին մէջ անոնք մէկ սիրտ ու հոգի դառնալով կը կազմէին համերաշխ ընտանիք մը: Կը մաղթեմ, թէ ինչպէս ձուկը ծովուն մէջ, Հայն ալ օր մը դըտնուի իր Հայրենիքին մէջ եւ Սփիւռք բառը աշխարհի վրայ այլեւս գոյութիւն չունենայ: Բայց ի՞նչ ընել, տարբեր էր Հայուն ճակատագիրը ուրիշներէն, բախտըն էր զայն ձգած օտար ափերուն եւ սակայն Հայը՝ շնորհիւ իր տոկուն կամքին կարողացած էր հիւսել ու կառուցանել իր բոյնը, մաքառիլ ու յաղթել բոլոր դժուարութիւններուն, պահպանել իր մայրենի լեզուն, վառ պահելու համար ընդմիշտ իր հայրենի յոյսը»: Մարթէն Փաշայեան յայտնելով իր երախտապարտութեան զգացումները յուզուած՝ վերջ տուաւ իր խօսքերուն։

Հուսկ՝ տեղի ունեցաւ հանգանակութիւն մը, որուն ընդհանուր գումարը հասաւ շուրջ 68 հազար ֆրանքի:

Ոըմէ վերջ, սկսաւ ձեռնհաս խմբապետներու ջանքերով պատրաստուած բացառիկ գեղարուեստական բաժին մը, ուր յաջող կերպով բեմադրուեցաւ «Քաջ Նազար» թատերգութիւնը: Երախաները երգեցին, պարեցին, արտասանեցին, ներկայացուցին զաւեշտներ, որոնք խանդավառ ծափահարուեցան հանդիսատեսներուն կողմէ եւ որոնք արցունքը աչքերին բաժնուեցան հանդիսատեսներէն Լենինական վարժարանի աշակերտուհի՝ Աննա Դաւիթեանի արտասանած՝ Արամայիս Սարգիսեանի, Դիմացիր Ժողովուրդ քերթուածին սա տպաւորիչ տողերով...

Կորուստը մեր թանկ, բայց կամքն է յաման,
Հայն ապրելու է յաւէտ դարէ դար:

ՍՄԲՐՈԳ

Գնչուն արհամարհելու համար չէ որ Մուրատի անունին վրայէն կ'ուզուի վերցնել գնչու բառը, այլ այն նկատումով, որ ամէն ոք իր ազգին կը պատկանի եւ Մուրատ Հայ քաջամարտիկ հերոս մըն է, զէնքը ձեռք առած է Հայուն վրէժը լուծելու եւ ցոյց տալու թէ Հայը մարտնչիլ ալ գիտէ զէնքով, բազուկով եւ բռունցքով։

Մուրատ ո՛չ միայն կորիճ մարտիկ մըն մըն էր, այլ մեծ սիրահար մը հայ մշակոյթի, գիրի եւ գրականութեան: Ֆրանսայի Սեբաստացի Հայերը, գեղեցիկ գաղափարը ունեցած են կոչելու իրենց Հայրենակցական Միութիւնը «Մուրատ Ուսումնասիրաց»:

Քանի մը տարի առաջ մահացաւ Մուրատի զինակից ընկերը՝ Արմենակ Միքայէլեան առանց կարենալ գրելու Մուրատի մասին ստուգումը իր իսկ ձեռքով, ինչպէս խոստացած էր:

Աւելի լաւ է վերակոչել զայն հին եւ յապաղած յուշով մը, քան ձգել սխալը որ կրկնուի շարունակ:

Մ. ՄԱՆՆԻԿ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ «Աէրոֆլոթ» օդային գիծերու գրասենեակը Օգոստոս 24-ին գըրաւուած է խումբ մը հայ երիտասարդներու կողմէ: Անոնք յայտնած են թէ Ազրպէյճանի ուղղուած բողոքի խաղաղ ցոյց մըն է սակայն, որով հանրութեան ուշադրութեան կ'ուզեն յանձնել Արցախի ձգձգուող հարցը: Երիտասարդները մամլոյ հաղորդագրութիւն մը յանձնած են լրագրողներու, ուր բողոք կը յայտնուի Ազրպէյճանի կատարած բռնութիւններուն դէմ: Նման ցոյց մըն ալ տեղի ունեցած է Մոնրէալ:

*

ՊՈԼՍՈՅ Նարլըգափու արուարձանին մէջ Օգոստոս 25-ին բացումը կատարուած է եկեղեցին շրջափակող մարզադաշտերու համալիրի մը: Հինգ հազար քառակուսի մեթրի վրայ տարածուած այս դաշտերը արդիւնք են Դպրեվանքի Սանուց Միութեան նախաձեռնութեան: Բացումը կատարուած է Շնորհք Պատրիարքի եւ քաղաքապետ՝ Ն. Սէօզէնի կողմէ: Համալիրը ունի թէնիսի, վոլէյ – պոլի, պասքէթպոլի դաշտեր:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԵՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ԸՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Ցած, մութ, կամարակապ սենեակի մը մէջ, մահճակալին փռուած էր Նշանը, կռնակի վրայ: Պատուհան չկար: Նախ կարծեցի թէ կօշիկներով պառկած է, բայց երբ աչքերս վարժուեցան, տեսայ որ բոպիկ է: Այնքան ծեծած էին ֆալախայով, որ ներբաններն սեւ սմբուկի գոյնը ունէին եւ ստիկալի ուռած էին: Մէկ ձեռքով կը շփէր կուրծքը ու կը տքար: Պր. Խօսրովը մօտեցաւ եւ լացակամած ձայնով մը.

– Ինչպէս ես, Նշան...

– Լաւ եմ ... բան մը չէ ... հոգ մի ըներ ... կ'անցնի...

Փորձեց նստիլ, բայց չկրցաւ եւ ցաւի հառաչ մը արձակեց, ակռաները սեղմելով: Աղտոտ բարձ մը ունէր, խոտով լեցուած տոպրակ մը: Ես երկուքի ծալլեցի եւ գլխուն տակ զետեղեցի, որպէսզի ուղիղ կարենայ նայիլ.

– Քեզ կանչեցի՞ն, բսաւ Նշանը ինծի դառնալով:

– Ոչ, կանչող չեղաւ, ուրիշ մէկը չտարին:

Այսքան: Պահակը եկած էր եւ արդէն մեզ դուրս կը հանէր: Պր. Խօսրովին հետ քալեցինք Պապ – էլ – Ներապի նեղ փողոցներէն, առանց խօսելու: Թոյլ չտուաւ որ բաժնուիմ իրմէ: Միասին իրենց տունը պէտք է երթայինք, տնեցիները վըստահեցնելու համար թէ «Նշանը լաւ է, բան մը չունի եւ կ'ազատի շուտով»:

.

Ամիսներ ետք Նշանը չազատեցաւ, բայց աքսորուեցաւ Րէյֆուն գիւղը։ Գիւղէն դուրս ելլելու իրաւունք չունէր: Բանտարկուած չէր, բայց ազատ ալ չէր: Հալէպէն երբեմն կ'երթայի քովը: Մոռցած էր ամէն ինչ, եւ պանդոկին մէջ նըստած ... սկաուտական գիրք մը կը պատրաստէր...

*

– Սա ընկերոջդ լսէ, աղջիկ մը թող գանէ ամուսնացնենք, քառասունին կը հասնի կոր...

Պարոն Խօսրովն է: Քոյրերուն եւ եղբօրը միակ օրակարգը՝ Նշանը ամուսնացնել: Իսկ մերինը այդ մասին մտածած չունի: Ոտքով ձեռքով փարած է սկաուտական գործին: Կը կազմակերպէ, կը խօսի, ակումբ առաջին մտնողն է, վերջին ելլողը:

– Ասոր անկողինն ալ ակումբ դրկեմ, թող իր սկաուտներուն հետ պառկի, ըսաւ օր մը իրապէս ջղայնացած, դեռ ինչի՞ կը սպասէ, մազերը սկսան ճերմակնալ:

Վերջապէս առիթը ներկայացաւ: Նշանին մեծ քոյրը աղջիկ մը կը տեսնէ դուրսը, կը հաւնի եւ Նշանին ուշադրութեան կը յանձնէ: «Գէշ չերեւիր», կ'ըսէ Նշանը, ինչ որ իր բերնին մէջ հաւանութեան նշան մըն է արդէն եւ գործի կ'անցնինք: Որոշ դեր մը ունիմ ես, որովհետեւ այդ ընտանիքին մօտիկ եմ: Հիանալի զուգադիպութեամբ մը, Կանաչեանին երգչախումբը Հալէպ եկած է, քանի մը փայլուն համերգներ տուած են եւ հիմա ողջերթի երեկոյթ մը կը սարքենք ի պատիւ իրենց: Պր. Խօսրովենց բազմանդամ գերդաստանին սեղանը դրուած է սրահին գլուխը: Այնպէս դասաւորած ենք, որ աղջկան ընտանիքն ալ քովը ըլլայ: Նուագ, պար, խմիչք կայ եւ չէնշող մըթնոլորտ մը, այնպէս՝ ինչպէս Հալէպի մէջ միայն կրնար ըլլալ ... այն օրերուն: Նշանը, ի հարկէ, սեղանին վրայ չէ: Ըստ իր սովորութեան, անկիւն կամ նուագախումբին հետ է, կամ պիւֆէին գլուխը, կամ հիւրերը կը տեղաւորէ, կ'երթայ, կուգայ, գործի վրայ է, Նշանն է...

Տուեալ պահու մը, ուրախութեամբ ճառագայթող Պր. Խօսրովը խօսք կ'ուղղէ դրացիներուն.

– Ճանըմ, սա սեղանները միացնենք, ինչու բաժնուած նստինք:

Այդ հրաւէրին կը սպասուէր արդէն: Աղջիկը իրեններով կուգան, սեղանները կը միացուին եւ մէկ սեղան ենք: Պր. Խօսրովը երանութեան մէջ է։ Սպասուած օրը եկաւ: Խանդավառ կը լեցնէ շամփանյի բաժակները, կենացներ, ժպիտներ: Աղջկատեսի արարողութիւնը յաջող ճամբու մէջ է: Ես սեղանին ծայրն եմ, մէկ աչքս իրենց, միւսը խայտացող սրահին:

Ցանկարծ, եռեւէս կամիթ մը։ Կը դառնամ: Զոյգ աչքեր ինծի կը նային, ըսպառնալից սուրերու պէս ծակող: Լիւսի Թօսպաթն ու Եօլանտ Աճէմեանն են, կըծկուած երկու վհուկներու պէս դաւադիր, աշխատելով որ սեղանէն ուշադրութիւն չգրաւեն, եւ իրարու կարգ չտալով կը սկսին, փսփսուկով.

– Ծօ՛ անխելք, այդ կապի՞կը կ'առնէք կոր եղեր Նշանին...

– Զըլլա՛յ առանկ բան ընես...

– Կը մորթեմ քեզ եթէ առանկ բան ընէք...

– Նշանին անակ աղջիկ մը տանք որ...

Հազիւ կը յաջողիմ հարցումս տեղաւորել.

– Բայց ո՞վ է, ուր է, ինչ է...

– Սեդան, ահա հոն է, կը պարէ, Կանաչեանին աղջիկը:

(Շար. 7)

Այրի Տիկին Նշան Ազոյեան,
Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Ազոյեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Կարապետ Ազոյեան եւ զաւակները,
եւ ընտանեկան համայն պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝

ՆՇԱՆ ԱԶՈՅԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 8–ին, 79 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Սեպտ. 12, ժամը 8·30–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Իվրիի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

109, boulevard Masséna, 75013 Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ. – Փայլակ Կիրակոսեան 300 ֆրանք ի յիշատակ՝ Շ. Միսաքեանի:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

– ԽԱՉՎԵՐԱՑ –

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17, տօն Վերացման Սրբոյ Խաչին, առաւօտեան ժամը 11–ին Հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ՝

ՄԱՆՈՒԷԼ Ծ. ՎՐԴ. ՊԱԹԱԳԵԱՆ

եւ կը քարոզէ՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՎՐԴ. ԿՌԱՆԵԱՆ
խմբագրապետ Հայ Կաթողիկէ
«Մասիս» Շաբաթաթերթի

Պատարագի աւարտին Հացկերոյթ տեղի պիտի ունենայ Եկեղեցւոյ Հանդիսասրահին մէջ:

Կը խնդրուի արձանագրուիլ նախօրօք՝ հեռաձայնելով՝ 42 – 78 – 31 – 93 կամ՝ 43 – 26 – 50 – 43 թիւերուն:

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

RENTREE 1989 - 1990

12 années d'activités permanentes
sans discontinuer
REPRISE DES ACTIVITES
Mercredi 4 Octobre 1989

ANIMATION
EVEIL
ENSEIGNEMENT
CREATION

Danse • Eveil • Expression
Langue arménienne
Civilisation
Préparation de l'arménien
au Brevet et au Bac

Un corps enseignant spécialisé
Une pédagogie contemporaine
pour une CULTURE IDENTITAIRE
et une ARMENITE ACTIVE

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

– ԽԱՉՎԵՐԱՑ –

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 17, Խաչվերաց է ; Տօն Վերացման Սուրբ Խաչին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին:
Պատարագ ժամը 10·30–ին:

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 4–ին կը կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն եւ խաչվերացի Մեծահանդէս Թափօր – Անդաստան – Օրհնութիւն:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 18, Յիշատակ է Մեռելոց:

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի, որուն աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն Համօրէն Ննջեցելոց»:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17, ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ տօնին առթիւ, հանդիսաւոր եպիսկոպոսական պատարագ կը մատուցուի:

Կը նախագահէ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Ս. Սեղանին կը սպասարկեն եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝ Իսահակ Խչկր. քահանայ Հէքիմեան, Գէորգ Փոխանեան եւ Սահակ Սուքիասեան սարկաւագները:

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյս ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին:
Պատարագ ժամը 10–ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 18, յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Սեպտեմբեր 17, Կիրակի, ՎԵՐԱՑՄԱՆ ՍՐԲՈՅ ԽԱՉԻՆ տօնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8·45:
Պատարագ՝ ժամը՝ 10:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝

ԵՂԻՇԷ ԱՒԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

Կիրակի, Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 9–ին:
Պատարագ ժամը՝ 10·15–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյս Հոգեւոր հովիւ՝

ՄԱԿԱՐ ԽՉԿՐ. ՔՀՆՑ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25 ԻՆ

«HARATCH»
TELECOPIEUR (FAX)
N° 48 00 06 70
TELEX :
N° 280 868 Haratch

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի գիշերային դասընթացքներ չափահասներու համար, Երեքշաբթի երեկոները ժամը 19–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

17, rue Bleue, 75009 Paris

Հետաքրքրուողները կրնան արձանագրուիլ Սեպտեմբեր 16 եւ 23–ին ժամը 15–էն 17՝ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, կամ՝ հեռաձայնելով՝ 43 – 02 – 85 – 16:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ «Ս. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑ

Ամէն չորեքշաբթի, կէսօրէն վերջ, 4–էն 14 տարեկան եւ չափահասներու պաքալօրէայի պատրաստութիւն. կ'ուսուցանեն՝

Հայերէն,
Տարբեր տեսակի մշակութային գործունէութիւն եւ մարզանք:

Արձանագրութիւնները Սեպտեմբեր 16 եւ 23, ժամը 15–էն 17, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

17, rue Bleue, 75009 Paris

Դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 30–ին, ժամը 15–ին:

ՇԱՒԻԼ

Շաւիլի Ս. Գր. Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ կրթական մարմինը կը ծանուցանէ թէ Հայկ. Միօրեայ վարժարանը կը վերաբացուի Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Կը դասաւանդուի՝ հայերէն, պատմութիւն եւ կրօնք:

Նաեւ չափահաս եւ «Պաքալօրէայի պատրաստութիւնը» Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 18·30 — 20·30:

Մանրամասնութիւններու համար դիմել Պր. Հրաչեանին, ժամը 19–էն վերջ:

Հեռ. – 39 – 46 – 21 – 66

ԻՍԻ

Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Միօրեայ դպրոցը կը բանայ իր դուները Սեպտեմբեր 20–ին, Չորեքշաբթի օր: Կրնան արձանագրուիլ 4–էն 14 տարեկան հայ մանուկներ:

Կը դասաւանդուին Հայոց լեզու, պատմութիւն, կրօնք, երգ ու պար, ժամը՝ 8·30 – 12·30–ի միջեւ:

Արձանագրութեանց եւ տեղեկութեանց համար դիմել քարտուղարութեան:

Հեռաձայն. – 46 – 44 – 28 – 52:

Հ. Բ. Ը. Մ.
ՎԻԷՆ

Հայերէն լեզուի, Հայոց պատմութեան, երգի, գծագրութեան եւ ձեռային աշխատանքներու դասաւանդութիւն, ամէն Չորեքշաբթի, ժամը 14–էն 17, Սեպտեմբեր 13–էն սկսեալ:

Իսկ ամէն Շաբաթ, ժամը 14–էն 16, դասաւանդութիւն եկեղեցական եւ ժողովրդային երգերու ԱԲՈՎԵԱՆ սրահին մէջ:

1, Քէ Փաժօ, Վիէն

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար դիմել. –

Ս. Սուքիասեանի՝
Հեռաձայն. – 74 – 85 – 72 – 34
Ս. Գութուճեանի՝
Հեռաձայն. – 74 – 31 – 52 – 51

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն – Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ երկօրեայ Հայ Վարժարանը կը վերաբացուի՝

Սեպտեմբեր 13, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 9–ին եւ դասերը կը սկսին նոյն ժամուն եւ կը տեւեն մինչեւ ժամը 12:

Դասատուն է՝ Եղիշէ Աւագ Քահանայ Փանոսեան:

Այդ օրը աշակերտները փոխադրող օթօքար չկայ:

Սեպտեմբեր 16, Շաբաթ օր դասերը կը սկսին կէսօրէ վերջ ժամը 2–ին, կը տեւեն մինչեւ ժամը 4:

Դասատուն է՝ Պր. Խաչիկ Ըլմազեան:

Սեպտեմբեր 20, Չորեքշաբթի օրը առաւօտու ժամը 8·45–ին, աշակերտներուն օթօքարը անցնելու տարուան նոյն վայրէն՝ Ֆրէ Վալլօնէն աշակերտները կը փոխադրէ դպրոց եւ կը վերադարձնէ նոյն վայրը:

Դասագիրքերը եւ տետրակները նուէր կը տրուին աշակերտներուն:

Ուրեմն կը խնդրուի աշակերտներուն ծնողքներէն որ իրենց զաւակները դպրոց առաջնորդեն Սեպտեմբեր 13, Չորեքշաբթի օր առաւօտ ժամը 9–ին:

VENTE

260 peintures réalisées par les élèves de l'ECOLE ARTISTIQUE DE PEINTURE DE LENINAKAN, dirigée par Madame Suzanna MEGUERDITCHIAN, directrice de cette école qui a souffert de la perte de nombreux enfants suite au séisme du 7 décembre 1988 (1500 élèves avant le séisme, 600 aujourd'hui).

Les peintures ont été encadrées et mises sous verre gracieusement par Monsieur Levon KEBABDJIAN.

Le produit de la vente est destiné à l'achat de matière première en fourniture de peinture.

Le prix des dessins est de : 200 Frs., 350 Frs. et 500 Frs.

Merci de libeller les chèques à l'ordre de :

"S.O.S. ARMENIE"
15, rue Jean Goujon - 75008 PARIS
qui se charge de cette opération.

LISTE DES 11 POINTS DE VENTE DES TABLEAUX

1) CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE 20 tableaux
17, rue Bleue - 75009 Paris

2) MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE 20 tableaux
9, rue de Madrid - 94140 Alfortville

3) U.C.F.A.F. et J.A.F. 20 tableaux
6, cité Wauxhall - 75010 Paris

4) ECOLE ARMENIENNE SAINT MESROP 20 tableaux
4, rue Komitas - 94140 Alfortville

5) COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT 20 tableaux
26, rue Troyon - 92310 Sèvres

6) ECOLE ARMENIENNE TEBROTZASSERE 20 tableaux
1, bld. du Nord - 93340 Le Raincy

7) CENTRE CULTUREL SAINT-MESROP 20 tableaux
10 bis, rue Thouin - 75005 Paris

8) YAN'S CLUB 60 tableaux
5, avenue Reille - 75014 Paris

9) EGLISE SAINTE-MARIE-MERE-DE-DIEU 20 tableaux
6, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.

10) EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE 20 tableaux
28, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.

11) EGLISE SAINT-GREGOIRE L'ILLUMINATEUR 20 tableaux
6, rue du Père Komitas - 92370 Chaville

...... TOTAL EN DEPOT : 260 tableaux

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 13
MERCREDI 13 SEPTEMBRE 1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.098
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.098

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՆ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Ուրբաթ (Սեպտ. 8), ժամը 12.30–ին, երբ լսեցինք թէ նոր երկրաշարժ պատահած է Հայաստանի, անմիջապէս, այդ օրինքն նոյն ժամուն թելեֆոնով դիմեցինք Սփիւռքահայ Կոմիտէութեան, խնդրելով որ՝ «մանրամասնութիւններ տան անմիջապէս»:

Երկուշաբթի, (Սեպտեմբեր 11) կէսօրէ ետք ստացանք հետեւեալ պատասխանը.–

«Սեպտեմբերի 8, ժամը 4.16–ին Սպիտակի երկրաշարժի գօտում 6 բալ ցնցումներ տեղի ունեցան, Կիրովականում՝ 5, Ստեփանակերտում՝ 4.5 (*), Հրազդանում՝ 4, Լենինականում եւ Իջեւանում՝ 3.5 բալ: Ժամը 5 անց 11 նոյն էպիկենտրոնում կրկնուեց 4 բալ: Զոհեր չկան, փլուել են կիսաքանդ մի քանի շէնքեր:

Սփիւռքի Կոմիտէի
Նախագահի տեղակալ
Ռ. ԿՈԶՄՈՅԵԱՆ

(*) «Յառաջ». – Արդեօք Ստեփանաւա՞ն ըսել կ'ուզէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՏՐՊԷՋԱՆԻ գործադուլի շարժումը վերջ գտած էր, բայց «Ժողովրդական ճակատը» պայմաններ դրած է: Մնաց որ գործադուլը դադրած է ամէն կողմ, բացի. – «Հայաստան տանող երկաթուղիէն»: Ժողովրդական ճակատը չորս պայմաններ դրած է.– Ճանաչում իր շարժումին, իր ներկայացուցիչներու մասնակցութիւնը Գերագոյն Խորհուրդի յաջորդ (Սեպտեմբեր 15) նիստին, օրինագիծեր ինքնիշխանութեան, քաղաքացիութեան, տնտեսական ինքնավարութեան եւ տեղական ընտրութեանց մասին: Ճակատը կ'ուզէ նաեւ որ Ատրպէջան վէթոյի իրաւունք ունենայ Խորհրդային Միութեան հաշուած օրէնքներուն վրայ, օգտագործելի, օրինակի համար այն պարագային, եթէ Մոսկուա լուծում մը ուզէ պարտադրել Լեռնային Ղարաբաղի կապակցութեամբ: Համաձայնագիրը կը նախատեսէ նաեւ գործադուլի օրերուն վճարումը (հատուցումը կատարելով Շաբաթ եւ Կիրակի աշխատելով):

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐՈՒ գաղթը կը շարունակուի զանգուածային կերպով, թէեւ Մոսկուա եւ արեւելեան – Պերլին կը շարունակեն բողոքել, զոնէ իբրեւ ձեւականութիւն: Հունգարիայէն Աւստրիոյ ճամբով աւելի քան 10 հազար արեւելեան – Գերմանացի արեւմտեան – Գերմանիա հասան եւ հոսքը չի դադրիր: Փեշտայի համաձայն, դեռ 60 հազար գերման «զբօսաշրջիկներ» կրնան արեւմուտք անցնիլ: Մոսկուա շեշտեց թէ արեւելեան–Գերմանիան անփոխարինելի մասն է Վարշաւայի Ուխտին եւ թէ ինչ որ կը կատարուի միջամտում ըլլալ է ուրիշ Պետութեան մը ներքին գործերուն:

ԼԷՔ ՎԱԼԷՍԱ յայտարարեց թէ Սոլիտարնոսկ ամէնէն մեծ սխալն ըրաւ ընդունելով կառավարութիւն կազմել, բայց ուրիշ ելք չունէր: Ընդդիմադիր խմբակին ղեկավարը՝ Կէրէմէկ յայտարարեց թէ կառավարական կազմը լաւ է եւ պէտք է ժամ առաջ տնտեսութիւնը վերականգնէ: Գալով Աշխատանքի նախարարին, քաղաքական նախկին բանտարկեալ՝ Եաչէք Գուրոն, սրամտութեամբ դիտել կուտայ՝ շատ բան պիտի չփոխուի, բայց աւելի զուարճալի պիտի ըլլայ:

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1 / 8)

ԱՐՑԱԽ ԼԱՐՈՒԱԾՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Յայտնի է որ Լ. Ղարաբաղի հարցը քննութեան պիտի առնուի գալիք շաբաթներուն տեղի ունենալիք ազգային հարցին նուիրուած կուսակցութեան լիակատար նիստին ու Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանին Մոսկուա: Քանի կը մօտենան այդ օրերը, այդքան աւելի կը լարուի կացութիւնը Արցախի ու մանաւանդ սահմանակից ատրպէջանական շրջաններու: Այդ կապակցութեամբ Լեռնային Ղարաբաղ ղրկուած են ներքին զօրքերու նոր ուժեր:

Սեպտեմբեր 1–ին, տեղական (հայկական) յայտագրին փոխարէն անսպասելիօրէն հաղորդումներ սկսած է Շուշիի կայանը: Ըստ էութեան տեղի ունեցած է հեռատեսիլի կայանի ապօրինի գրաւում առանց ԼՂԻՄ–ի Յատուկ Կառավարման Կոմիտէի եւ Ինքնավար Մարզի ձայն – հեռատեսիլի ղեկավարութեան գիտութեան: Այս բնագաւառին մէջ աշխատող արցախցի լրագրողները Սեպտեմբեր 4ին, ի նշան բողոքի, միօրեայ գործադուլ յայտարարած են:

Այս օրերուս Արցախի մէջ աշխատանքը վերականգնած է: Բաց են բոլոր ձեռնարկութիւնները, կազմակերպութիւնները եւ հիմնարկները: Այստեղ քաղաքական կեանքը աւելի ու աւելի կ'աշխուժանայ: Տեղի կ'ունենան Ազգային Խորհուրդի նախագահութեան նիստեր, ուր կը քննարկուին ԼՂԻՄ–ի ընկերային, տնտեսական եւ մշակութային զարգացման, իրավիճակի կայունացման ընթացիկ հարցերը:

Բնակչութեան կարիքներուն բաւարարման նպատակով Օգոստոս 30–էն բացուած են Գորիս – Մարտակերտ – Գորիս, Գորիս – Գետաշէն – Գորիս, Գորիս – Հադրութ – Գորիս օդանաւային գիծերը: Իւրաքանչիւր օդանաւ 27 տեղ ունի:

**

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՆԵՐ Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ՀԵՏ

Սեպտեմբեր 6–ին Հայաստանի Ա. քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեան ընդունած է Ճարտարապետութեան Միջազգային Ակադեմիայի նախագահ՝ Գէորգի Ստոյլովը (Պուլկարիա) եւ Ճարտարապետներու Միջազգային Միութեան պատուոյ նախագահ՝ Փիէռ Վակոն (Ֆրանսա):

Զրոյցի ընթացքին Ս. Յարութիւնեան երախտագիտութիւն յայտնած է Սպիտակի վերականգնման լաւագոյն նախագիծի միջազգային մրցում կազմակերպած (մօտ քսան երկիրներու ճարտարապետներու մասնակցութեամբ) ճարտարապետներուն: Ա. քարտուղարը ցարդ տարուած աշխատանքին մասին խօսելէ ետք, մտահոգութիւն յայտնած է որ ձմրան սեմին հարիւր – հազարաւոր մարդիկ տակաւին անօթեւան են:

Փ. Վակոյի Սպիտակ կատարած վերջին այցելութենէն ի վեր հոս շատ բան փոխուած է: Սակայն, ինչպէս ընդգծած է յայտնի ճարտարապետը, Սպիտակի մէջ կատարուող աշխատանքներուն որակը չի համապատասխաներ արդի պահանջներուն: Հոս կարեւոր է կառուցանել թէ՛ արագ, թէ՛ որակով:

Գ. Ստոյլով ըսած է թէ ճարտարապետները պէտք է ամէն բան ընեն որպէսզի Սպիտակը դառնայ ԻԱ. դարու քաղաք, ուր զուգորդուին թէ՛ ազգային ճարտարապետութեան տարրերը, թէ՛ ժամանակակից համաշխարհային քաղաքաշինութեան բոլոր նուաճումները: Ճարտարապետութեան Միջազգային Ակադեմիան պատրաստ է ամէն ինչ ընելու, որպէսզի Սպիտակը դառնայ ցուցադրական, վերածուի ազգային միտուած ճարտարապետութեան իւրօրինակ պատուհանի:

Զրոյցին մասնակցած են Կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղար Մ. Սերոբեան, փոխ – վարչապետ եւ Պետշինի նախագահ՝ Հ. Յովհաննիսեանը:

**

ԼՈՐԻՍ ՃԳՆԱՒՈՐԵԱՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԻՆ ՂԵԿԱՎԱՐ

Սեպտեմբեր 8–ին իր նոր համերգաշրջանը սկսած է Հայաստանի պետական սէնֆոնիք նուագախումբը, որուն գլխաւոր ղեկավարը նշանակուած է Միացեալ Նահանգներէն ժամանած Լորիս Ճգնաւորեան:

Լ. Ճգնաւորեան այս տարի Հայաստան այցելած է երեք անգամ: Առաջին անգամ երկրաշարժի պատճառով: Իր նախաձեռնութեամբ համաշխարհային աստղերու մասնակցութեամբ Նիւ – Եորքի յայտնի «Քարնէկի Հոլ»ի մէջ տեղի ունեցաւ բարեսիրական համերգ: Ան իր երկրորդ այցելութեան ընթացքին «Արամ Խաչատուրեան» մեծ սրահին մէջ համերգներ տուաւ:

Եւ ահա երրորդ այցելութիւնը ու արդէն որպէս նուագախումբի ղեկավար: Ան «Արմէնփրէս»ի թղթակցին յայտնած է թէ նախապէս այս այցելութեան նպատակը նուագախումբին կատարելագործման հարցով զբաղիլն էր: «Ես դէմ չեմ որ Պարի Պետական համոյթը կամ ժողովրդական երաժշտութեան մէկ այլ խումբ Սփիւռքի մէջ համերգներ տայ, բայց պէտք է նաեւ հանդէս գան դասական խումբերը:

— Հայաստանի սէնֆոնիք նուագախումբը գէշ ղեկավարներ չէ ունեցած:

= Գիտեմ՝ Միքայէլ Մալունցեան, Դաւիթ Խանջեան Օհան Դուրեան. ան այս տարի պիտի գայ եւ աշխատի մեր նուագախումբին հետ:

— Ի՞նչ համերգներ նախատեսած էք:

= Առաջին համերգը կը սկսինք Արամ Խաչատուրեանի «Սպարտակ» պալէի սուիթով: Ռիօ – տէ – Ժանէյրօ մեծ մրցանակ շահած Երեւանցի երգչուհի՝ Յասմիկ Հացագործեան հատուածներ կը ներկայացնէ դասական օփերաներէն: Մենք համերգներ կուտանք ամէն Ուրբաթ, միաժամանակ չորս անգամ ձայնագրութիւն կը կատարենք անգլիական ընկերութեան մը նախաձեռնութեամբ:

— Սփիւռքէն ալ երաժիշտներ կուգա՞ն:

= Օհան Դուրեանէ զատ նուագախումբին հետ կ'աշխատին Սփիւռքահայ ծանօթ երաժիշտներ Վարուժան Կոճեան, Ռուբէն Գրիգորեան, Լեւոն Գրիգորեան, Արամ Ղարաբէկեան եւ ուրիշներ: Անգլիայէն հայրենիք կը վերադառնայ Ռոստրոպովիչի լաւագոյն սաներէն մին՝ ծանօթ թաւջութակահարուհի Կարինէ Գէորգեան, Երեւանցիները կ'ունկնդրեն տաւիղահարուհի՝ Շուշանիկ Միլտոնեանը, ամերիկահայ դաշնակահար Կոնստանդին Օրբելեանը: Նուագախումբին հետ ելոյթ կ'ունենայ Ժան Տէր – Մերկերեան:

Նիւ – Եորքի Մեթրոփոլիթէն Օփերայի մեներգչուհի Լիլի Զուգասըզեանի ի պատիւ կայանալիք երեկոյեան կը մասնակցին հայ երաժշտական արուեստի բազմաթիւ ներկայացուցիչներ:

— Նուագախումբի արտասահմանեան ուղեւորութիւններ նախատեսուա՞ծ են:

= Անշուշտ: Շուտով զայն կ'ունկնդրեն Պոսթընի, Ուաշինկթընի եւ Նիւ – Եորքի երաժշտասէրները: Իսկ գալ տարի կը նուագենք Չեխոսլովաքիոյ մէջ:

— Իսկ նիւթական դժուարութիւններ կը ծագի՞ն նուագախումբին համար:

= Կը ծագին, բայց սէնֆոնիք նուագախումբը պէտք է գոյատեւէ: Հայրենիքն ու Սփիւռքը զայն պէտք է պահեն: Ինքս խումբին համար 100 հազար տոլար արժողութեամբ նոր գործիքներ բերած եմ: Այդ գումարին հանգանակութեան մասնակցած են Տէր եւ Տիկին Մարտիկեան, Վահագն Յովնանեան եւ ուրիշներ: Յոյս ունինք նուիրատուներ ունենալ նաեւ արտասահմանեան ընկերութիւններու ձայնագրութիւններէն:

— Յաճախ կը խօսուի երաժիշտներու ցած վարձատրութեան մասին:

= Մենք այնպէս պիտի ընենք որ նուագախումբին անդամները ստանան այնքան աշխատավարձ, որքան կը ստանան Մոսկուայի եւ Լենինկրատի առաջնակարգ նուագախումբերու արուեստագէտները:

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՅԱՆԿԱՐԾԱՄԱՀ

Ի՞նչպէս հաւատալ: Երկուշաբթի ամբողջ կէս օրէ ետքը խմբագրատունն էր, լաւ տրամադրուած: Ժամը 4–ին շուրջ սրտին համար դեղահատ մը առաւ, աւելցնելով՝ այս մէկը շատ լաւ կուգայ, առնելէս ի վեր լաւ կը զգամ: Քիչ ետք՝ մեկնեցաւ:

Ու Երեքշաբթի առտու, կինը՝ Արաքսին կը հեռաձայնէր, յայտնելու համար թէ Զօհրապը տան ճամբուն վրայ, հանրակառքին մէջ յանկարծամահ եղած էր:

Մեր անմիջական այս խոր ցաւին մէջ, այսօր իսկ պիտի չկարենանք երկար անդրադառնալ իր կեանքին: Ըսենք միայն թէ՝ որդի Տարօն աշխարհի, ծնած էր 1920–ին, աւելի ուշ Ֆրանսա եկած, ինչպէս բոլոր տարագիրները ու իր ամբողջ կեանքին երկայնքին, իր աշխատանքին կողքին, մնայուն եւ գործօն ներկայութիւն մըն էր մեր հանրային կեանքին մէջ, Ալֆորվիլ թէ Փարիզ: Մէկն էր «Յառաջ»ի ընտանիքին հին անդամներէն եւ տարը իսկ կ'անդրադառնար Երկուշաբթի օր: Նուիրուած, միշտ հասնող, ծառայասէր, ազնիւ նկարագրի տէր մէկն էր, ինք ալ՝ քիչերէն մէկը, որու մասին աւելի մանրամասն կը խօսինք վաղը:

Մեր խոր ցաւակցութիւնները Արաքսիին, եղբօրը՝ Ժիրայրին եւ բոլոր հարազատներուն:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ՝
ԱՌԱՋԻՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ

Ինչ որ նախատեսուած էր, տեղի կ'ունենայ երբեմն միայն: Այսպէս, Վալանսի Հ.Մ.–ը, Կրընոպլի մէջ, յաջողած է մրցաշարքին իր առաջին յաղթանակը տանիլ (1 – 0): Իր մրցակիցն էր Նորքափը՝ որ դասաւորումին վերջինն է. իսկ Վալանս կը գրաւէ 11–րդ տեղը, 16 խումբ–

(Շար.ը Դ. էջ)

ՇԱՀՈՒՄԵԱՆԸ ԱՐՑԱԽԻՆ ԱՐՑԱԽԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Օգոստոսի առաջին օրերու հեռատիպներէն մէկը կարեւոր լուր մը կը հաղորդէր. Լեռնային Ղարաբաղի սահմանակից Ազրբէջանի Շահումեան շրջանը որ մեծ մասով հայաբնակ 583 քառակուսի քիլոմեթր տարածութիւն ունի, փափաք յայտնած է միանալու Լեռնային Ղարաբաղին (տե՛ս՝ «Յառաջ», Օգոստոս 17): Լուրը խցկուած մնաց հեռատիպի հաղորդումներուն քիչ մը միօրինակ բազմութեան մէջ, ուր մեր աչքերը աւելի քան տարիէ մը ի վեր ամէնէն առաջ Ղարաբաղի առընչուած տողեր կը փնտռեն:

Օգոստոս 25-ի «Գրական Թերթ»ին առաջին էջին մեծ մասը գրաւած թղթակցութիւն մը, կրկին ուշադրութեան կը յանձնէ միացումի այս նոր պարագան:

Սամուէլ Շահմուրատեան եւս մոռացումի մասին խօսող տողերով կը սկսի Շահումեանի շրջանէն իր գրառումները. «Լեռնային Ղարաբաղի, երկրաշարժի եւ 200 հազար փախստականների խեղդող ցաւի մէջ, մոռացանք Շահումեանը՝ կարծես մերուելով այն թաքուն մտքի հետ, թէ մէկ է՝ յոյս չկայ, վաղ թէ ուշ այնտեղ էլ է ամէն ինչ վերջանալու» կը գրէ ան. սակայն յետագայ տողերով իր պատմածները կուգան ցոյց տալու թէ Շահումեանի հայ ժողովուրդը ոչ մէկ տրամադրութիւն ունի որոշածը մոռնալու:

Շրջանը վերջին մարդահամարին համաձայն 20.625 բնակիչ ունի, որուն 15.973-ը Հայեր են: Իսկ մինչեւ 1940 թուականը բնակչութիւնը զուտ հայկական եղած է: Շահումեանի հարստութիւնը կը կազմէ կաթի, միսի, գետնախնձորի, խաղողի, գինիի, պտուղի պահածոներու արտադրութիւնը որ կը ղրկուի Ազրբէջան. իսկ փոխարէնը՝ աշխատանքի բաւականաչափ տեղեր չկան, լաւ ճամբաներ չկան, «խանութներն էլ, ի հարկէ, դատարկ են»:

Տնտեսական այս կացութեան քով, Շահումեանցիները բողոքի մղող սակայն, ազգային շահերու ոտնահարումն ու բարոյական ստրկացման անընդմէջ փորձերը եղած են:

Շահումեանի միացումի պահանջին պատճառներէն առաջ պէտք է ներկայացնել նոյնպէս շրջանի արտադրութենէն տխպար մը որ կը կոչուի Ռուդոլֆ Միրզոեւ. շրջանային Կոմիտէի Ա. քարտուղարն է ան «ազգութեամբ հայ ծնողների զաւակ»: Երբ իրեն կը խօսուի ժողովուրդին պոռթկումին ու անոր ականջ տալու պարտաւորութեան մասին, կը պատասխանէ. – «ժողովրդի կարծիքն ինձ քիչ է հետաքրքրում. ես ինտերնացիոնալիստ եմ»: Եւ երբ խօսք կը բացուի շրջանը ԼՂԻՄ-ի միացնելու մասին, կը յայտարարէ. – «քանի դեռ սիրտս բաբախում է, այդպիսի բան չի լինի, թոյլ չեմ տայ»:

Սակայն, – բարեբախտաբար, – ինչպէս կ'ըսէ Սամուէլ Շահմուրատեան, «Միրզոեւի թոյլ տալով չէր արդէն որ պիտի ղեկավարուէր շահումեանցու կամքը»: Եւ Յուլիս 25-ին շուրջ երեք հազար հոգի շրջանային կեդրոնի հրապարակը լեցուած դէպի վարչական շէնքը դարձած, բռունցքները թափ տալով կը վանկարկեն. «Սե – Սիա», «Մի – ա – ցում»:

Շրջանային Խորհուրդի 75 երեսփոխաններէն 59 Հայ են. անոնցմէ 45-ը դիմումնագրով մը, Խորհուրդի արտակարգ նստաշրջան կը պահանջեն. Միրզոեւի դիմադրութիւնը յուսահատական վիճակի կը հասնի: Կ'որոշուի վերջապէս նիստ գումարել յաջորդ օրը, ներկայ 69 երեսփոխաններու 9 Ազրբէջանցիներէն 6-ը սրահէն կ'ելլեն: Իսկ շուրջ 25 խօսք առնողներու արտայայտած հասարակաց գաղափարը հետեւեալը կ'ըլլայ. – «Շրջանը հայ պահպանելու միակ միջոցը Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզին միանալն է»: Քուէարկութեան պահուն այնքան բազմաթիւ ձեռքեր վեր կը բարձրանան որ երեսփոխան մը կ'ըսէ. – «Մի պահ թուաց, թէ որոշումը հաստատում է ... միաձայն»: Ու նստաշրջանը ձայներու գերակշիռ մեծամասնութեամբ (Թեր՝ 55, ձեռնպահ՝ 8) կ'որոշէ՝ միջնորդել Ազըրբէջանի Գերագոյն Խորհուրդին առջեւ որ քննարկէ Շահումեանի շրջանը ԼՂԻՄ-ի կազմին մէջ մտցնելու հարցը, խնդրել Ազրբէջանի Նախարարներու Խորհուրդէն որ համապատասխան միջնորդագրեր ներկայացնէ երկրին Գերագոյն Խորհուրդին, խնդրել Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդէն որ հսկէ որոշումին կատարման, եւ նկատի առած տեղացի ղեկավարներու մարդոց ապահովութիւնը չերաշխաւորելու յայտարարութիւնները, խնդրել նոյն Գերագոյն Խորհուրդէն որ իր պաշտպանութեան տակ առնէ շրջանի բնակչութիւնը: Նոյն երեկոյեան Բաքուէն Ազրբէջանի Կեդրոնական Կոմիտէին Բ. քարտուղարը կուգայ համոզելու որ սխալ քայլ առնուած է: Սակայն ի զուր:

Ազրբէջանի թէ՛ Նախարարներու Խորհուրդը, եւ թէ Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութիւնը կ'անդրադառնան Շահումեանի նստաշրջանին որոշումին ու կը մերժեն զայն հետեւեալ ձեւակերպումով. – «տուեալ շրջանին մէջ վարչական – տարածքային կառուցուածքը փոփոխութեան ենթարկելու համար քաղաքական, ընկերա – տնտեսական եւ այլ հիմքեր չկան»:

Շահումեանցիներուն համար անակընկալ չըլլար սակայն. օրէ օր անվստահութիւնը կը շեշտուի Միրզոեւի յետագայ աշխատանքի շրջանը. Օգոստոս 4-էն բակրեւոլ հրապարակը լեփ – լեցուն է օր ու գիշեր: Յաջորդ օրը զինեալ յատուկ խումբեր կը հասնին, անոնք արդէն կ'ըլլան տեղացի Հայերու եւ դուրսէն ներխուժող Ազերիներու բախումին: Շրջանային պլենումը Միրզոեւը «կ'ազատէ» Շրջանային Կոմիտէի Բիւրոյի անդամի եւ Ա. քարտուղարի պարտականութենէն: Փակ քուէարկութեամբ Ա. քարտուղար կ'ընտրուի Վլատիմիր Աղաջանեան, որ մինչ այդ շրջանային Խորհուրդի Նախագահն էր ու ստորագրած նստաշրջանի որոշումը: Քառասուն տարեկան է ան, բարձրագոյն ուսումը ստացած Երեւան:

Ահա ամփոփ պատկերը Շահումեանի շրջանի վերջին մէկ – մէկուկէս ամսուան առօրեային. Հոն «մարդիկ փոխուեցին՝ նոր, իրենց էլ անյայտ յատկութիւններ վեր հանեցին հոգու խորքերից, համոզուեցին, որ կարող են տէր կանգնել հայրենի հողին: Ու հիմա, թէկուզ դրութիւնն անհամեմատ աւելի է լարուել, թէկուզ շրջանը դարձել է կատաղի սպառնալիքների թիրախ, Շահումեանցին իրեն աւելի ամուր է զգում»:

Այս ամրութեան մասին կը վկայեն երեւոյթներ. մէկ անդամէն խիստ պակսած, գրեթէ վերցած է հայ բնակչութեան արտահօսքը. ընդհակառակն, կամաց – կամաց ուրիշ տեղերէ կուգան իրենց հօրենական օջախները շէնցնելու:

Այս բոլորը պատմելէ ետք Ս. Շահմուրատեան կը հաստատէ առանց պարագայական դարձուածքներու. «Արցախեան խնդիրը, որից անբաժան են նաեւ Շահումեանի եւ Գետաշէնի հարցերը, անցած մէկուկէս տարում անցել է տարբեր փուլեր եւ այժմ եկել հասել է իր բուն էութեանը. ՈՎ Է ԼԻՆԵԼՈՒ ՀՈՂԻ ՏԷՐԸ:

«Գրական Թերթ»ի աշխատակիցը տակաւին կը պատմէ արհաւիրքի նորագոյն էջի մը մասին, որ լռութեան մէջ թաղուած մնացած էր մեզի համար: Մինգեչաուրի (Ազրբէջան) վերջին քանի մը տասնեակ Հայերը ջարդի ու վտարման նոր փորձի մը ձրի կաւը կ'ըլլան Ազերիներու վայրագութեան, Օգոստոս 14-15-ի գիշերը: «Ես էլ գուցէ չիմանայի, եթէ տուժածներին միլիցիայի ուղեկցութեամբ չբերէին հէնց Շահումեանի շրջան» կը կը գրէ Ս. Շահմուրատեանը, ու կը նկարագրէ տեսածը. – «ծանր վիրաւորներ էլ կային, ջարդից անցել էր կէս օր, եւ նրանց վէրքերը դեռեւս արիւնահոսում էին»: Հայերու վրայ յարձակած ամբոխը «Ղարաբաղ» եւ «Սումգայիթ» կը վանկարկէ, իսկ Հայերը՝ «Արցախ» եւ «Միացում»: Եւ հիմա կացնի ու դանակի կոչեր են արւում Բաքուի խառնաժողովներում, նոյն կոչերը տեսանելիօրէն թաքցուած են ադրբեջանական մամուլի էջերում» կ'ըսէ Շահմուրատեան ու կը շարունակէ. – «Ես մեր այս խեղագար վիճակի համար նախ եւ առաջ մեղադրում եմ ոչ թէ Ադրբեջանի չափից դուրս գործօն ղեկավարներին ու մոլլաներին, այլ կեդրոնական իշխանութիւններին: Արցախեան աշխարհը ասեղի մը ծակոց է խորհրդային Միութեան վիթխարի քարտէզի վրայ: Այդ ո՞նց է որ մեր հսկայ Պետութիւնը, որի հետ հաշուի են նստում աշխարհի հզօրները, այսքան ժամանակում չի կարողանում լուծել փոքրիկ ու դժբախտ մի հողի խնդիրը. խընդիր, որն ասես հին արկաբեկոր լինի՝ մխրճուած երկրի մարմնի մէջ: Հանել այդ արկաբեկորը, կը նշանակի ցնցել երկրի ողջ մարմինը, սակայն առանց վիրահատման չի լինելու ոչ մի առողջացում»:

Լոզունգ լոզունգի դէմ, կացին ու զէնք՝ արդարութեան պահանջի դէմ: Երէկ Արցախով, այսօր Շահումեանով արտայայտուած այս վճռական պահանջը ու անոր գտած արձագանգը կ'ամփոփեն դարերու մեր պատմութիւնը: Նոր ժամանակներու նորութեան սրտանց հաւատացած մեր ներկային գոնէ խնայուէր այդ պատմութեան յուսախաբութեան գլուխը:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԵՆՔ ԵՒ ԱՊԱԿԱՆՈՒՄԸ

Ա.

Ջուրը երէկ դարձեալ սաստիկ աղտոտ էր, երբ ծովեզերք իջայ ծով մտնելու համար: Առտուան այս կանուխ ժամուն, ժամը եօթնուկէսին, ո՞րկէ կուգար այս ապականումը: Անհաւոր աղտոտութիւն մը, բաղկացած երեւակայելի ու աներեւակայելի ամէն ինչէ, փլաստիքէն մինչեւ փայտ եւ քուրջ, խամրած ծաղիկ կամ չորցած խոտ, պարպուած շիշ կամ պահածոյի տուփ, կը ծփար խաղաղ ջուրին մակերեսին վրայ: Բոլոր այս աղտեղութիւնները, աւելի ըլլալով, ծածկուած էին սեւ քարիւղով: Որքան ալ ջուրի ուժեղ հոսանքը շարունակ դէպի ծոց քալեցնէր այդ աղտոտութիւնները, եաւէն նորեր կուգային: Մօտաւորապէս հինգ վայրկեան սպասեցի, յուսացի որ ծփացող այս աղբը կը քալէ կ'երթայ ու ծովը դարձեալ կը մաքրուի: Բայց ծովը չմաքրուեցաւ: Տուն վերադարձայ: Մըտքիս մէջ անէծք կը տեղացնէի ծովը այսպէս ապականողներու հասցէին:

Այս դէպքը կեանքիս մէջ շատ յաճախ կը կրկնուի երկու, երեք տարիէ ի վեր: Որպէս ծովու սիրահար մէկը, որպէս մէկը որ ծովուն ջուրերուն մէջ առողջութիւն ու վերակենդանացում կը գտնէ, շատ անգամ օրական երկու անգամ ծովեզերք կ'երթամ ու կը ջանամ ծովուն յանձնել առտուան թմրութիւնս կամ իրիկնային յոգնութիւնս: Բայց քանի – քանի անգամներ, ծովեզերքէն կը վերադառնամ տխուր ու մտահոգ, սահմռկելով ծովուն աղտոտութենէն ու գարշահոտութենէն:

Այն առեն իսկապէս անէծք կը տեղացնեմ նմաններուս հասցէին: Կարծես շուրջս յանցաւորներ կը փնտռեմ, որպէսզի հաշիւ հարցնեմ անոնցմէ: Չէ՞ որ հեռուները չեն, ուղղակի մեր շրջանակին մէջ կը գտնուին այն անօրէնները, որոնք անխղճօրէն կ'ապականեն ծովը: Ա՛հ, գտնել այդ մարդիկը, պախարակել զանոնք, յանդիմանել, կամ թախանձագին խնդրել անոնցմէ, բացատրել, տարհամոզել թէ պէտք չէ ապականել ծովը, պէտք է գուրգուրալ ծովուն մաքրութեան վրայ, եւայլն:

Բայց արդէն անհաւոր կերպով յուսահատական պահանջք է այդ, որովհետեւ խելոյն կ'անդրադառնամ որ բոլորովին անզօր եմ, տկար, խեղճ ու ճարահատ: Իսկապէս: Զկան, անտեսանելի են ծովը ապականողները, թերեւս ալ մեր շրջանակին մէջ չեն գտնուիր: Անծանօթներ են անոնք, եւ թերեւս բանակ մը կազմելու չափ բազմամարդ: Անոնք, ծովու ապականիչները, կամ օդի ապականիչները, վերջապէս ամէն տեսակէ ապականիչները այնքան ուժեղ են, որ մենք անհամեմատ ոչինչ կրնանք ընել անոնց դէմ: Շատ խեղճ ենք, եւ ընելիք բան չունինք, եթէ ոչ համակերպիլ, ծուռ ճիտով տուն վերադառնալ, դառնանալ մեր բախտին եւ մտածել թէ, մօտիկ ապագայի մէջ այլեւս բնաւ պիտի չկարենանք ծով մտնել, կամ մաքուր օդ շնչել, կամ կանանչ ծառ մը տեսնել: Մտածել, թէ ապականումի հետ դէմ յանդիման մնալը անսրբագրելի ճակատագիր է այլեւս:

Բայց ովքե՞ր են որ կ'ապականեն այս ծովը, տակաւին մեր ամբողջ շրջապատը, օդը, շուրջբոլորը: Աշխարհի ամէն կողմը ներկայիս պայքար կը մղուի շրջապատի ապականման դէմ: Ձայնասփիւռներն ու հեռատեսիլները օրը տասն անգամ քարոզ կը կարդան շրջապատը ապականողներուն գլխուն: Աշխարհի բոլոր երկիրները քով քովի կուգան ու միասնաբար ձայնապնդումներ կը լեցնեն շրջապատի ապականման դէմ: Գիտութեան մարդիկ ահազանգներ կը հնչեցնեն ճարտարարուեստական հիմնարկութիւններու դէմ, այդ հիմնարկութիւններէն արձակուած քիմիական աւելցուքներու կամ անոնց ծխնելոյզներէն արձակուած թունաւոր մուխերու դէմ: Ո՞վքեր են որ կ'ապականեն այս շրջապատը, մինչեւ իսկ սա մեր մթնոլորտը, կամ օզոնի այն խաւը, որուն անունն անգամ չէինք լըսած, կամ եթէ լսած էինք, կը կարծէինք որ մեզմէ անհասանելիօրէն հեռու կը գտնուի: Սակայն ահաւասիկ, այսքան հեռու գտնուելով հանդերձ մարդոց հասանելիութենէն, ան ալ արդէն վնասուեր է հողին մակերեսէն բարձրացող զանազան քիմիականութիւններու ազդեցութեան տակ:

Ո՞վքեր են: Կամ ի՞նչեր են: Այսինքն, մարդ են, թէ ոչ ճարտարարուեստ, գործարան, աթոմակայան: Մարդ, կամ գործարան, ասոնք սրբագրելի՞ են, օր մը կրնա՞ն վերադառնալ անմեղ աշխատանքի, թէ ոչ անոնք այլեւս անսրբագրելի են, ոչ մէկ ուժ պիտի կարենայ արգիլել անոնց գոյութեան եւ քանդիչ գործունէութեան:

Բ. Հ.

ՕՃԻՐԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

1924 Մայիս 24-ի առաւօտեան, Շիքակոյի մէջ երկաթուղիի պաշտօնեաներ, երկաթագիծերու մօտ պատանիի մը դիակը կը գտնեն. «Տէյլի Նիւզ»ի խմբագրութիւնը լրագրող մը կը ղրկէ հարցը հետաքրքրուելու:

Դիահերձարանին մէկ պաշտօնեան ցոյց կուտայ դիակ. լրագրողը կը նկատէ թէ զոհը թլփատուած է. իսկ տեղեկագրին յայտնի կ'ըլլայ որ ան 14 տարեկան է ու ծոծրակին վրայ հաստ գործիքով մը բացուած երկու վէրքեր ունի: Որպէսզի զոհին ինքնութիւնը ճշդել դիւրին չըլլայ, ոճրագործը կամ ոճրագործները վիթրիոլ թափելով այլանդակած են դէմքը: Լրագրողը յարաբերութիւն մը տեսնել կը կարծէ այս պարագային ու առեւանգումի թարմ լուրի մը միջեւ: Առեւանգիչներ տասը հազար տոլարի փրկագին պահանջած էին մեծահարուստի մը զաւակին համար: Ենթադրութիւնը տեղին է. հայրը կը ճանչնայ զաւկին դիակը ու կը գոչէ. «վատեր'ը, Պոպիս սպաննեցին ու կ'ուզեն վճարել տալ իրենց ոճիրը»:

Ոչ մէկ վկայութիւն կայ հետաքննութեան ուղղութիւն մը տալու համար: Միակ պարագայ մը որ կրնայ օգնել ոստիկաններուն, դիակին քով գտնուած ակնոցն է որ չափահասի մը կը պատկանի: Սակայն որքա՞ն կրնայ լուսաւորել նման փաստ մը: Շիքակոյի մէջ հազարաւոր մարդիկ կը տառապին կարճատեսութենէ: Ոճրագործը կրնայ դուրսէն մէկն ալ ըլլալ: Ակնոցավաճառ մը կ'ըսէ թէ որ արտադրիչին ապրանքն են այդ ակնոցները: Կը ստուգուի որ վերջին ժամանակներուն այդ ակնոցէն գնած են Գերագոյն ատեանի դատաւոր մը, քաղաքացի մը որ արդէն մահացած է, եւ հիւսուածեղէնի թագաւորին տղան Նաթան Լէօփոլտ. անհերեւակայելի բան է որ միլիոնատէր տոհմերու ժառանգորդ մը ոճ-

...րային արարք գործած ըլլայ: Այսուհանդերձ, որեւէ հաւանականութիւն անտեսած չըլլալու համար դատախազը կը հրամայէ երիտասարդը, որ կ՚ըսէ թէ ակնոցը ինք կորսնցուցած է կուտայ նաեւ մէկ ընկերոջը անունը. ան ալ մեծահարուստի զաւակն է. երկուքն ալ բացառիկ աշակերտի համբաւ ունին համալսարանին մէջ: Նաթան 18 տարեկան է, 14 լեզու կը խօսի. սանսկրիտերէն կը սորվի, Արիստոտելէն տողեր կ՚արտասանէ:

Դատախազը հարցաքննել կուտայ անոր ընկերներէն մէկը ու ձեռք կ՚անցընէ Նաթանի գրամեքենային վրայ գրուած էջ մը. փրկագինի պահանջելու համար ղրկուած երկտողին հետ նոյն յատկանիշերը ունին գիրերը: Ոճիրին երկու տղոց մասնակցութիւնը ակներեւ է. ոստիկանութիւնը կը հարցաքննէ անոնց մօտիկ պարագաները: Վերջապէս, հարցաքննութեան կարգը կուգայ երկու ընկերներուն, ոստիկանական փոքր ծուղակ մը կը լարուի ու կը հարցնեն Ռիչարի. – «Ձեր ընկերը խոստովանեցաւ ամէն բան, դուք էիք, չէ՞»: «Այո» կ՚ըլլայ պատասխանը. կ՚աւելցնէ թէ զղջում չունի, միայն կը ցաւի որ ձախողած են: Նաթան եւս նման կեցուածք մը կ՚ունենայ. «այս պատմութիւնը աւիթ մը պիտի ըլլայ որ ինքզինքս հաստատեմ. այլեւս ես ալ մէկն եմ»:

Ոճիրին այս պարագաները կը բորբոքեն հանրութեան երեւակայութիւնը. Նախանձի եւ ատելութեան զգացումներ կ՚արթննան հարուստներու դէմ: Ինչո՞ւ միլիառատէր մարդոց զաւակներ փրկագին պահանջեն, ոճիր գործեն:

Հոգեբոյժները կը գտնեն միակ բացատրութիւն մը. իրենք զիրենք գերմարդեր նկատելու մեծամտութիւնը ոճիր մը գործելու մղած է երիտասարդները, որոնք ուզած են զօրութեան հրէշային ապացոյց մը տալ: Հարցաքննութիւնը վարողներու անոնք կը բացատրեն թէ կողոպուտներու, մթերանոցներու հրդեհները զիրենք մղած են մտածելու. «արդեօք առեւանգենք ու սպաննենք երախա՞յ մը...»: Ու երկու համախոհները կը նստին, կը պատրաստեն ամէն մէկ մանրամասնութիւն:

Վարձուած ինքնաշարժով մը կը սպասեն Հարվըրտ վարժարանի ելքին: Ռոպէր Ֆրանքը կ՚ընտրեն որպէս զոհ. երբ տղեկը ամայի փողոց մը կը մտնէ Նաթան կը զոչէ. «Եկո՛ւր Պոպի, տունդ կը տանինք քեզ»: Պոպի ինքնաշարժ կը մտնէ անվարան. քանի մը վայրկեան ետք Ռիչար մկրատի երկու հարուած կուտայ տղեկին ծոծրակին: Յետոյ կը փութան դիակը ամայի այդ ճախճախուտը ձգելու. կարծելով թէ անթերի ոճիր մը գործած են, անոնք իրենց սխալներով կը ստորագրեն արարքը:

Դատավարութեան օրը զայրացած ամբոխ մը կը շրջապատէ Շիքակոյի Արդարութեան պալատը: Ապահովութեան ուժեր եւ կը մղեն: Սկիզբէն իսկ դատախազը կը նախազգուշացնէ պաշտպան փաստաբանները, որ չփորձուին մտային անհաւասարակշռութեան վարկածով արդարացնել յանցաւորները:

Պաշտպան փաստաբաններէն մէկը կը ծանրանայ անոնց ոչ չափահաս ըլլալուն վրայ, մասնագէտներու ունկնդրութիւնը շաբաթ մը կը տեւէ. հոգեբոյժները կը լսեն այն մասին, թէ երկու տղաքը միասեռական կապերով կապուած են իրարու: Դատավարութիւնը ամիս մը աւելի կը տեւէ. վերջապէս կը կարդացուի վճիռը. «մահապատիժը բացառուած է անչափահասներու համար» սակայն անպարտ արձակումը բացարձակապէս կը մերժուի. ցկեանս բանտարկութեան կը դատապարտուին: Կ՚առաջնորդուին անջատ բանտեր: Նաթան կը շարունակէ զարգացնել լեզուներու գիտութիւնը. կարճ ժամանակ ետք 27 լեզու կը խօսի, կը թղթակցի Այնշթայնի հետ:

1936-ի Յունուարին ան կը տեղեկանայ թէ բանտին մէջ միասեռականներու միջեւ ծագած բախումի մը ընթացքին սպաննուած է ընկերը: 1962-ին գրած գիրքին մէջ կը խոստովանի թէ այն տղեկին պատասխանատուութիւնը ունեցած որ իր էութենէն մաս մը մեռած է անոր հետ: Բազմաթիւ դիմումներ կը ներկայացնէ ազատ արձակուելու համար: Ներումի յանձնաժողովը միշտ կը մերժէ զանոնք: 1958ին վերջապէս կը բացուին բանտին դուռները: Կ՚ընդունի Փորթօ-Ռիքոյի մէկ հիւանդանոցին քաղցկեղէ տառապողներ բուժելու առաջարկը: Երեք տարի ետք կը վերադառնայ իր նախասիրութեան. թռչնագիտութեամբ կը զբաղի, կարճ ժամանակի մէջ այս մարզին մասնագէտները զինքը կը նկատեն այս գիտութեան ամէնէն վստահելի հեղինակութիւններէն մէկը: Կը մեռնի 1971-ին:

Ոճրային այս արտակարգ արարքը թատերգութեան մը նիւթը կը դառնայ Փաթրիք Համիլթընի գրիչին տակ. իսկ Ալֆրէտ Հիչքոք զայն կը փոխադրէ պաստառին:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ Պէշիկթաշի Եկեղեցւոյ տօնախմբութեան օրը, Օգոստոս 27-ին պատարագած եւ քարոզած է Շնորհք Պատրիարք, քահանայական 2 ձեռնադրութիւն ալ կատարելով: Ապա բազմութիւնը խմբուած է սիրոյ սեղանի մը շուրջ, ուր խօսք առած է նաեւ Հայաստանէն բանասիրական գիտութիւններու թեկնածու, գրականագէտ՝ Սուրէն Դանիէլեան:

**

ՊՈԼՍՈՅ Գնալը կղզի Կազդուրման Կայանին շրջանի փակման հանդէսը տեղի ունեցած է Օգոստոս 26-ին: Գեղարուեստական ձօխ յայտագրով մը կայանի աշակերտութիւնը բազմաթիւ արտասանութիւններ, երգ ու պարեր ներկայացուցած է ներկաներուն: Հանդէսին նախագահած է Մեսրոպ Եպիսկ. Մութաֆեան:

**

ՊՈԼՍՈՅ Պատրիարքը՝ Շնորհք Արք. Գալուստեան Օգոստոս 30-ին օդանաւով հասած է Պուքրէշ, ուր Հայոց Մայր Եկեղեցին ու Մշակոյթի Տունը քանի մը ժամ անցընելէ ետք, Մեսրոպ Արք. Մութաֆեանի ընկերակցութեամբ անցած է Լեհաստան: Վարշաւայի մէջ Սուրբ Էճմիածին միաբանութեան անդամներու կողմէ դիմաւորուելէ յետոյ, երեկոյեան մասնակցած են Լեհաստանի առաջնորդ կարդինալ Կլէմփի սարքած ընդունելութեան: Օգոստոս 30-ին սկսած Խաղաղութեան համագումարին կը մասնակցին նաեւ երկու հայ հոգեւորականները:

**

ՊՈՒՐԿԱԶԻ (Պուլկարիա) «Երեւան» մշակութային կազմակերպութեան մասնաճիւղին հիւրը եղած են Հայաստանէն արձակուրդի եկած 50 երախաներ, որոնք Օգոստոս 4 – 19 գտնուած են Պուլկարիա: «Երեւանի» այս մասնաճիւղին վարչութիւնը յուշանուէրներ ու տանական լեւ նուիրած է երախաներուն. անոնք արտասանած ու երգած են տեղացի իրենց տարեկիցներուն հետ:

**

ԹԱՔՍԻՄԻ (Պոլիս) Մշակոյթի Պալատին մէջ, Օգոստոս 31-ին, Շարժարանութեան եւ երկրի խորքի Ֆիզիքի համաշխարհային ընկերակցութեան համագումարին, Երեւանի համալսարանի գիտնականներէն՝ փրոֆէսէօր տոքթէօր Աշոտ Կարապետեան, փրոֆէսէօր տոքթէօր Ստեփան Փիրուզեան եւ փրոֆէսէօր տոքթէօր Ֆրէտէրիք Ասաքելեան միասնաբար զեկուցում մը տուած են Հայաստանի երկրաշարժին մասին: Յաջորդ օրը գիտնականները Մոսկուայի ճամբով մեկնած են Երեւան:

**

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ձայնասփռման եւ հեռատեսիլի տնօրէններուն Օգոստոս 3-ին տեղի ունեցած համագումարին մասնակցած է նաեւ «Հայ Ձայն» ձայնասփիւռի տնօրէն, տոքթէօր Ալեք Ֆիդանեան, որու ներկայացուցած մէկ առաջարկը բարձր գնահատուած է ներկաներուն կողմէ: Ալեք Ֆիդանեան միեւնոյն ժամանակ արժանացած է բարձր տիտղոսի, ընտրուելով Գալիֆորնիոյ ազգային փոքրամասնութեանց ռատիօկայաններու նախագահ: «Հայ Ձայն»ի տնօրէնը անցեալ Յունիս 16-ին արժանացած էր «Հոլ օֆ Ֆէյմ» կազմակերպութեան ակադեմական տիտղոսին:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏ ԼՎՈՎԻ ՄԷՋ

Լվովի միջնադարեան հայկական թաղին մէջ հանդիպում մը տեղի ունեցած է տեղական հայկական «Աղբիւր» մշակութային ընկերութեան եւ ուկրանական մշակոյթի ֆոնտի ներկայացուցիչներուն միջեւ: Տրադրուած է Երեւանի համալսարանի «Կոմիտաս» ժողովրդական երգչախումբին համար ելոյթներ, Լենինականի եւ Կիրովականի նկարիչներու գործերու ցուցահանդէսներ, երկրաշարժի լուսանկարներու ցուցահանդէս, եւայլն: Այս ձեռնարկներու հասոյթը կը յատկացուի ուկրանա-հայկական պալեբու մշակութային կեդրոնի հիմնումին:

**

ՏՈՆ ԺՈՒԱՆԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Վերջերս «Խորհրդային Գրող» հրատարակչութիւնը ընթերցողներուն հրամցուցած է Պայրընի «Տոն Ժուան»ին ամբողջական թարգմանութիւնը, զոր կատարած է Հենրիկ Սեւան: Ան տասը տարուան ընթացքին Շէյքսփիրէն տասը գործեր թարգմանած է հայերէնի: Հայաստանի արուեստի հիմնարկը որոշած է 1990-ին տասը հատորով հրատարակել Շէյքսփիրի երկերու լիակատար ժողովածուն:

**

«ՀԱՅԳՈՐԳ»Ի ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

«Հայգորգ» արտադրութիւնը վերջերս համաձայնագիր ստորագրած է ամերիկահայ գործի մարդ՝ Վ. Գարակէօզի հետ որ քսան հազար քառակուսի մեթր գորգ պիտի արտածուի, ինչ որ ընդհանուր արտադրութեան տասը տոկոսը կը կազմէ: Այսպէսով, «Հայգորգ» 340 հազար ռուբլի տարադրամ ունեցած է, ինչ որ առիթ տուած է նոր մեքենաներ գնելու. դրամական միջոցներ կը յատկացուին նաեւ Լենինականի գորգի գործատան վերաշինութեան գործին:

**

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մոսկուայի մէջ 200 հազար տպաքանակով լոյս տեսած է Սպարտակ Ղազարեանի «Երաժշտական գործիքների աշխարհում» հատորը, ուր համառօտակի տեղեկութիւններ են տրուած ջութակի, թաւջութակի, տաւիղի, թմբուկի, երգէոնի, դաշնակի, թրոմպոնի, քսիլոֆոնի եւ այլ նուագարաններու պատրաստութեան ու գործածութեան վրայ: Հեղինակը կը պատմէ նաեւ հայկական հին գործիքներու դափի, դհոլի, բամբիռի մասին:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ԸՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Կը նայիմ ցոյց տրուած ուղղութեամբ: Կատարեալ գեղեցկուհի մը: Մեր աղջիկն ալ պէշ չէր, եւ շատ հեռու էր կապիկ մը ըլլալէ, բայց բաղդատութեան եզր չկայ Սեդային հետ:

– Բայց, կ՚ըսեմ, աղջիկը կ՚ուզէ՞, կանչեանը կ՚ընդունի՞:

– Դուն մեզի ձգէ, միայն թէ այդ կապիկը ճամբեցէք:

Երկու կախարդները եկածնուն պէս կ՚անհետանան իրենց անտեսանելի աւելներուն վրայ: Լիւսիին վերջին սպառնալիքը, ճանկերը վզին վրայ.

– Աստ՛նկ կը խեղդեմ, եթէ այս գործը չյանդգնես...

Կը դառնամ մեր սեղանին: Պր. Խօսրովը առեր կ՚երթայ, եւ կարապ-մեզմէ մէջ է «խնամիներուն» հետ, ուր է ուր չէ կրնայ խօսք-կապը ակսիլ մանուանդ որ իր սովորութեան հակառակ քանի մը բաժակ պարպած է արդէն: Իրեն հետ խօսիլ կարելի չէ, բաժնուած ենք լայն սեղանով: Մօտս նստող քոյրերէն մէկուն կը հասկցնեմ, եւ կը թելադրեմ որ «բանակցութիւնները» առկախուին: Ան քովինին, մինչեւ որ հասնի Պր. Խօսրովին: Կը նայի ինծի, զարմացած եւ հարցական: Ակռաներս կը սեղմեմ որ յօնքերս այնպէս մը վեր-վեր կ՚ըլլեմ, որ կրնան առաստաղին հասնիլ, ու կը մնամ այդպէս, սառած: Մթնոլորտը փոխուած է. «Հարսնցուն» կը տժգունի: Ինծի համար փափուկ կացութիւն մը: Միակ փրկութիւնը այդտեղէն փախուստ տալն է:

– Երթամ մէյ մը տեսնեմ Նշանը ինչ կ՚ընէ, կ՚ըսեմ ու կ՚ելլեմ...

Այդ պահուն գիտեմ թէ դաւաճանները ինչ ապրումներ ունեցած կրնան ըլլալ...

Նշանը մէջտեղ չկայ, բայց կը հանդիպիմ Օննիկին – մեր երրորդութեան ամէնէն թուլիկը բայց սրամիտը – եւ Սեդան ցոյց տալով կ՚ըսեմ.

– Ինչ կ՚ըսես, Նշանը կը հաւնի՞ տոր:

Օննիկ պահ մը կը դիտէ, ու կ՚սէ, առանց ժպիտի.

– Գործ գայլ մը տեսա՞ծ ես որ ճերմակ գառնուկ մը գտնէ եւ «հա՛փ» ընելով չլափէ...

Յաջորդ առաւօտ՝ օթօպիւսները Պէյրութ կը մեկնին առանց կանաչեաններուն: Նշանին – Նշան – պսակ – հարսնիքը՝ կայծակի արագութեամբ:

Քանի մը ամիս ետք, Պէյրութ եմ, Տիրանենց տունը:

– Մենք ձեզի աղանիկի պէս աղջիկ տըւինք, կ՚ըսէ Եօլանտը:

– Աղէկ ամմա, ձեր առիւծին ձայնը դեռ չլսուեցաւ, կ՚ըսէ, շարաճճի ակնարկութեամբ մը տարիքներու տարբերութեան:

– Սպասէ ինը ամիս, ինը վայրկեան՝ եւ կը լսես մեր առիւծին մռնչիւնը Հալէպէն մինչեւ Պէյրութ...

Ծէզուած օրին – ճշդապահութիւնը լակոտներու տասնորդանեային մաս կը կազմէ – լսուեցաւ Ծովիկին ճռուողիւնը ... յետոյ Վահէն, նոյն թափով, եւ միւսները: Զորս զաւակ, հարուածային կարգով:

**

Մինչեւ հոս, այս ամէնը Նշանն է ու Նշանը չէ: Իր անձին մէկ ստուերագիծը, կենսագրական քանի մը գծերով ուրուանկար մը, որ սովորական մարդոց բազմութենէն դուրս չի հաներ զինք: Բայց մօտէն ճանչցողը – եւ շատ քիչեր մօտէն կը ճանչնային – գիտէր թէ եզական տիպար մըն է, խճողուած, տեւաբար պլեկօծ ներաշխարհով մը որուն ելքի ճամբաները նեղ էին եւ արտայայտուելու միջոցները տկար: Արարքներով միայն կրնար բացատրել միտքը, մինչ ուրիշներ խօսքով կը համոզէին: Վիպային խառնուածք մը, որ անքակտելիօրէն կաշկանդուած է գործնապաշտ ոգիի մը բռնաշապիկին մէջ: Մեր դասարանին յաջողակներէն չէր, բայց բոլորէն աւելի կը սիրէր գիրքերն ու գրականութիւնը: Տասը տողնոց նամակ մը կը գրէ՝ տասներկու ուղղագրական սխալներ կան: Հետապնդելով նոր լոյս տեսած գիրք մը ձեռք կ՚անցընէ՝ եւ իր գեկոյցէն կը կասկածիս որ հասկցած ըլլայ, բայց կը սիրէ, կը հաւաքէ գիրքերը, կը գուրգուրայ անոնց վրայ, կը պահէ՝ դրամէն աւելի բուռն ուշադրութեամբ: Եւ ցուցական, ձեւական սէր մը չէ Նշանին մէջ գիրքերու սէրը: Բնազդական ազահութեամբ մը գիրքեր կը հաւաքէ, կը շոյէ, չքեղօրէն կազմել կուտայ եւ հիացիկ, կը դիտէ իր գրադարանը: Գիրքերու աշխարհին մէջ, մատեաններու տաճարին՝ խորան-նէն պատգամներ արձակող քուրմիշը չէ Նշան, այլ խորունկ պաշտամունքով խոնարհին աշխեւ ծնրադիր հաւատացեալը:

(Շար. 8)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

Գ. Ղազարեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Ամարաս»ին (առանձ «Յառաջ»էն)։

**

Նուպար Նիկողոսեանի բարեկամներէն՝ 2300 Ֆր. Մարսէյլի Մշակոյթի Տան (ըստանալ «Յառաջ»էն)։

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

Տէր եւ Տիկին Վազգէն Սէրէնկիւլեան 1000 Ֆրանք։

**

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տուն 1000 Ֆրանք։

**

Տէր եւ Տիկին Ալպէր Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Օննիկ եւ Վահրամ Ճառտրեան եղբայրներ, Շալճեան ընտանիք, Բժ. Զաւէն Գաբրիէլեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Զուլաքեան, Տէր եւ Տիկին Ժագ Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովակիմեան 500–ական Ֆրանք։

(Շար. Ա. էջէն)

բերու միջեւ, Ֆրանսայի Գ. դասակարգի ախոյեանութեան այս հարաւային խմբակին մէջ։

Շարժուան վերջը Վալանս կը հիւրընկալէ Մոնփըլիէի արհեստավարժներուն երկրորդ կազմը՝ որ 4–րդ է ներկայիս։

- ԲԱԺԱԿԱԽԱՂԵՐ

Վիէնի Հ. Մ.–ը մեծ պարտութիւն մըն է կրած Սէն – Ռոմէնի մէջ (7 – 0), ի հաշիւ Ֆրանսայի բաժակին Ա. շրջանին։

Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն Տէսին յաջող արդար հարուածներու տարբերութեամբ միայն յաղթած է Մէյզիէօյի (2 – 2), Ռոն – Ալփ բաժակին համար։

**

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

- ԼԵՆԻՆԱԿԱՆՑԻՆ ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Մարզական կառոյցներու տեսակէտով, Դեկտեմբերի աղէտին հետեւանքները չեն դարմանուած, բայց օր չանցնիր որ չտեղեկանանք լենինականցի կամ կիրովականցի մարզիկներէն մէկուն կամ միւսին յաջողութեանը միջազգային մակարդակի վրայ։ Այսպէս, Լեհաստանի Լոծ քաղաքին մէջ, 23 երկիրներու ներկայացուցիչներուն մասնակցութեամբ տեղի ունեցած դասական ոճով մրցաշարքի մը ընթացքին լենինականցի պատանի՝ Մխիթար Մանուկեան գրաւած է առաջին տեղը իր դասակարգին մէջ։

- ՅՈՒՍԱԴՐԻՉ ՊԱՏԱՆԻ ՄԸ՝ ՍԱՐԳԻՍ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Հայաստան ունի քանի մը պատանիներ՝ որոնց ելոյթները, Թէնիսի մարզաձեւին մէջ, յուսադրիչ են։ Անոնցմէ մէկն է Երեւանցի Սարգիս Սարգիսեանը՝ որ մաս կը կազմէր Խորհրդային Միութեան ներկայացուցչական կազմին Եւրոպայի ախոյեանութեանց ընթացքին Փալերմոյի մէջ։

Իսկ Խորհրդային Միութեան պատանեկան առաջնութեանց մէջ, Կիեւ, Կարինէ Կիւրեղեան – Ս. Սարգիսեան զոյգը գրաւած է երկրորդ։ Երկրորդ նաեւ՝ Սարգիսեան, մենախաղերու մէջ։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris

Commission Paritaire: N° 55935

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Մխիթէվկէլեան 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին Նշան Ագոյեանի մահուան առթիւ։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Գուրգէն Փիրանեանի մահուան Բ. տարելիցին ի յիշատակ, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Երլմազեանի 200 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին։

– ԽԱՉՎԵՐԱՑ –

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 17, Խաչվերաց է։ Տօն Վերացման Սուրբ Խաչին։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8.45–ին։
Պատարագ ժամը 10.30–ին։

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 4–ին կը կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն եւ խաչվերացի Մեծահանդէս Թափօր – Անդաստան – Ուէհանով։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 18, Յիշատակ է Մեռելոց։

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի, որուն աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն Համօրէն Ննջեցելոց»։

**

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17, ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ տօնին առթիւ, հանդիսաւոր եպիսկոպոսական պատարագ կը մատուցուի։

Կը նախագահէ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Ս. Սեղանին կը սպասարկեն եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝ Իսահակ Խչկր. Քահանայ Հէքիմեան, Գէորգ Փոխանեան եւ Սահակ Սուքիասեան սարկաւագները։

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյս ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի։

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8.45–ին։
Պատարագ ժամը 10–ին։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 18, յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց։

**

ՍԷՆ–ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

Սեպտեմբեր 17, Կիրակի, ՎԵՐԱՑՄԱՆ ՍՐԲՈՑ ԽԱՉԻՆ տօնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի։

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8.45։
Պատարագ՝ ժամը՝ 10։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝
ԵՂԻՇԷ ԱԻՍԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ ՓԱՆՈՍԵԱՆ

**

Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

Կիրակի, Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 9–ին։
Պատարագ ժամը՝ 10.15–ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝
ՄԱԿԱՐ ԽՉԿՐ. ՔՀՆՑ. ՆԱՃԲԵԱՆ

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE GRENOBLE ET DU DAUPHINÉ

RECHERCHE

ANIMATEUR

ou

ANIMATRICE

PROFIL :

— Secrétaire de Direction
— Bilingue souhaitée
— Sens de la communication et ayant une forte motivation pour la culture arménienne

Poste à pourvoir courant octobre 89

Adresser lettre manuscrite avec C.V. et photo à :

M. C. A. G. D.
15, cours de la Libération,
38100 GRENOBLE
A l'attention du Président

RECHERCHE

L'Ensemble Instrumental Traditionel
K. Baghdassarian de Marseille
(15 musiciens)

cherche chanteurs et/ou chanteuses, débutants ou expérimentés intéressés par collaboration.

Répertoire :

Chants populaires, Komitas, Sayat Nova, Khatchatour Avédissian...

Contact :
Serge EURDEKIAN 91 90 74 26

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի գիշերային դասընթացքներ չափահասներու համար, Երեքշաբթի երեկոները ժամը 19–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։
17, rue Bleue, 75009 Paris

Հետաքրքրուողները կրնան արձանագրուիլ Սեպտեմբեր 16 եւ 23–ին ժամը 15–էն 17՝ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, կամ՝ հեռաձայնելով՝ 43 – 02 – 85 – 16 ։

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ «Ա. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑ

Ամէն չորսթ, կէսօրէն վերջ, 4–էն 14 տարեկան եւ չափահասներու պաքալօրէայի պատրաստութիւն. կ'ուսուցանուին՝
Հայերէն,
Տարբեր տեսակի մշակութային գործունէութիւն եւ մարզանք։

Արձանագրութիւնները Սեպտեմբեր 16 եւ 23, ժամը 15–էն 17, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։
17, rue Bleue, 75009 Paris

Դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 30–ին, ժամը 15–ին։

**

ՇԱՒԻԼ

Շաւիլի Ս. Գր. Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ կրթական մարմինը կը ծանուցանէ թէ Հայկ. Միօրեայ վարժարանը կը վերաբացուի Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 13–ին, առաւօտեան ժամը 9–ին։

Կը դասաւանդուի՝ հայերէն, պատմութիւն եւ կրօնք։

Նաեւ չափահաս եւ «Պաքալօրէայի պատրաստութիւնը» Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 14, ժամը 18.30 — 20.30 ։

Մանրամասնութիւններու համար դիմել Պր. Հրաչեանին, ժամը 19–էն վերջ։

Հեռ. – 39 – 46 – 21 – 66

**

ԻՍԻ

Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Միօրեայ դպրոցը կը բանայ իր դռները Սեպտեմբեր 20–ին, Չորեքշաբթի օր։ Կրնան արձանագրուիլ 4–էն 14 տարեկան հայ մանուկներ։

Կը դասաւանդուին Հայոց լեզու, պատմութիւն, կրօնք, երգ ու պար, ժամը՝ 8.30 – 12.30–ի միջեւ։

Արձանագրութեանց եւ տեղեկութեանց համար դիմել քարտուղարութեան։

Հեռաձայն. – 46 – 44 – 28 – 52 ։

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ

Ներկայիս կը ծանուցանենք թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԸ կը վերաբացուի՝ Կիրակի օր, Սեպտեմբեր 17–ին։

Արդարեւ, Կիրակի օրեր, ժամը 10էն մինչեւ 12, Մայր Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, 15 ռիւ Ժան – Կուժօն, Փարիզ 8–րդ, 3 տարեկանէն մինչեւ 7 տարեկան մանուկներու համար Մանկապարտէզ մը կը գործէ՝ պատասխանատուութեամբ՝ Տիկին Մարինա Սողոմոնեանցի, ուր կ'ուսուցուին հայերէն լեզու, Աղօթքներ, Հայ Երգ ու նման այլ գիտելիքներ՝ շնորհիւ մանկավարժական բոլոր յարմարութիւններուն։

Կը թելադրուի որ ծնողք՝ կանխաւ արձանագրեն իրենց զաւակները, հեռաձայնելով Տիկին Սողոմոնեանցի՝
45 – 25 – 87 – 67
կամ՝ Եկեղեցւոյ Դիւանին՝
43 – 59 – 67 – 03

Կոչ կ'ընենք ծնողներուն, որպէս զի իրենց զաւակները անպայման առաջնորդեն Մայր Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ սոյն Մանկապարտէզը։ Ասիկա նոյն ատեն առիթ մըն է ծնողներուն համար, որպէսզի՝ մինչ իրենց մանուկները կը վայելեն հայկական հոգատարութիւնը, իրենք ալ կարենան երկիւղածութեամբ մասնակցիլ Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ պաշտամունքներուն։

**

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Ներկայիս կը ծանուցանենք թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ դասընթացքները կը վերսկսին՝ Կիրակի օր, Սեպտեմբեր 17–ին։

Հայերէն Լեզուի եւ գրականութեան, Հայ Եկեղեցւոյ ու Հայոց Պատմութեան դասընթացքները՝ Նախակրթարան կամ Երկրորդական վարժարան յաճախող մեր զաւակներուն համար, Կիրակի օրեր, ժամը 9–էն մինչեւ 12, Առաջնորդարանի սրահներուն մէջ տեղի կ'ունենան, 15 ռիւ Ժան–Կուժօն, Փարիզ 8–րդ, պատասխանատուութեամբ ուսուցչուհի՝ Օրիորդ Սիլվա Էլմաճեանի։

Արձանագրուիլ՝ հեռաձայնելով Օր. Սիլվա Էլմաճեանին՝
43 – 02 – 29 – 65
կամ Եկեղեցւոյ Դիւանին՝
43 – 59 – 67 – 03

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՇԱԲԱԹ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14

JEUDI
14 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.099 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.099

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1 / 12)

ԱՐՑԱԽԻ ԱՐՀՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՆԻՍՏԸ

Արհեստակցական միութիւններու Լեռնային Ղարաբաղի մարզային Խորհուրդի լիակատար նիստը քննութեան առած է իր կարգ մը անդամներուն դիմումը:

Արհմիութիւններու Մարզային Խորհուրդը 1988, Դեկտեմբեր 11-ին որոշած էր դուրս գալ Արհմիութիւններու ատրպէյճանական խորհուրդին ենթակայութենէն: Դիմումին մէջ ըսուած է որ ցարդ համամիութենական արհմիութիւններու կեդրոնական խորհուրդը չէ ճանչցած այդ որոշումը:

Վերջին մէկ տարուան ընթացքին Ատրպէյճանի արհմիութենական մարմինները շարունակեցին դժուարացնել Լեռնային Ղարաբաղի արհմիութենական մարմիններու բնականոն աշխատանքը: Ստեղծուած խոչընդոտներուն մէջ են թոշակներու ու նպաստներու վճարման համար եղած քաշքշուկը եւ բազմաթիւ ընկերային այլ հարցեր: Մէկուկէս տարիէ աւելի է արհմիութիւններու մարզային կոմիտէները փաստօրէն օգնութիւն չեն ստացած Ատրպէյճանէն, Աւելին, խորհրդային իշխանութեան տարիներուն Ատրպէյճանի արհմիութենական Խորհուրդը ինքնավար մարզին մէջ, բացի Շուշիէն, որեւէ կառոյց չէ ստեղծած:

Լիակատար նիստը նշած է որ դիմումին մէջ շարադրուած փաստերը լիովին կը համապատասխանեն իրականութեան: Ներկայ իրավիճակին մէջ ատրպէյճանական արհմիութիւնները կորսնցուցած են ԼՂԻՄ-ի արհմիութիւնները ղեկավարելու բարոյական ու քաղաքական իրաւունքը:

Լիակատար նիստը դիմած է Հայաստանի արհմիութենական խորհուրդին իր պաշտպանութեան մէջ առնելու ԼՂԻՄ-ի արհմիութիւնները, իսկ Արհմիութիւններու կեդրոնական խորհուրդին՝ քննարկելու եւ բաւարարելու տուեալ միջնորդութիւնը:

Լիակատար նիստը դիմած է խորհրդային կառավարութեան, Գերագոյն Խորհուրդին ու Արհմիութիւններու Կեդրոնական Խորհուրդին, խնդրելով արագացնել Լեռնային Ղարաբաղի հարցին լուծումը:

Լիակատար նիստը դիմած է նաեւ ԼՂԻՄ-ի Յատուկ Կառավարման Կոմիտէին եւ Յատուկ շրջանի հրամանատարութեան այն համոզումով, յայտնելով որ զօրախումբերու ներկայութիւնը մարզին տարածքին վրայ խիստ անհրաժեշտ է ազգամիջեան հնարաւոր ընդհարումները կանխելու համար:

**

ՓՈԹՈՐԻԿ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Սեպտեմբեր 8ին, կէսօրէ ետք Երեւանի մէջ աւերիչ փոթորիկ մը եղած է: Հովին արագութիւնը մեծ համեմատութիւններու հասած է: Պոկուած տանիքները օդը թռած եւ խուճապ ստեղծելով անձրեւի պէս թափած են մարդոց ու փոխադրամիջոցներու վրայ: Քանաքեռի ջրաէլեկտրակայանին մօտ, անտառին մէջ հրդեհ ծագած է, որ հրշէջներու ջանքերով շուտով մարած է: Նախնական տուեալներով քաղաքային տնտեսութեան զգալի վնաս հասած է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16ԻՆ

ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԸ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը երկար վարանումներէ ետք որոշեց Գերագոյն Խորհուրդի արտակարգ նիստը, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 16-ի համար: Մինչ այդ, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը յատուկ դիմումնագիր մը ղրկած է Մոսկուայի եւ Բաքուի Գերագոյն Խորհուրդներուն, ուր կը պարզէ Ղարաբաղի շրջափակման ստեղծած անընդունելի եւ անհանդուրժելի վիճակը, պահանջելով որ անյապաղ ձեռք առնուին անհրաժեշտ միջոցները բնականոն կացութիւն վերահաստատելու համար:

Ինչպէս գրած էինք (Սեպտեմբեր 2) Հայաստանի մտաւորականներն ալ խորհրդակցական նիստեր գումարած էին, ապա որոշած աւելի ընդարձակ հանդիպում մը Սեպտեմբեր 9-ին համար: Այդ մեծ ժողովը բացուած է Շաբաթ, Սեպտեմբեր 9-ին, Սունդուկեան թատրոնը, տեւած է երկու օր, այսինքն վերջ գտած է Կիրակի իրիկուն: Վարչական Խորհուրդ մը կազմուած է եւ յայտնած թէ կ'անդամակցին ՀՀՇ-ի (Հայոց Համազգային Շարժում): Մտաւորականները ելոյթ ունեցած են նաեւ Երկուշաբթի օր, հրապարակային ընթացիկ միթինկին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ձայնը քիչ մը աւելի բարձրացուց արեւելեան Գերմանիայէն արտագաղթող տասնեակ հազարաւոր Գերմանացիներու առթիւ: Արեւելեան Պերլին ժամանեց խորհրդային պատուիրակութիւն մը, զոր կը գլխաւորէ պահպանողական՝ Լիկաչով: ԹԱՍ արդէն բաւական խստացուցած էր լեզուն, յիշեցնելով թէ. – «Արեւելեան – Գերմանիա մեր իսկական բարեկամն է եւ զինակիցը» ու կը զգուշացնէր արեւմտեան – գերման կարգ մը շրջանակներ, որոնք խնդրոյ առարկայ կ'ընեն յետ – պատերազմեան գոյավիճակը:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ նոր նախարարապետը Խորհրդարանին առջեւ խօսք առնելով կը պարզէր քաղաքական ծրագիրը, երբ անհանգստացաւ ու խնդրեց դադար մը, որ կարճ տեւեց: Ըստ երեւոյթին Մազովիեցքի սրտի տագնապ չունէր եւ վերադարձին՝ յայտարարեց թէ ինք ալ Լեհաստանի տնտեսութեան նման է, տկար, անհանգիստ ու կը մաղթէ որ ան ալ իր նման՝ շուտ ապաքինի: Մազովիեցքի եւ իր կառավարութիւնը վաւերացուեցան Խորհրդարանէն փառաւոր մեծամասնութեամբ մը՝ 403 ձայն թեր, 13 ձեռնպահ, ոչ մէկ դէմ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի լիակատար նիստը նուիրուած ազգութեանց տեղի պիտի ունենայ Սեպտեմբեր 19-ին, Երեքշաբթի օր: Այս նիստը քանիցս ձգձգուած էր, պէտք է ճշդէ նոր յարաբերութիւնները Հանրապետութեանց միջեւ Միութեան ծոցը:

ՊՈՒՇ, երկար վարանումներէ ետք է, որ յօժարեցաւ քանի մը (16) վայրկեան ընդունիլ Մոսկուայի երեսփոխանը՝ Ելցինը: Մտահոգութիւնը պարզ է՝ դէմ մարդ չըլլալ Կորպաչովի հետ:

ՃՈՒՄՊԼԱԹ տեսակցութիւն մը տուած է «Լիպերասիոն»ի, ուր իր կասկածամտութիւնը կը յայտնէ արաբական եռեակի գտնելիք լուծումներուն մասին: Ինք կողմնակից է Սուրիոյ հետ կցումի, աւելի լաւ կարգադրութիւն մը, քան. – «դեր – մարոնիզմը»:

ԼԻԿԱՉՈՎ անմեղ էր, ըստ խորհրդային արդարադատութեան: Արդարեւ, քաղաքական Բիւրոյի անդամը, ինք ուզած էր որ քննութիւն բացուի, դատաւորներ՝ Կտլեանի եւ Իվանովի կաշառակերութեան մեղադրանքներէն ետք: Ամբաստանողները ոչ մէկ փաստաթուղթ կրցան ներկայացնել:

ՀԱՄՊՈՒՐԿԻ համալսարանէն երկրաբաններ քննելով Վանայ ծովուն ջուրը եւ աղի բարձր համեմատութիւնը, հասած են հետեւեալ եզրակացութեան. Ներկայի լիճը մնացորդն է 800 միլիոն տարի առաջ գոյութիւն ունեցող մեծ ովկիանոսի մը որ երկրագունդին առաջին ովկիանոսներէն էր:

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

Այսպէս, մեր Զօհրապն ալ գնաց: Ապրիլեան սերունդին հետ, տեսանք միջին սերունդն ալ թաղել: Ան որ ծնած է յետ – եղեռնեան օրերուն հողին վրայ ու դեռ մանուկ, ինկած այս ափերը:

Զօհրապ Մուրատեան իր վերջին ժամերը անցուց «Յառաջ»ի խմբագրատունը, ուր շաբաթ մըն է մանաւա՛նդ, կուգար կէսօրէ վերջերը, փորձերուն հետեւելու թէ որեւէ ձեւով օգտակար ըլլալու համար: Ի՛ր տունն էր ու լաւ կը զգար, երբ մեզի հետ էր: Հրաժեշտի պահուն, երբ «մերսի՛, Զօհրապ» մը ըսեց, նեղուեցաւ՝ «Ե՛ս է որ շնորհակալ եմ, ըսաւ, ամէն բան այս թերթին կը պարտիմ»:

Ո՛չ միայն թերթին, անշուշտ, այլ այդ թերթին հետ ծնած ու անոր շուրջ ստեղծուած միջավայրին: Հայերէնի միակ դասերը զորս առած է Ալֆորվիլի մէջ է, Յովհ. Սիմոնեանէն եւ Էլէն Բուզանդէն, մնացեալը՝ ինքն իրեն կը պարտէր, քանի ինքնազարգացմամբ է որ կատարելագործած էր իր հայերէնը. ամբողջական ինքնուս մըն էր: Եւ իր ունեցած ծարաւը սորվելու, գիտցածը՝ կատարելագործելու, ընթերցումի պապակը այնքան բուռն էին, որ միշտ ինքնաշխատութեամբ տիրացած էր յստակ եւ վճիտ հայերէնի մը ու անցեալին Շաւարշի քաջալերութեամբ, ոչ միայն «Թուղթ կը մրոտէր», այլեւ քերթողութիւն ալ փորձած է եւ գրած է գողտրիկ ոտանաւորներ, մէկը՝ նուիրուած Շ.ին, անոր մահուան առթիւ. կը հրատարակենք մեր վաղուան թիւով, այս անգամ՝ Զօհրապին թարմ յիշատակը ոգեկոչելով: Կ'աշխատակցէր նաեւ մարզական թղթակցութիւններով:

Վերջապէս՝ միշտ ներկայ էր երբ պէտք ունէինք իրեն: Մինչեւ քանի մը տարի առաջ, ամէն ամառ, Օգոստոսին, երբ խմբագրութեան մէկ անդամը իր տարեկան արձակուրդը կ'առնէր, ինք՝ կը մնար, հաւատարիմ ու կուգար, առաւօտէն իսկ ամէն ձեւով աջակցելու մեր աշխատանքին, ու կ'ընէր սիրով:

Երիտասարդ տարիներուն, չէր զլանար նաեւ իր մասնակցութիւնը մեր ազգային թէ մշակութային ձեռնարկներու գեղարուեստական բաժիններուն, իր յստակ առոգանութեամբ ու թաւ ձայնով արտասանելու, մանաւա՛նդ Սիամանթօ, որու «Գաղափարին»ը իր «cheval de bataille»ն էր:

Իր մասին, այնքան բան կայ ըսելիք, որ դժուար է ամփոփել մահագրութեան մը տողերուն մէջ: Ցիշենք, առ այժմ քանի մը կենսագրական գիծեր ալ:

Ծնած՝ Իզմիր, Տարօնի զաւակ, Զօհրապ իր մօր եւ եղբօր հետ, հօրը նահատակութենէն ետք, անցած էր Յունաստան, ապա՝ Ֆրանսա, ինչպէս Հայոց արմատախիլ բեկորներէն շատեր, 1923-ին:

Նախ Իսի Լէ Մուլինօ, ապա Ալֆորվիլ, Զօհրապ իր ուսումը կատարելէ ետք, կը նետուէր գործի ասպարէզ, դերձակութիւն ընելով: Ամուսնութենէն ետք ալ, շարունակեց աշխատիլ կնոջը հետ պատրաստ հագուստի ճիւղը: Բայց, աշխատանքին կողքին, միշտ իր լայն մասնակցութիւնը բերած է հայ ազգային կեանքին թէ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի (յատկապէս՝ Ալֆորվիլի Հայ Մարզական), թէ երիտասարդական այլ շարժումներու մէջ: Հակառակ «Հայ գաղթական»ի հանգամանքին, զօրակոչի կ'ենթարկուէր 1939-ին ու տուն վերադարձէն ետք ալ, կը տարուէր բռնի աշխատանքի (STO) Գերմանացիներու կողմէ:

Թունդ հայրենասէր էր ու երբ Հայաստանի դուռները կը բացուէին, առաջիններէն էր որ ճամբան Հայաստան կ'առնէր ու անկէ ետքը կապը այնքան սերտ էր, որ իր տունը Հայաստանի տեսակ մը «դեսպանատան» վերածուած էր: Բազմաթիւ են Հայաստանի մտաւորականները, որոնք վերջին քսան տարիներուն վայելած են իր հիւրասիրութիւնը, անսակարկ նուիրումով: Դեռ ամիս մը առաջ, իր վերջին հիւրն էր՝ Սուսիան Ալաջաջեանը:

**

Սեպտեմբեր 11-ին, Երկուշաբթի իր վերջին ժամերը – ոչ ինք գիտէր, ոչ ալ մենք – մեզի հետ անցուց խմբագրատունը: Մեկնեցաւ 6-ի մօտ՝ «A demain» ըսելով:

Այդ «վաղը» իրեն համար պիտի չգար: Դէպի տուն իր ճամբուն վրայ, երբ 24 թիւ հանրակառքէն կ'իջնէր առնելու համար 103-ը, կ'իյնար փողոցը:

Դեռ շատ բան ունինք ըսելիք, պատմելիք իր մասին: Դիզուած յիշատակներ: Անմոռանալի մէկն էր այն հրաշալի ճամբորդութիւնը, զոր ըրած էինք 1974-ի գարնան, երբ Շահնուր կառքով ուզած էր Փարիզ գալ ու Զօհրապ այնքան ուրախութեամբ իր կարմիր Աուտին Սէն – Ռաֆայէլ քշած էր զինքը բերելու համար: Եւ դեռ այնքան ուրիշ օրեր եւ ժամեր...: Կը պատմենք, աւելի ուշ: Մինչ այդ, գիտես սիրելի Զօհրապ, թէ որքան ցաւցուցիր մեր սիրտը:

Վաղը՝ խմբագրատուն պիտի չգաս:

Այս անգամ, մե՛նք է, որ կրնանք քեզի ըսել՝ à demain!...

**

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի գալ շաբթու: Մանրամասնութիւնները կու տանք յետագային:

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ԱՐՑԱԽԻ ՄԱՄՈՒԼԸ

«Խորհրդային Ղարաբաղ» օրաթերթը մարզին պաշտօնական մամուլի անուններէն մէկն է. կը հրատարակուի Յունիս 1923-էն ի վեր: Իսկ Յունուար 1980-էն սկսած է նաեւ գուգահեռ ռուսերէն հրատարակութիւնը: Այսօր թերթը, խորագրին մակագրուած նշումով մը, կը ներկայացուի որպէս «Օրգան ԼՂԻՄ Ցատուկ կառավարման Կոմիտէի»:

Ամբողջ մարզին դժուարին, փչոտ կեանքը կը ցոլանայ Օգոստոսի թիւերէն բաղկացած ստուար տրցակէ մը: Ձայն թերթատող մը ամէնէն առաջ պիտի հանդիպի քաղաքական կնճռոտ արձագանգներուն. յաճախ զայրոյթ կ'առթեն անոնք, երբեմն տխրութիւն եւ հազուադէպօրէն՝ նոյնիսկ ծիծաղ:

Արձագանգներու սիւնակներուն մնայուն եզրերը «շրջափակում»ն ու «խժդուժութիւն»ներն են: Գրեթէ չկայ թիւ մը ուր չխօսուի անհատներու, փոխադրա-միջոցներու վրայ ազրպէջանական սա կամ նա վայրին մէջ կատարուած յար-ձակումներու, խոշտանգումներու, կողոպուտի ու թշնամական այլ արարքներու մասին:

Թշնամական արարքներ միայն նիւթական մարզով չեն սահմանափակուիր. Օգոստոս 10-ի թիւէն հետեւեալ մէջբերումները առնուած են «Խումբ մը Կիրովաբադցի»ներու դիմումէն որ ներկայացուած է ԼՂԻՄ-ի Ցատուկ կառավարման յանձնախումբի նախագահ՝ Ա. Վոլսկիի եւ ԼՂԻՄ-ի Մոսկուայի յանձնաժողովին.

«...Հայերը կանգնեցնում են գործարանները, վնաս պատճառելով Պետութեանը: Չէ որ դա հէնց այնպէս չի արւում, այլ արւում է որպէսզի այնտեղ զէնք, պայթուցիկ սարքեր պատրաստեն: Ստեփանակերտցիները նստել են ադրբեջանական հողում եւ ծաղրում, վիրաւորում են Ադրբեջանցիներին, արիւն պղտորում»:

«...Ճակատագիրը նրանց երկրաշարժ մատուցեց. քանի՜ քանի մարդիկ զոհւեցին: Թւում էր թէ պիտի կարկամէին, լռէին, բայց՝ ոչ, նրանք սուգի մէջ էլ անգամ չեն դադարեցնում իրենց խառ-դախ մտայղացումները՝ խանգարել վերակառուցմանը, վնաս հասցնել երկրին...»:

«...Դուրս քշէք նրանց Ստեփանակերտից, ինչպէս որ նրանք են Հայաստանից արտաքսել անմեղ Ադրբեջանցիներին»:

ԼՂԻՄ-ի օդաչուները նախազգուշական գործադուլ մը կ'ընեն Օգոստոս 8-ին, ժամը 7·30 – 9·30: Արհմիութենական Կոմիտէի նախագահ Վալերի Գասպարեան այս մասին կ'ըսէ թերթին Օգոստոս 11-ի թիւին մէջ. – «Մենք այդ քայլին դիմել ենք հարկադրաբար, հասկանո՞ւմ էք, այլեւս հնարաւոր չէ համբերել. հէրիք է ինչքան Ադրբեջանի քաղաքացիական աւիացիայի վարչութիւնը ոտնահարել է մեր օրինական շահերը, անտեսել իրաւունքները»:

Օգոստոս 12-ի թիւին մէջ խժդուժութիւնները եւ շրջափակումները մէջտեղ կան. այս վերջինը շատ մը ուրիշ չարիքներու կարգին, պատճառ է որ շրջանի դպրոցներուն համար հարկաւոր մարութը չհասնի, իսկ 4900 խորանարդ մեթր վառելափայտին «միայն մի չնչին մասն է հայթայթուած»:

Օգոստոս 13-ի «Խորհրդային Ղարաբաղ»ին մէջ շրջափակումէն զանգատողները Հադրութի ծայրամասային գիւղերն են. շրջանային խորհուրդի գործադիր կոմիտէին նախագահը՝ Է. Նաւասարդեան կ'ըսէ. – «Մենք բազմիցս դիմել ենք Յատուկ Կառավարման Կոմիտէին, նաեւ Ստեփանակերտի աւտոտրանսպորտային արտադրական միաւորմանը, մարզային միւս իրաւասու մարմիններին, սակայն կոնկրետ միջոցներ չեն ձեռնադրւում»:

Յաջորդ էջին մէջ մխիթարող լուր մը կը տրուի. «Ամարաս» բարեգործական ընկերութիւնը Ստեփանակերտի մէջ բացած է «Մասիս» ճաշարանը: Բարեսիրական հաստատութիւն մըն է անկախ, կուսակցական մը, որուն ծախքերը կը ստանձնէ «Ամարաս», որպէսզի կարելի ըլլայ «անվճար սպասարկել կարիքաւոր փախստականներին երկրաշարժից տուժածներին ու քաղաք եկող հիւրերին»:

Հոն, կարելի է տեսնել նոյն սեղանին շուրջ Բաքուէն, Շուշիէն տարագրուած ընտանիքներու անդամներ ու ամերիկացի լրագրող մը որոնք միասին կը ճաշեն:

Սակայն միշտ, ամէնուն գլխաւոր մտահոգութիւնը միացումի հարցն է. անոր ձգձգումը: Երեւան այցող Արցախցիի մը խմբագրութեան ղրկած նամակէն են հետեւեալ տողերը. – «զարմանում եմ, երբ կարելի է ընդամէնը մի քանի օրուայ ընթացքում ուսումնասիրել եւ բաւարարել երկրի քարածխային բանուորների գործադուլների միջոցով առաջադրած միջոցները, հապա ինչո՞ւ Արցախցիների աւելի քան մէկուկէս տարի տեւող բողոքի ձայնը տեղ չի հասնում»:

Օգոստոս 17-ի թիւին մէջ յերուգակներու խժդուժութիւններուն զոհերը Մարտունիի Հայերն են. միշտ Թալանի, շրջափակումի աքցանին մէջ բռնուած: Նոյն թիւը տեղ տուած է լրագրող Լէոնիտ Մարտիրոսեանի «Սարուկը մենք չենք» յօդուածին, ուր կը պաշտպանուի այն գաղափարը, թէ մարդ կ'ապրի ժամանակին մէջ ու ենթակայ անոր հրահանգներուն. այսօր, ժամանակին ներկայացուցած հարցերուն գլխաւորը այն է թէ ինչպէս պէտք է ապրինք ասկէ ետք. Լէոնիտ Մարտիրոսեանի համար պարզ է պատասխանը. «առանց մեր ներսի ստրուկի, առանց այդ ստորացուցիչ համր հնազանդութեան եւ ստրկամտութեան: Մենք պիտի ներքուստ ձերբազատուենք, նետենք մեր վրայից փոքրոգութեան նուաստացուցիչ կապանքները»:

Օգոստոս 25-ի թերթը մարզային կացութեան մասին կը գրէ թէ մտահոգիչ չափերու հասած են գործադուլին վնասները: Ապա «Անդրադարձ» խորագրուած սիւնակին մէջ, ականատես մը զուգահեռ մը գծելով այսօրուան խժդուժութիւններուն, շրջափակումին ու անոնց նախաքայլ Սումգայիթի մասին, կը գրէ. – «...Քիչ ջանքեր չպահանջուեցին անվնաս դուրս գալու քաղաքից, ազատուելու գազազած ամբոխի երախից: Քաղաքից դուրս բաց տարածութեան վրայ հանդիպեցինք բանակային զօրամասերի իրենց ռազմական տեխնիկայով: Անմիջապէս ներկայացանք հրամանատարութեանը, յայտնեցինք քաղաքում տիրող իրադրութեան մասին, խնդրեցինք օգնութեան հասնել խոշտանգուող հայ բնակչութեանը: Մեզ հասկանալի եղաւ, որ նրանք քաղաքում կատարուող դէպքերից անտեղեակ չեն, սակայն որեւէ գործողութեան դիմելու հրամանը չունեն»:

Նոյն էջերուն վրայ կարելի է կարդալ տակաւին ազրպէջանցի մտաւորականներու կոչին (տե՛ս, «Յառաջ» Օգոստոս 30) տրուած պատասխան մը, «Ո՞վքեր էք դուք, մտաւորականներ» խորագիրով, ստորագրուած 13 հանրային գործիչի, արուեստագէտներու, ուսուցիչներու, լրագրողներու կողմէ: Անոնք չեշտելէ ետք ԼՂԻՄ-ի բնակչութեան որոշումը, թէ «այսուհետեւ եւ դարէ դար Լեռնային Ղարաբաղը չպիտի լինի Ադրբեջանի կազմում», կ'ըսեն. «մենք՝ Արցախցիներս, արդէն որոշել ենք մեր ճակատագիրը: Այժմ մենք մի խնդիր ունենք՝ ամէն ինչ անել որպէսզի նորից մեր հողում խաղաղութիւն ու անդորր լինի»:

Ստեփանակերտի Օգոստոս 25-ի միթինկին անդրադարձը տեղ գտած է թերթին Օգոստոս 27ի թիւին մէջ: Այդ միթինկին, բանաստեղծ Սոկրատ Խանեան ըսած է. – «Աշխատանք եւ պայքար՝ սա պէտք է լինի մեր շարժման նշանաբանը: Մեր գոյատեւման պայքարում վճռական դեր է խաղում մեր մեսրոպատառ լեզուն: Ուստի ես կոչ եմ անում բոլորին՝ Սեպտեմբեր 1-ին ձեր երեխաները տարէք հայկական դպրոց, որ նրանք չկտրուեն մեր պատմութիւնից, մեր մշակոյթից, մեր ժողովրդի արմատից»:

Օգոստոս 29ին, Գրիգոր Կարապետեան պայրոյթով կ'անդրադառնայ Ազերինե-րու Ղարաբաղին առընչուող սխալումներուն, պաշտօնապէս «Ազրպէջանական մարզ» ԼՂԻՄ-ի պաշտօնական օրաթերթին սիւնակներէն ան հարց կուտայ. – «Բաքուի կամակատարներին սարսափելիօրէն յուզեց այն փաստը որ խորհրդային ժողովրդական երեսփոխաններ են ընտրուել Հ. Պողոսեանն ու Զ. Բալայեանը:

Դա ի՞նչ է անցեալի կարօտա՞խտ: Այն ժամանակների՞ կարօտախտ, երբ ԼՂԻՄ-ից երեսփոխան էր «ընտրուել» խորհրդային Պետական անվտանգութեան կոմիտէի նախագահի Ա. տեղակալ, Հ. Ալիեւի բարեկամ եւ հովանաւոր Ս. Կ. Ցուիգունը, որի համար ոչինչ չարժէր հրապարակայնօրէն վիրաւորել Հայերին եւ որը լիովին տիրապետում էր մարզում «լռութեան զօտի» ստեղծելու արուեստին: Երբ Բաքուի դրածոները անպատիժ պղծում էին Հայերը սուրբ – սրբոցը՝ Գանձասա՞րը:

Երբ Ա. Մամեդովի՝ ութամեայ Նելսոն Մովսիսեանի այդ սատիստ – մարդասպանի, դագաղի ետեւից, ինչպէս ազգային հերոսի քայլում էր Ադրբեջանի կառավարութի՞ւնը:

... Երբ Բաքուի «հերոսները» ոսկի որոնելու նպատակով քարուքանդ էին անում Ամարասի վանքի Ս. Գրիգորիսի դամբարա՞նը»:

Յետոյ, ով գիտէ քանիերորդ անգամ ըլլալով նոյն հաստատումը՝ «Ուզում եմ որ ձեր հայրենակիցները իմանային որ Լեռնային Ղարաբաղի Հայերը իրենց իսկ կեանքով կանգնած են ընտրութեան առջեւ. կա՛մ պաշտպանել սեփական հողում ապրելու իրաւունքը, կա՛մ էլ կորցնել իրենց օջախը, իրենց հինաւուրց հայրենիքը, ինչպէս որ եղաւ Նախիջեւանի ու Արեւմտեան Հայաստանի Հայութեան հետ, որոնք ցաքուցիր են եղել ամբողջ աշխարհով մէկ: Հայերը չեն ուզում, որ իրենց բռնութեամբ պարտադրեն ափիւռքահայութեան ճակատագիրը ու երկրի երեսին եւ ոչ մի դատարան չի մերժի նրանց այդ հայցը»:

Օգոստոսի վերջին օրերուն, ինչպէս ծանօթ է, Արցախի նորակազմ «Ազգ. Խորհուրդ»ին կոչին անսալով ժողովուրդը փոխեց իր պայքարի ձեւը ու վերադարձաւ աշխատանքի. «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի Օգոստոս 30-ի թիւին մէջ նախ ուշադրութիւն կը գրաւէ այս լուրը: Մեկնաբանող բանուորուհի մը այս մասին կ'ըսէ. – «Պաշտպանելով ԼՂԻՄ-ի ազգաբնակչութեան լիազօր ներկայացուցիչ–ների համագումարի կոչը, որոշել ենք դադարեցնել գործադուլը: Դուրս գալով աշխատանքի, մենք միաժամանակ կը շարունակենք մեր արդար պայքարը Մայր Հայաստանի հետ վերամիաւորուելու համար: Պատկերաւոր ասած՝ կը պայքարենք աշխատելով: Եւ թող ոչ ոք չկասկածի, որ մենք յետ կը կանգնենք ընտրած ճանապարհից: Աւելին, եթէ հարկ լինի, կը դիմենք պայքարի այլ ձեւերի»:

Իրեն պատկանած էջը տալը կանգնելու նըման մտահոգութիւն կը յայտնուի նաեւ «Հայերէն լեզուի գործածութեան յետագայ բարելաւման եւ համակողմանի կիրառութեան միջոցառումներ»ի առթիւ. ընթերցողներու նամակներուն յատկացուած սիւնակին մէջ, Ստեփանակերտէն Համբարձում Վերդեան կը գրէ. – «Ինչո՞ւ է ծնողների մի մասը երեխային տալիս ոչ հայկական դպրոց: Ոչ մի արդարացում չի կարող լինել, երբ խօսքը գնում է մայրենի լեզուի կորստի մասին: Մեր՝ Արցախցիներիս պարագայում դա կրկնակի ողբերգական է, որովհետեւ լեզուն է որ պիտի պաշտպանի մեզ մեր «տան – դըռանը» իսկ կուլ գնալուց: ... Եւ յետո՞յ էլ ո՞ւր մնաց մեր «միացում» կանչելը...: Սրտի ցաւ չէ՞ք զգում երբ մարզային հեռուստահաղորդումների ժամանակ հայերէն տրուած հարցումին յաջորդում է ... ռուսերէն պատասխան: Հայ մարդու լեզուից»:

Դժբախտաբար մեր վճռականութեամբ չի վերջանար հարցը. ան եթէ մեր անխուսուած, կեղեքուած զանգուածներուն ձայնը վերջապէս հասցուց աշխարհի ընդդարձակած լսելիքին, բերաւ նաեւ նոր ճնշումներու, դժուարութիւններու օրէ օր երկարող նոր շղթայ մը: Ու դժուար չէ Ղարաբաղի կացութիւնը, ամէն ճակատի վրայ, քաղաքականէն տնտեսական ու դպրոցական: Թերթին Օգոստոս 31-ի թիւին մէջ երկու հարցազրոյցներ, երկու տարբեր մարզերու ստուար թղթածրար-ները կը բանան: Առաջինը տնտեսականն է. Ստեփանակերտի պաղպաղակի վերամշակման արտադրական միաւորումին գլխաւոր ճարտարագէտը Ռ. Դանիէլեան կը պատմէ շրջափակումին վնասները. Արցախեան շարժումէն առաջ, պատրաստուած գինիները այլ շրջաններ կը ղրկուէին Հորադիզի եւ Բարդայի երկաթուղիի կայարաններէն: Սակայն ստեղծուած կացութեան մէջ, երբ մարզը կտրուած է արտաքին աշխարհէն, կը փորձեն Ստեփանակերտէն ղրկել ապրանքը: «Այս անգամ «գործի անցաւ» Աղդամի կայարանը, ամէն կերպ խոչընդոտելով մեր արտադրանքի առաքմանը» կ'ըսէ Ռ. Դանիէլեան:

Ասկէ զատ, ալքոլամոլութեան դէմ պայքարի տրոշումը պատրուակելով, շրջանի տնտեսական ղեկավարները կ'ոչնչացնեն այգիի գլալի տարածութիւններ: Այսպէսով, մարզը կը զրկուի խաղողէն ստացուած պատկառելի եկամուտներէ: Գինիի արտադրութեան քանակը որ 11 միլիոն տեքալիթրի կը հասնէր, իջած է մինչեւ չորս միլիոնի: Այլ խօսքով՝ միայն խաղողի սկզբնական վերամշակման գործարանները զրկուած են աւելի քան 5 միլիոն ռուբլիի մաքուր շահէ:

Նմանուն վերջին թիւը դպրոցական վերամուտին նախօրեակի թիւն է. վերջին էջին վրայ հարցազրոյց մը հրատարակուած է կրթութեան ու մշակոյթի մարզային վարչութեան պետ Վիգէն Հայրապետեանի հետ. անոր պատասխաններէն կը պարզուի Արցախի դպրոցական վիճակին պատկերը.

«Բոլոր դպրոցները աշխատելու են երկու, որոշները՝ անգամ երեք հերթով: Աշակերտների 70 տոկոսը պարապմունքի է նստում մի կերպ յարմարեցրած, առանձին դէպքերում՝ նաեւ վթարային շէնքերում, որոնք զուրկ են լաբորատորիաներից, մարզադահլիճից, ճաշարանից, բուժկէտից եւ տարրական այլ պայմաններից»:

Նոյն ազբիւրը կ'ըսէ թէ՝ «դպրոցների քանակը աւելացել է 10-ով՝ հասնելով 208-ի: 1·5 հազար հայ աշակերտներով աւելացել է աշակերտութեան թիւը՝ հասնելով 34·800-ի: Նոր դպրոցներ են բացւում, նորից կը հնչի դպրոցական զանգը նախկինում լքուած փոքր գիւղերում՝ Քարաշէն, Վարազաբուն, Մխիթարիշէն, Տօնաշէն, Մարալեան սարով, Խերխան, Ցոր...: Երեք տարրական վերածւել է ութամեակի, եօթը ութամեայ՝ միջնակարգի»:

Այս դպրոցներուն ուսումնական ծրագիրն ալ փոփոխութիւն կրած է, ուրկէ տասներորդ դասարաններուն համար շաբաթը ժամ մը պարտադիր դաս դարձած է հայ ժողովուրդի պատմութիւնը:

Շէնքի ու յարակից այլ պայմաններու հարցերէն զատ, թերեւս աւելի հիմնական Վ. Հայրապետեանի համար իր ու իր գործակիցներուն տարբեր մէկ առաքելութիւնը, որ կը թելադրուի ապրուած ժամանակէն. ան կ'ըսէ. –

«Մենք մեր երեխաներին այսօր նստեցնում ենք նստարաններին ետեւ, սեպելով որ առջեւում մեծ նպատակ ունենք, որի համար տարիուկէս է՝ պայքարում ենք ծանր գնով, կորուստներով: Այդ պայքարին ակամայ, սեփական կորստի ու խղճի թելադրանքով, ներգրաւուել են եւ մեր երեխաները, մասնաւորապէս բարձրադասարանցիները:

... Մենք մեր երեխաներին ուղարկում ենք դպրոց՝ սեպելով որ լաւ սովորելն էլ պայքար է, պայքարի ձեւ է»:

Ահա թէ ինչեր կը կանչէին Արցախի օրաթերթերին մէկ ամսուան թիւերը թերթատողի մը նայուածքին. ու շրջափակումի, Թալանի, յարձակումի, բազմազան ճնշումներու յաճախակի լուրերուն, դժուարութիւններու անվերջանալի պատումին մէջ յետադարձ հնչականութեամբ կ'արձագանգեն մեւաքսի բանուորուհին՝ «կը պայքարինք աշխատելով: Եւ թող ոչ ոք չկասկածի, որ մենք յետ կը կանգնենք ընտրած ճանապարհից: Եթէ հարկ լինի, կը դիմենք պայքարի այլ ձեւերի» խօսքերը. անոնց շարունակութիւնը կ'ըլլայ կրթական պատասխանատուին «մենք մեր երեխաներին ուղարկում ենք դպրոց՝ սեպելով որ լաւ սովորելն էլ պայքար է» արտայայտութիւնը:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԵՆՔ ԵՒ ԱՊԱԿԱՆՈՒՄԸ

Բ.

Դեռ երեսուն տարի առաջ ոչ ոք շրջապատի ապականման մասին կը խօսէր, «Շրջապատի ապականում» բացատրութիւնն իսկ գոյութիւն չունէր: Ե՞րբ էր որ ստեղծուեցաւ էքոլոժի բառը, բնապահպանում բառը: Մօտաւորապէս քանի տարի առաջ: Անկէ առաջ այդպիսի բառ մը գոյութիւն չունէր, չէր ստեղծուած, որովհետեւ տակաւին մարդիկ այնքան ցնցիչ կերպով չէին անդրադարձած որ բնութիւնը ապականիլ սկսած է: Եւ եթէ այնքան ցնցիչ կերպով չէին անդրադարձած, կը նշանակէ որ բնութիւնը խակապէս այնքան ցնցիչ կերպով ապականուած չէր տակաւին:

Ուրեմն կ'արժէ հարցնել: Ի՞նչպէս կըլլայ որ մեր շրջանի մարդկութիւնը, սա վերջին քանի – երեսուն տարուան ընթացքին կրցաւ ապականել ամբողջ երկրագունդ մը, որուն վրայ հարիւր – հազարաւոր տարիներէ, միլիոնաւոր տարիներէ ի վեր անհաշիւ մարդիկ կ'ապրէին առանց անհանգստացնելու որեւէ ապականումէ եւ առանց պահանջքը զգալու բնութիւնը պաշտպանելու: Հազարաւոր տարիներ մարդիկ հաւատացին որ բնութիւնը այնքան լայնածաւալ ու անսահման էր, որ ոչ մէկ ուժ կրնար ապականել ու փճացնել զայն: Այս հաւատքով, անոնք համլիտ օգտագործեցին երկրագունդին բոլոր բարիքները եւ. բացարձակապէս պահանջքը չզգացին բնութիւնը պահպանելու հրամայականի մը:

Հիմա հարցումը հետեւեալն է. – բնութիւնը միմիայն վերջին երեսո՞ւն կամ քառասուն տարիներու ընթացքին է որ ապականեցաւ այս աստիճան, թէ ոչ հազարաւոր տարիներէ ի վեր աստիճան առ աստիճան կ'ապականէր արդէն:

Եթէ աստիճան առ աստիճան կ'ապականէր, հազարաւոր տարիներու ընթացքին անչմար մնացած ապականում մը, ի՞նչպէս յանկարծ երեսուն տարուան մէջ այսքան սուր համեմատութեան մը հասած էր:

Կը նշանակէ թէ վերջին երեսուն տարիներու ընթացքին ապականման թափը յանկարծ փոխուեցաւ, ահաւոր կերպով, աներեւակայելի կերպով արագացաւ: Մեզի այնպէս կը թուի, որ մարդիկ բնութիւնը սա վերջին երեսուն տարուան մէջ այնքան ապականեցին, որքան իրենց նախորդները չէին կրցած ապականել հազարաւոր տարիներու ընթացքին: Եւ բընութիւնը, սա երեսուն տարուան ապականումով յանկարծ դարձաւ մտահոգիչ ու աղետնական: Եւ եթէ այդ ապականումը կատարուեցաւ ամէն օր նախորդ օրուընէ քիչ մը աւելի արագ թափով, ուրեմն յառաջիկայ երեսուն տարիներու ընթացքին բնութիւնը շատ աւելի պիտի ապականի, քան ինչ որ ապականեցաւ վերջին երեսուն տարուան ընթացքին: Թուաբանօրէն աճող աճումով մըն է որ կը գործէ շըրջապատի ապականումը: Երեսուն, յիսուն տարի առաջուան խաղաղ ու մարդասէր բնութեան մէջ հիմա ամէն ինչ մահացու վտանգ կը ներկայացնէ մարդուն համար օդը, ծովը, մթնոլորտը, արեւը, աղբը, քիմիական աւելցուքներ, ատոմական – ներու թունաւոր կաղերը:

Բայց մարդուս առողջութեան ու ապագային սպառնացող այս կացութեան մէջ անտրամաբանական բան մը կայ կարծես: Եթէ երեսուն տարուան մէջ մթնոլորտը խակապէս այսքան վտանգաւոր դարձաւ, եթէ մահացու ապականումը խակապէս երեսուն տարուան մէջ այնքան գետին շահեցաւ որքան չէր կրցած շահիլ տասնեակ հազարաւոր տարիներու ընթացքին, այսինքն եթէ մահուան ժամացոյցը այս աստիճան դլխու պտոյտ պատճառող արագութեամբ գործել սկըսաւ, այդ պարագային պէտք է մտածել թէ, երկրագունդին վրայ մարդուն կեանքը այլեւս հազիւ քանի մը հարիւր տարուան կեանք կրնայ ունենալ: Եթէ բնութեան ապականումին մասին այսօր աշխարհի ամէն կողմէն հնչող ահազանգները լուրջ են եւ իրատես, եթէ բնութիւնը այս աստիճան անընդհատ դարձած է այլեւս, ուրեմն մարդը չի կրնար երկար դիմանալ այդ վտանգին դիմաց: Կը գտնուի մահուան ու ոչնչացման սեմին վրայ: Եւ այդ ոչնչացումը այլեւս մեզի համար աներեւակայելիօրէն երկար ժամանակ մը չի պահանջեր: Քանի մը սերունդի կեանքով չափուելիք կարճ, շատ կարճ ժամանակ մը կը պահանջէ:

Արդ, կրնա՞նք հաւատալ այսքան մօտալուտ վտանգի մը: Մենք, որ մեր բոլոր հաշիւները ըրած ենք դէպի յաւերժութիւն դացող կեանքի մը հիման վրայ, կրնա՞նք համոզուիլ որ քանի մը հարիւր տարի վերջ կեանքը պիտի անհետանայ երկրագունդին վրայէն:

Բ. Հ.

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 7ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին ծայրէ ծայր լեցուն էր: Գաղափարակից ընկերներ, երիտասարդներ, նախկին նոր սերնդականներ եւ բարեկամներ եկած էին իրենց վերջին յարգանքը մատուցանելու անզուգական ընկերոջ մը՝ Նուպար Նիկողոսեանի:

Արարողութեան աւարտին, Գիտ Արք. հակիրճ խօսքերով ոգեկոչեց ողբացեալին կեանքն ու մանաւանդ՝ գործը մեր հանրային կեանքին մէջ: Ան վեր առաւ Նուպարին անշահախնդիր ու նուիրեալ նկարագիրը: Ապա, յանուն իր գաղափարակից ընկերներուն դամբանական մը արտասանեց Կարօ Յովսէփեան, ներկայացուցիչը Դաշնակցական այն սերունդին, որ իր ամբողջ անունն ու գաղափարականութիւնը ստացած է Նուպարէն: Ան լաւ պատկերը տուաւ այն եզակի անձին որ եղած է Նուպար Նիկողոսեան եւ որու այնքան կը պարտի, դեռ այսօր՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը: Մտքի ու սրտի խօսքեր, որ բաւական հուզային ողբացեալ ընկերոջ նկարագրին ու ոգին, նոր սերունդէն մինչեւ Հ. Յ. Դ. ղեկավար դիրքերը:

Ինքնաբուխ այլ մանաւանդ սրտաբուխ քանի մը խօսքեր ալ արտասանեց Արշաւիր Կլորիկեան, խորապէս յուզուած, որպէս իր հին դասընկերը Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանի նստարաններէն:

Ապա, մեր սիրելի Նուպարին դագաղը փոխադրուեցաւ Անիէռի գերեզմանատունը, ուր վերջին – աւելի ճիշդ՝ առաջին հանգիստը գտաւ իր մայրիկին կողքին: Ջաւէն վարդապետի հոգւոցը, ծաղիկներ, քիչ մըն ալ հող ու վերջ:

Ծաղկեպսակներ կային իր հարազատներէն, բարեկամներէն, Մխիթարեանի ընկերներէն, Աղքատախնամ ընկերակցութեան վարչութենէն, եւայլն:

Այլեւս իր ընկերներու եւ բարեկամներուն սրտին խորը կը մնայ անոյշ յիշատակը սիրելի ընկերոջ մը եւ իր բացակայութեան համակերպելու դառնութիւնը:

«Երկիր եւ Մշակոյթ»ը Հայաստան

«Երկիր եւ Մշակոյթ» ընկերութիւնը, որ տասնամեակէ մը ի վեր Իրանի ու Սուրիոյ մէջ հնագիտական պեղումներ եւ վերանորոգման աշխատանքներ կատարած է, ինչպէս ծանօթ է, այս տարուան Յուլիսին ու Օգոստոսին առաջին անգամ ըլլալով, ողբերգական դէպքերու հետեւանքով Խորհրդային Հայաստան աշխատելու առիթը ունեցաւ: Այդ առընչութեամբ կարգ մը մանրամասնութիւններ կը քաղենք «Հայրենիքի Ձայն»ի վերջին թիւերէն:

Յուլիսին Հայաստան ժամանած ընկերակցութեան 57 անդամներէն, որոնց մէջ կային ֆրանսահայ եւ ամերիկահայ երիտասարդներ, 26-ը աշխատեցան Սպիտակի շրջանի Գոգարան գիւղի վերականգնման աշխատանքներուն, իսկ 31-ը՝ պեղումներ կատարեցին Արագածի լանջին գտնուող հայկական միջնադարեան բերդի՝ Ամբերդի մէջ: Անոնց ջանքերով, Յուլիս ամսուն, գտնուեցան ԺԳ. դարուն պատկանող երկու թոնիր, նոյն դարաշրջանին պատկանող խեցեղէն կտորտանքներ, ինչպէս նաեւ մետաղեայ մէկ դրամ:

Խումբին միւս անդամները մեկնեցան Գոգարան՝ օգնութեան ձեռք երկարելու հայ, ուկրանացի շինարարներուն: Գոգարան, փոքրիկ գիւղ մը իր մեծ զոհերով՝ 123 հոգի: Մէկը ցեխ կուտայ, միւսը՝ քար. մէկ ուրիշը պատ կը շարէ, միայն թէ բաւական շինանիւթ ըլլայ … իսկ «Երկիր եւ Մշակոյթ»ի անդամները իրենց ամէն մէկ վայրկեանը աշխատանքով կ'ուզեն անցընել. գիւղին մանկապարտէզը պէտք է մինչեւ վերամուտ պատրաստ ըլլայ:

Տարբեր մասնագիտութիւններու տէր Սփիւռքահայերը, Օգոստոսին, եկան փոխարինելու ուրիշներ: Աշխատանքին կից, անոնք ալ յաճախ խօսքի ու զրոյցի բռնուեցան տեղւոյն աշխատաւորներուն հետ, հիւրասիրուեցան անոնց համեղ մածունով, պտուղով ու բանջարեղէնով, եւ ամրացան հոգիով ու արմատով, աւելի ամուր կերպով կապուեցան երկրին ու մշակոյթին:

Ք.

ԻՏԱԼԻՈՅ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ներկայիս հաճոյքն ունինք հաղորդելու որ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս՝ Վազգէն Ա. Վեհափառ Հայրապետը, նըկատի ունենալով Միլանոյի Հայ Մշակոյթի ուսումնասիրութեան եւ վաւերագրումի կեդրոնի տնօրէն եւ բոլիթէքնիքի դասախօս ճարտ. փրոֆէսօր Ադրիանօ Ալփակօ Նովելլոյի բազմամեայ գործունէութիւնը ի նպաստ հայ մշակոյթի ծանօթացման ինչպէս նաեւ իր օգտաշատ մասնակցութիւնը Մայր Հայրենիքի կործանարար երկրաշարժէն վնասուած Սպիտակի վերաշինութեան համար Ֆրիուլի շրջանին բերած դրական նպաստին, միաժամանակ ընդառաջելով Իտալիոյ Հայ Մշակոյթի Միութեան յայտնած բաղձանքին, իր 1986 Դեկտեմբեր 25-ի հեռագրով եւ 1989 Յունիս 11 թուակիր գրութեամբ, բարեհաճած է զայն պարգեւատրել սրբազան կոնդակով եւ Սուրբ Սահակ եւ Սուրբ Մեսրոպ շքանշանով:

Առ ի գիտութիւն հաղորդելով ներկայս կուզանք մեր որդիական շնորհակալութիւնները յայտնել Վեհափառ Հայրապետին իր այս բարեհաճ կարգադրութեան համար: Սրբազան կոնդակին եւ շքանշանին յանձնումի թուականը եւ յարակից հանդիսութիւնը պիտի ծանուցուի առանձին հաղորդագրութեամբ:

ԻՏԱԼԻՈՅ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Միլանօ,
Սեպտեմբեր 8, 1989

ՁԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ
ՁՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱՆԳՈՎԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ԸՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Գիրքերը Նշանին համար գիրքեր չէին, իր գանձն էին, դասականներուն չափ դուր – գալի: Հալէպ, տարիներու ընթացքին, ինչ արժէքաւոր գիրք որ ունեցած եմ, տուած եմ Նշանին: Ես, ոչ թէ գիրքերը չեմ սիրեր – անհեթեթ պիտի ըլլար որ գիրք գրող մը գիրքերը չսիրէ – բայց գիտեմ որ Նշանը աւելի ապահով խնամատարն է անոնց եւ արժուն պահակը: Նշանենց տունէն՝ ճարպիկ գող մը կըրնայ շատ բան գողնալ: Գիրքերը՝ ոչ:

Նշանը քունին մէջ անգամ կը հսկէ իր գիրքերուն վրայ…

**

Նշանը, չուկայի մարդ, չուկաներն է: Կը մտածես որ չանաձուկը յարմար զոհեր կը փնտռէ, չահեր, առեւտրականի ընդունակ եւ հոտառութեամբ: Իրիկունը, յաղթական կուգայ: Պարարտ զոհ մը գտած ըլլալու է:

– Տղաք, Սիւլէյմանիէի անկիւնը խանութ մը պարպուեցաւ, անմիջապէս վարձեցի: Ղամպուր Պօղոսը կը դնենք հոն, կ'աշխատի եւ ընտանիքը կ'ապրեցնէ…

Ուրիշ օր մը.

– Այս մեր Յովհաննէս Առաքէլեանը վարպետ կօշկակար դարձաւ: Ինչո՞ւ ուրիշին քով աշխատի: Իրեն խանութ մը բանանք, միայն մեր ֆութպօլիստներուն կօշիկ կարէ, կը բաւէ:

Շատ չանցած, Յովհաննէս սեփական խանութը ունի հրապարակի վրայ, դրամ կը շահի, եւ Նշանին ֆութպօլիստներուն տեղ, նորաձեւութեան հետեւող տիկիններ կը գոհացնէ, անշուշտ, տարի մը ետք, Նշանին ալ … վերջն նայելով…

Հալէպի մէջ կրնամ տասնեակ մը գործի մարդիկ թուել, որոնք իրենց կացութիւնը եւ կեցութիւնը Նշանին կը պարտին: Օր մըն ալ Նշանը կը տեսնեմ, տարաժամ պահու մը մեր դպրոցին բակը – ուսուցիչ եմ – եւ դասարանին պատուհանէն կը նկատեմ որ ինծի ձեռք կ'ընէ: Երբեք պիտի չմոռնամ այդ օրը եւ ըրուած դասս: Երեքշաբթի օր մըն էր – իմ բախտաւոր օրս – եւ դասը, Դանիէլ Վարուժանին «Սերմանողը» որ յաղթահասակ կը կանգնի մայրամուտի շողերուն մէջ ոսկեթոյր … Նշաններով կը հասկըցնէ թէ դասը ընդհատելու պէտք չունիմ, կրնայ սպասել:

– Խէր ըլլայ Նշան, ինչ կայ:

– Լեւոն Պալըքճեանէն իմացայ որ Ամերիկեան Գօլէժը տպարանը ծախու հանած է, նոր մը կը բերեն եղեր: Լեւոնը բողոքական է եւ հետերնին լաւ է: Գացէք ժամ առաջ գնեցէք … «Նայիրի»ն հոն կը տպես: Չորս հազար գին դրած են: Լեւոնը բսաւ որ կրնայ մասնավճարի կապել: Առաջին հազարը տուած եմ իրեն: Բայց ժամանակ մի կորսնցնէք, ուրիշ յաճախորդներ ալ կան: Ձեռքէ փախցնելու չէ…

– Բայց տպարանը ո՞ւր պիտի դնենք:

– Մտածած եմ, դուն մի մտածեր: Շիտակ կը փոխադրէք Հոգետուն, օճառի մթերանոցս: Պարպելու վրայ եմ արդէն…

Տպարանը գնուեցաւ չորս հազարով, չորս ամիսէն վճարելի: Փոխադրեցինք, տպարանին վարպետը, Հոգեւոր Սարգիսն ալ միասին: Տասն անգամ կտորտուած ու վերանորոգուած պզտիկ մեքենայ մըն էր, ոտքով դարձող, Մեծ Եղեռնէն շատ առաջ գնուած եւ Այնթապի Գոլէժէն Հալէպ փոխադրուած: Բայց մընացեալ տառերն ու գործիքները, թէեւ հին, բայց լման էին: Իսկ Սարգիսը՝ չգտնուած վարպետ մը: Այնպէս որ երբ սկսանք Ամսագիրը տպել եւ մաքրութեամբ ու ճաշակով բոլորին հիացում կը պատճառէր, մեր վարպետը, հակառակ հոգեւոր եղբայրութեան սկզբունքին որ «աղտոտ» բառերէն կը խրտչի, խանդավառ, դոչեց.

– Մենք այստեղ ճնճղուկի ոտէն հաւու հաւկիթ կը հանենք կոր…

Տպարանին տարբաւորումը վերջացած է ուրեմն, եւ կազմ ու պատրաստ ենք յաճախորդներ ընդունելու: Շարաթ իրիկուն կուգայ Նշանը.

– Բան մը տպեցի՞ք մինչեւ հիմա:

– Ոչ, բայց Երկուշաբթի կը սկսինք: Երեք տոմսակ ունինք եւ հարսանեկան հրաւէր մը:

– Անոնք գալ շաբաթ կը գանձես, բայց հիմա պէտք է վճարել Սարգիսին – քառասուն ոսկի է շաբաթականը: Ցխուունոց մը կը դնէ սեղանին ու կ'երթայ…

(Շար. 9)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր. Կապոյտ Խաչին (տամաւ «Յառաջ»էն):

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Ամեան ընտանիքները խոր կսկիծով իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Սոնա եւ Մօրիս Մօրոյի եւ երեքին սիրելի եւ անմոռանալի՝ Նուպար Նիկողոսեանի յանկարծական մահուան առթիւ եւ իր յիշատակին 600 Ֆր. կը նուիրեն:

**

ՔԱՆՆ. – Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Միրիճեան 250 Ֆր.:

**

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փափազեան 250 Ֆր.:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

– ԽԱՉՎԵՐԱՑ –

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17, տօն Վերացման Սուրբ Խաչին, առաւօտեան ժամը 11–ին հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ՝

ՄԱՆՈՒԷԼ Ծ. ՎՐԴ. ՊԱԹԱԳԵԱՆ

եւ կը քարոզէ՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՎՐԴ. ԿՌԱՆԵԱՆ

խմբագրապետ Հայ Կաթողիկէ «Մասիս» Շաբաթաթերթի

Պատարագի աւարտին հացկերոյթ տեղի պիտի ունենայ Եկեղեցւոյ հանդիսասրահին մէջ:

Կը խնդրուի արձանագրուիլ նախօրօք՝ հեռաձայնելով՝ 42 – 78 – 31 – 93 կամ՝ 43 – 26 – 50 – 43 թիւերուն:

AMARASS CREE UNE PHARMACIE MODERNE A STEPANAKERT

A Stépanakert où la population entièrement arménienne est de 70.000 habitants, existent cinq «pharmacies» dont une seule digne de cette appellation.

Amarass, sur la demande de Stépanakert, envisage la création d'une pharmacie moderne dans la ville. Ce projet aujourd'hui bien cerné a l'avantage de pouvoir être réalisé avant fin 89, ce qui lui donne dans le contexte actuel, toute sa signification. L'emplacement prévu à Stépanakert attend le préfabriqué en dur qui contiendra l'officine publique, les préparatoires et les salles de stockages.

Plus que jamais, notre volonté d'aider le peuple du Kharabagh doit se concrétiser, la rapidité d'action donnant au projet toute sa force symbolique.

Amarass remercie les donateurs qui ont encouragé ses premiers pas. C'est avec l'aide de tous que nous parviendrons aux objectifs fixés, et donnerons au Kharabagh en plus d'une aide utile, le signe de notre présence à son côté.

VERONIQUE AGOUDJIAN

Envoyez vos dons à l'ordre de AMARASS adressés à : AMARASS
14, rue Micolon, 94140 Alfortville

ԱՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՔՐԷՄԼԷՆ – ԲԻՍԷԹՐ. – Պր. Լեւոն Օհաննէսեան 600 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Օննիկ եւ Վահրամ Ճառայեան 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց հօր յիշատակին:

**

Տէր եւ Տիկին Ղարիպեան 100 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին Սարգիս Սարգիսեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի գիշերային դասընթացքներ չափահասներու համար, Երեքշաբթի երեկոները ժամը 19–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:
17, rue Bleue, 75009 Paris

Հետաքրքրուողները կրնան արձանագրուիլ Սեպտեմբեր 16 եւ 23–ին ժամը 15–էն 17՝ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, կամ՝ հեռաձայնելով՝ 43 – 02 – 85 – 16:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ «Ա. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑ

Ամէն շաբաթ, կէսօրէն վերջ, 4–էն 14 տարեկան եւ չափահասներու պաքալօրէայի պատրաստութիւն. կ'ուսուցանուին՝

Հայերէն,

Տարբեր տեսակի մշակութային գործունէութիւն եւ մարզանք:

Արձանագրութիւնները Սեպտեմբեր 16 եւ 23, ժամը 15–էն 17, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:
17, rue Bleue, 75009 Paris

Դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 30–ին, ժամը 15–ին:

**

ԻՍԻ

Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Միօրեայ դպրոցը կը բանայ իր դռները Սեպտեմբեր 20–ին, Չորեքշաբթի օր: Կրնան արձանագրուիլ 4–էն 14 տարեկան հայ մանուկներ:

Կը դասաւանդուին Հայոց լեզու, պատմութիւն, կրօնք, երգ ու պար, ժամը՝ 8·30 – 12·30–ի միջեւ:

Արձանագրութեանց եւ տեղեկութեանց համար դիմել քարտուղարութեան:

Հեռաձայն. – 46 – 44 – 28 – 52:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի «Տիրուհի Միսաքեան» մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկ Դեկտեմբեր 2–ին:

**

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը խնդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները:

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

– ԽԱՉՎԵՐԱՑ –

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 17, Խաչվերաց է, Տօն Վերացման Սուրբ Խաչին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Կաթողիկոսական Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին:
Պատարագ ժամը 10·30–ին:

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 4–ին կը կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն եւ խաչվերացի Մեծահանդէս Թափոր – Անդաստան – Ուէհանով:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 18, Յիշատակ է Մեռելոց:

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի, որուն աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն Համօրէն Ննջեցելոց»:

**

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութիւնը եւ Մատաղօրհնութիւնը այս տարի բացառաբար տեղի կ'ունենայ Սեպտեմբեր 24, Կիրակի օր:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

(Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Առաջնորդ Փարիզի Հայոց)

**

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ՝ համայն հոգեւորականներու եւ բարերարներու համար:

Սիրով կը հրաւիրուին Առնուվիլի, Սարսէլի, Սէվրանի եւ շրջանի հայութիւնը ներկայ գտնուելու, աղօթելու եւ իրենց ուխտը կատարելու:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 9·30:
Պատարագ ժամը՝ 10·30:

**

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, կիրակի, Սեպտեմբեր 17, ՎԵՐԱՑՄԱՆ Ս. ԽԱՉԻ տօնախմբութիւն եւ այդ առթիւ կ'օրհնուի ռեհան:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Իսկ երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Երըմազեանի:

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը՝ 8·30–ին:
Պատարագ ժամը՝ 10–ին:
Թափոր ժամը՝ 11·15–ին:

**

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17, ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ տօնին առթիւ, հանդիսաւոր եպիսկոպոսական պատարագ կը մատուցուի:

Կը նախագահէ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Ս. Սեղանին կը սպասարկեն եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝ Իսահակ Խչկր. քահանայ Հէքիմեան, Գէորգ Փոխանեան եւ Սահակ Սուքիասեան սարկաւագները:

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյս ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին:
Պատարագ ժամը 10–ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 18, յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ

Ներկայիս կը ծանուցանենք թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԸ կը վերաբացուի՝ Կիրակի օր, Սեպտեմբեր 17–ին:

Արդարեւ, Կիրակի օրեր, ժամը 10էն մինչեւ 12, Մայր Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, 15 rue Jean – Goujon, Փարիզ 8–րդ, 3 տարեկանէն մինչեւ 7 տարեկան մանուկներու համար Մանկապարտէզ մը կը գործէ՝ պատասխանատուութեամբ՝ Տիկին Մարինա Սողոմոնեանցի, ուր կ'ուսուցուին հայերէն լեզու, Աղօթքներ, Հայ Երգ ու նման այլ գիտելիքներ՝ շնորհիւ մանկավարժական բոլոր յարմարութիւններուն:

Կը թելադրուի որ ծնողք՝ կանխաւ արձանագրեն իրենց զաւակները, հեռաձայնելով Տիկին Սողոմոնեանցի՝
45 – 25 – 87 – 67
կամ՝ Եկեղեցւոյ Դիւանին՝
43 – 59 – 67 – 03

Կոչ կ'ընենք ծնողներուն, որպէս զի իրենց զաւակները անպայման առաջնորդեն Մայր Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ սոյն Մանկապարտէզը: Սախկա նոյն առեն առիթ մըն է ծնողներուն համար, որպէսզի՝ մինչ իրենց մանուկները կը վայելեն հայկական հոգատարութիւնը, իրենք ալ կարենան երկիւղածութեամբ մասնակցիլ Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ պաշտամունքներուն:

**

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Ներկայիս կը ծանուցանենք թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ դասընթացքները կը վերսկսին՝ Կիրակի օր, Սեպտեմբեր 17–ին:

Հայերէն Լեզուի եւ գրականութեան, Հայ Եկեղեցւոյ ու Հայոց Պատմութեան դասընթացքները՝ Նախակրթարան կամ Երկրորդական վարժարան յաճախող մեր զաւակներուն համար, Կիրակի օրեր, ժամը 9–էն մինչեւ 12, Առաջնորդարանի սրահներուն մէջ տեղի կունենան, 15 rue Jean–Goujon, Փարիզ 8–րդ, պատասխանատուութեամբ ուսուցչուհի՝ Օրիորդ Սիլվա Էլմաճեանի:

Արձանագրուիլ՝ հեռաձայնելով Օր. Սիլվա Էլմաճեանին՝
43 – 02 – 29 – 65
կամ Եկեղեցւոյ Դիւանին՝
43 – 59 – 67 – 03

ՍԷՆ–ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

Սեպտեմբեր 17, Կիրակի, ՎԵՐԱՑՄԱՆ ՍՐԲՈՑ ԽԱՉԻՆ տօնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8·45:
Պատարագ՝ ժամը՝ 10:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝

ԵՂԻՇԷ ԱՒԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ ՓԱՆՈՍԵԱՆ

**

Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

Կիրակի, Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 9–ին:
Պատարագ ժամը՝ 10·15–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Եկեղեցւոյս Հոգեւոր հովիւ՝

ՄԱԿԱՐ ԽՉԿՐ. ՔՀՆՅ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 15

VENDREDI
15 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.100 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.100

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՔԱՐԻ աշխատանքի երկրորդ ծրագիրը կը ձգտի թեթեւցնելու ձեռնարկութեանց բեռը, բայց, գլխաւոր կէտը կը վերաբերի յաւելեալ ժամերու սահմանափակումին, ինչ որ դժգոհ կը ձգէ մանաւանդ փոքր եւ միջին հաստատութիւնները, որոնք տարուան մէջ կրնան կարճ շրջան մը մեծ ապսպրանքներ ստանալ եւ պէտք է արագ գոհացում տան: Աշխատաւորներն ալ կ'օգտուէին այդ առաւելութենէն, բայց Ռոքար աւելի «սղցնելով» յաւելեալ ժամերը, կ'ուզէ աշխատանք ըստեղծել: Ներկայիս գոյութիւն ունեցող դրութիւնը աւելի տրամաբանական է, քանի գործատէրը պէտք ունի ձեռնհաս եւ փորձ աշխատաւորի, երբ յաւելեալ գործ ունի: ԹԻՒՔԵրը կը ջնջուին կամ կը վերածուին աշխատանքի պայմանագրութեանց, որոնք պէտք է վճարուին ՍՄԻՔ-ի չափը, մօտ՝ 2600 ֆրանք ամիսը: Երկար ժամանակի գործազուրկներուն կարելիութիւն կը տրուի մասնակի ժամանակով աշխատիլ, առանց կորսնցնելու իրենց հատուցումները: Գործազրկութեան դէմ պայքարելու համար, ծրագիրը կը նախատեսէ 1990-ի համար ալ երկարաձգել ընկերային տուրքերու ջնջումը գործատէրերուն, երբ առաջին աշխատաւոր մը վարձեն, 24 ամսուան վրայ: Քաջալերել ձեռնարկութիւնները, օրինակ՝ ընկերութեանց տուրքերը չբաշխուած շահերու վրայ 39-էն 37%-ի իջեցնել 1990-ին: Կը թուի այլեւս որ այս ծրագիրը հաւանութիւնն ստանայ գործատիրութեան և սենդիքաներու: «Իւմանիթէ»ի խմբագրականը, Հինգշաբթի օր, ամբողջովին բացասական չէր:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ դահերէցը կը շարունակէ պտտցնել Աուշվիցի բանակէտը, հակասական յայտարարութիւններ ընելով 48 ժամուան ընթացքին, ինչպէս կը հաստատէ նոյնիսկ «Ֆիկառօ»: Այս ամբողջը շփոթութիւն կը ստեղծէ եւ իսկապէս անհամ կը դարձնէ հարց մը, որ պէտք չէր այս ակարկութեանց իջնէր: Իր առաջին յայտարարութեան մէջ, ծիրանաւոր Կլեմփ ցաւ յայտնելով համբերձ որ Լեհաստանի Հրեայ համայնքին ներկայացուցիչ եղած չըլլայ Ժընեւի բանակցութեանց ընթացքին եւ նոր բանակցութիւններ անհրաժեշտ նկատէ, բայց դուռ մը կը ձգէր նոյն հիման վրայ: Երկրորդ յայտարարութեան մը մէջ, զոր կ'ընէր Լուպլինի ժողովի նստած աստուածաբաններու առջեւ, կը հաստատէր որ Լեհաստանի Եպիսկոպոսներ ինքզինք պէտք չէ յանձնառու զգայ Ժընեւի համաձայնագրերով: Կը շեշտէր. - «Կարելի չէ կարմեղի փոխադրութեան մասին խօսիլ, որովհետեւ յօրաղդեաները օրինաւոր իրաւունքներ ունին: Եկեղեցին ալ չի կրնար զիրենք արտաքսել, որովհետեւ բռնաբարած կ'ըլլայ օրէնքը: Չի կրնար վնասել այդ կիներուն իրաւունքներուն»: Ինչպէս կը նկատուի ծայրն ենք ծրարոց եւ հարցը աւելի մեծ համեմատութիւններ կ'առնէ ու կը հասնի մինչեւ Ռոքարի: Բողոքական նախարարապետին համար, հարցը Հրեաներու եւ Կաթողիկէներու հարցի պէտք չէ վերածել: Իրեն համար, յանցաւորը՝ Լեհաստանի համայնավար նախկին կառավարութիւնն է: Ընդունած է Հրեայ համայնքներու ներկայացուցիչը՝ Թէօ Քլայն եւ կարդինալ Տըքուրթրէն ...ուակ գաղափար մը կազմելու համար: ...ելոցը կը սպասեն որ Պապը լուծէ հարցը, բայց ցարդ կը լռէ: Կաթողիկէ է, բայց նաեւ՝ Լեհ...:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ բոլորովին զրկուած է վառելանիւթէ, իբրեւ հետեւանք Ազրպէյճանի գործադուլին, կը գրէ «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա»:

ԻՊՐԱՀԻՄ ՍՈՒՍ մնայուն բնակութիւն պիտի չհաստատէ Լա Սէլ Սէն - Գլու, ուր ապարանք մը գնած էր, բայց թաղապետութիւնը դրացիներու ճնշումին տակ դէմ կ'արտայայտուէր ՊԱԿ-ի ներկայացուցիչին հոն հաստատման, որպէս՝ վտանգաւոր: Մամուլը լայն տեղ կուտայ այս «անթաղձալիին» բնակութեան եւ տեղափոխման հարցերուն, ծուռն ու շիտակը իրար խառնելով: Լիպէ ամբողջ էջ մը նուիրած էր Չորեքշաբթի օր, ուր կարգ մը տեղեկութիւններ ալ կային վերագրուած Քուրպըվուայի քաղաքապետին (քանի Իպրահիմ Սուս, ներկայիս հոն կը բնակի) ուր կ'ըսուէր թէ իր ներկայութիւնը տակնուվրայ կ'ընէ, երեք տարի է, դրացիներուն կեանքը, ինչ որ բնաւ չի համապատասխաներ իրականութեան: Իպրահիմ Սուս, ոչ թէ 3, այլ՝ 6 տարի է որ կը բնակի Քուրպըվուայի մէկ փոքրիկ համեստ փողոցը, ուր միայն 2 տեսանելի ոստիկան կայ եւ ոչ մէկ խրամատ... բանիցում: Արաֆաթի Ֆրանսայի ներկայացուցիչը այդ ապարանքը գներ է ոչ թէ 6,2 միլիոն, այլ չուրջ՝ 4 միլիոն, ոչ թէ իր անձնական դրամէն, այլ՝ ՊԱԿ-ի: Կ'ըսուի թէ Լա Սէլ Սէն - Գլուի Հրեաները դեր չեն խաղացած այս մերժումի պատմութեան մէջ: Բայց, թաղապետութիւնը շունչ մը առած է, երբ նամակ մը հասած է Իպրահիմ Սուսէ, ուր ան կ'ըսէ.- «Սկիզբը պիտի ապրիմ ապարանքը, բայց որովհետեւ չեմ ուզեր մնալ ցեղապաշտ եւ թշնամական միջավայրի մը մէջ, ուրիշ տեղ կը փնտռեմ եւ այն ատեն ապարանքը թաղապետութեան կը փոխանցեմ»:

ՀԱՐԱՒԻ ԱՓՐԻԿԷԻ մէջ, առաջին անգամ ըլլալով սեւերը արտօնութիւն ունեցան ցոյց մը ընելու Ափարթհէյտի դէմ (ցեղային խտրականութիւն): Չորեք - շաբթի օր տեղի ունեցաւ այս աննախընթաց տողանցքը զոր կը գլխաւորէին Թիւթիւ Արք. եւ Քափթաունի սպիտակ քաղաքապետը:

ՍՈՖԻԱՅԻ իշխանութիւնները հաստատեցին թէ 161 հոգի մեռած է Դանուբի վրայ պատահած արկածէն պուլկար եւ ռումանական զբօսանաւերու բախումին հետեւանքով:

ԷԼՑԻՆԻ համաձայն Պերեստրօյկայի չորսուկէս տարուան կիրարկումէն ետք, կացութիւնը խիստ վտանգաւոր է: Ամբողջ երկիրը լճացման մէջ է: Կորբաչով մէկ տարի իսկ չունի տագնապը լուծելու համար: Այլապէս պիտի բախի վարէն եկող յեղափոխութեան մը: Ինք կը փորձէ համոզել Ամերիկացիները որ ներդրումներ ընեն Խորհրդային Միութիւն:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ 1,7 միլիառ ֆրանքի վարկ բացաւ Հունգարիոյ:

ԵՐԵՒԱՆ ⟷ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1 / 12)

ԿԸ ԿԱՌՈՒՑԱՆՈՒԻ ԷՋՄԻԱԾԻՆԸ

Մինչեւ տարուան վերջը նոր բնակարանի սպասողներուն թիւը 1600-էն չորս հարիւրի կ'իջնէ: Բնակարանաշինութեան այս արագ ընթացքին մասին Էջմիածնի քաղաքապետ՝ Ս. Յովհաննիսեան հետեւեալը կ'ըսէ.-

- Նախ, քաղաքին նոր՝ «Անդրանիկ» թաղամասին մէջ հողամասեր յատկացուցինք առանձնատուներ կառուցանելու համար, բացի այդ շուտով անհատական շինարարութեան համար հողատարածութիւն կուտանք նաեւ քաղաքին հարաւային շրջանին մէջ: Այս երկու թաղամասերը կը հաստատուին 950 ընտանիքներ: Շինարարական աշխատանքներու արագացման համար տեղւոյն վրայ կազմակերպուած է անհրաժեշտ շինանիւթի վաճառք:

Տեղական իշխանութիւնները նպատակադրուած են մինչեւ 1990-ի վերջը բոլոր կարիքաւորները ապահովել բնակարանով եւ հետեւողականօրէն կ'իրագործեն այդ ծրագիրը:

❖

«ՀՈՂ ԵՒ ՕՃԱԽ» ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի մէջ ստեղծուած է «Հող եւ օճախ» հանրային կազմակերպութիւնը, որուն նպատակն է ձեռնարկել հայրենասիրական գործերու: «Արմէնփրէս»ի թղթակիցը հանդիպած է այս կամաւոր ընկերութեան ղեկավար, գրող՝ Շահէն Թաթիկեանի եւ խնդրած է խօսիլ «Հող եւ օճախ»ի մասին:

- Մեր կազմակերպութեան նպատակն է, ըսած է ան, - նախ եւ առաջ նպաստել Հայաստանի լեռնային եւ նախալեռնային շրջաններու լքուած գիւղերուն վերակենդանացման ու վերաբնակեցման: Արդէն մշակած ենք առանձին բնակավայրերու վերակենդանացման ծրագիր մը: Մասնաւորապէս 1989 - 1992 թուականներուն նախատեսած ենք նպաստել Արարատի շրջանի Լանջանիստ գիւղին վերակենդանացման ու վերաբնակեցման: Վերակենդանացընել գիւղը կը նշանակէ նաեւ աշխատանք ապահովել երիտասարդներուն, որոնք կը փափաքին հաստատուիլ իրենց նախնեաց բնակավայրը: Այդ նպատակով մենք մտադիր ենք գիւղին մէջ կազմակերպել անասնաբուծական (կով, խոզ) ագարակներ: Նախատեսուած է նաեւ հոն շահագործման յանձնել խաղալիքի գործարան եւ նախադպրոցական տարիքի մանուկներու հագուստեղէնի արտադրամաս:

Յառաջիկայ երեք տարիներուն մեր ուշադրութեան առարկայ կ'ըլլան Հայաստանի կարգ մը շրջաններու լքեալ բնակավայրերը:

Բնականաբար «Հող եւ օճախ» ընկերութիւնը կը քննէ նաեւ բնապահութեան վիճակը: Մենք մտադիր ենք պայքարիլ շրջակայ միջավայրի մաքրութեան համար, մասնակցիլ անտառներու, կենդանական ու բուսական աշխարհի պահպանութեամբ տարուող աշխատանքներուն, լծուիլ մատաղ սերունդի դաստիարակութեան գործին:

Ընկերութիւնը ձեռնարկած է Արցախի հայութեան նիւթական օգնութիւն ցոյց տալու աշխատանքին: Բնականաբար մենք կ'օգնենք նաեւ երկրաշարժէն վնասուած շրջանի բնակիչներուն, կ'օգնենք ինչպէս որ կրնանք:

«Հող եւ օճախ» ընկերութիւնը պայմանագիր ունի եւսկուայ «Ինվեսթինձինիրինկ» ընկերութեան հետ Հայաստանի մէջ համատեղ ձեռնարկութիւններ ըստեղծելու համար: Անշուշտ, այդ ձեռնարկութիւնները բնապահական տեսակէտով անվնաս պիտի ըլլան: Ասիկա պայմանագրին կարեւոր պահանջներէն է:

Հոկտեմբեր 5-ին տեղի պիտի ունենայ ընկերութեան համահայաստանեան համաժողովը, որ պիտի հաստատէ ընկերութեան կանոնադրութիւնը, ղեկավար մարմինները:

Ես կը դիմեմ իմ հայրենակիցներուն, բոլոր Հայերուն, որոնց համար թանկագին է մեր բնաշխարհը, որոնք մտահոգ են մեր երբեմնի շէն գիւղերը ու աւանները կրկին շէնցնելու ուղղութեամբ, անոնք կրնան անդամագրուիլ «Հող եւ օճախ» ընկերութեան: Գրասենեակը կը գտնուի Գրողներու Միութեան շէնքը:

⁂

ՍՊԻՏԱԿԻ ՆՈՐՎԵԿԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ՝ ԲԱՑՈՒԱԾ

Սեպտեմբեր 7-ին, հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ կատարուած է Սպիտակի «Ֆ. Նանսէն» հիւանդանոցի բացման հանդիսաւոր արարողութիւնը: Հիւանդանոց, որ կառուցանուած է Նորվեկիոյ Կարմիր Խաչի եւ ժողովուրդին միջոցներով, այդ երկրին շինարարներու մասնակցութեամբ:

Տեղի ունեցած հաւաքոյթին բացումը կատարած է Նորվեկիոյ Կարմիր Խաչի գլխաւոր քարտուղար Օ. Կրան: Ցաջորդաբար ելոյթ ունեցած են Սպիտակի շրջկոմի Ա. քարտուղար՝ Ն. Մուրադեան, Հայաստանի Ա. քարտուղար՝ Ս. Յարութիւնեան, Նորվեկիոյ Կարմիր Խաչի նախագահ Պր. Պեռռն, Խորհրդային Կարմիր Խաչի ու Կարմիր Մահիկի նախագահ Ծ. Վենեդիկտով, Հայաստանի Առողջապահութեան նախարարը, Նորվեկիոյ մէջ Խորհրդային դեսպանը, Խորհրդային Միութեան մէջ Նորվեկիոյ դեսպանը, Ֆ. Նանսէնի թոռը՝ Էյկիլ Նանսէն, շինարարութեան նորվեկիացի ղեկավարը:

Նորվեկիոյ Հայ Մշակոյթի Միութեան վարչութեան անդամ Զ. Փիլաւեան յանուն 40 նորվեկահայ ընտանիքներու հիւանդանոցին նուիրած է ծանօթ նկարիչ՝ Թ. Ուլսէնի «Կեանքը կը շարունակուի» կտաւը:

Արարողութեան աւարտին կատարուած է Ֆ. Նանսէնի կիսանդրիին բացումը, ներկայութեամբ մոսկուացի քանդակագործ՝ Ե. Զեռնովի: Վերջաւորութեան նորվեկացի աղջիկներ մատղաշ եղեւնիներ տնկած են հիւանդանոցային համալիրին շրջափակը:

Հիւանդանոցը արդիական միայարկ շէնք է, կահաւորուած՝ բժշկական թեքնիքի վերջին կատարելագործումով: Հոն միաժամանակ կրնայ բուժուիլ 175 հոգի: Հիւանդանոցին շինարարութեան եւ կահաւորման համար ծախսուած է մօտ 7 միլիոն տոլար:

⁂

Սեպտեմբեր 8-ին Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդին մէջ տեղի ունեցած է Նորվեկիոյ պատուիրակութեան ղեկավարներու ընդունելութիւն, որուն ընթացքին խօսք առած են վարչապետ՝ Վ. Մարգարեանց եւ Նորվեկիոյ Կարմիր Խաչի նախագահ՝ Պր. Պեռռն:

ՔԻՒՐՏ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ԵՐԷԿՆ ՈՒ ԱՅՍՕՐԸ

Քիւրտերու ներկայի կացութեան վերաբերող լուրերը մեզի կը հասնին առաւելաբար միջազգային ու թրքական մամուլէն: Անոնք կը խօսին պաշտօնական հայրենիք մը ու օրինաւորձակ մը ունենալու անոնց պայքարին մասին: Առայժմ այս նպատակին ճամբան կ՚անցնի միայն հալածանքներէ ու խրաւազրկումներէ: Դեռ մաքերու մէջ թարմ է Իրաքի Քիւրտերուն գլխուն քիմիական զէնքերով իջած մահը ու փրկուած բեկորներուն կէս արգելափակուած կեանքը Թուրքիոյ մէկ ծայրամասը հաստատուած ապաստարան – ճամբարներու մէջ: Իսկ այսօր Թուրք զօրագումարներ ուղղակի զինեալ պաշարումի առնել կը ջանան երկրին հարաւ – արեւելեան շրջանները բնակեցուած քիւրտ զինեալ խմբակները: Պէտք չէ մոռնալ նաեւ արեւմտեան երկիրներու մէջ որոշ չափով կազմակերպուած քրտական գաղութներ որոնք ամէն առիթով հան – րային կարծիքը կը ջանան գրաւել դէպի անխրաւուածի իրենց դատը: Ու կը յաջողին:

Քիւրտ տարրը գոյութիւն ունի նաեւ Խորհրդային Միութեան տարածքին վրայ. այսօր, ազգային խնդիրներու, ազգամիջեան յարաբերութիւններու այս եռուն ու բարդ շրջանին, անոնք եւս կը խղեն տասնամեակներու լռութիւնը ու հարցեր, առաջարկներ, պահանջներ կը ներկայացնեն:

«Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթին Սեպտեմբեր 2-ի թիւին մէջ քննարկելով Խորհրդային Միութեան Համայնավար կուսակցութեան «Ազգային քաղաքակա – նութիւնը արդի պայմաններում» ծրագրին նախագիծը, Հայաստանի Գիտութիւններու ակադեմիային արեւելագիտութեան հիմնարկի քրտագիտութեան բաժնի վարիչ, պատմական գիտութիւններու տոքթ. փրոֆէսէօր Շաքրօ Մհոյեան առաջարկած է յօդուած մը ուր գլխաւորաբար կը խօսուի խորհրդային սահմաններուն մէջ ապրող Քիւրտերուն մասին:

Շ. Մհոյեան կ՚ըսէ թէ արեւմտեան երկիրներու մէջ շուրջ 40 անուն քրտական թերթ ու ամսագիր կը հրատարակուի ու վերջին տարիներուն անոնց մէջ զգալի տեղ գտած են Հայաստանի եւ Հայերու, հայ – քրտական յարաբերութիւններու հարցերը. կը շեշտուի հայ – քրտական բարեկամութիւնը ամրապնդելու կենսական անհրաժեշտութիւնը: Յատկապէս Ղարաբաղի շարժումին վերաբերող շարք մը հրապարակումներ, կ՚արտայայտէին հայ ժողովուրդին հանդէպ բարեկամութեան ոգի եւ անվերապահօրէն սատար կը կանգնէին պատմական անարդարութիւնը արդարացնելու եւ այդ կնճռոտ հարցին արդարացի լուծում գտնելու վճռականութեան:

Խորհրդային Միութեան Քիւրտերուն զգալի մէկ մասը կ՚ապրի Հայաստան, Վրաստան, Ազրպէյճան, Ղազախստան եւ Միջին–ասիական Հանրապետութիւններու մէջ: 1920-ական թուականներէն Հայաստանի մէջ ազգ. մշակութային զարգացումի նպաստաւոր պայմաններ կը ստեղծուին քիւրտ բնակչութեան համար: Քիւրտ մանուկները սկսան իրենց մայրենի լեզուն սորվիլ, դասագիրքեր պատրաստուեցան ու 1930-էն սկսաւ լոյս տեսնել «Ռյա Թազա» քրտերէն թերթը:

Խորհրդային Միութեան այլ հանրապետութիւններուն Քիւրտերը զրկուած ըլլալով իրենց ազգային մշակոյթի օժախներէն, զգալի չափով ձուլուած են: Նոյնիսկ երբեւիցէ չէ արձանագրուած Վրաստանի մէջ, իսկ Ազրպէյճան չարժած է այլ ճամբով. 1921-ին միայն գիւղական շրջաններու մէջ 32.780 Քիւրտ կ՚ապրէր: 1923-ին Քիւրտիստանի գաւառ ստեղծուեցաւ որուն կեդրոնը Լաչինն էր: Սակայն 1930-ին վերցաւ այս գաւառը ու Քիւրտերը ակամա աքսորուել դէպի Միջին – Ասիա ու Ղազախստան: Զուգահեռաբար, սկսաւ նենգափոխուիլ քիւրտ բնակչութեան թիւը: 1926-ի 41 հազարին փոխարէն, 1939-ի մարդահամարը միայն 6 հազար քիւրտ ցոյց կուտար, 1959-ինը՝ 1500, 1970-ինը՝ 550, իսկ 1979-ի տուեալներով Ազրպէյճանի մէջ արդէն քիւրտ գոյութիւն չունէր:

Հանրայայտ իրողութիւն է, կ՚ըսէ Շ. Մհոյեան, որ Խորհրդային Միութեան Քիւրտերու ազգային մշակութային զարգացման գործը ցուցադրուած է առաւելապէս Հայաստանի Քիւրտերուն օրինակով: Հոն կայ «ազգային ճատրերի հոծ թուաքանակ, Գիտութիւնների ակադեմիայի համակարգում քրտագիտութեան ճանաչում գտած բաժին, քուրտ գրող – ների մասնաճիւղ, ամէնօրեայ մէկուկէս ժամեայ ռատիօ հաղորդումներ, հանրապետական թերթ քրտերէն լեզուով...»:

Յօդուածագիրը պահանջ կը նկատէ համապարանական մակարդակի վրայ տեղ տալ քրտագիտութեան, ուսպէսզի յատկապէս ուսուցիչներ պատրաստուին ոչ միայն Հայաստանի, այլեւ Միութեան տարբեր շրջաններու քիւրտ բնակչութեան համար: Յետոյ հարց կուտայ թէ արդեօք առենը չէ՞ մտածելու 1949-ին փակուած քրտական Պետական թատրոնը վերաբանալու մասին: Կայ տակաւին Երեւանի Քրտական Մշակութային Կեդրոնին ստեղծումի անհրաժեշտութիւնը: Առնելով նաեւ «Հայ եւ քիւրտ ժողովուրդների բարեկամութեան, պատմական անցեալի էջերը լուսաբանելու եւ մերօրեայ կեցուածքը որոշելու ուղղութեամբ»: Յայտնի չէ թէ քիւրտ փրոֆէսէօրը լուսաբանութեան արժանի ի՛նչ գտնել կը յուսայ հայեւքիւրտ ժողովուրդներու յարաբերութեան պատմական էջերէն, հակառակ ներկայի սատար կանգնելու տրամադրութեան:

Խնդիրներ ունի նաեւ Հայաստանի քրտական «Ռյա Թազա» թերթը, որ ոչ միայն Հայաստանի, այլեւ ամբողջ Խորհրդային Միութեան միակ քրտական պարբերականն է: Ան 35 տարիէ ի վեր լոյս կը տեսնէ շաբաթը երկու անգամ, ինչ որ բաւարար չէ:

Շ. Մհոյեանի առաջարկներուն վերջինը քրտական ազգային մշակութային, քաղաքական, հանրային բոլոր հարցերը բանաձեւելու, ներկայացնելու, անոնց տէր կանգնելու համար քրտական Ազգային Հայրենակցական Միութիւն մը հիմնելու մասին է:

Շ. Մհոյեան քրտական կեանքին կազմակերպութեան համար մեծ մասով Հայաստանէն ակնկալութիւններ ներկայացնելէ ետք, կերպով մը որպէս արդարացում, կ՚աւելցնէ. – «Որպէս հարեւան ապրող Հայերն ու Քրտերը՝ պատմական դասերից իմաստնացած, ընթանալու են իրենց յետագայ ճանապարհը, որի ընթացքում մէկ – մէկու սատար կանգնելու առաքելութիւնը պարտադրուած է մեր ճակատագրի ընդհանրութեամբ»:

Կ՚արժէր, որպէս դրացի ժողովուրդներ, սթափ ակնարկով դառնալ պատմական դասերուն ու տեսնել թէ ո՛վ, ինչ չափով իմաստնացած է անոնց փորձով: Կ՚արժէր նաեւ քննել այն պարագան թէ երկու ժողովուրդները ո՛րքանով կը բաժնեն «մեր ճակատագրերու ընդհանրութիւնը», որ կը պարտադրէ սատար կանգնիլ իրարու:

Կ՚արժէր, ու նոյնիսկ պէ՛տք էր հանդարտօրէն ընել այս բոլորը, եթէ իրերու ներկայ վիճակը տարբեր անհրաժեշտութիւններ չդնէր մեր ճամբուն վրան:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՅՕՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԵՆՔ ԵՒ ԱՊԱԿԱՆՈՒՄԸ

Գ.

Ծովի, օդի ու շրջապատի ապականումին նայելով, շատ յաճախ կը թաղուիմ երազանքի մը մէջ. հեռանալ ու երթալ ապրիլ այնպիսի հեռաւոր ու ամայի վայր մը, ուր բնութիւնը մարդուս կը հրամցնէ իր ամէնէն անաղարտ գեղեցկութիւնները: Այս մէկը միայն իմ երազանքս չէ, ամբողջ մարդկութեան երազանքն է: Այսօր միլիոնաւոր մարդիկ, գոնէ արձակուրդի շրջանի մը ընթացքին, կը փնտռեն «անկոխ» գետիններ, գետիններ որոնց տակաւին գիտը չէ կատարուած մարդոց կողմէ եւ որոնք ուրեմն տակաւին չեն ապականած: Վայրի գեղեցկութեամբ հողաշերտեր, աւազուտ ծովափներ, ծառաստաններ: Վայրեր, ուր ոչ հինդ աստղանի պանդոկներ կան, ոչ ալ աղբ եւ մարդկային աղմուկ: Ուր ոչ չոգենաւ կը հանդիպի, ոչ ալ ռաւտոնակ:

Բայց քանի մը օր առաջ կը հաղորդուէր որ հեռաւոր Ալասքայի ծովը պատմութեան ամենամեծ ապականումին ենթարկուած էր արկածահար քարիւղանաւի մը պատճառով: Ջեմ գիտեր քանի թոն քարիւղ պարպուեր էր ծովուն մէջ եւ այդ քարիւղը եկած էր մինչեւ ծովափ, լղրճելով ու ապականելով մինչեւ իսկ ծովեզերքի քարերն ու ժայռերը: Ծովային անասուններու դիակներով լեցուած էր այդ ծովափը: Այս բոլորը կը պատահէր հեռաւոր Ալասքայի մէջ, որ թերեւս աշխարհի ամէնէն ամայի երկիրներէն մէկն է:

Ճիշդ է որ երբ կը խօսուի բնութեան ապականումին մասին, միշտ կը հասկցուի արտաքին ապականումը: Մեզ շրջապատող օդին, ծովուն, համայնապատկերին ապականումը: Յաճախ կը մոռցուի որ մարդը ունի ներքին ապականում մըն ալ: Նախ բարոյական ապականում մը, ինչպէս անտարբերութիւն, չահամոլութիւն, եսասիրութիւն, անհեռատեսութիւն, ուրիշներու հանդիպտին նկատմամբ բարկութիւն եւ նախանձ կամ ատելութիւն: Եւ յետոյ նաեւ առողջապահական ապականում մը, ինչպէս մեզ քայքայող ինչ ինչ հնաւուրց կամ նորելուկ հիւանդութիւններ, հոգեցնցումներ, նորագիւտ դեղերու եւ դարմանումներու կամ չողարձակումներու գործած աւերները, եւ դեռ ո՛վ գիտէ ինչեր: Մարդը կը գտնուի ոչ միայն բնութեան արտաքին ապականումներուն դիմաց, այլ նաեւ իր ներքին ապականումներուն դիրկը: Կը տարուբերի այս երկու տեսակ ապականումներու միջեւ: Բայց ներքին ապականումը անհամեմատօրէն տկար չի՞ մնար արտաքին ապականման հետ բաղդատած:

Պէտք է հարցնենք անգամ մը. մեզ կրնա՞ն փրկել բոլոր այն աչապանդները, որոնք ներկայիս ամէն կողմ կը հնչեն բնութեան ապականման դէմ: Անոնք որ մեզ կը հրաւիրեն բնութիւնը անաղարտ պահելու, պիտի կարենա՞ն մէկ անգամէն փակել աշխարհի բոլոր նաւթահորերը, ատոմայականները, թունաւոր կազ արձակող բոլոր գործարանները, պիտի դադրի՞ն կոյուղիները պարպելէ ծովերուն մէջ, պիտի կարենա՞ն շրջագայութենէ վերցնել քարիւղատար նաւերը, հիւլէական ուժանիւթով աշխատող ընդծովեանները, ամէն օր երկրագունդին մթնոլորտը թունաւորող կառքերն ու փոխադրամիջոցները: Քաղաքակրթութեան բոլոր այս բարիքներէն մարդ կրնա՞յ հրաժարիլ: Կարելի՞ է որ այս բոլորը փոխարինուին աւելի անվնաս ուժանիւթի մը յայտնաբերումով: Ածուխէն մինչեւ քարիւղ եւ հիւլէական ուժանիւթ, նոր գտնուած ուժանիւթերը միշտ նախկինէն աւելի վնասակար ու ապականիչ դուրս չեկա՞ն: Նորանոր հարցեր չստեղծեցի՞ն մեր գլխուն: Այս ուժանիւթերուն դիմաց, որոնք բնութիւնը աչաւոր համեմատութիւններով կ՚ապականեն, որքա՛ն ճղճիմ եւ արդարելի կը մնայ մեր յանցանքը, երբ քիչ մը աղբ կը թափենք ծովուն մէջ, կամ քանի մը ծառ կը կտրենք մեր պարտէզէն:

Այսօր հարցը հետեւեալն է. բնութեան ապականման բուն պատասխանատուն ո՞վ է. անհատ մա՞րդը, թէ մարդուն հրամցուած քաղաքակրթութիւնը: Կրնանք պահ մը ենթադրել որ մարդը սրբագրելի է: Բայց քաղաքակրթութիւնը ճակատագրիր է եւ ետ–դարձ չունի: Քաղաքակրթութիւնը ինքնին ապականում է: Եւ այս իմաստով քաղաքակրթութիւնը ընելիք մէկ բան ունի միայն. մեզի սորվեցնել թէ ի՞նչպէս կրնանք խաղաղօրէն ու նուաստագոյն վնասով ապրիլ ապականումի հետ միասին:

Բ. Հ.

Հ.Բ.Ը.Մ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՆԱՄԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

Գնահատուած Արժէք՝ 4.000.000 Տոլար

ՅՈՒՆՈՒԱՐ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ, ՄԱՐՏ

Հ. Բ. Ը. Մ.–ը, Հ.Օ.Մ.–ի եւ Միացեալ – Նահանգներու Պաշտպանութեան նախարարութեան գործակցութեամբ, 400 թոն ուտելիք, հագուստեղէն եւ դեղօրայք բաշխեց 500.000 անօգուրկներու, Լենինականի, Սպիտակի, Կիրովականի եւ Ղուկասեանի շրջանները, ինչպէս նաեւ Կրասնոտարի, Ստավրոպոլ, Օրջոնիկիձէ ու Լենինգրադ: Շնորհակալ ենք 500-է աւելի կամաւորներուն, որոնք հաւաքեցին ու կազմակերպեցին կատարուած օդային առաքումները, ինչպէս նաեւ Գարեգին Եպիսկոպոս Ներսիսեանին ու Հայաստանի Արարատեան Թեմի կղերներուն եւ պաշտօնէութեան՝ ուտեստեղէնը բաշխելու իրենց անխոնջ աշխատանքին համար:

⁂

ԴԱՐՄԱՆԵԼԻՆԵՐՈՒ ՓՈԽԱԴՐՈՒՄ – «ՓՐԱՃԷՔԹ ՀՈՓ»

200.000 եւ 100.000 տոլարի յատկացումներ

ԱՊՐԻԼ, ՄԱՅԻՍ

Հ. Բ. Ը. Մ.–ը, «Մետիքըլ Աութրիչ»ի գործակցութեամբ, օդային ճամբով Երեւանի հիւանդանոցներէն Միացեալ – Նահանգներ փոխադրեց 49 դարմանելիներ՝ ուղղիչ վիրահատումներու եւ արհեստական անդամներու տեղադրման համար: Հիւանդները դարմանուեցան Քըննեթիքըթի, Մեսեչուսէցի, Նիւ – Ճըրզիի, Նիւ – Եորքի, Օհայոյի, Փենսիլվանիայի, Ռոտ Այլընտի եւ Մինեսոթայի 22 հիւանդանոցներու մէջ:

Հ. Բ. Ը. Մ.–ը շնորհակալ է այս ծրագրին օժանդակած 1000-է աւելի կամաւորներուն, ինչպէս նաեւ դարմանելիներու փոխադրութեան յանձնախումբի ատենապետ Զաւէն Տաալըքեանին ու համակարգիչ Ռեժինա Օհանեանին:

Հ. Բ. Ը. Մ.–ը 100.000 տոլար յատկացուց «Փրաճէքթ Հոփ»ի Երեւանի Վերականգնումի Կեդրոնին: «Փրաճէքթ Հոփ»ը յառաջիկայ հինգ տարիներուն 5.000,000 տոլար պիտի յատկացնէ այդ կեդրոնին հաստատման եւ անձնակազմին մարզումին համար:

⁂

ՔԱՐՀԱՏ ՍԱՐՔԵՐ, ՈՒՏԵՍՏԵՂԷՆԻ ՍԱՌՆԱՐԱՆ, ՆԵՐԱՐԿՈՒՄԻ ԱՍԵՂՆԵՐ

9.500.000 տոլարի յատկացում

ՅՈՒՆԻՍ, ՅՈՒԼԻՍ ՕԳՈՍՏՈՍ

Հայաստանի կառավարութեան հետ կնքուած համաձայնագրի մը հիմամբ Հ. Բ. Ը. Մ.–ը պիտի տրամադրէ՝

ՔԱՐՀԱՏ ՍԱՐՔԵՐ, ներառեալ շինարարական կռունկ եւ հորատիչ սարքեր, ալրամանդեայ լարէ սղոցներ, ամբարձիչներ եւ քարհատ արտադրամաս,

պահովելու շինարարութեան համար անհրաժեշտ մարմար, կրանիթ եւ տուֆ: Հայաստանի քարի միակ արտադրամաս՝ տեղադրեալ Լենինականի մէջ, ամբողջովին կործանուած է երկրաշարժէն:

10.000 ԹՈՆՆՈՑ ՈՒՏԵՍՏԵՂԷՆԻ ՍԱՌՆԱՐԱՆ մը, որ փոխարինէ Լենինականի կործանեալ սառնարանը: Հայաստանը կ'ապաւինի իր ուտելիքի աղբիւրներուն. ներածումները սակաւադէպ են եւ շատ սուղ՝ միջնորդներուն համար: Այս սառնարանը պիտի պահպանէ ձմրան դժուար գտնելի եւ ամրան առատ պտուղներն ու բանջարեղէնը, եւ պիտի ստեցնէ միս ու հաւեղէն ամբողջ տարուան համար:

ՆԵՐԱՐԿՈՒՄԻ ԱՍԵՂՆԵՐՈՒ ԱՐՏԱԴՐԱՄԱՍ մը, տարեկան 30.000.000 արտադրութեամբ: Այսօր Հայաստանի մէջ վարակումները հասած են մեծ համեմատութեան: Մէկ ներարկումի համար գործածելի ասեղները կը հայթայթուին ներածումով: Ասեղները կաղապարող գործիքները կրնան նաեւ արտադրել արտանոթային արհեստական երակներ եւ միզամանական խողովակներ:

9.500.000 տոլար գնահատուող այս երեք ծրագիրները իրագործելու համար Հ.Բ.Ը.Մ.ը դիմած է ՄԱՃԶԿ-ի (ՄԱԿ-ի Ճարտարարուեստական Զարգացման Կազմակերպութիւն) մասնագէտներուն: Անոնք պիտի սերտեն մասնայատկութիւնները, սարքերը պիտի ներկայացնեն միջազգային նուազուրդի եւ պիտի կատարեն սարքերու տեղադրումն ու անձնակազմի մարզումը: ՄԱՃԶԿ-ն այս մարզին մէջ մեծ փորձ ունի և տարեկան 80.000.000 տոլար կը յանձնանէ նման ճարտարարուեստական ծրագրերու համար Չինաստանէն մինչեւ Ֆիլիփին եւ Արժանթին: Յուլիսին ՄԱՃԶԿ-ն եւ Հ.Բ.Ը.Մ.ը այս ծրագրերու հետապնդման համար ապահովեցին լիազօրութիւնը Վիէննայի մէջ միջազգային կազմակերպութիւններու մօտ Խորհրդային Միութեան ներկայացուցիչ դեսպան Ռոլանտ Մ. Թիմերպաեւի:

**

ՃԱՐՏԱՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

Հ.Բ.Ը.Մ.-ը, իբրեւ երկարաժամկէտ ծրագիր, ընդունած է առաջարկը Տոքթ. Միհրան Աղպապեանի՝ ատենապետ Հարաւային Քալիֆորնիոյ Համալսարանի Քաղաքային Ճարտարապետութեան Բաժինի, Տոքթ. Արմէն Տէր-Կիւրեղեանի՝ Քալիֆորնիոյ Համալսարանի քաղաքային ճարտարապետութեան դասախօս, եւ Տոքթ. Ստեփան Գարամարտեանի՝ Ռիւրսայտի Քալիֆորնիոյ Համալսարանի Գրէճուէյթ Սքուլ օֆ Մենըճմընթի տնօրէն, գործակցաբար հիմնելու նոր, անկախ ճարտարագիտական համալսարան մը Հիւսիսային Հայաստանի մէջ: Նախնական համաձայնագիրը ստորագրուած է Հայաստանի Ժողովրդային Կրթութեան փոխ-նախարար Եդուարդ Ղազարեանի եւ Երեւանի Բազմարուեստից Հիմնարկի տնօրէն Եուրի Սարգսեանի կողմէ:

Համալսարանը, կրթական նոր ըմբռնումներով, ամերիկեան մեթոտներով, գիտահետազօտական յարմարութիւններով եւ ճարտարագիտական աշխատանոցներով, պիտի յառաջադրէ կրթական հզօր ծրագիր մը՝ ներառելով ուսողութեան, ճշգրիտ գիտութիւններու, հասարակական գիտութիւններու, երկրաշարժի, ժամարանութեան, միջավայրի, արդիւնաբերական եւ ելեկտրոնային ճարտարագիտութեան, համակարգիչներու, առեւտուրի եւ վարչագիտութեան դասընթացքներ: Կրթական փոխանակումներ եւ ամառնային աշխատանքային ծրագրեր պիտի հաստատուին ուսանողներու համար՝ իրենց մասնագիտութիւններուն գծով: Այս նոր համալսարանը կրնայ եւ պիտի խաղայ կարեւոր դեր մը պատրաստութեանը մէջ վարչագէտներու եւ ճարտարարուեստական ղեկավարներու՝ այնքան կարեւոր առեւտրական միացեալ ձեռնարկութիւններու իրագործման համար:

**

Հ.Բ.Ը.Մ.-Ը ԱՇԽԱՐՀԻ ՏԱՐԱԾՔԻՆ

Քաջալերած ենք մեր աշխարհատարած մասնաճիւղերը մասնակցելու միացեալ ձեռնարկներու ուր որ հնարաւոր է: Հայաստանի օգնութեան միացեալ մարմիններու մէջ գործող Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Կեդրոնական Վարչական Ժողովի անդամներ եւ Մասնաժողովներու ատենապետներ կը տեղեկագրեն հետեւեալը.–

ԳԱՆԱՏԱ, Արշաւիր Կէօնճեան. – Գանատայի մէջ Հայաստանի օժանդակութեան ղեկավար մարմինը համաձայնած է տրամադրել հաւեղէնի արտադրամաս. հաւաքուած է 2.000.000 տոլար: ԱՆԳԼԻԱ, Ճօրճ Քիւրքճեան. – Մեր Կեդրոնական Վարչական Ժողովի անդամին ատենապետութեամբ գործող Հայաստանի օգնութեան յանձնախումբը կը հաղորդէ թէ կառավարութիւնը կ'առաջէ Լենինականի մէջ դպրոցի մը պողպատեայ շրջանակներն ու [illegible]: Ապագայ դարմանատան մը ներառումով՝ տրամադրելի գումարն է 5.000.000 տոլար: ԼԻԲԱՆԱՆ, Յակոբ Այլթունեան. – Մեր շրջանակը իր մասնակցութիւնը կը բերէ միացեալ ծրագրերին, որ է 1.000.000 տոլարի յատկացումը Նիւ-Եորք Համալսարանի Ռուաք Հիմնարկին, Երեւանի մէջ կառուցելի իրենց արհեստական անդամներու կեդրոնին համար: ԱՒՍՏՐԻԱ, Արփի Վարդեան. – Մեր Մասնաճիւղը Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ հետ գլխաւորեց հանգանակումը 1.000.000 տոլար արժէքով դարմանատան մը: ԱՐԺԱՆԹԻՆ, Վահրամ Հայրապետեան. – Պուէնոս-Այրէսի միացեալ մարմինը համաձայնած է վերանորոգել Լենինականի միսի գործարանը եւ հայթայթել արջառի արհեստական բեղնաւորման աշխատանոց ու 200 Հոլշթայն սերմեր 1.200.000 տոլար արժէքով: ՊՐԱԶԻԼ, Ջաւէն Տէր-Յարութիւնեան. – Մեր ատենապետը կը տեղեկացնէ թէ կնքուած է համաձայնագիր մը հաստատելու երկու մանկապարտէզներ եւ 10 համակարգիչներու դասարաններ. հանգանակուած է 1.500.000 տոլար: ԱՒՍՏՐԱԼԻԱ, Ջաւէն Չեչճեան. – Հայաստանի օժանդակութեան միացեալ մարմինը հանգանակած է 1.500.000 տոլար. ծրագիր չէ ճշդուած:

Մեր ստացած տեղեկութիւններով եւ այլ հայկական կազմակերպութիւններու հրապարակած տուեալներով կը գնահատենք թէ աշխարհատարած հայկական գաղութներուն մէջ հանգանակուած է 45.000.000 տոլար Հայաստանի օժանդակութեան նպատակով:

Հ.Բ.Ը.Մ.

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Անզուգական վարպետին

Մեր ջրտուքը եղար դուն՝ հոգիներուս
ծարաւի,
Այնքան ակունքդ էր վճիտ, որ ուզեցինք
արբենալ
Բայց մնացինք միշտ անյագ...
Ցնցուեցան հիմնովին մեր հոգիները
միշտ բորբ,
Գրիչդ դեռ թաց ուր սիրտդ դրիր,
Կեանքդ քամեցիր,
Կանգ առիր յանկարծ
Ու մենք եղկելի, դարձանք շլմորուն,
Մենք որ դեռ պէտք ունէինք,
քու աւիւնիդ սրբազան,
խանդավառող, կեանք տուող,
Մենք որ դեռ պէտք ունէինք առաջնորդող
քու կամքիդ,
Ճանանչափայլ քու ջահիդ, դեռ որքան
պէտք ունէինք,
Հուր առնելու քու տենդէտ, լոյս առնելու
քու լոյսէդ
Եւ հաւատքէդ մոլեռանդ, հզօր,
կենսատու,
Դեռ որքա՜ն պէտք ունէինք,
Որ տոգորուած, անվրդով, անցնինք
ճամբէն այս,
Հասնելու հոգիիդ հետ, յաղթանակի
գագաթին,
Գաղափարիդ գեղեցիկ:
*Հողը ծծեց Ջուրերուն տարփանքն որ
դեռ կը հնչէ,
Եւ հիմակ Թաց կը խօսայ իր երկունքին
ապագայ:*
(*Միսաք Մեծարենց*)
Այդ հողը, այդ հողը, վարպետ,
Մեր հոգիներն են բոլոր,
Որ նուիրումով մ'ամբողջ
Ահա դարձաւ, պատիւ քեզ,
Հող Շաւարշանայ:

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

1957 Փետրուար,
(Շ.ի մահուան վաղորդայնին)

ԶԻԱ ԲՈՒՆԻԱԹՈՎԻ ԾԱՆՕԹ ՑՆԴԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

«Ինչո՞ Սումգայիթը» խորագրուած յօդուածով մը, Ազրպէյճանի ակադեմիայի էլմ ամսագրի 19-րդ թիւին մէջ հանդէս եկած էր Զիա Բունիաթով, «ինքնատիպ» մեկնաբանութիւններով հայ ժողովուրդին ծագման մասին եւ ներկայի իրադարձութիւններուն: Լաւագոյն պատասխանը տուած էր օրին Արկադի Ղուկասեան «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի Մայիս 28-ի թիւին մէջ, սա խօսուն վերնագրով՝ «Բաց նամակ հրօղբեր Զիային կամ թէ՝ ինչ ինչ է պէտք խմած ըլլալու համար», (տես՝ «Յառաջ», Յունիս 20):

Այդ տխրահռչակ յօդուածին մէջ հետեւեալ զրպարտութիւններն ալ կ'ընէր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին հասցէին.–

«...Հայերի հակառակութիւնները իրենց գաղափնակիցների հանդէպ այն բանից յետոյ, երբ Միջազգային Հայկական Մաֆիան բարձրացրեց փոստում բարձրացրեց Մարշալ Եոհան Անթոնէսքուի (*) անձնական բարեկամ՝ Լեւոն Կարապետ Պալճեանին (**): Արտասահմանեան Հայ ֆինանսական մագնատների անմիջական դրամով եւ Պալճեանի քարոզների ներքոյ, Դաշնակցական մարտնչող փորձականութեան սկսեց աճել տարեց տարի: Սկսեց հակընդդէմ հրապարակումների խրախճանքը: Ողբերգականօրէն անյայտացած Պարոյր Ղազարեանը՝ (***) Կարապետ Պալճեանի սիրելին, առաջինն էր որ սկսեց սեւացնել ազրպէջանցի ժողովրդին եւ նրա հետքերով գնացին... Սիլվա Կապուտիկեան եւ ուրիշներ...»:

Ամենայն Հայոց Հայրապետը այս զրպարտագրին դէմ բողոքագիր ուղարկած է Պետական Կեդրոնական իշխանութեան մօտ եւ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՈՒԹԵԱՆ կը կանչէ Զիա Բունիաթովը:

(*) Մարշալ Եոհան Անթոնէսքուն ռումանացի, Նացիներուն հետ գործակցած է եւ որպէս դաւաճան գնդակահարուած:
(**) Լեւոն Կարապետ Պալճեանը՝ Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն է:
(***) Պարոյր Ղազարեանը՝ Պարոյր Սեւակն է:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԵՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ԸՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Երկրորդ Շաբաթ իրիկունը, նոյն ժամուն.

– Է՛, ուր հասաք:

Որպէս պատասխան, գզրոցը կը քաշեմ ու յաղթական ցոյց կուտամ: Շուրջ հարիւր ոսկի կայ:

– Աղէկ, աղէկ...

Եւ ֆէսը ծռած, կ'երթայ, երջանիկ...

Քանի մը ամիս ետք, ամէն ինչ կարգին է եւ տպարանը զուիցերիական ժամացոյցի մը պէս տաքուն, կ'աշխատի եւ... կը շահի: Գործաւորներն ալ աւելցած են, երեք հոգի են: Քաղաքին միւս տպարանները խորթ կը նային մեզի: Նոր մամուլ մը առնելու մասին կը մտածենք:

Նշանը նստած է դէմս, ու կ'ըսէ.

– Այսօրուընէ սկսած, ամէն շաբաթ մէկ դեղին ոսկի պիտի տաս ինծի, ես ալ Սեդային պիտի տամ որ պահէ քեզի համար: Դուն խնայել չես գիտեր...

Ոսկին 40 – 50 սուրիական կ'արժէ: Անմիջապէս յիսուննոց մը կը հանեմ:

– Ոչ, դեղին ոսկի կ'ուզեմ: Դուն ձեռքովդ կը գնես ու կուտաս: Բայց ամէն շաբաթ, կատակ չեմ ըներ, կ'ուզեմ:

Այնպէս եղաւ, որ իր գալէն առաջ ըստիպուեմ մէկը շուկայ ղրկել, սարաֆներէն ոսկի մը բերել տալ, որպէսզի երբ Նշանը գայ, պատրաստ ըլլայ: Գործաւորներն ալ գիտէին: Շաբաթ օրը երբ մէկը գործով մը դուրս ղրկէի, կ'ըսէր.

– Պարոն, ճամբուս վրայ Նշանին ոսկին առնե՞մ...

Այդ ոսկիներուն թիւը 20 – 30-ի հասաւ:

Օր մըն ալ, Նշանը.

Տպարանին կռնակի տունը պարպուելու վրայ է: Յաջողեցայ վարձել քեզի համար: Նորոգութիւններ կ'ուզէ, բայց այնքան աժան է վարձքը որ կ'արժէ վրան ծախսել:

Սեդային ոսկիները ծախսուեցան այդ տունին – թերեւս աւելիով – բաղնիք, խոհանոց կարգի դրուեցաւ եւ հոն փոխադրուեցանք մայրիկիս հետ, տունէն տպարան ... դուռ մըն ալ բանալով: Հանդըստաւէտ եւ ընդարձակ բնակարան մըն էր:

Երեք – չորս տարի ետք, երբ պայմանները փոխուեցան եւ որոշեցինք Պէյրութ փոխադրուիլ, շատ թեկնածուներ կային այդ տունին: Մանաւանդ դեղագործ Սելեանը, որ փողոցին միւս կողմն էր, ճիշդ ու ճիշդ մեր դիմացը, հինգ հազար ոսկի առաջարկեց, չեմ գիտեր որուն միջնորդըլլալով: Բայց Զարեհ Սրբազանը ըսաւ.

– Կ'ուզեմ որ հայրիկիս տաս այդ տունը...

Ոչ կարելի էր մերժել, եւ ոչ ալ դրամի խօսք ընել:

Երեսուն տարիներ անցած են: Վերջերս Հալէպ էի դասախօսութեան մը համար: Մեր տունին մէկ պատը քանդած եւ փողոցին վրայ խանութ մը շինած էին, միայն մէկ սենեակը զոհելով: Գրիգորը ըսաւ.

– Գիտե՞ս այս խանութը քանիով տըւին: Հարիւր հազարի ... Ամէն անցնելուս, քեզ կը յիշեմ, ափսոսանքով: Իսկ ես ըսի միտքիս.

– Շահողին հալալ ըլլայ եւ Զարեհին յիշատակը օրհնեալ մնայ...

**

Երբ Ծնունդը մօտենար, Նշանին սիրալիրութիւնները կ'աւելնային: Ընդհանրապէս ես իրենց տունն եմ – Պր. Խուպոյեին աղջիկներուն եւ Կարպիսին հայերէնի մասնաւոր դասեր կուտամ – բայց Ծնունդի օրերուն Նշանը մեր տունն է, վերակուրի պահանջներ ունի – ի մեծ երջանկութիւն մայրիկիս – սենեակս կ'երթամ՝ հետս է, սրճարան՝ քովս է: Կը շոյէ, կը գուրգուրայ: Կատարեալ դարպաս մը, եւ ի վերջոյ կ'ըսէ.

– Սա ուտանաւորը ե՞րբ պիտի գրես, շատ ժամանակ չկայ...

(Շար. 10)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԷԿ ՔԱՐՈՎ
ԵՐԿՈՒ ԳԱՐՈՒՆ
Հեղինակ՝ Զահրատ
Հրատարակութիւն՝ Ալեք Մանուկեան Մշակութային Հիմնադրամի
Իսթանպուլ – 1989

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ. –

Ճանիկեան եւ Շալճեան ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտեմբեր 17–ին, Սէն – Ժերոմի Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցին իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՀԱՅԿՈՒՀԻ ՃԱՆԻԿԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Տաւուտլարեան)

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. –

Գուրգէն Փիրանեանի մահուան Բ. տարելիցին առթիւ եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Տիկին Անոյշ Փիրանեան 250–ական Ֆր. Սէն – Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ, «Յառաջ»ին եւ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան 250–ական Ֆր. Սէն – Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ, «Յառաջ»ին եւ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան, Պր. Կարօ Փիրանեան 250–ական ֆրանք Սէն–Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ, «Յառաջ»ին եւ 500 Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փիրանեան 100–ական Ֆր. Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ եւ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Ճառայեան, Շալճեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան, Տէր եւ Տիկին Ռոժէ Փիրանեան 100–ական ֆրանք Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Ալեանաքեան 150 ֆրանք Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ, Տէր եւ Տիկին Անրի Տիրան 100 Ֆր. Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

– ԽԱՉՎԵՐԱՑ –

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17, տօն Վերացման Սրբոյ Խաչին, առաւօտեան ժամը 11–ին հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ՝

ՄԱՆՈՒԷԼ Ծ. ՎՐԴ. ՊԱԹԱՂԵԱՆ

եւ կը քարոզէ՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՎՐԴ. ԿՌԱՆԵԱՆ
խմբագրապետ Հայ Կաթողիկէ
«Մասիս» Շաբաթաթերթի

Պատարագի աւարտին հացկերոյթ տեղի պիտի ունենայ Եկեղեցւոյ հանդիսասրահին մէջ:

Կը խնդրուի արձանագրուիլ նախօրօք՝ հեռաձայնելով՝ 42 – 78 – 31 – 93 կամ՝ 43 – 26 – 50 – 43 թիւերուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Այրի Տիկին Ագապի Շաֆաքեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի. – Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շնորհօքեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Կիւրէչեի 200, Այրի Տիկին Լուիզա Թիւթիւնճեան 200, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Բրնարդաշը 100, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Աղապալեան 200, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Փօլատ 200, Տէր եւ Տիկին Միրիճան Տաքէսեան 100, Տիկին Աննիկ Արատ 200, Այրի Տիկին Սիրանոյշ Բուլուր 300, Տէր եւ Տիկին Թորգոմ Թիւթիւնճեան 100, Տէր եւ Տիկին Հերման Ադաող 200, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Աղապալեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Գարաճեան 200, Տէր եւ Տիկին Խժուէրհանեան 100, Տէր եւ Տիկին Զաքար Հաղալմազ 300, Պր. Սուքիաս Վարդանեան 200 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Փերուզ Կիրակոսեան իր ամուսնոյն՝ Փայլակ Կիրակոսեանի մահուան 11–րդ տարելիցին առթիւ 150 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

**

Հերմինէ Գալուստեանի մահուան առթիւ, Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 ֆրանք կը նուիրէ Աղքատախնամին (ստանալ «Յառաջ»էն):

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի դիշերային դասընթացքներ չափահասներու համար, Երեքշաբթի երեկոները ժամը 19–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

17, rue Bleue, 75009 Paris

Հետաքրքրուողները կրնան արձանագրուիլ Սեպտեմբեր 16 եւ 23–ին ժամը 15–էն 17՝ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, կամ՝ հեռաձայնելով՝ 43 – 02 – 85 – 16 :

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ «Ա. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑ

Ամէն շաբաթ, կէսօրէն վերջ, 4–էն 14 տարեկան եւ չափահասներու պաքալօրէայի պատրաստութիւն. կ'ուսուցանուին՝

Հայերէն,

Տարբեր տեսակի մշակութային զործունէութիւն եւ մարզանք:

Արձանագրութիւնները Սեպտեմբեր 16 եւ 23, ժամը 15–էն 17, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

17, rue Bleue, 75009 Paris

Դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 30–ին, ժամը 15–ին:

**

Ի Ս Ի

Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Միօրեայ դպրոցը կը բանայ իր դռները Սեպտեմբեր 20–ին, Չորեքշաբթի օր: Կրնան արձանագրուիլ 4–էն 14 տարեկան հայ մանուկներ:

Կը դասաւանդուին Հայոց լեզու, պատմութիւն, կրօնք, երգ ու պար, ժամը՝ 8·30 – 12·30–ի միջեւ:

Արձանագրութեանց եւ տեղեկութեանց համար դիմել քարտուղարութեան:

Հեռաձայն. – 46 – 44 – 28 – 52 :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի «Տիրուհի Միսաքեան» մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկ Դեկտեմբեր 2–ին:

**

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը խնդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները:

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

**

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12·30–ին, Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

**

Կապոյտ Խաչի Պանեօ – Քաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26–ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ

Ներկայիս կը ծանուցանենք թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԸ կը վերաբացուի 'Կիրակի օր, Սեպտեմբեր 17–ին:

Արդարեւ, Կիրակի օրեր, ժամը 10էն մինչեւ 12, Մայր Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, 15 ռիւ Ժան – Կուժօն, Փարիզ 8–րդ, 3 տարեկանէն մինչեւ 7 տարեկան մանուկներու համար Մանկապարտէզ մը կը գործէ՝ պատասխանատուութեամբ՝ Տիկին Մարինա Սողոմոնեանցի, ուր կ'ուսուցուին Հայերէն Լեզու, Աղօթքներ, Հայ Երգ ու նման այլ գիտելիքներ՝ շնորհիւ մանկավարժական բոլոր յարմարութիւններուն:

Կը թելադրուի որ ծնողք՝ կանխաւ արձանագրեն իրենց զաւակները, հեռաձայնելով Տիկին Սողոմոնեանցի՝
45 – 25 – 87 – 67
կամ՝ Եկեղեցւոյ Դիւանին՝
43 – 59 – 67 – 03

Կոչ կ'ընենք ծնողներուն, որպէս զի իրենց զաւակները անպայման առաջնորդեն Մայր Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ սոյն Մանկապարտէզը: Ասիկա նոյն ատեն առիթ մըն է ծնողներուն համար, որպէսզի՝ մինչ իրենց մանուկները կը վայելեն հայկական հոգատարութիւնը, իրենք ալ կարենան երկիւղածութեամբ մասնակցիլ Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ պաշտամունքներուն:

**

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Ներկայիս կը ծանուցանենք թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ դասընթացքները կը վերսկսին՝ Կիրակի օր, Սեպտեմբեր 17–ին:

Հայերէն Լեզուի եւ գրականութեան, Հայ Եկեղեցւոյ ու Հայոց Պատմութեան դասընթացքները՝ նախակրթարան կամ Երկրորդական վարժարան յաճախող մեր զաւակներուն համար, Կիրակի օրեր, ժամը 9–էն մինչեւ 12, Առաջնորդարանի սրահներուն մէջ տեղի կունենան, 15 ռիւ Ժան–Կուժօն, Փարիզ 8–րդ, պատասխանատուութեամբ ուսուցչուհի՝ Օրիորդ Սիլվա Էլմաճեանի:

Արձանագրուիլ՝ հեռաձայնելով Օր. Սիլվա Էլմաճեանին՝
43 – 02 – 29 – 65
կամ Եկեղեցւոյ Դիւանին՝
43 – 59 – 67 – 03

– ԽԱՉՎԵՐԱՑ –

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, Սեպտեմբեր 17, Խաչվերաց է. Տօն Վերացման Սուրբ Խաչին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին:
Պատարագ ժամը 10·30–ին:

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 4–ին կը կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն եւ խաչվերացի Մեծահանդէս Թափօր – Անդաստան – Ռէհանով:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 18, Յիշատակ է Մեռելոց:

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի, որուն աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն Համօրէն Ննջեցելոց»:

**

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 17, ՎԵՐԱՑՄԱՆ Ս. ԽԱՉԻ տօնախմբութիւն եւ այդ առթիւ կ'օրհնուի ռեհան:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Իսկ երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Եըլմազեանի:

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը՝ 8·30–ին:
Պատարագ ժամը՝ 10–ին:
Քարոզ ժամը՝ 11·15–ին:

**

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 17, ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ տօնին առթիւ, հանդիսաւոր եպիսկոպոսական պատարագ կը մատուցուի:

Կը նախագահէ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Ս. Սեղանին կը սպասարկեն եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝ Իսահակ Խչկ. քահանայ Հէքիմեան, Գէորգ Փոխանեան եւ Սահակ Սուքիասեան սարկաւագները:

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյս ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ 'Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին:
Պատարագ ժամը 10–ին:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 18, յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

Meubles
Ghazarian
4.000 m² de mobiliers
présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16-17

SAMEDI-DIMANCHE
16-17 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.101 — Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN — 65e ANNÉE — No 17.101

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

...ՐԲԵՋԱՆ. –

«Ժողովրդական Ճակատ»ը եւ Հանրա...պետութեան ղեկավարութիւնը, Չորեք...շաբթի օր, համաձայնագրի նախագիծ մը ...պատրաստած են, որ պիտի քննարկուէր ...Ուրբաթ օր Գերագոյն Խորհուրդի ար...տակարգ նիստին: Հոն կը մասնանշուի ...պէս քաղաքական եւ տնտեսական դե...մոկրատացման պահանջը եւ Շարժումին ...(Ժողովրդական Ճակատի) պաշտօնական ...ճանաչումը եւ պաշարման վիճակի դրու...թեան վերացումը:

...Նոյն բան կախուած ունի անշուշտ Գե...րագոյն Խորհուրդի Ուրբաթ օրուան ...նիստէն:

...ՅԱՍՏԱՆ. –

...Ուրբաթ առաւօտ, Երեւանէն առած ...լուրերն ալ ապառողական բնոյթ ...կին առաւելապար, Նախ կը սպասուէր ...Ազրպէջանի Գերագոյն Խորհուրդի նիստի ...որոշումներուն, ապա՝ Հայաստանի, որու ...արտակարգ նիստը տեղի կ'ունենայ Շա...բաթ օր:

...Գլխաւոր պահանջն է՝ Գերագոյն Խոր...հուրդի նախագահութեան հրաժարումը: ...պահանջը դրուած էր արդէն Ղարաբաղ ...Կոմիտէի Սեպտեմբեր 7-ի յայտարարու...թեան մէջ, ուր 4 կէտեր կը շեշտուէին: ...հրաժարման պահանջէն զատ, գլխաւոր ...է նաեւ Արցախը: Հայաստանի ...Գերագոյն Խորհուրդը պէտք է ճանչնայ ...պաշտօնապէս Ղարաբաղի Ազգային Խոր...հուրդը: Կը պահանջուի նաեւ որ անպայ...ման վերնայ շրջափակման վիճակը: Դեռ ...դերիշխանութեան աճի եւ Ազրպէջա...նի փախստականներու հարցերը: Ղարա...բաղ Կոմիտէն կ'ուզէ նաեւ որ Գերագոյն ...Խորհուրդի այս արտակարգ նիստը չփակ...ուի, այլ երբ օրակարգի նիւթերը սպա...ռին, ընդմիջում յայտարարուի, որպէսզի ...ան անգամ որ կարեւոր հարց մը ըլլայ ...ըլլայ նիստ գումարել առանց ...պայմաններու գործադրու...թեան:

X Ներկայիս միշտ Գորիս կը գտնուին, ...քան 10 օրէ, 150 բեռնակառքեր, ...ուտեստեղէնով, անասնոց եւայլն, ...որոնք դեռ չեն կրնար Արցախ ...Վճռած են հոդ մնալ մինչեւ որ ...բացուի:

X Ոմանք, Գերագոյն Խորհուրդի նա...խագահութենէն զատ կը պահանջեն նաեւ ...կառավարութեան հրաժարումը, քանի ...ոչ մէկ դրական բան կրցած է գլուխ ...հանել:

...ՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

...ԼԻԲԱՆԱՆԻ համար հրադադարի յայտ... Ուրբաթ օր, խբրեւ հետեւանք ...(Սաուտի – Արաբիա, Ալժե...րիա, Մարոք) տարած բանակցութեանց:

...ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ, Կորպաչով ընդու...նած է պալթեան երեք Հանրապետու... Ա. քարտուղարները, վարչապետ...ները եւ Գերագոյն Խորհուրդներու նա...խագահները: Խատոնիոյ պատասխանա...տուն յայտարարած է որ խօսակցութիւն...ներու գլխաւոր նիւթը եղած է երեք Հան...րապետութեանց տնտեսական անկախու...թեան պահանջը եւ իրենց քաղաքական ...անկախութեանց աճը:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1 / 12)

«ՍԱՐԵԱՆ» ՄՐՑԱՆԱԿԻ ՅԱՆՁՆՈՒՄԸ Ռ. ԺԵՐԱՆԵԱՆԻ

Կերպարուեստի բնագաւառին մէջ ունեցած վաստակին համար ֆրանսահայ նըկարիչ Ռիշար Ժերանեան 1987 թուականին արժանացած էր Հայաստանի Նկարիչներու Միութեան «Մարտիրոս Սարեան» մրցանակին: Այդ մրցանակին յանձնումի արարողութիւնը տեղի ունեցած է Սեպտեմբեր 8-ին, Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէին մէջ: Խօսք առած են Սփիւռքի Կոմիտէի նախագահ Կ. Դալլաքեան, արուեստաբան Վահան Յարութիւնեան, Խորհրդային Գեղարուեստից Ակադեմիայի անդամ՝ Գրիգոր Խանջեան:

Ռ. Ժերանեան իր խօսքին մէջ մասնաւորապէս շեշտած է. – «Ֆրանսա – Խորհրդային Միութիւն ընկերութեան համար լիթօկրաֆի մը պատրաստեցի՝ «Երկրաշարժը Լենինականի մէջ», որուն վաճառքէն գոյացած գումարը յատկացուած է երկրաշարժի ֆոնտին՝ Լենինականի մէջ մանուկներու հիւանդանոց կառուցանելու համար: Նաեւ երկու լաւագոյն աշխատանքներովս մասնակցած եմ մեր մեծ եւ ազնիւ հայրենակից՝ Շառլ Ազնաւուրի նախաձեռնութեամբ Փարիզ տեղի ունեցած աճուրդին»:

**

ՁՈՒԻՑԵՐԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

«Զուիցերիոյ բողոքական փոխօգնութիւն» կազմակերպութիւնը Հայաստանի երկրաշարժի գօտիներուն ցոյց տուած իր առաջին ամփոփիչ տուեալները հրապարակած է Երեւանի մէջ: Հանդամանօրէն գրեթէ հինգ միլիոն զուիցերական ֆրանքի կէսէն աւելին յատկացուեր է աղէտեալ շրջաններու քանդուած շէնքերու վերականգնման ծրագրերու իրագործման: Այդ միջոցներով շինուեր է ատաղձագործական արտադրութիւն մը, դրամին զգալի մէկ մասը ներդրուած է նախաշէն տուներու համար պատուհաններու ու դռներու շրջանակներ պատրաստող ձեռնարկութեան շինարարութեան մէջ, Զուիցերիոյ միւս կրօնական կազմակերպութիւններուն հետ «բողոքական փոխօգնութիւն»ը կը մասնակցի նաեւ հարիւր բնակելի տուներու, մանկապարտէզի եւ ծննդատունի մը շինարարութեան:

**

ԲԱՐԵՍԻՐԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Մոսկուայի «Պալշոյ» թատրոնին մէջ տեղի ունեցած Օփերայի համաշխարհային աստղերու մասնակցութեամբ բարեսիրական մեծ համերգէն գոյացած գումարը կը յատկացուի երկրաշարժի աղէտեալներու ֆոնտին: Մարք Էրմլէրի ղեկավարած սէնֆոնիք նուագախումբին հետ, խորհրդային եւ արտասահմանեան արուեստագէտներու շարքին ելոյթ ունեցած է նաեւ Համպուրկի օփերայի մենակատար՝ Լուիզա Պօղոսյեան: Երգչուհին մեծ վարպետութեամբ կատարած է մեներգներ Վերտիի «Այտա» եւ «Դիմակաւոր պարահանդէսը» օփերաներէն: Համերգը հաղորդուած է խորհրդային ձայնասփիւռով, այնպէս որ զայն ունկնդրած են նաեւ Հայաստանի երաժշտասէրները:

Լուիզա Պօղոսյեան վերջերս նման համերգաշարի մը մասնակցած էր Արեւմտեան – Գերմանիոյ Վիզպատէն քաղաքին մէջ:

«ՄԻ՞ԹԷ ԱՅՍ ԱՆԳԱՄ ԷԼ»

Հայաստանեան մամուլին կանոնաւոր հետեւող մը կրնայ այն տպաւորութիւնը ունենալ թէ Ղարաբաղի հարցին մասին դժուար է լսելիք նոր բան գտնել, առանց քաղաքական անդրադոյն զարգացումներու: Այդ չարչրկուած հողամասին պատմութիւնը, մօտիկ անցեալը, բնակչութեան տառապանքը քանի՜ քանի յօդուածներու նիւթ դարձան: Վերջերս յաճախադէպ նիւթ կ'ըլլային կեդրոնական իշխանութեան ճգճգելու քաղաքականութիւնը ու Ազրպէջանցիներու դրդութեան, խժդժութեան նորանոր արարքները:

Այս բոլորէն տարբեր չէ մեկնակէտը կամ «ներշնչողը» Բագրատ Ուլուբաբեանի «Մի՞թէ այս անգամ էլ» յօդուածին, որ հրատարակուած է «Խորհրդային Հայաստան»ի Օգոստոս 27-ի թիւին մէջ: Տարբեր չէ մեկնակէտը, սակայն տարբեր է եզրայանգումը:

Այս նիւթին վերաբերեալ գրութիւնները ընդհանրապէս անդրադառնալէ ետք պատմական անցքերու, կը շեշտէին կատարուած անիրաւութիւնը, ապա զարմանք կամ դառնութիւն կ'արտայայտէին ճգճգումին, Ազրպէջանի թիկունք կանգնելու երեւոյթներուն դէմ: Բ. Ուլուբաբեան եւս գրիչը ձեռք կ'առնէ գրգռութեան նոր պարագայէ մը մղուած. տխկա Բաքուի մտաւորականներու եւ հանրութեան ներկայացուցիչներու Օգոստոս 15-ի ժողովն է (տես՝ «Յառաջ», Օգոստոս 30): Հոն ազերի ժողովուրդին կոչ կ'ըլլար միասնականութիւն ու զօրակցութիւն արտայայտելու Ղարաբաղի իրենց քոյր ու եղբայրներուն հետ որոնք իրենց պապենական հողին վրայ կ'ապրէին անարդարօրէն շրջափակուած: Այս ու նման գլուտուոր դարձուածքներով հարուստ կոչը Բագրատ Ուլուբաբեանը եւս կը նստեցնէ իր գրասեղանին առջեւ: Կը դատապարտէ գրացիին հայաջինջ ծրագիրները, երէկուան ու այսօրուան. կ'անդրադառնայ զինուորական հրամանատարութեան կըրաւորական կեցուածքին, մինչեւ խակ գրելով. – «եթէ ա՛յս է նրանց զինուորների դերը, եթէ նրանք այսպէ՛ս պիտի պաշտպանեն հայ ժողովրդի անվտանգութիւնն ու անդորրը, ապա լաւ այն չէ՞ հրաժարուենք կամ փրկուենք այդպիսի պաշտպանութիւնից եւ ինքներս տեսնենք մեր գլխի ճարը»:

Բ. Ուլուբաբեան այս առաջարկէն ետք կը շեշտէ պատմութենէն դաս առնելու պարտաւորութիւնը, հարց տալով, «ե՞րբ է լինելու որ մենք ազգովին, միագումար ու միակամ գնանք չար ճակատագրի դէմ եւ կանխենք նրա դաւերը»:

Յօդուածագիրը յետոյ կը յիշէ լիթուացի երեսփոխաններու պարագան որոնք օր մը լքեցին դահլիճը երբ տեսան թէ իրենց ներկայացուցած մէկ հարցը անհասկնալի կը մնայ: «Ինչո՞ւ Լիթուացիները եւ ո՛չ Հայերը» կը հարցնէ Ուլուբաբեան: Ու այս հարցումով ան կը խըտացնէ իր մօտեցումը: Յետադարձ ակնարկով մը կը դառնայ Ղարաբաղի Ազրպէջանական մարզ նկատուելու պարագաներուն, շեշտելով ազրպէջանցի ղեկավարներու սպառնալիքներուն այդ կարգադրութեան մէջ կատարած դերը: «Այս առեւտուրը յիշելիս ես միայն մի բան եմ մտածում. այն ժամանակ մեր ղեկավարները հնարաւորութի՞ւն չունէին սպառնալիք տալու» կ'ըսէ Ուլուբաբեան: Նոյն համեմատականը կ'ընէ նաեւ յետագային. 1966-ին Խորհրդային Համայնավար կուսակցութեան քաղաքական Բիւրոյին Օգոստոս 8-ի որոշումով, Հայաստանի ու Ազրպէջանի ղեկավարներուն Ղարաբաղի մարզը Հայաստանի վերադարձնելու մասին առաջարկութիւն ներկայացնելու յանձնարարութիւն կ'ըլլայ. բան մը որ որոշ տրամադրութիւն կը մատնէ սխալը սրբագրելու: Հոն եւս ծանր կը կշռէ Ախունդով – Ալիխանով – Իսկենդերով եռուսմնին սպառնալիքը՝ թէ ազրպէջանական կառավարութիւնը կը հրաժարի...: Ու շահողը կրկին անոնք կ'ըլլան, իսկ Ուլուբաբեան կ'ունենայ նոյն մտածումները. «գուցէ մե՞նք էլ ունենք հրաժարական տալու, զոհաբերութեան, մանաւանդ ինքնազոհութեան պատրաստ ղեկավարութիւն»:

Ու այսօր, «ծանրագոյն փորձութեան այս օրերին, երբ մեր արդար ու սրբազան դատին հակառակորդները, չբաւարարուելով Ասկերանի ու Սումգայիթի, Բաքուի ու Կիրովաբադի, Խոջալուի ու Շուշուայ չարագործութիւններով, հրէշաւոր նոր աղէտ են նախապատրաստում ամբողջ հայ ժողովրդի դէմ» Ուլուբաբեան անգամ մը եւս նոյն մտածումներով կը տանջուի. հապա՞ մենք:

Յօդուածին խրախուսութեան քով ուրախացնող այլ կէտ մըն է այն որ անոր հեղինակը չի յուսահատիր ու կը յուսայ որ «այս անգամ կը տեսնենք մեր Հայաստանի ղեկավարութեան, նրա առաջին դէմքերի եւ խորհրդային ժողովրդական հայ դեպուտատների ջոկատի այն երազելի խրոխտ քայլը, որը մեր համաժողովրդական տառապանքի անտարբեր դիտողներին կը ստիպի ցնցուել եւ գործի ձեռնարկել»:

Յուսանք ու սպասենք:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ԱԶՆԻՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

1988 Փետրուար 1-էն ի վեր, «Յառաջ»ի վարչութիւնը ջանք չխնայեց անփոփոխ պահելու համար իր բաժանորդագրութեան սակը, հակառակ իր կրած տեւական յաւելումներուն:

Այլեւս բացարձակ անկարելիութեան մէջ ենք շարունակելու նոյն ձեւով:

Հոկտեմբեր 1-էն թղթատարը նոր յաւելում մը որոշած է, այս անգամ 17,6%-ի (մինչեւ 70 կրամ կշռող օրաթերթերու) ինչ որ 60,6%-ի կը բերէ այս վերջին 3 տարիներու յաւելումները: Ասոր կողքին, բոլոր մարզերու մէջ կրած ենք զգալի յաւելումներ. – Թուղթ (15%), առաքման ընկերութիւն (10%), աշխատավարձք, ընկերային տուրք, եւայլն, եւայլն:

Դեռ չենք ուզեր ծանրանալ առեւտրական ծանուցումներու չգոյութեան, հայերէն ընթերցողներու – այլեւս անխուսափելի – նուազումին եւ այն իրողութեան վրայ նաեւ որ, ինչպէս մեր ընթերցողները քաջ գիտեն «Յառաջ»ի միակ եկամուտը կ'ապահովեն բաժնեգիններն ու ծանուցումները (նաեւ, անշուշտ, բարգաւաճման եղած ինքնաբուխ նուէրները):

Ուրեմն «Յառաջ»ի բաժանորդագրութիւնը յաւելում պիտի կրէ ՆՈՅԵՄԲԵՐ ՄԷԿԷՆ: Կարենալ կանոնաւոր շարունակելու «Յառաջ»ի հրատարակութիւնը, անհրաժեշտ է նաեւ որ բաժանորդագրութիւնները վճարուին կանխիկ եւ առկախ հաշիւներն ալ անյապաղ փակուին:

Շնորհակալութիւն
Վարչութիւն
«ՅԱՌԱՋ»ի

ԴԵՌ ԵՐԷԿ ԷՐ...

Անմոռանալի ընկերոջս՝

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

Յիշատակին

Մի հարցնէք, թէ Առձեռնի սահմանումով յերէկն, երէկին, երեկն իմաստո՞վ է, որ մեր գրչին կը հպի բառը: Որովհետեւ, մտածումը կ՚երթայ, կը տարածուի ու կը կեդրոնանայ բեւեռաձեւ [illegible] մը վրայ, որ այս պարագային կ՚ուզէ կոչուիլ ժամանակաշրջան եւ միջավայր: Այս երէկի շրջանակին մէջ է, որ իր հաստատուն հասակը կը ցցէ մեր Նուպարը, քիչերու շարքին, – խօսքը անոնց մասին է, որոնց լոյսի տարիները բոցավառ բռնկումներ դարձան՝ ճամբայ ելլող – փնտռող Նորերուն համար—:

Ժամանակն ու միջավայրը, այն որ մենք տեսանք եւ ապրեցանք, դեռ կը պահանջէին խօսքը առանց գործի մեռեալ տառ դարձնող հաստատակամ նկարագիրներու տէր հաւատաւորներ: Աւելին, զգայնութիւններ՝ ծայրայեղ տագնապներու հաղորդ, անկեղծ խառնուածքներ՝ խորունկ ապրումներու տարասովոր, ժողովրդասիրութիւնը եւ անկէ բխող [illegible] եռուն ու տիրական լարերով արտայայտողներ: Վերջապէս՝ մարդիկ, որոնց համար գլխատառ մատնանշելի գաղափարը կը նշանակէր անպայման զոհաբերութիւն, անվհատ, անխոնջ աշխատանք:

Ունինք այն խոր համոզումը (սփոփանք միաժամանակ մեր կսկծահար սրտին համար) թէ ան ապրեցաւ կեանքը իր լման, ամբողջական վայելքովը, քանի նուիրումի տենդը, խելացնոր աստիճանով, գիտակցական եւ ենթագիտակցական մղումներով, յաջողեցաւ զայն դարձնել ապրում, տալ լրիւ իմաստովը:

Այո՛, տենդոտ ապրումի հեւքը պէտք է փնտռել մեր ողբացեալ ընկերոջ իւրաքանչիւր քայլին մէջ, անկասկած: Որովհետեւ, առանց այս սահմանումին, անհասկնալի կը դառնան գլխաւոր երեսակները անոր սրտին եւ մտքին: Որովհետեւ, եղաւ ժամանակ մը, որ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդ ըսել, կը նշանակէր Նուպար ըսել, այնքան որ շաղախուած էր այդ շարժումին հետ: Ոստայնի մը առանցքը, իբրեւ կազմակերպիչ ուժ, մղում տուող ազդակ, խորհրդատու, ուղղութիւն ցոյց տուող մտածողին հետ եւ [illegible] նաեւ ջերմացնող սիրտ:

Եղաւ ու մնաց ղեկավար, ընկեր բառին կցելով միաժամանակ տաք սրտահաղորդ ըմբռնումը:

Այս իրողութեան հաստատումներու շարքին՝ Նոր Սերունդի օգտատեւան բանակումները վկայ, երբ անոր շուքն իսկ դերակատար առաքելութեան մը կոչումին հրաւէրը կը կարդար: Նոյնիսկ մտերմիկ պահերուն իսկ չէր սիրեր խօսիլ անցեալ – կատարեալ օրերու մասին: Դժուար եղաւ մեզի կենսագրականի նիւթ հայթայթող տողեր քաղել իր ապրած տարիներէն, այնքան որ ան կլանուած էր ազգային հաւաքականութեան [illegible]: Անոր միակ մտասեւեռումը՝ առինքնող եւ խանդոտ, մեր այժմու ներկայ եւ մեր ապագայի կնճռոտ, այլ յուսատու տեսլականը ունեցաւ իբրեւ կիզակէտ:

Այս հաստատեցինք, երբ երկար տարիներ շարունակ եւ անընդմէջ տեղանց կողքին էինք Կեդրոնական Կոմիտէի մէջ: Եւ ինչ խօսք, որ հոն եւս անոր դէմքը մնաց պայծառ ու տիրական՝ մտածումի շիթերով եւ սրտի զգայնութիւններով լեցուն:

Մեր Նուպարին խորանը տասնեակ, չըսելու համար գլխաւորապէս, եղաւ «Յառաջ»ն ու Մշակոյթի Տունը, խմբագրատուն ակումբ շրջանակներուն մէջ գտնելով իր ներքին աշխարհը, տաք միթթումին նպաստող բեւեռացումին ալլաքը: Անոնց մէջ էր, որ անոր hոգին կը կշտանար, տառապանքին բաժինը ձգելով փարիզեան Սանթիէի քմայքին...

Հոգեկից կապով սա տողերուն կը հանդիպինք կարդալով անոր մէկ խմբագրականը, 1963, Ս. Զաւարեանի մահուան 50-ամեակին առթիւ, Նոր Սերունդի պաշտօնաթերթ Հայաստանի մէջ, Կեդրոնական Կոմիտէի որոշումով շաբաթաթերթ այդ ժամանակ, եւ ան՝ խմբագիր թերթին ֆրանսերէնի բաժնին. (Հայերէնինը ինծի էր վստահուած):

Quel aurait été le destin du parti Dachnagtzoutioun si ses fondateurs n'avaient été aussi intègres et si un Simon Zavarian n'était devenu par le don total de sa personne, les sacrifices consentis, ce «Saint Laïc» comme l'avaient surnommé ses camarades.

Dans les forces morales et spirituelles, dans l'abnégation et l'honnêteté des Zavarian furent puisées les vertus qui firent que le Dachnagtzoutioun devint le parti du peuple arménien.

. .

Zavarian, exemple à méditer par ceux qui se plaisent à stagner et croupir dans les eaux boueuses du quotidien, incapables de s'élever, d'élever leur esprit vers un idéal.

Zavarian exemple à méditer, surtout par tous ceux qui ont choisi de servir les conceptions politiques, qu'il a su si bien définir.

Մաքրէն տարափոխիկ, յարակից կապով, ձգտեցար փոխանցել կողքիններուդ, հեռուորդներուն, ժամանակաշրջանի եւ միջավայրի մը մէջ:

Ասոր հանդէպ վարակիչ ուղեւորը՝ Նուպար Նիկողոսեան:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ՇՈՒՇԻ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ)

Ներկայիս գոյութիւն ունեցող պատմական գրականութիւնը Շուշի քաղաքի հիմնադրման պատմութիւնը կը դնէ ԺԸ. դարուն սկիզբները: Այն ատեն Ղարաբաղի Հայերուն ինքնապաշտպանութիւնը վերածուած էր ազգային – ազատագրական լայն շարժումի, որուն վերջնական նպատակն էր Ռուսաստանի օգնութեամբ թօթափել Պարսից եւ թրքական լուծը: Երկրամասին մէջ մէկը միւսին ետեւէն սկսան ստեղծուիլ ամրացուած ռազմական ճամբարներ – սղնախներ: Ճիշդ այդ տարիներուն (1719 – 1724) հայ հարիւրապետ Աւան ներկայիս Շուշի քաղաքի տեղը սղնախ (ամրոց) մը կառուցանեց: 1724 – 1726 թուականներուն այստեղ տրուած՝ Ռուսաստանի արտաքին քաղաքականութեան արխիւը պահուող փաստաթուղթերուն մէջ այդ ամրոցը կը կոչուի Շոշ կամ Շոշուայ ղալա:

Շուշիի սղնախի հիմնադրման եւ կառուցապատման մասին նշուած է նաեւ ռուս զօրավար Մատիւշկինի ռուսական արքունիքին յղած 1725 Դեկտեմբեր 19-ի նամակին մէջ: Ան կը գրէ որ՝ «Հարիւրապետ Իվան, անսալով Ղարաբաղի բնակչութեան խնդրանքներուն, 10 հազարի հասնող իր մարդոցմով Գիլան չերթար: Ան սղնախ կը մնայ եւ ամրոցը կը կառուցանէ»:

Ռուս զօրավար Ա. Սուվորովի «Կովկասեան յուշեր»ուն մէջ հետաքրքրական տեղեկութիւններ կան ԺԸ. դարու 20-ական թուականներուն Ղարաբաղի մէջ ծաւալած ազգային – ազատագրական շարժման մասին. – «...Մելիք Շահնազար կրնայ հաւաքել հազար հոգիէ կազմուած զօրք: Իր հայրենիքին այս դաւաճանը կանչեց Փանահ Խանը..., անոր տուաւ Շուշի ղալա անառիկ ամրոցը եւ իր սղնախով անոր հպատակեցաւ» (Խորհրդային Գիտութեանց Ակադեմիայի դիւան): Այս ամէնը կը հերքէ Ադրբէջանի հետազօտողներուն մէջ տարածուած այն առասպելը, թէ իբր Շուշի քաղաքին հիմնադիրը Փանահ Խանն է:

Շուշիի ամրոցը կը գտնուէր Ղարաբաղի հինգ հայ մելիքներէն մէկուն՝ Մելիք Շահնազարի հողատարածքին վրայ: 1752-ին երկրամասի միւս մելիքներուն հետ երկպառակութեան պատճառով Մելիք Շահնազար դաշինք կնքեց քոչուոր թուրք ցեղերէն մէկուն առաջնորդ Փանահ – Ալիի հետ: Անոր յանձնուեցաւ Շուշի սղնախը:

Շուշիի խաներու իշխանութիւնը աւարտեցաւ 1805-ին ռուսական զօրքերու խումբին Շուշիի բերդին առումով: Շուշին դարձաւ ռուսական զօրքերու կեդրոնական ամրոցը, եւ այստեղ նախկին աւերակներուն վրայ բարձրացաւ գրեթէ նոր բերդ մը:

Ղարաբաղի խանութեան Ռուսաստանին միացումէն յետոյ Շուշին սկսաւ զարգանալ բոլոր ուղղութիւններով: Կը զարգանար արհեստը: Շուշիի հայ վաճառականները սերտ կապեր ունէին Մոսկուայի, Պետերբուրգի եւ Եւրոպայի քաղաքներու հետ:

1846-ին Շուշին ստացաւ նահանգային քաղաքի կարգավիճակ: 1855-ին քաղաքին բնակչութիւնը կը կազմէր 15.194 անձ, որոնցմէ Հայերը՝ 7761, Թաթարները՝ 7391, Ռուսերը՝ 42 հոգի:

ԺԹ. դարու կէսերուն Շուշին մշակութային կարեւոր կեդրոն կը դառնայ: Առաջին հայկական դպրոցը բացուեցաւ 1827-ին: Անկէ յետոյ բացուեցան Հայոց Թեմական դպրոցը (1838), քաղաքային դպրոցը (1875), ռէալական ուսումնարանը (1881), Մարիամեան թագաւորական օրիորդաց ուսումնարանը (1894), ադրբէջանական դպրոց (1896): Բացի այդ, քաղաքին մէջ հինգ հայկական դպրոց կը գործէր տղոց համար:

ԺԹ. դարուն աւարտին Շուշիի մէջ կը գործէին հինգ եկեղեցի եւ երկու մզկիթ: 1886-ին կառուցուած է Ղազանչեցոց Եկեղեցին:

Շուշիի մէջ առաջին գիրքը հրատարակուեցաւ 1828-ին՝ հայերէն լեզուով: Քաղաքի տպարաններուն մէջ մինչեւ 1920 լոյս տեսան հայերէն 150 անուն գիրք ու գրքոյկ: Կը տպագրուէին 22 անուն թերթ եւ ամսագիր, որոնցմէ քանիը հայերէն եւ երկուքը ռուսերէն լեզուներով: «Հայոց աշխարհ» առաջին պարբերական հրատարակութիւնը լոյս տեսաւ 1874-ին:

Ա. համաշխարհային պատերազմէն առաջ Շուշիի բնակչութիւնը 42.130 էր, որու 22 հազարը (52.2%) Հայեր էին, 18.800-ը՝ Թաթարներ (44.7%), 1200-ը՝ Ռուսեր (2.8%):

Ղարաբաղի մէջ խորհրդային իշխանութեան հաստատման նախօրեակին Շուշին նորէն արիւնահեղ կոտորածի թատերաբեմ դարձաւ: 1920 Մարտ 22-էն 23 լուսնալիք գիշերը մուսաւաթական աւազակախմբերը զօրավար Խոսրով – Բէկ Սուլթանովի գլխաւորութեամբ սկսան Հայերու զանգուածային կոտորածը: Ամբողջ Հայոց թաղը մոխիրի վերածուեցաւ (7 հազար տուն): Շուրջ 20 հազար հոգի սպաննուեցաւ ու այրեցաւ:

Մինչեւ 1920ական թուականներու վերջերը Շուշիի բնակչութիւնը նուազեցաւ ու հասաւ 3 հազար հոգիի: 1950-ական թուականներէն սկսեալ, աստիճանաբար այստեղ սկսաւ հայ բնակչութեան ներհոսքը: Նախկին աւերակներու տեղ նոր շէնքեր կը կառուցանուէին: Բայց Շուշիի մէջ ամուր կերպով հաստատուեցան Ադրբէջանցիները, Հայերու մասին ամէնաչնչին յիշատակումը կը պատժուէր: Մնացեալ նախա-խորհրդային տուները վերականգնուեցան մահմեդական ոճով: Ներկայիս Շուշի քաղաքին մէջ ոչ մէկ Հայ կայ:

Եւ այսպէս, Հայերու կառուցանած քաղաքը այսօր ըստ էութեան դարձած է ամենայետադիմական հակահայկական ուժերու պատուարը:

«ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂ»

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ԿԻՆԱՅՏԸՆ»Ի ԹՂԹԱԿԻՑԸ ԱԴՐԲԵՋԱՆ ԳԱՑԵՐ Է ՈՒ ԻՆՉԵ՛Ր, ԻՆՉԵ՛Ր ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

«Կինայտըն»ի թղթակիցը ինչե՛ր տեսեր է Ադրբեջան: Անհաւատալի ... բայց իրաւ: Տուած բոլոր «զգայացունց» լուրերուն, ամէնէն նշանաւորն այն է որ՝ «Հայերը իրենց ազդեցութեան տակ առած են Կորբաչովը» ... Երա՛նի մեզի եւ մտածել թէ եթէ «մեր ազդեցութեան տակ առնելով Կորբաչովը» հո՛ս հասանք, ալ ո՞ւր պիտի հասնէինք արդեօք եթէ այդպէս չըլլար...: Աւելի խորհրդածութիւն՝ աւելորդ է...:

«Կինայտըն»ի թղթակից Արտան Ջէնթիւրք Ադրբեջան երթալով քննած է Ղարաբաղի հարցի կապակցութեամբ ստեղծուած կացութիւնը եւ հետեւեալը կը գրէ իր թերթին մէջ:

Մինչ Հայերը Ղարաբաղը Հայաստանի կցելու համար իրենց աշխատանքը կը յառաջացնեն, եւ մինչ Ադրբէջանցի Թուրքերն ալ կը պոռան որ «Ոեւէ մէկու տալիք ափ մը հող չունինք», Կրեմլին պահանջը զգաց միջամտելու եւ ծանր հրասայլերով օժտուած բանակային ուժեր հաւաքել սկսաւ խռովեալ վայրերու մէջ:

Ադրբէջանցի Թուրքերը, յիշեցնելով թէ Հայերը Կրեմլինէն երես կ՚առնեն եւ նաեւ կը վայելեն Ֆրանսայի ու Ամերիկայի լայն օժանդակութիւնը, ոտքի կանգնեցան պոռալով թէ «Աշխարհի նոր Պաղեստինցիները ըլլալ չեն ուզեր»:

Տրուած ըլլալով որ Ադրբէջանի Համայնավար կուսակցութիւնը շօշափելի գործ մը չէ կրցած տեսնել, Ադրբէջանցիները «Ժողովրդական ճակատ» մը կազմեցին եւ ի փոխարէն Հայերուն, որոնք Ազգային ճակատ մը կազմելով անկախ վարչութիւն մը հիմնած էին, սկսան զօրակոչի ենթարկել իրենց երիտասարդները եւ խորհրդային բանակէն անկախ, տարբեր բանակ մը կազմել: Այդ բանակին մէկ մասը արդէն իսկ սկսած է գրաւել Լեռնային Ղարաբաղ:

Ադրբէջանի ամէն կողմը երիտասարդները կամաւոր կերպով կ՚արձանագրուին զինուորական ցուցակներու, որոնք «Տէսթէ» կը կոչուին: Երբ նախընթաց օր Ղարաբաղի մէջ Հայերը Ադրբէջանցի մը սպաննեցին, կացութիւնը պայթելու աստիճան ձգտուեցաւ երկու ժողովուրդներու միջեւ:

**

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐՍՏԻՆ ԿԸ ԳՐՈՒԻ

Այն իրողութիւնը թէ Հայերը ուժեղ լոպի մը ունին Մոսկուայի մէջ եւ թէ կեդրոնական մամուլն ալ իրենց ի նպաստ կը գործածեն, նաեւ այն պարագան, թէ Հայերը իրենց ազդեցութեան տակ առած են Կորբաչովը, եւ այս բոլորէն դուրս, ամերիկեան Գոնկրէսն ալ, հայկական լոպիին ազդեցութեան տակ մնալով, որոշում մը տուած է, թէ Լեռնային Ղարաբաղը պէտք է կցուի Հայաստանի, այս բոլորը տեղի տուած են ադրբէջանցի Թուրքերուն բուռն հակազդեցութեան:

Ադրբէջանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխաններէն՝ Իլչին Իլիասոֆ «Կինայտըն»ի ըրաւ հետեւեալ յայտարարութիւնը. –

«Հայերը մեծ արագութեամբ կը զինուին: Խորհրդային իշխանութիւնը կը նախընտրէ անտես առնել այս սպառազինումը, որ ուղղեալ է միայն Ադրբէջանցիներու: Հայերը, կը գործածեն, բացի խորհրդային բանակէն առնուած զէնքերէ, նաեւ ֆրանսական, իսրայէլեան եւ ամերիկեան զէնքեր: Զենք կրնար այս կացութիւնը փաստող վաւերաթուղթեր ցոյց տալ, որովհետեւ ձեռք անցած այդ զէնքերուն մասին տեղեկագրութիւնները կը պահուին խորհրդային լրագրողներուն կողմէ»:

**

ՀԱՅԵՐԸ Ի՞ՆՉՊԷՍ ԶԻՆՈՒԵՑԱՆ

Ադրբէջանի Ժողովրդական Ճակատի պատասխանատուներէն Զիա Բունիաթով հետեւեալը ըսաւ. –

«Երկրաշարժի ընթացքին, մասնաւորաբար Ամերիկայի ու Ֆրանսայի մէջ ապրող Հայերը մեծ արշաւ մը ձեռնարկեցին իրենց ցեղակիցներուն օժանդակելու պատճառաբանութեամբ: Այդ շրջանին Ամերիկա, Ֆրանսա, Լիբանան եւ Իսրայէլէն ժամանող օժանդակութեան սաւառնակներուն մէջ կէս սնունդէն ու դեղորայք կար, կէս մըն ալ զէնք: Այս զէնքերը, առանց որեւէ հակակշռի ենթարկուելու, Հայերու ձեռքը անցան եւ այսօր անոնք կը գործածուին Թուրքերու դէմ: Կրեմլինի քաղաքականութիւնն է «բաժանէ եւ տիրապետէ» սկզբունքը: Բայց Կրեմլին չկրցաւ մտածել թէ այս ձգտումը կրնար շահագործուիլ Ամերիկայի ու Ֆրանսայի կողմէ: Սա պահուս Հայաստանը ոչ թէ Համայնավար, այլ Դաշնակ կուսակցութեան տիրապետութեան տակ կը գտնուի: Հայ ազգայնական-

...նըը, Ամերիկայէ ու Ֆրանսայէ իրենց ապահոված զէնքերով, օգտուելով նաեւ Կրեմլինի անկայուն քաղաքականութենէն, յարձակում մը ձեռնարկած են Թուրքերու դէմ: Ազրպէյճանի Ժողովրդական Ճակատը, եթէ պէտք ըլլայ, զէնքով պիտի փոխադարձէ այս յարձակումին: Միւս կողմէ Ազրպէյճանի Համայնավար պարբերաթերթի տնօրէն՝ Քեամուրան Թահիրով սապէս կ'արտայայտուի. –

«Հայկական Դաշնակ հրոսախումբերը ամբողջովին փակած են այն ճամբաները որոնք Ազրպէյճանը կը կապեն Թուրքիոյ սահմաններուն մօտ գտնուող Նախիջեւանին: Միայն օդային ճամբով է որ կրնանք անցնիլ եւ այլ իրեղէն ղրկել հոն: Արդուշ Փաշայեան անուն Հայ մարտիկ մը, որ կ'ուզէր Նախիջեւան տանող երկաթուղին օդը հանել, մեռաւ ռումբին կանխահաս պայթումին հետեւանքով: Այս դէպքը ցոյց տուաւ որ Հայերը ինչպիսի դիտաւորութիւններ ունին մեր դատութեան դէմ: Ազրպէյճանի Թուրք ժողովուրդը այս հանգրուանին վրայ Թուրքիոյ բարոյական օժանդակութեան պէտք ունի: Թուրքիա այս նիւթին շուրջ պէտք է զգայուն ըլլայ: Հայկական թերթերը ամէն օր «Մէկ կողմէ Թուրքիա, միւս կողմէ Ազրպէյճան, մէջտեղը կը խեղդուինք» կը գրեն: Իրենց նպատակն է բոլոր Թուրք Հանրապետութիւններէն հող փրցնել եւ Սեւ ծովէն մինչեւ Կասպից ծով, Մեծն Հայաստան մը հիմնել: Մենք ասիկա կանխելու ուժ ունինք»:

**

ՀԱՅԵՐՈՒ ԴԷՄ ԱՄՊԱՐԿՕ

Այսօր մէկ միլիոն հոգիի մասնակցութեամբ ցոյց պիտի կատարուի Բաքուի մէջ: Համայնավար կուսակցութիւնը եւ խորհրդային բանակը խոստացած չմիջամտել այս ցոյցին: Բայց խորհրդային բանակը նոր համախմբումներ կ'ընէ շրջաններուն մէջ: Այս համախմբումին նպատակն է արգելք ըլլալ այն պայթումին, որ ամէն վայրկեան կրնայ պատահիլ Հայերու ու Ազրպէյճանցիներու միջեւ:

Բաքուի մէջ կառավարութիւնը համալսարանները մէկ ամիս փակեց որպէսզի երիտասարդներուն Բաքու գալուն արգելք հանդիսանայ: Հակառակ ատոր երիտասարդները խումբ առ խումբ Բաքու կուգան: Կարգ մը երիտասարդներ, զինուելէ ետք, Ղարաբաղ գացին: Արդարեւ այդ շրջանին մէջ հիմնուած «Ազրպէյճանի Թուրքերու Միլիսային Կազմակերպութիւնը», Գարաչօլլու քաղաքին մէջ դերի վերցուց 7 Հայ միլիթաններ, որոնք Ազրպէյճանցիներու վրայ յարձակած էին: Ասոնք այժմ Ժողովրդական Ճակատին ձեռքը կը գտնուին:

Կը հաղորդուի թէ Լեռնային Ղարաբաղի մէջ հայ – ազրպէյճանցի բախումները կը շարունակուին:

«ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ» ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՍԷՐ ԳԻՐՔԸ

«Նոր Գրականութիւն» (Ն. Գ.) իմացական – գրական շարժումի երրորդ բանաստեղծական հաւաքածոն («Սէր») լոյս տեսաւ 1989-ի սկիզբը եւ ձօնուած է Դեկտեմբեր 7-ի Հայաստանի երկրաշարժի զոհերուն, «Վերաշինութեան մէկ բուռ շաղախի տեղ, որբի մը արցունքին դրոշմուած՝ այրած համբոյրին տեղ (...) մեծ ծամող անծայրածիր մոխրագոյնին մէջ, ահա՛ գոյներ ընծայ անոնց՝ որոնք արմատախիլ՝ կը մնին սատո՛ւկ, երազահատ՝ կ'ընկճուի դարձեա՛լ, ազէտեալ՝ կը վերածնին խակոյն»:

«Նոր Գրականութեան» առաջին հրատարակութիւնը լոյս տեսած էր 1984-ին եւ կը կրէր «Հրազդան, Միհր, Սեւակ» ստորագրութիւնը: Փորձառական բանաստեղծութեան եւ արձակ կտորներու կողքին, հատորը կը պարունակէր նաեւ ազդ մը (մանիֆեստ) որ կը յայտարարէր Նոր Գրականութեան ստեղծումը եւ կը բացատրէր շարժումի մտայնութիւնն ու առաջադրանքները: Նոր Գրականութեան երկրորդ հրատարակութիւնն էր վաղամեռիկ բանաստեղծ՝ Պետիկ Հէրկէլեանի յիշատակին նուիրուած գրքոյկ մը, լոյս տեսած 1987-ին. այս երկրորդ հատորով արդէն, Նոր Գրականութիւնը կը ներկայանար փունջ մը նոր անդամներով:

Այս նոր գիրքը անուանուած է «Սէր» «այն բոլորին համար որ մեր երակներուն մէջ լոյս կը դնէ»: Գրքի թեման կ'արտայայտէ կարմիր կողքին վրայ երկարող Հրազդան Զէյթլեանի գծագրութիւնը:

Նոր Գրականութեան երկրորդ ազդը կ'առաջնորդէ գիրքը եւ կը բացայայտէ Նոր Գրականութեան գաղափարաբանութիւնը: Այս նոր հանդանակը կը շեշտէ, թէ Նոր Գրականութիւնը նախ եւ առաջ բողոքի պոռթկում է՝ «Հայաստանի մէջ եւ Սփիւռքի տարածքին մեռելաթաղին դէմ, «Հայ Մշակոյթի» գիր մը՝ վէրքը ծածկող թարախով»: Նոր Գրականութիւնը ամէնուրեք կը ցցուի պահպանողականութեան դէմ, անդրջողութեամբ. դէմ՝ «չփնտռ, զպուած, սափրուած գրականութեան». դէմ՝ «հաստատուածներուն, յարդուած կանոնմարդոց, (...) պատուիրաններուն, հողիներու սեւկած եւ վախկոտ միջնադարին»:

Նոր Գրականութեան պահպանողականութեան դէմ ըմբոստացումը ոճականօրէն կը թարգմանուի սփիւռքեան ներկայի սեւեռումով. «մեր խօսքը կաղմուեցաւ, շնչեց ու աճեցաւ ներկային մէջ, ճիշդ այնպէս ինչպէս մենք կ'ապրինք քաղաքներու քաղցկեղ ապականութեան մէջ, անէծքով եւ մերժումով: Ա՛յս մերժումն է որ մեր խօսքը դարձաւ եւ որ մեր ծայրայեղ իրապաշտութիւնը եւ յստակութիւնը կը շեշտէ այսօր:

Նոր Գրականութեան լեզուն կը պղղարերէ՝ «թէկուզ ինքնաքանդ գրութիւններ, բայց միշտ ցանուցիր, մեր ժողովուրդի ճակատագրէն անանոք, անոր քրտինքին, անոր տեսիլներուն համար ճամբայ եղած»:

Սփիւռքը Նոր Գրականութեան համար միատեսակ եւ միաձոյլ միջավայր մը չի ներկայացներ: Այս բազմազան, հակադիր սփիւռքեան կացութիւնն է որ Նոր գրականութիւնը կը դարձնէ «Փշրուած հայելին մեզ օղակող Սփիւռքին, մեր հաւատալիքներու տարողման, եւ բառ, գիր չարահիւսք՝ եղան արձանագրութիւնը այս վտանգաւոր թրթռացումներուն: Տարտղնեցինք անքանդ, «deconstruction»ով, չվախցանք զառանցանքէն իսկ որ կը ծնէր այդքան» ճնշումէ, եղանք երազի յանկարծափոխ լեզու. – կարճ՝ այն ինչ որ է մեր ներսիդին՝ ա՛յդ արտաբերեցինք եւ սեռայնօրէն ընագրի ամէնէն թէժ կողմերէն այժմ նորէն քայլ կ'առնենք դէպի տեսնուած եւ անտես վայրեր»:

Հայ լեզուի հզօրացումը, հարստացումն ու վերընձիւղումը կը մնայ Նոր գրականութեան ոճի հիմնական յատկանիշը. «լեզուն՝ իջած ենք անոր կորիզը մինչեւ, միջուկը (...), խօսքի քօղը վերերով պեղուած կամ անպեղ գրականութեան անհատնում հորիզոններուն վրայ»: Հայ լեզուի հարստացման ու հզօրացման այս հրամայականը՝ կը մղէ Նոր Գրականութիւնը լեզուական փնտռտուքներու եւ փորձարկութիւններու, որոնք կ'արդարանան սփիւռքեան եւ Հայաստանի ներկայ մշակոյթի լեզուական «աւշաքամուժի, կորուսումի» վիճակի մերժումով: Զուտ լեզուական փորձարկութեան – բառային նորարարութեանց եւ ոճային բարդ ձեւերու գործածութեանց առընչութեամբ, Նոր Գրականութեան երկրորդ հանդանակը կը յայտարարէ. – «Մենք չուզեցինք ստեղծել «Նոր Գրականութիւն» նորոյթին համար կամ նորաղոյն ըլլալու յաւակնութեան համար, այլ պարզապէս մշտատեւ նորոգման մղուելու յամառութեամբ: Իսկ ան որ «շատ մերձն» տեսաւ մեր թուխը՝ սփիւռքեան եւ Հայաստանի երկու հազար եօթը հարիւր յիսուն թիւ բազմաթերքով գոհացող, յանդ – ժանդ սիրող, խմորէ խայծին հաց լռող զաճաճներ պէտք է ըլլային»:

Ազդը հետեւեալ ձեւով կը բնորոշէ Նոր Գրականութեան շարժումի անդամներուն բազմազանութիւնը. «Սէր»ը բազմաձայն պատարագում է, միանգամայն տարբեր ձեւերու եւ մէկ ոճի ստեղնաշար: Եւ ասի խառնաշփոթ չէ, այլ քանի տեսակ սանձ մէկ ափի մէջ, որու համար նեղ կուգայ միարմատութիւնը»:

Ազդը լայն տեղ կուտայ Նոր Գրականութեան ազգային եւ ազգայնական հաւատամքին եւ անգամ մը եւս կը շեշտէ Նոր Գրականութեան քաղաքական աքթ ըլլալը, Նոր գրականութեան քաղաքական միտքը՝ հայ մշակոյթի վերընձիւղման ի խնդիր: «Քալել զուգահեռ, ըՍփիւռքի չարիքէն եւ լպրծուն սահանքէն դէպի նուաճումներ, մեկնակէտ մը դէթ, գտնելով»: «Ապարէզ կայ գրութեան որ կ'երգէ յեղափոխութիւնը գիրէն դուրս (եւ գիրին մէջ)»: «Եթէ մեր զէնքը մշակոյթն է՝ զայն զարդի պէս տան պատէն չկախենք իբրեւ անցեալի թարգման եւ նեխող յուշարար (...), հայ հանճարի Փառաց Անցաւորին»:

«Լիզպոնէն եկած յեղափոխական չանթահոսքով սնանած» նոր գրականութիւնը կը նկատէ որ սփիւռքեան կացութիւնը կը սեղմէ հայկական նոր մշակոյթի վերընձիւղումը լուսանցքին մէջ: «(բայց) ահա այս լուսանցքայնութիւնն է, որ մէկ կողմէ կը նօսրացնէ մեր իրականութիւնը եւ միւս կողմէ կը խտացնէ մեր ուժը, կ'ընէ կարելի հայ ոգիի տարբեր ընթացքը, (...) իբրեւ հակայ երկաթէ ո՛չ մը (օտարացումի եւ հայ լեզուի ոկրուսումին) դիմաց: (...) հայ ոգին այս յաւելեալ արժէքն է, (...) որ նոր գրականութիւնը կը վերածէ ոգեկան զէնքի, իմացական կռուի»:

Նոր գրականութիւնը կ'ուզէ մշակոյթի նոր պոռթկումներ տեսնել հայրենիքին մէջ. «մեր ձեռքը, մեր նեարդները կ'երկարենք ըմբոստ Հայաստանի մեր գրողներուն եւ մտաւորականութեան, ծարաւի հողէն ժայթքող անոնց ծխածաններու անկեղծ, անսանձ բողոքին»: «Երեւան բաւնցքներ, երգումներ, Եռագոյնի ճչմարխար եւ ապասո՛ւմ կ'եռեւեփէ, մենք կէս քուն – կէս արթուն յօրանջ մնա՞նք – զալո՛ւմ – յո՞ երթաս չափիւռք»:

Ազդին կը յաջորդէ փունջ մը Նոր գրականութեան մասին քննական էջերու, վաղամեռիկ բանաստեղծ Պետիկ Հէրկէլեանի, թատերագիր Արա Արծրունիի, արուեստի քննադատ Մովսէս Ծիրանիի, բանաստեղծուհի Շուշիկ Տասնապետեանի եւ գրագէտ Վահէ Օշականի կողմէ:

Գրական հաւաքածոն կը պարփակէ հետեւեալ կտորներով. Սոնիա Թաշճեան կը ներկայանայ «Ցապաղում», «Սպասում», «Խրամատ», «Վաղընջական կտորներ», «19», «Նուաղ», «Անրջական» բանաստեղծութիւններով: Հեղինար Զէյթլեան՝ «Հաստ բուներով հսկայ եբեք...», «Հաւաքոյթ», «Կռիւի յաջորդ օր» արձակ կտորներով: Վահագն Գարագաշեան՝ «Հոգիի ճամբորդութեան տեսիլքները», «Ուշացած պայթումներ», «Սիրոյ էթիւտ», «Փողոցին մէջ» բանաստեղծութիւններով: Սեպուհ Վահագնի՝ «Հայկական թմբուկ», «Եղանակ», «Ագուանի» բանաստեղծութիւններով: Խաչիկ Տէր – Ղուկասեան՝ «Վերջին ճիչը», «Քայքայումի մը առանձնութիւնը (ինքնակենսագրական փորձ)» արձակ էջերով: Հրազդան Զէյթլեան՝ «Սէր», «Նամակները հօրս», «Վեց քաղաք», «Պատուաստներ», «Խօսք յեղափոխականներուն», «Զարդ», «Ցաւ», «Հովէ դեռ» բանաստեղծական եւ արձակ էջերով: Սեւակ «Ապրո՛ւմ ... անդրային գոյներէն ներս», «Արջուկը» արձակ էջերով, եւ «Անէծք», «Խոստովանանք», «Լլկանք», «Անանուն», «Նէ», «Աքսորեալ» բանաստեղծութիւններով: Միհրէ՝ «Zone Phantoma», «Վտիտ փաթիլներու տակ կրկէս», «Փիրամիտ / տարբեր կարմիր», «Ագուցում / տարբեր դեղին», «5·7 ատրճանաչափ Ռուլեթը», «Գործադուլ եւ երկու Թուցիկ», «Խանձարուրիս վրայ գրուած», «Քանդակել՝ կրակի վրայ», «Սեպագիր», «Ջերմաստիճաններ եւ թաց մոխիր», «Երկու ծէս աչքերուդ համար», «Պիպլոս», «Տոհմատող», «Զորորդ քայլ», «Փշածաղիկէ մը նուաճուած», «Հեռաւորութիւններ», «Պալլատ՝ կարմիր սըլաքի եւ Արիչի Ցուքերու», «2 կամուրջ», «Ըլլէօն»: Միհրէ եւ Սեւակ ստորագրած են նաեւ «Վեց քաղաք»ի (Հրազդան) գրական ներկայացում մը ի հակադրեցութիւն սփիւռքեան մամուլի մէջ տեղ գտած պահպանողական արտայայտութեանց՝ այս նախապէս տպուած գրութեան կապակցութեամբ:

Այս երրորդ հրատարակութեամբ, Նոր գրականութիւնը ինքզինք կը հաստատէ որպէս հետեւողական ճիգ մը՝ հայ լեզուի եւ մշակոյթի հզօրացման եւ վերընձիւղման ի խնդիր: Առաջին Ազդի բնորոշմամբ, «Նոր գրականութիւնը փնտրտուք է եւ անխոնջ աշխատանք՝ կարգապահութիւն: Անփշխանելական ժայթք է՝ ոսոսղական բարդ – յստակ կարգապահութեամբ»: Գրական նոր կերպերու փնտռտուքով, այս հատորը մէկ քայլ անդին կ'անցնի՝ հայ արդի գրականութեան ուղղութեան մէջ:

«ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ»

c/o H. Zeitlian
867 Bringham Ave
Los-Angeles (Ca 90049)

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ԸՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Այդ օրերուն Նշանը ոչ խանութ կ'երթայ եւ ոչ ալ ուրիշ գործի կը նայի: Մէկ գործ ունի – Ծնունդի քարդերը: Աւանդութիւն է. Սկաուտները, բազմաթիւ խումբերու բաժնուած պիտի շրջին տունէ – տուն – պարզապէս պիտի «սանտրեն» քաղաքը – եւ շնորհաւորական քարդեր ներկայացնելով, իրենց կցպուած դանձանակներուն մէջ նուէրներ հաւաքեն, ինչ որ Միութեան տարեկան պիւտճէին կարեւոր մէկ բացը կը գոցէ: Քարդին վրայ՝ օրացոյց, նկար, եւայլն, բայց եւ ատեն ալ բանաստեղծութիւն մը գրուած պէտք է ըլլայ: Ասիկա՝ ես եմ, իսկ ձեռնարկին պատասխանատուն Նշանն է: Սպայակոյտի հրամանատարի մը պէս, քաղաքին քարտէսը առջեւը, թաղէ – թաղ խումբեր կը ճշդէ, դասաւորումներ կ'ընէ, պատուէրներ կուտայ, բայց ... քարդին բանաստեղծութիւնը կը պակսի: Ահա թէ ինչու Նշանը փակած է ինծի եւ մեծարանքներով կ'ողողէ.

– Քէսպապի մը հետ ի՞նչպէս ես այսօր: Եթէ կ'ուզես Սեպիլ երթանք: Բայց ուրիշ մարդ չըլլայ, ես ու դուն, հոն կը գրես:

Նշանին խելքով, կարելի էր տեղ մը նստիլ հետը եւ տեղն ու տեղը բանաստեղծութիւն մը գրել:

– Նշա՛ն, այս բանը ապսպրանքով չըլլար, չես հասկնար:

– Եթէ ուզես կ'ըլլայ:

Օրերը կը մօտենան սակայն: Նշանին սիրալիրութիւնները ջղայնութեան կը վերածուին: Քէն կ'ընէ: Նորէն կը հաշտուի: Կը պնդէ, կը հետապնդէ: Պատահած է որ սրճարան քովս նստի եւ ըսէ.

– Մինչեւ չգրես, այստեղէն ոչ դուն կ'ելլես, ոչ ալ ես:

Այսպէս, հինգ – վեց տարի, չափուած ձեւուած «Ուխտ»եր գրած եմ Նշանին համար: Այդ միջակութիւններէն ազատագրուած է միայն մէկը, եւ դասագիրքերու մէջ անցած: Մինչեւ այսօր կ'արտասանեն հանդէսներու մէջ – «Ուխտ Արարատ»ին: Գրողը ես եմ, բայց ոչ ոք գիտէ թէ ատոնց իրական հեղինակը Նշանն է...

Անգամ մը պատահեցաւ, որ Ծնունդէն երկու շաբաթ առաջ եւ առանց ապսպրանքի, պատրաստ բան մը ունենամ:

– Այս անգամ ալ ես անակնկալ մը ընեմ Նշանին, ըսի Ցարութիւնին – երրորդութեան մեր սեղանին չորրորդ ոտքը – թող ուրախանայ:

– Խե՞նթ ես, ըսաւ Ցարութիւնը, ինչո՞ւ կրնանք փրցնել: Դուն ինծի ձգէ...

Կ'երթայ Նշանին, թէ շատ աղուոր բան մը գրած եմ – «Թուղթ առ Երեւան»ին մէկ հատուածն էր – բայց որոշած եմ «Ցուսաբեր»ին ղրկել: Ցարութիւնը սահմանած է նաեւ իմ կատարելիք դերս: Կուգայ Նշանը, Օննիկին հետ, որ տեղեակ է դաւադրութեան:

– Սա գրածդ կարդա տեսնեմ:

– Կարելի չէ, ճանըմ, ես Ծնունդին ուրիշ բան մը կը գրեմ, այս մէկը թող թերթով տպուի:

– Քեզի կարդա՛ կ'ըսեմ:

Անփոյթ, իբրեւ թէ չուզելով, կը հանեմ, կը կարդամ ու կը դնեմ գրպանս:

– Ծօ՛ խայտառակներ, կ'ըսէ Նշանը, ուզածնիդ ինչ է, այն ըսէք, այդ գրութիւնը չառած չեմ երթար:

(Շար. 11)

Այրի Տիկին Արաքսի Մուրատեան,
Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեան,
Տէր եւ Տիկին Արման Սիմոնեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Մուրատեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Ցոլակի Հաճի Սահակեան,
Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Ճիպլիկեան,
Տէր եւ Տիկին Սահակ Սահակեան եւ զաւակը,

ինչպէս նաեւ Գիզիրեան, Տակատեան, Տէր-Ստեփանեան, Փափազեան եւ Մարգարեան ընտանիքները եւ բոլոր պարագաները խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, եղբօր, հօրեղբօր, մեծ-հօրեղբօր, փեսային, քեռայրին եւ ազգականին՝

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 11-ին, 69 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 19-ին, ժամը 15.15-ին, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս Եկեղեցին, 4 Կոմիտաս փողոց, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Լեւոն եւ Անահիտ Տէր-Մինասեան 300 Ֆր.:

ՏԷՍԻՆ. – Խաչատուր Մարտիրոսեան 300 ֆրանք:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Սեպտեմբեր 18, Ցիշատակ է Մեռելոց:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի, որուն աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն Համօրէն Ննջեցելոց»:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ԸՆԴ. Հ. ԺՈՂՈՎ

Եկեղեցւոյս վարչութիւնը կը հրաւիրէ կրօնական ընկերակցութեան անդամական ընդհանուր ժողովի, Սեպտեմբեր 24, Կիրակի, ժամը՝ 15-էն սկսեալ, եկեղեցւոյս Մշակութային Տան սրահին մէջ:

ՕՐԱԿԱՐԳԸ
Ի ՄԷՋ ԱՅԼՈՑ ԿԸ ՊԱՐՈՒՆԱԿԷ.–

1. – Բացման աղօթք եւ ուղերձ Հարաւային Ֆրանսայի Հայրապետական պատուիրակի փոխանորդ եւ Մարսէյլի Հայոց Եպիսկոպոս Ցակոբ Եպիսկ. Վարդանեանի կողմէ:

2. – Ընդհանուր ժողովի դիւանի եւ քուէարկութեան յանձնախումբի կազմութիւնը:

3. – Վարչութեան երեքամեայ գործունէութեան տեղեկագրի ընթերցումը:

4. – Վարչութեան երեքամեայ գործունէութեան տնտեսական տեղեկագրի ընթերցումը,

5. – Բանաձեւային յանձնախումբի առաջարկներուն վաւերացումը:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.–

Ա. – Իւրաքանչիւր անդամ իրեն հետ պէտք է բերէ իր հրաւէրը, ղիւրացնելու համար իր մասնակցութիւնը ընդհանուր ժողովին:

Բ. – Ընդհանուր ժողովին մասնակցող անդամներուն թիւը մեծամասնութիւն չկազմելու պարագային ժողովը կէս ժամ ետքը օրինական կը համարուի ինչ որ ալ ըլլայ ներկաներուն թիւը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պր. Հրանդ Թերզեան, Տէր եւ Տիկին Փիէր Թերզեան իրենց խորին շնորհակալութիւնները ըկը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց կնոջ եւ մօր՝

ԼՈՒՍԻՆԹԱԳ ԹԵՐԶԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

Այս առթիւ, իրենց մօր յիշատակին Տէր եւ Տիկին Փիէր Թերզեան հետեւեալ նուէրները կ'ընեն. – 400 Ֆր. Առնուվիլի Վարդապետաց Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ, 400 Ֆր. «Ամարաս»ի, 400 Ֆր. Ազգատախնամին, 400 Ֆր. «Աշխարհ»ին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 400 Ֆր. «Յառաջ»ին:

Նոյն տխուր առթիւ, Տիկին Լուսինթագ Թերզեանի յիշատակին Պր. Գէորգ Ղազարեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Ամարաս»ին (ստանալ «Յառաջ»էն):

Նոյն տխուր առթիւ, կը նուիրեն. – Տիկին Ալիս Օհանեան 150 Ֆր. Դպրոցասէր վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 150 Ֆր. «Յառաջ»ին, Տէր եւ Տիկին Արման Օհանեան 150 Ֆր. Դպրոցասէր վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 150 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ
ԱԲՈՎԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիներու եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի մէջ կազմակերպած միացեալ ԱԲՈՎԵԱՆ միօրեայ հայերէն լեզուի վարժարանը իր դռները կը բանայ բոլոր անոնց առջեւ, որոնք կը փափաքին հայերէն լեզուն ու մշակոյթը սորվիլ: Դպրոցի բացման թուականն է՝ Սեպտեմբեր 20, Չորեքշաբթի օրը:

Դպրոցի հետ կապուած մանրամասնութիւնները հետեւեալներն են.–

1. – Դասընթացքները տեղի կ'ունենան ամէն Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը՝ 10 – 16.30-ի միջեւ:

2. – Դպրոց կ'ընդունուին 5 տարեկանէն սկսեալ աշակերտներ:

3. – Աշակերտները դպրոցէն ներս բաժնուած են եօթը դասարաններու մէջ ըստ իրենց տարիքին եւ կարողութեան:

4. – Դպրոցին մէջ կ'ուսուցուին հետեւեալ առարկաները.–

Ա. Հայերէն լեզու, կրօնք, հայկական երաժշտութիւն եւ պատմութիւն:

5. – Կ'ընդունուին նաեւ մեծահասակ աշակերտներ, որոնք կը փափաքին լիսէի աւարտական քննութիւններուն մասնակցիլ հայերէն լեզուէն:

6. – Դպրոց երթեւեկի համար ապահովուած են օթօքարներ, ինչպէս նաեւ ապահովուած է կէսօրուան ճաշը:

7. – Աշակերտներու արձանագրութեան համար պէտք է դիմել դպրոցի տեսչութեան հետեւեալ թիւերուն. –

Ամէն օր.–
91 – 77 – 89 – 30
Միայն Չորեքշաբթիները. –
91 – 44 – 64 – 55

ԻՍԻ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան Մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իրիկուան դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 19, Երեքշաբթի, ժամը՝ 20.30-ին:

– Չափահասներու եւ պատանիներու:

– Պաքալօրէայի քննութիւն:

Ուսուցիչ Կարապետ Տաքէսեան:

Իսկ Միօրեայ դպրոցը՝ Սեպտեմբեր 20, Չորեքշաբթի, առտուան ժամը 9.30-էն՝ 12: Վեց տարեկանէն սկսեալ մանուկներուն, Իսիի Մշակոյթի Տունը:
45 Ռիւ Տը Լա Տէփանս, Իսի լէ Մուլինօ:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՎԱՐՁՈՒ ՍԵՆԵԱԿ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Միջին տարիքի հայ տիկին մը վարձու սենեակ կը փնտռէ հայ ընտանիքի մը մօտ, նախընտրաբար Անկէ լէ Պէն կամ՝ Ալֆորվիլ:

Դիմել՝ Պր. Տիգրանի (ժամը 20-էն ետք). –

39 – 64 – 33 – 10

COMMUNIQUE

CHÉNAVAN
UN VILLAGE POUR L'ARMÉNIE

La JAF, Jeunesse Arménienne de France et l'UCFAF, Union Culturelle Française des Arméniens de France, en collaboration avec la municipalité d'Argenteuil, ont accompli à ce jour la première réalisation de la communauté arménienne de France de reconstruction en Arménie.

Aujourd'hui la première phase de l'opération *CHÉNAVAN UN VILLAGE POUR L'ARMÉNIE*, commencée en mars 89 a été réalisée : Soit l'achat, l'acheminement et le montage de 30 chalets dans le village de Chénavan.

Ce projet a été possible grâce aux dons de particuliers et associations de la communauté arménienne et de sociétés françaises qui ont contribué à la réussite de ce projet.

C'est avec le concours de 30 jeunes Arméniens de France bénévoles qui se sont rendus en Arménie à leurs frais que le montage et l'installation de ces 30 chalets a été effectuée pendant le mois d'août. Cette équipe était dirigée par un moniteur de la Socopa (fabriquant vosgien de ces chalets).

Aujourd'hui commence la 2ème phase de l'opération *CHÉNAVAN UN VILLAGE POUR L'ARMÉNIE*

adressez vos dons à
ARMENIE VILLAGE
6, cité Wauxhall, 75010 Paris.

ՁԵՐ ԲՈԼՈՐ ՀԱՇՈՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵՑԷ՛Ք ՄԱՍՆԱԳԷՏԻ ՄԸ՝
« Շ Ա Ն Թ » ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ՝
—O—
POUR
TOUS VOS TRAVAUX
DE SAISIE ET DE
TRAITEMENT COMPTABLE
ADRESSEZ-VOUS
A UN SPECIALISTE
Ets. SCHANTH
B.P. N° 40
92290 Châtenay-Malabry
tél. 48-45-74-02
48-43-22-52
45-37-15-26

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE GRENOBLE ET DU DAUPHINÉ
RECHERCHE
ANIMATEUR
ou
ANIMATRICE
PROFIL :
— Secrétaire de Direction
— Bilingue souhaitée
— Sens de la communication et ayant une forte motivation pour la culture arménienne
Poste à pourvoir courant octobre 89
Adresser lettre manuscrite avec C.V. et photo à :
M. C. A. G. D.
15, cours de la Libération,
38100 GRENOBLE
A l'attention du Président

SAISON 89/90
DE LA QUATRA
SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Dimanche 22 octobre à 17 h.	CYCLE MUSIQUE FRANÇAISE CHARLES RENEAU - ANNIE JODRY - ANI et RAFFI PETROSSIAN Saint-Saëns - César Franck - Ernest Chausson - Francis Poulenc L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction Zarko PRINCIC
Dimanche 10 décembre à 17 h.	NUIT DE LA QUATRA Trois manifestations exceptionnelles non stop «MUSIQUE ET THEATRE» ELENA VASSILIEVA - GERARD GASPARIAN «SEJOUR A ARARAT» NORA ARMANI - GERALD PAPASIAN
à 19 h.	VERNISSAGE EXPOSITION «FONDS QUATRA» Hall Gaveau - Cocktail
à 20 h. 30	GRAND CONCERT DE GALA FESTIVAL ARAM KHATCHATURIAN - Ballets et Concertos JEAN TER-MERGUERIAN - ARUTIUN PAPAZIAN L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction J.-J. WERNER
Dimanche 28 janvier à 17 h.	CYCLE GRANDS ET JEUNES SOLISTES CAFAXE - DALBELLO - HIRZEL - MOINARD - OLLE - PETROSSIAN L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction Stephan WERNER
Vendredi 6 avril à 20 h. 30	CYCLE MUSIQUE DE CHAMBRE QUATUOR A CORDES CHILINGIRIAN - KARINE GEORGIAN Franz SCHUBERT - Ludwig BAZIL - Jacques CASTEREDE
Vendredi 4 mai à 20 h. 30	CYCLE PREMIERES AUDITIONS ALEXANDRE AROUTIUNIAN Concerto de Violon (1989) ROUBEN AHARONIAN - LOUSSINE ZAKARIAN Orchestre de Chambre d'Arménie Direction Rouben AHARONIAN
Vendredi 8 juin à 20 h. 30	SOIREE MAURICE RAVEL DEVY ERLIH - ANNIE JODRY - AIDA MOURADIAN ANI et RAFFI PETROSSIAN - SETA TANYEL - ELENA VASSILIEVA
Prix des Places	150 - 120 - 80 F - ETUDIANTS, C.V. 50 F Pour les 3 manifestations exceptionnelles «Nuit de la Quatra» 400 - 240 - 120 F - Etudiants, C.V. 80 F
Abonnement annuel pour 8 manifest.	1000 - 750 - 500 F - ETUDIANTS, C.V. 350 F Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA : 3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris - Tél. 42.60.74.78

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 19
MARDI
19 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.102 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.102

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՃԱՆՉՑԱՒ ԱՐՑԱԽԻ ԱԶԳ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

Շաբաթ եւ Կիրակի, ինչպէս գրած էինք, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը նիստ գումարեց։ Նախքան օրակարգի անցնիլը, հարկ էր վաւերացնել նորընտիր երեսփոխաններու հանդամանքը։ Ծանօթ է որ ընդդէմ առարկայ միակ պարագան կը վերաբերէր Արկադի Մանուչարովի, ներկայիս դեռ բանտը, որ ընտրուած էր Ստեփանակերտի շրջանը։ Այս մասին, բաւական վիճաբանութիւններ եղած են, առաջարկուած է յետաձգել հարցը, բայց ի վերջոյ, քուէարկութեամբ և մեծամասնութեամբ վաւերացուած է։ Յաջորդ օրն իսկ, Կիրակի, Մոսկուայի Հայերը միթինգ ըրած են բանտին առջեւ, փորձած են տեսնել զինքը, խցիկի մը պատուհանին ետեւ, ստուգելու համար որ առողջ է։

Գերագոյն Խորհուրդը պարտադրաբար հրաժարած է Նախագահ իր պատրաստած օրակարգէն եւ անցած է հրատապ հարցերու քննարկման։ Կարեւորագոյնը անշուշտ Արցախն էր, որու Ազգային Խորհուրդի ճանաչումը կատարուած է անմիջապէս, միաձայնութեամբ։ Արցախի առնչութեամբ շատեր ելոյթ ունեցած են, ի շարս որոնց Աշոտ Մանուչարեան, Ռաֆայէլ Ղազարեան։ Յիշենք, որ Նախորդը, Ուրբաթ Սեպտեմբեր 15-ին, Ազրպէյճանի Գերագոյն Խորհուրդը նիստ ունէր, որ ընդմիջած է, շարունակելու համար յետագային։ Բայց, առաջին առթիւ իսկ բանաձեւ մը քուէարկած է, ուր կը պահանջուի Ղարաբաղի Յատուկ Կառավարման Կոմիտէի անմիջական պաշտօնազրկումը։

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը կը քննէր գլխաւորաբար երկու կէտեր։ Առաջինն տագնապալի հարցը, պարզ է, Ղարաբաղի շրջափակումն է, որու կ'անդրադառնայ նաեւ ֆրանսական մամուլը։ Ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղի վերամիացման հարցին, հարկ է նկատի առնել, որ Հայաստանի պահանջը չէ, այլ՝ Ղարաբաղի ժողովուրդին, արտայայտուած իր Մարզային Խորհուրդին կողմէ 1988, Փետրուար 20-ին իսկ։ Ղարաբաղն է որ իր ինքնորոշումը կը հռչակէ։

Ինչ կը վերաբերի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան հրաժարման պահանջին, հարցը բաւական բուռն վիճաբանութեանց դուռ բացած է, թէր ու դէմ, հարկ եղած է երկու անգամ նիստը ընդհատել։ Ի վերջոյ, քուէարկութեան դրուած է եւ մեծամասնութեամբ մերժուած հրաժարումը։ Մէկ ամսուան ընթացքին սակայն, Նախագահութիւնը – Հրանտ Ոսկանեան – պէտք է պատրաստէ իր գործունէութեան մէկ հաշուետուութիւնը եւ այն ատեն հարցը պիտի վերաքննուի։ Ի դէպ, Հրանտ Ոսկանեանի հրաժարման հարցը կրկին դրուած է Կիրակի օր, այս անգամ, այլ ձեւով։ Ցարդ Ղարաբաղ Կոմիտէն կը պահանջէր այդ հրաժարումը քաղաքական պատճառներով. արդ երբ այդ ձեւը ձախողած է, Կեդր. Կոմիտէի անդամ՝ Հայկ Քոթանճեան Հ. Ոսկանեանի հրաժարումը պահանջած է, այս անգամ, քրէական պատճառներով, այսինքն՝ կաշառակերութիւն։ Ոսկանեան պահանջած է որ Մոսկուա յանձնախումբ մը նշանակուի ու քննութիւն կատարէ։ Հարկ եղած է որ Վանօ Սիրադեղեան խօսք առնէ պարզելու համար որ Ղարաբաղ Կոմիտէն երբեք համամիտ չէ որ հրաժարում պահանջուի քրէական յանցանքի գետնի վրայ։ Այս պարզաբանումը անհրաժեշտ դարձած է փարատելու համար այն սխալ տպաւորութիւնը, ըստ որուն երբ քաղաքական գետնի վրայ չյաջողեցաւ, փորձ կ'ըլլայ քրէական մարզը։ Ամէն պարագայի մէջ, ի հարկին, որեւէ քննութիւն պէտք է կատարէ Հայաստանի դատախազութիւնը, ոչ միշտ՝ Մոսկուա։

Ընդհանուր ձեւով, անգամ մը եւս լաւատեսական մթնոլորտ էր։ Երկուշաբթի օր, Մոսկուայի մէջ ժողով կը գումարէր այն մասնաւոր յանձնաժողովը, որ Գերագոյն Խորհուրդի կողմէ Ղարաբաղ ղրկուած էր (Յուլիսին) եւ կացութիւնը քննելէ ետք իր առաջարկները պիտի ներկայացնէր Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդին Նախագահութեան։ Այդ է որ պիտի կատարուէր Երկուշաբթի օր, այսինքն ազգութեանց նուիրուած Կեդրոնական Կոմիտէի լիակատար նիստին նախօրեակին։ Քիչ – շատ յայտնի է թէ ի՛նչ պիտի ըսուի հոն։ Կորպաչով նախաճաշակ մը տուած էր, երբ Սեպտեմբեր 13-ին կ'ընդունէր պալթեան հանրապետութեանց պատասխանատուները։ Շեշտած էր երեք կէտեր. – Ա) Հարցերու լուծումը կ'ըլլայ դաշնակցային դօտին մէջ։ Բ) Կուսակցութեան միասնականութիւնը։ Գ) Բոլոր ազգութեանց քաղաքացիներու հաւասարութիւնը։

Միայն «Ֆիկառօ»ն էր, Շաբաթ օր (Սեպտեմբեր 16) որ հայանպաստ լուր մը կուտար։ Արդարեւ, Տընի Լըկրա կը գրէր որ Կրեմլին լաւ հասկցած է Ղարաբաղի հարցը, որ տարբեր է միւս հարցերէն, եւ պիտի թելադրէ սահմանագլուխներու գծագրման փոփոխութիւն մը, որուն համաձայն եղած կ'ըլլան Կորպաչով, Ռիժկով եւ Եակովլեւ ըստ երեսփոխանուհիի մը։

Կը մնայ քիչ մըն ալ սպասել։

Կորպաչովի հոգերը շատ են եւ բազմատեսակ։ Տասնեակ հազարաւոր Ուկրանացիներ են, այս անգամ, որոնք Լվովի փողոցները իջան, հետեւելու համար բացօթեայ պատարագի մը։ Ասոնց Եկեղեցին ունիաթները (Հռոմի միանալ ուզող կաթողիկէներ) արգիլուած է 1946-էն ի վեր։

Թուականը կը համապատասխանէր խորհրդային զօրքերու արեւմտեան – Ուկրանիոյ գրաւման քառասնամեակին։

Փորձ չէ եղած բռնի ցրուելու համախմբումը։

«ՖՐԱՆՍ – ՍՈՒԱՌ» ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՖԻԱՆԵՐԸ…

Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 15-ի իր թիւին 7-րդ էջին վրայ, «Ֆրանս – Սուառ» լայն տեղ տուած էր (երանի՛ տուած չըլլար) Հայաստանի պարզած ներկայ պատկերին, երկրաշարժէն 10 ամիս ետք, իր թղթակցին ակնոցով։

«Մարի – Քլեր»էն ետք, այս նոր յօդուածը այնքան վարկաբեկիչ Հայաստանի համար, յոնք չինելու տեղ աչք կը հանէ անշուշտ։ Այս անգամ ցաւալին այն է որ «վկայութեան» ալ կը բերուին Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամ մը կամ ծանօթ մտաւորական մը չակերտելով նոյնիսկ իրենց խօսքերը։

Ինչ կը վերաբերի Բագրէն Արաքցեանի վերագրուած նախադասութեան (մաֆիաներու մասին), ան մեզի ապահովութիւն տուաւ, Երկուշաբթի առտու, որ նման խօսքեր չէր արտասանած ոեւէ օտար թղթակցի, եթէ նոյնիսկ օրուան մէջ, բազմաթիւ հանդիպումներ կ'ըլլան զանազան մարդոց հետ։

Ամէն պարագայի մէջ, առանց մտնելու մանրամասնութեանց մէջ, ըսենք որ կաշառակերութիւնը մաֆիաներու գոյու-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14)

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ (*)

Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդի ազգային զարթօնքի, մայր Հայրենիքի հետ անոր վերամիաւորման, ինչպէս նաեւ համազգային շարժումի զանազան խնդիրները քննարկեց հայ մտաւորականներու ներկայացուցիչներու համաժողովը, որ տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 9-ին եւ 10-ին Սունդուկեան թատրոնը։ Համաժողովի ընթացքը բարձրախօսով կը սփռուէր թատրոնին առջեւ հաւաքուած հազարաւոր ունկնդիրներուն համար։

Համաժողովը բանալով, Երեւանի Պետական Համալսարանի փրոֆ. Լէնդրուշ Խուրշուդեան պարզեց ժամուն յոյժ վճռականութիւնը, նշելով որ երկու ժողովուրդները կը գտնուին առճակատման վտանգի եզրը։ Ղարաբաղը այժմ շրջափակման մէջ է, ինչ որ փաստօրէն յարձակողական արարք է։ Եւ հայ մտաւորականութիւնը հաւաքուած է համախմբելու մեր ազգային բոլոր ուժերը եւ հնանքները, այս պատասխանատու պահուն առաջարկելու աւելի արդիւնաւէտ նախաձեռնութիւններ, որոնք կը նպաստեն Ղարաբաղի հարցի արագ եւ արդարացի լուծումին, Ազրպէյճան ապրող Հայերու վիճակի բարելաւումը, Արցախի, նաեւ Հայաստանի շրջափակման վերացումը, սահմանամերձ շրջանները յարձակումի եւ ապստամբութիւններու դէպքերու վերացումը։

Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի թղթակից անդամ, Կեդր. Կոմիտէի առընթեր մարքսիզմ – լենինիզմի հիմնարկի հայկական մասնաճիւղի տնօրէն Հրաչեայ Սիմոնեանը, Ղարաբաղի հարցը բնորոշելով որպէս ստալինեան – բրեժնեւեան ժամանակներու դերաճման հասնող ազգային անարդարութեան ուղղակի հետեւանք, շեշտեց որ այս դըժուար օրերուն ժողովուրդի կողքին է իր մտաւորականութիւնը։ Բանախօսը, ապա, հակիրճ պատմականը ըրաւ Ղարաբաղի, ընդհանրապէս ազրպէյճանական հայութեան նկատմամբ ազգային ու ընկերային ճնշումի այն շղթային, որ սկսած է դարասկիզբին, հասած 1921-ի տխրահռչակ թուականին, ապա՝ անցեալ Փետրուարի, նաեւ ցայսօր, կազմուած ըլլալով Բաքուի, Շուշիի, Նախիջեւանի, ու նորօրեայ Սումգայիթի կարմիր եւ սպիտակ եղեռններու օղակներով։ Անհրաժեշտ նկատեց վերակառուցման այսօրուան լոյսին տակ վերանայիլ ու վերագնահատել ռուս – թրքական համաձայնագիրները, որոնց «բարեկամական» էջերու ու յօդուածներու մութ կէտերը ժամանակին անտեսուած են հայկական գերիշխան իրաւունքները։

Ապա ելոյթ ունեցան Աբել Սիմոնեան, Յակոբ Յակոբեան, Վլատիմիր Բարխուդարեան, բանաստեղծներ՝ Մարօ Մարգարեան, Ռազմիկ Դաւոյեան, երեսփոխան՝ Լուդմիլա Յարութիւնեան, գեղարուեստի ակադեմիայի թղթակից անդամ՝ Սարգիս Մուրադեան, Արցախի Հայոց Թեմի առաջնորդ՝ Պարգեւ Եպիսկ. փրոֆ.ներ՝ Ս. Աւագեան, Ռաֆայէլ Իշխանեան, Լեւոն Աբրահամեան, լենինեան մրցանակի դափնեկիր՝ Արման Քուչուկեան, ուսուցիչ՝ Նահապետեան, Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխաններ՝ Աշոտ Մանուչարեան, Խաչիկ Սթամպոլցեան, գիտութեան, արուեստի, գրականութեան, ժողովրդական կրթութեան տարբեր թէ երիտասարդ սերունդներու տասնեակ այլ ներկայացուցիչներ։ Ելոյթ ունեցան նաեւ Արցախի երեսփոխան՝ Բորիս Դադամեան եւ Հէնրիկ Պօղոսեան։

Խօսք առաւ ակադեմական, Կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղար՝ Գալուստ Գալոյեան, որ տեղեկութիւններ տուաւ Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի Կեդրոնական Կոմիտէներու Բիւրօներու Մոսկուայի հանդիպումին մասին, շեշտելով թէ Հայաստանի պատուիրակութիւնը վճռական դիրք բռնած էր։ Քննադատութիւններ եղան սակայն, հանրաժողովին ընթացքին կարգ մը ելոյթներու որոշ արտայայտութիւններու մասին։ Գալոյեան պատասխանեց նաեւ բազմաթիւ հարցումներու։

Ընդհանուր ձեւով, շեշտը դրուեցաւ Արցախի ծայրայեղ տագնապալի վիճակին վրայ, հետեւանք շրջափակումին։ Հայաստանէն գացող կառքերու շարասիւններն ալ կիսաքանդ կեցած են փակ ճամբաներէն։ Կողոպուտի յարձակումները սովորական դարձած են։ Երբ Հայաստան ողողուած է Ազրպէյճանէն իրենց օջախն ու գոյքը ձգած աւելի քան 200.000 փախստականներով, Հայոց մեծ երկրաշարժի հարիւր – հազարաւոր անօթեւան աղէտեալներով, պարբերաբար թալանի կը տրուին, կ'արգելափակուին Հայաստան եկող շինանիւթերով ու առաջին օգնութեան ապրանքներով բեռցուած կառախումբեր։ Խստօրէն դատապարտուած է Ազրպէյճանի խումբ մը մտաւորականներու դիմումը իրենց ժողովուրդին, որ փաստօրէն ազգամիջեան պատերազմի կոչ էր։ Ցաւակապէս նշուած է որ ցորչափ Արցախը ղրկուած է մարդային կուսակցական եւ խորհրդային մարմիններէ, պէտք է ճանչնալ Ազգ. Խորհուրդը։ Այս դժուար օրերուն, հարկ է որ Ղարաբաղի սատար կենայ ներքին եւ արտաքին Սփիւռքը, քանի որ հարցը համահայկական է։

Ծեծուեցան նաեւ ազգային գերիշխանութեան, պատմութեան ու մշակոյթի նմոյշներու, պահպանութեան, ազգանպաստ շարժումներու ուղղութիւններու ուժերու խորհրդակցութեան, հանրային կարծիք ստեղծելու, փախստականներու ու աղէտի գօտիին տեղահան բնակչութեան, յատկապէս երախաներու ու հաշմանդամներու օժանդակութեան ու խնամքի եւ այլ հարցեր։ Քննադատուեցաւ կեդրոնական մամուլի Ղարաբաղի դէպքերու աղաւաղուած ներկայացումը։

Ընտրուեցան հայ մտաւորականներու համաժողովի խորհուրդ եւ վարչութիւն։ Համաժողովը ընդունեց հաչակագիր, որ կը ցոլացնէ մտաւորականութեան ընելիքները ազգային գերիշխանութեան ու միասնութեան պաշտպանութեան, արցախեան հարցին արդարացի լուծումին ճամբաներն ու ձեւերը։

(*) Տե՛ս «Յառաջ», Սեպտեմբեր 14։

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ՕԳՈՍՏՈՍԵԱՆ «ԱՒԱՆԳԱՐԴ»ՆԵՐԸ

«Աւանգարդ»ը Հայաստանեան մամուլի անուններէն է. Համայնավար Երիտասարդութեան Միութեան թերթը, որ Հրատարակութեան բարիքներէն առաւելագոյն չափով օգտուելու առաջադրութեամբ կը գործէ. սկսած է հրատարակուիլ 1923-ի Մայիսին:

Թերթին օգոստոսեան թիւերէն կը ցոլանայ նորարարութիւնը ամուր հիմերու վրայ դնելու, տասնամեակներու սխալները ոչ միայն խօսքով, այլեւ գործով սրբագրելու անկեղծ մարմաջ մը: Այդ սրբագրումները կարելի է քանի մը խումբերով նկատի ունենալ, ինչպէս՝ մշակութային, ընկերային, քաղաքական եւայլն:

Օգոստոս 13-ի թիւին մէջ ընկերային այժմէական մեր թերեւս ամէնէն ծանր խնդիրին՝ արտագաղթի երեւոյթին կ'անդրադառնայ Վաչէ Սարգսեանի յօդուածը որ խորագրուած է «Որտեղ է վերջանում հայրենիքը»: Հոն նախ քանի մը տողով կը պարզուի պատկերը. — «Մեկնում են ընտանիքներով, գերդաստաններով, հեռու ու մօտ ազգական — բարեկամներով: Նոյնիսկ այնպիսիք, որ ի սկզբանէ, աշխարհի ստեղծման օրուանից, անգամ իրենց հարազատ գիւղից այն կողմ ոչ ոք եւ ոչինչ չեն ունեցել: Ու դեռ աւելի է «պատրաստուողների» թիւը...»:

Թերթին խմբագրութիւնը «իրադրութեան մասին լիարժէք պատկերացում ունենալու նպատակով» *կը դիմէ այս մարզին պատասխանատուներէն մէկուն. ահա թէ ինչ տեղի կ'ունենայ.* — «Որքան էլ տարօրինակ է, այժմ, երբ հնարաւորութիւն է ստեղծուել հարկ եղած դէպքում հիւր գնալ եւ մի շարք ձեւակերպական հարցեր էլ պարզեցուել են, արտասահման, հարազատների մօտ մշտական մեկնող քաղաքացիների թիւը մեծ է: Նրանք բոլորն էլ իրենց ցանկութիւնը բացատրում են վերամիաւորման ձգտումով: Ի հարկէ, կարելի է հասկանալ զառամեալ ծնողներին, երբ ուզում են կեանքի վերջին տարիներն անցկացնել զաւակների կողքին, բայց նման դէպքերը հազուադէպ են: Իսկ ընդհանրապէս, պատահում է՝ ինչն անհնար է տրամաբանական համարել. ընտանիքի ութսունն անց ղեկավարը դիմում է մշտական բնակութեան մեկնելու, ասենք, եղբօր մօտ, որին 1948 թուականից ի վեր չի տեսել, եւ թողնում է հայրենիքը, իր հետ տանելով զաւակների ընտանիքները, թոռներին...: Նրանց, ովքեր այստեղ են ծնուել, կրթութիւն, մասնագիտութիւն ձեռք բերել, ում մտաւոր ունակութիւնները, ուժն ու իմտութիւնն այնքան անհրաժեշտ են հանրապետութեանը, մեր ժողովրդին: Ցաւալիպէս՝ հիմա...»: 6

Յօդուածագիրը միայն մեկնումներու մասին չէ որ կը խօսի. կայ նաեւ հարցին վերադարձի երեսակը, որքան ալ աննշան կամ ոչ քանակական ըլլայ ան. մեկնողները «երբեմն անգամ ծայրագոյն նուաստացումների համակերպուելով, գերադասում են չվերադառնալ: Եւ կրկին նաեւ մենք ենք մեղաւոր, որովհետեւ եթէ հայրենիքի դռները ելքի կողմից, մեր կարճատեսութեան ու անզործութեան հետեւանքով, իրականից աւել խոստումնալի են, ապա մուտքը անհամոզիչ, անկեանք է «ձեւաւորուած»:

«Աւանգարդ»*ի ամսուան մը թիւերուն թերթատումը, այն տպաւորութիւնը կը ստեղծէ որ հարցերուն մօտենալու աւելի չէզոք ձեւ մը ու դանդաղ վերլուծելու, մեկնաբանելու աւելի տեղի տեղ մը ունի ան, քան՝ Հայաստանեան մամուլի այլ անուններ, որոնք եւս վերջին մէկ — երկու տարուան մէջ բեղուած են հրապարակայնութեամբ յագեցած էջերով:*

Հայաստանի թերթերուն թերեւս ամէնէն ուշ սրբագրուելիք կէտը պիտի մնայ յօդուածներու յանձնի տարապայման երկարութիւնը. պարագայ մը որ բացասական ազդեցութիւն կը գործէ, հակառակ հետաքրքրական բովանդակ գրութիւններու գոյութեան: «Աւանգարդ» *ալ զերծ չէ այս երեւոյթէն. Օգոստոս 20-ի լման երկու էջը գրաւած է պատմական գիտութիւններու թեկնածու Կարէն Սարգսեանի «Զանգեզուրը բոցերի մէջ» գրութիւնը, ուր 1920-ական թուականներու Զանգեզուրը Հայերէ դատարկելու միտող պատմական անցքերն ու դիմադրական շարժումը կը պատմուի. ու հոն, անշուշտ, որպէս կարեւորագոյն դէմք կը ներկայանայ Նժդեհը:*

Պատմութեան սպիտակ բիծերը ջնջելու ընդհանուր տրամադրութեան յարող այս գրութեան վերջին պարբերութիւնը կարելի է օրինակ նկատել «Աւանգարդ»*ի չէզոք մօտեցումներուն ու անվերապահ, խիզախ արտայայտումներուն,* «Ինչ վերաբերում է Նժդեհի հակայեղափոխական որակումներին (սա ամենամեղմն է), ապա այն որքան էլ արդիւնք է պատմութեան անտրամաբան ժամանակների, միեւնոյնն է, մեր ազգային ամօթն է ու խայտառակութիւնը: Եւ ահա թէ ինչու: 70 տարի շարունակ, հնարաւոր բոլոր միջոցներով աշխարհին աւետել ենք, որ մեզ 1920 թ. փրկել են: 70 տարի շարունակ հայհոյել ենք մեր ազգային հերոսներին եւ այսօր ստանում ենք մեր արածի պատասխանը: Աստծու սիրուն, միայն թէ չասէք ստալինեան բռնակալութիւնն է մեղաւոր: Բերէք մեր չարածը չկոծենք եւ մեր ստրկամտութիւնը չպայմանաւորենք միայն ստրկատիրոջ կամեցողութեամբ: ... Աշխարհում կա՞յ ուրիշ մի ժողովուրդ, որը չարուածի համար շնորհակալութիւն է յայտնում: Աշխարհում կը գտնուի՞ մի մարդ, որն իրեն թոնիր գցողին եւ յետոյ կիսայրուած վիճակում դուրս քաշողին երկրպագի»:

Նժդեհի ու անոր ազատագրած Զանգեզուրի պատմութեան մասին երկրաչունչ այս յօդուածը կ'աւարտի հետեւեալ տողերով համեմատականով. — «Դաշնակցային պայքարի տեսութեան սիրահարները գոնէ այսօր պէտք է հասկանան, որ զանազան չուրքանովներ, ատիլլաներ, պիեւներ եւ ինչո՞ւ ոչ, նաեւ մեր սեփական, դեռեւս չյայտնաբերուած մեղանչերից, իւրաքանչիւրն առանձին վերցրած աւելի մեծ հաստութիւն ունի, քան դաշնակցութիւն կուսակցութեան 170 հազար անդամները միասին վերցրած 1920 թ.: Նժդեհը 1921 թ. Փետրուարի 2-ին Գ. Վարդանեանի հետ ունեցած զրոյցի ժամանակ, երբ վերջինս անընդհատ խօսում էր կոմունիստների մասին, նկատում է. — «Եթէ ուզում էք իմանալ, իսկական կոմունիստը ես եմ, ամբողջ կեանքս նուիրել եմ աշխատաւոր ժողովրդի պաշտպանութեան գործին եւ ոչ մի սեփականութիւն չունեմ»:

Օգոստոսեան թիւերու արցակին մէջ Օգոստոս 25-ի երրորդ էջին ամբողջ թիւը գրաւած հարցազրոյցն ալ որ խորագրուած է «Արցախ ... Պետութիւն ... ազգ...», *անկեղծ ու առողջ վերլուծումն է երկրին ներկային: Հոգեբան Լեւոն Զոհրապեան պատասխանելով Ա. Մարգարեանի հարցումներուն, կ'արտայայտէ 1988 Փետրուարէն ի վեր գիտակցութեան հայաստանեան քաղաքական հոլովոյթին մասին. անդրադառնալով արցախեան շարժումին ներկային, կ'ըսէ.* — «Շարժման պաշտօնական ընդունում կայ, բայց չկան երաշխիքներ որ ամէն ինչ նորից չի կրկնուի: Բռնցքը ընդամէնը թուլացել է, բայց չի վերացել: Իսկ եթէ չի վերացել, ուրեմն կարող է ցանկացած պահի սեղմուել: ... Նստաշրջաններ ենք գումարում, բացաշունչ ելոյթներ ունենում ... պարետային ժամի եւ յատուկ դրութեան պայմաններում: Կոմիտէին ազատում են, բայց ոչ թէ գործուած սխալի ընդունման պատճառով, այլ խնդրանքով եւ համոզուած պնդում, որ նրանք կը գնահատեն այդ «քաղաքողութիւնը»:

Գալով «Հայ Համազգային Շարժում»ի ապագային հոս եւս շատ խօսուեց չէ, Զոհրապեան, աւելի ճիշդը, դէպքերու ... չէ ներկայ երկարող չզգան վար կեցուածքի մը միայն դեմքին ստեղծած է: Մեկնաբանութեան լաւագոյն տարբերակ մը նկատի առած Հայաստանցի հոգեբանը կ'ըսէ. — «Կարծում եմ Հ.Հ.Շ.-ը կը վերածուի լաւ կազմակերպուած, ժողովրդական եւ տինամիկ ընդդիմութեան: Իսկ ընդդիմութեան առկայութեան դէպքում, որն ի դէպ երբեւի թէ կ'ունենայ հաւասարի բոլոր իրաւունքները համայնավար կուսակցութեան կողքին, վերջ կը դրուի գոյութիւն ունեցող մենատէր իշխանութեանը»:

Իսկ վատթարագոյն տարբերակ մըն ալ բոլորովին խելքէ, միտքէ դուրս չէ Լ. Զոհրապեանի համար «անամօթ ննշամիջոցներ, սեւահարիւրակային գաղափարական յարձակումներ ... եւ այդ բոլորը ելնելով ... «ժողովրդի շահերից»: Իսկ քանի որ կեանքում «լաւագոյններ» եւ «վատագոյններ» քիչ են լինում կամ ընդհանրապէս չեն լինում, ապա, բստ իս, մեզ կը տան (եթէ ի հարկէ չվերցնենք) ինչ — որ միջանկեալ տարբերակ: Օրինակ, այն, ինչ տեսնում ենք այսօր՝ չափաւոր ազատութիւն, հակադրուելու եւ քննադատելու չափաւոր հնարաւորութիւն, չափաւոր իրաւական ապահովութիւն ... չափաւոր ու նորից չափաւոր:

Այսինքն՝ լիպերալիզմ՝ կամ այս պահին թոյլ եմ տալիս, յաջորդ պահին կարող եմ ձերբակալել: Նոյն թուլադրած բռունցքը»:

Ներկայի մասին դատ, բայց եւ այսօրուան համար իսկ հաղուադէպ իրատեսութեամբ մը կը խօսի Լ. Զոհրապեան՝ ... «վերջերս բարեհաճօրէն թոյլատրուած հակաադրբեջանական քարոզչութեամբ հետեւողականօրէն փորձում են շեղել մեր ուշադրութիւնը: Երբ պատմութիւնը կեղծում են, պէտք է հակահարուած տալ, երբ վարում են ազգայնամոլական ձուլման կամ արտամղման քաղաքականութիւն՝ պայքարել, բայց բաւական է երեւի կրքեր բորբոքել, ստեղծելով մշտական թշնամու ինչ — որ պատկեր: Հասկանանք որ այդ ամբողջը արւում է մեր պայքարը տեղային էթնիկական կոնֆլիկտի յանգեցնելու համար: Մինչ — դեռ մեր պահանջը համախորհրդային սահմանադրական բնոյթի է եւ մենք հակասութեան մէջ ենք մտել առաջին հերթին սահմանադրութեան եւ ոչ թէ Ադրբեջանցիների հետ: Սրանով էլ մենք կայսրութեան համար աւելի սարսափելի ենք, աւելին, քան տասնեակ «սումգայիթներ» ու «ֆերղանաներ»: Նոյն վտանգաւոր միտումն եմ ես նկատում նաեւ դաշնակ, բայց վստահ զարգացող հակաիսլամական քարոզչութեան մէջ: Բաւական չէ՞ խաղթուղթ դառնանք մեծ տէրութիւնների ձեռքին»:

«Աւանգարդ»*ի այս հարցազրոյցը կ'աւարտի ներկայ պահուն մեր ազգին հոգեբանական վերլուծումով. ազգային մեր հոգեբանութեան մէջ վտանգաւոր յատկանիշ մը կը նշմարէ Լ. Զոհրապեան, փոքր ազգի բարդոյթն է ատիկա որով կը տառապին ինչպէս աշխարհի բոլոր փոքր ազգերը, նոյնպէս եւ մենք: Այդ հոգեբանութիւնը պաշտպանական ձախ հակազդեցութիւններու ծնունդ կուտայ, ինչպէս՝* «ազգ. սնափառութեամբ պարուրուած թերարժէքութիւն», անառարկայական հայրենասիրութիւն» *եւայլն: Մեր մէջ վերջերս զարգացող վտանգաւոր միտում մը կը նկատէ Լ. Զոհրապեան այն, որով կը տառապինք* «նախ՝ որպէս Homo Sovieticus եւ երկրորդ՝ որպէս փոքր ազգ: Դա ամէն ինչի պատճառը սեփական «Ես»-ից դուրս փնտռելու տրամաբանութիւնն է: ... Վերցնենք ներկայ իրադրութիւնը. Արցախը տնքում է, համատարած շրջափակում է, ամէնօրեայ յարձակումներ եւայլն: Եւ, փառք Աստծոյ, օգնում ենք, որքանով, ի հարկէ, թոյլ է տալիս քաղաքական իրադրութիւնը: Հէնց այս «որքանով թոյլ է տալիս»ն էլ ստեղծում է մեղադրման եւ քաւութեան նոխազների որոնման արդի միտումը: Եւ մեղադրում են: Մեղադրում են ամէնքին եւ ամէնուր, Պետութեանը եւ կառավարութեանը, Կոմիտէին եւ նոյնիսկ Արցախցիներին: Իսկ Դո՛ւ, Դո՛ւ ինչ ես անում այդ պահանջներից, մեղադրելուց եւ միթինգներում զիլ ձայնով բղաւելուց զատ: Ես աւելի մեծ անպարկեշտութիւն չեմ պատկերացնում քան միթինգային խօսքի եւ առօրեայ գործի ներկայիս ժողովրդական հակասութիւնը»:

Այս մտահոգութիւններէն ետք, Լ. Զոհրապեան իր խօսքերը կ'աւարտէ պարագայական տաղամանափակ շրջանակէն դուրս գալու անհրաժեշտութիւնը շեշտելով ու թելադրելով. — «Մի՛ փնտռէք ղեկավարներ, որոնք ձեզ ուղղութիւն կը տան: Դարձէք ինքներդ ձեր ղեկավարները: Ամէն ինչ արդէն ասուել է: Մնում է գործել: Գործել ինքնուրոյն, առանց որեւէ մէկի վրայ յոյս դնելու եւ սպասելու: Միայն այս դէպքում մեր միթինգները ու ընդհանրապէս շարժումը կը դառնայ հասուն, կենսունակ եւ անպարտելի, այլապէս կը ստացուի որ մենք խօսում, բղաւում եւ պահանջում ենք պարզապէս սեփական ինքնահանգստացման համար: Ինքնահանգստացում, որը կը բերի չգնահատուած եւ չլսուած լինելու կործանիչ — խեղճ փիլիսոփայութեանը: Այն փիլիսոփայութեանը, որ մեզ ստիպում է օտարերկրացուն մեր ժողովուրդը ներկայացնելիս խօսել ոչ թէ Քաջ Վարդանի կամ Անդրանիկի մասին, այլ կոտորածների: Բաւական է տառապենք «զոհ»ի բարդոյթով: Ժամանակն է վերջապէս իւրացնենք «յաղթող»ի հաստատ քայլքը: Յաղթող, որն ի լուր աշխարհի ասում է իր ԳՈՐԾՈՎ. «Մենք եղել ենք, կանք ու ԿԸ ԼԻՆԵՆՔ»:

«Աւանդագարդ»*ի այս թիւերուն մէջ, որպէս այժմէական հարց, տեղ կը գրաւէ ուղղագրականը. Օգոստոս 25-ի թերթին մէջ Ռաֆայէլ Իշխանեան սկսած է «Մաշտոցեան ուղղագրութեան դասեր» տալ. առաջինով կը բացատրէ Ի-ի եւ Վ-ի պարագաները, երկրորդով՝ Է-ի գործածութիւնը:*

Օգոստոս 27-ի «Աւանդագարդ»*ին Գ. էջը գրաւած է կրկին Կարէն Սարգսեանի պատմական թեմայով «Հայաստանի հանրապետութեան ստեղծման պատմութիւնից» յօդուածը. կը շարունակուին Ռ. Իշխանեանի դասերը: Իսկ Գանձայէն (Վրաստան) Յովակ Հասրաթեան հայրենակիցներուն ուղղուած բաց նամակով մը Հայերու ցեղասպանութեան մասին տարուած աշխատանքներուն անդրադառնալով կը գրէ.* — «անհրաժեշտ է սերտ համագործակցութեան մէջ մտնել ներքին եւ արտաքին սփիւռքի մեր շնորհալի մարդկանց հետ, միացնել սփիւռքում վաղուց ի վեր գործող «Հայ դատ» կազմակերպութեան եւ առաջարկուող մեխանիզմի ջանքերը: ... Թերագնահատել հակառակորդին՝ նշանակում է պարտուել: Յապաղել՝ նշանակում է դաւաճանաբար կասկածի տակ դնել մեր սրբութիւնների նակատագիրն ու ճշմարտութիւնը»:

Ամսուան մը թիւերէն այս հատուկենտ մէջբերումները՝ գաղափար մը տալու համար Հայաստանեան այլապէս շահեկան մամուլին ուշագրաւ մէկ անունին մասին, որ «Աւանգարդ»ն է: Մեզք որ ան մաս չի կազմեր Հայաստանի մամուլին արտածելի անուններուն ու անկէ թիւեր կամ արցակներ պատահաբար կը հասնին մեր ձեռքը:

Ա. ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՇԱՐԼ ՏԻՐԱՆ ԹԵՔԷԵԱՆ

(1887 - 1967)

Շառլ Տիրան Թէքէեան Մարսէյլի հայ գաղութի երախտաշատ անդամներէն է: Գաղութի տեղաւորման եւ կազմաւորման շրջանին եղած է յոյժ օգտակար դէմք մը իր տարագիր հայրենակիցներուն համար: Գնահատուած, յարգուած եւ սիրուած անձնաւորութիւն մը որ Ֆրանսայի համար իր ծառայութիւններով, իր ընկերային դիրքով, իր հանրային վաստակով, իր յարաբերութիւններով եւ ծանօթութիւններով պաշտօնական շրջանակներէն ներս պատիւ բերած է հայութեան:

Շատ ծափահարելի նախաձեռնութիւն մըն է որ ունեցաւ ծագումով հայ - ֆրանսական բանակի նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու բարեկամականը յուշաքար մը զետեղելով իր բնակած տունին վրայ՝

CHARLES DIRAN TEKEYAN
(1887 - 1967)
Né à Marseille, a vécu au 142 rue Paradis.
Engagé dans la Marine Nationale contribua de 1914 à 1918 à la victoire de la France.
Capitaine à bord du Desaix qui a permis à 5000 Arméniens du Mont Moussa-Dagh de se réfugier en France.
Pendant la guerre 1939-45 a combattu pour la libération de Marseille, août 1944.

Յուշաքարի բացման արարողութիւնը տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 9-ին: Քաղաքապետը կը ներկայացնէր Տիկին Էլի

Յակոբեան՝ կցորդ, Շրջանային Խորհուրդի նախագահը կը ներկայացնէր Տոմինիք Թիւան, ներկայ էին բարձրաստիճան զինուորականներ: Ցուցաքարը, ծածկուած ֆրանսական դրօշակով, քօղազերծեց Շաւլ Տիրան Թէքէեանի եղբօր որդին՝ Հայկ Թէքէեան: Բարեկամականի նախագահը՝ Կարապետ Տէրտէրեան, (ֆրանսերէնով), ըրաւ մեծարանքը Շաւլ Տիրան Թէքէեանին ու գծեց անոր զինուորական, մտաւորական եւ հանրային փայլուն ասպարէզը:

Շաւլ Տիրան Թէքէեան հանրածանօթ եւ ժողովրդական դէմք մըն էր անշուշտ մեր երէցներուն համար, այլ՝ինքն առաջին սերունդին համար: Այսօր սերունդներու փոփոխումով, եւ գաղութէն ներս տիրող անտարբերութեան, բոլոր մակարդակներուն վրայ, գրեթէ մոռցուած անուն մըն է, դժբախտաբար: ԱՀաւասիկ կենսագրական կարճ մը գիծեր:

Շաւլ Տիրան Թէքէեան ծնած է՝ Մարսէյլ, 1887-ին: Աւարտած է Էքս – Ան – Փրովանսի եւ Մարսէյլի Համալսարաններու գրական եւ իրաւագիտական ճիւղերը: Տարի մը յաճախած է Վենետիկի Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանը հայերէն սորվելու համար: Առաջին աշխարհամարտին ծառայած է Թնդանօթաձիգ ուժերուն մէջ եւ ապա մտած է ֆրանսական նաւատորմը: Մասնակցած է Տարտանէլի կռիւներուն եւ որպէս սպայ զրկուած Արեւելքի Ֆրանսական նաւատորմին ծովակալ հրամանատարի ընդհանուր ապայակոյտը (Փոռ – Սայիտ): 1915 Սեպտեմբերին կը գտնուի «Տրաէքս» մարտանաւին վրայ եւ իրեն կը վիճակուի Մուսա Տաղի ըմբոստներու փրկութեան գործին կազմակերպումը: 1916-ին, կը կազմակերպէ «Արեւելեան Լեգէոն»ին առաջին կորիզ – գումարտակը: Նոյն տարին, Մուսա Տաղցիներուն հետ կը դրուէ Սելեւկէի ծովեզերքին մօտիկ Փորւանսալ կղզին: 1917-ին, Հայ կամաւորներու կողմէ գրաւուած Քասթէլլորիզօ կղզին մէջ կը վարէ քաղաքային գործերու վարիչի եւ ծածկագրի սպասարկութեան բաժնի պաշտօնները: 1918-ի Զինադադարին, կը կազմակերպէ Պէյրութի նաւային խարիսխը, կ'օգտագործէ այնտեղ խարսխած 44 Ֆրանսական նաւերը կոտորածներէն վերապրած Հայերը Կիլիկիա փոխադրելու համար: Շաւլ Տիրան Թէքէեան 1929-ին կը ստանայ Ֆրանսական պատուոյ Լէգէոնի Ասպետի շքանշանը, իսկ 1952-ին սպայի աստիճանը: Բ. աշխարհամարտին կը վարէ զինուորական տեղեկատուութեան սպասարկութիւնը Թունուզի մէջ, ծովային հարիւրապետի աստիճանով: Շաւլ Տիրան Թէքէեան գործօն անդամ եղած է «Ֆրանս Օրիան» Կոմիտէի եւ պատուոյ նախագահ Մարսէյլի Հայ Ռազմիկներու ընկերակցութեան: Զինուորական ասպարէզի կողքին, Շաւլ Տիրան Թէքէեան ունեցած է մտաւորական գործունէութիւններ: Հրատարակած է կարգ մը գիրքեր՝ «Ֆրանքեւհայկական գործունէութիւնը պատերազմի ընթացքին», «Ամէնէն ընտանիքը Մարսէյլի մէջ եւ անոր անունով կոչուող փողոցները», «Մարսէյլ, Փրովանս եւ Հայերը», «Փրովանսալ կղզին պատմութիւնը» ... եւայլն:

Շաւլ Տիրան Թէքէեան իր մահկանացուն կնքած է Մարսէյլ, 1967-ին, քիչ մը մոռցուած, բայց իր հաւատարիմ զինակից եղբայրներէն, այսինքն՝ «Կամաւորներէն»:

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՑԻՊ

ՎԱՀԱՆԱՎԱՆՔԸ ԿԸ ԲԱՐԵԶԱՐԴՈՒԻ

Թ. դարու հայկական ճարտարապետութեան ուշագրաւ կոթողներէն Վահանավանքի շրջակայքը մաքրելու, բարեկարգելու գործը ստանձնած է Սասուն կոոպերատիվը: Արդէն մաքրուած են վանքին շինարարութեան մնացորդները ու հնկոդութիւն սահմանուած շրջակայքին վրայ: Ղափանի շրջանի այս կոոպերատիվը որ աւելի քան երկու հարիւր աշխատող ունի, քառասուն տեսակ ապրանք կ'արտադրէ: Ան նաեւ միջոցներ կը տրամադրէ պատմական յուշարձաններու պահպանութեան համար, նիւթական օգնութիւն կը կատարէ քաղաքը գեղեցկացնելու աշխատող արուեստագէտներու:

**

ՈՒՐՖԱՅԻ ԱՍԵՂՆԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի պետական պատկերասրահին մէջ բացուած է Ուրֆայի ԺԹ. – Ի. դարերու ասեղնագործութեան ցուցահանդէս մը: Ներկայացուած են շուրջ 200 խնքնատիպ նմոյշներ: Անոնք ներշնչուած են հայկական գորգագործութեան, ոսկերչութեան զարդանկարներէն: Ասեղնագործութեան արուեստի նմոյշներու հաւաքածոն պետական պատկերասրահին նուիրած է Սաթենիկ Բեգիկեան:

**

ՀՐԱՒԷՐ «ՈՐՈՏԱՆ»ԷՆ

Սիսիանի շրջանին այցելուներուն կը սպասէ «Որոտան» զբօսաշրջական միաւորումը: Տնօրէնը՝ Ց. Բախչեան լրած է թէ իրենց նպատակն է զարկ տալ զբօսաշրջութեան զարգացման, ու արդէն պայմանագրեր կնքած են Մերձպալթեան երկիրներու, Ուկրանիոյ, Բելոռուսիոյ, Մոսկուայի իրենց գործընկերներուն հետ: «Որոտան»ի ծրագրին մէջ տեղ տրուած է այցելութիւններու, դէպի Գորիսի տեսարժան վայրերը, ինչպէս՝ Շաքիի Ջրվէժը, Որոտնավանքը, Տաթեւի, Զօրաց քարեր ճարտարապետական համալիրները:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԹԵՀՐԱՆԻ «Արարատ» մարզաւանի «Սասունցի Դաւիթ» սրահին մէջ, Օգոստոս 31-ին, Թեմի առաջնորդ՝ Արտակ Արք. Մանուկեանի գլխաւորութեամբ Հայաստան մեկնած ու վերադարձած պատուիրակութիւնը զեկուցում տուած է այդ այցելութեան մասին: Թեմական Խորհուրդի ատենապետ Ա. Ներսէսեանի բացման խօսքէն ետք Արտակ Արքեպիսկոպոս ներկայացուցած է պատուիրակութեան կատարած ճամբորդութիւնը, նշած է Վազգէն Ա.ի հետ իրենց հանդիպումը, աղէտեալ վայրերու այցելութիւնը եւայլն: Ապա խօսք առած է Հայաստան մեկնած պատուիրակութեան մէկ ուրիշ անդամը՝ Ա. Աճէմեան, որ իր տպաւորութիւնները փոխանցած ու ապա ներկաներուն մանրամասն բացատրութիւն տուած է սահիկներու ցուցադրութեամբ:

**

ԹԵՀՐԱՆԻ «Արարատ» մարզաւանին մէջ, Սեպտեմբեր 6-ին, մեծ շուքով եւ յատուկ արարողութեամբ տեղի ունեցած է Իրանի 22-րդ համահայկական մարզական խաղերու բացումը, նուիրուած՝ հայ մշակութային «Սիփան» Միութեան հիմնադրման 25-ամեակին: Սուրբ Սարգիս Եկեղեցւոյ նահատակաց յուշարձանին առջեւ ջահի բոցավառումէն յետոյ, ան փոխադրուած է Ս. Թարգմանչաց Եկեղեցի՝ օրհնուելու համար: Մինչեւ ջահին մարզիկներու միջոցով մարզաւան համնիլը, հազարաւոր հանդիսատեսներ հաւաքուած են մարզաւան: Արարողութեան բացումին կարդացուած են 22-րդ համահայկական խաղերու գործադիր յանձնախումբին, ապա «Արարատ» կազմակերպութեան խօսքերը: Ապա խօսք առած են հիւսիսային իրանահայութեան պատգամաւոր Վ. Վարդանեան ու Թեմի առաջնորդ՝ Արտակ Արք. Մանուկեան: Հուսկ՝ տեղի ունեցած են մրցումներ: Խաղերուն կը մասնակցին իրանահայ 31 միութիւններ եւ աւելի քան՝ 2300 մարզիկներ:

**

ԼԻՆՑԻ (Աւստրիա) «Նորտիքօ» Թանգարանին մէջ, Սեպտեմբեր 7-ին, բացուած է հայկական Մշակոյթին նուիրուած ցուցահանդէս մը: Ան երկու մաս ունի, հայկական լեռնաշխարհը՝ նախապատմական եւ քրիստոնէութեան շրջաններուն: Կազմակերպիչն է Վիէննայի Ազգագրութեան Թանգարանէն Տոքթ. Էվիդալէթ Մանտորֆ: Ցուցադրելի իրեր տրամադրած են Վիէննայի բնագիտական Թանգարանին նախապատմական բաժինը, Մխիթարեան պետական Թանգարանը, Ս. Պօղոս Դպրեվանքը, նկարչուհի՝ Հ. Ֆլորեան եւ Վ. Լեքսին: Այս վերջինը հայկական խաչքարներու հեղինակ է: Իսկ Հ. Ֆլորեան քանեամէկ խղաներկեր տրամադրած է որոնք կը ներկայացնեն հայկական վանքեր, եկեղեցիներ, հայկական լեռնաշխարհը: Ցուցահանդէսին առթիւ հրատարակուած է նաեւ գերմաներէն գրքոյկ մը՝ որ կը քննարկուին Հայոց պատմութեան եւ մշակոյթի հարցերը: Ցուցահանդէսը կը շարունակուի մինչեւ Հոկտեմբեր 22:

**

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ «Պէչկէօթիւրեան» սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 15-էն 17 տեղի ունենալիք գեղանկարիչ Ժողէֆ Ժիրաքոյի 30-ամեայ վաստակին նուիրուած յոբելենական ցուցահանդէսին կապակցութեամբ, արուեստագէտին Հոլիվուտի արուեստանոց – բնակարանին մէջ, Օգոստոս 27-ին, մամուլի ասուլիս մը սարքուած է: Հանդիպումին բացումը կատարած է «Թէքէեան»ի կազմակերպիչ վարչութեան ատենապետ՝ Գ. Քիւրէլեան, ապա խօսք առած են լրագրող Օ. Քէշիշեան, բանաստեղծուհի Ա. Կիրակոսեան: Հուսկ Ժ. Ժիրաքօ ներկաներուն ծանօթացուցած է իր ստեղծագործական աշխատանքը:

**

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՈՅ «Տիգրան Երկաթ» Մշակ. Միութեան պարտէզը, Օգոստոս 26-ի երեկոյեան տեղի ունեցած է հաւաքոյթ մը, ի պատիւ Սփիւռքէն ժամանած 30 երախաներուն: Պր. Մաքլըմեանի ողջոյնի խօսքերէն ետք, հայրենի խումբին կողմէ խօսք առած է ուսուցչուհի՝ Ն. Գրիգորեան: Այլ ելոյթ ունեցողներու շարքին, Մէթր Ս. Շահպազ շնորհակալութիւն յայտնած է Հ. Բ. Ը. Մ.-ի՝ աղէտեալ հայ երախաները Եգիպտոս բերելու իր այս գնահատելի նախաձեռնութեան համար: Առաջնորդ Զաւէն Արք. Չինչինեանի փակման խօսքէն յետոյ երախաները երգած ու արտասանած են:

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԼՐԱՏՈՒ

Նոյեմբեր 5 – 26 Գերմանիոյ Քարլզրուհէ քաղաքին մէջ կը գործադրուի Հայաստանի յատկացուած երեք շաբաթուան ծրագիր մը. պիտի ըլլան դասախօսութիւններ, սեմինարներ, ցուցահանդէս, հայկական պարերու երեկոյթ: Որպէս դասախօս նախատեսուած են նախապատմական շրջաններու պատմութեան մասնագէտ՝ տոքթէօր Հ. Ցրոմըր, տոքթէօր Ր. Քանդեան, պատմական յուշարձաններու վերանորոգման եւ արուեստի պատմութեան մասնագէտ՝ փրոֆէսէօր – տոքթէօր Հ. Հոֆրիխթըր, Պերլինի համալսարանի հնդեւրոպական լեզուներու բաժնին բաղդատական գրականութեան տոքթէօր Ժ. Բուչարեան:

Ծրագրին գեղարուեստական բաժնին իր մասնակցութիւնը կը բերէ Փարիզի «Նաւասարդ» պարախումբը Է. Ծոլոլեանի ղեկավարութեամբ: Ան պիտի վարէ նաեւ հայկական պարերու յատկացուած սեմինար մը: Այս բոլորէն զատ Անժելիքա Կուլթ հայկական հէքեաթներ պիտի պատմէ, որոնք վերապահուած չեն անպայման չափահասներու:

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար պէտք է դիմել Տանիէլ Պալեանի,
Հեռաձայն. — 49 – 721 / 81 – 79 – 24
Հասցէ. –
Weltzienstr. 39, Karlsruhe, RFA.,

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՈՊ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ԸՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

– Շիտակը կ'ուզե՞ս, կ'ըսէ Ցարութիւն, Մատամ Լուսիկին քապարէն հունգարացի արթիստներ եկած են, աքոր – տէօնով կը պարեն: Գիշեր մը հոն կը հրաւիրես, կը վերջանայ:
– Քանի՞ կ'ըլլայ:
– Երկու հարիւր մը կը բաւէ:
– Առէք, զբխըմ ըլլայ ձեզի:
Դրամները տուաւ, գրութիւնը առաւ, գնաց:

Ծննդեան գիշերը, մենք խումբով քապարէն ենք եւ կը խմենք Նշանին կենացը: Իսկ Նշա՞նը ուր է: Անկումն է, խեղճուած՝ յաղթական վերադարձող իր ջոկատներուն մէջ: Մէկիկ – մէկիկ գանձանակները կը բանայ, դրամները կը համրէ, կ'արձանագրէ, շատ բերողներուն «պրաւօ»ներ կը քաշէ, եւ այդպէս, ժամերով:

Ուշ գիշերին, երբ մենք արդէն լիառաղաստ բացուած ենք քապարէին մէջ, յանկարծ ներս կը մտնէ Նշանը, մազերը խառնակ, քրտնած, յոգնած, անօթի, պայուսակ մը թեւին տակ:

– Այս տարի ռըքօրը կոտրեցինք: Եօթը հարիւր ոսկի աւելի է անցեալ տարուան վրայ...

Ձի նստիր մեզի հետ: «Աւետիսը» տալէ ետք, կը մեկնի երանութեամբ, իր դանձը շալկած: Ռըքօրը կոտրեցինք...

**

Անձնական հակառակորդ չունեցող մարդն էր Նշան: Շատերուն հետ վէճեր կ'ունենար, բայց չեմ կրնար պատկերացնել որ ունէ մէկը դառնացած ըլլայ իրեն դէմ: Ժողովներու մէջ կամ լուռ էր, կամ ամէնէն շատ խօսողն էր: Ընկերական վէճերու պարագային բուռն էր եւ յարձակողական, բայց տուեալ վէճէն դուրս անհատական գետնի վրայ հետք չէր թողուր իր դառնութիւնը, եւ ոչ ալ իր այպանած անձին մէջ:

Օր մը, խումբով, հրաւէրի մը կ'երթանք: Նշանին հետ կը քալենք առջեւէն: Մեր ետեւէն, երկու – երեք քայլի վրայ, կուգան Հրաչն ու Ատուրը: Կը լսեմ Ատուրը որ կ'ըսէ Հրաչին, մեզի ակնարկելով եւ կեղծ լրջութեամբ մը, որ կատակելու իր ձեւն էր.

– Կը տեսնե՞ս այս երկու սրիկաները, մէկը իր դրամով, միւսը իր գրիչով այս քաղաքին տէր պիտի դառնան:

Նշանը արմունկով կը մխէ կողիս.
– Լսեցի՞ր ... լսեցի՞ր...

Առանց Նշանը մտիկ ընելու, կը դառնամ Ատուրին եւ նոյն շեշտով կը պատասխանեմ.

– Ի՞նչ է, դուհ չէ՞ք որ ձեզի յաջորդողներ կը պատրաստուին:

Բայց Նշանը բաւարարուած չէ: Տուն լուրջի առած, յաջորդ օրերուն ալ կը յիշեցնէր.

– Ականջովդ լսեցիր ... ատոնք մեզի դէմ են:

Զուր կ'աշխատիմ բացատրել որ եթէ իր կարծածին պէս ըլլար, չկամութիւն ըլլար՝ այդպէս մեր ականջին լսելի ձեւով չէր խօսուեր, պարզապէս կատակ մըն էր:

– Դուն ատանկ կարծէ – այդպէս կատակ չըլլար...

(Շար. 12)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

(Շար. Ա. էջէն)

թիւնը ոչ նորութիւններ են, ոչ ալ՝ Հայաստանի մենաշնորհը։ Փափաքելի պիտի ըլլար, անշուշտ, որ մենք ունենայինք հակառակ մենաշնորհը, այսինքն՝ Հայաստան այն երկիրն ըլլար, մանաւա՛նդ նման մաշտաբի աղէտէ մը ետք, ուր ոչ կաշառակերութիւն ըլլար, ոչ ալ մաֆիա...։ Բայց, լաւ է չերազել։

Մնացեալը – «Ֆրանս – Սուար»ի յօդուածին – շատ աժան լրագրութիւն մըն է, որու վրայ չարժեր շատ ծանրանալ։

⁂

Ի դէպ, Երկուշաբթի առտու ալ, «Ֆրանս – Ինթէռ»ի Մոսկուայի թղթակիցը՝ Իւլիս Կոսէ կ'արտայայտուէր Խորհրդային Միութեան, մանաւանդ Կովկասի շրջանը ծաւալող կողոպուտներու, դրամաշորթութեանց, սպանութեանց մասին։ Ի շարս այլ Հանրապետութեանց կը յիշուէր Հայաստանը, ուր ռաքէթը ընթացիկ կը դառնար։ Կ'արձագանգէր երախաներու առեւանգումներու, ինչպէս պատահեր է երկուորեակներու, որոնց ծնողքէն պահանջուեր է 500 հազար ռուբլի (5 միլիոն ֆրանք), անոնք վճարեր են միայն 130.000 ռուբլի այսուհանդերձ երախաները սպաննուեր են։ Այս եւ այլ պարագաներ նկարագրուած են խորհրդային ոստիկանութեան թերթին «Տրուդ»ի մէջ։

Ի դէպ նման բարքեր վարչակարգի հետեւանք չեն անպայման, արեւմուտքէն ներածուած բարքեր ալ կան, վասնզի, մարդը միշտ պատրաստ է գէշ օրինակները իւրացնելու, երբեք՝ լաւերը։

⁂

LEVON TER-PETROSSIAN A STRASBOURG

COMMUNIQUÉ

Monsieur Lévon Ter-Pétrossian, député au Soviet Suprême de la R.S.S. d'Arménie, membre du Comité Karabagh, accompagné d'une délégation de l'association Solidarité Franco-Arménienne, a rencontré, le mardi 12 septembre 1989 à Stasbourg, Madame Catherine Lalumière, Secrétaire générale du Conseil de l'Europe.

L'entretien a principalement porté sur l'évolution de la situation politique en Arménie soviétique. M. Ter-Pétrossian a notamment déclaré que les solutions aux problèmes économiques et nationaux résident dans le développement du processus de démocratisation.

Abordant plus particulièrement la question de la souveraineté des républiques fédérées, M. Ter-Pétrossian a insisté sur la nécessité de mettre en œuvre un transfert des pouvoirs de l'appareil du parti aux parlements locaux. A cet égard, les élections des soviets locaux qui se dérouleront au printemps prochain constituent, à ses yeux, un événement d'une importance majeure. Elles permettront, selon lui, aux différents mouvements démocratiques en Union Soviétique de s'affirmer comme une force de proposition dans les futures assemblées élues.

A quelques jours de la réunion de l'assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe qui verra, pour la première fois des députés soviétiques, polonais, hongrois, yougoslaves siéger au titre d'invités spéciaux aux côtés de leur homologues occidentaux, M. Der-Stépanian, Président de Solidarité Franco-Arménienne, a souhaité que des députés appartenant aux courants démocratiques et rénovateurs des pays de l'Est et de l'Union Soviétique puissent faire partie des délégations parlementaires de ces pays et, en conséquence, être associés aux travaux de l'assemblée de Stasbourg. Il a demandé à Mme Lalumière de veiller, à l'avenir, à une telle représentation.

M. Ter-Pétrossian, qui s'est entretenu, le même jour, avec des responsables politiques du Parlement Européen, et notamment M. Jean-Pierre Cot, président du Groupe Socialiste européen, a participé à une conférence de presse organisée par l'association Solidarité Franco-Arménienne.

Questionné à propos des événements du Haut-Karabagh, il a estimé que le seul compromis possible pour apaiser les tensions consiste à détacher la région du Haut-Karabagh de la R.S.S. d'Azerbaïdjan et de la rattacher provisoirement au gouvernement central de Moscou. Cette solution pourrait satisfaire les Arméniens du Haut-Karabagh et de la R.S.S. d'Arménie tout en limitant le mécontentement des Azéris. Il a ajouté que l'initiative de Moscou, en janvier dernier, d'envoyer en Azerbaïdjan un représentant du Soviet Suprême pour diriger un comité spécial pour le Haut-Karabagh n'était qu'une nouvelle manœuvre pour faire traîner les choses, les événements ayant mis en évidence que ce comité spécial était, en effet, sous le contrôle de l'Azerbaïdjan.

Այրի Տիկին Սարգիս Վարդուկեան,
Տէր եւ Տիկին Պեռնար Ռեմի եւ զաւակը՝ Էմմանուէլ,
Դր. Մանուկ Վարդուկեան եւ զաւակը՝ Ժիւլիէն,
Դր. Դանիէլ Վարդուկեան,

Տիկին Մարիամ Վարդուկեան,
Տէր եւ Տիկին Լեւոն Օհաննէսեան,
Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Օհաննէսեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ժան – Ժաք Օհաննէսեան եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Արա Օհաննէսեան եւ զաւակները,

Սարեան եւ Միսաքեան ընտանիքները եւ բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր, եղբօր, մօրեղբօր, մեծ – մօրեղբօր եւ ազգականին՝

ՍԱՐԳԻՍ ՎԱՐԴՈՒԿԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 16-ին, 81 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 20, ժամը՝ 14-ին Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Քլամարի ինթէրքոմիւնալ գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը, ուր կը հանգչին իր զաւակը՝ Լուսար եւ մայրը՝ Մարիամ։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

47, rue du Fort, 92130 Issy-les-Moulineaux

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Վարդուկեան եւ Օհաննէսեան ընտանիքներուն։

Այրի Տիկին Արաքսի Մուրատեան,
Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեան,
Տէր եւ Տիկին Արման Սինանեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Մուրատեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Յովսէփ Հաճի Սահակեան,
Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Ճիպիլեան,
Տէր եւ Տիկին Սահակ Սահակեան եւ զաւակը,

ինչպէս նաեւ Գիրգորեան, Տակոեան, Տէր – Ստեփանեան, Փափազեան եւ Մարգարեան ընտանիքները եւ բոլոր պարագաները խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, եղբօր, հօրեղբօր, մեծ – հօրեղբօր, փեսային, քեռայրին եւ ազգականին՝

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 11-ին, 69 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 19-ին, ժամը՝ 15.15-ին, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին, 4 Կոմիտաս փողոց, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

5, place Salvador Allende,
94140 Alfortville.

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՀԱՒՈՐ ԹԱԹԱՌ մը աւեր գործեց Կուատըլուփի մէջ, Շաբաթ եւ Կիրակի։ Հակառակ անոր որ նախատեսուած էր, առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն՝ 7 մեռեալ կայ, 85 վիրաւոր, 12 հազար անապաստան եւ հսկայ վնասներ։ Կղզին աշխարհէն կտրուած էր Կիրակի օր։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Վերժին Գորգիկեան իր ամուսնոյն՝ Պօղոս Գորգիկեանի մահուան 7-րդ տարելիցին ի յիշատակ 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

⁂

ԿԱՓ Այրի Տիկին Անթանոսեան իր ամուսնոյն՝ Յովհաննէս Անթանոսեանի մահուան Ա. տարելիցին ի յիշատակ 500 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Արամ Շեխիկեան իր սիրելի ընկերոջ յիշատակին 500 ֆրանք։

⁂

Տիկին Սոնիա Փիլիկեան 100 ֆրանք։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Արման Օհանեան իրենց մեծ – մօր, Այրի Տիկին՝ Փայլածու Օհանեանի մահուան առթիւ 200 Ֆր. կը նուիրեն Նիսի Պարսամեան դպրոցին (ստանալ «Յառաջ»էն)։

⁂

Այրի Տիկին Էլիզ Շահինեան իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր ընկերուհիին՝ Տիկին Աչճեանի եւ դստեր՝ Տիկին Ցամիկ Կիւրեղեանի իրենց փեսային եւ ամուսնոյն՝ Մասիս Կիւրեղեանի յանկարծական մահուան առթիւ եւ 500-ական ֆրանք կը նուիրէ Իսիի Ս. Մարիամ – Աստուածածին Եկեղեցւոյ և «Յառաջ»ին։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի վարչութիւնը՝ կը փնտռէ փորձառու ուսուցիչ կամ ուսուցչուհի, իր դպրոցին համար, մօտակայ շրջաններէ, Լիոն, – Տէյին, Վիէն, Վալանս։

Անոնք որոնք կրնան օգտակար ըլլալ, այս ազգապահպանման գործին, թող դիմեն մանրամասնութիւններու համար վարչութեան։

Հեռաձայն. – 76 – 21 – 78 – 28

ԹՈՒՇԱՑԵՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Կրընոպլի Անի Մասնաճիւղի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Կիրակի, Սեպտեմբեր 24-ին, կէսօրէ ետք, ժամը՝ 15-ին, իր Հ.Օ.Մ.-ի Տան մէջ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

12–14, rue St.Bazile — 13001 Marseille

Շաբաթօրեայ գործունէութիւններ կազմակերպուած՝

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի եւ Հայ Մշակոյթի Տան կողմէ։

Ամէն Չորեքշաբթի, ժամը՝ 10-էն 17՝

– Հայերէն լեզուի եւ քաղաքակրթութեան դասընթացքներ բոլոր մակարդակներուն համար։

– Պատրաստութիւն Պաքալորէայի հայերէնի քննութեան։

– Հայկական պարի եւ երգի դասեր։

– Ձեռային գործեր, գծագրութիւն, նկարչութիւն եւայլն։

Դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 4-ին։

Կէսօրուան ճաշ կը տրուի աշակերտներուն։

Արձանագրութիւնները կ'ըլլան Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղերուն մօտ եւ Հայ Մշակոյթի Տունը եւ մասնաւորապէս Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 27ին, ամբողջ օրը, Մշակոյթի Տունը։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի Անի Մասնաճիւղի Միօրեայ վարժարանի դասընթացքները կը սկսին, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30-ին, ժամը՝ 14-էն 17։ 6 – 14 տարեկան պզտիկներու համար։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերոմի Զ. Շանթ Մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 24, Կիրակի, ժամը՝ 10-ին Թաղիս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իրմէ յաւէտ բաժնուած անդամուհիներու հոգւոյն։

Հոգեհանգստեան աւարտին տեղի կ'ունենայ մատաղօրհնութիւն եւ բաշխում։

ԼԻՈՆ

KERMESSE

ԲԱԶԱՐԻԿ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌ

Կազմակերպութեամբ՝
Լիոնի Հայ Տիկնանց Միութեան
Ազգային Տան սրահին մէջ
40, rue d'Arménie

Շաբաթ, Սեպտ. 23, ժամը 14-էն 20

Կիրակի, Սեպտ. 24, ժամը 11-էն 20

Կիրակի կէսօր պատարագէն յետոյ անոնք որ կը փափաքին կրնան ճաշել միասին հաճելի պահեր վայելելով։

Շատ մը սթանտներ կը սպասեն ձեզի, ինչպէս նաեւ հայկական յատուկ կերակուրներ, զորս կրնաք ճաշակել տեղւոյն վրայ, կամ՝ ձեզի հետ տանիլ։

U.G.A.B. - PARIS

présente
le chansonnier
d'Arménie soviétique
EDOUARD ZORIKIAN

dans un récital unique en France le vendredi 22 septembre à 20 h 15

au Centre Culturel A. Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Participation aux frais : 25 F

Cours de langue arménienne à Alfortville

ADULTES ET ENFANTS
TOUS NIVEAUX, AVEC DES PROFESSEURS EXPERIMENTES

Jeudi 20 h 30 — Adultes
(*Horaire modulable*) — (*Tous niveaux, prép. bac*)

Samedi 14 h - 16 h — Enfants, adolescents (*Tous niveaux*)
(suivi d'une animation spéciale pour les adolscents)

ENSEIGNEMENT RELIGIEUX
pour les enfants de 4 à 12 ans,
en arménien et en français
le dimanche de 10 h 30 à 11 h 30.

Toutes ces activités ont lieu à
L'EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE
8, rue du Groupe Manouchian
ALFORTVILLE

Contact : P. MIKAELIAN, 48 93 99 88
Inscriptions sur place
Début des cours : Jeudi 21 Septembre
Samedi 23 Septembre

ՌՕՄԱՆ
ՍՈՒՐԲ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սեպտեմբեր 24, Կիրակի, երեկոյեան ժամը 6-ին, Ռօմանի Սուրբ Նիկողայոս Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ այցելու հոգեւոր հովիւ՝

ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ երգչախումբը։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 20

MERCREDI
20 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.103 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNEE — No 17.103

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՍԱԽԱՐՈՎ ԹԵՐԱՀԱՒԱՏ

ԱՀԱԲԵԿՉԱԿԱՆ ԱՐԱՐՔ
ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ
ՀԱՆՐԱԿԱՌՔԻ ՄԸ ԴԷՄ

5 ՄԵՌԵԱԼ, 27 ՎԻՐԱՒՈՐ

Ֆրանսական հեռատեսիլի Ա. կայանէն ...ր Սախարով կարգ մը յայտարարու...թիւններ ըրաւ, պատասխանելով իրեն ե...ած հարցումներուն: Ըստ իրեն՝ Կորպա...ի համար վտանգը իր անմիջական ...շապատէն չի գար, այլ դէպքերու զար...ացումէն ամբողջ երկրին մէջ եւ եր...ն ալ հետեւանք է իր խակ քաղաքա...նութեան անհետեւողական բնոյթին: ...խարով յստակ է: Իրեն համար Կոր...ով պէտք է ընտրութիւն մը ընէ. — ...մ նոմէնկլատուրայի պարագլուխն է ...մ՝ պերեստրոյկայի: Սախարով կ'ա...ցնէ. — «Ազգային բախումները մեծ ...ներ կը կրեն. անոնց ծաւալը կապ...ծ կեդրոնի անորոշ, վարանոտ, անտր...մաբանական քաղաքականութեան, որ ...յտ յապաղումի մէջ է, երբ հարկ է ...րաժեշտ եւ տեղին որոշումներ տալ: ...եդրոնական Կոմիտէի վերջին բանաձեւը ...պետութեան Հանրապետութեանց ազգային ...րժումին շուրջ) բացարձակ անհեթե...ութիւն է: Աւելի ծանրակշիռ կը դար...նէ կացութիւնը պալթեան շրջանին մէջ ...ւ ամբողջ երկրին:

...Այս յայտարարութիւնները եղան նա...որեակին — Երկուշաբթի, Սեպտ. 18 — ...եդրոնական Կոմիտէի լիակատար նիս...ին, որ ձգձգուեցաւ քանի մը անգամ: ...չ լուծումի պիտի յանգի Կորպաչով: ...երեւս, կրկին կիսամիջոցներ, որոնք ո...նչ լուծեն եւ ծառայեն չարունակելու ...ւումի պատերազմը, այն համոզումով ...ժամանակը՝ Մոսկուայի համար կ'աշ...ատի:

...Մինչ այդ ահաբեկչական ծանր արարք ...եղած է Ազրբէջան: Թիֆլիսէն Բաքու ...ացող հանրակառքի մը մէջ, Եւլախ քա...քին մօտ, ռումբ մը պայթած է: Վա...որդը վնաս չէ կրած եւ կրցած է կեցնել ...նրակառքը, արգելք հանդիսանալով որ ...անդունդի մը մէջ իյնայ: 5 մեռեալ ...եւ 27 վիրաւոր, որոնց մէջ ոմանք ...ր վիճակի մէջ են: Կ'ըսուի թէ հանրա...ը այս անգամ ճամբայ մը բռնած է, ...կ'օգտագործուի նաեւ Հայաստան եր...լու համար: «Իւմանիթէ»ի թղթակիցը ...ու աւելի կ'ըսէ թէ նման արարք մը ...ի ծառայէ քիչ մը աւելի հրահրելու ...երքերը:

**

...թէեւ, Երեքշաբթի օր, ոչ ոք գիտէր թէ ...նչ պիտի կատարուի Մոսկուա, բայց ...այնպէս նախատեսութիւններ, վար...ներ չէին պակսեր ֆրանսական մա...ւլին մէջ: Հաւանական կը նկատուէր ...ր այս լիակատարը փոխէ համագումա...ի թուականը: Ցարդ նախատեսուած ...1991 Ապրիլին համար, Կորպաչով թե...ադրած էր կանխել: Եւ առաջին որոշումն ...այդ եղաւ, 1990 Հոկտեմբեր, փոխա...կ 1991 Ապրիլի:

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆՑ
ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԸ

Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ — Արմէնիէնի նախաձեռնութեամբ, Միջազգային Յարաբերութեանց Ֆրանսական Հիմնարկը (Institut français des relations internationales) հրաւիրած էր Լեւոն Տէր — Պետրոսեանը որ արտայայտուի Խորհրդային Միութեան առընչուող զանազան հարցերու շուրջ:

Ղարաբաղեան Շարժումի Հայաստանի Կոմիտէի անդամը դասախօսութեան ձեւին տակ խօսեցաւ Խորհրդային Միու — թեան քաղաքական կացութեան, Ղարաբաղի, ազգութեանց հարցին, դեմոկրատ շարժումներու հետ յարաբերութեանց մասին: Պատասխանեց նաեւ եղած հարցումներուն: Կը նախագահէր հիմնարկին նախագահը՝ Թիէրի տը Մոնպրիալ: Ներկայ էին ֆրանսական փաստարկութեան կեդրոնէն՝ Ֆրանսուա Պարի, Արտաքին նախարարութեան Խորհրդային Միութեան համար Եւրոպայի ղեկավարութեան ենթատնօրէն՝ Պերնար Ֆասիէ, ներկայացուցիչը հետազօտութեանց կեդրոնին, քաղաքական ուսմանց հիմնարկէն՝ Անն տը Թանկի եւայլն, եւայլն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԷՕԺՕՅԻ 1267 աշխատաւորներ Միւլհուզի գործատան, Փարիզ եկան Երկուշաբթի օր, եւ ցոյց մը ըրին ընկերութեան կեդրոնատեղիին առջեւ, Ավընիւ տը լա Կռանտ Արմէ, բայց ի զուր: Կառքի մեծ ընկերութեան տնօրէն — նախագահը անդրդուելի կը մնայ, ոչ իսկ լսել կ'ուզէ, իսկ բանակցութեան մասին իր դիրքը միշտ մերժողական կը մնայ: Այս կացութիւնը պատճառ է որ գործադուլի շարժումը, որ 3 շաբաթէ կը տեւէ ծաւալի: Պարզ է որ երբ Փէօժօ շահերու նախաձեռնը կը շարժէ իր շահերով, շատ տրամաբան չի թուիր որ իր մէկ բանուորը յայտնէ թէ 45 տարեկանին, 5400 Ֆրանք կը շահի ամիսը, 27 տարի աշխատելէ ետք: Պահանջուած յաւելումը 250-էն 1500 Ֆր. է ըստ սենտիքաներուն: Գրասենեակի պաշտօնեայ մը 19 տարի ետք 6950 Ֆրանք ամսական աշխատավարձք ունի: 1988-ին Փէօժօ խումբին շահը 9 միլիառ եղած է: Ի մօտոյ Փէօժօ պէտք է հրապարակ հանէ իր «605»ը եւ Սոշոյի իր գործատան մէջ իսկ, բոլոր ճիւղերը չեն բանիր:

ԷՐՆՕ ՈՒԺՎԱՐՈՍԻ, մտերիմ գործակիցը պատուելի Թէօքէշի, որ Ռումանիոյ հունգար փոքրամասնութեան կը պատկանի, մեռած գտնուած է անտառը, ըստ հունգարական Մակիար Նէմզէթ թերթին: Այս սպանութիւնը ազդարարութիւն մը կը նկատուի բողոքական եկեղեցւոյ հասցէին, որու դիրքը Չաուշեսքուի վարչակարգին դէմ, ծանօթ է:

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ դիւանագիտական յարաբերութիւններ վերահաստատեց Իսրայէլի հետ, 22 տարի ետք: 1967-ին է որ Վարշաւայի Ուխտի երկիրները խզած էին Իսրայէլի հետ:

ԻՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ Ռաֆսանճանի բացատրեց, Կիրակի օր, զինեալ ուժի դիմել Իրաքի դէմ, եթէ ան չուզէ վերադարձնել գրաւած հողերը (շուրջ 2000 քառակուսի քիլոմեթր): Իր կարգին, իսլամական յեղափոխութեան առաջնորդն ալ, Այաթոլլա Խամէյնի ուղերձ մը ղրկած է յեղափոխութեան պահապաններու հրամանատարութեանց, ուր կը հրահանգէ անոնց կազմ ու պատրաստ ըլլալ երկիրը պաշտպանելու համար:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ ԿԸ ՅԱՌԱՋԴԻՄԷ

Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի ախոյենութեան ի հաշիւ, Վալանս քաղաքին երկու ակումբներուն հանդիպումը, այս շաբթուան վերջը, կը խոստանայ տեղի տալ սուր պայքարի մը:

Այս տարի, Ֆ. Բ.-ը յաջողած է բաւական զօրաւոր կազմ մը մէջտեղ հանել. 6 խաղերէ վերջ, տակաւին չէ պարտուած: Խմբակին առաջատարն է, Փէրփինեանի հետ:

Հ.Մ.-ը, տկար սկիզբէ մը վերջ, կը ջանայ արդէն արդիւնաւէտ խաղարկութիւն մը ցոյց տալ: Առջի շաբաթ շնորհիւ Մխիթարեանի նշանակած մէկ կոլին յաղթելէ վերջ Նոր Բաւիի, յաջողած է, անցեալ շաբաթ, իր դաշտին վրայ նոյն կարգի (1 — 0) արդիւնք մը ձեռք ձգել Մոնփելլիէի դէմ: Երկրորդ յաղթանակ մը որ վստահութիւն կը ներշնչէ խումբին:

Կը կարծենք թէ հայանուն ակումբը այս շաբաթ, պիտի կրնայ գոնէ հաւասար արդիւնք մը ապահովել իր տեղացի մրցակիցին դէմ: Հ.Մ.-ը ներկայիս 11-րդ է դասաւորումին վրայ:

● ՅԱՂԹԱԿԱՆ ՍԿԻԶԲ

Ռոն — Ալփ լիկի առաջնութեան մրցաշարքը սկսած է: Շրջանային պատուոյ դասակարգին մէջ, Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն — Տէսինի, իր դաշտին վրայ, դիւրին յաղթանակ մը (4 — 0) տարած է Շամպէրիի դէմ: Իր առաւելութիւնը ակներեւ եղած է առաջին կիսախաղին իսկ (1 — 0), բայց այդ առաւելութիւնը չեշտուած է կոլերով վերջին քան վայրկեաններուն ընթացքին միայն:

Նոյն դասակարգին մէջ, նուազ բախտաւոր եղած է Վալանսի Հ.Մ.-ին պահեստի կազմը. պարտուած է Պուրկի մէջ 1 — 0-ով:

Կիրակի, Սեպտ. 24-ին, Հ. Մ. Ը. Մ. կը խաղայ Ուիլլէօյի մէջ, Վալանս կը հիւրընկալէ Ուլէնի խումբը:

● ՈՒՐԻՇ ԴԱՍԱԿԱՐԳԵՐՈՒ ՄԷՋ

Նահանգային առաջնութեանց մէջ, Լիոն — Տէսինի երկրորդ կազմը յաղթած է Էվէյի 3 — 2: Վիէնի Հ.Մ.-ն ալ՝ Սէն — Ժորժի՝ 1 — 0:

Լիոն — Տէսինի Հ. Մ. Ը. Մ.-ին Քատէ խումբը առաջին անգամ ըլլալով որակուած է մասնակցելու լիկի ախոյենութեան: Յաղթանակ մը արդէն Անեմասի վրայ՝ 2 — 1: Վալանսի Հ.Մ.-ին Մինիմ կազմը հաւասար արդիւնք ունեցած է Սէն — Թէլթիէնի մէջ՝ 2 — 2:

Ինչպէս կը տեսնուի, Ռոն — Ալփ շրջանի հայանուն ակումբներուն առաջին արդիւնքները գոհացուցիչ են:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 18-ին, իր դաշտին վրայ «Արարատ» 0 — 0 արդիւնք մը արձանագրեց դասաւորման գլուխը գտնուող Սպարտակի հետ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14)

ԱՐՑԱԽ
ՇԱԲԱԹԷ ՇԱԲԱԹ

Ստեփանակերտի մէջ նոր ուսումնական տարին, ի տարբերութիւն Արցախի միւս վայրերուն, սկսաւ միայն Սեպտեմբեր 11-ին: Յապաղումը անշուշտ, շրջափակման հետեւանքն է:

Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային Խորհուրդին նիստը տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 9-ին: Խորհուրդին անդամները քննարկած են Համայնավար կուսակցութեան ազգային քաղաքականութեան ծրագրին նախագիծը, մշակած են միջոցառումներ, որոնք թոյլ պէտք է տան յաջողութեամբ կազմակերպելու խաղողի բերքահաւաքը, վէճ ծագած է քաղաքին բնակչութիւնը մնդամթերքով ապահովելու մասին: Լուրջ խօսակցութիւն տեղի ունեցած է Ազգային Խորհուրդի նախագահութեան առաջնակարգ աշխատանքներու ծրագրին քննարկման առեն:

**

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ,
ՏԱԳՆԱՊԱԼԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ»

«Պրաւդա», Սեպտեմբեր 14-ի թիւին մէջ այս խորագրով հրատարակած է իր սեփական թղթակից Արամ Սարգսեանի հաղորդումը ազգամիջեան յարաբերութիւններու հետեւանքով Հայաստանի մէջ տիրող կացութեան մասին: Հոն կ'ըսուի.—

«Պրաւդա»ի կեդրոնը հաղորդումներ կը ստացուէին այն մասին որ երկրաշարժի շրջանի շինարարութեան տարեկան ծրագիրը ձախողման եզրին է: Եթէ մէկ — երկու օր եւս շինանիւթերը այդպէս մատակարարուին, շինութիւնները կ'ընդհատուին: Միայն Սեպտեմբերի առաջին տասնօրեակին Հայաստան չէ հասած 560 հազար թոն բեռ, որուն զգալի մէկ մասը նախատեսուած է աղէտեալ գօտիին համար: Ի՞նչ է հարցը:

— Ադրբեջանական երկաթուղային գործադուլին պատճառով Հայաստան փաստօրէն յայտնուած է շրջափակման մէջ, — ինծի ըսաւ փոխ վարչապետ՝ Եու. Խոջամիրեան: — Հայաստանի համար նախատեսուած բեռներու 87%-ը մեր հանրապետութիւնը ադրբեջանական երկաթուղիով կը ստանայ: Սեպտեմբեր 10-ի դրութեամբ Երեւան չեն հասած մօտ 250 կառախումբ: Ծայրաստիճան ծանր վիճակ ստեղծուած է հոս: Վառելանիւթ չկայ, փոխադրամիջոցներու մէկ մասը չի բանիր, նոյնն է կացութիւնը շուտափոյթ օգնութեան ինքնաշարժերու:

Աղէտեալ շրջաններուն մէջ կը ձախողին կենսականօրէն կարեւոր կառոյցները շահագործման յանձնելու ծրագրերը: Այսօրուան վիճակով աղէտեալ գօտիին մէջ մէկ հատ մանկապարտէզ չէ բացուած: Փաստօրէն չկան հիւանդանոցներ, բաղնարուժարաններ, դպրոցներ: Վերահաս ձմեռը մարդիկը անօթեւան ձգելու իսկական սպառնալիքի տակ կը դնէ:

Այս օրերուն տագնապալի հաղորդումներ կը հասնին հանրապետութեան նաեւ ուրիշ շրջաններէն: Գորիսի մէջ արդէն նախատեսուած հարիւրէն աւելի բեռնաւորուած կառքեր: Լեռնային Ղարաբաղէն Հայաստանը բաժնող ճամբան կարելի չէ անցնիլ նոյնիսկ զինուորական կարգախումբերու ուղեկցութեամբ: Մարդին հաղորդակցութիւնը կ'իրագործուի միայն օդային ճամբով:

«ՄԱՇՏՈՑ»

Հայաստանի պաշտօնական մամուլին տասնամեակներու ծանօթ անուններուն քով՝ ի վեր հրապարակ ելած են նորեր, որոնք մեծ մասով կը պատկանին վերջին մէկ – երկու տարիներուն կազմուած միութիւններուն: «Մաշտոց»ը անոնցմէ մէկն է, փոքր ծաւալով գրքոյկ մը, որուն վերջին հատածը 1989 Մայիսի թիւն է: 61 էջնոց պարբերաթերթը կը բացուի խմբագրականով մը որ հայկական պետականութեան մասին խօսելէ ետք կ'անդրադառնայ «Գոյապայքար» երիտասարդական միութեան (որուն թերթն է «Մաշտոց») գլխաւոր մտահոգութիւններուն. առաջինը բնապահութեան տխուր վիճակն է, հողի, ջուրի, օդի մաքրութեան խնդիրը: Անոր կը հետեւի պատմութեան անկողմնակալ քննութեան պահանջը. «Մինչեւ այսօր անյայտ են շատ ու շատ ժողովրդական հերոսներ, չի բացայայտուած պատմական ճշմարտութիւնը» կ'ըսուի հոն. պարագայ մը որ «խոչընդոտում է ազգի քաղաքական հայեացքի ձեւաւորմանը»: «Գոյապայքար»ի մտահոգութիւններէն է, նաեւ «մեր փոքր երկրի Ռուսաց լեզուի իշխանութիւնից ազատելը», Հայ Առաքելական Եկեղեցիին դերին բարձրացումը եւ պայքարը՝ ներքին սփիւռքի ձուլումին դէմ:

«Մաշտոց» տեղ տուած է յաջորդաբար արտատպումներու. Պէյրութի «Մարզիկ» թերթէն առնուած էջերէ ետք Արթուր Անդրանիկեան յօդուածով մը կը ներկայացնէ հանրապետութեան շրջանի դէմքերէն Յ. Քաջազնունին: Յօդուածին կը հետեւին անոր մասին վկայութիւններու տողեր ու նամակի հատուածներ:

Մեսրոպ Սահակեանի «Թէ ինչու մենք չյաղթեցինք» յօդուածը գրի առնուած է Ղարաբաղ Կոմիտէին ազատ արձակումէն առաջ. հոն փորձ կ'ըլլայ վերլուծելու Արցախի հարցին մէջ մեր անյաջողութեան պատճառները. այդ անյաջողութեան պատճառը այն է որ մենք համակերպած ենք միացումի պահանջը Արցախի Ազրպէջանէն անջատումին վերածելու: Յօդուածագիրը կ'ըսէ. – «Մենք մեզ համարում էինք արժանապատուութիւն ունեցող ազգ, բայց մեր պահանջը փոխելով կորցրինք արժանապատուութիւնը: Մեզ թուաց թէ Ռուսաստանը կ'ուրախանայ ու կը լուծի Ղարաբաղի հարցը՝ այն կը միացնի Ռուսաստանի: Սխալուեցինք: Ռուսաստանը չուրախացաւ, դրա փոխարէն մեր հանդէպ առաւել ատելութեամբ լցուեց մեր անխուսափելի հարեւանը»:

«Մաշտոց»ի վեցերորդ թիւին մէջ տեղ տրուած են «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամներուն զանազան ելոյթներուն:

«Մաշտոց»ի այս թիւին խիզախ մէկ էջն է «Սուրբ Մեսրոպի պատուիրաններից» խորագրուածը որ նշանաբան ունի Ն. Սարաֆեանի «Հայութիւնն այս ջերմութիւն առաւօտեան մէջ այս ցուրտ...» տողը: Ա. Ա. ստորագրուած յօդուածը բաւական սուր տեսանկիւնէ մը ուրուագծելէ ետք խորհրդայնացման հոլովոյթը, կը շեշտէ յաջողութեան հասնելու մեր միակ պայմանը, որ է «ազգովին, համախմբօրէն պայքարել մի զէնքով, որ միմիայն մեր ձեռքին է, պայքարել ուժերի գերլարուած գործադրումով»: Ու յօդուածագիրը կ'ուզէ որ «ով որ կարդայ այս տողերը, կարդայ երդում տալու պէս՝ փոխանցելով մերձաւոր անձանց...», որպէսզի «զաւակները մեր սովորեն միմիայն Հայոց կրթօջախներում եւ նոյնը աւանդեն գալոց սերունդներին, չլինեն երբեք այլազգիների հետ ամուսնական դաշինքներ, չհեռանան Հայաստանից երկարաժամկէտ՝ Խորհրդային Միութիւնում եւ այլուր ապրելու, ուսանելու, աշխատելու նպատակով եւ չլքուի հողը հայրենի արտասահմանեան տարագրութիւններում»:

Թերթին ինքնաքննադատական այս բաժինին մէջ հրատարակուած է տակաւին Ռաֆայել Իշխանեանի մէկ քերթուածը, խորագրուած՝ «Ռուսագիր Երեւան»: Հեղինակը ծանօթ անուն մըն է յատկապէս որպէս լեզուական ներկայ պայքարին անխոնջ առաջամարտիկը. ան կը գրէ, կը խօսի, կը զայրանայ օտարախօսութեան օրէ օր ծաւալող երեւոյթին դէմ. Հայուն լեզուն նախ հայերէնն է, յետոյ միւս լեզուները. Հայ տղուն դպրոցը նախ հայկական է, յետոյ միւսները: Այս թելադրանքը աւելի շատ ականջներու հասցնելու մարմաջով Ռ. Իշխանեան գրի առած է վերոյիշեալ յանդուգն պարսաւագիրը, ուր կ'ըսէ ի միջի այլոց. –

«...Եւ շատերս տանը ու դրսում
Հիմա ռուսերէն ենք խօսում.–
Ու երբ մի օր լրիւ թողնես
Խօսքը Հայոց, կ'ասենք մենք քեզ՝
Ծաղկիր, ցնծա՛, ալ ու ալվան,
ով ռուսախօս ջան Երեւան»:

«Մաշտոց»ի վերջին էջերը յատկացուած են գիտական նիւթի մը, «Քլորոփրէնի կենսաբանական ազդեցութիւնը» խորագրուած: Յետոյ, ետեւի կողքին ներսի երեսին կը կարդանք խմբագիրներուն անունները՝ Մեսրոպ Սահակեան, Վահան Իշխանեան: Իսկ անոնց վերեւ՝ հրամայական մը. «Կարդա՛, փոխանցիր բարեկամիդ»: Հրամայականը գրեթէ չի զօրեր Հայաստանէն դուրս ապրող «բարեկամ»ներու, որոնք պատահաբար միայն առիթը կ'ունենան այս կարգի հրատարակութիւններ տեսնելու եւ հաղորդ դառնալու մեր մեծ զանգուածին մտահոգութիւններուն, հետաքրքրութիւններուն:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԼԻԲԱՆԱՆԵԱՆ ԱՌՕՐԵԱՅ

ԼՈ՛ՒՌ ԳԻՇԵՐՆԵՐ ԵՒ ԱՆԼՈ՛ՒՌ ՑԱՒԵՐ

– Լռութիւնը ոսկի է, կ'ըսէ առածը:

Մեր մօտ, լռութիւնը ոսկի չէ, այլ կանխանշան դէպքերու եւ հոգեվիճակի:

Երբ ցերեկ ատեն լեռներուն վրայ լռութիւն տիրէ, անպայման գիշերը սաստիկ ռմբակոծում տեղի պիտի ունենայ: Իսկ եթէ ցերեկ ատեն, հեռուէն հեռու ռումբի ձայներ սկսին, գիտենք թէ ռմբակոծումը պիտի տարածուի եւ իր ժանիքներուն մէջ պիտի առնէ մարդաբնակ շրջանները: Խանութները կը գոցուին, փողոցները կ'ամայանան ու ամէն մարդ ապաստանարան կը փութայ:

Լիբանանի ցամաքամասին եւ երկնակամարին վրայ, երբեմն սուտ – ռմբակոծումներ կ'ըլլան եւ սուտ – օդանաւներ ալ կ'անցնին: Դժուար է սուտ – ռմբակոծումն ու սուտ – օդանաւը իրականէն զանազանել, մեզի պէս մարդոց համար, որոնք զինուորական պարտադիր ծառայութիւն չեն կատարած. շատ շատ զինուորական կրթութիւն մը ստացած ենք «մանկապարտէզ»ի չափանիշով:

○ Մայրիներու երկիրը այսօր դարձաւ նախամարդու երկիր:

Այսօր մենք հացը տաշտէն կ'ուտենք, ջուրը առուակէն կը խմենք, լոյսը մոմէն կ'առնենք, մեր ճանապարհը հետիոտն կը կատարենք, լուրերը ... թնդանօթէն կ'առնենք եւ գիշերային լռութիւնը՝ չարաղէտ կը նկատենք:

Եթէ այսպէս շարունակուի, օր պիտի գայ, ուր, գետին փռուած կռապաշտի պէս, պիտի աղօթենք, որ արեւը մարը չմտնէ, այլ մեզ լուսաւորէ նաեւ գիշերը: 24 ժամ արե՛ւ ... անհամ չի՞ դառնար ի վերջոյ:

**

Լիբանանցիին հաւատքը խախտեցաւ սփռուող լուրերուն հանդէպ: Ան կը հաւատայ միա՛յն թնդանօթի խողովակէն տրուած լուրերուն:

Երբ քաղաքական ղեկավար մը ցնցիչ յայտարարութիւն մը ընէ, գիշերը ռումբ կը տեղայ մեր վրան, իսկ յաջորդ օրը՝ տոլարը նոր ոստում մը կ'արձանագրէ:

«Պառասարաճի» մըն ալ չմնաց, որուն ափին մէջ 250 Լ. Ո. նետելով (ժամանակին՝ 25 դրուշ), մեր ապագան գուշակել տայինք...:

**

Երբ հեռատեսիլի լրատու պաշտօնեաները լուրերու սփռումը աւարտեն, «գործը» վերջացուցած ըլլալու գոհունակութեամբ, պզտիկ ժպիտ մը կ'ուրուագծեն իրենց դէմքին վրայ եւ...

– Գիշե՛ր բարի:

Ու գիշերը կ'ըլլայ չա՛ր: Ո՞ր գիշերը բարի եղած է:

Յաջորդ օրը կ'իմանաս քանդուած տուներուն, սպաննուած մարդոց ու վիրաւորներուն թիւը:

Սո՛ւտ է, սո՛ւտ է, սո՛ւտ է, սո՛ւտ է
Ամէն բան սուտ է,
Լիբանանի մէջ (չըսելու համար՝ այս աշխարհի մէջ)
Ամէն բան սուտ է:

Երբ խօսնակուհին քաղցր յայտնէ, թէ վաղուընէ սկսեալ օրական չորս ժամ ելեկտրականութիւն պիտի տրուի, եւ կամ կտրոններու հիման վրայ՝ պէնզին պիտի բաշխուի, մտաբերէ «Անոյշ» օփերան ու շարունակէ՛ երգել.

Սո՛ւտ բան է, քուրիկ,
Դու մի՛ հաւատար·
Լոկ պատահական
Մի չա՛ր խօսք է սա···

**

Լրատու խօսնակնե՛ր...

Փակեցէ՛ք ձայնասփիւռի եւ հեռատեսիլի ձեր կայանները: Խնայեցէ՛ք ելեկտրական արտադրող վառելանիւթին: Հաղորդում տուէք միա՛յն այն օրը, երբ նորութիւն ունիք խաղաղութեան մասին: Ապա թէ ոչ, գոցեցէ՛ք ձեր վայ բերանները. մենք լուրերը կ'առնենք ձեզմէ առաջ ... թնդանօթներէն:

○ Լրատո՛ւ աղբիւրներ, մենք ձեզ չա՛տ ունկնդրեցինք, քիչ մըն ալ դո՛ւք մեզ լսեցէք:

Մենք խաղաղութի՛ւն կ'ուզենք, ո՛չ աւելի ո՛չ պակաս: Այն օրը, երբ կրցաք այս բարի լուրը մեզի փոխանցել, մենք լուռօրէն, առանց ոչ ոքի ուշադրութիւնը գրաւելու, եկեղեցի պիտի երթանք եւ մեր պահեստի բոլո՛ր մոմերը պիտի վառենք, այն յոյսով որ խաղաղութիւնը պիտի լուսաւորէ մեր տուները...:

**

Մինչ այդ, դուն հաւատա՛ միայն տեսածիդ եւ ապրածիդ՝ 14-ամեայ փորձառութեամբդ:

Հաւատա՛ միայն Հաւատքիդ. «Եթէ հաւատքդ զօրաւոր է, լեռները տեղէն կրնաս շարժել»: Եթէ հաւատքդ զօրաւոր է, երկրէդ մի՛ փախիր: Հաւատքիդ զօրութեամբ թէեւ չես կրնար լեռները տեղէն շարժել, բայց կրնաս Լիբանանի լեռները անշա՛րժ պահպանել իր սահմաններուն մէջ:

○ Փախո՛ւստ կայ տունէդ: Փախո՛ւստ կայ երկրէդ:

Ունեւորները իրենց շունչը առին արտասահմանի մէջ՝ Ամերիկա, Եւրոպա, եւայլն:

Քիչ ունեւորները՝ Կիպրո՛ս:

Չունեւորները՝ մօտակայ ապաստանարան մը: Ա՛յդ իսկ չունեցողները, իրենց տան մէջ կը մնան ու սրտատրոփ կը սպասեն հոգեառ ռումբին:

Ա՛յս է քու առօրեայ Լիբանանդ:

Բայց եթէ լռութիւնը յանկարծ յարատեւէ քանի մը օր, եկո՛ւր տես Լիբանանցին. կա՛մ ծովաբաղնիք կը շտապէ, կա՛մ լեռ կը բարձրանայ եւ կամ ճաշարանի մը մէջ՝ լիբանանցիի նախկին կեանքը կը շարունակէ, մոռնալով թէ տակաւին քանի մը օր առաջ, «ապահով» կարծուած վայր մը կը փնտռէր ռումբերու տակ:

*

Քո՛ւկդ է ապագան, եթէ դուն Հաւատքո՛վ զինուորես:

Եթէ այս մէկը պակսի քու մէջդ, ձգէ՛ այս երկիրը ու գնա՛ ուր որ կ'ուզես...:

ԿԱՐԱՊԵՏ ՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

«Մասիս»
Օգոստոս 1989

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԴԱՐԵԱՆ ՈՍԿԻՆ

Ոսկիի հանքավայրերու որոնումները արագացուցին մեր մոլորակի ուսումնասիրութիւնը եւ ճանաչումը: Ոսկիի մշակումը նպաստեց երկիրներու եւ տարածքներու տնտեսական մերձեցումին, ան կարեւոր դեր խաղաց դրամատիրութեան զարգացումին, անոր տնտեսական, հանրային յարաբերութիւններու, համաշխարհային շուկայի ձեւաւորումին եւ արհեստներու աշխուժացման համար:

Անկասկած, մեծ է ոսկիի մշակումին դերը մարդկային քաղաքակրթութեան մէջ: Ներկայիս ալ՝ ան կարեւոր նշանակութիւն ունի միջազգային յարաբերութիւններու մէջ, կը հանդիսանայ հարստութեան եւ իշխանութեան խորհրդանիշ:

Ոսկիի հանքավայրերու որոնումին եւ շահագործումին, կորզումին եւ օգտագործման համաշխարհային պատմութիւնը անհնար է պատկերացնել առանց մարդկային քաղաքակրթութեան հնագոյն օճախներէն մէկուն՝ Հայկական լեռնաշխարհի:

Այդ կը վկայեն ստորերկրեայ եւ հայ բազմաթիւ պատմական յուշարձաններ, գրաւոր աղբիւրներ: Աշխարհի ամենահին ու երկար լեռնային ստորերկրեայ փորուածներէն մէկը յայտնաբերուած է Զոդի հանքավայրի տարածքին: Հետաքրքրական տուեալներ կան Լճաշէնի դամբարաններու ու կացարաններու պեղումներէն. զինակառքերու փայտեայ ճաղանիւներու հասակը ռատիոշափական մեթոտով որոշուած է մօտաւորապէս 3500 – 3600 տարի առաջ: Լճաշէնի տեղաբնիկները դեռեւս մեր թուականէն Ժ. – Զ. դարեր առաջ օգտագործած են Զոդի ոսկիի հանքերու հանքանիւթը: Պահպանուած են մօտ 25 տեսակ ոսկիէ զարդեր (զարդաքարերով ընդելուզուած կախիկներ, կոճակներ, ոսկի զօտի, առիւծի ոսկեպատ բրոնզէ գլուխ եւայլն): Գտնուած են նաեւ արծաթէ իրեր:

Հնագոյն ամրոց – բնակատեղի Մեծամօրը Խորհրդային Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի համալիրի արշաւախումբի (Է. Խանզադեանի ղեկավարութեամբ) պեղումներու համաձայն, նախքան Քրիստոս Դ. հազարամեակի կէսերէն առաջ մինչեւ ուշ միջնադար անընդմէջ՝ բնակուած է եղած: Հաւաքուած հարուստ հնագիտական նիւթերը կը վկայեն, որ Մեծամօրը բարձր թեքնոլոժիք մշակոյթ, արդիւնաբերութեան զարգացած մակարդակ եւ մասնագիտութիւն ունեցող մետաղամշակումի կեդրոն է եղած: Այլ մետաղներու արտադրութիւններու հետ միասին, այստեղ ապացուցած է նաեւ պղնձի ուժեղ պարունակութեամբ, կապարի, ոսկիի (արծաթի հետ խառնուած՝ էլեկտրիում) ձուլումը: Մեծամօր յայտնաբերուած են հանքանիւթի մանրացումի հարստացման յարմարանքներով արտադրական շինութիւններ, մետաղներ հալելու բազմաթիւ մեծ ու փոքր հնոց – ձուլարաններ:

Մատենադարանի ձեռագիր հարստութիւններէն տեղեկութիւններ կան, որ բազում ակնեղէն եւ դրամներ ձուլուած են Հայաստանի հանքավայրերու ոսկիէն: Սակայն առաւել լաւագոյն ապացոյցները հնագոյն փորուածքներու հետքերն են:

Վերջին տարիներուն Հանքաւան – Հրազդան հանքային շրջանը ուսումնասիրելու ընթացքին հանդիպած ենք հնագոյն շահագործման բազմաթիւ հետքերու: Չունենալով ժամանակակից կարելիութիւնները եւ միջոցները, հնագոյն հանքարանները վստահած են բաւական ճշգրիտ եւ նուրբ նկատուած փաստերու՝ հանքայնացման տեղաբաշխման բնական օրինաչափութիւններուն, որոնց հիման վրայ բացառիկ շահաւէտ է հանքավայրերու շահագործումը: Մարմարիկի հանքավայրին մէջ հնագոյն շահագործման հետքերը ծորակներ կը յիշեցնեն (մինչեւ 100 – 400 մեթր լայնութեամբ, յատակի 10 – 30 մեթր լայնութեամբ եւ 10 – 50

մեթր խորութեամբ): Անոնց լանջերը ծածկուած են Կաղնիի, Լոռենիի, Հաճարենիի եւ տեղական այլ ծառատեսակներու արհեստական հնագոյն տունկերով: Քիչ չեն նաեւ անմիական թումբերը ու ձագարները, որոնք ուշադրութիւն կը գրաւեն իրենց չափերով եւ ուղղութեամբ: Ատոնք հնագոյն շահագործման փորուածքներու հետքեր են եւ ուղղուած են բացատարէս հանքային երրեակներու տարածման երկարութեամբ: Հաւանաբար, նախապէս իրագործուած են մակերեսային աշխատանքներ եւ ապա ստորգետնեայ: Բնական է որ «ծորակներով» շահագործումը թեքնիքապէս անհնար դառնալով (մեծ խորութեան պատճառով)՝ ստորգետնեայ շահագործման անհրաժեշտութիւն ծագած է:

Ոսկեբեր հանքային երակներով հին հանքարանները ժամանակակից մակերեսոյթէն 30 – 50 մեթր վար խորացեր են, ապահովելով հարուստ հանքանիւթի յարմարաւէտ հանածոյ: Աւելորդ աշխատանքէ խուսափելու համար հանքանիւթի տեսակաւորումը կատարուեր է անմիջապէս ստորգետնեայ լեռնային փորուածքի մէջ՝ փորուածքներու պարապ տարածութիւնները, յատակը ողջ լայնութեամբ լեցուած են ոսկիի ցած պարունակութեամբ հանքանիւթի ապարներով:

Ոսկին հանքանիւթէն զատեր են զարմանալի կերպով մաքուր, առանց կորուստներու: Այդ համոզման յանգած ենք հնագոյն փորուածքներու թափոններու նմոյշներով: Մեզի հասած գրաւոր աղբիւրները կը բացայայտեն ատոր պատճառը՝ հանքանիւթը լուացեր են տասնեակ անգամներ, չխնայելով ճորտերուն աշխատանքը:

Զարգացած բարձր մակարդակ ունեցող լեռնային արդիւնաբերութեան մասին կը վկայեն օդափոխման յատուկ շինութիւնները, փայտեայ աստիճանները, պահեստային ելքերը· ապահովութեան համար գործածուած տեղամասերը: Հանքային երակներու շահագործումը կատարուեր է անկայուն մասերու ամրակայումով՝ տեղւոյն ծառատեսակներով (հիմնականին մէջ կաղնի): Շահագործման եղանակը բնաւ չի զիջիր ժամանակակից իր նմանակներուն:

Մարմարիկի հովիտին մէջ յայտնաբերուած են ձուլարան, արտադրութեան գործիքներ՝ քարէ հանքաքերիչ – մանրացնողներ, աղացներ, սանդեր:

Շրջանին մէջ յայտնաբերուած պրոնզէ, կաւէ եւ սերամիքէ իրերը, զարդերը, դանակները շատ նման են Մեծամօրի մէջ գտնուածներուն:

Մարմարիկի հովիտը յայտնաբերուած հնագոյն շահագործման փորուածքները իրենց չափերով եւ ձեւերով, ամրակապերը, ամրակայման ձեւերը, աշխատանքի գործիքները նման են Զոդի, «Մարգահովիտի, Գիւլեառոյի եւ Հայաստանի միւս ոսկեբեր շրջանները յայտնաբերուած փորուածքներուն ու միջոցներուն: Ասիկա կը վկայէ թէ նշուած հանքավայրերը նոյն շրջանին շահագործուած են:

Խորհրդային Գիտութեանց Ակադեմիայի երկրաբանութեան հիմնարկը չափած է Մեղրաձորի հանքավայրէն գտնուած կաղնեայ ամրակին տարիքը՝ մօտ 1570 տարի: Մեր կարծիքով ան Հայաստանի ոսկիի հանքավայրերու հնագոյն նշանակալից շահագործման վերջին փուլն է (Քրիստոսէ ետք Դ. – Ե. դարեր), որմէ յետոյ այդ հանքավայրերը փլեր են, ծածկուեր ու մոռցուեր են հայկական աշխարհի անկայուն քաղաքական վիճակին պատճառով եւ վերստին «յայտնաբերուեր» են միայն մեր ժամանակներուն՝ 1940 – 1950-ական թուականներուն:

Պատմական Հայաստանի Մեծ Հայքի յատկապէս Այրարատ, Տուրուբերան նահանգները, Վասպուրականը, Ուտիքը հարուստ եղած են ոսկիի հանքավայրերով: Որոշ ընդհատումներով այդ հանքավայրերը լայնօրէն շահագործուեր են Արարատեան Թագաւորութեան (Ուրարտու) ժամանակներէն մինչեւ Արշակունիներու հարստութեան անկումը:

Հայկական մետաղէ իրեր յայտնաբերուած են Ասորեստան, Միջագետք, Իրան, Փոքր Ասիոյ տարբեր վայրերը, հիւսիսային Կովկաս եւ այլուր: Ոսկերչական հմուտ եւ նուրբ աշխատանքի արդասիք են Կարմիր բլուրէն պեղուած ոսկիէ օղերը, ապարանջանը, Էրմիտաժ եւ Պեռլինի թանգարանը գտնուող հայկական արձանիկները:

Գերմանացի լեռնային ճարտարագէտ՝ Կ. Բաքս կը հաստատէ, որ «Հայկական լեռնաշխարհին մէջ յայտնաբերուած են ամենահին պղինձէ գործիքները՝ պատրաստուած մօտ Քրիստոսէ 3000 տարի առաջ»:

Հնագոյն Հայաստանը առաջին երկիրն է ուր կարելի եղաւ երկաթ ձուլել: «Հայաստանը դարձաւ, – ինչպէս գրած է, Խաքիկէս (Ք.Ա. մօտ 525 – 456 թուականներուն) – Երկաթի հայրենիքը»: Առաջին երկիրներէն մէկն է, ուր ծնունդ առաւ արծաթի եւ ոսկիի արտադրութիւնը: Այդ մասին գրեր է դեռեւս Հոմերոս եւ այդ նկարագրած է «Իլիական»ին մէջ: Հետաքրքրական է նշել որ Ք. Ա. Թ. – Ը. դարերուն մեր լեռնաշխարհին մէջ արտադրուած է պրոնզի ու արոյրի եւ միաժամանակ նաեւ երկաթի եւ պողպատի զգալի քանակութիւն, որմէ աշխատանքի գործիքներ եւ զէնք կը պատրաստէին: Տեղւոյն վարպետները հմտօրէն տիրապետած են նաեւ մետաղեայ իրերը ոսկիի շերտով պատելու, փորագրութեամբ, քանդակներով եւ դրոշմով գեղազարդելու, քարը մետաղին հետ ձուլելու թեքնիքին: Զարգացած մետաղագործութեան հիման վրայ նոր ծաւալ ստացած են արհեստները (առաւելապէս՝ մետաղաձուլութիւնը, դարբնութիւնը, զինագործութիւնը, քարագործութիւնը, փայտամշակութիւնը, կաւագործութիւնը եւայլն), ընդարձակուած է փոխանակութիւնը, կատարելագործուած է ռազմական եւ շինարարական թեքնիքը:

Ըստ Հերոդոտոսի, յոյն աշխարհագիր Ստրաբոնի, յոյն պատմիչներ Քսենոփոնի եւ Պլուտարքոսի, հռոմէացի Մոմզէնի, հայ պատմիչներու (յատկապէս Մ. Խորենացիի եւ Փ. Բիւզանդի) տեղեկութիւններուն, Հայոց թագաւորները սեփական արծաթէ, պղինձէ մետաղադրամ ունեցեր են, աշխոյժ առեւտրական կապեր ունեցեր են դրացի երկիրներու հետ, երբեմն ստիպուած եղեր են վճարել մեծ հարկատումարներ, երբ պատերազմներուն պարտուեր են:

Ք. Ա. (Զ. – Դ.) դարերուն, ըստ Քսենոփոնի՝ «Հայաստանը մեծ է, հարուստ եւ բարեկեցիկ» Հայաստանի երկուստորապետութիւնները Աքեմենեան Պարսկաստանին տարեկան կը վճարէին 600 արծաթ տաղանդի հարկադումար, որուն կշիռքը մօտ 19·584 քիլոկրամ էր: Իր ժամանակին համար այս մեծ հարկը կրնար վճարել միայն տնտեսապէս զարգացած երկիրը· Համեմատութեան համար նշենք որ հին Արեւելքի ամենահարուստ, ամենազարգացած երկիրներէն Եգիպտոսը տարեկան կը վճարէր 700, Բաբելոնը՝ 1000, իսկ Փոքր Ասիան՝ իր երեք սատրապութիւններով 1760 արծաթ – տաղանդ:

Լուկուլլոս Մեծն Տիգրանի յաղթելէ ետք Տիգրանակերտէն թալանած է մօտ 8 հազար տաղանդ կամ 210 թոնէ աւելի արծաթ: Սա նշանակալի քանակութիւն է՝ նոյնիսկ այժմեան չափանիշներով:

Հայաստանի ոսկիի հանքավայրերու շահագործման համաժամանակութիւնը երկրաբանականէն զատ, պատմա – հնագիտական հետաքրքրութիւն ունի:

Հրազդանի շրջանը հաւաքուած հարուստ փաստերը իրենց նմանակները ունին հայկական լեռնաշխարհի այլ անկիւնները, անոնց հետ կը ներկայացնեն նախարմիկներու մէկ միասնական, ծագումնաբանօրէն շաղկապուած եւ երկարատեւ զարգացող մշակոյթը:

Հնագոյն շահագործման բարեխիղճ ուսումնասիրութիւնը կ'օգնէ երկրաբանական կարգ մը հարցերու, ինչպէս նաեւ հնագոյն Հայաստանի հնադարեան ընկերա – քաղաքական իրավիճակի պատմութեան աւելի յստակ պարզաբանումին:

ՄԱՆՈՒԻԷԼ ՋԱԼԻԲԵԿԵԱՆ

ՔԻՒՐՏԵՐՈՒ ԱՔՍՈՐ

Հալածանք, զինուորական պաշարում, անտառներու հրդեհում, միջոցներ եղան որոնց դիմեցին Թուրք իշխանութիւնները, անզօրութեան մատնելու համար քրտական շարժումը: Ասոնց վրայ կ'աւելնայ նաեւ աքսորը· Սղերդի ու շրջանի իրենց բնակավայրերէն դէպի երկրին կեդրոնական կամ արեւմտեան մասերը կը ղրկուին Քիւրտեր:

«Իէնիպինէ Տօղրու» շաբաթաթերթը Սեպտեմբեր 10-ի թիւով կ'անդրադառնայ այս երեւոյթին: Աքսորի որոշումը տրուած է Ազգ. Ապահովութեան Խորհուրդին կողմէ:

Աքսորեալները Անգարայի մէջ մեծ հետաքրքրութեան առարկայ կ'ըլլան: Ցաւակցաբար ընդդիմադիր ճակատի կուսակցութիւնները կը մօտենան անոնց: Աքսորուածներու մէջ կան պարագլուխներ, կան նաեւ կիներ իրենց զաւակներով: Ամէնէն մեծ մտահոգութիւնը անորոշութեան պատճառով է· ո՞ւր պիտի ապրին, ի՞նչպէս:

Ինչպէս կ'ըսէ անոնցմէ մէկը, աքսորը նոր երեւոյթ չէ· տարիներէ ի վեր մարդիկ կ'աքսորուէին այդ շրջանէն, սակայն անձայն, առանց աղմուկի· հիմա պաշտօնապէս կը ճամբուին: Անոնցմէ մէկը կը պատմէ թէ ուղղակի գործակցութիւն առաջարկուած է իրեն եթէ չուզեր աքսորուիլ։

Իշխանութենէն զատ գրեթէ բոլոր ճակատները դէմ են որոշումին ու անոր գործադրութեան. այս քայլը կը նկատեն առաջին հանգրուան մը որ քրտական կնճիռը աւելի պիտի բարդացնէ:

«ՈՋՆԻ»Ի ՄՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

– Քեզ ինչո՞ւ են նստեցրել (բանտարկել)։

– Իվանովին հայհոյելու համար:

– Իսկ քե՞զ:

– Իվանովին պաշտպանելու համար:

– Բա քե՞զ...

– Ես էլ Իվանովն եմ:

**

– Ի՞նչ յօդուածով ես նստած:

– Քաղաքական: Արհեստաւոր եմ, մի օր կանչեցին քաղկոմ, թէ՝ ջեռուցման ցանցը նորոգի: Նայեցի ու ասացի՝ սիստեմը պէտք է փոխել...:

**

Դատաւորը դուրս է գալիս նիստերի դահլիճից ու քրքջում.

– Ի՞նչ է եղել, – հետաքրքրւում է գործընկերը։

– Շատ ծիծաղելի անեկդոտ լսեցի:

– Պատմիր։

– Չեմ կարող, հէնց նոր պատմողին 15 տարի տուեցին:

**

– Ո՞րն է Մոսկուայի ամենաբարձր շէնքը:

– ՆԳԺԿ-ի շէնքը· այնտեղից Սիբիրը պարզ երեւում է:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ԸՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Անօգուտ: Նշանին համար փոխաբերութիւն, այլաբանութիւն, մտածումի նրբութիւններ չկային: Հիւմուրի զգայարանք չունէր։ Բառերը եւ խօսքերը իրենց յատուկ իմաստովը միայն կ'առնէր։

Զարմանալին այն է, որ երբ Ատուրը մեռաւ, կը պնդէր որ անպայման յօդուած մը գրեմ իր մասին: Ու երբ կ'ըսէի թէ Ատուրը լաւ մարդ էր, ընտանիքի պատուական հայր մը, փորձառու ազգային գործիչ մը, բայց միայն մեր գաղութին չափանիշով, թէ օրաթերթը հարկ եղածը գրեց արդէն, յամենայնդէպս ոչ համազգային այն դէմքը որուն անձնաւորութիւնը հարկ ըլլայ պատմութեան յանձնել՝ կը համոզուէր եւ կը պնդէր․ – ««Ըսածներդ ճիշդ են, բայց պէ՛տք է գրես»:

Լրջօրէն խռովեցաւ հետս: Դէմը ելլողին կը զանգատէր, կը հետապնդէր: Անձնական հարցի մը վերածած էր Ատուրին մասին գրուելիք յօդուածը: Ցոյց մըն ալ ըրաւ: «Նայիրի»ները առած ... ետ բերաւ խմբագրատուն:

Աւա՜ղ, իմ բացակայութեանս...

**

Ծնունդէն ետք, Նշանը պէտք էր տեսնել Զատկի օրերուն:

Հալէպի Զատիկները...

Սուրիա – Լիբանանէն մեկնած բազմահազար Հայեր կան երկրագունդի բոլոր կողմերուն, Հայաստանէն մինչեւ Գանատա եւ Արժանթինէն մինչեւ Աւստրալիա։ Անոնց մէջ, քառասունին հասած եւ անկէ վեր սերունդին համար անջնջելի յիշատակներ են Հալէպի Զատիկները: Ամբողջ քառամեակ մը Հալէպ քաղաքը Սփիւռքին սիրտն էր եւ Զատկի երեք օրերուն այդ սիրտը ազգային հպարտութեամբ կը տրոփէր: Երկու – երեք հազար հայ տղաք ու աղջիկներ, բոլոր շրջաններէն եկած, մարզադաշտին վրայ քաղաքը կը վերածէին հայութիւն ու թարմութիւն բուրող ծաղկաստանի մը, գիրքերու մէջ կարդացուած Նաւասարդեան տօները վերակոչելով, եւ մրցումներէն ու խաղերէն ետք, յորդահոս հեղեղի մը պէս տողանցելով քաղաքին մայր պողոտայէն, իրենց նուագախումբին պղինձներուն գոռ կչռոյթներով...

Այդ օրերը տեսնող Հայերուն համար, ո՛ւր ալ գտնուին, Հալէպի Զատիկները պիտի մնան իրենց կեանքի գերագոյն ապրումները:

Այդ դաշտին վրայ տեսած եմ Յակոբ Օշականը որ քանի հազար Հայերէ կը ծափողջունուէր յոտնկայս, բարձրախօսին հրաւէրով, եւ յուզումէն այնպէս կը սեղմէր թեւս ճամբին մէջ, որ օրերով կապոյտ կը մնար...

Տեսած եմ Շաւարշ Միսաքեանը, որ անգամ մը համար իր աշխարհաբարը մոռցած «Ո՛ տայր ինձ զառաւօտն Նաւասարդի» մը կը մրմնջէր, աղօթելու պէս...

Տեսած եմ Դրօն, այնքան զինուորներէ եւ բազմութիւններէ աչքը կուշտ Դրօն անգամ, որ արջու թաթը ուսիս, կը գոչէր· – «Ուզում եմ նրանց մէջ թռնել եւ էս բալիկներին մի լաւ գրկել...»:

Հալէպի Զատիկները...

(Շար. 13)

Տոքթ. Փասքալ Ճապուրեան եւ զաւակները՝ Տիգրան եւ Մարիա,

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ եւ մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՓԱՍՔԱԼ ՃԱՊՈՒՐԵԱՆԻ
(née Eygenhuisen)

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտ. 16-ին, 49 տարեկանին, յետ անողոք հիւանդութեան:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 20, ժամը՝ 10.30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իբրեւ այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Վահէ Ջիլինկիրեան, զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտեմբեր 24, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ - մօր՝

ՑՈԼԻՆԷ ՋԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆԻ

մահուան 5-րդ տարելիցին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութիւնը եւ Մատաղօրհնութիւնը այս տարի բացառաբար տեղի կ'ունենայ Սեպտեմբեր 24, Կիրակի օր:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
(Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Առաջնորդ Փարիզի Հայոց)

**

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ՝ հանգուցեալ հոգեւորականներու եւ բարերարներու համար:

Սիրով կը հրաւիրուին Առնուվիլի, Սարսէլի, Սէվրանի եւ շրջանի հայութիւնը ներկայ գտնուելու, աղօթելու եւ իրենց ուխտը կատարելու:

Սկիզբ Ժամերգութեան ժամը՝ 9.30:
Պատարագ ժամը՝ 10.30:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

Եկեղեցւոյս վարչութիւնը կը հրաւիրէ կրօնական ընկերակցութեան անդամական ընդհանուր ժողովի, Սեպտեմբեր 24, Կիրակի, ժամը՝ 15-էն սկսեալ, եկեղեցւոյս Մշակութային Տան սրահին մէջ:

ՕՐԱԿԱՐԳԸ
Ի ՄԷՋ ԱՅԼՈՑ ԿԸ ՊԱՐՈՒՆԱԿԷ.-

1. - Բացման աղօթք եւ ուղերձ Հարաւային Ֆրանսայի Հայրապետական պատուիրակի փոխանորդ եւ Մարսէյլի Հայոց Եպիսկոպոս Յակոբ Եպիսկ. Վարդան - եանի կողմէ:

2. - Ընդհանուր ժողովի դիւանի եւ քուէարկութեան յանձնախումբի կազմութիւնը:

3. - Վարչութեան երեքամեայ գործունէութեան տեղեկագրի ընթերցումը:

4. - Վարչութեան երեքամեայ գործունէութեան տնտեսական տեղեկագրի ընթերցումը:

5. - Քննիչ յանձնախումբի առաջարկներուն վաւերացումը:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.-

Ա. - Իւրաքանչիւր անդամ իրեն հետ պէտք է բերէ իր հրաւէրը, դիւրացնելու համար իր մասնակցութիւնը ընդհանուր ժողովին:

Բ. - Ընդհանուր ժողովին մասնակցող անդամներուն թիւը մեծամասնութիւն չկազմելու պարագային ժողովը կէս ժամ ետք օրինական կը համարուի ինչ որ ալ ըլլայ ներկաներուն թիւը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Տիկին Արմենակ Գույումճեան, Պր. Ֆիլիփ Գույումճեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս կիրակի, Սեպտեմբեր 24, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԱՐՄԵՆԱԿ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

**

Տիկին Արմենակ Գույումճեան եւ Ֆիլիփ Գույումճեան շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, անձամբ, գրաւոր եւ փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով յարգեցին ողբացեալին յիշատակը:

**

Փոխան ծաղկեպսակի եղած են հետեւեալ նուէրները.-

Պր. Վահէ Ջիլինկիրեան 3000 ֆրանք Դպրոցասէրին:

Պր. Սուրէն Գործունեան 1000 ֆրանք «Յառաջ»ին:

Պր. Պերճ Միքայէլեան 1000 Ֆր. Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցիին:

Պր. Միշէլ Միքայէլեան 1000 ֆրանք Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցիին:

ՓԱՐԻԶԻ Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցիին.- Պր. Գէորգ Պադըրճեան 1000 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Անդրիէֆ 700 Ֆր., Պր. Ժաք Մուրատեան, Պր. Զոլաքեան, Տիկին Ա. Սվաճեան, Տոքթ. Ժ. Սվաճըեան, Տոքթ. եւ Տիկին Պուասինօ, Տէր եւ Տիկին Էթմէքճեան 500-ական ֆրանք, Տիկին Լիսա Աւագեան 250 Ֆր., Պր. Կոմիտաս Գէորգեան 100 Ֆր.:

Տէր եւ Տիկին Ջէլվէեան 500 Ֆր. Բարեգործականին, Տիկին Ժիւլիէթ Տէր - Սարգիսեան 500 Ֆր. Աղքատախնամին:

**

Գույումճեան եւ Մեսրոպեան ընտանիքները հետեւեալ նուէրները կ'ընեն.- 1000 Ֆր. Սամուէլ - Մուրատեան վարժարանին, 1000 Ֆր. Դպրոցասէր Տիկնաց վարժարանին, 1000 Ֆր. «Յառաջ»ին, 500-ական ֆրանք Կարմիր եւ Կապոյտ Խաչերուն, 400 ֆրանք Բարեգործականին, 3000 Ֆր. Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան, 25.000 ֆրանք վարչութեան:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Սէն - Թանթուանի Սուրբ Թադէոս Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի՝ Պր. Թադէոս Մըքըրեանի մահուան առթիւ. - Տէր եւ Տիկին Օհան Չէօրտիւքեան 100, Տէր եւ Տիկին Բարսեղ Լեւոնեան 100, Տէր եւ Տիկին Ներսէս Մըքըրեան եւ զաւակները 1000, Տէր եւ Տիկին Միսաք Չէօրտիւքեան 50 Ֆր.:

Տիկին Փօլէթ Պետրոսեանի (ծնեալ՝ Փեթթուան) մահուան առթիւ. - Տէր եւ Տիկին Բիւզանդ Տէվէճեան 50, Մանուկ Մարկոսեանի զաւակները 300 Ֆր., Ժան - Միշէլ Պետրոսեան 100 Ֆր.:

Տիկին Նուարդ Թէրզեանի (ծնեալ՝ Գայլեան) մահուան առթիւ. - Տէր եւ Տիկին Բիւզանդ Տէվէճեան 50 Ֆր.:

ԼԻՈՆ

KERMESSE

ԲԱԶԱՐՈՒԿ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌ

կազմակերպութեամբ՝ Լիոնի Հայ Տիկնանց Միութեան Ազգային Տան սրահին մէջ
40, rue d'Arménie

Շաբաթ, Սեպտ. 23, ժամը 14-էն 20
Կիրակի, Սեպտ. 24, ժամը 11-էն 20

Կիրակի կէսօր պատարագէն յետոյ անոնք որ կը փափաքին կրնան ճաշել միասին հաճելի պահեր վայելելով:

Շատ մը սեթեւեթներ կը սպասեն ձեզի, ինչպէս նաեւ հայկական յատուկ կերակուրներ, զորս կրնաք ճաշակել տեղւոյն վրայ, կամ՝ ձեզի հետ տանիլ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Արաքսի Մուրատեանի (Շրջանային վարչութեան նախկին անդամուհի) իր ամուսնոյն՝ Զօհրապ Մուրատեանի կսկծալի մահուան առթիւ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ
մահուան առթիւ

ՔԼԱՄԱՐ. - Պր. Գէւոկ Ղազարեան 200 ֆրանք «Ամարաս»ի (ստանալ «Յառաջ»էն):

**

ՓԱՐԻԶ. - Արփիկ Միսաքեան 1000 Ֆր. «Ամարաս»ին (ստանալ «Յառաջ»էն):

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ՓԱՐԻԶ.- Սիմոնն Պայրամեան 300 Ֆր.:

**

Տէր եւ Տիկին Արտաշէս Փուշուճեան 200 Ֆր.:

**

Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր.:

**

Ժան Պատուական 200 Ֆր.:

ON RECHERCHE

Une chambre à louer pour une dame seule, dans une famille, de préférence à Enghien-les-Bains ou Alfortville.
Téléphoner après 20 h au 39 64 33 10

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՎՕ - ԱՆ - ՎԸԼԷՆ. - Պր. Տիգրան Տէր-Սարգիսեան 200 Ֆր.:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի վարչութիւնը՝ կը փնտռէ փորձառու ուսուցիչ կամ ուսուցչուհի, իր դպրոցին համար, մօտակայ շրջաններէ, Լիոն, - Տէալին, Վիէն, Վալանս:

Անոնք որոնք կրնան օգտակար ըլլալ, այս ազգապահպանման գործին, թող դիմեն մանրամասնութիւններու համար վարչութեան:

Հեռաձայն. - 76 - 21 - 78 - 28

ԹՈՒՇԱՏԵՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Կրընոպլի Անի Մասնաճիւղի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Կիրակի, Սեպտեմբեր 24-ին, կէսօրէ ետք, ժամը՝ 15-ին, իր Հ. Օ. Մ.-ի Տան մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

12-14, rue St.Bazile — 13001 Marseille

Նաքաթօրեայ գործունէութիւններ կազմակերպուած՝

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի եւ Հայ Մշակոյթի Տան կողմէ:

Ամէն Չորեքշաբթի, ժամը՝ 10-էն 17՝

- Հայերէն լեզուի եւ քաղաքակրթութեան դասընթացքներ բոլոր մակարդակներուն համար:

- Պատրաստութիւն Պաքալօրէայի հայերէնի քննութեան:

- Հայկական պարի եւ երգի դասեր:

- Ձեռային գործեր, գծագրութիւն, նկարչութիւն եւայլն:

Դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 4-ին:

Կէսօրուան ճաշ կը տրուի աշակերտներուն:

Արձանագրութիւնները կ'ըլլան Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղերուն մօտ եւ Հայ Մշակոյթի Տունը եւ մասնաւորապէս Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 27ին, ամբողջ օրը, Մշակոյթի Տունը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Սէն - Ժերմէի Զ. Շանթ Մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 24, Կիրակի, ժամը՝ 10-ին Թայիս Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ իրմէ յաւէտ բաժնուած անդամուհիներու հոգւոյն:

Հոգեհանգստեան աւարտին տեղի կ'ունենայ մատաղօրհնութիւն եւ բաշխում:

ՌՕՄԱՆ

ՍՈՒՐԲ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սեպտեմբեր 24, Կիրակի, երեկոյեան ժամը 6-ին, Ռօմանի Սուրբ Նիկողայոս Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ այցելու հոգեւոր հայրը՝

ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ երգչախումբը:

Cours de langue arménienne à Alfortville

ADULTES ET ENFANTS
TOUS NIVEAUX, AVEC DES PROFESSEURS EXPERIMENTES

Jeudi 20 h 30 Adultes
(*Horaire modulable*) (*Tous niveaux, prép. bac*)
Samedi 14 h - 16 h Enfants, adolescents (*Tous niveaux*)
(suivi d'une animation spéciale pour les adolscents)

ENSEIGNEMENT RELIGIEUX
pour les enfants de 4 à 12 ans,
en arménien et en français
le dimanche de 10 h 30 à 11 h 30.

Toutes ces activités ont lieu à
L'EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE
8, *rue du Groupe Manouchian*
ALFORTVILLE

Contact : P. MIKAELIAN, 48 93 99 88
Inscriptions sur place
Début des cours : Jeudi 21 Septembre
Samedi 23 Septembre

U.G.A.B. - PARIS

présente
le chansonnier
d'Arménie soviétique
EDOUARD ZORIKIAN
dans un récital unique en France
le vendredi 22 septembre à 20 h 15
au Centre Culturel A. Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Participation aux frais : 25 F

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՊԱՆԷՍՕ - ՔԱՇԱՆ

Յիսուն տարիներէ աւելի գոյատեւող Պանէսօ - Քաշանի միօրեայ դպրոցը, այս տարի եւս իր դռները կը բանայ Հոկտեմբեր 4-էն սկսեալ՝ ընդունելու համար ամէն տարիքի հայերէն սորվիլ փափաքողները:

Կը դասաւանդուի՝ հայերէն լեզու, պատմութիւն եւ աշխարհագրութիւն. Չորեքշաբթի, ամբողջ օրը (ժամը 9-էն 12, 14-էն 16) եւ Շաբաթ օրը (ժամը 14-էն 17), ունենալով մշակութային աշխատանքներու յատկացուած օրեր:

Ունի նաեւ պաքալօրէայի յատուկ դասարան:

Յաւելեալ մանրամասնութիւններու համար դիմել՝

Հեռաձայն. - 46 - 63 - 77 - 70
կամ՝ 46 - 65 - 86 - 42

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21

JEUDI
21 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԳԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.104 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.104

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԼԻԱԿԱՏԱՐԸ

ԱՐՑԱԽ

«ԱԶԴՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՊԷՏՔ Է ՁԵՌՔ ԱՌՆԵԼ»

ԿԸՍԷ ԿՈՐԲԱՉՈՎ

ՈՐՈ՞ՆՔ ԵՆ ԱՅԴ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

ԵՐԿՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Ինչպէս գրած էինք երէկ, վերջին պահուն, Խորհրդային Միութեան Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի լիակատար նիստը (251 անդամ, 162-ը՝ Ռուս) առաջին անգամ լուծեց օրակարգի գլխաւոր հարցը՝ յաջորդ համագումարին թուականը փոխել, այսինքն նախատեսուածէն առաջ գումարել, ինչպէս թելադրած էր Կորպաչով: Ուրեմն, յաջորդ համագումարը — 28-րդ — պիտի գումարուի 1990 Հոկտեմբերին եւ ոչ՝ 1991 Ապրիլին: Ասիկա նախատեսել կու տայ նաեւ «մաքրագործում» մը վերին խաւերուն մէջ:

Այս հարցը դիւրին էր կարգադրել եւ կարգադրուեցաւ, իսկ մնացեա՞լը: Ձի... տեր, ինչպէս ընթացիկ սովորութիւն է ամէն բան ձգել «նախորդին» վրայ, ինչպէս արդէն խորհրդային մենաշնորհ ալ է: Այս անգամ, Կորպաչով Ստալինէն ալ անդին գնաց հանելու համար Ցարին, որմէ «խորհրդային իշխանութիւնը ծանր ժառանգ մը ստացած է» եւ այդ իսկ պատճառով Լենին ալ աւելի արժանիք ունի որ կրցած է լաւագոյնս սահմանել կուսակցութեան ռազմավարութիւնը ազգութեանց հարցին մասին: Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան ամէնէն կարեւոր արդիւնքներէն մէկը հաստատումն է ազգային պետական տարբեր հիմնարկներուն ... ժողովուրդներուն կողմէ: Ցարական Ռուսաստանի մէջ, կը յիշեցնէ Կորպաչով, ոչ Ուկրանիա կար, ոչ Բելօռուսիա, ոչ ալ Վրաստան: Անոնց ժողովուրդները ազգ չէին նկատուած, այլ միայն «Նորին Վեհափառութեան» հպատակներ:

Կ'ընդունի որ տնտեսական խոր ապակեդրոնացում մը անհրաժեշտ է: Նոյնպէս անհրաժեշտ է ազգային ծրագրերու իրագործումը: Այդ առընչութեամբ կը նախատեսուի աւելցնել հանրապետութեանց ինքնավարութիւնը: Բայց...: Բայց, տեղ մը «բայց» մը կայ: Անդրադառնալով ազգերու ինքնորոշման սկզբունքին, Կորպաչով կը յիշեցնէ որ պատմական փորձառութիւնը ... ցոյց տուաւ թէ անիկա պէտք չէ նկատուի ... արարք մը կապուած միայն անջատման իրաւունքի գործադրութեան: ... է, կ'իրագործուի զանազան հանգրուաններով, որոնք թոյլ կու տան ազգային արժանաւորութեան ինքզինքը հաստատելու, լեզուին եւ մշակոյթին զարգանալու, քաղաքական ինքնավարութեան, տնտեսական եւ ընկերային յառաջդիմութեան իրենք զիրենք ամրապնդելու: Ինչ կը վերաբերի սահմանային փոփոխութիւններու եւ վարչական վերակազմակերպումներու առաջարկներուն, Կորպաչով ճշդեց որ այդ ճամբան պիտի նշանակէր բարդացնել կացութիւն մը որ արդէն բաւական բարդ է: Պիտի նշանակէր ցնոր անօրինութիւն ... պերեստրոյկայի իրական հետապնդումները, որոնք կը ձգտին բարելաւել խորհրդային բոլոր քաղաքացիներուն կեանքը:

Երբ կը հասնի ազգային բուն հարցերուն, Կորպաչով գրեթէ սպառնական է, ... մինչ ... անորոշ: Կ'ըսէ Ղարաբաղը. – «Կնճիռը որ ծնունդ առաւ տեղական եւ ծայրայեղօրէն սուր բնոյթ բռնեցաւ: Քաղաքական միջոցներով զայն կարգադրելու փորձերը ակնկալուած արդիւնքները չտուին: Խնդիրները հոն հասան, ուր կացութեան յառաջընթացը կրնայ աննախատեսելի հետեւանքներ ունենալ: Մենք զմեզ կը գտնենք ազդու միջոցներ ձեռք առնելու անհրաժեշտութեան առջեւ: Չենք կրնար ընդունիլ անիշխանութիւնը եւ բնաւ երբեք արիւնահոսութիւն: Ամէն բան պէտք է ընենք մարդոց բնականոն կեանքի պայմաններ ստեղծելու համար»:

Այլ խօսքով, անգամ մը եւս ոչ մէկ դրական որոշում: Կրկին ու կրկին ձըգձըգումներ, ընդհ. խօսքեր եւ այսուհանդերձ, Կորպաչով չի վարանիր ըսելու. – «Լաւ ճամբու վրայ ենք եւ պէտք է վճռական ըլլանք պաշտպանելով պերեստրոյկայի գլխաւոր առաջադրանքները»:

× Խորհրդային ապահովութեան ուժերու երկու զինուորներ սպաննուած են Ազդամի շրջանի Կիազը գիւղը բազմութեան կողմէ, երբ կը փորձէին կարգ ու կանոնը պահպանել, ըստ ԹԱՍ գործակալութեան: Գիւղը 30 քիլոմեթր է Ստեփանակերտէն: Միջադէպը պատահած է, երբ զօրքը կրակ բացած է ժողովուրդին վրայ ինքզինքը «ազատելու համար» պաշարումէն եւ 2 հոգի վիրաւորուած են ոտքերէն: Ժամ մը ետք, Ստեփանակերտէն չորս քաղաքազօրք եկած է քննութիւն կատարելու համար եւ նկարներ առնելու: Ժողովուրդը պնդած է որ ժապաւէնը տան ու երբ մերժած են, իրենց կառքը յարձակումի ենթարկուած է եւ իրենցմէ երկուքը ծեծի տակ մեռած, միւս երկուքն ալ ծանրօրէն վիրաւորուած են դանակի հարուածներով:

× Ազրպէյճանի Ժողովրդական Ճակատը որոշեր է վերջ տալ գործադուլին եւ Հայաստանի շրջափակումին, սննդեղէնի, շինանիւթի եւ դեղօրայքի համար, բացի քարիւղէն որ «Ազրպէյճանի ազգային արտադրութիւնն է»: Երթուդարձ ճամբան բացուեր է Ազրպէյճանի եւ Հայաստանի միջեւ: Հայաստանի ներածուած պարենաւորման 85%-ը Ազրպէյճանէն կ'անցնի:

× «Մոնտ»ի թղթակիցը կ'արձագանգէր «Կուսակցութեան ազգային քաղաքականութեան» մէկ փաստաթուղթին որ կը բաքանչէր Հանրապետութեան «գերիշխանութեան անփոխանցելի յատկանիշներուն» կը վերաբերի: Օտար Պետութեանց եւ կազմակերպութեանց հետ յարաբերութեան մէջ մտնելու իրաւունքն է այդ: Այսինքն, կը գրէ Կեթթա, «Ինչպէս Քէպէքը ներկայացուած է Փարիզ առանց անջատուելու Քանատայէն, Էստոնիա պիտի կարենայ ներկայացուիլ Ֆինլանտա կամ Հայաստանը՝ Ֆրանսա...»:

«Պրաւդա», Երեքշաբթի օր, շատ մտահոգիչ թղթակցութիւն մը հրատարակած է, ուր բողոք կը բարձրանայ Հայաստանի պարտադրուած շրջափակման դէմ Ազրպէյճանի կողմէ: Ցուցւածը զոր ստորագրած են Երեւան գտնուող կեդրոնական մամուլի գրեթէ բոլոր թղթակիցները, կը հաղորդէ որ ոչ միայն թուղթի պահեստը կը սպառի Հայաստան եւ թերթերը պիտի չկարենան լոյս տեսնել Հինգշաբթիէն սկսեալ, այլեւ Հայաստան ուտեստեղէն եւ վառելանիւթ պիտի չունենայ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ («ԱՐՄԵՆՓՐԵՍ» – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄՆԱԳԻՐԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՈՒ ԲԱՔՈՒԻ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը խոր մտահոգութիւն կ'արտայայտէ, որ վերջերս իրավիճակի կտրուկ սրման հետեւանքով Խորհրդային Հայաստանը եւ ԼՂԻՄ-ը կը գտնուին աննախատեսելի հետեւանքներով յղի կացութեան մէջ, ուր հասած են շրջափակման հետեւանքով: Հանրապետութեան արդէն ծայր աստիճան բարդ տնտեսական կացութիւնը՝ աւերիչ երկրաշարժին հետ կապուած, ալ աւելի վատթարացած է: Ազրպէյճանական երկաթուղիով չեն ստացուիր տնտեսական ապրանքներ, շինանիւթեր, սննդեղէն, վառելանիւթ: Ասոր հետեւանքով կը խախտուի հանրապետութեան բնականոն առօրեան, որ կը յառաջացնէ ժողովուրդին արդարացի բողոքն ու դայրոյթը:

Իրավիճակը ալ աւելի լարուած է Լեռնային Ղարաբաղ, որ ամբողջական շրջափակման մէջ կը գտնուի:

Մեզ խորապէս կ'անհանգստացնէ Ազրպէյճանի տարածքին վրայ բնակող մեր հայրենակիցներու կեանքին ապահովութիւնը:

Հայաստանի Պրեզիտիումը կը դիմէ Խորհրդային Պրեզիտիումին ու Ազրպէյճանի Պրեզիտիումին, պնդելով թէ պէտք է ձեռնարկել անյապաղ եւ վճռական միջոցներու Ազրպէյճանի մէջ բնակող Հայերու կեանքը ապահովելու, երկաթուղիի ու ճամբաներու շրջափակումը վերցնելու ուղղութեամբ, բան մը որ հնարաւորութիւն կու տայ շրջանին մէջ կեանքը բնականոն հունի մէջ դնելու:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՆԻՍՏ

Խորհրդային Միութեան Համայնավար կուսակցութեան ազգային քաղաքականութեան դրոյթներու նախագիծին քննարկման նուիրուած էր Հայաստանի Կ.Կ. Կոմիտէի գաղափարախօսական եւ ազգամիջեան յարաբերութիւններու հարցերու յանձնախումբերուն օրերս տեղի ունեցած համատեղ նիստը: Նիստը վարած է նախագահ Հրանտ Ոսկանեան:

Գաղափարախօսական յանձնախումբի նախագահ Գ. Գալոյեանի տուած տեղեկութիւններէն ետք ծաւալած միտքերու փոխանակութեան մասնակցած են Հայաստանի դատախազը, ակադեմականներ, պատմաբաններ, գրողներ, երաժիշտներ եւ ուրիշներ:

Հաւանութիւն տալով ազգային հարցի վերաբերեալ Համայնավար կուսակցութեան ուղիի նախագիծին, համատեղ նիստը արձանագրած է որ հոն եղած են կարգ մը կարեւոր առաջարկներ, որոնց իրագործումը պէտք է նպաստէ ազգամիջեան ճգնաժամային երեւոյթներու յաղթահարման: Անոնց շարքին կը գտնուին նախ եւ առաջ խորհրդային դաշնակցութեան վերափոխման, ազգային ինքնավարութեան իրաւունքներու ընդլայնման, ազգային մշակոյթներու ու լեզուներու ազատ զարգացման պայմաններու ստեղծման երաշխիքներու ամրապնդման գաղափարները:

Միաժամանակ նշուած է որ ուղեգիծին մէջ շարադրուած այդ գաղափարներուն իրագործման ձեւն ու առաջադրուած խնդիրներուն լուծման ուղիները պէտք է աւելի յստակօրէն սահմանուին: Հարկ է նաեւ որ ազգային յարաբերութիւններուն առնչուող Պետութեան ներքին քաղաքականութիւնը համապատասխանէ միջազգային իրաւունքի կանոններուն, այն պարտաւորութիւններուն, զորս Խորհրդային Միութիւնը ստանձնած է միջազգային պայմանագրերով ու համաձայնագրերով: Նիստին խօսուած է նաեւ այն մասին որ ուղեգիծին մէջ թէեւ նշուած է ազգ. ինքնորոշման սկզբունքը իր բուն իմաստով վերականգնելու կարեւորութիւնը, սակայն բացայայտուած չէ անոր ըմբռնումը արդի պայմաններուն մէջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՐԱԶԱՎԻԼ – ՓԱՐԻԶ գիծը ապահովող օդանաւը, որ Ն'Ճամենայէն նոր մեկնած էր Երեքշաբթի, կէսօրէ ետք ժամը 3-ի շուրջ անհետացաւ, 171 հոգիով (15 անձնակազմ, մնացեալը՝ ճամբորդներ): Իւ – Թէ – Ա-ի Տէ – Սէ 10-ը հաւանաբար արկած մը ունեցած է օդը բարձրանալէն հազիւ 20 վայրկեան ետք, երբ կապը խզուած է: Օդանաւը Նիժէրիան, Ալժերիան եւ Միջերկրականը անցնելէ ետք, պիտի հանդիպէր Մարսէյլ, ապա Ռուասի հասնէր ժամը՝ 18.30-ին: Չորեքշաբթի առտու հետք մը գտնուած էր Նիժերիոյ անապատային շրջանը:

ՎԱՏԻԿԱՆ, ի վերջոյ դիրք ճշդեց Աուշվիցի կարմելեան հարցին առթիւ, իրաւունք տալով Հրեաներուն: Արդարեւ, Հրէութեան հետ կրօնական յարաբերութեանց յանձնախումբին մէկ զեկոյցով է, զոր կը ստորագրէ կարդինալ Վիլլըպրանտս, որ Վատիկան կը յայտնէ թէ Ժընեւի համաձայնագրերը պէտք է յարգուին, այսինքն մայրապետները մեկնին: Վատիկան կը ճշդէ, որ դրական ձեւով կ'ընդունի Ժընեւ նախատեսուած «աղօթքի, երկխօսութեան, հանդիպումի, լրատուութեան կեդրոնի մը հաստատումը» որու պիտի բերէ ալ իր նիւթական օժանդակութիւնը: Գերպ. Կլէմպ չի փոխեր, սակայն իր դիրքը: Դէմ է որ մայրապետները բռնի քշուին իրենց կարմեղէն: Անգլիայէն, ուր կը գտնուի ներկայիս, Լեհաստանի աւագերէցը յայտարարած է թէ հարցը լուծելու դրական ձեւ մը չէ, եթէ նոյնիսկ այլեւս տրամադիր է որ կրօնաւորուհիները ուրիշ տեղ մը հաստատուին:

ԷԼՑԻՆԻ ամերիկեան շրջապտոյտը շատ վարկաբեկիչ արձագանգներու տեղի տուած է: Վերադարձին իսկ, Մոսկուայի երեսփոխանը, որ այնքան համակրութիւն կը վայելէ որպէս յանդուգն ընդդիմադիր մը, դէչ անակնկալը ունեցած է «Պրաւդա»ի կէս էջին վրայ փռուած տեսնելու իտալական «Լա Ռեփուպլիքա» թերթին մէկ յօդուածը նուիրուած Էլցինի ալքոլահակումին: Ըստ իտալական օրաթերթին, Էլցին օգտուած է ընդունելութիւններէն խմելու համար չորս շիշ ուիսքի, երկու շիշ ոտկա եւ բազմաթիւ քօքթէյլներ այցելութեան առաջին 5 օրերուն...: Մոսկուայի մէջ հարցը բաւական արձագանգ գտած է, մանաւանդ երբ նկատի առնուի թէ Էլցին շատ քննադատած է նաեւ Կորպաչովը: Էլցին հերքեց, ամերիկեան «սարքին հարուած» որակելով ինչ որ կը կատարուի:

ՌԸՆՕ որոշած է աւելցնել Պուրսայի (Թուրքիա) իր արտադրութիւնը 45 հազարէն 100 հազարի բարձրացնելով կառքերու քանակութիւնը: Օյաք Ռընօ գործատունը, որ Թրքական մասնաճիւղն է Ռընօյին (որ 40%-ը ունի բաժնեթուղթերուն) 1988-էն 1991 500 միլիոն Ֆր.ի ներդրում ըրած պիտի ըլլայ կրկնապատկելու համար արտադրողական իր կարելիութիւնները:

ԻՍՐԱՅԷԼ ՄԻԼԻՏՈՍԵԱՆ 160 քիլօ-ով ծանրաբարձութեան պոկումի համաշխարհային իր մրցանիշը կոտրեց Աթէնքի մէջ (67,5 քիլօ դասակարգ) Եւրոպայի եւ աշխարհի ախոյեանութեանց երրորդ օրը: Իր նախորդ մրցանիշն էր՝ 158,5 քիլօ, նաեւ Աթէնքի մէջ, 1988 Մայիս 24-ին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՆԱԽԱԳԾԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Է ՊԱՀԱՆՋՈՒՄ

Անցեալ տարի վաստակաշատ գիտնական Սոս Սարգսեանի առաջարկով «Աւանգարդ» երիտասարդական թերթը մտքերի փոխանակութիւն բացեց հայերէն դասական ուղղագրութեան վերադառնալու խնդրի շուրջ: Պէտք է արձանագրել, որ նախորդ տարիներում եւս թէ՛ մեզ մօտ եւ թէ՛ առաւել սփիւռքում ասանդական ուղղագրութեան հիման վրայ միասնական ուղղագրութիւն որդեգրելու առաջարկներ են եղել: 1988 թուականը մեր ժողովրդի համար հոգսաշատ տարի էր, կային շատ աւելի կարեւոր ու առաջնային նշանակութիւն ունեցող խնդիրներ, ուստի մտքերի փոխանակութեան մասնակիցները քիչ եղան, սակայն այս տարի հանրապետական տարբեր լրագրերում այդ կապակցութեամբ հրապարակուեցին մի շարք թեր ու դէմ յօդուածներ, եղան ռատիօ եւ հեռուստատեսային ելոյթներ, իսկ աւելի բուռն են բանաւոր վէճերը:

Դասական ուղղագրութեան կողմնակիցները գտնում են, որ 1922 եւ 1940 թթ. «բարեփոխութիւնները» եւ երկրում իշխող քաղաքական պայմանները նոր սերունդներին կտրել են մեր 1500-ամեայ հարուստ դպրութիւնից, ապա, որ շատ աւելի կարեւոր է մեծ վիհ են բացել մեր ժողովրդի երկու տարանջատուած հատուածների միջեւ: Նոր ուղղագրութեան ջատագովները այս բոլորը մոռացութեան են տալիս եւ յենուելով նոր ուղղագրութեան միայն մի գործօնի՝ նրա հեշտ ընկալման բնոյթի վրայ, գտնում են, որ այն մեծապէս նպաստել է հայրենի երկրում գրագիտութեան ծաւալմանը:

Պէտք է ասել, որ դասական ուղղագրութեան դժուար ու հեշտ բնոյթին լաւ ամենայնի անդրադարձել են դեռեւս խորհրդային կարգերի առաջին տասնամեակում ժամանակի մեր մեծանուն գրողները, լեզուաբանները ու հրապարակախօսները, որոնց ձայնը, դժբախտաբար խեղդուել է երկրում բարձրացող բռնութիւնների ու անօրինականութեան ծխածածկոյթի ներքոյ: Մեր օրերում դասական ուղղագրութեան վերադառնալու առաջին դրօշակակիրները եւ խնդրի արծարծողները, ի պատիւ իրենց, եղել են փրոֆէսօր Ռաֆայէլ Իշխանեանն ու մեծանուն՝ Պարոյր Սեւակը, աւելի ճիշդ՝ նրանք 20-ական թուականների մեր անուանի հայագէտների այս խնդրում ունեցած տեսակէտների շարունակողներն են եղել: Յիշեցնենք, որ աշխարհահռչակ լեզուաբան Հրաչեայ Աճառեանը օրինակելի յամառութեամբ 1926 — 1932 թթ. կարողացաւ ասանդական ուղղագրութեամբ հրապարակի վրայ դնել իր փառահեղ «Հայերէն արմատական բառարանը», այդպէս վարուեց նաեւ վաստակաւոր հայագէտ՝ Ստեփանոս Մալխասեանցը, որ մինչեւ 1932 թուականը Թիֆլիսի «Մարտակոչում» անդադրում պայքարում էր արեղեանական ուղղագրութեան դէմ եւ կեանքի վերջում, խոր ծերութեան մէջ՝ 1944 — 1946 թուականներին, կարողացաւ իր ցարդ անգերազանցելի քառահատոր «Հայերէն բացատրական բառարանը» հրատարակել դասական ուղղագրութեամբ: Ըստ երեւոյթին նոր ուղղագրութեան կողմնակիցները նպատակային կերպով են մոռանում այդ փաստերը եւ խուսափում են մեր անցեալի հեղինակաւոր գիտնականների անունները յիշատակելուց, որպէսզի դասական ուղղագրութեան կողմնակիցների շարքերը նօսր թուան: Մինչդեռ նրանք շատ ու շատ են եղել եւ այսօր էլ շատ են: Սա լա՞ւ է, թէ՞ վատ: Կարծում ենք, որ շատ լաւ է, նշանակում է մեր ժողովրդի լայն զանգուածները հոգու կանչով զգում են խնդրի կարեւորութիւնը: Ընդունուած է ասել, որ ժողովուրդը չի սխալւում: Ուրեմն եկէք լսենք ժողովրդին. «Ձայն բազմաց, ձայն Աստուծոյ»:

Հայերէնի ուղղագրութեան հարցը ներկայումս չպիտի յանգեցնել նրա իւրացման դիւրին կամ դժուար բնոյթին. գիտութեան զարգացման ներկայ ժամանակաշրջանում, երբ համակարգիչները վայրկենաբար սրբագրում են ցանկացած լեզուի ցանկացած բնագիր եւ հեշտութեամբ իւրացւում են անգլերէնի ու ֆրանսերէնի, կամ արաբերէնի, պարսկերէնի, չինարէնի ու ճապոներէնի բարդ ուղղագրութիւնները, ծիծաղելի է անգամ մտածել հիմնականում կուռ օրէնքներ ունեցող մեր դասական ուղղագրութեան դժուարութիւնների մասին:

Դասական ուղղագրութեան ժամանակակից ընդդիմախօսները իրենց յօդուածներում հազար ու մի օրինակներ են բերում ապացուցելու, թէ որքա՛ն դժուար է հնին վերադառնալ, թէ որքա՛ն դժուար է ոյ-ը ույ կամ իւ-ն յու կարդալ ու գրել եւ այլն: Նրանք մոռացածին դժուարութիւններ են եւ անհարկի ուռճացնում են՝ վախ եւ սարսափ տարածելով գործի էութեան մէջ չխորացած մարդկանց մէջ:

Պէտք է ասել, որ մինչ 1922 թ. գործող դասական ուղղագրութիւնը ոչնչով չէր խանգարել, որպէսզի մենք հրաշալի ու շատ գրագէտ մտաւորականութիւն ունենայինք. յիշենք թէկուզ էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանի, Թիֆլիսի Ներսիսեան դպրոցի, Պոլսի Կեդրոնականի, Վենետիկի, Փարիզի Մխիթարեան վարժարանների, անգամ Շուշիի գիմնազիայի եւ այլ յայտնի ու անյայտ հայկական դպրոցների սաներին, որոնք մեր նոր վերածննդի ռահվիրաները եղան: Ներկայումս արտասահմանեան հայկական դպրոցներում այդ նոյն ուղղագրութեամբ է հայերէն ուսուցւում, եւ հայեցի դաստիարակութիւն ստացած սփիւռքահայ երեխաները պակաս գրագէտ չեն:

Գործող ուղղագրութեան կողմնակիցները միաժամանակ փաստարկում են, թէ «Նոր ուղղագրութիւնն անցած 67 տարում լիովին արդարացրել է իրեն, նրանով ստեղծուել է հարուստ եւ բազմապիսի գրականութիւն», որից հրաժարուելը «Կը լինի ազգային աղէտ», որովհետեւ «Նոր ուղղագրութեամբ հրատարակուած գրքերն աւելի մեծ թիւ են կազմում, քան՝ մնացած բոլոր տարիներին»: Յարգելի ընդդիմախօսները այս խօսքերը գրելիս արդեօ՞ք խորհել են, թէ յիշուած տարիների ընթացքում ի՞նչ բնոյթի գրականութիւնն է ստեղծուել, եւ գալիք սերունդները որքանո՞վ պիտի օգտուեն դրանից: Յիշեցնենք, նախ՝ որ 1922 – 1940 թթ. զո՛ւտ աբեղեանական ուղղագրութեամբ հրապարակուած գրականութեանը հազուադէպ դիմողներ կան, այն էլ միայն ուսումնասիրութիւնների համար, եւ ապա՝ յետագայ տասնամեակներում ստեղծուած յատկապէս հասարակագիտական գրականութիւնը, անգամ այնքան ջանքեր պահանջած մեր հանրագիտարանը, վերակառուցման մեր օրերում ենթակայ են հիմնովին վերանայման: Այդ ժամանակաշրջանում ստեղծուած լաւը, անկասկած, ժամանակակից գերզարգացած տպագրութեան ընձեռած հնարաւորութիւններով շատ կարճ ժամանակում կը վերահրատարակուի եւ կը ծառայի իր նպատակներին:

Յայտնի է, որ յառաջիկայ մի քանի տարում մեր իւրաքանչիւր դպրոցական պէտք է նստի համակարգչի առջեւ եւ պէտք է օգտուի նաեւ նրա սրբագրական ծրագրերից, որոնց օգտագործումը բառարան թերթելուց շատ աւելի հեշտ է: Այս դէպքում առաւել քան արդէն խօսք չի կարող լինել ուղղագրական դժուարութիւնների մասին: Արդ, նման հանգամանքներում իւրաքանչիւր անհատ՝ լինի նա բանուոր, գրող, ուսուցիչ թէ լրագրող, երբ գրիչ է վերցնում ու ցանկանում է հայ ուղղագրութեան մասին իր խօսքը ասել, արդէն պարտաւոր է փոքր ինչ նեղութիւն քաշել եւ ծանօթանալ համակարգչի ամենապարզ «այբուբենին», իմանալ այդ հրաշք մեքենայի առաւելութիւնները, այլապէս նրանց փաստարկները մեզ դարասկիզբ են վերադարձնում: Երբ այսօր աշխարհում գործում է լազերային ճառագայթը, ոչ ոք չի դիմում նախնադարեան հաղորդակցման միջոցներին, այնպէս էլ հայերէնի ուղղագրութեան խնդիրը պէտք է քննել ժամանակակից գիտութեան ընձեռած հնարաւորութիւններով:

Այսօր մեր առջեւ կանգնած ամենից անյետաձգելի խնդիրներից մէկը մեր ժողովրդի աշխարհասփիւռ բեկորների միասնութիւնն է, որի առաջ պէտք է նսեմանան բոլոր մանր – մունր հարցերը: Հայաստանի Կոմկուսի 1988 թ. սեպտեմբերեան պլենումում Հայրենիք – Սփիւռք յարաբերութիւնների ամրապնդման համար իրաւացիօրէն կարեւորագոյն խնդիրներից համարուեց մշակութային կապերի ընդարձակումը: Ազգային – քաղաքական մեծ նշանակութիւն ունեցող այս պաստառի վրայ, անկասկած, առաջնային հարց է դառնում, թէ մեր մամուլն ու գրականութիւնը Սփիւռքին ո՛ր ուղղագրութեամբ պէտք է մատուցուին: Արդեօ՞ք պիտի շարունակուի 67 տարուայ սխալ քաղաքականութիւնը. չէ՞ որ սփիւռքահայ ընթերցողների ճնշող մասը բացայայտօրէն խոյս է տալիս Հայաստանում գործող ուղղագրութիւնից:

Մեր մտաւորականները ամէն օր համախմբման, միասնութեան, ժողովրդի գոյատեւման համար պայքարի կոչեր են անում, բայց նրանցից ոմանք չեն տեսնում իրենց շուրջ գլխապտոյտ արագութեամբ տեղի ունեցող տեխնիկական առաջընթացը եւ ամենայն լրջութեամբ, անգամ մեր այբուբենի մէջ նոր նշաններ աւելացնելու առաջարկներ են անում:

Հայաստանի կոմկուսի 1988 թուականի սեպտեմբերեան պլենումում ասուել է, որ «Միանգամայն անթոյլատրելի է, երբ որոշ ղեկավարներ իրենց անխոհեմ որոշումներով ու գործելակերպով երբեմն արհեստականօրէն նեղացնում են Հայոց լեզուի գործածութեան ոլորտը...»: Այս ճշմարիտ խօսքերը յետադարձ կերպով պէտք է տարածել 1922 եւ 1940 թթ. ուղղագրական փոփոխութիւնները ընդունողների վրայ, որոնց որոշումները համազգային ընդունելութիւն չգտան եւ դրանով իսկ նեղացուեց մեր պետական լեզուի գործածութեան ոլորտը, սփիւռքահայութիւնը շարունակեց ասանդական ուղղագրութիւնից օգտուել, իսկ նոր ուղղագրութիւնը օրէնքով պարտադրուեց միայն Խորհրդային Միութեան տարածքում ապրող Հայութեանը:

Օրերս մամուլում հրապարակուած Կեդրոնական Կոմիտէի գաղափարախօսական յանձնաժողովի ներկայացրած «Հայոց լեզուի գործառութեան յետագայ բարելաւման եւ համակողմանի կիրառութեան միջոցառումների մասին» նախագիծը ակնյայտօրէն ցոյց է տալիս, թէ մեր օրերում որքան ճիշդ է գիտակցւում եւ բարձր գնահատւում Հայոց լեզուի դերն ու նշանակութիւնը, իսկ Պետութեան կողմից համակողմանի հովանաւորումը մեծապէս պիտի նպաստի նրա յետագայ զարգացման ու հեղինակութեան բարձրացմանը:

Այս նախագծումը, բարեբախտաբար, որոշակի ընդգծուած է նաեւ Հայրենիք – Սփիւռք լեզուական մերձեցման խնդիրը: Նախագծի յօդուածներից մէկում (2. բ. կէտ) ասուած՝ է՝ «հետեւողական աշխատանք տանել Հայոց լեզուի երկու ճիւղերի յետագայ զարգացման մերձեցման եւ փոխ հարստացման ուղղութեամբ՝ այդ գործում ներգրաւելով ինչպէս Հանրապետութեան եւ ամբողջ երկրի, այնպէս էլ արտասահմանի հայագէտներին»: Շատ լաւ է ձեւակերպուած: Մի այլ յօդուածում (2.ը կէտ) նոյնպէս մի նոր դրական առաջարկ է արուած «Հայկական դպրոցներում գիտելիքներ տալ գրաբարի, միջին հայերէնի եւ արեւմտահայերէնի վերաբերեալ: Այդ նպատակով կազմել համապատասխան ծրագրեր եւ ձեռնարկներ»: Եւ ի վերջոյ 2. թ կէտում կարդում ենք՝ «Աւելացնել հայերէնի խորացուած ուսուցմամբ դպրոցների քանակը ... ամէն կերպ ապահովել դպրոցներում հայագիտական առարկաների բարձրորակ դասաւանդումը»:

Այստեղ միայն մէկ կարեւոր դիտողութիւն պիտի անել. նախագծի այս եւ նման այլ գեղեցիկ ու ողջունելի ծրագրերի իրագործման համար ինքնաբերաբար ենթադրւում է բոլոր հայկական դպրոցներում գործող ուղղագրութեամբ Հայոց լեզուի ուսուցմանը զուգահեռ նաեւ դասական ուղղագրութեան ուսուցում, նշանակում է՝ մենք աշակերտութեանը պէտք է ծանրաբեռնենք կրկնակի կերպով, մի հանգամանք, որ արդէն իսկ նոր բարդութիւնների ու դժուարութիւնների առաջ պիտի կանգնեցնի մեր դպրոցին եւ ուղղագրական խառնաշփոթ ստեղծի մեր երեխաների ուղեղներում: Ի՞նչ կարիք կայ երկու ուղղագրութեան, այն դէպքում, երբ դասականը փոքր սրբագրումներով, լիովին կարող է բաւարարել թէ՛ գրաբարին ու միջին հայերէնին եւ թէ՛ արեւելահայերէնին եւ արեւմտահայերէնին:

Աւելացնենք, որ հայրենի երկրում ու սփիւռքում արագ կերպով կենցաղի մէջ մտնող համակարգիչների հայերէն ծրագրերի համատեղ օգտագործումը նոյնպէս ինչպէս մանրամասն անդրադարձել ենք այս կապակցութեամբ նախկինում հրապարակուած մեր յօդուածներում («Գրական Թերթ», 1987, Մայիս 8, «Հայրենիքի Ձայն», 1989, Մայիս 17), հրամայաբար պահանջում է միասնական ուղղագրութեան:

Աբեղեանական ուղղագրութիւնից հրաժարումը ցաւագին ու վիրաւորական չպիտի ընդունել որովհետեւ, կրկնում ենք, մեր առջեւ աւելի կարեւոր ու վեհ խնդիր է կանգնած: Մեր օրերում առաջադրուող «Մէկ Հայրենիք, մէկ ժողովուրդ, մէկ լեզու» կարգախօսը անիրականալի է առանց այդ բոլորը միաւորող միասնական ուղղագրութեան: Հեռահայեաց լինենք եւ Հայոց լեզուի դերի ու նշանակութեան գիտակցման ու գնահատման այս բարեբաստիկ օրերում ստեղծուած ամենանպաստաւոր պատեհութիւնը ձեռքից չտանք եւ չարժանանանք յետագայ սերունդի նշաւակմանը:

Ամփոփենք, ելնելով աշխարհացրիւ մեր ժողովուրդի գոյատեւումը ու միասնութիւնը ապահովելու ազգաշէն ու ազգանուէր նպատակներից, ինչպէս նաեւ դասական ուղղագրութեան վաղուց յայտնի եւ բազմիցս հաստատուած առաւելութիւններից ու հնարաւորութիւններից, գտնում ենք, որ նախագծի մէջ պէտք է արտացոլուի միասնական ուղղագրութեան անցնելու անյետաձգելի խնդիրը:

ԲԱԲԳԷՆ ՉՈՒԳԱՍԶԵԱՆ

Հայաստանի մշակոյթի վաստակաւոր աշխատող

Le Karabagh

Une terre arménienne en Azerbaïdjan

PATRICK DONABEDIAN - CLAUDE MUTAFIAN

(Groupement pour les Droits des Minorités)

Փոքրամասնութիւններու իրաւունքներուն համար խմբաւորումը 1979-ին, արդէն, լոյս ընծայած էր «Հայերը» խորագրով պրակ մը: Անկէ երկրորդ հրատարակութիւնն է նուիրուած Հայերուն եւ հայկական հարցին:

Ժեռար Շալեան, որ կը նախագահէ խմբաւորումին, տասնեակ տարիներէ ի վեր գնահատելի ճիգեր կը թափէ, ոչ միշտ վարձատրուած, ֆրանսերէնով եւ այլ լեզուներով թարգմանել, տպագրել, հրատարակել կամ վերահրատարակել տալով գիրքեր որոնք հիմնական փաստաթուղթեր կը կազմեն Հայկ. հարցի թղթածրարին համար, եւ կը խանգարեն Թուրքերը:

Փաթրիք Տօնապետեանի եւ Գլօտ - Արմէն Մութաֆեանի այս գործը կ'երթայ նոյն ուղղութեամբ:

Փաթրիք Տօնապետեան արուեստի

պատմագէտ է, վկայուած Փարիզի Համալսարանէն եւ Լենինկրատի Գեղարուեստից կաճառէն: Մասնագէտ է միջնադարեան արուեստի: Խմբագրած է բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններ հրատարակուած մասնագիտական հանդէսներու մէջ: Հեղինակն է, Ժան - Միշէլ Թիէռիի հետ, գեղատիպ հատորին «Հայկական Արուեստը»:

Գլօտ - Արմէն Մութաֆեան նախկին աշակերտ է, Ֆրանսայի մեծագոյն դպրոցներէն, «Էքոլ Նորմալ Սիւփէրիէօր»ի, մաթեմաթիքի փրոֆէսօր Փարիզ Ժ Գ. համալսարանը: Հրատարակած է դրահաչի (ալժէպր) կարգ մը գիրքեր: Գիտական աստարէզէն տարնթեր մեծ ուղեւոր մըն է եւ յոյժ հետաքրքրուած պատմութեամբ եւ աշխարհագրութեամբ: Իր երկհատոր գործը նուիրուած Կիլիկիոյ թագաւորին փաստաթուղթ մըն է: Հարկ է յիշել նաեւ որ Գլօտ - Արմէն Մութաֆեան քանիցս Հայաստան եղած է գիտական առաքելութեամբ կամ յատուկ ուսումնասիրութիւններու համար: Իսկ, Հայաստանի երկրաշարժին դժբախտ առիթով, օգնութեան կազմակերպութեան մէջ հսկայ աշխատանք կատարեց Հայաստան ամիսներ շարունակ:

Գրքոյկը կը բացատրէ Ղարաբաղի ամէկոծ, մրրկայոյզ պատմութիւնը, դարերու ընթացքին, ինչպէս նաեւ կիրքերու գրգռումը կտոր մը լեռնային հողամասի մը համար:

Հեղինակները հարցը կը դնեն իր զանազան երեսներով. Թրքա - հայկական՝ ամբողջ Հայաստանը բնաջնջելու պան-թրքական քաղաքականութիւն. ազերի - հայկական՝ նոյն Պետութեան մը մէջ ոչ մէկ նմանութիւն ունեցող երկու ժողովուրդներու բռնի համակեցութիւն. իսլամ - քրիստոնեայ՝ կրօնական ընդդիմութիւն. Թրքա - սովետական՝ Խորհրդային Միութեան սահման Թուրքիոյ հետ եւ սովետական ներքին հարց՝ թէեւ կեդրոնացեալ Պետութիւն բայց բաղկացած ազգային հանրապետութիւններէ:

Գիրքը կը բաղկանայ երկու մասերէ:

Փաթրիք Տօնապետեան կը ներկայացնէ Ղարաբաղի պատմութիւնը հին դարերէն մինչեւ ԺԹ. դար: Լեռնային Ղարաբաղի ինքնիշխան մարզը (4388 քառակուսի քիլոմեթր) կը գրաւէ անդրկովկասեան շրջանի լեռնային մէկ մասը, որ ԺԴ. դարուն կը կոչուի Ղարաբաղ: Նախապէս կը ձեւացնէր պատմական Հայաստանի հիւսիս - արեւելեան երկու հին նահանգներ՝ Արցախ եւ Ուտի, որոնք կը տարածուէին Սեւանայ լիճի հիւսիս - արեւմուտքէն Կուր գետին հիւսիսը եւ Արաքսի հարաւը: Այս նահանգները կը պատկանէին մինչեւ Ե. դար Մեծ Հայաստանի թագաւորութեան: Ապա, կը կցուին պարսկական Աղուանից կոչուած նահանգին, յետոյ յաջորդաբար գրաւուած Արաբներու, Սելճուքներու, Մոնկոլներու, Թիւրքմէններու, Օսմանեան Թուրքերու, Պարսիկներու եւ Ռուսերու կողմէ: Այս օտար տիրապետութիւններէն զատ եւ մինչեւ ԺԹ. դարու ռուսական աշխարհակալութիւնը, Լեռնային Ղարաբաղի բնակչութիւնը ենթարկուած էր տեղացի ատատական ընտանիքներու իշխանութեան, ինչպէս միջնադարուն հայ իշխանները եւ ԺԶ. դարէն ԺԹ. դար Մելիքները, կոչուած Խամսայի (Խամսա՝ կը նշանակէ հինգ արաբերէն) որոնք կը տիրէին հինգ գաւառներու վրայ՝ Վարանդա, Խաչէն, Դիզակ, Ճարա բերդ եւ Կիւլիստան: Դարերու ընթացքին Ղարաբաղ կոչուած հողամասի տարածութիւնը կը նուազի եւ ժամանակակից շրջանին կը ներկայացնէ միայն Արցախի հին նահանգը:

Գլօտ - Արմէն Մութաֆեան երկրորդ մասին մէջ նախ կը ներկայացնէ Ղարաբաղի աշխարհագրական դիրքը եւ մշակութային ծաղկումը, 20-րդ դարու սեմին, որոնք խոչընդոտներ կը կազմեն իսլամի տարածութեան Անդրկովկասի մէջ: Սակայն, արեւելեան Հայաստանը երկուքի բաժնելէ յետոյ՝ Երեւանի նահանգը Նախիջեւանով եւ Զանգեզուրն ու Ղարաբաղը կցելով Գանձակին, ցարական քաղաքականութիւնը կռնակ կը դարձնէ Անդրկովկասին խնդիր չունենալու համար Օսմանեան կայսրութեան հետ: Եւ այսպէսով, 1905-ին, կը պայթին Բաքուի խռովութիւնները որոնք կը տարածուին Նախիջեւան եւ ապա Ղարաբաղ եւ կը ըսկրին հայ - թաթարական ընդհարումները:

Յետոյ, Գլօտ - Արմէն Մութաֆեան կ'անդրադառնայ 1906-էն 1918-ի յաջորդական դէպքերուն, Ղարաբաղի «Տէ Ֆաքթօ» անկախութեան, 1918 Սեպտեմբեր - Հոկտեմբերի օրհասական եւ վճռական օրերուն, արիւնալի բախումներուն Մուսաւաթ Թաթար կուսակցութեան խուժանկար դրդոհչներուն դէմ եւ Մարդակերտի ու Վարանդայի փրկարար յաղթանակներուն: Սակայն անգլիական հակահայ քաղաքականութիւնը, զօրավար Անդրանիկի վարանումները, հրամանատար Թոմսընի կատարած դերը ի նպաստ Ազրպէյճանին, Երեւանի դըժ - ւար կացութիւնը պատճառ դարձան որ 1919-ին Ղարաբաղը վերջնականապէս չկցուի Հայաստանին: Շարունակութիւնը ծանօթ է: Ապա, Գլօտ - Արմէն Մութաֆեան կը խարանէ Ազերիներու քաղաքականութիւնը, որոնց նպատակն է Ղարաբաղը «Նախիջեւանացնել»: Կը գրէ Ղարաբաղի տնտեսական եւ մշակութային կեանքի մասին, եւ մանաւանդ Ղարաբաղի Հայերուն դաղթի մասին տալով վիճակագրութիւններ. 1921 Հայերը կը կազմեն բընակչութեան 94,4 առ հարիւրը, իսկ 1979-ի մարդահամարին 120 հազար է Հայերուն թիւը 160 հազար բնակչութեան վրայ, այսինքն 74,9 առ հարիւր: Կը բացատրէ նաեւ գաղթին պատճառները: Յետոյ կը վերյիշէ, 1920-ական թուականներէն «Ղարաբաղը Հայաստանին» կազմակերպութիւնը եւ անոր մէկ նամակը գրկուած «Յառաջ»ին 1927-ին, Խանճեանի երկչոտ փորձերը, 1963-ին Ղարաբաղի Հայերուն նամակը ուղղուած Խրուշչեւին մինչեւ Սերօ Խանզադեանի նամակը, մինչեւ կորբաչովեան շրջանը, այսինքն միացումի փորձերը: Յատուկ գլուխով մը կը ներկայացնէ, կը նկարագրէ, կը վերլուծէ 1988 տարին, որակելով պատմական տարի մը: Կը վերջացնէ եւ ապագա՞ն խորագրելով ու յոյս կը յայտնէ թէ Ղարաբաղը օր մը չէ օր մը պիտի կցուի Հայաստանին: Գիրքը կը վերջանայ յաւելուածով մը, ուր կը ներկայացուին կարգ մը հիմնական բնագիրներ Ղարանաղի ճակատագիրը բնորոշող, ինչպէս նաեւ Ղարաբաղի պատմութեան վերաբերեալ ամբողջ մատենագիտութիւն մը հայերէն, ֆրանսերէն, անգլերէն լեզուներով:

Փաթրիք Տօնապետեանի եւ Գլօտ - Արմէն Մութաֆեանի այս հատորը պէտք է գտնէ լայն արձագանգ եւ ընդունելութիւն բոլոր շրջանակներուն մէջ: Հեղինակները ամփոփ, սեղմ գիծերով, համառօտ էջերով բայց միշտ փաստաթուղթերու վրայ յենուելով եւ ճշգրտութեամբ ու փաւերականութեամբ կը ներկայացնեն, որոշ վերլուծումներով, Ղարաբաղի պատմութիւնը հին օրերէն մինչեւ այսօր:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԺԱՄԱՐԱՐԸ ՄԵՐ

- ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ -

Օրերէն օր մը, թերեւս, մտածել պէտք ըլլայ՝ մօքի թեքերումներու ճամբով, զգայնիկ լարերու թրթռացումներով, արտաքին լերկ կաղապարի եւ ներքին խմորի չաղախով, - յաճախ տարանջատ, յաճախ միախառն, - թէ լուսավառութիւնները մեծ, տաժղին բռնկումներո՞վ կը պայմանաւորուին անպայման, թէ փոքր, մանր - մունր կայծկլտումներն ալ վերջին հաշուով կը բաւեն, որպէսզի մութը ճեղքուի եւ շրջապատը լուսաւորուի:

Հաւանաբար, բացատրութեան եւ եզրակացութեան միջեւ տարուբերող երկընտրանքը աւելորդ իսկ նկատուի հարցադրումին պատասխանին համար:

Յամենայն դէպս, երբ մեր Զօհրապն ալ գանգ-ի բօթի վայրկեանի արագութեամբ հասաւ հոս, մերձ Քանն-ի, այսինքն՝ աննշան կէտ մը տարածուն քարտէսին վրայ, ողբացեալին ամէնօրեայ բոյնէն՝ «Յառաջ»էն, այս հարցումն է, որ սաւերագծուեցաւ մեր մտածումին պաստառին վրայ, յուշերու տրցակին ապաւինելով:

Երկուշաբթիէ Շաբաթ, օրերու միապաղաղ եւ միակերպ ցուցապալքով, եւ այս տարիներ շարունակ ու գրեթէ անընդմէջ, խմբագրատան դուռը կը բացուէր հազիւ լսելի ճռնչիւնով ... հպանցիկ բարեւ մը եւ արդէն գիտէինք, թէ եկողը մեր մարմնեղ, ժպտերես Զօհրապն էր: Անպաշտօն այցելուն էր ան, ամէնօրեայ ժամարարը, որ ճշգապահ մէկու մը փութկոտ զոհունակութեամբ, կուգար կը հաստատուէր իր անկիւնը:

Զօհրապի եւ քանի մը ուրիշներու ժամանումով, խմբագրատանը շուտով կը դառնար հաւաքատեղի, բառին անուցիչ իմաստով, սրտաց սրտակցութեամբը ներկաներուն: Միջավայրը՝ տաք, ջերմ, նոյնիսկ երբ դուրսի պաղ հովը, իր վա՜յ - բերան սուլոցով կամ՝ լալկան անձրեւը, իր կաթիլ - կաթիլ խշրտուքով, փոխն ի փոխ, արտաքին աշխարհի անհաղորդ, անողոք, անսիրտ չոր իրակա - նութեան յիշեցումը փորձէին կատարել ...:

Շարքի կը սպասէին շօշափելի նիւթե - րը՝ ընթացիկ «ազգայինէն» մինչեւ օրուան ու ժամանակի քաղաքական եռուն իրադարձութիւնները, անշուշտ գիր - գրականութիւնը, իրենց երեւակներով, այլազան, բեղուն: Մտածումներու բախում, բառ - իմաստներու ընդհարում, ապա՝ ակնկալելի ու բաղձալի հետեւե - թիւններ: Զօհրապ իր տարերքին մէջ էր, երբ երէկն եւ այսօրը, անցեալն ու զալիքը, ներկան եւ ապագան ծովախաղաց ալիքներու նման չեչտակի պատկերներ կը յաջողէին գծել: Երբ լուսանցքին շըրջանակը պահ մը կորսնցնէր՝ եւ իր «գէմքը», վերջապէս եւ վերջնապէս կը պարզէր իր իսկական դիմագիծը՝ պարունակով, անկաշկանդ:

Այդ պահերուն էր, առաւելաբար, որ կը սիրէի հետեւցնել, -

Ի՞նչ լաւ եղաւ, որ խմբագրատան դուռը անլսելի ճռնչիւնով մը բացուեցաւ եւ տաք ժպիտով, ինչպէս մութը կխող լոյսի շեղը, ներս մտաւ ժամարարը մեր ...:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Սիրելի Զօհրապ

Չէի հաւատար կարդացածիս «Յառաջ»ի մէջ՝ մահուանդ լուրը: Ի՞նչպէս հաւատալ: Ցաւս խոր է այսօր, կը յիշեմ մեր յաճախակի հանդիպումները: Երբ զիս տեսնէիր, կը համբուրէիր ու կ'ըսէիր՝ Եղբա՛յր քեզի որ Տարօն ծնած ես, մինչ ես գիտէի որ դուն Տարօն ծնելու պէտք իսկ չէիր ունեցած Տարօնցիէն աւելի Տարօնցի ըլլալու համար: Մշոյ աշխարհի սէրը քո սրտիդ խորը դրած էր քո հանդուցեալ մայրը. որու, կ'երթաս միանալու այսօ՛ր, քիչ մը շուտ ...:

Այսօր, բոլոր հայրենակիցներդ, բարեկամներդ սգակից են հարազատներուդ, քանի՛ սիրուած էիր բոլորէն: Գիտես ալ առաջ չերթար, այնքան ցաւ կայ հոգիիս խորը: Բայց, յիշատակդ կը մնայ, սիրելի Զօհրապ քու երկց հայրենակիցներուդ սրտին մէջ:

ՅԱՐԵԹ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
«ՅԱՌԱՋ»Ը
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ԵՐԱԺՇՏԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ԸՆԿԵՐՍ ՆՇԱՆԸ

Հալէպի Զատիկը, առաւել Ծնունդը, առաւել տկարութիւնը՝ հաւասար Նշանը:

Շաբաթ օրը անձրեւած է, եւ դաշտին վրայ լճակներ գոյացած են: Նշանը հոն է, կամաւոր կամ բռնագրաւուած խումբ մը տղոց հետ եւ դոյլերով ջուրեր կը պարպեն, մինչեւ լոյս ... Փոս տեղերը պէտք է հողով լեցնել, հարթել, ֆութպոլի մրցումներուն համար ... Եւ բոլոր մատնաճիւղերէն եկած մարզիկներուն հետ դեռ կան նաեւ բազմաթիւ հիւրեր, բարեկամներ, անոնց համար պանդոկ, ընտանիքներու մօտ յարմար զասաւորում - ներ ինքնակոչ հիւրերուն...

Նշա՛նը...

*

Վերջին քանի տարիներուն Պէյրութ փոխադրուած էր: Սկիզբները, Նշանը չէր, Նշանին ուրուականն էր: Հալէպէն դուրս, առանց Հալէպին Նշանը ըմբռնելի չէր: Այստեղ Նշանը Արշակ Երկրորդն էր պարսկական հողի վրայ, հայրենի հողէն հեռու: Քիչ կը տեսնուէինք եւ մեր հանդիպումները պատահական էին, տրամադրութիւնը՝ յոռեգոյն ատեճաններու վրայ: Շատ տարիներ առաջ Պարսկաստանէն ընկճուած վերադարձող Նշանը կը յիշեցնէր, հոգեկան եւ նիւթական մօտաւոր պայմաններով: Այդպէս չմնաց, բայց առաջուանը չեղաւ: Յուսախաբութիւններ կրած էր չյուսացած անձերէն: Օրերը դեղեցիկ չէին իրեն համար ...

.

Այսօր Նշանին թաղումն էր...

Քանի մը տարիով միայն մեծ էր ինձմէ: Գնաց սիրտէն: Եթէ Հալէպ ըլլայինք, ամբողջ քաղաքը պիտի հետեւէր դագաղին, եւ ոչ միայն Հայերը:

Եկեղեցիին մէջ կը մտածէի, թէ քանի՞ հոգի պիտի ըլլայ արդեօք՝ դերեզմանատունը: Բայց յուսախաբ չեղայ: Բազմութիւն մը կար: Պատշաճ յուղարկաւորութիւն մը եղաւ: Գնաց՝ իր սիրած, մնուցած եւ մեծցուցած տղաքներուն ուսերուն վրայ, անոնց չնիրորներուն թաղմանական ողջերթով, կողկողագին ու տխուր: Հալէպէն ալ պատուիրակութիւն մը եկած էր: Պատշաճ ուղերձներ կարդացուեցան:

Արցունքներուս մէջ, ափ մը հող նետեցի դագաղին:

Աւելի եաքը կը մտածէի: Երաժշտային Հալէպը՝ յուշերուս մէջ պակասաւոր պիտի մնար, եթէ այնտեղ չպատմէի Հալէպի Ծնունդն ու Զատիկները: Պէտք է եղեր ուրեմն որ Նշանը մեռնի եւ սախալ, բռնակալօրէն, որպէսզի գրեմ, ինչպէս անցեալին կը սախալէր որ գրեմ Ծնունդի «Ուխտերը»...

Երբ գամբարանին ծանր կափարիչը կը փակուէր դագաղին վրայ, ինծի թուեցաւ թէ Նշանին հետ այնտեղ իջան Հալէպի երջանիկ օրերը, խենթ ու խելառ ու կայտառ մեր երիտասարդութիւնը, անդարձ կորսուեցաւ ինքը, երաժշտային Հալէպը...

(Շար. 14 եւ վերջ)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Ալիս Պարթեւեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Քիւրքճեան եւ զաւակները, Սոնիա Քիւրքճեան եւ Տիկին Կավարի կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 24, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց ամուսնոյն եւ մօրեղբօր՝

ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

– Ծանօթ երաժիշտ – երգահան – խմբավար – նախկին ղեկավար Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ երգչախումբին

մահուան Գ. տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն իր յիշատակը յարգողներուն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Դր. Վահէ Զիլինկիրեան, զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտեմբեր 24, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ – մօր՝

ՅՈՎԻՆԷ ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆԻ

մահուան 5-րդ տարելիցին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

**

Տէր եւ Տիկին Քիւրքճեան եւ զաւակները, Սոնիա Քիւրքճեան, Տիկին Կավարի կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 24, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՆՈՒԱՐԴ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

մահուան 14-րդ տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

RECHERCHE

Cherche jeune fille ou dame, parlant français, pour s'occuper d'enfants à la sortie de l'école et faire quelques heures de ménage.

Téléphoner au 45 85 06 53 (après 19h)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերմէ Ջ. Շանթ մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 24, Կիրակի, ժամը՝ 10-ին Թայիս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ խմէ յաւէտ բաժնուած անդամուհիներու հոգւոյն:

Հոգեհանգստեան աւարտին տեղի կ'ունենայ մատաղօրհնութիւն եւ բաշխում:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ՆԻՍ. – Տէր եւ Տիկին Պերճ Ճէզվէճեան 1000 *Ֆր.:*

**

ՓԱՐԻԶ. – Շիրինեան – Տակաւեան ընտանիք 1000 *Ֆր.:*

**

ՓԱՐԻԶ. – Վարդգէս Տակաւեան 1000 *ֆրանք:*

**

ՇԱՐԱՆԹՕՆ. – Դր. Տիգրան Գիգիրեան 300 *ֆրանք:*

**

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Շալճեան ընտանիք 300 *ֆրանք:*

ՌՈՄԱՆ

ՍՈՒՐԲ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սեպտեմբեր 24, Կիրակի, երեկոյեան ժամը 6-ին, Ռոմանի Սուրբ Նիկողայոս Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ այցելու հոգեւոր հովիւ՝

ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ երգչախումբը:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ «Ա. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑ

Ամէն չորեքշաբթի, կէսօրէն վերջ, 4-էն 14 տարեկան եւ չափահասներու պաքալորէայի պատրաստութիւն. կ'ուսուցանուին՝

Հայերէն,

Տարբեր տեսակի մշակութային գործունէութիւն եւ մարզանք:

Արձանագրութիւնները Սեպտեմբեր 16 եւ 23, ժամը 15-էն 17, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

17, rue Bleue, 75009 Paris

Դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 30-ին, ժամը 15-ին:

**

ՊԱՆԷԵՕ – ՔԱՇԱՆ

Յիսուն տարիներէ աւելի գոյատեւող Պանէեօ – Քաշանի միօրեայ դպրոցը, այս տարի եւս իր դռները կը բանայ Հոկտեմբեր 4-էն սկսեալ՝ ընդունելու համար ամէն տարիքի հայերէն սորվիլ փափաքողները:

Կը դասաւանդուի՝ հայերէն լեզու, պատմութիւն եւ աշխարհագրութիւն. Չորեքշաբթի, ամբողջ օրը (ժամը 9-էն 12, 14-էն 16) եւ Շաբաթ օրը (ժամը 14-էն 17), ունենալով մշակութային աշխատանքներու յատկացուած օրեր:

Ունի նաեւ պաքալորէայի յատուկ դասարան:

Յաւելեալ մանրամասնութիւններու համար դիմել՝

Հեռաձայն. – 46 – 63 – 77 – 70

կամ՝ 46 – 65 – 86 – 42

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Կրենոպլի վարչութիւնը՝ կը փնտռէ փորձառու ուսուցիչ կամ ուսուցչուհի, իր դպրոցին համար, մօտակայ շրջաններէ, Լիոն, - Տէսին, Վիէն, Վալանս:

Անոնք որոնք կրնան օգտակար ըլլալ, այս ազգապահպանման գործին, թող դիմեն մանրամասնութիւններու համար վարչութեան:

Հեռաձայն. – 76 – 21 – 78 – 28

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Կրենոպլի Անի Մասնաճիւղի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Կիրակի, Սեպտեմբեր 24-ին, կէսօրէ ետք, ժամը՝ 15-ին, իր Հ. Օ. Մ.-ի Տան մէջ:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութիւնը եւ Մատաղօրհնութիւնը այս տարի բացառաբար տեղի կ'ունենայ Սեպտեմբեր 24, Կիրակի օր:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

(Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Առաջնորդ Փարիզի Հայոց)

**

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ՝ հանգուցեալ հոգեւորականներու եւ բարերարներու համար:

Սիրով կը հրաւիրուին Առնուվիլի, Սարսէլի, Սէվրանի եւ շրջանի հայութիւնը ներկայ գտնուելու, աղօթելու եւ իրենց ուխտը կատարելու:

Սկիզբ Ժամերգութեան ժամը՝ 9.30:

Պատարագ ժամը՝ 10.30:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն – Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները, փոխան ծաղկեպսակի՝ Ալէտիս Մինասեանի *մահուան առթիւ.–*

Մարի Մինասեան 500 Ֆր., Գէորգ եւ Կարլոս Մինասեան ընտանիքներ, Տէր եւ Տիկին Համբարձում Մինասեան 200-ական ֆրանք, Վարդուհի Էդպրրեան, Ժամկոչեան ընտանիք, Տէր – Մինասեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Գալուճեան, Սահակ Յարութիւնեան, Տիկին Կոնծալէս, Տիկին Մարա 100-ական Ֆր., Մարի Ժամկոչեան, Նոյեմզար Պօղուքեան, Ժանին Ժամկոչեան 50-ական Ֆր., Յարութիւն Ալեքսանեան 25 Ֆր.:

**

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար հետեւեալներ Ազգային Միութեան կը նուիրեն.–

Այրի Տիկին Ազատի Մամասեան 500 ֆրանք, Մի Ոմն՝ 10.000 Ֆր. Եկեղեցւոյ, Տէր եւ Տիկին Վաղինակ Միսքճեան 2000 ֆրանք Եկեղեցւոյ, Դր. Յակոբ Գրիգորեան 1000 Ֆր. Եկեղեցւոյ, 1000 ֆրանք Ս.Օ.Ս. Հայաստանի աղէտեալներուն եւ 500 Ֆր. Կարմիր Խաչին:

ԼԻՈՆ

KERMESSE

ԲԱՑՕԹԵԱՅ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌ

Կազմակերպութեամբ՝ Լիոնի Հայ Տիկնանց Միութեան Ազգային Տան սրահին մէջ

40, rue d'Arménie

Շաբաթ, Սեպտ. 23, *ժամը* 14-էն 20

Կիրակի, Սեպտ. 24, *ժամը* 11-էն 20

Կիրակի կէսօր պատարագէն յետոյ անոնք որ կը փափաքին կրնան ճաշել միասին հաճելի պահեր վայելելով:

Շատ մը սեղաններ կը սպասեն ձեզի, ինչպէս նաեւ հայկական յատուկ կերակուրներ, զորս կրնաք ճաշակել տեղւոյն վրայ, կամ՝ ձեզի հետ տանիլ:

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives, l'UGAB organise les samedis dans son Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e, téléphone 42 27 12 26,

des cours :

- *d'Arménien*
- *d'Informatique*
- *de Dessin-Peinture*
- *d'Echec*
- *de Musique Traditionnelle*
- *de Danse Arménienne*

Début des cours le Samedi 30 Septembre à 14 heures.

Inscription sur place
les samedis de 14 h 30 à 17 h 00.

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԱԲՈՎԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիներու եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի մէջ կազմակերպած միացեալ ԱԲՈՎԵԱՆ միօրեայ հայերէն լեզուի վարժարանը իր դռները կը բանայ բոլոր անոնց առջեւ, որոնք կը փափաքին հայերէն լեզուն ու մշակոյթը սորվիլ: Դպրոցի բացման թուականն է՝ Սեպտեմբեր 20, Չորեքշաբթի օրը:

Դպրոցի հետ կապուած մանրամասնութիւնները հետեւեալներն են.–

1. – *Դասընթացքները տեղի կ'ունենան ամէն Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը՝* 10 – 16.30-*ի միջեւ:*
2. – *Դպրոց կ'ընդունուին 5 տարեկանէն սկսեալ աշակերտներ:*
3. – *Աշակերտները դպրոցէն ներս բաժնուած են եօթը դասարաններու մէջ ըստ իրենց տարիքին եւ կարողութեան:*
4. – *Դպրոցին մէջ կ'ուսուցուին հետեւեալ առարկաները.–*
 Ա. Հայերէն լեզու, կրօնք, հայկական երաժշտութիւն եւ պատմութիւն:
5. – *Կ'ընդունուին նաեւ մեծահասակ աշակերտներ, որոնք կը փափաքին լիսէի աւարտական քննութիւններուն մասնակցիլ հայերէն լեզուէն:*
6. – *Դպրոց երթեւեկի համար ապահովուած են օթօքարեր, ինչպէս նաեւ ապահովուած է կէսօրուան ճաշը:*
7. – *Աշակերտներու արձանագրութեան համար պէտք է դիմել դպրոցի տեսչութեան հետեւեալ թիւերուն.–*

Ամէն օր.–

91 – 77 – 89 – 30

Միայն Չորեքշաբթիները. –

91 – 44 – 64 – 55

U.G.A.B. - PARIS

présente

le chansonnier

d'Arménie soviétique

EDOUARD ZORIKIAN

dans un récital unique en France
le vendredi 22 septembre à 20 h 15

au Centre Culturel A. Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Participation aux frais : 25 F

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

Եկեղեցւոյս վարչութիւնը կը հրաւիրէ կրօնական ընկերակցութեան անդամական ընդհանուր ժողովի, Սեպտեմբեր 24, Կիրակի, ժամը՝ 15-էն սկսեալ, եկեղեցւոյս Մշակութային Տան սրահին մէջ:

ՕՐԱԿԱՐԳԸ
Ի ՄԷՋ ԱՅԼՈՑ ԿԸ ՊԱՐՈՒՆԱԿԷ.–

1. – *Բացման աղօթք եւ ուղերձ հարաւային Ֆրանսայի Հայրապետական պատուիրակի փոխանորդ եւ Մարսէյլի Հայոց Եպիսկոպոս Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեանի կողմէ:*
2. – *Ընդհանուր ժողովի դիւանի եւ բանաձեւի յանձնախումբի կազմութիւնը:*
3. – *Վարչութեան երեքամեայ գործունէութեան տեղեկագրի ընթերցումը:*
4. – *Վարչութեան երեքամեայ գործունէութեան տնտեսական տեղեկագրի ընթերցումը:*
5. – *Բանաձեւային յանձնախումբի առաջարկներուն վաւերացումը:*

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.–

Ա. – Իւրաքանչիւր անդամ իրեն հետ պէտք է բերէ իր հրաւէրը, դիւրացնելու համար իր մասնակցութիւնը ընդհանուր ժողովին:

Բ. – Ընդհանուր ժողովին մասնակցող անդամներուն թիւը մեծամասնութիւն չկազմելու պարագային ժողովը կէս ժամ ետքը օրինական կը համարուի ինչ որ ալ ըլլայ ներկաներուն թիւը:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Անիէր – Պուա – Քոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղի ճաշը՝ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 21-ին, Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանի սրահին մէջ:

**

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի «Տիրուհի Միսաքեան» մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկ Դեկտեմբեր 2-ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris

Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 22

VENDREDI
22 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.105 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.105

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿՈՐԲԱՉՈՎ Կ'ԱՄՐԱՊՆԴԷ ԻՐ ԴԻՐՔԸ

Կորպաչով հինգ պաշտօնատարներ հեռացուց Փոլիթպիւրոյէն եւ տեղը դրաւ հինգ բարենորոգիչներ, այսինքն՝ «իր մարդիկը»: Հեռացուեցան Վիկտոր Չեբրիկով, ՔԱ - ԿԷ - ՊԷ-ի նախկին տնօրէն, Շչերբիցկի, Ուկրանիոյ Ա. քարտուղար, Վ. Նիկոնով պատասխանատու գիւղատնտեսութեան: Այս կարեւոր անձնաւորութեանց հետ, հեռացուած են նաեւ երկու փոխ-անդամներ՝ Եուրի Սոլովիեւ եւ Նիկոլայի Տալիզին, ինչ որ աւելի ընդհանուր հարցերու կարգին կը դասուի: Զարմացնողը միայն Նիկոնովն է, այն պատճառաւ որ Կորպաչովն իսկ դայն նշանակած էր Քաղաքական Բիւրոյի մէջ: Կանխատեսուան կը նկատուի որ անդամ մը աւելի խնայուած է գիւղատնտեսութեան պատասխանատուն՝ Լիկաչով եւ Նիկոնովին վիճակուած է «հաշուեցոյցը մատուցել», քանի որ հողագործութեան ձախողութիւնը գաղտնիք չէ:

Նոր նշանակուածներն են. — Զօրավար Վլատիմիր Կրիուչկով, 65 տարեկան, ներկայ ՔԱ - ԿԷ - ՊԷ-ի տնօրէն 1988 Հոկտեմբեր 1-էն ի վեր, Եուրի Մասլիուկով, 52 տարեկան, Ռուս: Եվկենի Պրիմակով՝ 60 տարեկան, Ռուս, Գերագոյն Խորհուրդի Միութեան Խորհուրդի Նախագահ, տնտեսութեան եւ միջազգային յարաբերութեանց համաշխարհային հիմնարկի եւ Բորիս Պուկօ լատվիացի, 52 տարեկան, փոխ-անդամ նշանակուած են:

ԳԻԾԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՐԱՋԱՎԻԼ - ՓԱՐԻԶ գիծը ապահովող ԹԻ - Թի - Ա-ի օդանաւը, որ ջախջախուած էր հաղիւ օդը բարձրացած, պայթած է: Այս պայթումը պատճառ է որ ահաբեկչական արարքի մը վարկածը զօրանայ, մանաւանդ որ իսլամական կազմակերպութիւն մը ստանձնեց նման արարքի պատասխանատուութիւնը: Ոչ մէկը փրկուած է օդանաւին մէջ գտնուող 171 հոգիէն, որոնց մէջ կային Միացեալ - Նահանգներու Չատի դեսպանին կինը, Ծրագրի նախագահը, կրօնաւորներ եւայլն, եւայլն:

ՆԻՒ - ԵՈՐՔԻ Լա Կուարտիա օդակայանին վերելքը չկատարած իսկ, սահելով Իսթ Ռիվըր ինկած է 737 Պոյինկ մը, որ Միացեալ - Նահանգներու ներքին գիծերը կ'ապահովէր: 62 ճամբորդներէն բացառաբար փրկուածներ կան, մինչեւ 50 հոգիի խօսք կար: Անոնք ապաստանած են թեւերուն տակ:

ԿՈՒԱՏԵՄԱԼԱՅԻ օժանդակութեան աշխատանքներու մասնակցող բանակի ուղղաթիռ մը ծովն ինկած է 9 հոգիով:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ - ԳԵՐՄԱՆԻԱ փակեց Վարշաւայի իր դեսպանատունը, չկարենալով դէմ դնել Արեւելեան - Գերմանացիներու խուժումին: Վերջին օրերս, Արեւելեան - Գերմանիա անցնիլ ուզող 110 փախստականներ դեսպանատունը ապաստանած են եւ Արտաքին նախարարութեան բաները «անհանդուրժելի» որակած է այդ փոքր շէնքին վիճակը: Նոյն պատճառաբանութեամբ փակուած էին Փեշտայի, ապա Փրակայի դեսպանատուները:

ՏԻԿԻՆ ԹԱՉԸՐ հրաւիրուեցաւ խօսք առնելու Գերագոյն Խորհուրդին առջեւ, Մոսկուա կատարելիք իր այցելութեան ատեն, Ցոմնիսին: Բաւական հետաքրքրական առաջարկ մը, զոր ըրեր է Պրիմակով (որ մուտք կը գործէ քաղաքական Բիւրօ), երբ Տիկին Թաչըր իր վստահութիւնը արտայայտեր է տնտեսական բարեփոխումներու մասին, երկար ժամանակի վրայ ու Պրիմակով պատասխաներ է. - «Եւ ինչո՞ւ չըսել Գերագոյն Խորհուրդին առջեւ»: Ասիկա ըսել կուտայ բրիտանական մամուլին որ Կորպաչով այնքան խրար անցած է որ յուսահատօրէն պէտք ունի Տիկին Թաչըրի հրապարակային նեցուկին Ռուսերուն առջեւ (Սըն):

ԵՐԵՒԱՆ - ՓԱՐԻԶ

ԻՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԾԱՅՐԱՅԵՂ ԼԱՐՈՒԱԾ Է

Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 20, կէսօրէ ետք, հետեւեալ տեղեկատուութիւնը ըստացանք հեռատիպով (*թելեքս*) Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի Կոմիտէէն: Կուտանք ամբողջութեամբ (արեւմտահայերէն):

⁂

Սեպտեմբեր 16 - 17-ին տեղի ունեցաւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի արտակարգ նստաշրջանը, որու հրաւէրը անմիջականօրէն կապուած էր Հայաստան եւ Ղարաբաղ ստեղծուած ծայրայեղ լարուած իրադրութեան հետ:

Նստաշրջանը միաձայն ընդունեցաւ «Հայ ազգաբնակչութեան անվտանգութիւնը Ազրբեջան, Լեռնային Ղարաբաղ, խորհրդային բանակը եւ Հայաստանի սահմանային շրջանները ապահովելու խնդիրներու մասին», Ղարաբաղի հարցի լուծման ուղղութեամբ Գերագոյն Խորհուրդին ներկայացուող առաջարկութիւններու մասին եւ շրջանին մէջ իրավիճակի սրման ու Հայաստանի եւ Ղարաբաղի շրջափակման վերացման անյետաձգելի միջոցառումներու մասին որոշումները: Ասոնցմով նստաշրջանը ընդհատեց իր աշխատանքները եւ այն կը շարունակուի Խորհրդային Միութեան Կեդրոնական Կոմիտէի ազգային հարցերու նուիրուած լիակատարէն ետք:

Ինչպէս նշուեցաւ նստաշրջանի ընթացքին, Հայաստանի եւ Ազրբեջանի միջեւ լարուածութիւնը հասած է բարձրագոյն կէտին: Երկու ժողովուրդներու միջեւ անհանդուրժողութիւնը վերածուած է առճակատման: Ամէն վայրկեան կրնայ տեղի ունենալ անխուսափելին:

Ինչո՞վ պայմանաւորուած է նման որոշումներու ընդունումը: Ազրբեջանական կողմը ամէն ձեւով կը սրէ իրադրութիւնը: Կը հրահրէ ընդհարումները, կը փնտռէ ազգամիջեան դժգոհութիւն, յարձակումի նորանոր առիթներ, փորձելով փակուղի մտցնել արցախեան հարցի լուծումը, ուժի դիրքերէն ցնցում բանեցնել ԼՂԻՄ-ի եւ Հայաստանի իշխանութիւններուն եւ հայ բնակչութեան վրայ, հարցի քաղաքական եւ սահմանադրական լուծումը փոխարինել բախումներու եւ վէճերու հարթեցումի քաղաքականութեամբ: Ազրբեջանի կողմէ կ'իրականացուի Խորհրդային Միութեան պատմութեան մեծ, բացառիկ, միջազգային իրաւունքի տեսակէտէն անիրաւական, միանգամայն անթարոյական գործունէութիւն, - Արցախի եւ Խորհրդային Հայաստանի տնտեսական շրջափակումը: Հանրայայտ է որ Հայաստան իր բեռներու հիմնական մասը կը ստանայ Ազրբեջանի տարածքով անցնող երկաթուղիով: Ինչպէս նստաշրջանի մէջ նշեց Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեան. - «Արդէն երկրորդ ամիսն է, ինչ Հայաստան դադրած է վառելանիւթ եւ այլ ժողովրդատնտեսական բեռներ ստանալէ Ազրբեջանի երկաթուղիով: Կը սպառին՝ հիմնական նիւթական միջոցներու պահեստները: Փաստօրէն դադրած են շինարարական եւ վերականգնումի աշխատանքները աղէտի գօտիին մէջ»:

Հայաստան կանգ կ'առնեն արդիւնաբերական ձեռնարկութիւնները, փոխադրութիւնը, առաջին անհրաժեշտութեան ծառայութիւնները: Աւելի ծանր է վիճակը Ղարաբաղ, ուր ԹԱՍ գործակալութեան հաղորդումին համաձայն, սպառած են ննդամթերքի պաշարները, վառելանիւթի չգոյութեան պատճառով դադրած է բերքահաւաքը, վերջացած է անասնակերը: Ազրբեջանական իշխանութիւնները շրջափակած են մարդ մտնող եւ մարզը Հայաստանի կապող բոլոր մայրուղիներն ու ճամբաները:

Հանրապետութեան եւ Արցախի Հայ ազգաբնակչութիւնը արդարացի գայրոյթ կը յայտնէ զանգուածային լրատուութեան կեդրոնական միջոցներու կողմնակալ դիրքորոշման կապակցութեամբ: Նստաշրջանի մէջ շարք մը ելոյթ ունեցողներ նշեցին, որ այնպիսի տպաւորութիւն ստեղծուած է, որ կեդրոնական մամուլի առանձին օրգաններ եւ կեդրոնական հեռատեսիլի «Ժամանակ» յայտագիրը շահագրգռուած չեն իրական պատկերը ներկայացնելու հարցով: Այդ ամէնը, ինչպէս նշուեցաւ ելոյթներու ընթացքին կը կատարուի այն նպատակով, որպէսզի ապակողմնորոշուի հանրային կարծիքը եւ Արցախի հարցը ճշմարտացի լուծում չստանայ Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի յառաջիկայ նստաշրջանին մէջ:

Հանրապետութեան բազմաթիւ կազմակերպութիւններ, ձեռնարկութիւններ եւ այլ հաստատութիւններ, քաղաքացիներ բողոքի դիմումներ կը ղրկեն կեդրոնական իշխանութիւններուն, Խորհրդային Միութեան Կեդրոնական Կոմիտէի գլխաւոր քարտուղարին, Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանին:

Իրադրութիւնը ծայրայեղ լարուած է: Այսօր, Սեպտեմբեր 20-ի կացութեամբ, շրջափակումը կը շարունակուի:

Սփիւռքահայութեան հետ
Մշակութային կապի Կոմիտէի
նախագահ
Կ. Լ. ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՆՊԱՏԱԿ՝ ՎԵՐԵԼՔ

Փարիզի շրջանի մեր երկու գլխաւոր ակումբները, Ալֆորվիլ եւ Իսի այս մրցաշրջանին ալ կը պայքարին նահանգային առաջնութիւններուն մէջ. պիտի ջանան աւելի հանդիսանալ, մասնակցելու համար, յառաջիկային, լիկի մրցումներուն: Անցեալ Կիրակի, երկուքն ալ յաջողած են յաղթել, հակառակ անոր որ խաղացին հակառակորդի դաշտին վրայ, Իսի՝ Նէօյիի դէմ (5 - 0) եւ Ալֆորվիլ՝ Վիլժիւիֆի (3 - 2): Յուսադրիչ արդիւնքներ:

● ՍԷՆ - Թ'ԱՆԹՈՒԱՆ
ՋՈՀ ՓԷՆԱԼԹԻԻ ՄԸ

Սէն - Թ'Անթուանի Հ. Մ.-ը՝ որ կը մասնակցի լիկի պատուոյ դասակարգի առաջնութեան, դժբախտ եղած է Տինեըի մէջ. 88-րդ վայրկեանին, վիճելի փէնալթի մը յաղթանակը տուած է տեղական խումբին՝ 2 - 1. Սէն - Թ'Անթուան նշանակած էր խաղին առաջին կոլը շնորհիւ Շամասեանի, Հ. Մ.-ը տակաւին չէ յաղթած բնաւ:

Նոյնն է պարագան Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ. - Արծիւին, որ, Արլի մէջ, տեղւոյն երկրորդ խումբին դէմ հաւասար արդիւնք մը ձեռք բերած է՝ 2 - 2:

Սէն - Թ'Անթուանի Քառէ խումբը, լիկի մրցաշարքին մէջ, յաղթած է Իսթրի՝ 1 - 0:

Սեպտեմբեր 24, Կիրակի, Սէն - Թ'Անթուանի առաջին կազմը կը հիւրընկալէ Ս. Մ. Իի. Ք.-ը, այխոյենական դծով:

Արծիւ ալ պիտի ջանայ յաջող կերպով անցնիլ Ֆրանսայի բաժակի երկրորդ շրջանը:

● ՋԱՆԱԶԱՆ, ԱՍԿԷ - ԱՆԿԷ

Աբովեան քաղաքի Կոտայք խումբը կարեւոր յաջողութիւն մը ունեցած է Ալմա Աթայի մէջ, յաղթելով տեղւոյն Կայրաթ ակումբին՝ 1 - 0:

Առաջին անգամն է որ գաղափ ակումբը կը պարտուի իր համակիրներուն առջեւ, ներկայ մրցաշրջանին: Ալմա Աթա 3-րդ է դասաւորումին վրայ, Կոտայք 11-րդ:

⁂

Իդական ֆութպոլը կ'աճի Երեւանի մէջ: Երկրորդ ակումբ մը հիմնուած է՝ «Անի»: Ինչպէս «Նայիրի», Անի ալ կը մասնակցի Խորհրդային Միութեան առաջնութեան:

⁂

Ռոն - Ալփի շրջանին մէջ Ֆրանսայի բաժակի երկրորդ շրջանի մրցումները տեղի կ'ունենան Հոկտեմբեր 1-ին: Հ. Մ. Ը. Մ.-ի մրցակիցը պիտի ըլլայ Սէն - Ռոմէն, Տէսինի դաշտին վրայ: Նախորդ շրջանին, Սէն - Ռոմէն յաղթած էր Վիէնի Հ. Մ.-ին:

⁂

Էրիք Ասատուրեան՝ որ կը պատկանի Թուլուզի արհեստավարժ ակումբին, կ'ուզէ մեկնիլ անկէ, որովհետեւ յաճախ չէ որ տեղ կը տրուի իրեն առաջին խումբին մէջ: Ասատուրեան, 23 տարեկան, Հայ է հօրը կողմէ միայն:

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

● ԷՄՄԻԵԱՆ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ

Հեռացատքող Ռոպէր Էմմիեանի վերջին արդիւնքը 8,03 մեթր Փատովայի մէջ, Իտալիա: Լենինականցի մարզիկը դասուած է երրորդ: Առաջինը Ամերիկացի մը՝ 8,27:

Վ. Մ.

ԱՐՑԱԽ, ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄ ԵՒ ԶՈՐԻ ԲԱԼԱՅԵԱՆ

Բաւական չնչաւոր անողոքութեամբ մը կը սկսի Զորի Բալայեանի ծաւալուն յօդուածը որ մանրատառ չորս սիւնակով գրուած է Սեպտեմբեր 1-ի «Խորհրդային Հայաստան»ին մէկուկէս էջը. առանց այլեւայլի պէտք է ընդունիլ, կ'ըսէ ան, թէ «ազգը վտանգի մէջ է»:

Ըստ երեւոյթին, յօդուածը թելադրուած է այցելութենէ մը. Բաքուէն Հայաստան ապաստանած հայր ու տղայ մը կուգան իր քով. առաջինը կը գանգատի Երեւանի ժողովուրդին իրենց գաղթուածին հանդէպ ցոյց տուած անտարբերութենէն. անոնց, որոնք պարզապէս «չեն ուզում հասկանալ եւ իմաստաւորել փախստականների վիճակուած համակ ողբերգութեան խորութիւնը»: Այս երեւոյթին դէմ բաքուցի վտարանդի Հայը կը պոռթկայ. «նրանք, ովքեր սկսեցին ղարաբաղեան շարժումը, պէտք է մտածէին նաեւ Բաքուեցիների ճակատագրի մասին»: Իսկ տասնըեօթամեայ երիտասարդ զաւակը որ ուսանող է, համաձայն չէ այս մեղադրանքին: Ան ընդհակառակն կը պաշտպանէ այն գաղափարը թէ «եթէ շարժումն աւելի վաղ սկսուէր, աւելի շուտ կը գար Բաքուահայերի փրկութիւնը սարկութիւնից»:

Այս այցելութիւնը պատճառ կ'ըլլայ որ ղարաբաղեան շարժումին առաջին շրջանի պարագլուխներէն Զորի Բալայեան յանձնուի բաւական լայն շրջածիրով մը տարումներու յորձանքի մը: Ան երկու յատկանշական դրուագներով հանրածանօթ անուն մը դարձաւ հայաստանեան վերջին 1,5 տարուան իրադարձութիւններուն ուղղակի, կամ մամուլէն հետեւողներու գանգուածին: Առաջինը՝ 1988 Փետրուարին Ղարաբաղի հարցով հանդիպումն էր Մ. Կորբաչովի հետ. երկրորդը՝ Ցունիսի վերջաւորութեան Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի ամպիոնէն այն ելոյթը, որով կը չեշտէր համաթուրանական վտանգի սպառնալիքը, անոր գոյութեամբ պայմանաւորելով Ռուսիոյ միակ հովանաւոր ճանչնալու անհրաժեշտութիւնը: Զորի Բալայեանի հանդիպումը Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի ընդհանուր քարտուղարին հետ հազուադէպ լաւատեսութեամբ մը խանդավառած էր գրեթէ ամբողջ հայաշխարհը. ո՞վ կրնար մտածել թէ այդ օրերուն սկեպտիկ կամ անհաւատ նկատուածներու իրաւունք պիտի տար դէպքերու յետագայ ընթացքը: Իսկ Ցունիսի ելոյթով ստեղծուած քաղաքական վէճը, ուր Զորի Բալայեանի կարծիքներուն հակադրուեցաւ Ղարաբաղ Կոմիտէին տեսակէտը, նոյնպէս, փայլուն փորձառութիւն մը չեղաւ անոր համար:

Սեպտեմբեր 1-ի ծաւալուն յօդուածը քօղարկուած մեղայագիրի մը բնոյթն ալ ունի, եթէ մարդ բոլորովին անծանօթ չէ Բալայեանի քաղաքական կեանքի այս հանգրուաններուն: Այս տպաւորութիւնը կը չեշտուի յատկապէս հետեւեալին նման արտայայտութիւններով, որոնք մէկ, երկու չեն գրութեան մէջ: Զորի Բալայեան կը գրէ. – «Համայն աշխարհին է յայտնի, որ Մոսկուան մի քանի ժամուայ ընթացքում պէտք է վճռէր Ղարաբաղի խնդիրը՝ սումգայիթեան նախճիրից յետոյ: Չվճռեց: Աւելին, տպաւորութիւնն այն է, եւ ոչ միայն տպաւորութիւնը, որ կարծես ամբողջ երկիրը յարձակուեց ու դահիճին դատապարտելու փոխարէն սկըսեցին անուանարկել զոհին: Նման բան չէր կարող լինել քաղաքակիրթ եւ ոչ մի երկրում»:

Տխուր փորձառութիւններու արձագանգը կայ նաեւ հետեւեալ տողերուն մէջ. «կարող են ասել թէ այսօր ոչինչ չի փոխուել: Մոսկուան առաջուայ պէս չի կամենում արդարութեամբ վճռել մեր հարցը: ... Կեդրոնին չհաւատալու փաստարկներ թերեւս բոլորից շատ ես ունեմ»:

Այս փաստարկներուն ամէնէն հետաքրքրականներէն մէկը պէտք է ըլլայ քիչ մը անդին յիշուածը, Կորբաչովի հետ հանդիպումէն ետք Զորի Բալայեան ու Սիլվա Կապուտիկեան պատմած էին թէ ան յիշած էր նոյնիսկ Ղարաբաղի հայկական, Արցախ անունը: Այնքանը անգամ ի՛նչ խանդավառութիւն պատճառած էր բոլորիս: Ու հիմա, սառնակոյտին ջուրին տակ մնացած մասը յայտնաբերողին նման կը շշմինք, երբ կը կարդանք այդ հանդիպումէն տարբեր հատուած մը. Զորի Բալայեան կը յիշէ. – «Ղարաբաղեան շարժման առաջին իսկ օրերին, գլխաւոր քարտուղար Մ. Կորբաչովը հարց տուեց Սիլվա Կապուտիկեանին եւ ինձ. «իսկ դուք մտածե՞լ էք Բաքուի երկու հարիւր եօթ հազար Հայերի մասին»: Ես ապշած էի բուն հարցից, էութիւնից ու մտքից, ի վերջոյ հարցի փաստից: Ապշեցրեց այն, որ նմանօրինակ հարց տուեց հէնց ինքը՝ վերակառուցման նախաձեռնողը»:

Զորի Բալայեանի զարմանքն ու յուսախաբութիւնը այսքանով չամփոփուիր. դէպքերու յաջորդականութիւնը կը սրէ զանոնք. «արդէն Բաքուի միթինգներին ձայներ են հնչում խորհրդային Միութեան կազմից հանրապետութիւնը դուրս բերելու օգտին: Եւ այդ մասին ոչ մի խօսք՝ կեդրոնական մամուլում: Հանրապետութեան ղեկավարութիւնը ոչ ոք չի հարցնում, թէ ի՞նչ կոչեր են»:

Բաքուէն Հայաստան ապաստանած պատանիին խօսքերուն մէջ կարելի է գտնել չարունակութիւնն ալ. ան կը պատմէ թէ ադրբեջանցի ոստիկան մը զուացած է իրեն ու հօրը. – «չէ՞ք տեսնում որ ձեզ ատում ենք, մարդատեղ չենք դնում: Թողէք գնացէք էլի, ոչինչ էլ չենք թողնի որ տանէք հետներդ: Ձեր յետևից Ռուսներին ու Հրեաներին էլ ենք վռնտելու»: Եւ պատանին ցոյց կուտայ այն Պրաւդան ուր կը խօսուի իրօք, թէ Բաքուէն կ'արտաքսուին ոչ միայն Հայերը, այլեւ Ռուսերն ու Հրեաները:

Զորի Բալայեան կը շարէ ղարաբաղեան անցքերը. կան որոշ գոհունակութիւն պատճառող պարագաներ. Արցախի ստեղծագործական կազմակերպութիւնները ուղղակի կեդրոնին կ'ենթարկուին, շրջանին Գրողներու Միութեան վարչութիւնը իր «Արցախ» գրական ամսագիրը կը հրատարակէ եւայլն: Սակայն հարցին լուծումին համար բաւարար գործօններ չեն ասոնք, «յատկապէս եթէ նկատի առնուի որ ակտիւօրէն է գործում Բաքուն, պասիւօրէն՝ Երեւանը»:

Ու Զորի Բալայեանի համար թէեւ «խուճապի կարիք չկայ», սակայն նոյնպէս «ամպերի մէջ սաւառնելու ժամանակը չէ»: Ու միակ ճարը որ կ'առաջարկէ յօդուածագիրը, իրապաշտ ըլլալն է. «մեր բազմաչարչար պատմութեան ընթացքում մենք յաղթել ենք միայն այն ժամանակ եւ այնտեղ, երբ եւ որտեղ իրապաշտ ենք գտնուել: Եւ այսօր, ինչպէս երբեք, իրապաշտ պիտի լինենք»:

Այս հրամայականին, այնպէս կը թուի թէ ինք անսալով ամէնէն առաջ, Զորի Բալայեան կը շարունակէ. – «Այսօր, ինչպէս երբեք, մենք իրաւունք չունենք մեր մենակէտն ու մօտեցումը համարել միակը, անխոցելին, անվերապահը»:

Հոս է որ առաւելաբար մարդ կը տարուի խորհելու, թէ Զորի Բալայեանի այս գրութիւնը փորձի մը ձախողութեան անդրադարձն է արդեօք միայն, թէ նաեւ սխալ մը խոստովանելու անուղղակի ճիգ:

Յատկանշական է նաեւ այն պարագան որ ղարաբաղցի գրագէտ – երեսփոխանը – մինչ հաւատարիմ՝ իրապաշտ ըլլալու պահանջին–, տեղին զուգահեռ մը կը տանի. ըսել ետք թէ պայքարը կը շարունակուի, կ'աւելցնէ.– «պայքարը՝ որը կը վճռի ոչ միայն Արցախի ճակատագիրը, այլեւ վերակառուցման ճակատագիրը»:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՈՒՍՄԱՆՑ ՎԿԱՅԱԿԱՆԻ ՄԱՀԸ

Աւելի քան դարաւոր աւանդութիւն մը, հաստատուած Ժիւլ Ֆէռիի կողմէ 1882 Մարտ 28-ի օրէնքով որ նոյն ատեն պարտաւորիչ կը դարձնէր դպրոցը, կ'անհետանայ:

1989 Օգոստոս 28-ի հրովարտակով մը, լոյս տեսած Ֆրանսական Հանրապետութեան պաշտօնաթերթին Սեպտեմբեր 2-ի թիւին մէջ, կը ստորագրէ մահավճիռը յաջորդական սերունդներու հպարտութիւնը եղած՝ Նախնական Ուսմանց Վկայականին (Սերթիֆիքա տ'էթիւտ փրիմէռ): Հրովարտակը գործադրութեան կը մտնէ 1991 Յունուար 1-ին: Արդ, վերջին նստաշրջանը, քննութիւնը տեղի պէտք է ունենայ այս ուսումնական տարուան աւարտին: Պատմական ժամադրութիւն մը:

1988 – 1989 դպրոցական տարեշրջանին քննութեան ներկայացած են յիսուն հազար թեկնածու, որոնցմէ չորս հազարը չափահասներ: 1981-ին, ութսունը հինգ – հազար երկու հարիւր էին, 1971-ին չորս հարիւր յիսունը երեք հազար, եւ շուրջ վեց հարիւր հազար 1968-ին:

Նախնական Ուսմանց Վկայականը պիտի փոխարինէ ընդհանուր կազմութեան վկայականը վերապահուած չափահասներուն միայն (16 տարեկանէն վեր) եւ ապատ արձակուած դպրոցական պարտաւորութիւններէն:

Նախնական Ուսմանց Վկայականը դրոհն է ուսումներու երկարացումին եւ որոշ չափով ալ արդիականութեան մը յաճախ չափազանցեալ կամքի մը:

Առենօք, ուսման ընթացքի մը պսակումը, առաջին եւ շատ շատերուն համար միակ վկայականը, Սերթիֆիքա տ'էթիւտը հետզհետէ սովորութիւններէն դուրս ելաւ նախակրթարաններու աւարտական դասարաններու փակումով, բոլոր աշակերտներուն համար գոլէժներու 6-րդ դասարան մտնելու իրաւունքով եւ ընդհանրապէս դպրոցական շրջանի երկարաձգումով մինչեւ 16 տարեկան:

Ուստի, մոռցուած եւ որոշ չափով ալ, այսօր, թերագնահատուած սակայն Սերթիֆիքա տ'էթիւտը այնքան ալ արհամարհելիք քննութիւն մը չէ: Շատ մը դասագիրքեր գոլէժներու 6-րդ, 5-րդ դասարաններու աշակերտներուն կ'առաջարկեն Սերթիֆիքա տ'էթիւտի ուղղագրութիւններ կամ ալ թուաբանական խնդիրներ որոնց լուծումներուն վրայ շատեր երկար կը մտածեն եւ կը տատամսին:

Մինչեւ 1947 համաձայն Ժիւլ Ֆէռիի օրէնքին, քննութեան տարիքը 10-էն 11 էր: Ապա եղաւ 14 տարեկան: Քննութեան նիւթերն էին՝ ուղղագրութիւն քերականական եւ բառագիտական հարցումներով, շարադրութիւն, գրաւոր եւ մտային (արագ) թուաբանական գործողութիւններ եւ խնդիրներ, պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, գիտութիւններ, գծագրութիւն, արտասանութիւն կամ երգ (Ֆրանսական Ազգ. քայլերգը «Լա Մարսէյէզը» պարտաւորիչ ըլլալով), ընթերցում, նոյնիսկ գեղագրութիւն: Չէր բաւեր ընդհանուր միջին մը ունենալ, այլ նաեւ պէտք չէր զերօ մը ստանալ թուաբանութեան կամ ուղղագրութեան (հինգ սխալ եւ աւելի) մէջ:

Արդ, Սերթիֆիքա տ'էթիւտը, 108 տարեկանին, կը կնքէ իր մահկանացուն: Սակայն, պիտի մնայ Ֆրանսացիներու հաւաքական յիշողութեանը մէջ: Եթէ մարդիկ, գալիք սերունդները մոռնան, Մարսէլ Փանեոլի, Քոլէթի եւ այլ գրագէտներու գործերուն ընդմէջէն Սերթիֆիքա տ'էթիւտը պիտի շարունակէ ապրիլ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱՌԱՋԻՆ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ԱՆԳԱՄՆԵՐԸ

Ա.

Երբեմն մտքիս մէջ հարցական մը կը ծնի. ես ինծի հարց կուտամ թէ ո՞ր մէկը արդեօք պիտի ըլլայ իմ վերջին գրութիւնս: Գիտեմ որ օր մը յանկարծ պիտի դադրիմ գրելէ: Պիտի դադրիմ գրելէ, զանազան հաւանական պատճառներէն մէկուն կամ միւսին հետեւանքով: Կա՛մ այն է որ այլեւս ըսելիք բան պիտի չունենամ: Կա՛մ այն է որ պիտի դադրիմ առողջական պատճառներով: Պիտի դադրիմ, թերեւս ալ կեանքիս վերջալոյսին հասած ըլլալով: Գրիչը, կամ գրամեքենան վերջին վերջակէտ մը պիտի արձանագրէ տխրօրէն: Բայց ես պիտի նշմարե՞մ ատիկա: Պիտի գիտնա՞մ: Պիտի ըզգա՞մ թէ վերջին անգամ է որ մտածում մը, ըսելիք մը, զգայնութիւն մը կը փոխանցեմ թուղթին:

Ամէն մարդու պէս, ես ալ կեանքիս մէջ յաճախ ապրած եմ «վերջին անգամ»ուան գիտակցութիւններ: Մարդիկ իրենց կեանքին մէջ միլիոնաւոր «վերջին անգամներ» կ'ապրին, ճիշդ այնպէս ինչպէս որ միլիոնաւոր «առաջին անգամ»ներ կ'ապրին: Երկուքն ալ մաս կը կազմեն մեր առօրեային: Եւ թէ մեր մտածածէն, մեր երեւակայածէն ալ շատ աւելի յաճախակի կերպով: Բայց երկուքին միջեւ կարեւոր տարբերութիւն մը կայ: Երբ դէպքի մը, տեսարանի մը, գոյավիճակի մը հետ «առաջին անգամ» դէմ յանդիման գտնուինք, ուժգին կերպով կը նշմարենք ատիկա: «Առաջին անգամ»ները անպայման կը խարազանեն մեր գիտակցութիւնը: Առաջին անգամ ըլլալով երկիր մը կ'այցելենք եւ առաջին անգամ ըլլալով կը տեսնենք նշանաւոր յուշարձաններ: Առաջին անգամ է որ նշանաւոր թանգարան մը կ'այցելենք: Առաջին անգամ ըլլալով կարեւոր յաջողութիւն մը կ'արձանագրենք ու կը ծափահարուինք ժողովուրդին կողմէ: Առաջին անգամ ըլլալով ծով կը մտնենք, առաջին անգամ ըլլալով սաւառնակ մը կը նստինք, առաջին անգամ ըլլալով պարահանդէսի մը կ'երթանք, առաջին անգամ ըլլալով աղջիկ մը կը համբուրենք, առաջին անգամ ըլլալով մահուան վտանգի մը հետ դէմ յանդիման կը մնանք, առաջին անգամ ըլլալով կառք մը կը գընենք: Այս բոլորը կը ցնցեն մեզ եւ անպայման կը մտածենք թէ այդ փորձառութիւնը ահա կ'ապրինք մեր կեանքին մէջ «առաջին անգամ» ըլլալով: Աւինքնող ու մարդուս ուրախութիւն պատճառող գիտակցութիւն է ատիկա շատ անգամ, որովհետեւ նախ ընդհանրապէս լաւ եւ ուրախառիթ բաներու հետ մեր առաջին հանդիպումէն ծնունդ կ'առնէ ան, եւ յետոյ մանաւանդ անոր համար, որ կը մտածենք թէ այդ «առաջին անգամ»ին հաւանաբար պիտի յաջորդեն երկրորդ ու երրորդ անգամներ, այսինքն թէ տակաւին շատ առիթներ պիտի ունենանք վայելելու այդպիսի երջանիկ հանդիպումներ:

Մինչդեռ «վերջին անգամ»ուան հանդիպումները ոչ այնքան նշմարելի են, ոչ ալ այնքան աւինքնող: Մեր կեանքին մէջ ամէն օր, առանց բացառութեան ամէն օր, ինչե՜ր ու ինչեր կը տեսնենք, զորս թերեւս կը տեսնենք վերջին անգամ ըլլալով: Բայց չենք գիտեր, որովհետեւ չենք գիտեր թէ ատիկա մեր վերջին հանդիպումն է: Ենթադրենք որ մեր ապրած քաղաքին մէջ այցելութիւն մը կուտանք թաղամասի մը, ուրկէ շատ քիչ անգամ կ'անցնինք: Թերեւս անգամ մըն ալ երբեք պիտի չանցնինք այդ թաղամասէն, այսինքն անգամ մըն ալ երբեք պիտի չտեսնենք այդ թաղամասը, բայց այդպիսի կասկած մը կամ մտածում մը չի ցնցեր մեզ, մեզի համար գիտակցութիւն չի դառնար, որովհետեւ եթէ նոյն քաղաքին մէջ կ'ապրինք, շատ հաւանական է որ օր մը դարձեալ գործ պիտի ունենանք այդ թաղամասին հետ: Բարեկամ մը կը տեսնենք, հետը կը զրուցենք, իրարմէ հրաժեշտ կ'առնենք «ցտեսութիւն» ըսելով, բայց

ՄՈԼՏԱՒԱԿԱՆ ԱՌՕՐԵԱՅԷՆ

Բաւական լարուած մթնոլորտի մը մէջ գումարուեցաւ Մոլտաւիոյ Գերագոյն Խորհուրդին Օգոստոս 29-ի նիստը, որուն ընթացքին Հանրապետութեան պետական միակ լեզուն հռչակուեցաւ մոլտաւերէնը: Ժողովրդական ճակատին նախաձեռնու – թեամբ Օգոստոս 27-ին տեղի ունեցած բազմամարդ միթինկ մըն ալ որոշ չափով օգնած էր այդ մթնոլորտին յառաջ գալուն:

Մոլտաւական անկախ իշխանութիւն մը մարմին առաւ ԺԴ. դարուն, ներկայ Ռումանիոյ տարածքին հիւսիսակողմը: ԺԵ. դարու երկրորդ կիսուն երկար կռիւներէն ետք, Մեծն Ստեփան կը դառնար ազգային հերոս, իսկ երկիրը ի վերջոյ կիյնար Թրքական տիրապետութեան տակ: ԺԶ. – ԺԹ. դարերուն շատ ծանր կը վճարուի այս ենթակայութիւնը: 1918-ին մաս կը կազմէ Ռումանիոյ, յետոյ 1924-ին անկախ Պետութիւն կը դառնայ Ուկրանիոյ Հանրապետութեան կազմին մէջ. 1940-էն մաս կը կազմէ Խորհրդային Միութեան:

Մոլտաւիոյ տարածքը 33.700 քառակուսի քիլոմեթր է ուր 4.220.000 մարդ կ'ապրի. ասոնց 64%-ը մոլտաւ է միայն, 14%-ը ուկրանացի, շուրջ 13%-ը ռուս եւայլն:

Մայրաքաղաք Քիշնեւի մէջ փողոցներու անունները, խանութներու ցուցատախտակները ռուսերէն են. մոլտաւերէնով կարելի է գտնել թերթեր, գիրքեր: Կարելի չէ խսկայէս ըսել թէ բոլորովին անտեսուած է մոլտաւերէնը, բայց բնակչութեան երկու երրորդը այդպէս կը նկատէ: Ստալինի եւ Բրեժնեւի կողմէ կիրարկուած քաղաքականութիւնը ռուսերէնը վերածած է պաշտօնական լեզուի:

Մոլտաւերէնի գերիշխանութեան հարցը տարիէ մը ի վեր կը փոթորկէ երկիրը: Նախ, ծրագիր կար ռուսերէնին հաւասար օրինավիճակ մը տալ անոր, ինչ որ բողոքներու տեղի տուաւ: Յետոյ որոշուեցաւ պետական միակ լեզուն դարձնել զայն: Քաղաքական, տնտեսական, ընկերային եւ մշակութային բոլոր մարզերուն մէջ մոլտաւերէնը պիտի գործածուի: Հաղորդակցութեան միջոցը ան պիտի ըլլայ բոլոր փոքրամասնութիւններուն միջեւ: Ռուսերէնը կը վերապահուի Խորհրդային Միութեան ժողովուրդներուն հետ շփման մտներու: Այս տրամադրութիւնները բողոքի մղեցին ռուսախօսները, սակայն բողոքի շարժումները արդիւնք չտուին:

Լեզուական հարցը թերեւս կարելի ըլլար աւելի տրամաբանական ձեւով լուծել. սակայն չկայ իշխանութեան ուժ մը որ կարենայ նման քայլեր առաջնորդել: Համայնավար կուսակցութիւնը գրեթէ ներկայութիւն չունի: Իսկ Ժողովրդական ճակատը կը նկատուի կարօտի մը մարմնացումը՝ դէպի ռումանական թագաւորութեան գրաւման շրջան:

Այսօր լրատուները կ'արձագանգեն մոլտաւական շարժումներուն, սակայն դժուար է կանխագուշակել թէ ուր կը յանգին անոնք եւ ուժերու ինչ յարաբերականութեամբ:

ՔԱՂՀԱՆ

երբեք չենք մտածեր թէ թերեւս այդ բաբեկամը անգամ մըն ալ պիտի չկարենանք տեսնել երեւակայելի ամէն տեսակ պատճառով: Այս բոլորը աննշմար մնացած «վերջին անգամ»ներ են, որոնք մեր առօրեան կը լեցնեն առանց ահազանգ հնչեցնելու, առանց աղաղակելու: Բնականաբար բարեբախտութիւն է որ անոնք ահազանգ չեն հնչեցներ ու մեր կողմէ աննշմար կը մնան, որովհետեւ առոր շնորհիւ ցաւ չեն պատճառեր մեզի: Բայց այս մէկը արգելք չէ որ մենք յաճախ ապրինք ցաւատանջ «վերջին անգամ»ներ ալ: Ասոնք այն վերջին հանդիպումներն են որոնց գիտակցութիւնը կ'ունենանք առաւել կամ նուազ սուրութեամբ:

Ռ. Հ.

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ «Քէնըտի» օդակայանին մէջ, Սեպտեմբեր 4-ին, Պոլսոյ Պատրիարքը եւ Մեսրոպ Արք. Մութաֆեան դիմաւորուած են Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի Էջմիածնական առաջնորդ Թորգոմ Արք. Մանուկեանի, առաջնորդական փոխանորդ Խաժակ Վրդ. Պարսամեանի, ինչպէս նաեւ նախկին Պոլսահայերու կողմէ: Յաջորդ օրը Նիւ – Եորքի, Նիւ – Ճըրզիի եւ շրջակայքի բոլոր հոգեւոր հայրերը, ինչպէս նաեւ Քալիֆորնիոյ առաջնորդական փոխանորդը հաւաքուած են Առաջնորդարանին մէջ, մասնակցելու համար Տնօրհք Արք. Գալուստեանի ի պատիւ սարքուած Սիրոյ սեղանին: Սեպտեմբեր 6-ի առաւօտուն Պատրիարքն ու Մեսրոպ Արքեպիսկոպոսը այցելած են միջազգային Ս. Գրոց Ընկերութեան կեդրոնը: Կէսօրին, առաջնորդարանին մէջ տեղի ունեցած Ամերիկայի Եպիսկոպոսական Եկեղեցւոյ Նախագահ Էտմընտ Պըրաունինկ Եպիսկոպոսի ընդունելութեան ներկայ գտնուած են Պատրիարքն ու Մեսրոպ Արք.ը: Սեպտեմբեր 9-ին Ամերիկայի Արեւելեան Կիլիկիոյ Թեմի առաջնորդ Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Աշճեան այցելութիւն մը տուած է Պոլսոյ Պատրիարքին:

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ Ս. Վարդան Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Սեպտեմբեր 8-ի երեկոյեան, Տնօրհք Արքեպիսկոպոս Գալուստեանի նախագահութեամբ կատարուած է Երուսաղէմի նախկին Պատրիարք եւ Ամերիկայի նախկին առաջնորդ Տիրան Արք. Ներսոյեանի տան կարգը: Արարողութեանց մասնակցած են Թորգոմ Արք. Մանուկեան, Արեւմտեան Թեմի առաջնորդ Վաչէ Արքեպիսկոպոս Յովսէփեան, Գանատայի առաջնորդ Վազգէն Արք. Քէշիշեան, Զգօն Եպիսկոպոս Տէր – Յակոբեան, Իրաքի Հայոց առաջնորդ Աւագ Եպիսկոպոս Ասատուրեան, Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մութաֆեան, Նիւ – Եորքի քոյր յարանուանութեանց ներկայացուցիչներ: Սեպտեմբեր 9-ին, պատարագի մատուցմամբ կատարուած է օծման եւ յուղարկաւորութեան արարողութիւնը:

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ «Արմենիա» թատերասրահին մէջ, Սեպտեմբեր 2-ի երեկոյեան, նշուած է Հարաւային Ամերիկայի մէջ Հայ Օգնութեան Միութեան հիմնադրութեան 56-ամեակը: Այս առթիւ Համազգայինի «Ժորժ Սարգիսեան» թատերախումբը ներկայացուցած է Մուշեղ Իշխանի «Կիլիկիոյ Արքան» թատերախաղը, Գալուստ Ճանըլզեանի բեմադրութեամբ: Ներկայացումէն առաջ բացման խօսքով հանդէս եկած է Սիլվանա Տիգրանեան, իսկ ՀՕՄ-ի շրջանային վարչութեան անունով խօսք առած է Լուսին Զորպաճեան:

ՄՈՆԹԷՎԻՏԷՕՅԻ «Փլաթենսէ Փաթին» ակումբին մէջ, Օգոստոս 6-ին, աւելի քան 1500 հանդիսականներու ներկայութեամբ տեղի ունեցած է պարի փառատօն մը, որուն մասնակցած են 13 փոքրամասնութիւններու պատկանող պարախումբեր (Յոյն, Հրեայ, Լեհ, Իտալացի, Լիբանանցի, Հայ եւայլն): Համազգայինի «Շիրազ» պարախումբին կազմակերպած «Քեզի համար Հայաստան» փառատօնին հասոյթը կը յատկացուի Հայաստանի վերաշինութեան գործին:

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Ծանր հիւանդ Սերոբի մօտ են հրաւիրում նորաւարտ մի բժշկի: Հիւանդի վիճակը տեսնելով՝ բժիշկը ասում է.

– Ձեր հիւանդի վիճակը լուրջ է, մէկ խելքը գլխին բժշկում կանչէք:

Մի անգամ ուսուցիչը դիմեց Վարդանիկին.

– Ծնչուոր առարկայի անուն տուր:

– Էծ:

– Այլեւս, իսկ հիմա անշունչ առարկայի անուն տուր:

– Սատկած էծ, – պատասխանեց Վարդանիկը:

– Հինգին գումարած հինգ, ինչի՞ է հաւասար, – Վարդանիկին է դիմում ուսուցչուհին:

– Տասնըհինգ,

– Յիմար, այդ խելքով ի՞նչ ես դառնալու:

– Բուֆետչիկ:

– Թթուների ի՞նչ տեսակներ գիտես, – Վարդանիկին է դիմում ուսուցչուհին:

– Կաղամբի թթու, վարունգի թթու, ղոխի թթու, կանաչ լոլիկի թթու, – պատասխանեց Վարդանիկը:

– Վարդանիկ, եթէ երկրագունդը իր առանցքից պոկուի, ո՞ւր կ'ընկնի, – հարցնում է ուսուցչուհին:

– Արփաչայը, էլ ո՞ւր...:

– Դարձեալ թուաբանութիւնից երկուս ես ստացել, – դժգոհեց մայրը:

– Ես մեղաւոր չեմ, ընկեր Մարգոն նշանակեց:

– Իսկ ե՞րբ ես ուղղելու:

– Ընկեր Մարգոն մատեանը միշտ քովը կը պահէ, ինչը՞ղ ուղղեմ:

– Երեխաներ, աւտոբուսում, տրամվայում, տրոլեբուսում, հասարակական այլ վայրերում փոքրիկները պէտք է իրենց տեղերը զիջեն մեծերին, – սովորեցրեց ընկեր Մարգոն:

Մի օր էլ Մարգոն բարձրացաւ աւտոբուս: Նստելու տեղ չկար: Վարդանիկը իջաւ հօր գրկից եւ դիմեց նրան:

– Նստէք, ընկեր Մարգո:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ԶԱՐԵՆՑ ԴԱՌՆԱԼՈՒ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Տպուած առաջին բանաստեղծութիւնը ու քաղուած առաջին համբոյրը՝ միեւնոյն համը ունին: Եւ ի վերջոյ կ'ունենան նոյն ճակատագիրը: Անմոռանալի՛ ապրումներ, անմոռանալի՛ երջանկութիւն՝ մինչեւ որ տեսնենք թէ այդ բոլոր «անմոռանալիները» դարձած են ... մոռցուած, տժգոյն յիշատակ,

Սա ողորմելի քերթուա՞ծն էր, որ երբ տպուեցաւ, կարծեցինք թէ անմահութեան սանդուխին առաջին աստիճանն է որ կը կոխենք: Ու երազային այն աղջիկը, որուն համար գիշերներ լուացուցինք, այս արարա՞ծն է, որ հիմա...

Ոչ: Աղջիկը եւ համբոյրը իրենց տեղը մնան: Ժամանակին անդուլթ աւերածութեան վրայ՝ չաւելցնենք նաեւ բառերուն չար անզգամապահութիւնը: Բայց ոտանաւորը ոչ ոքի վնաս կրնայ հասցնել, հետեւաբար ներելի է ոգեկոչել տաղաչափեալ «անմոռանալին»:

Նախակրթարանի 6-րդ դասարանին – դարե՛ր առաջ – մեր գրագումներէն մէկն էր վիճիլ՝ ամէնէն բառը «ե»ո՞վ կը գրուի թէ «է»ով: «Ե»ականներն ու «է»ականները վկայութիւններ կը հաւաքէին ի նպաստ իրենց տեսակէտին, զանազան ընթերցումներէ, մասնաւորաբար տարեգիրքերէն:

– Ռուբէն Զարդարեան, Գրիգոր Զօհրապ – է-ո՛վ...

– Արփիար Արփիարեան, Երուանդ Օտեան – ե-ո՛վ...

Յաղթական էր՝ ով որ շատ անուն կարենար յիշել ի նպաստ իրեն: Այդպէս, օր մը, վարկուածի արագութեամբ անուններ կը տեղայինք իրարու վրայ ընկերոջս Օննիկին հետ, երբ իմ կարգիս գոչեցի.

– Յովհաննէս Ասլեա, Օննիկ Զիֆթէ – Սարաֆ – ե-ո՛վ:

– Այդ երկուքն ալ նոյն մարդն են, ըսաւ Օննիկ պաղարիւն, մէկ անգամէն կտրելով համազարկիս թափը:

– Ո՛չ, տարբեր են:

– Ինչպէ՞ս ինչ:

– Փախլավա:

Այս ալ խաղին մաս կը կազմէր: Հաղիւ տարակարծութիւն մը սկսած, դրսուի կուղայինք եւ կորսնցնողը դատապարտուած էր վճարելու փախլավան, սիմիտ կամ պաղպաղակը: Կորսնցուցի՛: Բայց այս անգամ դժուար էր մարսել պարտութիւնս: Դասարանին «գրագէտն» էի, իսկ Օննիկը, հակառակ միշտ առաջինը ըլլալուն, շարադրութիւնները ինծի գրել կուտար եւ թուաբանութեան բոլոր խնդիրներս ինք կը լուծէր, երկրորդ դասարանէն մինչեւ վեցերորդը: Եղածը ուրիշ բան չէր ուրեմն, եթէ ոչ ամօթալի պարտութիւն մը իմ սեփական կալուածէս ներս, ինչ որ կը կրկնապատկէր դառնութիւնս: Նուաստացում մը պարզապէս:

Թէ ինչպէս Օննիկը ինձմէ առաջ կրնար գիտցած ըլլալ Յովհաննէս Ասլեանին եւ Օննիկ Զիֆթէ – Սարաֆին նոյն անձը ըլլալը՝ դժուար չէր բացատրել: Գրագէտին հետ մասամբ անուանակից ըլլալը հաւանաբար աւելի սրած ըլլալու էր իր հետաքրքրութիւնը, կամ, պարզապէս պատահմունք մըն էր: Զարմանալին՝ իմ պարագաս էր: Ի՞նչ հիմունքով այդքան ինքնավստահ կրնայի եղած ըլլալ:

Գիտակից համոզումէն աւելի՝ ենթագիտակցական վիճակ մը ըլլալու էր պատճառը: Արդարեւ, ինչպէս ընդունիլ որ ապետը, բոլոր վսեմ ու վիպային արժանիքներուն խտացումը կազմող բառը, համանիշ ընդունուէր շուկայիկ սարաֆին: Ետքէն ճարուած այս բացատրութիւնը ինքնարդարացումի մխիթարանք մը կրնար սեպուիլ թերեւս, բայց իրողութիւնը այն էր, որ Օննիկը շահեցաւ ու փախլավան կերաւ: Ինծի կը մնար սպասել եւ որոճալ փոխվրէժի պատեհութիւնը:

Թէեւ պարտութիւն մը կրած էր Օննիկ բանաստեղծութեան ճամբուն վրայ, բայց ատիկա աւելի շատ արկածի մը բնոյթը ունէր, քան թէ իմ կողմէ փոխվրէժի յաղթանակ մը կրնար սեպուիլ: Միշտ կը կրկնէր.

– Բանաստեղծութիւնը ինչ է որ: Մատներուդ վրայ վանկերը կը համրես, հաշիւ կ'ընես, կը գրես:

– Հապա տողերուն վերջի յանգե՞րը ինչ կ'ընես:

(Շար. 1)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Ալիս Պարթեւեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Քիւրքճեան եւ զաւակները, Սոնիա Քիւրքճեան եւ Տիկին Կաւարի կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 24, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց ամուսնոյն եւ մօրեղբօր՝

ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

– Ծանօթ երաժիշտ – երգահան – խմբավար – նախկին ղեկավար Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ երգչախումբին

մահուան Գ. տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն իր յիշատակը յարգողներուն:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ՓԱՐԻԶ. – Պետրոս եւ Յովիկ Եղիազարեան 250 Ֆր.:

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

ՓԱՐԻԶ. – Պր. Սաեփան Իյնէճեան 200 Ֆր. «Ամարաս»ին (տտանալ «Յառաջ»էն):

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ԱՆԻԷՌ. – Տէր եւ Տիկին Յարեթ Յարութիւնեան 500 Ֆր.:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութիւնը եւ Մատաղօրհնութիւնը այս տարի բացառաբար տեղի կ'ունենայ Սեպտեմբեր 24, Կիրակի օր:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
(Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Առաջնորդ Փարիզի Հայոց)

**

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ՝ հանգուցեալ հոգեւորականներու եւ բարերարներու համար:

Սիրով կը հրաւիրուին Առնուվիլի, Սարսէլի, Սէվրանի եւ շրջանի հայութիւնը ներկայ գտնուելու, աղօթելու եւ իրենց ուխտը կատարելու:

Սկիզբ Ժամերգութեան ժամը՝ 9.30:
Պատարագ ժամը՝ 10.30:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր ընկերուհիին Տիկին Անայիս Աւետեանին, զաւակներուն իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Մասիս Աւետեանի մահուան առիթով:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները (ծախքերու մասնակցութիւն Հայաստանէն եկած մանուկներուն): Պր. Շահան Մակարեան 500 Ֆրանք, Մարիամ Ռուսեան 300 Ֆր.:

**

ՃՇԴՈՒՄ. – Տիկին Հերանոյշ Աճէմեան 2000 Ֆրանք նուիրած է Հայաստանէն եկած մանուկներու ծախքերու որպէս մասնակցութիւն (ոչ՝ 200, ինչպէս յայտարարուած էր):

ՌՕՄԱՆ

ՍՈՒՐԲ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սեպտեմբեր 24, Կիրակի, երեկոյեան ժամը 6-ին, Ռօմանի Սուրբ Նիկողայոս Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ այցելու հոգեւոր հայրը՝

ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ երգչախումբը:

ԼԻՈՆ

KERMESSE

ՔԱՑԱՌԻԿ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌ

Կազմակերպութեամբ՝
Լիոնի Հայ Տիկնանց Միութեան
Ազգային Տան սրահին մէջ
40, rue d'Arménie

Շաբաթ, Սեպտ. 23, ժամը 14-էն 20

Կիրակի, Սեպտ. 24, ժամը 11-էն 20

Կիրակի կէսօր պատրաստէն յետոյ անոնք որ կը փափաքին կրնան ճաշել միասին համեղի պահեր վայելելով:

Շատ մը սեղաններ կը սպասեն ձեզի, ինչպէս նաեւ հայկական յատուկ կերակուրներ, զորս կրնաք ճաշակել տեղւոյն վրայ, կամ՝ ձեզի հետ տանիլ:

MARSEILLE

CENTRE K. BAGHDASSARIAN

Le Centre d'Enseignement et de Diffusion de la Culture Arménienne K. Baghdassarian vous informe de la reprise de ses activités tous les samedis après-midi :

- cours de langue, histoire et civilisation le et 2e cycles (préparation au baccalauréat)
- expression orale pour adultes (tous niveaux)
- cours de musique instrumentale
- activités de recherche et d'animation

Inscriptions à adresser à
C.E.D.C.A. TIVOLI
66. cours F. Roosevelt,
13005 Marseille

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի վարչութիւնը կը փնտռէ փորձառու ուսուցիչ կամ ուսուցչուհի, իր դպրոցին համար, մօտակայ շրջաններէ, Լիոն, – Տէսին, Վիէն, Վալանս:

Անոնք որոնք կրնան օգտակար ըլլալ այս ազգապահպանման գործին, թող դիմեն մանրամասնութիւններու համար վարչութեան:

Հեռաձայն. – 76 – 21 – 78 – 28

U.G.A.B. - PARIS

présente
le chansonnier
d'Arménie soviétique
EDOUARD ZORIKIAN

dans un récital unique en France
le vendredi 22 septembre à 20 h 15

au Centre Culturel A. Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Participation aux frais : 25 F

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

RENTRÉE 89/90
MERCREDI 4 OCTOBRE

— ACTIVITES PROPOSEES —

EVEIL AU LANGAGE
EVEIL A L'IDENTITE ET A LA CULTURE
COURS D'ARMENIEN
CONVERSATION
PREPARATION ARMENIEN AU BREVET
PREPARATION ARMENIEN AU BAC
PIANO
VIOLON
GUITARE
DEHOL
KANON
DANSE TRADITIONNELLE
DANSE FOLKLORIQUE
DANSE CONTEMPORAINE ARMENIENNE
GYMNASTIQUE DOUCE
BIBLIOTHEQUE
DIFFUSION LIVRES
ANTENNE SOCIALE
FOYER
BRIDGE

— NOUVELLES ACTIVITES —

ATELIER THEATRE BILINGUE
VIOLONCELLE

INSCRIPTIONS
du 25 au 30 septembre de 14 à 18h30

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ԹՈՒՇԱՑԵՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Կրընոպլի Անի Մասնաճիւղի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Կիրակի, Սեպտեմբեր 24-ին, կէսօրէ ետք, ժամը՝ 15-ին, իր Հ. Օ. Մ.-ի Տան մէջ:

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives, l'UGAB organise les samedis dans son Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e, téléphone 42 27 12 26,

des cours :

- *d'Arménien*
- *d'Informatique*
- *de Dessin-Peinture*
- *d'Echec*
- *de Musique Traditionnelle*
- *de Danse Arménienne*

Début des cours le Samedi 30 Septembre à 14 heures.

Inscription sur place
les samedis de 14 h 30 à 17 h 00.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՊԱՆԷԵՕ – ՔԱՇԱՆ

Յիսուն տարիներէ աւելի գոյատեւող Պանէեօ – Քաշանի միօրեայ դպրոցը, այս տարի եւս իր դռները կը բանայ Հոկտեմբեր 4-էն սկսեալ՝ ընդունելու համար ամէն տարիքի հայերէն սորվիլ փափաքողները:

Կը դասաւանդուի՝ հայերէն լեզու, պատմութիւն եւ աշխարհագրութիւն. Չորեքշաբթի, ամբողջ օրը (ժամը 9-էն 12, 14-էն 16) եւ Շաբաթ օրը (ժամը 14-էն 17), ունենալով մշակութային աշխատանքներու յատկացուած օրեր:

Ունի նաեւ պաքալօրէայի յատուկ դասարան:

Յաւելեալ մանրամասնութիւններու համար դիմել՝

Հեռաձայն. – 46 – 63 – 77 – 70
կամ՝ 46 – 65 – 86 – 42

**

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէնի գիշերային դասընթացքներ չափահասներու համար, Երեքշաբթի երեկոները ժամը 19-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

17, rue Bleue, 75009 Paris

Հետաքրքրուողները կրնան արձանագրուիլ Սեպտեմբեր 16 եւ 23-ին ժամը 15-էն 17՝ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, կամ՝ հեռաձայնելով՝ 43 – 02 – 85 – 16:

**

ԻՍԻ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան Մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իրիկուան դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 19, Երեքշաբթի, ժամը՝ 20.30-ին:

– Չափահասներու եւ պատանիներու:
– Պաքալօրէայի քննութիւն:

Ուսուցիչ Կարապետ Տաքէսեան:

Իսկ Միօրեայ դպրոցը՝ Սեպտեմբեր 20, Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9.30-էն՝ 12: Վեց տարեկանէն սկսեալ մանուկներուն, Իսիի Մշակոյթի Տունը:

45 Ռիւ Տը Լա Տէֆանս, Իսի լէ Մուլինօ:

**

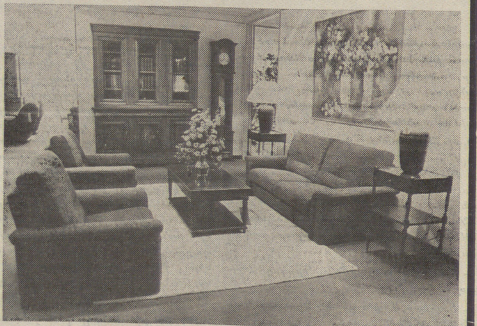
ԿՐԸՆՈՊԼ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի Անի Մասնաճիւղի Միօրեայ վարժարանի դասընթացքները կը սկսին, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30-ին, ժամը՝ 14-էն 17: 6 – 14 տարեկան պզտիկներու համար:

Meubles
Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 23-24

SAMEDI-DIMANCHE
23-24 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.106 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.106

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՈՉ ԹԵՐԹ, ՈՉ ՎԱՌԵԼԱՆԻՒԹ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆԸ ԿԸ ՎԵՐՍԿՍԻ ՇԱԲԱԹ

Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ (Սեպ. 21, 22) ոչ մէկ թերթ լոյս տեսաւ Հայաստան, ինչպէս արդէն կը նախատեսուէր, քանի որ թուղթ չէ մնացած: Նոյնն է պարագան վառելանիւթի համար, քիլոմեթրերու վրայ կ'երկարին պոչերը: Կը հաստատուի նաեւ որ վերաշինութեան բոլոր աշխատանքները դադրած են աղէտեալ գօտիներու մէջ: Այս լուրերը կը համապատասխանէին Ուրբաթ առաւօտեան (Երեւանի ժամով 9.30) կացութեան:

Ազգութեանց նուիրուած Մոսկուայի լիակատարը վերջացած ըլլալով (ուր լեռ մուկ մը ծնաւ...) Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը կը վերսկսի իր ընդհատած նստաշրջանը Շաբաթ եւ Կիրակի:

Մոսկուայի լիակատարին լաւ եկյթ ունեցած է Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղարը՝ Սուրէն Յարութիւնեան: Անգամ մը եւս չեշտած է, որ վէճը Ազրպէջանի եւ Հայաստանի հարցը չէն, Ղարաբաղի ժողովուրդն է որ ինքնորոշում հաչակած է: Եւ եթէ կարելի է ընթացք տալ եւ կցել Հայաստանի, թող կցուի Ռուսաստանի, բայց՝ անջատուի Ազրպէջանէն:

Լիակատարին խօսք առած է նաեւ Վոլսկի: Եւ այս առընչութեամբ, ինչպէս սպասելով ալ յայտնեց, հարկ է լաւ ՅԱՅՏՆԱԼ ինքնորոշում բառի իմաստը (որ առաւ երեւոյթին նոր սահմանում մը ստացած» է): Ինքնորոշում, կ'ըսէն Կորբաչով, Վոլսկի եւայլն չի նշանակեր տարածքային ինքնորոշում, այլ կը նշանակէ որ մարդը կրնայ ապրիլ ուր որ ուզէ, իր ուզած լեզուն սորվիլ, ուզած ուսումը կատարէ: Այս նոր ձեւով պէտք է հասկնալ ինքնորոշումը: Վոլսկի յայտնած է նաեւ թէ ծայրայեղութիւնները միայն ոչ պաշտօնական մարմիններէն չեն գար, անլ նաեւ՝ պաշտօնական: Վոլսկի կրկնած է թէ Հայաստան եւ Ազրպէջան «պատերազմական վիճակի մէջ են, «ազգամիջեան պատերազմի մը եզրն են եւ այդ սահմանն ալ յաճախ անցած է այլեւս», ինչ որ ըսած էր արդէն ամառուան ակիզբը: Խորհրդային Միութեան Ներքին նախարարն ալ բուռն ելոյթ մը ունեցած է լիակատարին մէջ եւ ըսած ի մէջ այլոց թէ հիմնաւորուած չէր Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն ազատ արձակումը, որ չատ չուտ կատարուեցաւ:

Շաբաթ օր, Սեպտեմբեր 16-ին ծանր դէպք մը պատահած է Եւլախ (70 քիլոմեթր դէպի Բաքու) ուր բուռն յարձակում մը գործուած է Հայու մը վրայ, որ մեծ բեռնակառքով էր: Սպանուած է ենթական Անդրանիկ Յարութիւնի Աւետիսեան, ծնած 1920-ին: Հարցը հոն է սակայն, որ որդին ոչ կրցած է մարմինը Երեւան փոխադրել թաղումի համար, ոչ իսկ տեսնել, քանի որ դագաղը փակ կը պահուի: Զոհին ծերունի ծնողքը, 89-ամեայ հայրը բուռն կերպով ծեծուած է եւ այժմ այր ու կին փակուած են, սարսափած, իրենց տունը: Թոյլ չի տրուիր որ Հայաստան երթան: Հայաստանի Ներքին նախարարը յարաբերութեան մէջ մտած է Ազրպէջանի իշխանութեանց հետ, որպէսզի կարգադրութիւն մը ըլլայ, բայց ցարդ ոչինչ եղած է:

Երջափակումը ամբողջական էր միշտ, Ուրբաթ օր:

ՆԻՆԱ ՊԷՐՊԷՐՈՎԱ ՓԱՐԻԶԷՆ Կ'ԱՆՑՆԻ

Նինա Պէրպէրովա, որ իբրեւ գրագիտուհի նոր յայտնուեցաւ Ֆրանսայի մէջ, 67 տարի ետք հրաւիրուած էր Մոսկուա եւ այս օրերս ալ Փարիզ էր, ուր արտայայտուեցաւ թէ հեռատեսիլէն (Չորեքշաբթի իրիկուն՝ «էքս լիպրիս») եւ թէ Ֆրանս - Էնթէրէն Ուրբաթ առաւօտ: Ծնած 1901-ին, երբեմնի Սէն - Պետերսբուրգի մէջ, Հայ հօրմէ, Պէրպէրովա Ֆրանսա գաղթած է 1922-ին, ինչպէս հոյլ մը Ռուսեր եւ ապրած այդ ռուս գաղթական մտաւորականութեան կեանքը: Ապա, վերջնապէս Ամերիկա հաստատուած է, ուր կ'ապրի ներկայիս: Իր մէկ գործը ֆրանսերէն լոյս տեսած է 1985-ին, բայց այս տարի է միայն (շնորհիւ մանաւանդ Ափոսթրոֆի) որ իր անունը կը պարտադրուի մեծախներուն կողմէ: Յաջորդաբար լոյս տեսան նախ հատափոր ինքնակենսագրութիւն մը «Ես է որ կը չեշտեմ», ապա փոքրիկ վիպակներ, որոնց գլխաւորը կը նկատուի «Սեւ չարիքը» (Լը մալ նուար): Պէտք է խոստովանիլ որ ինչ որ կը հրամցուի չի համապատասխաներ ստեղծուած աղմուկին իր տաղանդին շուրջ, բայց ծանօթ է որ, մեր այս մետիաթիք ժամանակաշրջանին, կարեւորը՝ տաղանդը չէ, այլ ծանուցումի հարուածային մեթոտը, որ ամէն ինչ կրնայ պարտադրել եւ այնպիսի մթնոլորտ մը ստեղծել, որ խօսուած գիրքը չկարդացողը տգէտի կամ ապուշի տեղ կ'անցնի: Ուրեմն մտաւորական որոշ սնոպիզմ մը պատճառ էր, որ այս ամառ ամէն մարդ կարդար (կամ գոնէ գնած ըլլար ու սեղանին վրայ դրած) Նինա Պէրպէրովայի հատորը: Մենք ալ անշուշտ, այդ «ծուղակ»էն չէինք կրնար խուսափիլ: Արդիւնքը մեծ յուսախաբութիւն մըն էր, բաղդատմամբ մանաւանդ եղած թամ - թամին:

Ինքնակենսագրական հատորը, ուր խառնիխուռն յուշեր գիրար կը հրմշտկեն մանաւոր ինքնատպութիւն մըն ալ չունի, այսինքն՝ գրագէտը չի գգացուիր տողերու ընդմէջէն (ակնարկ մըն ալ կայ Ա. Խատիսեանի, զոր ճանչցած է Փարիզ): Գալով վէպերուն կամ վիպակներուն, ոմանց առթիւ հարց իսկ կը ծագի թէ ինչո՞ւ այսքան աղմուկ, նոյնիսկ Լը մալ Նուառը չի յաջողիր արդարացնել գրագիտուհիին նորայայտ համբաւը Ֆրանսայի մէջ, բայց կը բացատրէ անոր յաջողումը...

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 18)

ԿԱՌԱԽՈՒՄԲԵՐԸ ՉԵՆ ՀԱՍՆԻՐ

Սպառնալիքի տակ է երկրաշարժէն վնասուած շրջաններու վերականգնման պետական ծրագիրը: Ազրպէջանի երկաթուղի ղեկավարութիւնը թոյլ չի տար որ Հայաստան մտնեն շինանիւթերով ու անդունդեղէնով, վառելանիւթով բեռցուած կառախումբերը: Այս կապակցութեամբ Անդրկովկասեան երկաթուղիի Երեւանի բաժանմունքի պետ՝ Գանդիլեան հետեւեալը ըսած է.

– Սեպտեմբեր 4-ին Իջեւանի ճամբով Երեւան հասաւ վերջին կառախումբը: Այդ օրուընէ ի վեր մենք պէտք է ընդունէինք օրական 1360 վակոն, այնպէս որ հաշիւը դուք ըրէք:

Այժմ իրավիճակը կայունացնելու համար միջոցներու կը ձեռնարկենք: Փոխադրամիջոցներու խորհրդային նախարարութիւնը փոփոխութիւններ ըրած է, որպէսզի հիւսիսային Կովկասի երկաթուղիով աւելի չատ ապրանք ստանանք: Նախատեսուած է որ այդտեղէն օրական 26 կառախումբ հասնի: Ասիկա ընդհանուր փոխադրումներուն ընդամէնը 15%-ը կը կազմէ: Բայց Սեպտեմբեր 12-ին, օրինակ, մենք ստացանք 9 կառախումբ, իսկ Սեպտեմբեր 13-ին՝ 7, այնպէս որ չատ ուրախանալու պատճառ չունինք: Այս կապակցութեամբ կ'ուզեմ վրդովմունք յայտնել օրերս «Ժամանակ» կեդրոնական լրատուական յայտագրով տրուած հաղորդումին առթիւ, Ըսուեցաւ որ ազրպէջանցի ուղեվարներուն գործադուլը դադրած է եւ կառախումբերը Հայաստան կը հասնին: Նոյն լուրով «ուրախացուց» նաեւ «Պրաւդա»ն: Ես պաշտօնապէս կը յայտարարեմ. այդ հաղորդումները մտացածին են եւ ոչ տարկայական: Սեպտեմբեր 4-էն ի վեր մենք Ազրպէջանէն ոչինչ ստացած ենք, այնպէս որ կեդրոնական լրատուութեան միջոցները մոլորութեան մէջ դրած են երկրին ժողովուրդը:

ՆՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԱՅԻՆ ՀԱՄԱԼԻՐ

Զուիցերիոյ «Քարիթաս» ընկերութեան շինարարները «Առանց սահմանադրութեան բժիշկներ» միջազգային կազմակերպութեան պատուէրով Լենինականի մէջ հիւանդանոցային համալիր մը կը շինեն, ուր միաժամանակ հարիւրաւոր մարդիկ բժշկական օգնութիւն կրնան ստանալ:

«Քարիթաս»ի կառուցանած ախտորոշիչ կեդրոնին մէջ չուտով «Առանց սահմա - նադրութեան բժիշկներ»ու մասնագէտները կը տեղադրեն բժշկական սարքաւորումներ: Իսկ 90 տեղնոց հիւանդանոցին շինարարութիւնը սկսած են տեղացի բանուորները:

Ըստ նախնական հաշիւներուն երկու կառոյցները պէտք է հանրութեան բացուէին այս օրերուն: Սակայն, սկիզբը երկրաբանական եզրակացութիւններու բացակայութիւնը, ապա անմշակ նախագիծերը, իսկ հիմա ալ շինանիւթերու առաքման ընդհատումները կը ձգձգեն աշխատանքները: Այսօրուան տուեալներով Հոկտեմբերի վերջաւորութեան իր առաջին հիւանդները կ'ընդունի Լենինականի նոր հիւանդանոցային համալիրը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺԱՄԵՐԸ ժամով պէտք է անցնիլ Սեպտեմբեր 23-էն 24, Շաբաթէն Կիրակի լուսնալիք գիշերը, այսինքն ժամացոյցները մէկ ժամ ետ պէտք է տանիլ եւ Կիրակի առտու ալ ուրեմն մէկ ժամ աւելի քնանալ:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԳԱՀԵՐԷՑԸ՝ ծիրանաւոր Կլէմփ տեղի տուաւ, ի վերջոյ, հպատակելով Վատիկանի որոշումին: Նամակով մը Զիկմունտ Շթայնպերկի (Նախագահ Հրեաներու եւ քրիստոնեաներու միջազգային Խորհուրդի գործադիր յանձնախումբին) իր բացարձակ հաւանութիւնը կուտայ Ժընեւի համաձայնագրերուն, այլ խօսքով Աուշվիցի մայրապետներու մեկնումին:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Հարաւ - Արեւելքը կրկին բախումներ եղած են Քիւրտերու եւ բանակի միջեւ: Անատոլու գործակալութիւնը կ'ըսէ թէ «անջատողական 6 ահաբեկիչ» սպաննուած են, ինչպէս նաեւ զինուոր մը: Ապահովութեան ուժերը զէնք գրաւեր են:

«ՊՐԱՒԴԱ» ներողութիւն խնդրեց Էլցինէն: Կուսակցական պաշտօնաթերթը արտատպած էր իտալական «Լա Ռեփուպլիքա»յի մէկ վարկաբեկիչ թղթակցութիւնը Էլցինի ալքոլահակումին վերաբերեալ: Կը թուի որ իտալական թերթին թղթակիցն ալ «երկրորդական» աղբիւրներու վրայ հիմնուեր է (ռուս գաղթականները) իր յօդուածին համար, ինչ որ բաւական անլուրջ գործ է:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ Խորհրդարանի մէկ սիւննի երեսփոխանը՝ Նաղըմ Քասըր, անդամ իսլամական չափաւոր անձնաւորութեանց համախմբումին, սպաննուեցաւ Հինգշաբթի առտու: Խորհրդարանը, Սեպ - տեմբեր 30-ին, պիտի գրադէր «ազգային համաձայնութեան փաստաթուղթով» մը, պատրաստուած արաբական եռեակ Կոմիտէին կողմէ: Լիբանանի Խորհրդարանի 99 երեսփոխաններուն վրայ (ընտրուած 1972-ին եւ ինքնաբերաբար «վերընտրուած» պատերազմին պատճառաւ) 73-ը ողջ են:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Խորհրդարանը որոշեց յատուկ ատեանի մը առջեւ քաշել նախկին վարչապետ՝ Փափանտրէու այն մեղադրանքով, որ դրդիչն եղած է «հեռաձայնային ապօրինի ունկնդրութիւններու» իր պաշտօնավարութեան շրջանին: Ինք մերժած է ներկայանալ Խորհրդարանին առջեւ իսկ, ներկայ անցուդարձը՝ «քաղաքական եւ անձնական հաշուեյարդար» նկատելով:

ՍԱՈՒՏԻ ԱՐԱԲԻՈՅ մէջ, 16 շիիներ գլխատուեցան որպէս հեղինակները Մեքքէի ոճրափորձին, որու հետեւանքով մէկ հոգի մեռած էր եւ 16 հոգի ալ վիրաւորուած անցեալ Յուլիսի ուխտագնացութեան ընթացքին:

ԿՈՒԱՏՐԼՈՒՓԻ Ի ՆՊԱՍՏ

Գոհունակութեամբ կ'արձանագրենք որ S.O.S. ARMENIE եւ Փարիզի Հայոց Եկեղեցին տասը հազարական ֆրանք յատկացուցած են Կուատրլուփի աղէտեալներուն: Նման գործելակերպ մը աւելի քան անհրաժեշտ էր:

A la découverte des châteaux arméniens de Cilicie et d'Euphratèse avec le Père Hovhannessian

1 - L'homme des châteaux arméniens

Le Père Mikaël Hovhannessian, membre de la Congrégation mekhitariste de Venise (né à Kharpert, en Arménie occidentale, en 1912), à l'exemple des Mekhitaristes du siècle passé, s'est voué à plusieurs activités intellectuelles : histoire, géographie, littérature. Au cours de sa longue carrière au service de son Eglise, il a eu l'occasion d'enseigner non seulement à Venise au Collège Moorat-Raphaëlian, mais également dans les couvents mekhitaristes d'Egypte (de 1939 à 1949) et de Syrie (à Alep, de 1949 à 1956).

Il y a une vingtaine d'années, le Père Hovhannessian publiait un excellent ouvrage intitulé *Les forteresses de l'Arménie* (Venise, Saint-Lazare, 1970). Depuis cet ouvrage, le Père Hovhannessian se promettait d'offrir au public une topographie historique des châteaux et des places-fortes de la Cilicie arménienne. C'est chose faite avec le nouveau livre du Père Hovhannessian : *Les châteaux et les places-fortes de la Cilicie arménienne* (Venise, Saint-Lazare, 1989) *. En effet, comme le fait remarquer l'auteur dans la «Préface» de cet ouvrage, l'admirable *Sisuan ou l'Arméno-Cilicie, Description géographique et historique* du Père Alishan, paru à Venise, en arménien classique, en 1885 et en français, en 1899, est épuisé et, de toutes manières, dans sa version originale en arménien classique, accessible aux seuls spécialistes. Le Père Hovhannessian allait trouver là matière à satisfaire sa passion pour les châteaux arméniens.

2 - Nouvelles découvertes sur l'Arménie des Croisades

Par ailleurs, il fallait tenir compte des nombreuses sources nouvelles qui ont vu le jour depuis : recueils de colophons du catholicos Karekine Hovsepian (Antélias, 1952), de Levon Khatchikian (Erevan, 1950, 1967), d'Ardachès Matevossian (Erevan, 1984, 1988); *Chroniques Mineures*, publiées par V. Hakobyan (Erevan, 1951, 1956), Chronique attribuée au Connétable Sembat publiée par le R.P. Akelian (Venise, 1956).

Plusieurs études modernes méritaient également d'être prisent en compte : concernant la géographie historique et l'architecture des châteaux, celle du Docteur Ter Ghazarian, *La Cilicie arménienne*, (Beyrouth, 1966); celle de W. Hellenkemper, *Burgen des Kreuzritterzeit in der Grafschaft Edessa und im Königreich Kleinarmenien*, (Bonn, 1976), qui élargissait son champ d'étude à l'Euphratèse ; celle de T.S. Boase, *The Cicilian Kingdom of Armenia*, (Londres-Edimbourgh, 1978), celle de R.W. Edwards, *The Fortifications of Armenia Cilicia*, (Washington, 1987), et enfin celle de Cl. Mutafian, *La Cilicie au carrefour des Empires*, (Paris, 1988), particulièrement instructive en ce qui concerne le problème des itinéraires.

Dans le domaine de l'histoire proprement dite, la seule présentation globale est celle de G.G. Mikayelian, *Histoire de l'Etat arménien de Cilicie*, (en russe, Erevan, 1952). Une intéressante série a été entamée par Yervant Kassouni, professeur au Haygazian College de Beyrouth: *Rouben Ier et la fondation de la principauté roubénienne*, (Beyrouth, 1972), *L'Etat princier arménien dans les péripéties politiques du Proche-Orient (1080-1137)*, (1974), et dernièrement *Rouben III*, (1988).

En Arménie encore, plusieurs ouvrages ont vu le jour par exemple celui de A.V. Pornazian, *Les relations socio-économiques dans l'Etat arménien de Cilicie*, (Erevan, 1973), de A.G. Soukiasian, *L'Etat arménien de Cilicie et l'histoire du droit*, (1978), d'A.A. Bozoyan, *La politique orientale de Byzance et de l'Arménie cilicienne*, (1988). Enfin, le remarquable *Dictionnaire topographique de l'Arménie et des régions voisines*, de T. Kh. Hakobian, St. J. Melik-Bakhchian, H. Kh. Barseghian, en cours de parution (tome I, Erevan, 1986, tome II, 1988), inclut, bien entendu, les toponymes arméno-ciliciens. Même la numismatique peut apporter sa contribution, avec P.Z. Bedoukian, *Coinage of Cilician Armenia*, (New York, 1962), et l'histoire de l'Art avec le livre de L.R. Azarian, *La miniature cilicienne, 12e-13e siècles*, (Erevan, 1964) et les nombreux articles sur le même sujet (en attendant son monumental ouvrage, à paraître) de la regrettée Sirarpie Der Nersessian.

3 - Les châteaux de la colonisation arménienne vers le sud

L'ouvrage du Père Hovhannessian sur *Les châteaux et les places-fortes de l'Arménie cilicienne* a le mérite de présenter tous les édifices militaires non seulement de la Cilicie proprement dite, mais également de l'Euphratèse (la région du coude de l'Euphrate). De nombreux centres d'indépendance arménienne y apparurent, en effet, au tournant des 11e-12e siècles : par exemple, les principautés arméno-byzantines de Thathoul à Marach, de Gabriel à Mélitène/Malatya, de Thoros à Edesse/Urfa, tous Arméniens de confession grecque; les principautés «nationales» des Pahlawouni à Karkar, à Bir (Biredjik) avec les résidences catholicossales de Dzovk, puis des Horomgla; enfin le vaste Etat de Kogh Vasil (Basile le Voleur, vers 1080-1112), qui faillit bien éclipser les Roupéniens de Cilicie, ayant eu l'avantage d'accueillir nombre de cadres ecclésiastiques et féodaux de l'ancien royaume d'Ani.

On oublie trop que les Croisés eurent d'abord affaire aux Arméniens de l'Euphratèse, que chez leurs historiens, la région, en raison du flux migratoire du 11e siècle, est appelée «Arménie» et que, le premier en date des Etats croisés, le comté d'Edesse (1098-1150) fut en fait un Etat franco-arménien, fondé certes grâce à l'assassinat du prince Thoros, mais dont le dernier titulaire, Josselin de Courtenai, appelé par les musulmans «Josselin l'Arménien», étant le fils d'une princesse roupénienne.

On peut peut-être seulement regretter que, dans son souci de donner une vue globale du système défensif de la Cilicie et de l'Euphratèse, le Père Hovhannessian ait annexé à son propos des villes qui ne furent jamais sous l'autorité des Arméniens, comme Azaz et Bizaa, près d'Alep, ou Mardin, entre Diarbékir et Mossoul.

4 - Une «somme» scientifique

L'apport principal de son ouvrage est sa maîtrise des sources arméniennes, qui sont, bien sûr, prioritaires pour son propos. L'introduction du livre fournit une commode présentation historique de la «Cilicie arménienne» (pages 1 à 30), dont on aurait souhaité avoir l'équivalent pour «les forteresses et les places-fortes euphratésiennes» (uniquement une notice page 430).

Pour les deux parties du livre «Cilicie», (pages 1 à 428), «Euphratèse», (pages 429 à 554), chaque forteresse importante fait l'objet, successivement, d'une étude topographique et d'une étude historique. On doit savoir gré au Père Hovhannessian d'avoir fourni une telle quantité de photos (dont un certain nombres prises par l'auteur lui-même), de dessins, de cartes et de plans. Non seulement ceux-ci ont valeur documentaire, mais ils permettent au lecteur non spécialiste de se familiariser avec des régions qui ne sont pas toujours d'un accès facile.

Le Père Hovhannessian, tel les grands voyageurs mekhitaristes du siècle dernier, a parcouru lui-même une bonne partie des régions qu'il décrit. Originaire de Kharpert (Harput), il est, pour ainsi dire, un familier des lieux. En étudiant, entre autres les dernières cartes turques, l'auteur a pu dresser deux cartes :

— l'une des «châteaux de la Cilicie et de la Mésopotamie des Arméniens»

— l'autre de la «Cilicie arménienne : forteresses, platces-fortes et districts aux 12e-13e siècles».

Ceci étant dit, le Père Mikaël Hovhannessian perpétue par ses deux ouvrages monumentaux sur les châteaux de Grande Arménie d'une part, de Cilicie et d'Euphratèse d'autre part, une brillante tradition mekhitariste inaugurée par le Père Ghoukas Indjidjian (*Description de l'ancienne Arménie*, Venise, 1822), et poursuivie par le Père Léonce Alishan (dont on peut encore citer les descriptions du *Chirak* (1887), de l'*Ayrarat* (1890) et de *Sissagan* (1893), cette dernière consacrée à la province de Siounie.

On pourrait ajouter aux identifications proposées par l'auteur : celle de Hartan en Euphratèse qui est la forteresse de Kakhta, bien connue des chroniqueurs syriaques et arabes, celle de Hisn Mansour, dans la même région, qui est la ville turque d'Adiyaman. Ajoutons que la position du château d'Alamout, au nord-ouest de l'Iran méridional (et non dans la Mésopotamie arménienne) qui est en fait le célèbre repaire de la secte des Hashishins ou «Assassins» est bien connue, contrairement à ce que dit l'auteur.

5 - Une citadelle de la culture arménienne

Au total, le livre du Père Mikaël Hovhannessian sur *Les châteaux et places-fortes de la Cilicie arménienne* apparaît désormais comme un ouvrage indispensable. Le public scientifique disposera là d'une sorte de somme des sources arméniennes relatives à la topographie historique de la Cilicie et de l'Euphratèse. Précisons qu'il y a un commode résumé en français et que les légendes des très nombreuses illustrations (certaines un peu floues) sont rédigées en arménien et en français. Le grand public arménophone prendra commodément et agréablement connaissance de son patrimoine architectural et militaire en Cilicie et en Euphratèse. Ce livre rappelle le rôle joué à l'époque des Croisades par les principautés et seigneuries créées par les émigrés de Grande Arménie au lendemain des invasions turques. On relèvera enfin la fière dédicace de l'auteur : «En souvenir des martyrs d'Avril et particulièrement de tous les martyrs de Cilicie qui, retranchés au sommet des châteaux légués par leurs aïeux, luttèrent contre la tyrannie et tombèrent couverts d'honneur et de gloire.

C'est, à mes yeux, une forme d'héroïsme également, que les moines de l'île San Lazzaro, malgré les turbulences qu'ils ont récemment traversées, soient en mesure d'affirmer, à travers un livre comme celui du Père Hovhannessian, leur mission de servir la culture arménienne.

Gérard DEDEYAN

(*) Un volume in-4 de XV + 632 pages, 256 photos (dont plusieurs en couleurs), gravures, croquis et plans, 2 cartes. En vente à la librairie H. Samuelian, Paris.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱՌԱՋԻՆ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ԱՆԳԱՄՆԵՐԸ

Բ.

Մենք, համաձայն մեր խառնուածքին կամ զգայնութեան, հազարումէկ «վերջին անգամ»ներ կրնանք ապրիլ առօրեայ ամէնէն սովորական փորձառութիւններու ու հանդիպումներու ընթացքին:

Բարեկամ մը մեզմէ հրաժեշտ կ'առնէ ու կը գաղթէ դէպի շատ հեռաւոր երկիր մը: Երբ կ'ողջագուրուինք իրարու հետ, երկուքս ալ յստակ կերպով կրնանք մտածել թէ ապահովաբար վերջին անգամ է որ զիրար կը տեսնենք: Ծերունազարդ մայր մը կամ հայր մը իր զաւակը ուրիշ երկիր կը ճամբէ, եւ լալագին կը մտածէ, թէ հաւանաբար անգամ մըն ալ պիտի չկարենայ տեսնել իր այդ հոգեհատորը: Կը պատահի որ այցելենք հեռաւոր ու հրաշալի երկիր մը, ուր գիտենք թէ երկրորդ անգամ մըն ալ պիտի չկարենանք երթալ:

Այս վերջին անգամներէն ոմանք սիրտ ըզկտող ուժգնութիւն ունին, մարդս ամբողջ ներաշխարհը կրնան խառնել: Ոմանք ալ պարզապէս մելամաղձոտ կամ վիպային տրամութիւն մը կը պատճառեն, այդքան: Առաջինները անսրբագրելի ու ողբերգական հետեւանք – ներու հեռանկարը ունին: Երկրորդները, այդքան ալ ճակատագրական չեն: Մարդ եթէ Էյֆէլի աշտարակը լաւ մը դիտելէ վերջ, անկէ բաժնուի մտածելով որ կեանքին մէջ անգամ մըն ալ պիտի չտեսնէ զայն, կրնայ մխիթարուիլ, մտածելով, որ, հոգ չէ, եթէ Էյֆէլը պիտի չտեսնէ, երկրագունտի վրայ ուրիշ բազմաթիւ տեսարժան վայրեր պիտի կարենայ տեսնել: Բայց վերջին անգամ մը իր զաւկէն բաժնուող մէկու մը տառապանքը անմխիթարելի է, մղձաւանջային է, ծանրածանր է: Եւ ապագայի ուղղեալ ուրիշ բազմաթիւ հեռանկարներէ ոչ մէկը կրնայ թեթեւցնել զաւկէն բաժնուող ծնողքի մը տառապանքը:

Վերջին անգամուան այս հանդիպումները, մինչեւ իսկ ամէնէն սովորական ու հասարակ դէպքերու կամ վայրերու հետ պատահածները, բնականաբար կեանքի սկզբնական շրջաններուն այնքան ցնցիչ չեն, բայց անոնք հետզհետէ աւելի ցնցիչ գիտակցութիւն դառնալ կը սկսին, քանի մարդուս տարիքը կը յառաջանայ: Յառաջացեալ տարիքի մէջ, մանաւանդ երբ հիւանդութիւն մը լրջօրէն կը ցնցէ մեզ, կը սկսինք մտածել թէ անհամար վայրերու կամ առարկաներու հետ մեր հանդիպումները այլեւս կրնան վերջին անգամուան հանդիպումներ դառնալ: Եւ այդ հանդիպումները այդ պահէն սկսեալ մեզի ցաւ կը պատճառեն ոչ այնքան անոր համար որ անգամ մըն ալ պիտի չկարենանք տեսնել խնդրոյ առարկայ տեսարանը կամ առարկան, որքան անոր համար որ կը մտածենք թէ հասած ենք մեր կեանքի վերջալոյսին:

Յստակ կերպով կը յիշեմ այն օրը, երբ, աւելի քան քառասուն տարի առաջ, շըր-ջանաւարտ կ'ըլլայի Լիսէէն եւ հրաժեշտ կ'առնէի դպրոցական նստարանէն: Վըստահ եմ որ բոլոր դասընկերներս նոյնը կը զգային: Դպրոցի մը մէջ վերջին անգամ շնչել մըն էր այդ: Անգամ մըն ալ դպրոցական նստարանի վրայ պիտի չնըստէինք: Անգամ մըն ալ դպրոցական նեղացուցիչ կարգապահութեան մը ինչ ինչ ճնշումներուն պիտի չենթարկուէինք: Անգամ մըն ալ պիտի չճնշուէինք ուսուցիչներու ու դասերու ծանրութեան տակ: Այս բոլորը ուրախութիւն մը, խանդավառութիւն մը կը պատճառէին մեզի: Բայց միւս կողմէ, հակառակ պատանեկան այդ անխորհուրդ ուրախութեան, կը զգայինք որ տխուր բան մըն ալ կար այդ բաժանումին մէջ: Չէ՞ որ դպրոցի մը տանիքին տակ պատանիներ անմոռանալի պահեր ալ կ'ապրին: Ուսուցիչներու հետ ուրախ – տխուր յարաբերութիւններ, մանաւանդ դասընկերներու հետ բաժնուած թանկագին ապրումներ, խանդավառ ու անպատասխանատու կեանքի մը թեթեւութիւնը, եւ դեռ դէպի մելամաղձոտ մտածումներ առաջնորդող ինչե՛ր կան, որոնք վերջնականապէս կը փրթին քեզմէ, երբ հրաժեշտ կ'առնես դպրոցական կեանքէ մը:

Այդ օրը, վերջին անգամ կոխելով դպրոցի դրան սեմին վրայ, յստակ կերպով զգացի, թէ կեանքիս շատ թանկագին մէկ փորձառութիւնը կ'ապրէի վերջին անգամ ըլլալով: Ատիկա թեթեւ վիշտ մը կը պատճառէր ինծի: Բայց այնքան երիտասարդ էի, որ կրնայի զանց առնել այդ վիշտը, որովհետեւ երջանկութիւն մը կը վերջանար թէեւ, բայց նոյն պահուն ուրիշ եւ երկար տեւելու կոչուած հազարումէկ երջանկութիւններու ճամբայ կը բացուէր:

Ռ. Հ.

«ԷՐԵԲՈՒՆԻ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ

Այս տարի լրացաւ սփիւռքահայ «Էրեբունի» հրատարակչութեան հիմնադրման 20-ամեակը: «Էրեբունի»ն յայտնի է հայ մշակոյթին՝ յատկապէս հայ արուեստին նուիրուած գիրքերու բարձրորակ տպագրութեամբ: Հրատարակչութեան նախագահը, անոր գլխաւոր խմբագիրը՝ Վարդգէս Գարակէօզեան վերջերս վերջին գտնուած է Հայաստան: Այդ առթիւ «Երեկոյեան Երեւան»ի թղթակից Լ. Մովսիսեան հարցազրոյց մը ունեցած է Լոս – Անճըլըսաբնակ հրատարակիչին հետ: Ան հետեւեալ կերպով բացատրած է «Էրեբունի»ի առաջին քայլերը:

Սփիւռքահայ այս հրատարակչութեան հիմերը դրուեցան դեռ 1959-ին, Պոլսոյ մէջ: Մենք՝ Կեդրոնական Ազգային Վարժարանի շրջանաւարտ 10 – 12 աղոցմէ կազմուած խումբ մը, հիմը դրինք «Թօ» ամսագրին: Ըստ Մալխասեանցի բառարանին Թօ կը նշանակէ՝ Թանկ: Մեզի համար այդ թանկագին ձեռնարկումը, որ հայ երիտասարդական խմբակցութեան նիւթական բացառիկ անձնազոհութեամբ աշխարհ կուգար, իր գոյութիւնը պահեց մէկ տարի: Այնուհետեւ գայն փոխարինեց «Թօ» մատենաշարը, ուր տպագրուեցան Յովհաննէս Թումանեանի «Գիքոր»ը, «Սասունցի Դաւիթ»ը, «Փարվանա»ն, մանկական բանաստեղծութիւններու ժողովածուներ, Ջաւէն Պէրպէրեանէ երկու վէպեր եւայլն:

«Թօ» ամսագիրը հայ երիտասարդներու ծաւալուն եւ արձակ ստեղծագործութիւններու վերջին կառուանը եղաւ Պոլսոյ մէջ: Գլխաւորը նորը ըսելու ձեւերն էին, պատմելու եղանակը: Երիտասարդներու գործերը ընդունուած գրական հին ձեւերուն կը հակադրուէին: Այդ էր պատճառը որ «Թօ»ին միացան, քաջալերեցին, ուղղութիւն տուին ծանօթ անուններ՝ Վարդան Կոմիկեան, Արթօ Ճիմպիչեան (Զարեհ Որբունի), Զահրատ, Ռոպէր Հատտէ – ճեան, վաղամեռիկ՝ Օննիկ Ֆըչըճեան:

Այնուհետեւ զինուորական ծառայութեան մեկնեցայ՝ Կարս, բանաստեղծութիւններու շարք մը գրեցի՝ «Կարօն ու Ես»: Պոլսոյ մէջ հրատարակուեցաւ իմ բանաստեղծական ժողովածուն՝ «Զոյգ աչքերէս» (...):

1963-էն 1967 ուսանեցայ Երեւանի Համալսարանին մէջ: Այնուհետեւ անցայ Փարիզ, ուսումս շարունակեցի Սորպոնի համալսարանի արեւելեան բաժինը:

Սակայն «Թօ»ի հետքերը հանգիստ չէին թողուր զիս: Մտածեցի ստեղծել նոր հրատարակչութիւն մը, որ կարենար Հայաստանի նկարիչներու ձեւաւորմամբ սփիւռքահայ երախաներուն գիրքերու փունջ մը մատուցանել:

1968-ի աշնան Հայաստանի մէջ Էրեբունիի հիմնադրման 2750-ամեակը կը նշուէր: Եւ որոշեցինք հրատարակչութեան անունը դնել «Էրեբունի»:

Հրատարակուած առաջին գիրքերը Յովհաննէս Թումանեանի մանկական ժողովածուներն էին, նուիրուած՝ մեծ բանաստեղծին ծննդեան հարիւրամեակին:

Ձեռնարկեցինք Հայաստանի պատմական յուշարձանները եւ տեսարժան վայրերը ներկայացնող բացիկներու, օրացոյցներու հրատարակութեան: Յետոյ Սփիւռքը լայն կերպով ներկայացնելու համար սկսանք տպագրել սփիւռքահայ ժամանակակից բանաստեղծներու մատենաշարը (11 գիրք): Հոն լոյս տեսան Սփիւռքի հայ անուանի հեղինակներու՝ Բ. Թօփալեանի, Ա. Ծառուկեանի, Մ. Իշխանի, Վ. Վահեանի, Ս. Դերանեանի, Եղիվարդի, Զահրատի, Խրախունիի, Գ. Ադդարեանի գործերը:

1973-էն ի վեր Էջմիածնի բոլոր գունաւոր տպագրուող աշխատանքները մենք կը հրատարակենք. «Հայկական խաչքարերը», «Ս. Էջմիածին», «Գեղարդ», «Հոխոմէ» դրքոյկները, «Էջմիածնի գանձերը» ծաւալուն ալպոմը ու բազմաթիւ այլ հրատարակութիւններ, որոնցմէ վերջիններն օրերս լոյս տեսած «Հայկական գորգ», «Հայկական կարպետ» չքեղ ալպոմները:

Տպագրեցինք նաեւ «Վրձնի հայ վարպետներ» շարքը, ուր մտան վեց նկարիչներ՝ Յ. Յովնաթանեան, Յ. Այվազովսկի, Վ. Սուրէնեանց, Մ. Սարեան, Մ. Աւետիսեան, Յ. Յակոբեան:

Մատենադարանին հետ համատեղ հրատարակեցինք «Հայկական մանրանկարիչներ» շարքը՝ Ծերուն, Աւագ, Գրիգոր, Ս. Պիծակ, Թորոս, Տարօնացի:

«Էրեբունի»ի քսանամեակին առթիւ մենք մեր գիրքերը վերստին կը հասցէագրենք մանուկներուն, տպած ենք նոր շարք մը՝ Վ. Այգեկցիի «Աղուեսագիրք»ը, Թումանեանի «Տէրն ու ծառան», «Ոսկէ կարասը», «Քէֆ անողին քէֆ չի պակսի» դրքոյկները:

«Էրէբունի»ն կը կազմակերպէ նաեւ հայ երաժշտական խումբերու հիւրախաղեր, հայ նկարիչներու գործերու ցուցահանդէս – վաճառքներ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14)

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ՀԻՄՆԱԴԻՐԸ

Վրաստանի մայրաքաղաքի «Կ. Մարքս» հանրային գրադարանը Խորհ. Միութեան մեծագոյն գրապահոցներէն մէկն է, ուր կը պահուի 11 միլիոնէ աւելի գիրք: Քիչերը գիտեն որ մշակոյթի այդ կեդրոնին հիմը դրուած է հայազգի Միքայէլ Թամամշեւի ջանքերով: Մ. Թամամշեւ (Թամամշեան), որ առեւտրական դրամատան կառավարիչը եղած է, 1908-ին իր գիրքերուն հարուստ հաւաքածոն կտակած է Թիֆլիսի «Ա. Պուշկին» գրադարանին, որու հիման վրայ խորհրդային կարգերու օրօք ստեղծուած է «Կ. Մարքս» հանրային գրադարանը:

Միքայէլ Թամամշեւ ծնած է 1852-ին, Թիֆլիսի մեծահարուստ վաճառականներէն մէկուն՝ Յովհաննէս Թամամշեանի ընտանիքին մէջ: Նախնական ուսումը ստացած է տեղւոյն դպրոցներէն մէկուն մէջ, այնուհետեւ ուսանած է Պետերբուրգ, ապա Փարիզ, ուր ուսումնասիրած է Արեւելքի պատմութիւնը: Վերադառնալով Թիֆլիս, ան սերտ կապերու մէջ կը մտնէ այն ատենուան յառաջադէմ հայ եւ վրաց մտաւորականներու հետ: Մասնաւորապէս իր բարեկամներն էին Գ. Արծրունի ու Գ. Ծերեթելի, Ա. Յովհաննիսեան ու Ա. Խախանաշվիլի, Ի. Պիտոյեւ (Պիտոյեան) ու Ա. Քալանթար, Գ. Թումանով (Թումանեան) եւ ուրիշներ: Հոս ան կը հաստատէ կովկասագիտութեան բարձրագոյն դասընթացքներ, անձնական միջոցներով դասախօսելու կը հրաւիրէ Նիկոլ Գարագաշի, Բագրատ Խալաթեանի, Եւքթիմէ Թագիաշվիլիի, Ստեփանոս Մալխասեանցի նման գիտնականներ: Փարիզէն ան կը հրաւիրէ Ժան Տէզառը, իսկ Պետերբուրգէն՝ Իվան Սիկորսկին:

Միքայէլ Թամամշեւի ջանքերով Թիֆլիսի մէջ կառուցանուած են կարգ մը յիշարժան շէնքեր, որոնք մինչեւ օրս կանգուն են եւ քաղաքին ճարտարապետական գլխաւորիծը կազմող կոթողներ են:

Գրահաւաքման գործին, Միքայէլ Թամամշեւ նուիրուած է 1890-էն յետոյ, երբ մահացած է իր կինը: Ան կը թողու պետական ծառայութիւնը եւ առողջութիւնը վերականգնելու համար քանի մը տարիով կը մեկնի Եւրոպա: Ան իր ողջ ունեցուածքը, մօտ մէկ միլիոն ռուբլի, կը յատկացնէ հազուագիւտ գիրքերու գնումին: Այդ նպատակով կը գտնուի Փարիզ, Վիէննա, Պրիւսէլ, Լայփցիկ: Իսկ երբ բաւական կը կազդուրուի, Փարիզի ռուսական ազատ համալսարանին մէջ Արեւելքի պատմութիւն կը սկսի դասաւանդել: Յօդուածներ կը ստորագրէ եւրոպական եւ ռուսական մամուլի էջերուն մէջ:

1908-ին, մահէն քիչ առաջ Միքայէլ Թամամշեւ «Ա. Պուշկին» գրադարանին կը կտակէ 4112 օրինակ հազուագիւտ գիրք:

Գրահաւաքման գործին մէջ Թամամշեւի օգնած են նաեւ իր եղբայրները՝ իրաւաբան Նիկոլայ եւ բժիշկ Գէորգ: Յետագային հօրը գործը շարունակած է նաեւ իր որդին՝ Թիֆլիսի պետական թատրոնի տնօրէն Միքայէլ Թամամշեւ:

Երեւանի «ՀԱՅ ՔՆԱՐ»

ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԸ՝ ՖՐԱՆՍԱ

Երեւանի աւանդական երաժշտութեան «Հայ Քնար» նուագախումբը շրջապտոյտ մը կը կատարէ Ֆրանսայի տանազան քաղաքները Հոկտեմբեր 6–էն 31:

Ինը երաժիշտ, երեք երգչուհի, երեք երգիչ կը կազմեն խումբը, որ կը պատկանի Երեւանի «Նոր Դար» Մշակութային Կեդրոնին: Ղեկավարն է՝ Ռուպէն Յակոբեան:

Արուեստագէտները իրենց համերգները կը սկսին Ուրբաթ իրիկուն, Հոկտեմբեր 6-ին Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանը, ներկայացնելով բացառիկ յայտագիր մը: Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7, կէսօրէ ետք «Հայ Քնար» կը ներկայանայ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանը, Լը Ռենսի:

Երկու շաբթուան ընթացքին, խումբը պիտի այցելէ Լիոն, Ռոման, Ալֆորվիլ, Սէն – Շամոն, Կրընոպլ, Էքս – Ան – Փրովանս, Մարսէյլ:

Վերադարձին, կրկին Փարիզէն պիտի արուարձաններն ալ պիտի կարենան վայելել Երեւանի արուեստագէտները, յիշենք՝ Առնուվիլ, Քաշան, Քրէթէյլ, Սեւր, Քլամար:

Այս շրջապտոյտը կը կատարուի Ժիրայր Մատիլեանի նախաձեռնութեամբ, «Փարի տէ Թրատիսիոն» Միութեան նախագահ, որ արդէն կազմակերպած էր անցեալ Մայիսին, երիտասարդական «Բարեկամութիւն» խումբի Ֆրանսա այցելութիւնը:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ԶԱՐԵՆՑ ԴԱՌՆԱԼՈՒ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

– Առանք գիւղին են, իրենք իրենց կուգան: Օրինակ՝

Հինգ կանգուն կարմիր կտաւ,
Արեւը մարը մտաւ...

– Եթէ այդքան դիւրին կը կարծես, անգամ մը փորձէ:

Մարտահրաւէր մը ըրի, որպէսզի բըռնայանքով միասին ոտանաւոր մը գրենք, տեսնենք ո՞վ տակը կը մնայ: Նիւթը ռոշուեցաւ – Արա Գեղեցիկ եւ Շամիրամ: Ներողութեան պահ մըն էր: Պր. Իւլիւպէյեանը ըստ սովորութեան քանի մը անգամ երթեւեկեց նստարաններու միջանցքէն, բացարձակ լռութիւնը ապահովեց, եւ քաշուած իր ամպիոնը կը կարդար: Մենք Օննիկին հետ մեր անկիւնը մեր ոտանաւորին վրայ էինք: Ես տուած էի առաջին տողը.

Ու Շամիրամ երբ լսեց գեղն Արային,

Օննիկ, առանց մեծ դժուարութեան փակցուց յաջորդ տողը.

Իր սրտին մէջ ուժեղ կրակ մը ինկաւ:

Քիչ մը տափակ էր եւ անբանաստեղծական, բայց չէի կրնար առարկել: Որոշեցի նիւթը ընդլայնել եւ հակառակորդս քաշել փորձանաւոր գետին մը, ու գրեցի.

Իսկ ամօթխած Նուարդն այնտեղ
սրտատրոփ՝

Այստեղ բաւական անճրկեցաւ Օննիկ. Գրեց, ջնջեց, գրեց՝ ու դուրս եկաւ.

Իր Արային ան կը սպասէր մտահոգ...

Առարկեցի յանգերուն: Սրտատրոփին՝ մտահոգը չի բռներ: Ու յետոյ, իր տողին մէջ ենթական կրկնուած է, «ան»ը աւելորդ է, քանի որ Նուարդը, տէր բային, դեռ ուժին մէջ կը մնայ: Մտահոգը յաջողեցաւ անափոփ ընել, ինչ որ ընդունելի էր, բայց կը դժուարանար «ան»ը դուրս նետել եւ ինք իրեն դէմ կը մոլեգնէր: Անզգալաբար ձայնը զօրացուցած էր եւ լուռ դասարանին մէջ կը լսուէր միայն Օննիկին եռանդուն պայքարը մտներուն վրայ: Փորձեց «ակնդէտ» բառը գետեղել, բայց չեղաւ, վանկերը խանգարուեցան:

Ուսուցիչը գլուխը բարձրացուց, զարմացած, եւ բոլորակի նայուածքով մը ճշդելէ ետք ձայնին տեղը, կամացուկ մը ելաւ եւ սկսաւ առաջանալ ոտքին մատներուն վրայ: Ես տեսայ, բայց փոխանակ արմունկովս զգուշացնելու Օննիկը, նստած տեղս շակուեցայ ու քիչ մը ետեւ ծռեցայ, ազատ ճամբայ տալով մօտալուտ հարուածներուն: Օննիկ պատին կողմն էր եւ ուսուցիչը իմ տեղէս պէտք է հասնէր իրեն: Կը շարունակէր իր մենախօսութիւնը անխնայ «ան»ին հետ: Ես կրնայի «դեռ» մը դնել տեղը, եւ տողը կը փրկուէր.

Իր Արային դեռ կը սպասէր
անափոփ...

Բայց մրցումի մէջ էինք: Ուր տեսնըւեր է որ մրցակից մը օգնութեան հասնի իր հակառակորդին:

Ուսուցիչը, իմ քովէս ծռած, փլաւ Օննիկին վրայ երկու թեւերով եւ սկսաւ արագ – արագ հարուածել ծոծրակին, գլխուն, թմբուկ զարնելու պէս: Հոս ալ վերջ գտաւ Օննիկին գրական գործունէութիւնը: Թող երթայ հասկնայ:

Տարիներ ետք, երբ այլեւս մեծ էինք եւ Պր. Իւլիւպէյեանն ալ հանդարտեան կոչուած բարի ծերուկ մըն էր, Օննիկ կը սիրէր կրկնել.

– Պարոն, դուք իմ մէջս բանաստեղծ մը մեռցուցիք:

– Հոգ չէ, տղաս, կ՚ըլլար պատասխանը, ընթերցող մը շահեցուցած եմ: Հայ գրականութիւնը հիմա աւելի շատ կարդացողներու պէտք ունի, քան թէ գրողներու...

.

Մեր աւարտական դասարանը – աւելի քան երեսուն հոգի – ընդունած էր բանաստեղծի կոչումս, առանց փաստական տուեալներու, պարզապէս անոր համար թերեւս, որ միշտ բանաստեղծական գիրքեր կ՚ունենայի ձեռքս: Բայց հոն եւս բացառութիւն կը կազմէր Օննիկը եւ առիթ չէր փախցներ խայթելու:

(Շար. 2)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ՅԱՌԱՋ»ին

ԱՌՆՈՒՎԻԼ. –՝ Տէր եւ Տիկին Շառլ Եւ-կէնեան 500 Ֆր.։

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

ՓԱՐԻԶ. – Պր. Վարդգէս Տանկաեան 300 Ֆր. «Կամք»ին եւ 300 Ֆր. «Ռատիօ-ԱՅԲ»ին (տտանալ «Յառաջ»էն)։

«ՅԱՌԱՋ»ին

ՍՕ. – Միշէլ եւ Ժօէլ Խարբուլթեան 1000 Ֆր.։

Ժաք եւ Սեդա Մուրատեան 1000 Ֆր.։

ՓԱՐԻԶ. – Վահրամ եւ Գեղամ Տէվէճեան 1000 Ֆր.։

ԱՌՆՈՒՎԻԼ. – Տէր եւ Տիկին Շառլ Եկէնեան 500 Ֆր.։

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 500 Ֆր.։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄՈՆՄՈՐԱՆՍԻ. – Տէր եւ Տիկին Յակոբ Կէվրէկեան 1000 Ֆր. կը նուիրեն Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին Արմենակ Գույումճեանի յիշատակին (տտանալ «Յառաջ»էն)։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 4-ին։

Դասընթացքները կը կատարուին Չորեքշաբթի ամբողջ օր եւ շաբթուան բոլոր իրիկունները։

Պաքալօրէայի քննութեան դասերը՝ Ուրբաթ իրիկունները, ժամը 18-ին։

Հասցէ. –

4 bis, rue Komitas, Alfortville

Մանրամասնութիւններու համար դիմել՝

Հեռաձայն. –

43 – 76 – 65 – 37

43 – 75 – 26 – 98

ԻՍԻ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրճէնկիւլեան Մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իրիկուան դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 19, Երեքշաբթի, ժամը՝ 20.30-ին։

– Զախահամներու եւ պատանիներու։

– Պաքալօրէայի քննութիւն։

Ուսուցիչ Կարապետ Տաքէաեան։

Իսկ Միօրեայ դպրոցը՝ Սեպտեմբեր 20, Չորեքշաբթի, առտուան ժամը 9.30-էն՝ 12։ Վեց տարեկանէն սկսեալ մանուկներուն, Իսիի Մշակոյթի Տունը։

45 Ռիւ Տը Լա Տէֆանս, Իսի լէ Մուլինօ։

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի Անի Մասնաճիւղի Միօրեայ վարժարանի դասընթացքները կը սկսին, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30-ին, ժամը՝ 14-էն 17։ 6 – 14 տարեկան պզտիկներու համար։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ. – Է. Խըտրեան 300 Ֆր.։

ՄԱՐՍԷՅԼ.– Ա. Եղիազարեան 100 Ֆր.։

ՔԼԱՄԱՐ. – Ոմն՝ 300 Ֆր.։

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
DE MARSEILLE
12-14, rue Saint Bazile

Rencontre avec

LEVON TER-PETROSSIAN

DEPUTE DU SOVIET SUPREME D'ARMENIE
MEMBRE DU COMITE KARABAGH
LEADER DU MOUVEMENT NATIONAL
DES ARMENIENS

VENDREDI 29 SEPTEMBRE à 21 h.

avec le concours de

SOLIDARITE
FRANCO-ARMENIENNE

ՀԱՅ ԵՐԳԻ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՄԵԾ ՓԱՌԱՏՕՆ

Բացառիկ ներկայացում

Հայաստանի «ՀԱՅ ՔՆԱՐ»

աւանդական երաժշտական համոյթին կողմէ։

Ղեկավարութեամբ՝
Գագիկ Մուրատեանի

Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը՝ 16-ին

Լիոնի Վիքթոռ Հիւկօ սրահին մէջ։

Կազմակերպութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղի։

Մուտք՝ 80 Փրանք։
Երախաներու՝ 50 Փրանք։

Տոմսակները ապահովել. –
Լիոն – Սեւան Ճամբորդութեան գրասենեակէն, Սուրբ Յակոբ Եկեղեցւոյ գրասենեակէն։
Տէսին.– Տէսինի Մշակութային Տան գրասենեակէն,

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը խնդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները։
Մանրամասնութիւններ՝ յետագային։

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12.30-ին, Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաշանի
«Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի
թատերական ներկայացումը
Նոյեմբեր 26-ին։
Մանրամասնութիւնները յետագային։

Կապոյտ Խաչի Անիէռ – Պուա – Քոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղի ճաշը՝ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 21-ին, Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանի սրահին մէջ։

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի «Տիրուհի Միսաքեան» մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկ Դեկտեմբեր 2-ին։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի վարչութիւնը՝ կը փնտռէ փորձառու ուսուցիչ կամ ուսուցչուհի, իր դպրոցին համար, մօտակայ շրջաններէ, Լիոն, – Տէսին, Վիէն, Վալանս։

Անոնք որոնք կրնան օգտակար ըլլալ, այս ազգապահպանման գործին, թող դիմեն մանրամասնութիւններու համար վարչութեան։

Հեռաձայն. – 76 – 21 – 78 – 28

ԿԸ ՎԱՃԱՌՈՒԻ

12 հատորներով հայկական հանրագիտարանը։

Հեռաձայնել առաւօտները մինչեւ 13.30, կամ իրիկունները ժամը՝ 20-էն ետք։

45 42 08 96

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

RENTRÉE 89/90
MERCREDI 4 OCTOBRE

—— ACTIVITES PROPOSEES ——

EVEIL AU LANGAGE
EVEIL A L'IDENTITE ET A LA CULTURE
COURS D'ARMENIEN
CONVERSATION
PREPARATION ARMENIEN AU BREVET
PREPARATION ARMENIEN AU BAC
PIANO
VIOLON
GUITARE
DEHOL
KANON
DANSE TRADITIONNELLE
DANSE FOLKLORIQUE
DANSE CONTEMPORAINE ARMENIENNE
GYMNASTIQUE DOUCE
BIBLIOTHEQUE
DIFFUSION LIVRES
ANTENNE SOCIALE
FOYER
BRIDGE

—— NOUVELLES ACTIVITES ——

ATELIER THEATRE BILINGUE
VIOLONCELLE

INSCRIPTIONS
du 25 au 30 septembre de 14 à 18h30

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

«ՅԱՌԱՋ»ի

ընթացիկ ազդերու նոր սակագինը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՁԵՐ ԲՈԼՈՐ ՀԱՇՈՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵՑԷ՛Ք ՄԱՍՆԱԳԷՏԻ ՄԸ՝
« Շ Ա Ն Թ » ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ՝

—O—

POUR TOUS VOS TRAVAUX DE SAISIE ET DE TRAITEMENT COMPTABLE

ADRESSEZ-VOUS
A UN SPECIALISTE

Ets. SCHANTH
B.P. N° 40
92290 Châtenay-Malabry
tél. 48-45-74-02
48-43-22-52
45-37-15-26

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

12–14, rue St.Bazile — 13001 Marseille

Շաբաթօրեայ գործունէութիւններ

կազմակերպուած՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի եւ Հայ Մշակոյթի Տան կողմէ։

Ամէն Չորեքշաբթի, ժամը՝ 10-էն 17՝
– Հայերէն լեզուի եւ քաղաքակրթութեան դասընթացքներ բոլոր մակարդակներուն համար։
– Պատրաստութիւն Պաքալօրէայի հայերէնի քննութեան.
– Հայկական պարի եւ երգի դասեր։
– Ձեռային գործեր, գծագրութիւն, նկարչութիւն եւայլն։

Դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 4-ին։

Կէսօրուան ճաշ կը տրուի աշակերտներուն։

Արձանագրութիւնները կ'ըլլան Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղերուն մօտ եւ Հայ Մշակոյթի Տունը եւ մասնաւորապէս Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 27ին, ամբողջ օրը, Մշակոյթի Տունը։

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives, l'UGAB organise les samedis dans son Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e, téléphone 42 27 12 26,

des cours :

- *d'Arménien*
- *d'Informatique*
- *de Dessin-Peinture*
- *d'Echec*
- *de Musique Traditionnelle*
- *de Danse Arménienne*

Début des cours le Samedi 30 Septembre à 14 heures.

Inscription sur place
les samedis de 14 h 30 à 17 h 00.

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 26

MARDI
26 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.107 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.107

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

ԽՈՒԺԱՊ ՉԿԱՅ

Ինչպէս գրած էինք, Շաբաթ օր, Սեպտեմբեր 23-ին, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը կրկին նիստ կը գումարէր, շարունակելու համար օրակարգի հարցերուն քննութիւնը: Ծանօթ է որ նստաշրջանը, որ բացուած էր նախորդ շաբաթ, ընդհատուած էր Կիրակի իրիկուն, շարունակուելու համար, Մոսկուայի Կեդրոնական Կոմիտէի լիակատար նիստէն ետք:

Այս նիստը միայն մէկ օր տեւած է – Շաբաթ – եւ ինչպէս նախորդները բարձրախօսով սփռուած, թոյլ տալով որ ժողովուրդը հետեւի:

Օրակարգի մնացած երկու հարցերն էին. – ա) Նախարարաց Խորհուրդի հաշուետուութիւնը եւ բ) փախստականներու [illegible]:

Առաջինը կատարած է վարչապետ Մարգարեանց, տեղի տալով բուռն քննադատութեանց, մանաւանդ շինարարական աշխատանքներու վերաբերեալ աղէտեալ գօտիներուն մէջ: Երկրորդ հարցին զեկուցումը կատարած է Մովսիսեան, ինչպէս քննադատութեանց առիթ տալով:

Գերագոյն Խորհուրդի այս նիստը կարգ մը կարեւոր որոշումներ տուած է: Ասոնցմէ մէկը կը վերաբերի Հայերու զինուորական ծառայութեան: Գերագոյն Խորհուրդը դիմումնագիր պիտի ներկայացնէ Խորհրդային Միութեան Պաշտպանութեան նախարարութեան, որպէսզի մինչեւ 1992 Հայ երիտասարդները զինուորական իրենց ծառայութիւնը կատարեն Հայաստան, ի մասնաւորի աղէտեալ շրջանները, ուր աշխատաւորի կարիք կայ:

Այլ որոշում մը կը վերաբերի Հայաստանի դրամատնեակներ կամ ներկայացուցչութիւններ ունենալու իրաւունքին արտասահմանի հայաշատ գաղութներու մէջ, օրինակ՝ Ֆրանսա:

Կիրակի իրիկուն Սուրէն Յարութիւնեան հարցազրոյց մը ունեցած է հեռատեսիլէն, որու գլխաւոր մասերը սփռուած են կեդրոնական յայտագրի ծանօթ «Վրեմիա»-ի (Ժամանակ) ընթացքին: Հայաստանի Ա. քարտուղարը շատ լաւ խօսած է, ծանրանալով շրջափակման ստեղծած անընդունելի պայմաններուն վրայ:

Այս առընչութեամբ յիշենք որ շրջափակումի սկիզբէն ի վեր 27 հազար վակոն չէին հասած Հայաստան (մէկ միլիոն թոն շինարարական նիւթեր):

Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ լոյս չտեսնելէ ետք, Հայաստանի թերթերը սկսան լոյս տեսնել Շաբաթ օրուընէ, փոքր տպաքանակով եւ գիրքի յատուկ թուղթով:

Շաբաթ օր, Մոսկուայի մէջ ժողով գումարած է Դեմոկրատներու հիմնած շարժումը, ուր շատեր խօսք առած են, ինչպէս Սախարով, Աֆանասիեւ եւայլն, քննարկած Հայաստանի շրջափակումը եւ բանաձեւ մը հանած, ներկայացնելու համար Երկուշաբթի օր Գերագոյն Խորհուրդի նիստին, ուր կը շեշտուի որ ոչ մէկ պատճառ կրնայ արդարացնել նման կացութիւն:

Ի դէպ ըսենք որ Շաբաթ օր վառելանիւթ հասած է Վրաստանէն եւ երթեւեկը բարելաւուած:

Վերոյիշեալ բոլոր լուրերը, ստացանք Երկուշաբթի առտու Երեւանէն: Մեզի յայտնեցին նաեւ որ խուճապ չկայ բնակչութեան մօտ, եթէ նոյնիսկ մթնոլորտը միշտ լարուած է: Ըստ մեր խօսակիցին օտար մամուլի կարգ մը լուրեր չափազանցուած են: Բայց եւ այնպէս, կ՚անդրադառնանք ստորեւ:

Այս առընչութեամբ, գլխաւոր արձագանգը լոյս տեսաւ «Մոնտ»ի մէջ (Սեպտեմբեր 23) Փիէր Վերլիւիլի ստորագրութեան տակ: Լրագրողը (ֆրանսական միջազգային ձայնասփիւռ) նոր կը վերադառնար Երեւանէն եւ պարզած պատկերը մտահոգիչին սահմաններն ալ կ՚անցնի:

Նկարագրածը կը վերաբերի անտանելի շրջափակումին, որու մասին քանիցս խօսեցանք: Ըստ իրեն, Մոսկուա չուզեր դարման գտնել այդ շրջափակումին, ինչ որ կը ջղագրգռէ Հայերը: Կ՚ակնարկէ նաեւ մտաւորականներու ելոյթներուն (Սեպտեմբեր 9-ին) որոնք կոչ ըրած են ժողովրդական բանակ մը ոտքի հանելու պաշտպանելու համար հողերը: Եթէ, կ՚ըսէ Վերլիւիլ, կարգ մը Հայեր կը խորհին թէ անելի կը տանի նման ճամբայ մը, որ կեդր. իշխանութեան մէկ ծուղակն է, որպէսզի արտասահմանի առջեւ լաւ պատրուակ մը կրնայ գտնել ազատելու համար դեմոկրատական ցարդ խաղաղ շարժումէ մը, ուրիշներ կողմնակից են ինքնապաշտպանութեան փորձութեան մը:

Նոյն թիւին մէջ Պ. Կեթթա ալ կ՚անդրադառնար Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի «պատերազմական» վիճակին:

Նաեւ Շաբաթ օրուան թիւով, «Քօթիտիէն» եւ «Ֆիկարօ» կ՚անդրադառնային Հայաստանի տնտեսական ծանր վիճակին, արձագանգելով Մոսկուայի մամուլին: Հիւանդապահ կառք չկայ հիւանդ փոխադրելու համար: «Պրաւդա» խել ողբերգական պատկեր մը կը պարզէր: Երկուշաբթի առտու ալ, «Ֆրանս – էնթէռ»ի Մոսկուայի թղթակիցը՝ Իւլիս Կոսէ միայն այս մասին կը խօսէր, ըսելով թէ թռիչքներու մեծ մասը ջնջուած է Երեւանի հետ, ներքին թռիչքներ ալ չկան, Հայաստանի պահանջած օդանաւային կամուրջ չի հաստատուիր եւ կեանքը անկարելի դարձած է Հայաստան:

Աւելցնենք որ Շաբաթ օր, Ազրպէյճանի Գերագոյն Խորհուրդը, որ նաեւ վերսկսած էր իր ընդհատած նիստը, ընդառաջ երթալով Ժողովրդական Ճակատի պահանջին, բանաձեւով մը վերահաստատեց Ազրպէյճանի գերիշխանութիւնը Ղարաբաղի վրայ:

Կովկասեան ճակատէն զատ Կորպաչով այլ ճակատներ ալ ունի, Լիթուանիա, որու Գերագոյն Խորհուրդն ալ, գրեթէ միաձայնութեամբ, քուէարկած է տեղեկագիր մը, դատապարտելով 1940-ի գրաւումը կարմիր բանակին կողմէ: Անդին բախումներ եղած են Ղազախստան, մէկ Ղազախ եւ 2 Ռուս սպաննուած են:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԾԵՐԱԿՈՅՏԻ մէկ երրորդին վերանորոգումը կատարուեցաւ Կիրակի օր եւ ինչպէս կ՚ակնկալուէր ցնցիչ փոփոխութիւններ չեղան: 102 ծերակուտականներ ընտրուեցան մեծ ընտրողներու կողմէ (ծերակոյտը ուղղակի չընտրուիր): 44 նորեր եկան, բայց հոսանքներու համեմատութիւնը չփոխուեցաւ եւ ինչպէս միշտ մեծամասնութիւնը ընդդիմութեան ձեռքը կը մնայ, սա տարբերութեամբ որ Շիրաքի կուսակցութիւնը – ԷՌ–ՓԷ–ԷՌ – ութ աթոռ կը շահի ի վնաս կեդրոնին: Նոր ընտրութեանց արդիւնքները սա պատկերը կը պարզեն. – Համայնավար 2 (նախապէս՝ 1), Ընկերվարական 28 (27), արմատական 1 (5), նախագահական մեծամասնութիւն 6 (4), ԷՌ – ՓԷ – ԷՌ 23 (15), ԻՒ – ՏԷ – ԷՖ 33 (38), զանազան 8 (9), մէկ արդիւնք Փոլինէզիէն կը պակսէր, ժամերու տարբերութեան հետեւանքով: Այս ընտրութեան միակ յատկանշական կէտը կը վերաբերի Պուշ-Տիւ – Ռոնի, ուր Վիկուռու (արտաքսուած ընկերվարական կուսակցութենէն) զատ ցանկով ներկայացաւ եւ 3 ընտրեալ ունի, ընկերվարական կուսակցութիւնը միայն մէկ: Ընկերվարականները կը մխիթարուին ըսելով որ Վիկուռու կը ներկայանար նախագահական մեծամասնութեան պիտակին տակ, բայց այդքանը չէր բաւեր քօղարկելու համար կուսակցութեան պառակտումը, այն նահանգին մէջ, որ իր բերդը եղած է անցեալին: Ընտրուեցաւ նաեւ Կոտէն որ ծերակուտականի աթոռը նախընտրած էր, ուրեմն պիտի քաշուի Ազգ. Ժողովէն: Ութերորդ անգամ ըլլալով, Ալէն Փոհէր, 80 տարեկան, թեկնածու է նախագահութեան: Վերընտրութիւնը ապահով է:

ՊՐԱԶԱՎԻԼ – Ն՚ՃԱՄԵՆԱ ՏԷ – ՍԷ 10 օդանաւը, որ ջախջախուեցաւ 171 հոգիով, հաւանաբար ռմբարձակի զոհ գացած է: Սեւ տուփին քննութիւնը ցոյց տուաւ որ յաջորդական պայթումներ տեղի ունեցած են: Քննութեան մասնակցած են նաեւ ամերիկացի մասնագէտներ եւ կարգ մը նմանութիւններ յայտնաբերուած են նախընթաց ռմբարձակներու հետ, գլխաւորաբար գործածուած ռումբերու տեսակին: Հարցերը սակայն այսքանով չեն լուծուիր. հարկ է հիմա գտնել թէ ի՞նչպէս եւ ո՞ւր դրուած են ռումբերը եւ ո՞վ է այս ահաբեկչութեան հեղինակը: Պարսկաստան կը բողոքէ արդէն Ֆրանսայի դէմ, ըսելով որ անգամ մը եւս իսլամական «մատ» տեսնելով, կը վարկաբեկէ Իսլամը: Շաբաթ օր, Պէյրութէն անծանօթ խմբակ մը՝ «Չատեան գաղտնի դիմադրութիւն» տէր եղած էր, բայց շատ հաւաստի բան մը չի թուիր: Ուրիշ վարկած մը կայ, որ կը վերաբերի Ափրիկէի շիի լիբանանեան շրջանակներու, կապուած Հէզպոլլահին: Քննութիւնը դիւրին չէ: Ցարդ Փարիզ փոխադրուեցան շուրջ 40 դիակներ միայն, հետազօտական աշխատանքները կը շարունակուին:

ԼԻԲԱՆԱՆ սկսաւ շունչ առնել եւ յոյս մը կայ, որ այս անգամ հրադադարը եւ յետագայ կարգադրութիւնները իրողութիւն ըլլան եւ ժողովուրդը նոր պատուհասներու զոհ չերթայ: Այս հրադադարը ձեռք ձգուեցաւ գլխաւորաբար շնորհիւ զօրավար Աունի զիջումին: Արդարեւ, Ճեմայէլի նշանակած նախարարապետը հրաժարեցաւ իր գլխաւոր նախապայմանէն, որ սուրիական զօրքի հեռացումն էր եւ ընդունեցաւ արաբական երրեակ ծրագիրը, որ կը նախատեսէ Լիբանանի երեսփոխանական ժողով մը Սեպտեմբեր 30-ին, որ պիտի քննէ «Ազգային համաձայնութեան բնագիր» մը: Կիրակի օր, Պէյրութի օդակայանը, որ արեւմտեան գօտիի մէջ է, բացուեցաւ 6 ամիս փակ մնալէն ետք: Ծովային շրջափակումն ալ վերցուած է: Այս յանկարծական հանդարտութիւնը պատճառ եղաւ որ փախստականները վերադառնան եւ Լիբանանի ծովափները կրկին լեցուին Կիրակի օր:

ՔԵՆԹԻ զօրանոցին մէջ պայթած ռումբին, որու հետեւանքով 10 հոգի մեռաւ, 22 ուրիշներ վիրաւորուեցան եւ Ռոյըլ Մարինզներու շեփորախումբին այս վարժարանը քարուքանդ եղաւ. տէր եղաւ ԻՐԱ-ն: Իրլանտական բանակին ամէնէն մահացու ոճրափորձն է զինուորականներու դէմ:

ՓԱՐԻԶԻ մօտ (Էվրի) Կիրակի օր ծը-

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ՀԵՌԱՏԻՊ
ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ
ԿԱՊԻ ԿՈՄԻՏԷԷՆ

Երկուշաբթի առաւօտ, Սեպտեմբեր 25, հետեւեալ հեռատիպը ստացանք. –

«Սեպտեմբեր 23-ին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի արտակարգ նստաշրջանը վերսկսաւ իր աշխատանքը:

Ելլելով ԼՂԻՄ-ի հարցին լուծման ուղղութեամբ Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի ներկայացուցած առաջարկութիւններու մասին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի որոշումի 3-րդ կէտէն, Գերագոյն Խորհուրդը ստեղծեց 1921 թուականի Մարտ 16-ի ռուս – թրքական պայմանագրի օրինականութիւնն ուսումնասիրող յանձնաժողով, ուր ընդգրկուեցան պատմաբաններ, ընկերաբաններ, Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխաններ եւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխաններ:

× Հայաստանի տնտեսական շրջափակումը կը շարունակուի: Կացութիւնը անփոփոխ կը մնայ:

Նախագահ
ԿԱՐԷՆ Լ. ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

Ծնունդ առաւ Չինաստանի վարչակարգին դէմ առաջին արտասահմանեան շարժումը: Մկրտուած՝ Դաշնակցութիւն Չինաստանի ժողովրդավարութեան համար, անոր նախագահն եղաւ Ցաօ Ցիանկի նախկին խորհրդատուն՝ Եան Ժիաքի:

ՄԱՌՇԷ Մոսկուա կատարած իր այցելութեան ընթացքին, յայտնած է Կորպաչովի թէ Ֆրանսայի Համայնավար կուսակցութիւնը ամբողջովին զօրավիգ է «յեղափոխական պերեսթրոյկային»:

ՆՈՅԵԱՆ ԻՍԿԱԿԱՆ (?) ՏԱՊԱՆԸ գտնուեր է Արարատի մօտ, ըստ երկու ամերիկացի հետազօտողներու, որոնք նկարներ առեր են քառակուսի նաւու մը, խրած 4400 մեթրի վրայ: Ըստ այս յայտնութեան, ցարդ գտնուածները «սուտ» տապաններ էին...:

Ք. ՏԻՒՊՈՒԱՅԻ ԵՂԵՐԱԿԱՆ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ «SOS ARMÉNIE»Ի ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Կուատըլուփի փրկարար աշխատանքներու ընթացքին արկածահար թռանի 8 անձերուն մէջ էր Քրիսթիան Տիւպուա, 30 տարեկան, քաղաքային ապահովութեան միջամտութեան առաջին մխաւորի բժշկապետ, որ նոյն առաքելութեամբ, առաջիններէն էր որ Հայաստան փութաց, անցեալ Դեկտեմբերի անմիջական վաղորդայնին:

Այս առթիւ Ս.Օ.Ս. – Արմենի ցաւակցութեան հետեւեալ հեռագիրը ղրկած է առաջին մխաւորի հրամանատարութեան. –

«Խորապէս ազդուեցանք Պ. Քրիսթիան Տիւպուայի, ձեր մխաւորին բժշկապետ, ողբերգական մահէն, Կուատըլուփի իր առաքելութեան ընթացքին: Հայաստանի աղէտեալ բնակչութիւնն ալ յուզումով կ՚արձանագրէ իր կորած ճամբան, Հայաստան եւ Կուատըլուփ մարդկութեան ծառայութեան: Ընդունեցէք եւ փոխանցեցէք ընտանիքին մեր խոր ցաւակցութիւնները»:

«ԵՐԵԿՈՅԵԱՆ ԵՐԵՒԱՆԻ»Ի ՕԳՈՍՏՈՍԵԱՆ ՏՐՑԱԿԻՆ

Հրապարակայնութեան բարերար շունչը ամէնէն աւելի զգալի է Հայաստանի մամուլին մէջ. ճիշդ է որ տասնամեակներով փակի տակ մնացած նիւթերով ողողուած է հայ մամուլի հրապարակը ու թերեւս ամէնէն աւելի հետաքրքրութիւն շարժողները անոնք են, սակայն կայ նաեւ այլ երեւոյթ մըն ալ. հոն մամուլը ամբողջ դիրքերէ կը կատարէ նաեւ հանրութեան սպասարկուի դերը: Մինչ մօտիկ անցեալին ակներեւ էր ամէն բան անբասիր ցոյց տալու ջանքը, այսօր՝ հարցերը կը ներկայանան ինչպէս որ են, կաղցող մարզեր, թերացումներ կան որոնք արդարութեան կը կարօտին: Մամուլը հասարակաց վայրն է նաեւ խնդիրներ պարզելու, անոնց դարման փնտռելու կամ առաջարկելու:

Այսպէս է որ «Երեկոյեան Երեւան»*ի Օգոստոս 5-ի թիւին մէջ թերթին խմբագրութիւնը կը փնտռէ հանրային պատասխանատուութենէն խուսափողները. հարց բարձրացած է բնակարաններու ջեռուցումին ու տաք ջուրի սպասարկութեան անբաւարար վիճակին մասին. այս երեւոյթները, կը կարծուի որ պիտի չշտկուին, կամ չշտկուած են հիւլէակայանին փակումէն ի վեր: Ի՞նչ միջոցներու ձեռնարկուած է որպէսզի չսառի քաղաքացին, կամ որպէսզի գոնէ տաք նուազագոյն չափով: Հրապարակումը այս մասին չէ սակայն, այլ այն շրջաններու պատասխանատուներուն, որոնք չեն բարեհաճած պատասխանել կամ տեղեկութիւն փոխանցել իրենց գլխաւորած շրջաններուն մասին. ու անդրադառնալով այս երեւոյթին, թերթին խմբագրութիւնը կը շեշտէ անվարան. –* «Ժամանակն է վերջապէս փոխելու թերթին նկատմամբ քարացած վերաբերմունքը: Եւ ոչ միայն թերթի: Մարդո՞ւ նկատմամբ»:

Հրապարակայնութեան նոյն լարին վրայէն կը հնչէ թերթին Օգոստոս 16-ի թիւին մէջ քաղաքական մեկնաբան Հ. Ցակոբեանի յօդուածը որ գրուած է որպէս պատասխան «Սովետսկայա Ռոսիա» *թերթի խմբագրութեան. հոն գնդապետ Պ. Սդուդենիկին Ֆէրղանայի դէպքերուն մասին գրելու համար ճամբայ ելած ու հասած է ...* 1976-*ին Մոսկուայի մեթրոյին մէջ պայթած ռումբերուն: Համնօրէն յիշողներ կան որ այդ պայթումներուն որպէս պատասխանատու դանուած ու մահուան դատապարտուած էին երեք հայ երիտասարդներ՝ Ս. Զատիկեան, Ս. Ստեփանեան եւ Զ. Բաղդասարեան:*

Յօդուածագիրը կ'ըսէ թէ անոնց դատավարութեան մանրամասնութիւնները հրապարակայնութեան առարկայ չդարձան. սակայն ասիկա արգելք չէ որ հրապարակագիր – գնդապետը գրէ թէ՝ «ազգամիջեան յարաբերութիւններում բռնութիւնների սկիզբը դրել են 1976 թուականի պայթիւնները»: *Ան ոչ իսկ վարանում մը կ'ունենայ իր համոզումին մէջ, երբ նոյնիսկ կը գրէ թէ* «յայտնի «իրաւապաշտպան»ը ի նշան բողոքի ահաբեկիչներին պատժի գերագոյն չափի դատապարտելու դէմ, մինչեւ իսկ հացադուլ յայտարարեց»: (*Այս տողերու «իրաւապաշտպան»ը Սախարովն է*):

Գալով «Երեկոյեան Երեւան»*ի քաղաքական մեկնաբանին,* «պարզ երեւում է որ Ստուդենիկինի գլխաւոր նպատակը խորհրդային Միութիւնում ազգամիջեան յարաբերութիւնների սրման համար քաւութեան նոխազ գտնելն է»: *Սակայն, ինչպէս կը գրէ Հ. Ցակոբեան ի զուր փնտռելէ ետք Ֆէրղանայի դէպքերուն պատումին մէջ Սումգայիթն ալ,* «եթէ գնդապետը նրանց (Հայերը) նախատեսել է յանցագործի դերի համար, ուրեմն գոհ լինելը բացառւում է»: *Այսինքն, Յուլիս 13-ի* «Սովետսկայա Ռոսիա» *թերթին մէջ հրատարակուած գնդապետ Սդուդենիկինի գրութեան համաձայն, այսօր Խորհրդային Միութիւնը ալեկոծող ազգամիջեան բախումներուն հիմնադիրները այն երեք հայ երիտասարդներն են որոնք իբրեւ թէ ռումբեր պայթեցուցին 1976ին, Մոսկուայի մեթրոյին մէջ: Ու այս տրամաբանութիւնը յանցագործի աթոռին կը կապէ հայութիւնը, երբ Սումգայիթի դեռ չփակուած էջը ամբողջ աշխարհին զայն որպէս զոհ ներկայացուց դեռ երէկ:*

Հ. Ցակոբեանի պատասխան – գրութեան մէջ այս բոլոր վերլուծումներէն աւելի հետաքրքրական բնոյթ ունի ու աւելի «բան մը լսող», հետեւեալ հարցումը. – «Որտեղի՞ց է այս զինուորականի մօտ այսքան մոլի հայատեացութիւն»:

Տրամաբանութեա՞ն թէ տրամադրութեան, այսքան ծուռ յենակներու վրայ կռթնած էջ մը լոյս ընծայելէ ետք, հետաքրքրութեան համար կ'արժէր գիտնալ թէ թերթը տեղ տուա՞ծ է Հ. Ցակոբեանի պատասխանին. գոնէ կ'ունենայինք «Սովետսկայա Ռոսիա»*յի հրապարակայնութեան ջերմաստիճանը:*

«Երեկոյեան Երեւան»*ի Օգոստոս 18-ի թիւն ալ լայնօրէն կը շնչէ հրապարակայնութեամբ. երրորդ եւ չորրորդ էջերը գրեթէ ամբողջութեամբ յատկացուած են Անդրանիկ Միհրանեանի «Քաղաքականութեան դժուարին վերադարձը» խորագրուած երկարաշունչ յօդուածին: Խորհրդային Գիտութիւններու Ակադեմիային համաշխարհային ընկերվարական դրութեան տնտեսութեան հիմնարկի կարեւոր ուժերէն Անդրանիկ Միհրանեան մանրամասն կը վերլուծէ վերակառուցումի հոլովոյթին մէջ Ղարաբաղի հարցը, ուր պատասխանատուութեան ոչ արհամարհելի բաժին մը կը դնէ կեդրոնական իշխանութեան պատկանող: Օրինակ, ան կը գրէ. –* «Ինձ խիստ ողբերգական է թւում, որ բաց թողնուեց Սումգայիթին ժամանակին ու համապատասխան ձեւով արձագանգելու հնարաւորութիւնը: Կեդրոնական իշխանութեանը չյաջողուեց շերտաւորել առաջացած հարցերը եւ հասարակայնութեանը ցոյց տալ, որ ինքը գիտակցում է եւ պատրաստ է տալ անհրաժեշտ պատասխաններ»:

Ա. Միհրանեան չի հասկնար թէ «ինչու չի կարելի, օգտագործելով ինքնավար ազգատարածքային կազմաւորման ինքնորոշման իրաւունքը, խորհրդային Միութեան շրջանակներում մի հանրապետութիւնից անջատուել եւ մտնել միւսի մէջ, բայց կարելի է միութենական հանրապետութեան համար այդ իրաւունքն օգտագործելով, ընդհանրապէս դուրս գալ խորհրդային Միութեան կազմից:

Ներկայի քաղաքական կեանքը «անցումային շրջան» *կը նկատէ Ա. Միհրանեան որուն համաձայն* «վերակառուցման բախտը, արդիականացման յաջողութիւնը, ինչպէս նաեւ Ղարաբաղի հարցի արդարացի լուծումը գլխաւորապէս կախուած են այն բանից, թէ կը յաջողուի՞ արդեօք մօտ ժամանակներս յաղթահարել բարձրագոյն իշխանութեան յապաղումը, կեդրոնում ստեղծել մեծ հեղինակութիւն եւ ուժեղ քաղաքական կամք, որ կեդրոնը հաստատակամօրէն իր ձեռքին պահի նախաձեռնութիւնը եւ հետեւողականօրէն ռեֆորմներ անցկացնի բոլոր ուղղութիւններում:

... Եթէ ոչ, հարկ կը լինի տխրութեամբ արձանագրել որ այս երկրում պատմական յիշողութիւն չկայ, որովհետեւ մենք ամէն օր սկսում ենք չգրուած թղթից, ուստի դատապարտուած ենք այն բանին որ ամէն օր կրկնենք միեւնոյն սխալները»:

Հրապարակայնութիւնը ոչ միայն առիթ կուտայ մամուլին, ներկայի հարցերը անսքող պարզելու, վիճելու, այլ կը բանայ նաեւ անցեալէն փակ մնացած էջեր: Այսպէս է Օգոստոս 25-ի «Իսկ դո՞ւք որտեղ էիք» գրութիւնը որ յուշագրութիւն մը ըլլալով հանդերձ չի պատկանիր միայն անցեալին:

Արտաշէս Քալանթարեան կը յիշէ 1969 *թուականը եւ Պ. Սեւակին առընչուած էջ մը. բանաստեղծը դիմած է որ զինքը «ազատեն» Գրողներու Միութեան քարտուղարի պաշտօնէն. ան որոշած է ծաղիկ աճեցնել ու կ'ըսէ. –* «Գրքեր եմ առել, կը կարդամ, կը սովորեմ, գիւղում մենակ ու վարդ կը ցանեմ, կը ծախեմ՝ կ'ապրենք»:

Ա. Քալանթարեանի զինքը տարհամոզելու ջանքերը ապարդիւն կ'ըլլան. ան վճռական է, ու ի վերջոյ կը պայթի.

«Տօ, այսօր շատ աւելի ազնիւ գործ է ծաղիկ ծախելը, քան թէ գրելը. եւ այն էլ գրել այն, ինչ նրանք են ուզում եւ ինչ նրանք են տպագրում: Նրանց համար աշխատելը հիմա ամենաանպատուաբեր բանն է, իմացիր: Դրանք իրենց աթոռներին կառչած, վախից կուչ եկած մարդիկ են, որ իրենց հօր գերեզմանի վրայ լաց լինելու թոյլտուութիւնը Մոսկուայից են խնդրում: Ակադեմիայից եմ գալիս: Պատկերացնո՞ւմ ես, մեր հարեւան գիտնականները պատմութիւնը կեղծելով, լկտիաբար աղաւաղելով փաստերը, ինչ ասես գրում են մեր դէմ. մեր կենսագրութեան, ճարտարապետական յուշարձանների, պատմութեան, լեզուի դէմ: Մեր գիտնականներն ուզում են պատասխանել նրանց, բայց ո՞վ չի թողնում, գիտե՞ս. մեր ղեկավարութիւնը: Մե՛ր կոչուած: Ասում են՝ ամօթ է, մի՛ իջէք նրանց մակարդակին, մենք քաղաքակիրթ ժողովուրդ ենք: Դէ, ի հարկէ, մենք քաղաքակիրթ ժողովուրդ ենք, իսկ այդ թեբուս, բայց հեռատես հարեւան գիտնականները հանգիստ նստած փաստաթղթեր են սարքում հին աշխարհի նոր պատմութիւնն են գրում: Եւ նրանց ղեկավարութիւնը նրանց չի ասում, թէ ամօթ է, մարդ էք, էլի...»:

Ընկերոջը տարակուսանքը թէ քարտուղարի պաշտօնը պահելով աւելի շատ բան կարելի է ընել, ոչ մէկ դրական ազդեցութիւն կ'ունենայ Սեւակին վրայ. ընդհակառակն, կը շարունակէ պոռթկալ.

«Չէ, ես հասկացայ, որ անզօր եմ պատի դէմ: Արա, ի՞նչ պատ, պատը մարդու կառուցուածն է եւ ուրեմն կարելի է քանդել: Ընդհանրապէս կարող է քանդուել կանոնաւոր բանը. մարդու սարքած բանը՝ տունը, տաճարը, եկեղեցին...: Բայց սա մի այնպիսի անկանոն ու անհեթեթ կառուցուածք է, որ անհնարին է քանդելը: Հասկանալն ու քանդելը: Ժայռը որ քանդեցիր, տակն ի՞նչ կը մնայ՝ ժայռեր...:

Հիմա մեծ յանցագործութիւն է կատարւում երկրում մէկ. ահաւոր, աղէտալի յանցագործութիւն: Եւ մի օր պատասխան ենք տալու դրա համար: Անպայման: Մի օր գալու են որ հարցնեն, ամէն մէկից առանձին – առանձին պատասխան պահանջեն՝ իսկ դո՞ւ որտեղ էիր այդ ժամանակ: Դո՞ւ ինչ էիր անում, երբ նախապատրաստւում եւ իրականացւում էր այդ ոճրագործութիւնը: Եւ առաջին հերթին ղեկավարներին են հարցնելու: Դրա համար էլ ես ու դու ալիպի պէտք է ունենանք, ախպէրս, գոնէ իրաւունք պիտի ունենանք ասելու, որ մենք այնտեղ չենք եղել, մենք ղեկավար չենք եղել, մասնակից ու ներկայ չենք եղել: Մենք ծաղիկ էինք աճեցնում այն ժամանակ»:

Ժայռ քանդելէ ետք անդադար ժայռի նորանոր շերտեր գտնելէ յոգնած մէկուն արտայայտութի՞ւնն է ասիկա, թէ փախուստի դիւրին ճամբան ընտրած մէկուն. երկու պարագային ալ դժուար է հաւատալ որ Սեւակ հասած ըլլայ յուսահատութեան այս աստիճանին. ան, որուն կը վերագրէ ադրբէջանական մամուլը նոյնիսկ այսօր, ազգայնական պոռթկումներու նոր յորձանքը: Սակայն ամէնէն դառնը կը մնայ անկասկած, այն որ Սեւակ ոչ իսկ ժամանակ ունեցաւ «փախուստ»ը իրագործելու եւ ծաղիկ հասցնելու:

Շարունակելով թերթել «Երեկոյեան Երեւան»*ներու Օգոստոսի տրցակը, կրկին կը հանդիպինք օրաթերթին քաղաքական մեկնաբան Հ. Ցակոբեանի ստորագրութեան, Օգոստոս 26-ի թիւին մէջ: Ան «Ինքնորոշումը, շրջափակումը եւ միջազգային իրաւունքը» խորագրուած ընդարձակ յօդուածով մը կը քննէ Խորհրդային Սահմանադրութեան «Ինքնորոշում»ի մասին խօսող տրամադրութիւնը, շրջափակումը եւ հանրապետութիւններու միջազգային իրաւունքները, կանգ կ'առնէ յատկապէս այս վերջին կէտին վրայ: Խորհրդային Սահմանադրութեան 80-րդ յօդուածը կ'արտօնէ որ միութենական հանրապետութիւն մը յարաբերութիւն մշակէ օտարերկրեայ պետութիւններու հետ, պայմանագիր կնքէ, ներկայացուցիչներ փոխանակէ ու մասնակցի միջազգային կազմակերպութիւններու աշխատանքին: Ուրեմն, կ'եզրակացնէ Հ. Ցակոբեան, մեկնելով այս տրամադրութենէն, Հայաստան կամ այլ հանրապետութիւն մը, կրնայ պահանջել որ յարգուի ՄԱԿ-ի կանոնադրութիւնը:*

Իսկ գալով շրջափակման հարցին, ասիկա «միջազգային իրաւունքի տեսանկիւնից քաղաքացնելու անհրաժեշտութիւնը ծագում է այն պարզ պատճառով որ կեդրոնական իշխանութիւնները ոչ միայն ոչ մի արդիւնաւէտ միջոցի չեն դիմում շրջափակումը վերացնելու համար, այլեւ, մեղմ ասած՝ թոյլ են տալիս, որ կեդրոնական մամուլը բացայայտ կեղծիքի միջոցով ապակողմնորոշի մեր ժողովրդին ու աշխարհին շրջափակման պատճառների ու յանցաւորների հարցում»: *Այս յօդուածագիրը կը յիշէ* «Իզվեստիա»*յի Օգոստոս 12-ի թիւին մէջ սեփական թղթակից Ա. Զալիլովի թղթակցութիւնը, ուր կ'ըսուի թէ Բաքու – Նախիջեւան – Երեւան երկաթուղին կատարեալ անգործութեան մատնուած է, որուն հետեւանքով Ջուլֆա – Կոլկասեան երկաթուղիին վրայ կուտակուած է աւելի քան* 100 *կառախումբ: Անոնց մէջ կան նաեւ Հայաստանի աղէտեալ գօտիին համար ապրանք բեռցածներ. պատճառը այն է որ ադրբէջանական երկաթուղին Հայաստանի Կարճեւան – Մեղրի 46 քիլոմեթրնոց շրջանէն անցնող շոգեկառքերը յարձակումի կ'ենթարկուին: Այսքան անհեթեթ պնդում մը, ինչպէս կը գրէ Հ. Ցակոբեան, կը նշանակէ որ՝* «Հայերը յարձակումներ են գործում իրենց հայրենակից ուղեւորների եւ Հայաստանի բեռներ տեղափոխող գնացքների վրայ»:

Դժուար է որոշել թէ ո՛րն է աւելի զարմանալին. դիմացինը գրպարտելու միտումով կամաւոր տխմար ներկայանալը, թէ «Իզվեստիա»*յի նման թերթի մը մէջ այս բոլորին անվերապահօրէն տեղ տալու մտայնութիւնը: Սակայն, հոն, քովի սիւնակին մէջ են Ցակոբեանի տողերը. –* «Կեդրոնական իշխանութիւնները ոչ միայն ոչ մի արդիւնաւէտ միջոցի չեն դիմում շրջափակումը վերացնելու համար, այլեւ, մեղմ ասած՝ թոյլ են տալիս որ կեդրոնական մամուլը բացայայտ կեղծիքի միջոցով ապա կողմնորոշի մեր ժողովրդին ու աշխարհին շրջափակման պատճառների ու յանցաւորների հարցում»:

Որքան ալ մարդ ըսած ու կրկնած ըլլայ Ղարաբաղի հարցին սկիզբէն ի վեր թէ այսքան վերիվայրումներէ ետք այլեւս դժուար է զարմացնող կեցուածքներու հանդիպիլ, վերի տողերուն ընթերցումէն ետք զարմանքի զգացումը կը յաջողի երանգ մը խառնել ստեղծուած [illegible]թեան, որով կը փակուի «Երեկոյեան Երեւան»*ներու օգոստոսեան տրցակը:*

Ա. ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԵՐԿՈՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱՆԵՐԸ

Իրարանցում երկաթէ վարագոյրին ետեւը, որ սկսած է արդէն ժանգոտիլ: Խորհ. հանրապետութիւնները կ'ըմբոստանան, «Սոլիտարնոսկ» իշխանութեան գլուխն է, Հունգարիան շատոնց բազմակուսակցականութեան կ'անցնի, արեւելեան Գերմանացիներու գաղթը դէպի Արեւմուտք մեծ ծաւալ կը ստանայ: Անդրադառնանք այս վերջին հարցին:

Անցեալ Մայիս 2-ին հունգար զինուորները կը սկսէին կտրել Աւստրիայէն զիրենք բաժնող փշալարերը, որոնք կոչուած էին «պաշտպանելու համայնավար աշխարհը»: Արդէն որոշ ատենէ մը ի վեր ազատ ճամբորդելու իրաւունքը ունեցող Հունգարացիներուն համար այդ նախաձեռնութիւնը լոկ խորհրդանշական բնոյթ ունէր: Սակայն արեւելեան Գերմանացիներու համար ասիկա փախուստի նոր ճամբայ մըն էր: Արտագաղթի թեկնածուները շուտով լեցուցին Պուտափեշթի, Փրակայի գերմանական դեսպանատուները: Անօրինական կերպով Հունգարիայէն Աւստրիա, հոնկէ ալ արեւմտեան Գերմանիա անցնողներու թիւը

երթալով մեծցաւ ու չորս ամսուան մէջ վեց հազարի հասաւ։

Ճիշդ է որ արեւելեան Գերմանիան եւս յայտնաբերեց ի վեր «իր սահմանները բաց է», սակայն պէտք է դիմել, վեց ամիս սպասել ու հաւանական մերժումի մը պատրաստ ըլլալ։

Այսպէս, Հունգարիան դժուար կացութեան մը առջեւ գտնուեցաւ։ Ի՞նչ ընել։ Յարգե՞լ մարդու իրաւունքներու եւ ազատ շրջելու իրաւունքներու շուրջ իր ստանձնած պարտաւորութիւնները, թէ՞ հաւատարիմ մնալ Վարշաւայի Ուխտի երկիրներուն հետ իր ունեցած պայմանագրերուն, ենթարկուիլ ու արգիլել եղբայր երկիրներու քաղաքացիներու ելքը դէպի Արեւմուտք։ Փեշտայի իշխանութիւնները ընտրեցին առաջին տարբերակը։ Անոնք Աւստրիոյ իրենց սահմանը բաց յայտարարեցին։ Սեպտեմբեր 11-ին, կիրակիէն Երկուշաբթի լուսցող գիշեր-ւան ընթացքին արեւմուտքի դուռը բաց-ւեցաւ ապաստանեալներու ճամբարներու մէջ գտնուող 7000 հոգիի առջեւ։ Այդ որոշումէն օգտուեցաւ նաեւ Հունգարիա գտնուող 60 հազար զբօսաշրջիկներուն մէկ մասը։ Առաջին օրուան թափէն յետոյ (10 հազար հոգի), պարզ է, հոսքը դանդաղեցաւ ու մէկ շաբթուան մէջ գաղթողներուն թիւը հասաւ 16 հազարի։ Հարկ է նշել որ այս թիւը արեւելեան Եւրոպայէն եկող ծագումով գերմանացի ապաստանեալներու չնչին մէկ մասը կը կազմէ։ 19 հազար արեւելեան Գերմանացիներ եկան Դաշնակցային Գերմանիա հաստատուելու 1987-ին (որմէ 12 հազարը՝ օրինաւոր արտօնութեամբ), անոնք քառասուն հազար էին 1988-ին (որմէ՝ 30 հազարը՝ օրինաւոր արտօնութեամբ) եւ 76 հազար՝ այս տարուան առաջին ութ ամիսներուն (որմէ 60 հազարը՝ օրինաւոր արտօնու-թեամբ)։ Այս նորեկներուն պէտք է աւելցնել չորս հարիւր հազար Լեհաստանէն, Խորհրդային Միութենէն ու նուազ չափով, Ռումանիայէն եկած Գերմանացի-ները։

Այսուհանդերձ, հարցը օրեր շարունակ ժամուլի ուշադրութեան կեդրոնն էր։ «Լիպերասիոն»? անգամ խմբագրականով մը հանդէս կուգար ու այս ամէնը կը վերագրէր «Արեւմուտքի թշնամական վերաբերմունքին»։ Հոն միաժամանակ փորձ կըլլար բացատրութիւն գտնելու երկու Գերմանիաներուն միջեւ գոյութիւն ունեցող ապրուստի մակարդակներու տարբերութիւններուն (արեւելեան Գերմանիան պատերազմէն աւելի մնասուած էր քան՝ միւսը, թէ Ամերիկացիները Դաշնակցային Գերմանիոյ օգնած էին եւլն.)։ Խմբագիրը կը խոստովանէր, սակայն, որ գաղթողներուն գլխաւոր դրդապատճառը տնտեսական իրավիճակին հետ կապուած չէ, այլ շատերու մօտ ազատ ճամբորդելու փափաքն է։ Բան մը, որ «շատ հասկնալի է Ֆրանսացի հանրապետականներուն համար, որոնք կողմնակից են անձերու ազատ շրջելու իրաւունքին»։

Հունգարիան պարզապէս ուզած էր «յարգել մարդու իրաւունքներու պայմանագրերը»։ Արեւմուտքը ողջունեց Հունգարիոյ առած քայլը, Պերլին դատապարտեց, իսկ Մոսկուա քիչ թէ շատ չէզոք դիրք գրաւեց։ Պուտափեշթի որոշումը նաեւ բաւական սակարկութիւններու տեղի տուաւ։ Արեւմտեան Գերմանիոյ իշխանութիւնները ստիպուեցան հերքել այն լուրը, ըստ որուն հունգարական որոշումը կապուած էր Դաշնակցային Գերմանիոյ տնտեսական օժանդակութեան մը հետ։ Յաջորդ օրը Պոն յայտարարեց որ 500 միլիոն մարքի (1,7 միլիառ Ֆր.) վարկ մը կը յատկացնէր Հունգարիոյ, ճշդելով հանդերձ որ ատիկա ապաստանեալներու հարցին հետ որեւէ կապ չունէր։

Հակառակ իր երկու միլիոն անգործներուն, արեւմտեան Գերմանիան դիւրութեամբ կրնայ կլանել նորեկները, քանի որ անոնք մեծամասնութեամբ երիտասարդ են. լեզուի խնդիր չունին ու բամասնագիտութիւններու տէր են։ Իսկ հազիւ 17 միլիոն բնակչութիւն ունեցող Դեմոկրատական Գերմանիոյ համար այս ահաւոր կորուստ է. պիտի ստիպուի աշխատուժ ներմուծել Վիէթնամէն ու Ափրիկէէն, ինչպէս արդէն կ՚ընէ։

Վարչապետ Հ. Քոհլ վերջերս արեւելեան Գերմանիոյ ղեկավարը կը յորդորէր քաղաքական եւ տնտեսական բարեփոխումներ ընել, որպէսզի գաղթին առաջքն առնուի։ Խորքին մէջ Պոնի իշխանութիւնները եւս քիչ մտահոգ չեն տարեկան կէս միլիոնի հասնող ապաստանեալներու հարցով։ Դեռեւս Հունգարիոյ սահմաններու բացումէն առաջ, Միջգերմանական գործերու նախարար՝ Վ. Փրիւնեյ կ՚ըսէր թէ «Գերմանիան չի կրնար ընդունիլ բոլոր ապաստանեալները։ Երկու Գերմանիաներուն միացումը չի կրնար տեղի ունենալ Դաշնակցային Գերմանիոյ մէջ։ Ծագումով Գերմանացիներուն քաղաքացիութիւն տալու խոստումը, զոր կուտ Պոն, կարելի է պահել մինչեւ որ պատը անթափանցելի է։ Երբ ան ծակոտկէն դառնայ, խնդիրը կը բարդանայ»։

Կ՚ենթադրուի որ 61 միլիոն Գերմանացիներու մեծամասնութիւնը պատրաստ չէ այն զոհաբերութեան որ իրմէ պիտի պահանջուի, երբ ան միանայ սահմանին միւս կողմի իր 17 միլիոն եղբայրներուն։ Արեւելեան Գերմանիոյ հինցած ու փտտորած ենթակառոյցը արեւմտեան մակարդակներու մօտեցնելու համար Դաշնակցային Գերմանիոյ հարկատուներէն նուազագոյնը 100 միլիառ մարք։

Բայց եւ այնպէս անցեալ Յունիսին Միւնիխ տեղի ունեցած հարցախոյզ մը կը հետեւի որ ճնշող մեծամասնութիւնը կողմնակից է վերամիացման (87%, փոխարէն քանի տարի առաջուան 67%-ին)։ Հարցաքննուողներուն 71%-ը համաձայն եղած է ՕԹԱՆ-ի ուժերուն Գերմանիայէն հեռանալուն, այն պայմանով որ Վարշաւայի Ուխտի ուժեր նալ հեռանան արեւելեան Գերմանիայէն։

Այսօր երկու կողմի Գերմանացիները չեն կրնար անտարբեր մնալ իրենց շուրջը պատահածներուն։ «Եւրոպական ընդհանուր տուն» գաղափարով, Կորպաչով, թերեւս ակամայ, մէջտեղ հանեց մոռացութեան մատնուած հարց մը։ Եւրոպական այդ տունը կրնայ իրագործուիլ միայն Պերլինի Պատի վերացումով։

Հաւանական է որ երկու Գերմանիաներուն վերամիացումը յառաջիկայ տարիներուն դիւանագիտութեան քննարկման առարկայ չդառնայ, սակայն հետաքրքրութիւնը հետզհետէ կ՚աւելնայ։ Միւս կողմէն, այդ գաղափարը հանգիստ չի ձգեր անոնք, որոնք չորս տասնամեակ է, Գերմանիոյ բաժանումը էական կը նկատեն Եւրոպայի կայունութեան համար։

Մտահոգութիւնը այն է, որ միացումը կրնայ չափէն աւելի հզօր դարձնել Գերմանիան։

Ամէն պարագայի մէջ, գերմանական ազդեցութիւնը արեւելեան Եւրոպայի վրայ, նոյնիսկ առանց վերամիացումի, ենթակայ է ընդլայնելու։ Վերջին տարիներուն, Կորպաչովի համաձայնութեամբ, երկու երկիրներուն միջեւ տնտեսական կապերը զօրացած են։ Դեմոկրատական Գերմանիան արդէն կը վայելէ եւրոպական Համայնքին անդամի կարգավիճակ մը, որ քանի որ Պոն միջգերմանական առեւտուրը մաքսէ զերծ կը պահէ ու դիւրութիւններ կը ստեղծէ։ Այնպէս որ արեւելեան Գերմանիոյ տնտեսութիւնը ժամանակի ընթացքին կրնայ ձուլուիլ արեւմտեանին հետ։

Խ. Տ.

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ մէջ, Մարաշի Հայրենակցական Միութեան նոր կեդրոնին բացումը կատարուած է Սեպտեմբեր 3-ին, Ճաշի սպասարկումէն յետոյ, օրուան գլխաւոր բանախօսը, կեդրոնական վարչութեան պետ՝ Անդրանիկ Փոլատեան շեշտը դրած է Հայրենակցական Միութեան մշակութային բնոյթին վրայ, թուելով «Գերմանիկ» պաշտօնաթերթը (1930-էն ի վեր), ուսանողական հիմնադրամը (1947-էն ի վեր) ու «Մարաշ» պատմագիրքը, որ հրատարակուած էր 55 տարի առաջ, ու պիտի վերհրատարակուէր մօտերս։ Բարերար Գէորգ Ասատուրեան, ամոլին յուշատախտակի ու գնահատանք գիրի մը յանձնումէն յետոյ գործադրուած է ճոխ գեղարուեստական յայտագիր մը։

**

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ Միջազգային Քոլէճի տնօրէն՝ տոքթ. Կարպիս Տէր–Եղիայեան յայտարարած է թէ Վահրամ Շեմմասեան նշանակուած է Քոլէճի հայագիտական բաժնի վարիչ եւ Հայոց պատմութեան դասախօս։ Քոլէճի դասախօսական կազմին կը միանայ նաեւ տոքթ. Հրանդ Աճէմեան, որպէս Հայոց լեզուի եւ գրականութեան դասախօս եւ ուսուցչանոցի վերակացու։ Վահրամ Շեմմասեան, որ Հայոց եւ Մերձաւոր-Արեւելքի պատմութեանց տոքթորայի թեկնածու է ԵՈՒ-ԸԼ-ԷՅ համալսարանին մէջ, աւարտած է Պէյրութի Հայկազեան Քոլէճը։ Հրանդ Աճէմեան Պասկալ Արոսեանից իր վկայականը ստացած է հայագիտութեան մէջ Սպահանի (Իրան) համալսարանէն, ու մագիստրոսի ու տոքթորայի տիտղոսը Փարիզի «Սորպոն»էն։ Որպէս տնօրէն պաշտօնավարած է Նոր Ջուղայի Երկրորդական վարժարանին մէջ։ Ան 1976-էն 1988 մաս կազմած է «Յառաջ»ի խմբագրութեան, ապա Քալիֆորնիա հաստատուած։

**

ԳԻՒՄՐԻՃԻ Հայ Կեդրոնի շրջափակը, Սեպտեմբեր 10-ին, Մուսա Լերան հերոսամարտի յուշատօնին առիթով տեղի ունեցած է հայ հերոսամարտերու յուշարձանի բացումը, որ վեց մեթր բարձրութեամբ կոթողային արձան մըն է։ Աւելի քան 1500 հոգիի ներկայ եղած արարողութեան յաջորդաբար խօսք առած են Մեսրոպ Արք. Աշճեան, Ժիրայր Աթթարեան եւ օրուան բանախօս՝ Յակոբ Ճամպազեան։ Հուսկ՝ յուշարձանին տակ, Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս օրհնած է հարիսան, որ բաժնուած է ներկաներուն։

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ քաղաքապետարանը, Սեպտեմբեր 11-ին, ընդունած է քաղաքի հայութեան ներկայացուցիչները։ Կէսօրեայ աշխատանքի հանդիպումին ու անոր յաջորդող ճաշին քաղաքապետ Ժան Տորէի բարի գալուստի խօսքէն ետք, փոխնիփոխ, զեկուցումներով քաղաքապետարանի ու հայ համայնքի ներկայացուցիչները յայտնած են իրենց կարծիքները ու կարիքները։ Հայ համայնքի տարբեր կազմակերպութիւններէն ներկայ եղած են 82 պատասխանատուներ։

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ՉԱՐԵՆՑ ԴԱՌՆԱԼՈՒ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

– Դուն բանաստեղծ չես կրնար ըլլալ։

– Ինչո՞ւ։

– Որովհետեւ ... Թոքախտ չես։

– Ասո՛ւ ...

Որքան ալ կատակով ըսուած, Թոքախտի հարցը առեղծ մէկ կուգար միտքս։ Պատճառներ կային այդ ուղղութեամբ մտահոգուելու։ Պետրոս Դուրեանէն նաք, բոլոր բանաստեղծները թոքախտ էին ու եւ բացառութիւն չէր կրնար կազմել – Միսաք Մեծարենց, Մաթէոս Զարիֆեան, Վահան Տէրեան։ Անշուշտ կային Վարուժան ու Սիամանթօն ալ որ թոքախտ չէին, բայց ո՞վ կրնար պնդել թէ թոքախտը պիտի չհասնէր անոնց ալ եւեւէն, եթէ Թուրքերը կանխած չըլլային...

Այո, մտածուելիք պարագայ մըն էր, բայց դեռ ժամանակ կար։ Թոքախտ ըլլալու համար՝ աղջիկ պէտք էր, իսկ ես ոչ միայն աղջիկի հետ գործ չունէի դեռ, այլ ժամանակս կ՚անցնէր մոլեռանդօրէն, երկու բեւեռներու միջեւ – ֆութպոլը եւ ... պօքսը – որոնք վճռապէս կը ժխտէին թոքախտի հաւանականութիւնը։

Գիտեմ, ներկայ տատանեալ վիճակս տեսնելով, ոմանք թերհաւատ պիտի ժպտին եւ պիտի չուզեն հաւատալ, բայց այդպէս է։ Ֆութպոլի խումբիս ընկերները, փառք Տիրոջ, բոլորն ալ ողջ են եւ Պէյրութ կ՚ապրին – Մարութեան Արտաւազդը, Զորպաճեան Զաւէնը, Սաաթճըեան Կարապետը – եւ որոնք Սուրիա-Լիբանանի մարզական երկնակամարին աստղերը դարձան, մինչ ես, ֆութպոլի դաստիք, մուսաներուն խնկարկու եւ Թոքախտի թեկնածու՝ ահա թէ ուր հասայ։ Գալով պօքսին՝ դարձեալ կատակ չէ – դասընթա՛ցք ունիմ – վկայ ... Խոխպէյը։

Սկսած էի ոտանաւորներ գրել։ Ամբողջ տետրակ մը լեցուն էր։ Ցոյց կուտայի Օննիկին, կը կարդայի, իրմէ առաջ ես հիանալով գրածներուս եւ սպասելով որ բաժնէ խանդավառութիւնս։ Իր պատասխանը միշտ նոյնն էր.

– Տետրակին մէջ ամէն մարդ կրնայ գրել։ Մինչեւ որ թերթին մէջ չտպեն, արժէք չունի։

Ահա՛ ուրեմն այն գետինը, ուր պէտք է լուծեմ վրէժս։

Ծուղակ մը լարողի թաքնամտութեամբ, անգամ մը եւս տետրակս թափ տուի Օննիկին առջեւ – ինչպէս ցուլին կարմիր լաթ կը պարզեն – եւ ըսի.

– Ինչե՞ր կան ասոր մէջ։ Եթէ ուզեմ՝ բոլորն ալ կը տպեն, բայց ես չեմ տար։ Պետրոս Դուրեանը 20 տարեկան էր, ես դեռ 16 եմ...

Համեստութեան այս գեղումս անտարբեր թողուց Օննիկը, բայց երկու ոտքով ինկաւ ծուղակին մէջ, կրկնելով իր յանկերգը – չեն տպեր։

– Կը տպեն, ինչէ՞ն ինչ։

– Սինեմա։ Չեն տպեր...

– Լաւ, կը տեսնուինք ... սինեման։

Ցտոյ ճշդեցինք պայմանաժամը – մէկ ամիս։ Մինչեւ ամիս մը եթէ որեւէ գրութիւն կարենամ տպել թերթի մը մէջ՝ շահած եմ։ Ամիսէն անդին, նոյնիսկ եթէ տպուի, կը կորսնցնեմ։

Անցայ գործի։ Տետրակս եւ առաջ կը թերթեմ հա կը թերթեմ։ Ո՞ր մէկը ընտրել։ Բոլորն ալ գլուխ – գործոցներ են։ Վերջապէս կեդրոնացայ հնչեակի մը վրայ, 15 տող – «Յոյսին՝ որ կ՚ուշանայ»։ Ովկիանոսին վրայէն նաւ մը, առագաստները պարզած, կ՚երթա՛յ։ Ատիկա՝ Յոյսին նաւն է։ Կղզի մըն ալ կայ։ Բայց նաւը կղզիին չի մօտենար ու հեռուէն կ՚անցնի։ Իսկ կղզին՝ որեւէ կղզի մը չէ, այլ ... իմ հոգիս է։ Այս շքեղ ստեղծագործութիւնը ընդօրինակեցի մեծ, լայնածաւալ նամակի թուղթի մը վրայ, գիրերը հատիկ – հատիկ, բառերը հատիկ – հատիկ, իւրաքանչիւր տողին միջեւ մաս մը բացուածքով։ Պէյրութի մէջ գրական թերթ մը լոյս կը տեսնէր, «Զուարթնոց»? «Զահակիր», Վարդան Գէորգեանի խմբագրութեամբ։ Ղրկեցի ու սպասեցի։

Երկրորդ շաբաթն էր, նոր եկած «Զահակիր»ը գրպանս եւ փախը սրտիս մէջ – կը տպե՞ն, չե՞ն տպեր – երբ Օննիկը հասաւ ընչասպառ, թերթը ձեռքին.

– Շահեցա՛ր ... տպեր են ...

– Կեցի՛ր, դեռ երկու շաբաթ կայ, ըսի կարծելով որ կը հեգնէ։

– Ծօ իրաւ կ՚ըսեմ, տպեր են, ահա տես։

(Շար. 3)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ՅԱՌԱՋ»ին

ՎԱԼԱՆՍ. – Պէրնար Տէտէճեան 500 ֆրանք։

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

Պր. Մարտիկ Տակառեան 250 ֆրանք կուտայ ԱՅԲ-ին (տանիլ «Յառաջ»էն)։

«ՅԱՌԱՋ»ին

ՓԱՐԻԶ. – Պր. Գէորգ Պապըրճեան 1000 Ֆր.։

⁂

ՊԱՆԵԽՕ. – Պր. Մարտիկ Տակառեան 1000 Ֆր.։

⁂

ՎԱԼԱՆՍ. – Պերնար Տէտէճեան 500 ֆրանք։

⁂

ԹՈՒԼՈՒԶ. – Տիկին Ֆլօրա Զադեան 500 ֆրանք։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Արաքսի Մուրատեանին, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեանին եւ համայն ընտանեկան պարագաներուն՝ ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ մահուան առիթով։

ՇԱՐՎԻԼԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

ՏՕՆ
ՎԱՐԱԳԱՅ ՍՈՒՐԲ ԽԱՉԻՆ

Հոկտեմբեր 1, Կիրակի առաւօտ Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱԻԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Հայր Մեր-ի պահուն Վազգէն Առաջնոյն Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց Հայրապետական Մաղթանք կը կատարուի Օծման Երեսունչորրորդ տարեդարձին առթիւ։

Յետ պատարագի ըստ կտակի Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Եկեղեցւոյ գլխաւոր բարերարի ծնողաց՝ ՆՇԱՆ, ՖԻԼՕՐ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ, ինչպէս նաեւ՝ ՊԱԹՄԱՋԵԱՆ, ԽԱՐԲՈՒԹԼԸԵԱՆ, ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ եւ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ գերդաստանաց հոգիներուն ի հանգիստ։

Նոյն առեն արեւշատութիւն եւ աղօթք եւ մաղթանք կ'ըլլայ եկեղեցաշէն մեծ բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի։

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Եկեղեցւոյ ՇՆՈՐՀԱԼԻ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի։

Պատարագ, ժամը՝ 10.30-ին։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ռօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, կազմակերպած է ճաշ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 12.30-ին, Ռօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

⁂

Կապոյտ Խաչի Պանեօ – Քաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26-ին։ Մանրամասնութիւնները յետագային։

⁂

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի «Տիրուհի Միսաքեան» մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկ Դեկտեմբեր 2-ին։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

ՍՕ. – Ժաք եւ Սեդա Մուրատեան 1000 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին Տիկին՝ Փասէալ Ճապուրեանի (ծնեալ՝ Էյկըն-հիւզըն) կսկծալի մահուան առթիւ։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

«Յառաջ»ի փոսթի (CCP) հաշիւին վրայ 700 Ֆր.ի գումար մը փոխանցուած է դրամատունէ մը եւ միայն սա բացատրութեամբ՝

Virement Nercessian d'ordre de GHOUKAS (18 septembre)

Կը խնդրուի վերոյիշեալ անձէն իր ճշգրիտ անունը եւ հասցէն ստիպողաբար յայտնել թերթին վարչութեան։

◆ ——— ◆

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
12-14, rue Saint Bazile

Rencontre avec

LEVON TER-PETROSSIAN

DEPUTE DU SOVIET SUPREME D'ARMENIE
MEMBRE DU COMITE KARABAGH
LEADER DU MOUVEMENT NATIONAL DES ARMENIENS

VENDREDI 29 SEPTEMBRE à 21 h.

avec le concours de
SOLIDARITE FRANCO-ARMENIENNE

◆ ——— ◆

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 4-ին։

Դասընթացքները կը կատարուին Չորեքշաբթի ամբողջ օր եւ շաբթուան բոլոր իրիկունները։

Պաքալորէայի քննութեան դասերը՝ Ուրբաթ իրիկունները, ժամը 18-ին։

Հասցէ. –
4 bis, rue Komitas, Alfortville
Մանրամասնութիւններու համար դիմել՝

Հեռաձայն. –
43 – 76 – 65 – 37
43 – 75 – 26 – 98

⁂

ԻՍԻ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան Մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իրիկուան դասընթացքները սկսան Սեպտեմբեր 19, Երեքշաբթի, ժամը՝ 20.30-ին։

– Զախահասներու եւ պատանիներու։

– Պաքալորէայի քննութիւն։

Ուսուցիչ Կարապետ Տաքէսեան։

Իսկ Միօրեայ դպրոցը՝ Սեպտեմբեր 20, Չորեքշաբթի, առտուան ժամը 9.30-էն՝ 12։ Վեց տարեկանէն սկսեալ մանուկներուն, Իսիի Մշակոյթի Տունը։
45 Ռիւ Տը Լա Ռէփաբլիք, Իսի լէ Մուլինօ։

⁂

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի Անի Մասնաճիւղի Միօրեայ վարժարանի դասընթացքները կը սկսին, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30-ին, ժամը՝ 14-էն 17։ 6 – 14 տարեկան պզտիկներու համար։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

IN MEMORIAM

A la mémoire de Madame *Ardemisse Kabaradjian* décédée le 15 septembre M. et Mme Rossi font un don de 1000 F à «Haratch», en remplacement de fleurs. selon la volonté de la défunte.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի վարչութիւնը՝ կը փնտռէ փորձառու ուսուցիչ կամ ուսուցչուհի, իր դպրոցին համար, մօտակայ շրջաններէ, Լիոն, – Տէսին, Վիէն, Վալանս։

Անոնք որոնք կրնան օգտակար ըլլալ, այս ազգապահպանման գործին, թող դիմեն մանրամասնութիւններու համար վարչութեան։

Հեռաձայն. – 76 – 21 – 78 – 28

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

12-14, rue St.Bazile — 13001 Marseille

Շաբաթօրեայ գործունէութիւններ

կազմակերպուած՝

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի եւ Հայ Մշակոյթի Տան կողմէ։

Ամէն Չորեքշաբթի, ժամը՝ 10-էն 17՝

– Հայերէն լեզուի եւ քաղաքակրթութեան դասընթացքներ բոլոր մակարդակներուն համար։

– Պատրաստութիւն Պաքալորէայի հայերէնի քննութեան։

– Հայկական պարի եւ երգի դասեր։

– Ձեռային գործեր, գծագրութիւն, նկարչութիւն եւայլն։

Դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 4-ին։

Կէսօրուան ճաշ կը տրուի աշակերտներուն։

Արձանագրութիւնները կ'ըլլան Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղերուն մօտ եւ Հայ Մշակոյթի Տունը եւ մասնաւորապէս Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 27ին, ամբողջ օրը, Մշակոյթի Տունը։

ՀԱՅ ԵՐԳԻ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՄԵԾ ՓԱՌԱՏՕՆ

Բացառիկ ներկայացում
Հայաստանի «ՀԱՅ ՔՆԱՐ»
աւանդական երաժշտական համոյթին կողմէ։

Ղեկավարութեամբ՝
Գաղիկ Մուրատեանի

Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը՝ 16-ին Լիոնի Վիքթոր Հիւկօ սրահին մէջ։

Կազմակերպութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղի։

Մուտք՝ 80 ֆրանք։
Երախաներու՝ 50 ֆրանք։

Տոմսակները ապահովել. –
Լիոն – Սեւան ճամբորդութեան գրասենեակէն, Սուրբ Յակոբ Եկեղեցւոյ գրասենեակէն։
Տէսին.– Տէսինի Մշակութային Տան գրասենեակէն։

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives, l'UGAB organise les samedis dans son Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e, téléphone 42 27 12 26,

des cours :

- *d'Arménien*
- *d'Informatique*
- *de Dessin-Peinture*
- *d'Echec*
- *de Musique Traditionnelle*
- *de Danse Arménienne*

Début des cours le Samedi 30 Septembre à 14 heures.

Inscription sur place
les samedis de 14 h 30 à 17 h 00.

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

SAISON 89/90 DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Dimanche 22 octobre à 17 h.	CYCLE MUSIQUE FRANÇAISE CHARLES RENEAU - ANNIE JODRY - ANI et RAFFI PETROSSIAN Saint-Saëns - César Franck - Ernest Chausson - Francis Poulenc L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction Zarko PRINCIC
Dimanche 10 décembre à 17 h.	NUIT DE LA QUATRA **Trois manifestations exceptionnelles non stop** **«MUSIQUE ET THEATRE»** ELENA VASSILIEVA - GERARD GASPARIAN **«SEJOUR A ARARAT»** NORA ARMANI - GERALD PAPASIAN
à 19 h.	**VERNISSAGE EXPOSITION «FONDS QUATRA»** Hall Gaveau - Cocktail
à 20 h. 30	GRAND CONCERT DE GALA **FESTIVAL ARAM KHATCHATURIAN - Ballets et Concertos** JEAN TER-MERGUERIAN - ARUTIUN PAPAZIAN L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction J.-J. WERNER
Dimanche 28 janvier à 17 h.	CYCLE GRANDS ET JEUNES SOLISTES CAFAXE - DALBELLO - HIRZEL - MOINARD - OLLE - PETROSSIAN L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction Stephan WERNER
Vendredi 6 avril à 20 h. 30	CYCLE MUSIQUE DE CHAMBRE QUATUOR A CORDES CHILINGIRIAN - KARINE GEORGIAN Franz SCHUBERT - Ludwig BAZIL - Jacques CASTEREDE
Vendredi 4 mai à 20 h. 30	CYCLE PREMIERES AUDITIONS **ALEXANDRE AROUTIUNIAN** Concerto de Violon (1989) ROUBEN AHARONIAN - LOUSSINE ZAKARIAN Orchestre de Chambre d'Arménie Direction Rouben AHARONIAN
Vendredi 8 juin à 20 h. 30	SOIREE MAURICE RAVEL DEVY ERLIH - ANNIE JODRY - AïDA MOURADIAN ANI et RAFFI PETROSSIAN - SETA TANYEL - ELENA VASSILIEVA
Prix des Places	150 - 120 - 80 F - ETUDIANTS, C.V. 50 F Pour les 3 manifestations exceptionnelles «Nuit de la Quatra» 400 - 240 - 120 F - Etudiants, C.V. 80 F
Abonnement annuel pour 8 manifest.	1000 - 750 - 500 F - ETUDIANTS, C.V. 350 F Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA : 3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris - Tél. 42.60.74.78

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 27

MERCREDI
27 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.108

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

65e ANNÉE — No 17.108

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ
ՆՍՏԱՇՐՋԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄ

ՂԱՐԱԲԱՂ

ԿՈՐԲԱՉՈՎ 48 ԺԱՄ ՊԱՅՄԱՆԱԺԱՄ ԿՈՒՏԱՅ ԹԷ ՈՉ...

Երկու ամսուան նստաշրջան մըն է, որ բացուեցաւ Երկուշաբթի օր, ծանր օրակարգով մը: Անշուշտ, Խորհրդային Միութեան ամէնէն մտահոգիչ հարցը՝ տնտեսութիւնն է, որու վիճակը այնքան աղէտալի պատկեր մը կը պարզէ, որ մնացեալը — եւ ի՛նչ մնացեալ — երկրորդական կը թուի եւ սակայն...:

Նախքան տնտեսութեան վրայ ծանրանալը, Կորպաչով սպառնական ոճով է, որ արտայայտուեցաւ Ղարաբաղի մասին: Ըստ երեւոյթին, այս հարցը շատ ջղագրգռած է Կորպաչովը եւ չուզեր այլեւս «ժամավաճառ» ըլլալ այդ խնդրով: Այլ հոգեր ունի: Բայց, ի դէպ, եթէ 19 ամիս է այս հարցը կը ձգձգուի ու կը ձգձգուի, որո՞ւ է մեղքը, եթէ ոչ Կորպաչովի: Ու ի՞նչ կ՚ըսէ խորհրդային ղեկավարը: Կարճ ու կտրուկ է. — «Եթէ կացութիւնը չկայունանայ, կը խորհիմ որ մեր կառավարութիւնը, Հանրապետութիւններուն հետ, պէտք է շօշափելի միջոցներ ձեռք առնէ»: Ի՞նչ շօշափելի միջոց, չի ճշդեր, կը պատասխանէ հարցումներու աւել — ցնելով որ պէտք է այս օրերս կարգադրութիւններ ըլլան: «Ֆիկառօ»ի թղթակիցը կը ճշդէ որ 48 ժամուան պայմանաժամ կուտայ, ու կը խորհրդածէ. — «Ազրպէյճաններուն եւ Հայերուն 2 օր կուտայ լուծելու համար հարց մը, որ զիրենք դէմ առ դէմ հանած է 18 ամիսէ»: Կորպաչով կ՚ըսէ նաեւ թէ շրջափակումը մասամբ վերցած է, ինչ որ կը հերքուի Երեւանէն: «Ֆիկառօ»ի համար, «շօշափելի միջոցներն» ալ ուրիշ բան չեն եթէ ոչ՝ բանակի միջամտութիւնը: Ի՞նչպէս, դեռ այսօր, Կորպաչով կրնայ ըսել. — «Եթէ կացութիւնը կայուն չդառնայ, խորհրդային կառավարութիւնը եւ Հանրապետութիւնները պէտք է առաջարկներ բերեն Գերագոյն Խորհուրդին այս բարդ խնդիրը լուծելու համար»:

Առաջարկ մնա՞ց...:

Ըստ «Քօթիտիէն տը Փարի»ի խորհրդային բանակի թռիչներ անընդհատ փոխադրած են Ղարաբաղ: Միկ 26-եր, Շաբաթ օր, 40 թոն դեղօրայք եւ երեք թոն փոշի կաթ տարեր են Ստեփանակերտ: Շրջափակումը կը շարունակուի:

**

Գլխաւոր հարցը, սակայն, 80 հարցերու կարգին որոնք դրուած են աշնան այս նստաշրջանի օրակարգին վրայ, տնտեսութիւնն է եւ գաղտնիք չէ, որ ցայսօր վարչակարգին մնայուն Աքիլլէսի կրունկն է: Ելմտական նախարարը՝ Պաւլով պիւտճէի նախածրագիր մը կը ներկայացնէ, կէս առ կէս պակսեցնելու համար բացը, որ այս տարի 120 միլիառ ռուբլի էր եւ 90-ին պէտք է սահմանափակուի 60 միլիառի (600 միլիառ ֆրանք): Այս նպատակին հասնելու համար, 54 միլիառի յաւելեալ մուտք կը նախատեսուի եւ 6,6 միլիառ ռուբլի ծախքերու նուազում:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ֆ. ԼԷՈԹԱՐ ծանր պարտութիւն մը կրեց իր իսկ կուսակիցներուն ծոցը, Երկուշաբթի օր, Ազգ. Ժողովի խորհրդարանական խումբին նախագահ չընտրուելով: Առաջին շրջանին իսկ, կացութիւնը յստակ էր. - Լէոթար՝ 35 ձայն, Միյլոն՝ 29, Մէսթր՝ 23: Այս վերջինը կը յայտարարէր թէ տէրը չէ իր ստացած ձայներուն, բայց անձնապէս Միյլոնի պիտի քուէարկէ: Ժիսքար – վերանորոգիչ այս տարօրինակ զինակցութեան զոհն է Լէոթար եւ 2-րդ շրջանին, ամէն ինչ յստակ է՝ Միյլոն՝ 45 ձայն, Լէոթար՝ 41, 2 ճերմակ քուէ: Ազգ. Ժողովի Իւ – Տէ - Էֆ խումբին նոր նախագահի մը հարցը ծագած էր, Ժ. Ֆ. Կօտէնի ծերակուտական ընտրուելուն պատճառաւ եւ Ժիսքարի կուսակցութեան պարագլուխին (Լէոթար) ընտրութիւնը ապահով կը թուէր, եթէ չըլլային «բարեկամներու» դաւադրութիւնները: Լէոթար կրնայ խորհրդածել, երբ մարդ Ժիսքարի նման բարեկամ ունենայ, այլեւս թշնամիի պէտք չունի...: Միյլոն Պառխթ է եւ բարենորոգիչ:

ՄԻՒԼՀՈՒԶԻ մէջ է, մանաւանդ, որ Փէօժոյի գործադուլը շարժումը կը խստանայ (12 հազար են հոս եւ 23 հազար՝ Սոշօ): Տնօրէնը՝ Քալվէ միշտ անդրդուելի կը մնայ եւ հարցախոյզներու համաձայն, Ֆրանսացիներու մեծամասնութիւնը (76%) կը խորհի որ տնօրէնութիւնը կը սխալի բանակցութիւնները մերժելով: Փէօժոյի տնօրէնութիւնը առաջարկներ ունի աշխատաւորներուն համար, բայց իր նախապայմանն է՝ աշխատանքի վերսկսումը:

ԼԱՅՓՑԻԿԻ ՄԷՋ (արեւելեան Գերմանիա) ութ հազար հոգի փողոց իջած ու ցոյց մը ըրած են, աւելի ազատութիւն եւ մարդկային իրաւունքներ պահանջելով: Յիսուն հոգի ձերբակալուած է: Իր տեսակին մէջ, աննախընթաց է նման ցոյց մը արեւելեան Գերմանիա:

ՊՐԱԶԱՒԻԼ – ՓԱՐԻԶ օդանաւին պայթումին համար գործածուած նիւթը – Սեմթեքս – չեխական արտադրութիւն մըն է, որ գործածուած էր արդէն Սկովտիա ինկած Փան – Ամի օդանաւին ահաբեկումին համար:

ԱԹԷՆՔԻ կեդրոնը, Երեքշաբթի առտու, սպաննուեցաւ պահպանողական «Նոր Ժողովրդավարութիւն» կուսակցութեան բանբերը՝ Փաքոյեանիս, երբ իր գրասենեակը կ՚երթար: Մահափորձին տէր եղաւ «Նոյեմբեր 17» խմբակը: Զոհը նաեւ փեսան էր կուսակցութեան նախագահին:

ՉԻՆԱՍՏԱՆ կը բողոքէ Ֆրանսայի դէմ, որ մեղսակից է «ոճրագործներու» հետ, որոնք կ՚ուզեն տապալել Փէքինի ընկերվարական վարչակարգը: Այս բողոքը հետեւանք է, Կիրակի օրուան Ֆրանսայի մէջ հիմնուած չին ընդդիմադիր շարժումին:

ՔԱՄՊՈՃԷՆ հեռացան Վիէթնամի զօրքերը, տասը տարի ետք: Սակայն որեւէ ձեւով խաղաղութիւն պիտի չհաստատէ, ընդհակառակն քաղաքացիական պատերազմի եւ ջարդի վախերը աւելի մեծ են: Ծանօթ է որ Փարիզի ժողովը ձախողեցաւ:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ խաղաղութեան վերահաստատման աշխատանքները կը շարունակուին: Արաբական երրեակին բանագնացը՝ Լախտար Իպրահիմի, նիստի հրաւիրեց լիբանանցի բոլոր երեսփոխանները, Շաբաթ օր, Սաուտի Արաբիա, ազգային համաձայնութեան համար պատրաստուած ծրագրին շուրջ խօսելու: Փաստաթուղթը կը նախատեսէ Հանրապետութեան Նախագահի ընտրութիւն (տարի մըն է երկիրը նախագահ չունի, բայց անդրադարձող ալ չկայ...): Կը նախատեսէ նաեւ սահմանադրական բարեփոխումներ, որոնք թոյլ տան քաղաքական վերահաւասարակշռութիւն մը, ի նպաստ մահմետականներուն:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ՝ ԽԱՆԴԱՎԱՌՈՒԹԻՒՆ

Վալանսի Հ.Մ.-ը Ֆրանսայի ախոյենութեան մէջ, լաւ արդիւնք մը ձեռք ձգած է, խանդավառելով իր բազմահարիւր համակիրները, յաղթած է քաղաքին Ֆ. Ք.-ին 2 – 0-ով:

Հայանուն ակումբին երրորդ անընդմէջ յաջողութիւնն է այս, որմէ վերջ ան կը գրաւէ դասաւորումին 8-րդ տեղը, բայց միայն երեք կէտերով ետ մնալով առաջատար Փէրփինեանէն:

Շաբթուան վերջը, Վալանս պիտի հիւրընկալէ Պասթիան. նոր յաղթանակ մը յուսալի է, եթէ խումբը դաշտ չիջնէ չափազանց վստահութեամբ մը իր կարողութեան վրայ:

● Հ. Մ. Ը. Մ. ԱՌԱՋԱՏԱՐ

Շրջանային պատուոյ դասակարգի իր խմբակին մէջ, առաջատար է Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն – Տէսին՝ որ յաղթած է Ռիյիէօյի, շնորհիւ վիճակի մը, մրցման վերջաւորութեան մօտ (1 – 0):

Նոյն դասակարգին ի հաշիւ, Վալանսի Հ. Մ.-ին պահեստին ալ յաջողութեամբ վերջացուցած է իր խաղը Ուլէնի դէմ՝ 2 – 1:

Յառաջիկայ Կիրակի, ախոյենութիւնը կ՚ընդհատուի բաժակախաղերու աթիւ: Հ. Մ. Ը. Մ.-ի մրցակիցն է Սէն – Ռոմէնի խումբը: Խաղը նախատեսուած է Տէսինի դաշտին վրայ. փոփոխութիւն մը կարելի է վերջին պահուն:

● ՎԻԷՆ՝ ԵՐԿՐՈՐԴ ՅԱՂԹԱՆԱԿ

Նահանգային ախոյենութիւններուն մէջ, Վիէնի Հ. Մ.-ը տարած է իր երկրորդ յաղթանակը, տիրապետելով Տէսինի ֆրանսական ակումբին՝ 4 – 1. Վիէն առաջատար է:

Առաջատար է նաեւ Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն – Տէսին (2)՝ որ յաղթած է Մէնկէթի համապատասխան խումբին՝ 2 – 1: Մրցաշարքին սկիզբն ենք միայն եւ անտեղի է խանդավառուիլ մեր խումբերուն առաջատարի դիրքերով:

Փարիզի շրջանին մէջ, Իսի եւ Ալֆորվիլ կը խաղային իրենց համակիրներուն առջեւ: Ալֆորվիլ չէ յաջողած խուսափիլ փոքր պարտութենէ մը (3 – 2) Տրվիյլի առջեւ, Իսի հաւասար մնացած է Մոնրուժի հետ՝ (1 – 1):

Վ. Մ.

ՀԱՅ ՀԱՇՄԱՆԴԱՄ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԸ ԿԸ ԲԵՐՈՒԻՆ

ՖՐԱՆՍ — ԻՒՐՍ պարբերականը իր վերջին թիւին մէջ (Սեպտեմբեր – Հոկտեմբեր 1989) կը հաղորդէ որ Նոյեմբերէն բազմաթիւ հայ մանուկներ, որոնք յատուկ խնամքներու կը կարօտին պիտի ընդունուին զուգորդ քաղաքներու կողմէ, որոնք կը միանան Ֆրանս – Իւրս կազմակերպութեան, նախաձեռնարկ այս գործողութեան:

Մանուկները պիտի խնամուին Սէն – Մօրիսի (Վալ տը Մառն) ազգային հիւանդանոցը, որու տնօրէնութիւնը բժշկական եւ յարակից իր անձնակազմը կը տրամադրէ: Արդէն թժիշկ մը, ավքթէօր Թիֆլիսէն Օգոստոսին Հայաստան եկած է քննելու համար մանուկները: Ասոր իբրեւ հետեւանք 21 պարագայ նկատի առնուած է, որոնք անմիջական խնամքի կը կարօտին եւ հաշուած նաեւ ճիւրաքանչիւրին ծախքերը: Ասոնք թեթեւցնելու համար, ՖՐԱՆՍ – ԻՒՐՍ օժանդակութիւնը ապահոված է Վալ – տը – Մառնի հայ ընտանիքներու, երախաները ընդունելու համար: Բայց, կազմակերպութիւնը կոչ կ՚ընէ որ ուրիշ նուիրատուութիւններ ալ ըլլան: Կազմակերպութեան հասցէն է. —
61, rue Boissière, 75116 Paris ou Comité National de Jumelage, 10, cité Vaneau, 75007 Paris (enfants arméniens).

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21)

ՊԱՇԱՐՈՒՄ
ՆԵՐԽՈՒԺՈՒՄԷՆ ԱՌԱՋ

«Ախորժակը ուտելով կը բացուի» ասացուածքը շատ լաւ կը յարմարի Ազրպէյճանցիներու անսպառելի ու աննախատեսելի քայլերուն: Եթէ շրջափակումը պատերազմական գործողութիւն է, ապա անոր յաջորդ քայլը ներխուժումն է:

Ազրպէյճանի Ղազախի շրջանի Բաղանիս, Ղայմախլու եւ Այրում գիւղերէն մօտ 50 «կարիճներ» բեռնատարներով մըտան Սովի Սար կոչուող հանդամասը եւ դայն յայտարարեցին իրենց սեփականութիւնը: Եւ Բարեկամաւանի հողագործները աշնանացանի ամենատաք պահուն աշխատանքը դադրեցուցին, քանզի այդ «կարիճները» կը սպառնային հակառակ պարագային արիւն հոսեցնել: Հայերը դիմեցին վերին ատեաններուն, եկան, քննեցին հարցը: Իսկ ո՞րն է խնդիրը. ազրպէյճանցի գիւղացիները տասնամեակներ առաջ առանց հիմնաւորման ու իրաւունքի եկեր ու տէրեր են այդ հողերուն (14,5 հազար հեկտար հող յանձնուած էր հարեւան Հանրապետութեան ձեռքը): Յետագային Նոյեմբերեանի շրջանի աշխատաւորներու Հայաստանի համապատասխան մարմիններու հետեւողական ջանքերով, միութենական յանձնախումբերու ուսումնասիրութիւններուն հիման վրայ վերջապէս 1984-ին այդ տարածութիւնները կը վերադարձուին իրենց օրինական տէրերուն:

Հիմա ալ այդ մեր դրացիները «Բաշ Նապար»ի հերոսներուն նման կը բողոքեն թէ՝ «այս Հայերուն ձեռքը դերի ինկեր ենք, նայի՛ր, իրենց հողերը չեն տար մեզի. սա բարեկամութի՞ւն է, եկուր ու զոռով մի՛ դրաւեր»:

Անցեալ հինգ տարիներուն այս տարածութիւններուն վրայ հարիւրաւոր հեկտար հող բարելաւուած է, հաստատուած է նոր բնակավայրին յատակագիծը, ու հիմա՝ «այս հողը մերն է»: Ազրպէյճանցիները համագործակցութեան հիանալի ծրագիր կազմեր են, որուն մէջ հաւանօրէն Նոյեմբերեանցիներուն հողերը գաւթելու յատուկ կէտ կայ, եթէ չկայ ալ, անոնք իրենց նպատակին հասնելու համար ամէն բան կ՚ընեն: Երբ օրէնքի ուժով ու պետական իշխանութեանց միջամտութեամբ նորօրեայ «մուճահիրները» նահանջեցին, անոնք գործի դրին ուրիշ փորձուած զէնք մը՝ կնոջ փէշին տակ պահուըտիլը: Ինչպէս որ Արցախցիներուն հաց հասցնող բեռնակառքերը Լաչինի կողմերը կը կեցնեն ճամբուն վրայ կիներ ու երախաներ տեղաւորելով, հիմա ալ այդ ձեւով Բարեկամաւանի ու Բաղանիսի թրաքթէօրներուն առջեւը կը զգեն:

ՆԱԽԱԳԻԾ ՄԸ ԺՈՂՈՎՈՒՄԻ ՀԱՄԱՐ

Գրեց՝ ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Այս գրութիւնը պիտի քննէ Եկեղեցւոյ այսօրուան տեղը աշխարհագրական չըրջանակի մը մէջ, որ եւրոպական Սփիւռքն է, զանազան երկիրներու մէջ հաստատուած հայ համայնքներով: Մենք այստեղ խնդրոյ առարկայ պիտի չդարձնենք գաղութներու կազմաւորման հոլովոյթները, անոնց վերջին 60 – 70 տարիներու պատմութիւնը, ընկերային ու տնտեսական ելեւէջները, այլ սոսկ անոնց ներկայ գոյավիճակը: Մեր ուշադրութիւնը պիտի սեւեռի գաղութներու եկեղեցական ու կրօնական վիճակին վրայ, առընչելով զայն ցրումի երեւոյթին: Վասն զի մեր համայնքներու հիմնական հարցերէն մին է կազմալուծումը հաւաքական կեանքին, ինչ որ խնդրոյ առարկայ կը դարձնէ Սփիւռքի մէջ մեր լինելութեան ճակատագիրը: Հետեւաբար ներկայ կացութեան մէջ, ի՞նչ է այսօր տեղը Հայ Եկեղեցիին Արեւմտեան Սփիւռքին մէջ, ի՞նչ դեր կը կատարէ ան եւ ի՞նչ դեր կրնայ կատարել ան տակաւին. ասոնք են ուղեցոյց հարցումները, որոնք պիտի առաջնորդեն մեզ այս գրութեան երկայնքին:

Ցրումի հարցի քննութեան ու անոր լուծումի ճամբուն վրայ հարկ է նկատի առնել քաղաքական ու ընկերային տիրող պայմանները, որոնց մէջ կը միահիւսուի մեր համայնքներու կերպարանքը: Եւրոպայի մէջ, ինչպէս բացայայտ ըլլալու է, հայ փոքրամասնութիւններու կամ համայնքներու կեցութիւնը կէթոյի դրութիւն մը չէ: Մեզ հիւրընկալող Պետութիւններու օրէնսդրութեան մէջ փոքրամասնութիւններու դէմ առ հասարակ, խտրականութիւն թելադրող տրամադրութիւններ, չենք ըսեր օրէնքներ, չկան. եթէ կային իսկ անցեալին, ջնջըւած են այսօր: Հետեւաբար փոքրամասնութիւնները կը նկատուին յաճախ, երկրի մեծ ընկերային կազմածին բաղադրիչ ու հարազատ տարրերը, նոյնիսկ երբեմն զայն հարստացնող այլազան ուժերը: Արդ, անոնք կ'ապրին գերծ ամէն հալածանքէ ու կը դադրին ըլլալէ հերքուած հաւաքականութիւններ: Թոյլատու եւ լայնախոհ մեծ ընկերութիւններ են Եւրոպայինները, որոնք կ'ընդունին, եւ կամ կը թուի թէ կ'ընդունուին, ուրիշին տարբերութիւնը իրենց մէջ, կը ստեղծեն կարելիութիւնը հաշտ գոյակցութեան: Որով փոքրամասնութիւններ իրենց տարբեր ըլլալու յատկանիշը գիտութեամբ կը կորսնցնեն եւ հեշտութեամբ կը համարկուին համակարգին, ուր եւ կը ձուլուին: Ձուլումի եւ համարկումի մասին անցեալին բաւական խօսուած է, այստեղ կարելի է զանց առնել այս հարցին քննարկումը: Այսպիսի ազատական տրամադրութիւններով լեցուն քաղաքական, ընկերային ու մշակութային միջավայրի մը մէջ, մեր փոքրամասնութիւններու ամբողջութիւնը անկարելի է երեւակայել իբրեւ աշխարհագրական միաւորներ: Եւրոպայի քաղաքական, մանաւանդ տնտեսական վիճակը, ոչ միայն կարելի կը դարձնէ, այլեւ երբեմն կը քաջալերէ քաղաքացիներու տեւական գաղթը մէկ թաղէն, կամ մէկ քաղաքէն միւսը: Ասիկա ի հարկէ խնդրոյ առարկայ կը դարձնէ թաղային, ինքնամփոփ նիստ ու կաց մը: Ժամանակակից տնտեսական վիճակը, մարդս կը մղէ անհատապաշտ ապրելակերպի մը, քան թէ խմբակցական: Այլ հարց նաեւ, որ ընտանիք կոչուած բջիջն անգամ երբեմն նեղ, եթէ ոչ պայթած գոյութիւն մըն է:

Անշուշտ դասական տեսութիւններ են ասոնք, որոնք եթէ կը կրկնենք այստեղ, պարզապէս ըսելու համար է թէ փոքրամասնութիւններու հաւաքական ամբողջութիւնը բնականօրէն ենթակայ է ընկերային հասարակաց կեանքի հոլովոյթին: Թերեւս, անհրաժեշտ է հոս նշել որ հայ համայնքներու կեանքին մէջ, արտաքնապէս ղեկավարուած քաղաքական կամք մը չկայ, որ կը բռնանայ, կը ճնշէ զանոնք ցրուելու կամ քայքայելու համար: Եւրոպայի մէջ հայ փոքրամասնութիւնները ի յառաջագունէ կան որպէս ցրուած համայնքներ: Իրենց դըրութիւնը պայմանականօրէն ցրուած դրութիւն մըն է: Այս պարագային, քանի որ անոնք վայրի մը մէջ համատեղուած, ամփոփ կեանք մը չեն ապրիր, միատարր թաղամաս մը, կամ թաղամասեր, գիւղեր կամ քաղաքներ չեն կազմեր, կը նշանակէ թէ անոնք ինքնաբար, հողային միաւորներ չեն: Ընկերային կազմածներ չեն, այլ խօսքով ընկերութիւն չեն: Ընկերութիւն մը կազմող կապերու ամբողջութիւնը բացակայ է ընդհանրապէս: Ուստի ցնորամտութիւն է սպասել որ գաղութ մը, երբ առանձնայատուկ հողային ու տընտեսական հիմք չունի, կրնայ առանձին միաւոր դառնալ:

Այս երկիրներուն մէջ, ուր սահմանադրութիւնները համայնական հիմքերու վրայ կառուցուած սահմանադրութիւններ չեն, ինչպէս էին առաջ Օսմանեան կայսրութեան կամ Լիբանանի մէջ, փոքրամասնութիւնները օրինական ներքին վարչակարգ մը, առանձնայատուկ օրինավիճակ մը չունին, չեն ալ կրնար ունենալ. տուեալ այս պայմաններուն մէջ, փոքրամասնութեան մը տարրերուն մէկտեղուելու, համախմբուելու դժուարութիւնը, եթէ ոչ անկարելիութիւնը, կը բացատրուի յիշեալ բնական պատճառներով: Հետեւաբար պարզ է թէ մեր փոքրամասնութեան գոյավիճակը, անդամահատեալ վիճակ է: Անդամահատում կը նշանակէ, ցրուած միաւորներու: Ցրում՝ որ իր կարգին կը նշանակէ ժողովուրդի մը միասնութեան խնդրականացումը: Այսուամենայնիւ, փոքրամասնական չափերու սկզբունքէն մեկնելով, Հայոց յատուկ ներքին կեանք մը, «ներաշխարհ» ունենալու ձգտումը, տենչը, կամ երազը, մարդկային ընդհանուր իրաւունքներու եւ պարտականութիւններու օրէնքները չեն թելադրեր: Ընդհակառակն, մեզի նման տառապած եւ հալածուած փոքրամասնութեան մը հպատակները, աւելի գիտեն բարձր գնահատել հաւասարութեան եւ ազատութեան բարոյական բարձր արժէքը:

Արդարեւ, պատմական իրողութեամբ հայ համայնքներու անդամահատեալ, ցրուեալ գոյավիճակը, նախադրուած, տարագիր իրականութիւն մըն է: Անդամահատումն ու ցրումը կ'ոգեկոչեն անշուշտ իրենց հակադիր եզրերը, այսինքն՝ ամբողջութիւն եւ միաւորում իբրեւ ուրոյն ազգ ու մշակոյթ: Այլ խօսքով, մեր համայնքները կը յղուին հեռաւոր երկրին, ուրկէ կու գան ու կը սերին, որուն կը պատկանին ի վերջոյ: Սփիւռքի մէջ 70 տարիներէ ի վեր հաստատուած մեր գաղութները ունին երկու պատկանելութիւն, մաս կը կազմեն երկու տարբեր իրականութեանց, զոնէ իրենց իսկ ներքին գիտակցութեան մակարդակին:

Ցրումի երեւոյթը հայ փոքրամասնութեանց ծիրէն ներս, իբրեւ դրութիւն մը, տակաւին նկատողութեան չէ առնըւած, որոշ մտաւորականներու կողմէ, հակառակ կարգ մը հրատարակուած լուրջ ուսումնասիրութեանց: Ինչ որ կըրնանք հաստատել այս մասին, որոշ խաւերու կամ խմբակցութիւններու մօտ, ըլլան անոնք եկեղեցական մարմին կամ կուսակցական, մշակութային միութիւն կամ ազգային, այսպիսիներուն մօտ, ցրումի դէմ տարերային բնազդով գործող հակազդեցութիւն մը կը գտնենք: Սակայն յաճախ երկդիմի ու անորոշ հակազդեցութիւն մըն է ասիկա: Վասնզի այս խմբակցութիւններու մօտ, համախմբումի գործունէութիւնը ընդհանրապէս, որպէս ցրումի ըմբռնումին դէմ տարուած շարժումի մը տպաւորութիւնը չի ձգեր. ան չի խորանար որպէս ցրումի դէմ հակադիր լարուած ուժ մը. այլ առաւելաբար, կարծէք կը թուի ըլլալ զանգուած մը հաւաքելու ցանկութիւն, պարզապէս մանր իշխանութիւն մը ապահովելու կամ ձեռք ձգելու մտահոգութիւն:

Քիչ առաջ կ'ըսէինք թէ, մեր համայնքները չեն կրնար ըլլալ աշխարհագրական միութիւններ կամ միաւորներ, բայց ատոր փոխարէն ունինք կազմակերպութիւններ, միութիւններ, որոնք իրենց անկախ կանոնագրութիւններով կը փոխարինեն կէթօ-յի դրութիւններ, կամ թաղամասային խմբաւորումներ. կարծէք թէ կանոնագիրները, իրենց անդամներու թիւով ըլլային մէյ – մէկ աշխարհագրական սահմաններ կամ միաւորներ:

Ահա ամփոփ կերպով պատկերը Եւրոպայի Հայոց փոքրամասնութիւններուն, ուր ըսինք, ցրումի դրոյթին դէմ արմատական հակազդեցութիւն մը կարելի չէ եղած պատրաստել ու խորացնել:

**

Այս ցրուեալ ու անդամահատեալ գաղութներէն ներս է որ Հայոց Եկեղեցին տեղաւորուած է, իր վարչական կառոյցներով: Անմիջապէս աւելցնենք, որ եկեղեցի բառին ստուգաբանութիւնն իսկ կը նշանակէ ժողովում որ հակադրոյթն է ցրումին:

Հայոց Եկեղեցին, ներ – համայնական այս Բաբելոնին կամ Արշակաւանին մէջ, կը պահէ մասամբ իր կրօնական նախկին կոչումը: Սակայն աշխարհիկ խմբակցութիւններու գործունէութեան բնոյթէն եւ արդիւնքէն տարբեր արտայայտութիւն, դիմագիծ մը, չի հանդիսացներ անոր աշխատանքը: Սփիւռքի մէջ գոյութենական խնդիր մը կայ, լինել – չլինելու շէյքսփիրեան հարցում մը, կորուստի վտանգ մը, սակայն այս գլխաւոր առարկան, շատ յաճախ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մտահոգութեանց ծիրէն անդին, դուրս, հեռու, անկէ անկախ, անծանօթ, առարկայ մը կը թուի ըլլալ:

Կարելի է բազմաթիւ օրինակներով փաստել որ Եկեղեցւոյ այժմու գործունէութեան մէջ զուտ ժողովումի մտահոգութիւն չկայ: Հոն, Եկեղեցւոյ գմբէթին տակ մարդիկ կը հաւաքուին մասնաւոր առիթներով, մանաւանդ թաղումի, հոգեհանգստեան եւ նման այլ ծիսակատարողական պահերու մէջ: Մարդիկ, չենք ըսեր հաւատացեալներ, կը հաւաքուին այնտեղ մերթ ընդ մերթ: Սակայն ժողովումը հաւաքում չէ: Ժողովումը հաղորդակցութեան սէր մը կ'ենթադրէ, մինչ հաւաքումը, ինչպէս ասիկա կը տեսնենք յաճախ, զուտ արտաքին չփում մըն է, խորունկ ու ներքին միաւորման տենչ մը եւ պահանջ մը յագեցնելու փորձող: Ստոյգ է, որ մեր Եկեղեցին գրեթէ միշտ, իբրեւ վարչական միաւոր ու կազմակերպութիւն է որ կը բանի, եւ կարծէք հրաժարած է ցրուած զանգուած մը ժողովելու հեռանկարէն, հոգեկան ու կրօնական ամբողջութեան մը մէջ, իր ներքին շունչով ու կրակով լեցուն: Ուժական, պայքարող, անդադար աշխատող, ինքն իրմով տագնապող, հարցեր դնող եւ անոնց շուրջ մարդիկը խանդավառող գործունէութիւն մը չէ իրը դժբախտաբար: Միջանկեալ ըսենք որ, դժգոհող, գանգատող, քարկոծող եկեղեցականի մը համբաւը չէ որ կը փնտռենք վայելել, եթէ այս չոր ու ցամաք իրականութիւնները եղածին պէս, թուղթին, կամ գիրով, կը յանձնենք ուրիշներու ուշադրութեան, որովհետեւ կը հաւատանք թէ բարեփոխութիւնները կը հետեւին ախտաճանաչումներուն:

Վերադառնալով մեր հարցին, ներկայ վիճակին մէջ, պէտք է ըսել որ մեր եկեղեցիները կորսնցուցած են իրենց ժողովրդական հիմքը. ասիկա չի նշանակեր թէ, Կրօնական Ընկերակցութեանց կանոնագրութիւններու բովանդակութիւնը, իբրեւ խմբագրութիւն, ժողովրդավար հիմքերով պարունակ մը չէ, բայց իբրեւ գործնական յարաբերութիւն, որպէս ներկայացուցչական հանգամանք, ժողովրդական հանգամանք մը չունի: Ասիկա բացայայտ է քննութեամբը քուէարկութեանց արդիւնքներուն, գրեթէ ամէն տեղ, նոյն ու հաւասար համեմատութեամբ: Եւ այդ հիմքերը կրնան միայն ու միայն ապագային նեղնալ, ցրումի իսկ երեւոյթի պատճառով:

Նախ ի՞նչ է Եկեղեցիին կոչումը: Եկեղեցիի սկզբնական կոչման մասին անդրադառնալը, նոր տեսութիւն մը տարածել չի նշանակեր: Եկեղեցիի կոչումին տարազը, անփոփոխելի է: Բայց աշխարհագրական ու պատմական նոր գոյավիճակի մը մէջ, իր անփոփոխելի տարազին նշանակութիւնը նոր բանաձեւումներ կը ստանայ, առնուազն ստանալու է, ինչ կը վերաբերի ցրում – ժողովում հակոտնեայ իրավիճակին լծորդման: Նոր սահմանում մը այս մասին, ուր եկեղեցին կարենայ իր խօսքը ըսել ցրուեալ հասարակութեան, Աստուծոյ խօսքին շուրջ յաջողի հաւաքել ցրուեալ հասարակութիւնը, համայնքի վերածելու համար: Արդ՝ եկեղեցին ներկայ վիճակով միայն «ազգային» նպատակներու գործիք կը դառնայ, «ազգային» բառին տալով նեղ իմաստ: Հարիւրաւորներ են անոնք որոնք եկեղեցին կը մտածեն որպէս միջոց մը, ուրիշ նպատակներու ծառայող եւ կը փորձեն զայն ծառայեցնել ի հարկէ իրենց նպատակին: Առանց հերքելու ազգային նպատակներն ու կարեւորութիւնը, կարեւոր է գիտնալ որ ազգը Աստուծոյ տեղը չի կրնար գրաւել: Բացարձակը Աստուած է եւ ոչ թէ ազգը:

Եկեղեցագիտական ուրուագիծ մը տալու համար ցրում – ժողովումի յարակցութեան (ի վերջոյ անկիւնադարձն ալ այդ է այս ուսումնասիրութեան) անհրաժեշտ է բացայայտումը եկեղեցի յղացքին: Եկեղեցին ունի բազմաթիւ իմաստներ, զոր օրինակ, իր իմաստներէն մէկով, եկեղեցի բառը կիրարկուած է քաղաքի մը հաւատացեալներու բազմութիւնը նշանակելու համար, ինչպէս «Եկեղեցւոյդ Թեսաղոնիկեցւոց» (Ա. Թես., ա 1), աւելի ընդարձակ իմաստ կ'առնէ, երբ կը նշանակէ ամբողջ ազգի մը հաւատացեալներու բազմութիւնը. զոր օրինակ. – «Եկեղեցի Հայաստանեայց»: Եկեղեցի բառը տակաւին բազմաթիւ առումներ ունի, չենք կրնար միակ իմաստով մը գործածել զայն. Օրմանեան Պատրիարք կ'ըսէ. – «Եկեղեցի բառով երբեմն կը հասկնանք հաւատացեալներուն հոգեւոր պաշտամունքին ծառայող շէնքերը, երբեմն քաղաքի մը, գաւառի մը, նահանգի մը, ազգի մը, Պետութեան մը ժողովուրդը, երբեմն հաւատացեալներու բազմութիւնը կառավարելու պաշտօն ունեցող հոգեւորական իշխանութիւնը: Բայց ընդհանրապէս՝ եկեղեցի բառով կ'իմանանք Քրիստոսի բոլոր ճշմարիտ հաւատացողներուն համագումար ժողովը եւ բացայայտօրէն ընդհանուր քրիստոնէից միութիւնը»:

Եկեղեցին այսօր Հայերու մեծ մասին կողմէ կ'ըմբռնուի իբրեւ նուիրապետական կարգ մը, կազմակերպութիւն մը, կամ հաստատութիւն մը, որ պարտի ուսուցանել (բայց չուսուցաներ) կրօնական գիտելիքներ, քրիստոնէական վարդապետութիւն կամ դասեր: Եկեղեցին, պարզապէս դպրոցի մը չափ արժէք ունեցող վայր մըն է, ինչպէս կ'ըսեն ոմանք, հին թանգարան մը, որ եթէ 5-րդ դարու Հայոց լեզուն լսելու ցանկութիւն ունի մէկը, Կիրակի օրերը կրնայ երթալ հոն եւ լսել շարականներն ու աղօթքները գրաբար լեզուով: Եկեղեցիին մէջ կը տեսնուի գեղագիտական վայելք մը ընծայող առաւել կամ նուազ բեմական միջոց մը կամ միայն պատմական աւանդութիւն մը: Ներկայի մէջ իր առաքելութիւնը կը հասկնան, միայն անոր ծիսական պարտականութիւններով: Կը բաւէ որ կարգ մը սքեմաւոր պաշտօնեաներ ալ գտնուին, որոնք իրենց կրօնական պէտքերու ձեւականութիւնը պահպանեն, մնացեալը կարեւոր չէ: Եկեղեցին, իրենց կեանքէն անջատ, իրենցմէ դուրս կրօնական Ընկերակցութիւն մըն է: Ա՛յս է ընդհանուր կեցուածքը այժմ եկեղեցւոյ հանդէպ Հայերու մեծամասնութեան: Անշուշտ այս կեցուածքը այնքան եպերելի կերպարանք պիտի չառնէր, եթէ անհաւատներու, կամ անաստուածեան դիրք ճշդողներու, կեցուածքն ըլլար այդ միայն, որոնք ինքնաբերաբար կը մերժեն եկեղեցին կամ կրօնական համայնականութիւնը, քանի որ եկեղեցին իբրեւ ընդհանուր միութիւն, ամբողջութիւն կամ համայնք, իր առանցքը ունի զԱստուած: Ողբերգականը այն է որ, զԱստուած ընդունողներու մօտ ալ, եկեղեցի հասկացութեան արմատացած ըմբռնումը ուրիշ չէ: Այսպիսով, հաւատացեալներու զանգուած մը անգիտօրէն կ'աւրէ, կը սրբէ, ժողովումի ըստ ինքեան հաւանական կարելիութիւնը, անհաւատներու համերաշխ գործակցութեամբ: Ուսումնասիրելիք պարագայ մըն է, հաւատացեալներու յար եւ թիւր դիրքերուն եւ մտայնութիւններուն, այս պարագան: Այսուամենայնիւ հոգեւոր պաշտօնէութիւնը ահագին աշխատանք եւ դեր ունի կատարելիք եկեղեցւոյ սկզբունքները պարզելու եւ սխալ ըմբռնումները սրբագրելու: Բայց դժբախտաբար հոգեւոր պաշտօնէութիւնը ինք անկարող կը թուի ըլլալ մտածելու այս բոլորին մասին: Վերջերս՝ «Հորիզոն» շաբաթաթերթին մէջ կը կարդայինք. – «Թերթ մը հանրային կարծիք կը կազմէ, իր զանգուածները կը ղեկավարէ ու անոնց ուղղութիւն ցոյց կուտայ եւ ոչ թէ անոնց իմացական

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Տարագրիս Զօհրապ եւ օտար հողի վրայ ծնած ուրիշ Խասգիւղցիներ, չէին տեսած իրենց պապենական ծննդավայրը: Այս տողերը գրողը բախտը ունեցած է տեսնելու Տարօն աշխարհի այս մեծ ու չքնաղ աւանը, եւ գիւղեր մը հիւրընկալուած, Խասգիւղի աւագերէց, յայտնի յեղափոխական, Տէր Քերովբէ Շահնազարեանի չէն յարկին ներքեւ:

1910-ի ամրան, Պոլսէն ընտանեօք կը վերադառնայինք Մուշ: Մեզի կ'ընկերանար, հայրենակից, հին հայդուկ, հօրս մտերիմ ընկեր՝ Մխիթար Շեխիկեան (Ցողունաց Մխիթար): Կը ճամբորդէինք ցամաքային ճանապարհով: Անցանք Կիլիկիայէն եւ տեսանք 1909-ի Ատանայի կոտորածի աւերները, փլատակները: Մօրս երազն էր, ուխտի երթալ Երուսաղէմ, ուր մնացինք մէկ – երկու շաբաթ: Հայրս, արժանի չեղաւ տեսնելու Երուսաղէմը: Պոլսէն, հեռագիր մը, Թրքական Խորհրդարանէն, կը ստիպէր զինք վերադառնալու Պոլիս: Հօրեղբայրս Եղիշէն Մուշէն եկաւ Երուսաղէմ մեզ ապահով փոխադրելու հայրենիք: Անցնելով Հալէպէն, հասանք Տիգրանակերտ: Կանխահաս ձմեռը մեզ ստիպեց մնալու Տիգրանակերտ, տեղւոյն ազգայիններէն, պատուական, Աղեքսանդր Վէֆէնտի Ջինազեանի տունը, իբրեւ հիւր:

Եղիշէն առանձին մեկնեցաւ Մուշ, իր ուսուցչական պաշտօնին: Մօրս հետ, 1911-ի ձմեռը անցուցինք Տիգրանակերտ: Գարնան, Մուշէն եկաւ, մեր հարազատներէն սասունցի Մուշեղ, մեզ ապահով փոխադրելու Հայրենիք: Տիգրանակերտէն ճամբայ ելանք դէպի Մուշ: Անցանք Պիթլիսէն եւ Զուխուր – Պուլանուխի դաշտէն, ուր կը գտնուէր մօրս ծննդավայր Խարս գիւղը: Մօրս երազն էր, անգամ մը տեսնելու իր հայրենի օճախը, ուր չէր վերադարձած իր առեւանգումէն ի վեր: Սակայն, նոյն շրջանին մէջ կ'ապրէր դեռ, զինքը առեւանգող աւազակապետ Մուսա Բէկ: Ան, միշտ կատաղի, այդ օրերուն, յարձակումներ կը կատարէր եւ կը սպաննէր հայ թէ քիւրտ ճամբորդները: Պիթլիսէն մեզի տրուած ոստիկանական ուժերու եւ հայ կտրիճներու ընկերակցութեամբ, ապահով հասանք մօրս հայրենի Խարս գիւղը, ուր մնացինք գիշեր մը միայն...: Յաջորդ օր, շարունակեցինք մեր ճանապարհը դէպի Մուշ: Ահա, այդ քաղցրիկ օրերուն, անցանք չէն ու բարգաւաճ Խասգիւղէն...: Գիշերը հիւրընկալուեցանք Խասգիւղի աւագերէց, յեղափոխական Տէր Քերովբէ Շահնազարեանի չէն յարկին ներքեւ: Գիշեր մը միայն...: Սակայն, մտքիս եւ հոգւոյս մէջ, դրոշմուած է Տէր Քերովբէի ազնուական դիմագիծը... փառահեղ մօրուքը: Խնամիներ էինք իր երկու հարսները, Աղաւնին եւ Անօն, մօրս հօրենական գերդաստանէն, Ղարս գիւղէն, հարս բերուած էին Տէր Քերովբէի տունը: Կը յիշեմ նաեւ, որ մինչեւ լոյս չկրցինք քնանալ Խասգիւղի շուներու հաչոցէն...: Զմտոնամ ըսելու նաեւ, որ ժամանակին, մեր հանճարեղ դրագէտ՝ Րաֆֆին, այցելած է Տարօնի աշխարհ եւ տեսած Խասգիւղը ինչպէս նաեւ Խոբոնք գիւղը, ուր ծնած է Մովսէս Խորենացին:

Վերջացնելէ առաջ յիշեմ տխուր դրուագ մը եւս: Կոտորածի օրերուն Մշոյ Ս. Աղբերիկ վանքի մասունք, «Գործել – յարոյց» Ս. Խաչը կը գտնուէր Խասգիւղի Տէր Քերովբէի տունը: Հայրենասէր քահանան, գուշակելով իր տխուր վախճանը, կը խորհի փրկել նախ, իր տունը հանգչող Սրբազան մասունքը: Իր երկու հարսներէն՝ Աղաւնին, ունի նորածին երախայ մը, իսկ՝ Անօն, դեռ նոր հարս: Տէր հայրը, խաչը կը կապէ Անոյի կրծանկին...: Ճակատագիրը ուզեց որ, Աղաւնին իր երախայով ազատի ջարդէն եւ ապաստանի զօրավար Անդրանիկի մօտ, երբ աւա՜ղ, շատ ուշ, ա՛ն իր կամաւորներով հասած էր աւերակ Տարօնի աշխարհ...: Իսկ Անօն, «գործելյարոյց» Ս. Խաչը կռնակին, կ'իյնայ անօրէններու ձեռքը եւ կ'ողջակիզուի Խասգիւղի Եկեղեցիին մէջ, հարիւրաւոր անմեղ հաւատացեալներու կողքին..:

Այլեւս անկարելի է շարունակել, սիրելի հայրենակից, փոխը մը անթառամ ծաղիկ Տարօն աշխարհէն, թարմ հողակոյտիդ:

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

...նուագարան ճիգի մակարդակին կ'իջնէ, ոչ թէ անոնց ճաշակներուն կը հետեւի, այլ՝ իր ճաշակը կը պարտադրէ ու զանոնք իր մակարդակին կը բերէ: Հովիւը չի հետեւիր իր հօտին, այլ զայն կ'առաջնորդէ» (Վ. Օշական): Նոյնն ալ կարելի է ըսել Եկեղեցւոյ պաշտօնէութեան համար, որ պարտի բարձրացնել հաւատացեալները հոգեմտաւոր մակարդակը: Հոգեւոր պաշտօնէութիւնը ներկայիս վերապատրաստման դաստիարակութեան մը կը կարօտի, բայց այս մասին չենք ուզեր մանրամասնութիւններու մէջ մտնել, քանի որ այլ առիթով մը մտադիր ենք խորհրդածութիւն մը կատարել հոգեւորական հարցի շուրջ: Մինչ այդ բաւականանանք հոս յիշելով թէ նոր մաքեր տարածելու եւ անոնցմով զանգուածը դաստիարակելու գործին կազմակերպիչ ուժը, հոգեւոր պաշտօնէութիւնն է:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԶՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԸ ԲԱՆԱՒՈՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԽՈՒՄԲԵՐ ԿԸ ՎԱՐԺԵՑՆԷ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Զօրեան Հիմնարկի Բանաւոր Պատմութեան խումբը երեք շաբթուան վարժողական ծրագիր մը իրականացուց Երեւանի մէջ: Ըստ Հիմնարկի եւ Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի սփիւռքագիտութեան բաժնի միջեւ կայացած մէկ համաձայնութեան՝ Հիմնարկը հրաւիրուած էր Հայաստանի մէջ վերապրողներու բանաւոր պատմութեան ծրագիր մը հաստատելու համար:

Զօրեան Հիմնարկէն ուղարկուած հինգ հոգինոց խումբը Հայաստան գտնուեցաւ 1989 Յունիս 11-էն 30-ի միջոցին: «Մեր նպատակը իրագործեցինք» ... ըսաւ Բանաւոր Պատմութեան Ծրագրի վարիչ՝ Ալվարդ Բաղալեան: ... «Երեք շաբթուան ընթացքին յաջողեցանք հաստատել բանաւոր պատմութեան ծրագիր մը, վարժեցնել տեղական խումբեր, եւ օգնել անոնց՝ վերապրողներու հետ տեսակցութիւններ վարելու եւ զանոնք վաւերագրելու գործընթացին մէջ:

Զօրեանի անձնակազմը եւ տեղական խմբակները Երեւանի եւ շրջակայ գիւղերու մէջ տեսակցութիւններ վարեցին երեսունեօթը վերապրողներու հետ, որոնց մէջ կան Սասունցիներ, Մշեցիներ, Խարբերդցիներ, Վանեցիներ եւ Արեւմտահայաստանի ու Թուրքիոյ այլ շրջաններէն վերապրած հայ հայրենակիցներ: «Ասիկա մեծարժէք յաւելում մըն է մեր հաւաքածոյին, որ կը պարունակէ 550 սփիւռքահայ վերապրողներու վկայութիւնները: Թիւով շատ քիչ Սասունցիներ եւ Մշեցիներ կ'ապրին Միացեալ Նահանգներու մէջ, մինչդեռ Հայաստան, Թալինի շրջանին մէջ, այցելեցինք Սասունցիներէ բնակուած գիւղեր, ուր տակաւին կը խօսին սասունի բարբառով եւ պահած են իրենց հայրենական աւանդութիւններն ու կենցաղը»:

Բաղալեան աւելցուց նաեւ, թէ գիւղական կենցաղը պահպանած վերապրողներու հետ տեսակցութիւն վարելու հնարաւորութիւնը նոր տարածքով մը կ'օժտէ Զօրեանի Բանաւոր Պատմութեան Ծրագիրը: Սփիւռքի մէջ, մանաւանդ արեւմտեան երկիրներու մէջ, վերապրողները առհասարակ քաղաքաբնակ են եւ կորսնցուցած իրենց տոհմիկ վարքն ու բարքը:

Զօրեանի խումբը բաղկացած՝ Ալվարդ Բաղալեանէ, Մատաչուսեցէն, Սալբի Ցարութիւնեան – Ղազարեանէ (Քալիֆորնիայէն), Վահրամ Գիրջեանէ (Նիւ-Եորքէն), Տիգրան Մանուկեանէ (Մասաչուսէցէն) եւ Արա Մածունեանէ (Քալիֆորնիայէն), հանդիպումներ ունեցաւ Գիտութիւններու Ակադեմիայի Սփիւռքագիտութեան Բաժնի տնօրէն՝ Կարլէն Դալլաքեանի հետ եւ սերտօրէն գործակցեցաւ տնօրէնի տեղակալ՝ Ռուբէն Սաֆրաստեանի, ծրագրի համակարգող՝ Նուպար Զալըմեանի, եւ բաժնի այլ աշխատակիցներու հետ:

Վարժողական աշխատանքներէ եւ հարցազրոյցներէ զատ, Հիմնարկի անդամները այցելեցին Գիտութիւններու Ակադեմիայի Պատմութեան Ինստիտուտը, ուր Ինստիտուտի տնօրէնին, օգնական տնօրէնին, եւ Խորհրդային Հայաստանի մէջ ցեղասպանութեան ուսումնասիրութեան ռահվիրան՝ պատմաբան – ակադեմիկոս՝ Մկրտիչ Ներսիսեանի հետ հանդիպումի ընթացքին քննարկեցին համագործակցութեան զանազան ապաքէզներ, ներառեալ 1990-ին ցեղասպանութեան նուիրուած համաշխարհային գիտաժողովի մը կարելիութիւնը:

Զօրեանի խումբը այցելեց նաեւ Ակադեմիայի Հնագիտութեան եւ Ազգագրութեան Ինստիտուտը, ինչպէս նաեւ Լեզուի Ինստիտուտի բառագիտութեան բաժինը, ուր աշխատանք կը տարուի ուղղակի հարցազրոյցներու միջոցաւ ազգագրական եւ պատմական տեղեկութիւններ հաւաքելու:

«Թէեւ այս առաջին անգամն է, որ բանաւոր պատմութեան մեթոտը կը կիրարկուի Խորհրդային Հայաստանի մէջ, յստակ է որ այնքա՜ն տեղեկութիւն կայ հաւաքուելիք մեր ժողովուրդի պատմութեան, կենցաղի, աւանդութեան եւ սովորութիւններու մասին, որ շատերու կարիքը կայ այս աշխատանքը յաջողցնելու համար», ... կ'ըսէ Սալբի Ցարութիւնեան – Ղազարեան, ու կը շարունակէ.–

«Բանաւոր Պատմութեան մեթոտը պէտք է օգտագործուի նոյնպէս արձանագրելու համար մեր ժողովուրդի նորագոյն փորձառութիւնները՝ Ատրպէջանէն փախստականներու վկայութիւնը, Դեկտեմբերեան երկրաշարժէն տուժողներուն պատմութիւնները, ինչպէս նաեւ ղարաբաղեան կամ դեմոկրատ շարժման հոլովոյթը: Բազմաթիւ գիտաշխատողներ եւ մասնագէտներ որոնց հետ հանդիպում ունեցանք Հայաստանի մէջ համաձայն են այս տեսակէտին»:

Զօրեանի անձնակազմը երկու դասախօսութիւններով Գիտութիւններու Ակադեմիայի եւ մամուլի չահագրգռուած շրջանակներուն ներկայացուց Զօրեան Հիմնարկն ու անոր Բանաւոր Պատմութեան Ծրագիրը: Նոյն ուղղութեամբ, Երեւանի հեռատեսիլը հաղորդեց տեսակցութիւն մը Հիմնարկի վարիչ՝ տոքթէօր Ժիրայր Լիպարիտեանի, – որը նոյն օրերուն Հայաստան կը գտնուէր, – եւ Սփիւռքագիտութեան բաժնի տնօրէն՝ Կարլէն Դալլաքեանի հետ:

Զօրեան Հիմնարկը կը յուսայ, որ Գիտութիւններու Ակադեմիան յաջող կերպով կը շարունակէ այս ծրագիրը Հայաստանի մէջ: «Հայաստանի զանազան քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ բնակող հազարաւոր վերապրողներ կան, որոնք տակաւին ի վիճակի են փոխանցելու իրենց պատմութիւնը: Այս պատմութիւնները պէտք է արձանագրուին եւ յաւելուին ցեղասպանութեան ուսումնասիրութեան եւ գիտաշխատութեան Զօրեանի Բանաւոր Պատմութեան եզակի հաւաքածոյին», ... եզրակացուց Ալվարդ Բաղալեանը: «Զօրեան Հիմնարկը պիտի շարունակէ սերտօրէն գործակցիլ Ակադեմիային, ինչպէս նաեւ Բանաւոր Պատմութեան Ծրագրով չահագրգռուած այլ խումբերու հետ: Այս գործակցութիւնը կ'ընդգրկէ շարունակական առաջնորդութիւն ու համատեղ ճիգ՝ տեսակցութիւններ վարելու համար վերապրողներու հետ, թէ Հայրենիքի եւ թէ Սփիւռքի գաղութներուն մէջ»:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԵՊԸ

ԶԱՐԵՆՑ ԴԱՌՆԱԼՈՒ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

Ու բացաւ թերթը: Տպուած էր, արդարեւ: Բայց ինչո՞ւ ես չէի տեսած: Հանեցի գրպանիս թերթն ալ: Ճիշդ էր: Բայց ե՞ս ինչու չէի տեսած: Տպագրական տառերու մասին գաղափար չունենալուս՝ կարծած էի թէ իմ լայնկեկ թուղթիս չափովն ալ պիտի գտնեմ թերթին մէջ: Անձկալի անհամբերութեամբ շմորուն աչքերս ինչպէս կրնային նշմարած ըլլալ պզտիկ անկիւն մը սեղմուած պուլիկ հնչեակս, որ ամերիկեան սիկառէթի ծրարի մը ծալը սատացծ էր: Բայց տպուա՛ծ էր: Անունս ալ տակը: Կուրծքս նեղ կուգար անյայտ ծորակէ մը մէջս հոսող հրճը – անքին...

– Քալէ՛ փախլավային, ըսի Օննիկին:

– Փախլավա չէր, սինեմա էր, Շաբաթ օրը կ'երթանք, հիմա դրամ չունիմ, ըսաւ Օննիկ:

– Քալէ՛, ես եմ հրաւիրողը ... Սինեման վերջը...

Բաժնուելէ առաջ, Օննիկ ձեռը դրաւ անգամ մը եւս խայթելու.

– Պետրոս Դուրեան դառնալու համար, հիմա մէկ բան մնաց. սպասենք որ թոքախտ ըլլաս...

Անպիտա՛նը: Տաք կերակուրին մէջ պաղ ջուր խառնելու համար՝ մէկ հատիկ էր արդէն...

Թոքախտ կամ ոչ՝ ընկերներուս մէջ բանաստեղծի հանգամանքս նուիրագործուեցաւ անմիջապէս: Օննիկը, հաւատարիմ փոքրաւոր, դիմացը ելլողին ցոյց կուտար թերթը: Կատարեալ պրօպականտիստ մը դարձած էր իմ հաշւոյս, իսկ ես՝ իբրեւ թէ ամօթխած համեստութեամբ մը, թո՛յլ, կը բողոքէի. – «Զգէ՛ ճանըմ, ատոր ժամանա՞կն է հիմա». Ներքնապէս հրճուելով: Արիս, Օննիկ, Ցարութիւն, Խաչիկ, առասել ես՝ 5 հոգիէ կը բաղկանար այն օրերու մեր խմբակը, որուն հերոսը ինքս, բանաստե՛ղծը: Օր մը Խաչիկը քովս եկաւ.

– Զափահաս Որբերու ակումբին բացումը պիտի ըլլայ, մեծ հանդէս մը, ես ալ պիտի արտասանեմ: Ինծի կտոր մը գրէ, սանկ ուժեղ բան մը...

Խոստացայ: Սիամանթօ, Վարուժան, Ռուբէն Սեւակ՝ անոնց գիրքերէն յարմար բան մը փնտռելով զբաղած էի, երբ ստամոքս շշնջաց ականջիս Եւ ինչո՞ւ իմ գրածներէս մէկը չտամ եւ Խաչիկին ալ կլլեցնեմ որպէս Վարուժան կամ Սիամանթօ: Ի վերջոյ, ե՛ս ալ բանաստեղծ մըն եմ: Բայց «ամբողջական երկերուս» տետրակին մէջ «ուժեղ» բան չկար: Բոլորն ալ տրտում – տխուր տոնաւորներ – ինչպէս վայել է Պետրոս Դուրեան ըլլալու սահմանուած բանաստեղծին – մանաւանդ որ սեւ զոյնով եւ ճերմակ օճիկով աղջիկը սկսած էր հորիզոնէն բարձրանալ...

Գացի պարտէզները, միս մինակ, նըստայ ծառի մը տակ, թուղթ – մատիտը ծունկիս, եւ սպասեցի ... ներշնչումին: Եկաւ: Բայց ոչ սպասած կողմէս: Արեւմուտքէն գալու տեղ, եկաւ Արեւելքէն: Անդիտակցաբար, սկսած էի ... արեւելահայերէն գրել – գալիս ենք մահի՛ց... գնում ենք վրէժի՛ն ... եւայլն: Սովորաբար յանգերը կը հաչուէի մատներուս վրայ: Այս անգամ նկատեցի որ տողերուս չափը կոտտամ ... բռունցքով: Չեմ յիշեր գրածս, բայց վստահօրէն գիտեմ թէ Խաչիկին ուզածն էր – «ուժեղ բան մը», խոշոր բառերով, հնչեղ կշռոյթով, ամբոխավարական թափով: Եղաւ, վերջացաւ: Կարդացի, հաւնեցայ: Բայց ի՞նչ անուն դնել տակը: Սիամանթօ – Վարուժան կարելի չէր – գալիս ենք, գնում ենք, Սոորագրեցի ... Եղիշէ Զարենց:

Նոյն իրիկունն իսկ Խաչիկը տարաւ մեր հայերէնի ուսուցիչ պարոն Իսկիպէկեանին, որպէսզի համամտութիւն տայ եւ փորձերուն հսկէ:

(Շար. 4)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

Լիւսի եւ Աստղիկ Տէր – Պարսամեան 500 Ֆր.։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30, տօն է Սըրբոյն Գէորգայ քաջամարտիկ զօրավարին։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, պատարագ կը մատուցուի։

Սկիզբ պատարագի ժամը 10–ին։

ՍԷՆ – ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ հանդիսաւոր պատարագ եւ աւանդական մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 1–ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Երէցկին Եղիսաբէթ Տէտէեանի։

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

ՏՕՆ ՎԱՐԱԳԱՅ ՍՐԲՈՅ ԽԱՉԻՆ

Հոկտեմբեր 1, Կիրակի առաւօտ Եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱԻԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Հայր Մեր–ի պահուն Վազգէն Առաջնոյն Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Սըրբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց Հայրապետական Մաղթանք կը կատարուի Օծման Երեսունչորրորդ տարեդարձին առթիւ։

Յետ պատարագի ըստ կտակի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Եկեղեցւոյս գլխաւոր բարերարի ծնողաց՝ ՆՇԱՆ, ՖԻԼՕՐ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ, ինչպէս նաեւ՝ ՊԱԹՄԱՋԵԱՆ, ԽԱՐԲՈՒԹԼԸԵԱՆ, ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ եւ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ գերդաստանաց հոգիներուն ի հանգիստ։

Նոյն առեն արեւշատութիւն եւ աղօթք եւ մաղթանք կ'ըլլայ եկեղեցաշէն մեծ բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի։

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Եկեղեցւոյս ՇՆՈՐՀԱԼԻ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Սրբահամեանի։

Պատարագ, ժամը՝ 10.30–ին։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

—

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 4–ին։

Դասընթացքները կը կատարուին Չորեքշաբթի ամբողջ օր եւ շաբթուան բոլոր իրիկունները։

Պաքալորէայի քննութեան դասերը՝ Ուրբաթ իրիկունները, ժամը 18–ին։

Հասցէ. –

4 bis, rue Komitas, Alfortville

Մանրամասնութիւններու համար դիմել՝

Հեռաձայն. –

43 – 76 – 65 – 37

43 – 75 – 26 – 98

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի Անի Մասնաճիւղի Միօրեայ վարժարանի դասընթացքները կը սկսին, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30–ին, ժամը՝ 14–էն 17։ 6 – 14 տարեկան պզտիկներու համար։

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Շաւիրիկ Օհանեանի մահուան առիթով Տէսինի Կապոյտ Խաչի Արշակ Ջամալեան մասնաճիւղի բոլոր ընկերուհիները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն իրենց ընկերուհիներուն ողբացեալին մօր՝ Տիկին Թ. Օհանեանի եւ քրոջ՝ Տիկին Մարի Ծորքայէֆիին եւ այս տխուր առթիւ 500 Ֆր. կը նուիրեն Հ.Մ.Ը.Մ.–ին, փոխան ծաղկեպսակի։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տիկին Բարիզ Արմաղանեան իր վաղամեռիկ զաւկին՝ Կարօ Արմաղանեանի մահուան 11–րդ տարելիցին առթիւ կը նուիրէ 300 Ֆր. Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան եւ 50 Ֆր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
DE MARSEILLE
12-14, rue Saint Bazile

Rencontre avec

LEVON TER-PETROSSIAN

DEPUTE DU SOVIET SUPREME D'ARMENIE
MEMBRE DU COMITE KARABAGH
LEADER DU MOUVEMENT NATIONAL
DES ARMENIENS

VENDREDI 29 SEPTEMBRE à 21 h.

avec le concours de
SOLIDARITE
FRANCO-ARMENIENNE

Après
l'Ensemble BAREGAMOUTIOUN
voilà

HAY KENAR
d'EREVAN

chants et musique traditionnels
de très haut niveau
dans un programme inédit
(6 chanteurs et 9 musiciens)

Le Vendredi 6 Octobre à 20 h 30
dans la Salle des Fêtes du Collège
26, rue Troyon, 92310 Sèvres
Métro: Pont de Sèvres

Réservation: tél. 45 34 68 28

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives, l'UGAB organise les samedis dans son Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e, téléphone 42 27 12 26,

des cours :

- *d'Arménien*
- *d'Informatique*
- *de Dessin-Peinture*
- *d'Echec*
- *de Musique Traditionnelle*
- *de Danse Arménienne*

Début des cours le Samedi 30 Septembre à 14 heures.

Inscription sur place
les samedis de 14 h 30 à 17 h 00.

Solidarité
FRANCO - ARMENIENNE

LEVON TER PETROSSIAN

DEPUTE AU SOVIET SUPREME D'ARMENIE
MEMBRE DU COMITE KARABAGH

FACE A LA PRESSE

LA SITUATION POLITIQUE EN ARMENIE
ET
LA CRISE NATIONALE EN URSS

LE MARDI 3 OCTOBRE à 20 h 30 précises
AU CLUB DES ARTS ET METIERS
Salle de La Rochefoucauld
9 bis, avenue d'Iéna, 75116 Paris, Métro: Iéna

— participation aux frais : 50 F —

COOPERATION ARMENIE
et
FRANCE - LIBERTES
organisent

du 28 septembre au 13 octobre

LA PREMIERE EXPOSITION D'ART CONTEMPORAIN

DE JEUNES ARTISTES
PEINTRES ET SCULPTEURS
AVANT- GARDISTES
D'ARMENIE

Chapelle Saint-Louis
de la Salpêtrière
47, bd. de l'Hôpital, Paris 13ème
Tous les jours de 8 h 30 à 18 h 30

Bénéfice de la vente aux réfugiés, sinistrés arméniens.

– ՃԱՇ –

Կազմակերպուած՝ Կապոյտ Խաչի Իսսի Տիրուհի Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղի կողմէ տարեցներուն համար, Պիէվրի գղեակը։

Մեկնում Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7, ժամը 12.30–ին Մշակոյթի Տան առջեւէն, 45 ռիւ տը լա Տէֆանս։

Արձանագրուիլ Խաչուհիներու մօտ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի

ընթացիկ ազդերու նոր սակագինը

Ս Ե Պ Տ Ե Մ Բ Ե Ր 1 – է Ն

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

EN SOUSCRIPTION, POUR PARAITRE
TRES PROCHAINEMENT

«Le passeur du Karabagh»

roman

par CHRISTIAN DEDEYAN

La guerre d'indépendance menée par les princes et méliks de Siounie (ou Sunik) fut le dernier sursaut de la grande Arménie captive de l'Islam. Raffi et Tigranian l'ont célébré, à notre époque, en arménien, sous le titre de «David beg», le héros qui mena la lutte, par un roman et un opéra.

Christian Dedeyan, romancier fier de son sang arménien, a voulu reprendre ce grand thème en français. De Venise au Karabagh et au Ghapan, partie de la Siounie, se servant de sa tradition familiale, des archives de la Sérénissime République et de l'Histoire d'Arménie, il a fait revivre l'épopée de David beg et de ses généraux, Stépannos Chahoumian, Parsadan de Halidzor, Bahindour, Toros Nubar et le Père Avédik, en y introduisant aussi un personnage mystérieux et extraordinaire. Enfin, deux grands amours traversent des pages que l'on ne peut quitter.

Souscrire au «Editions Aubanel»,
7, place Saint-Pierre, 84000 Avignon.

Prix 100 F, à régler par chèque bancaire ou postal ou par mandat.

ՀԱՅ ԵՐԳԻ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՄԵԾ ՓԱՌԱՏՕՆ

Բացառիկ ներկայացում

Հայաստանի «ՀԱՅ ՔՆԱՐ»

աւանդական երաժշտական համոյթին կողմէ։

Ղեկավարութեամբ՝
Գագիկ Մուրադեանի

Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը՝ 16–ին

Լիոնի Վիքթոռ Հիւկօ սրահին մէջ։

Կազմակերպութեամբ՝

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպանի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղի։

Մուտք՝ 80 Փրանք։
Երախաներու՝ 50 Փրանք։

Տոմսակները ապահովել. –

Լիոն – Սեւան ճամբորդութեան գրասենեակէն, Սուրբ Յակոբ Եկեղեցւոյ գրասենեակէն։

Տէսին.– Տէսինի Մշակութային Տան գրասենեակէն։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 28

JEUDI
28 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.109

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

65e ANNÉE — No 17.109

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԸ ՄԱՍԱՄԲ ՎԵՐՑԱԾ ԲԱՅՑ ԵՐԵՒԱՆԻ ԽԱՆՈՒԹՆԵՐԸ ՊԱՐԱՊ ԵՆ

ՍԱԽԱՐՈՎ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂ

ԿԱՄ՝
ԿՈՐԲԱՉՈՎԻ ՆԱՀԱՆՋԸ

Նոյել մրցանակի դափնեկիր, ակադեմական Սախարով ներկայիս Վիլեօրպանն կը գտնուի, ուր կը հետեւի Բնագիտութեան Ֆրանսական ընկերութեան տարեկան կրկնուած համագումարին և կարգ մը յայտարարութիւններ ըրած է.— «Ընկճուած սիրտով է, որ այս առաւօտ մեկնեցայ Մոսկուայէն, որովհետեւ կացութիւնը շատ դժուար է»։ Շեշտը դրած է մանաւանդ Կովկասի վրայ, ճշդելով թէ Հայաստան եւ Ղարաբաղ մուտքերը գրեթէ կորուած են։ «Խորհրդային Միութեան ամէն մէկ անձ պէտք է ջանք թափէ, որպէսզի երկիրը դուրս ելլէ եօթանասուն տարիներու սուտով ստեղծուած կացութենէ մը»։

Ծանրանալով Ղարաբաղի վրայ եւ զայն որպէս օրինակ առնելով, Սախարով կը յայտարարէ.— «Ինչ որ երկրին ղեկավարները որոշեցին այդ մասին, շատ վատածին էր։ Ազգային կիրքերու պոռթկումը, զոր կը տեսնենք հետեւանք է մանաւանդ կեդրոնական կառավարութեան անկարողութեան, որ չկրցաւ ճշգրիտ ու յստակ դիրք մը ստանձնել»։

Սախարով կ'աւելցնէ «Երկիրը պէտք է վերածուի ընկերութեան մը, հիմնուած արդար եւ դերիշխան դարձած հանրապետութեանց կողմէ կամովին ընդունուած համաձայնութեանց վրայ»։ Ինքնորոշ — ման եւ ժողովուրդներու միջեւ հաւասարութեան սկզբունքները նկատի չեն առնուիր ոչ Կեդրոնական Կոմիտէի լիագումարի որոշումնագրին, ոչ ալ այդ մասին, Կորբաչովի արտասանած ճառին մէջ, ուրեմն Սախարովի համար՝ «Այդ ճառը իրականին մէջ յետքայլ մըն է»։

*

Չորեքշաբթի առտու Երեւանէն առած մեր տեղեկութեանց համաձայն, կացութիւնը փոփոխութիւն չէ կրած եւ խանութները բոլորովին պարապ էին, թէեւ մամուլի գործակալութիւնները կը յայտնէին թէ Ազրպէյճանի երկաթուղային շրջափակումը սկսած է մասամբ վերնալ եւ 11 կառախումբ հասած են վերջին 24 ժամերուն, երկու Հանրապետութեանց միջեւ։ Այլ կառախումբեր ալ պիտի մեկնին դէպի Հայաստան եւ ճամբաներն ալ պիտի բացուին կ'ապահովէ զօրավար Էֆիմով, որ Փոխադրութեանց նախարարութեան պատասխանատու է։

Կը կարծուի որ Կորբաչովի այցելութեան պայմանաժամին հետեւանքն է։

Х Գերագոյն Խորհուրդին առջեւ Կորբաչով փոքրամասնութեան մէջ մնաց «Հակապործակցական ընկերութեանց» (ֆօօպերաթիւ) առթիւ :190ի դէմ 205 ձայնով մերժուեցաւ օրինագիծը որ կը նախատեսէ այդ հաստատութեանց փակումը, որպէս պատասխանատու տնտեսական աղէտալի վիճակին։ Անոնք այօրինի շահեր կ'ընեն, չահատակութիւններով։ Փոխ — նախարարապետ եւ տնտեսագէտ՝ Աբալկին փորձած է դրական կողմերն ալ ներկայացնել, չդրժելով բացասական երեւոյթները, ի վերջոյ սակայն, օրինագիծը չէ անցած։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԵԺՕՅԻ գործադուլի շարժումը նոյնքան բուռն էր Միւլհուզի գործատունը Չորեքշաբթի օր։ Բանուորները գրաւած էին դարբնոցը եւ չէին ձգեր որ գործադուլ չընող բանուորները մտնեն։ «Քանառ — Անշէնէ»ի «յայտնութիւնը» Չորեքշաբթի օր, ընկերութեան անգլիացի տնօրէնին՝ Քալվէի աշխատավարձքին մասին (45,9% յաւելում երկու տարուան մէջ) չէր կրնար մեղմացնել կիրքերը։ Երգիծաթերթը կը գրէր թէ 1988-ին, յաջորդական երկու յաւելումներէ ետք (17% եւ 24%), Քալվէ ամսական 185.312 ֆրանք կը շահէր, ինչ որ տնօրէնին եւ բանուորին եկամուտին համեմատութիւնը 30,8-ի կը տանի։ Թերթը դիտել կուտայ որ Ճափոնի մէջ, որ պատրուակ կը ծառայէ յաւելումներու մերժումին (մրցակցութեան պատճառաբանութեամբ), համեմատութիւնը միայն 1-էն 10 է։ Ճիշդ է որ թերթը իրաւունք չունի հրատարակելու անձի մը տուրքերու նշանակումի թուղթերը, բայց «Քանառ» վարժուած է նման ոտնձգութիւններու հետեւանքները քաշելու, երբ արդէն եղածը՝ եղած է...։ Հարցը սակայն, Քալվէի ամսականը չէ, որ խորքին մէջ համապատասխան է իր պաշտօնին եւ դիրքին եւ ուրեմն՝ բնական։ Ինչ որ անբնական է՝ բանուորներուն ամսականն է, երկու աշխատավարձքներուն տարբերութեան համեմատութիւնը եւ տնօրէնին ինքնիրեն շնորհած յաւելումը երկու տարուան ընթացքին։ Նոյն շրջանին բանուորներուն շնորհուած է 6,7% յաւելում։ Մնաց որ խնդրոյ առարկայ չէ Քալվէի աշխատավարձը, ոչ իսկ սեռնաքներու կողմէ, քանի նկատուած է «միջին» ամսական, հարցը, այլ տեղ է, ինչպէս ըսինք։ Այսուհանդերձ Փէօժօ կրցաւ հրապարակ հանել իր «605»ը, որ կոչուած է մրցելու գերմանական մեծ կառքերուն հետ։ Կ'արժէ 180 հազարէն 230 հազար ֆրանք ըստ տիպարին։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ Նախագահը՝ Հոսնի Մուպարաք Փարիզ չհասած իսկ, հարցազրոյց մը տուած է «Ֆիկառօ»ի, ուր իր տեսակէտները կը պարզէ կարգ մը հրատապ հարցերու շուրջ։ Մուպարաքի համար Սուրիացիք ոչ մէկ իրաւունք ունին Լիբանանի վրայ եւ ուրեմն հոն մնալու իրաւունք չունին։ Երբեմնի ջանացած է հաշտուիլ Դամասկոսի հետ, որպէսզի ան ալ աւելի չխստացնէ իր դիրքը։ Պաղեստինեան հարցին առընչութեամբ, Եգիպտոսի Նախագահը ամէնէն կայուն լուծումը կը տեսնէ համադաշնակցութեան մը ստեղծման մէջ, Յորդանանի հետ։ Կը խորհի նաեւ որ Միացեալ — Նահանգներն ու Խորհրդային Միութիւնը առանձին — առանձին չեն գործեր Մերձաւոր-Արեւելքի մէջ, այլ կը խորհրդակցին։

ՊԱՔՈՅԱՆԻՍԻ սպանութիւնը բաւական յուզած է Յունաստանը, քանի այդ տխրատաշակ, ինչպէս կ'որակէ «Լիպերասիոն», «Նոյ. 17» խմբակը երբեք այսքան բարձրաստիճան թիրախ չէր առած։ Զոհը, 54 տարեկան, թանձր «Նոր ժողովրդավարութիւն» կուսակցութեան եւ փեսայ աջի պարագլուխ՝ Միցոթաքիսի, ներշնչողն էր նաեւ համայնավարներու հետ միութեան ռազմավարութեան մը, որ «գլուխը կերաւ» Փափանտրէուի Փասոքին (Ընկերվարական կուսակցութիւն)։ Անկէ ի վեր, Նոր ժողովրդավարութիւնը եւ ձախի համախմբումը (ուր կը տիրապետեն համայնավարները) միասնաբար կը վարեն երկիրը, յանուն հանրային կեանքին բարոյականացման, վերջին տարիներու գայթակղութիւններէն ետք։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● «ԱՐԱՐԱՏ» ԼԱՒ ՃԱՄԲՈՒ ՄԷՋ

Կը թուի թէ մարզիչի փոփոխութիւնը — Նիքոլա Ղազարեան, Արկատի Անդրէասեանի տեղ — բարեդէպ եղած է Երեւանի «Արարատ»ին համար որ պարտութիւն չէ արձանագրած հինգ խաղերէ ի վեր։ Երկու յաղթանակ եւ երեք հաւասարութիւն, վերջինը Թիֆլիսի մէջ (1 – 1)։ «Արարատ» ներկայիս 10-րդ է 16 խումբերու միջեւ։

Կը մնան չորս մրցումներ, երկուքը Երեւանի մէջ (Վիլնիուս եւ Լոկոմոտիւ Մոսկուա), երկուքը դուրսը (Կիեւ եւ Մինսք)։

Այլեւս կարելի է լաւատես ըլլալ. «Արարատ» պիտի պահէ իր տեղը միութենական բարձրագոյն դասակարգին մէջ եւ այս՝ 25-րդ անգամ ըլլալով, առանց ընդմիջումի։

● «ԱՐՑԱԽ» ՏԱՐԱԳԻՐ

Կացութիւնը թոյլ չի տար որ Ստեփանակերտի «Արցախ» խումբը իր մրցումները կատարէ հայրենի քաղաքին մէջ։ Այսուհանդերձ, ան կը պայքարի Խոր — հըրդային Միութեան ախոյենութեան երրորդ դասակարգին մէջ։

Մրցաշարքին սկիզբէն ի վեր, խաղացողները ապաստանած են Հայաստան եւ կը հիւրընկալեն իրենց մրցակիցները Հայաստանի մէջ, երբեմն՝ Աբովեան, երբեմն՝ Հոկտեմբերեան եւ վերջին անգամ՝ Էջմիածին։ Կ'ընեն ալ երկար ճամբորդութիւններ, ախոյենութեան ծիրին տակ, Ռիկա, Թալին եւ ուրիշ հեռաւոր քաղաքներ։

Այսպիսի պայմաններու տակ, անտեղի է անշուշտ սպասել փայլուն արդիւնքներու։ 26 խաղերէ վերջ, «Արցախ» 17-րդ էր 22 մրցակիցներու միջեւ։

Հաւանաբար, Հայաստանի ներկայ դժուարութիւնները ա՛լ աւելի կը խանգարեն Ստեփանակերտի խումբին եւ ընդհանրապէս հայ մարզական ակումբներու գործունէութիւնը։

● ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱԺԱԿ՝
ԱՐԾԻՒ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ

Ֆրանսայի բաժակի երկրորդ շրջանին ի հաշիւ, Մարսէյլի Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւը յաղթած է Վիթրոլի՝ 4 – 1-ով։

Քաջալերիչ յաջողութիւն մը Հ.Մ.Ը.Մ.-ի համար՝ որ, անցեալ մրցաշրջանին, յաղթանակի երես տեսած չէր։

Յառաջիկայ Կիրակի, Հոկտեմբեր 1, Արծիւ կը հիւրընկալէ Միրամասն, ախոյենական դծով։

Հ.Մ.Ը.Մ.-ի ժինիոր խումբը եւս յաջողութեամբ անցուցած է Կամպարտէլլա բաժակի երկրորդ շրջանը։

● ՍԷՆ – Թ'ԱՆԹՈՒԱՆ՝
ԵՐԿՈՒ ԿԷՏ ՄԻԱՅՆ

Միջերկրականի լիկին բարձրագոյն դասակարգի առաջնութեան մէջ, Սէն – Թ'Անթուանի Հ.Մ.-ը կը շարունակէ վազել, անարդիւնք, իր առաջին յաղթանակին ետեւէն։ Մինչեւ հիմա, երկու պարտութիւն եւ երկու հաւասարութիւն, վերջինը իր դաշտին վրայ Ս.Մ.Ի.Ք.-ի դէմ՝ 1 – 1, անցեալ Կիրակի։ Երկու կէտ միայն։

Այս Կիրակի, Սէն – Թ'Անթուան կը մրցի Սէն – Սիրի մէջ՝ որուն խումբը դասաւորումին վերի աստիճաններուն վրայ է։ Թերեւս նորէն հաւասարութիւն մը, դժուար, հայանուն ակումբին համար։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21)

ՔԱՆԴԱԿԱԳՈՐԾՆԵՐԸ
ԻՋԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Քանդակագործներու միջազգային գիտաժողովին այս տարի կը մասնակցին Մոսկուայէն, Լենինկրատէն, Թիֆլիսէն, Երեւանէն, Միացեալ – Նահանգներէն եկած քանի աւելի քանդակագործներ։ Աւանդական հանդիպման առաջին օրէն իսկ բացօթեայ արուեստանոցին մէջ անոնք, հատիչները ձեռքերնին, սկսած են քանդակել իրենց յղացած գործերը։ Այսպէս, Իջեւանի պարտէզ – թանգարանի հաւաքածոն այս տարի եւս կը համալրուի հայկական տուֆէ, պազալթէ, կրանիթէ կերտուած արձաններով։

Գիտաժողովի մասնակիցներու շարքին է նաեւ Երեւանցի քանդակագործ Ռաֆֆիկ Սարգսեան։ Անցեալ տարի քանի թոն կշռող իր մշակած «Արծիւ – Շինարար» պազալթէ քանդակը անաւարտ մնացած էր, այս տարի հեղինակը կը փափաքի զայն աւարտել։ – Առայժմ հանդամանքները ինծի կը սպասեն անգործ մնալ, – տխուր ժպիտով կ'ըսէ քանդակագործը, – աշխատանքս կը զարդարէ «Հայկական օճախ» համալիրը, որ կը գտնուի Ազրպէյճանի սահմանին վրայ։ Առայժմ հոն աշխատիլը վտանգաւոր է։ Մերձակայ գիւղերու բնակիչները յարձակումներ կը գործեն մեր սահմանամերձ բնակավայրերուն վրայ։

ՌԸԿՊԻ

● ՈՉ ՄԷԿ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲ

Ֆրանսայի մէջ, մանաւանդ հարաւը, ռըկպին շատ ժողովրդական մարզաձեւ մըն է։ Ոչ մէկ հայանուն խումբ անցեալին եւ ոչ ալ ներկայիս։

Այսուհանդերձ, առենօք, եղած են, լաւ հայ, լաւ խաղացողներ, ինչպէս՝ Շէշիրլեան, Շէթանեան, Պաղտասարեան, (Ռոման), Թորոսեան (Պանեէր), Աբելեան (Մարսէյլ 13) եւ ուրիշներ ալ։ Ոմանք խաղացած են նոյնիսկ Ֆրանսայի ազգային առաջին կամ երկրորդ խումբին մէջ։

Ներկայիս, երեք «եան»ներ միայն երկրին բարձրագոյն դասակարգի առաջնութեան մասնակցող խումբերուն մէջ. Մէնդիլճեան (Պուրկուէն), Թաշճեան (Ռ. Փարիզ), Թորոսեան (Նիս)։ Այս վերջինը զաւակն է վերեւ յիշուածին։ Խաղացած է արդէն Ֆրանսայի Ազգային երկրորդ կազմին մէջ, Խորհրդային Միութեան դէմ։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՆԱԽԱԳԻԾ ՄԸ ԺՈՂՈՎՈՒՄԻ ՀԱՄԱՐ

Գրեց՝ ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Վերադառնալով ցրւումի երեւոյթին, տեսանք թէ անիկա գետեղուած է գուտ ներքին հոգեվիճակի մը վրայ: Քաղաքական կամ գաղափարախօսական շարժումներ չկան Հայ ժողովուրդի հաւաքական գոյութեան դէմ, որպէսզի եկեղեցին անցեալին պէս կարենար մաքառիլ պաշտպանելու համար իր ժողովուրդի հաւաքական գոյութիւնը: Սփիւռքի, ցրւումի երեւոյթին պատմաճանաչողութիւնը կը հաստատէ թէ ցրւումին էութիւնը, կեդրոնական խնդիրը, հիմնուած է իր չկարենալ ժողվուելու ներքին անկարողութեան վրայ, հետեւաբար խնդրի լուծման հնարաւորութիւնները պէտք է փնտռել ներքին տրամադրանութեամբ: Ցրւումի միջուկը հոգեցրւումն է, իսկ կրօնքին բնոյթը, նկարագիրը, ըլլալով հոգեւոր ու ներքին, ուրեմն անվարան կրնանք ըսել թէ Եկեղեցին այսօր, աւելի քան երբեք ընելիք ունի: Այս բացատրութեամբ կ'ուզենք եկեղեցւոյ ներկայիս մէջ կատարելիք դերին օրինաւորութիւնը կամ վաւերականութիւնը սահմանել, որպէսզի եկեղեցին չբաւարարուի իրեն վերագրուող միայն պայմանական հանգամանքի դերով: Խորքին մէջ եկեղեցին, (դուք հասկցէք եկեղեցւոյ պաշտօնէութիւնը) լռելեայն ընդունած է իրեն դէմ կատարուած այս վերագրումները, քանի որ ցարդ հակառակին փաստը չէ տուած:

Ներքին ժողովումի անկարողութիւն: Ըստ մեզի, հաւատքի անգործունէութիւնն է որ կը հիմնէ այս անկարողութիւնը: Հայ հաւատացեալ հաւաքականութեան յարաբերութիւնը Աստուծոյ հետ, դէմ-դիմաց յարաբերութիւն մը չէ, այլ կռնակ – կռնակի: Աստուած ներկայ է սրտերուն մէջ, բայց խզում մը կայ իրեն հետ: Հաւատացեալներու սպասում մը կայ, ըստ որուն համայնքներու անկեալ վիճակէն դէպի վերականգնումը, գալու է դուրսէն, այսինքն՝ իրենց հաւատքի առարկայէն՝ Աստուծմէ: Բայց այս ներքին կեցուածքը, գուտ արտաքին ակնկալութեան մէջ, ճշմարիտ հաւատացեալի կեցուածք չէ, քրիստոնէական սկզբունքի հետ ալ անհաշտ, որովհետեւ այս դիրքորոշումը ամէն բան Աստուծոյ ամենակարողութեան կը յանձնէ եւ հաւատացեալը, այս պարագային հաւատացեալ հաւաքականութիւնը, ինքզինքին իրաւունք կուտայ հաւատքի աշխարհէն ներս, նախաձեռնութիւններ չառնելու: Մարդ արարածը, իր ստացած անձնիշխանութեան պարգեւը, փոխանակ ի գործ դնելու Աստուծոյ հետ յարաբերութեան մը մէջ, գայն կը գործածէ հակառակ անոր: Յիսուսի պատգամներէն, կամ անոր ուսուցումներէն, գիտենք թէ որքա՜ն առաջնահերթ եւ նախապատիւ է մարդուն առնել առաջին քայլը հաւատոյ արարքին մէջ: Նոր կտակարանին մէջ բազմաթիւ են օրինակները, ուր Աստուած, յաճախ մարդու ազատ կամքով առնուած առաջին քայլին է որ կը միջամտէ:

Մեր հաւատացեալներու հաւատազուրկութիւնը, գործ հաւատոյ, վերանայումի կը կարօտի: Վերանայումի աշխատանք մը, հնարաւորութիւն կը ստեղծէ դիրքերը շրջելու, մեր հաւատացեալ հաւաքականութեան յարաբերութիւնը ուղղելու Քրիստոսի խօսքերուն, որու շնորհիւ հաւատքը կը յաջողի մտնել գործունէութեան ու կիրարկումի ծիրէն ներս: Հաւատքը կա՛յ, հաւատքը կը գործէ՛, երբ ան ի յարաբերութեան է վկայուած կամ պատգամուած խօսքերու հետ: Սորված ենք քրիստոնէական դասերէն թէ հաւատքը ուրախ, յօժարակամ, մարդու ազատ որոշումով ընդունելութիւնն է Աւետարանին, Աստուծոյ առաջադրանքներուն հաճութեամբ այո՛ պատասխանելն է. եւ այն պահէն, երբ Աստուծոյ փրկչական ծրագիրը հաճութեամբ ու ազատ կամքով կ'ընդունուի մարդու կողմէ, այլեւս ան չի կրնար մարդու ազատ որոշում դառնալ, այլ այդ ազատ որոշումը ինքնին կ'ըլլայ Աստուծոյ պարգեւը, ընծան: Յայտնութիւն եւ հաւատք կ'ըլլան անբաժանելի եզրեր: Յայտնեալ Աստուծոյ հետ յարաբերող հաւատքը կը բըդենու հաւատքի տարբեր մակարդակ:

Յայտնութիւնը, պատմական դէպք կամ դէպքեր են, կրնան ըլլալ արտաքին, բայց իբրեւ ներքին լուսաւորում, արտաքին առաջարկ մը չէ: Զոր օրինակ, Մատթէոսի Աւետարանին 11-րդ գլխուն 25-րդ համարով կը տեսնենք թէ Քրիստոսի վարդապետութեան արտաքին առաջարկին չի վերաբերիր ան: Կը վերաբերի ներքին լուսաւորումի, եւ ներքին լուսաւորման համար ալ կ'օգտէ խոնարհ տրամադրութիւն ունենալ, իմաստուն կամ գիտուն ըլլալու կարիք չկայ: Աստուծոյ կամեցողութիւնը կը պարգեւատրէ: Մարդու սրտին ազատ տրամադրութիւնն է որ կը պայմանաւորէ Աստուծոյ պարգեւը: Կամեցողութիւնը մեծ դեր ունի ժողովումի ներքին անկարողութեան խնդրի լուծման մէջ:

Հայոց Եկեղեցին, այս պարագային ալ պարտի վերանայումի ենթարկել Աստուծոյ կամեցողութեան վարդապետութիւնը, որովհետեւ մեր հաւատացեալ գանգուածին այն կեցուածքը թէ ամէն փրկութիւն դուրսէն, կամ ի վերուստ միայն կրնայ գալ (քաղաքական օրինակները թուելու հարկը չենք տեսներ, շատ են անոնք) կը նշանակէ թէ ունի կրաւորական կեցուածք: Աստ իսկ, ան փաստը կուտայ արդէն, որ իր կամքը ենթակայ չէ Աստուծոյ կամեցողութեան: Հաւատքի աններգործութեան նշան մըն է անիկա: Ժողովումի ներքին անկարողութեան հարցը, ըստ ինքեան, Հայ հաւաքական ենթակայութեան չկամութեան արդիւնքն է: Հոս տեղին է Օրմանեան Պատրիարքին մէջբերում մը կատարել յաղագս կամեցողութեան Աստուծոյ մասին, իր գրածէն հատուած մը առնելով. – «Աստուծոյ կամքին երրորդ բաժանումն է գործունեայ կամ արգասաւոր կամք, եւ ոչ – գործունեայ կամ ոչ – արգասաւոր կամք: Առաջինով ի բաց կը մերժուին աստուածային կամքին բոլոր խափանարարները. երկրորդով ի բաց չեն մերժուիր անոնք: Գործունեայ կամքին կ'ակնարկէ «կամաց նորա ոչ ոք կայ հակառակ» (Հռոմ. Թ–19) ըսելը: Իսկ «քանիցս կամեցայ ժողովել զմանկունս քո, զոր օրինակ ժողովէ հաւ զձագս իւր ընդ թեւովք, եւ ոչ կամեցարուք» (Մատթ. ԻԳ. 37) Աստուծոյ ոչ – գործունեայ կամքին մասին կը խօսի»: Աստուծոյ կամքը գործունեայ կը դառնայ այն ժամանակ երբ հաւատացեալ ենթակային կամքը կը բացուի դէպի իր առարկան՝ Աստուած: Մեր համայնքներու հաւատացեալ գանգուածին կրօնագիտութիւնը, աստուածաշնչական ծանօթութիւնը, իր բռնած դիրքորոշումէն դատելով, կը թուի ըլլալ կասկածելի:

Եւրոպայի Հայոց Եկեղեցիները այսօր ընելիք ունին, այն չափով որ հարկին տակն են վերստին աւետարանելու եւ հայ ցրուեալ համայնքները ժողվելու, հաւատքի կիրարկման շուրջ:

Եւրոպայի հայ փոքրամասնութիւններու իրավիճակին, վերոյիշեալ նկատողութիւններով եղած անդրադարձը, տարակուսելի է տակաւին որ ընթերցողին տայ գոհացում: Ճարտարագիտական քաղաքակրթութեան մէջ դաստիարակուած ընթերցողը, խնդիրներ լուծելու համար վարժուած է գործածել, մաթեմաթիք սահմանումներ կամ բանաձեւեր, առնուազն հաստատ գաղափարներ, ընկերա – մարդաբանական չէմաներ: Հակառակ նշուած քննարկումներուն եւ թելադրութիւններուն, վստահաբար ընթերցողը սպասում մը ունի գործնական բանաձեւերու, քննարկումներու ընթացքին կատարուած առաջարկները, իրեն կրնան թուիլ պարզ հաստատումներ կամ թելադրութիւններ: Եւ պէտք է ըսել որ, մտածելու նուազագոյն ճիգը կը բացակայի յաճախ, թափանցելու համար հաստատումներու եւ թելադրութիւններու ետին ընդգծուած սահմանումներուն:

Սովոր ենք յաճախ իմանալու թէ, – այս բոլորը լաւ, գեղեցիկ հաստատումներ են, բայց ի՞նչ լուծում կ'առաջարկէք: Արդ, քիչ մը աւելի գործնական երեւելու համար ընթերցողի աչքին, փորձենք ծրագիր մը ներկայացնել:

Եկեղեցական ծրագիրը ցրւումին դէմ պէտք է հասկցուի հասարակաց հաւատքի փորձնկալմամբ:

Եւրոպայի Հայ Առաքելական Եկեղեցին ապացուցելու համար իր պատմական այժմէութիւնը, տախուած է անկախ իր ծխական պարտականութիւններէն, ներկայացնելու յատուկ ուսուցում մը: Ուսուցումը մեկնելու է հաւատքէն:

Շրջում մը հաւատքի դիրքորոշման մէջ, եկեղեցասէրներու կողմէ, անհրաժեշտ է ըմբռնելու համար եկեղեցւոյ առաքելութեան այժմէականութիւնը: Բնական հաւատք մը Աստուծոյ կատարեալ ճանաչումին, բաւարար չէ: Հաւատքը, մանաւանդ քրիստոնեայի հաւատքը, անհրաժեշտ է որ Յայտնեալ Աստուծոյ հետ ի յարաբերութեան ըլլայ: Յայտնութեան հետ առընչուող հաւատք մը միայն կրնայ հասնիլ Աստուծոյ կատարեալ ճանաչումին: Ան կը պահանջէ սբ. գրային գիտելիքներ: Եւրոպան, ամէնօրեայ դպրոցներու ցանցով օժտուած գաղութ մը չէ, ուր կարելի ըլլար ուսուցանել քրիստոնէական կամ աստուածաշնչական գիտելիքներ հայ – ծովածաւալ աշակերտութեան մը: Պատարագներու ընթացքին քարոզի սահմանափակ պահը չի թոյլատրեր որպէսզի աւետարանական ամբողջ գիտելիքներ այդ պահուն ուսուցուին: Ուստի, «տնային խմբակներ» կամ եկեղեցւոյ յարկին տակ, որոշ թիւով մարդեր պէտք է հաւաքել եւ կանոնաւոր – հերթական հանդիպումներով դաստիարակել, եկեղեցւոյ աշխարհահայեացքով, ապա՝ կիրարկել հաւատքի հասարակաց փորձառութիւն:

Յայտնեալ Աստուծոյ հետ յարաբերութեան մը պարագային միայն պիտի կարենայինք կատարելապէս հասկնալ Քրիստոսի հռչակեալ խօսքերը, յայտարարութիւնները (Քէրիկմ) որովհետեւ այնտեղ, հաւատացեալի հաւատքին մէջ, կը ներգործէ նաեւ Յիսուս ինքն իսկ:

Եւրոպահայ եկեղեցիներու հոգեւոր պաշտօնէութիւնն է առաջին հերթին լարող ուժը ժողովուրդին ինչպէս ըսինք արդէն: Բայց խնդրին դժուարութիւնը եւ բարդութիւնը արդէն այս կէտին վրայ է: Որովհետեւ հոգեւոր պաշտօնէութիւնը կ'ակնկալէ որ առաջին հերթին ժողովուրդը ի՛նք դառնայ մղիչ ուժը ժողովումին, մինչդեռ հաւաքականութիւնը իր կարգին կը սպասէ որ հոգեւոր պաշտօնէութիւնը ըլլայ դպանակը այդ գործին:

Ժողովումի կարելիութիւնը հիմնուած է մարդ – Աստուած երկախօսութեան առանցքին շուրջ, եւ այդ երկախօսութեան փորձարկման վայրը՝ աղօթքը կամ աղօթելու արարքն է: Աղօթքը՝ Աստուծմէ խնդրանք չէ միայն, այլ նաեւ հաստատումն է բացարձակին: Եւ հաստատումը Հայր Աստուծոյ, հայրութեան՝ որու շնորհիւ կարելի կը դառնայ որդեգրումը: Թէ մեր 1915-ի աղէտը հատում մը յառաջացուցած է որդեգրումի հոլովոյթին մէջ, յստակ է, երբ կը կարդանք հետեւեալ տողերը Գրիգոր Պըլտեանի «Լը փուվուար տը լա թրատիսիոն – լա ֆօրս տը լ'ինովասիոն» խիստ շահեկան ու արժէքաւոր ուսումնասիրութենէն. – «Սփիւռքը կը ծնի բիրտ հատումէ մը որդեգրումի հոլովոյթին մէջ, հատում, որ սպանութիւնն է հայրերուն եւ որ զաւակները կը վերածէ որբերու, կիները սոսկալի մայրերու, ողջերը զոհերու: Այս վերջիններուն համար, անապատը խորհրդանշական եւ իրական վայրն է բացակայութեան, ուր իրականութիւնը կը տարրադադրուի, կ'անյայտանայ եւ կը լուծուի բացակայութիւն՝ որուն վրայ կը ծփայ, ինչպէս ջրհեղեղի տապանը, պատկերը կորսուեալ դրախտին որ հողն է: Զարմա՞ծ ենք արդեօք խորութիւնը այն անքննելի վիհին որ աղէտին անապատն է իր ազդեցութեամբ ցանկութեան վրայ: Չեմ կարծեր: Որովհետեւ աղէտը անցեալ բան մը չէ: Աղէտը չանցնիր, այլ կը մնայ այնտեղ, մարմնին մէջ վերապրողներուն եւ անոնցմէ սերածներուն, իբրեւ անքննելի մեքենայ մը որ կը կառուցազրկէ: Աղէտի յիշողութիւն, առանց յիշատակի, եւ անմոռնալի:

«Աղէտին ոչինչ կը դիմանայ. հայրերու եւ անոնց զօրութեան մահուամբ, որդեգրումին մէջ այս հատումով կը մեռնի նաեւ աւանդութիւնը, բանաւոր աւանդութիւնը, որ ամէնէն առաջ շարժում և մարմին ըլլալով հանդերձ է նաեւ պատում: Դահիճին նպատակը, դահիճին եւ անոնց, որոնք կը կազմակերպեն աղէտը, չէ՞ արդեօք շարունակել շատոնց սկսուած գործ մը ճնշումի, փականումի, լռութեան եւ գրաքննութեան, աւարտել դանդաղ աշխատանքը դիմադրող մարմիններու արագ ջնջումին: Ինչ որ կը վրիպի մահէն, կ'ապաստանի գիրքերու մէջ ծիւուն գրադարանի մը խորքը կամ կեդրոնացման ճանապարհի մը մէջ կամ եկեղեցիներու կամ վերապրողներու յիշատակներուն մէջ» (Տէ՛ս Տիտանակ 1 1984):

Այս տողերը անշուշտ չեն վերաբերիր տառացիօրէն աստուածաբանական մակարդակին: Սակայն ստոյգ է որ բացարձակին հաստատումով սփռուած հաւաքականութիւնները կը յղուին ներյայտօրէն ամբողջական գաղափարին: Օրինակ, Մոլորեալ Ոչխարին առակը, ո՛չ միայն անհատի արժէքի փրկութեան ապացոյցն է, այլեւ Աստուծոյ կամքին հաւաքականաշէն նկարագրին: Այս առակին պատմական մէկ ուրիշ փաստը չէ՞ արդեօք Լուսաւորչի առաքելութիւնը որ հաւատքի տարածումով եւ անոր ընդմէջէն, կը կերտէ ազգը իբրեւ ամբողջականութիւն: Քրիստոնէական հաւատքը ունի հասարակական եւ հաղորդակցական նկարագիր:

Եկեղեցւոյ աստուածաբանական մտածողութիւնը չի կրնար անջատել ցրւումի իրողութիւնը մէկ կողմէն եկեղեցւոյ աւանդութենէն, եւ միւս կողմէ ժամանակակից մտածողութենէն: Այլ խօսքով աղօթքի, մանաւանդ Տէրունական աղօթքին բովանդակութիւնը, նշանակութիւնը, ըստ մեզի, ի միջի այլոց, որդեգրումին կիրարկումն է: Անոր հաւաքական բնոյթը կը հերքէ աղէտին անդառնալիութիւնը, քանի որ ան աղէտին մէջ կը տեսնէ ո՛չ թէ Աստուծոյ իսկ հերքումը, բացակայութիւնը, այլ Աստուծոյ քօղարկումը: Աղէտին, տարագրութեան պատմական փորձառութիւնը, Աստուծոյ քօղարկումին փորձառութիւնն ըլլալու է, եկեղեցւոյ համար եւ հաւատացեալ հաւաքականութեան: Քանի որ ան, աղէտէն անդին կը դնէ, սպասումը գալիքի մը, քօղարկումի մը: Եթէ Սփիւռքը մուտքն է անապատին մէջ, խօսելու համար Հին Կտակարանի լեզուով, աղօթքը արտայայտութիւնն է այդ սպասումին: Իսկ ի՞նչ է այդ սպասումին բովանդակութիւնը, եթէ ոչ մասնաւորուած հաւաքականութեան խորհրդաւոր մարմնոյն վերայայտնութիւնը:

Պէտք չկայ անշուշտ ըսելու որ եկեղեցական գործունէութիւնը ամէն բանէ առաջ աղօթքի գործունէութիւն մըն է, որ մեզ ո՛չ թէ կը խզէ մեր կեանքէն, որովհետեւ կը թուի ներամփոփումի եւ կեդրոնացումի արարք մը, այլեւ մեզ կը դնէ եկեղեցին հիմնաւորող ցանկութեան մէջ: Ի հարկէ աղօթքը չարգիլեր ուրիշ գործողութիւններու եւ գործօններու անհրաժեշտութիւնը, օրինակ աստուածաբանական մտածումի մը անհրաժեշտութիւնը: Մտածում՝ որ համապատասխանէ մեր իրավիճակին:

Ստոյգ է այսօր որ Հայ Եկեղեցին չունի մեր ժամանակներու իր ժողովուրդի հարցերուն եւ հարցումներուն պատասխանող կամ գոնէ պարզապէս մտածող աստուածաբանութիւն մը, աքսորի թէ աղէտի: Նման մտածում կը պակսի մեզի, հակառակ այն բարեկարգումի առաջարկներ ընող կրօնականներու (Բաբգէն կաթողիկոս Կիւլէսէրեան, Թորգոմ Պատրիարք Գուշակեան, Եղիվարդ, եւայլն) գոյութեան:

Երբ այս մեծատաղանդ եկեղեցականները կը խօսին Հայ եկեղեցւոյ բարեկարգութեան մասին, նկատի ունին միայն կազմակերպչական, առաւելապէս հովուական մակարդակը: Քիչ անգամ անոնց մօտ կը հանդիպինք աստուածաբանական մտածումի մը ուրուագիծին: Այս պակասը ակնյայտ է այսօր կրօնականներու պատրաստութեան մէջ: Շատ յաճախ գուրկ, ո՛չ միայն մեր եկեղեցւոյ աստուածաբանութեան ծանօթութենէն, այլեւ արդի օտար աստուածաբանութիւններու ծանօթութենէն, որոնց հետ շփումը անկասկած մտածումի խայծեր պիտի տար: Այս պատաճանաչումը քննադատութիւն

մը չէ անշուշտ, ո՛չ ալ պախարակում մը, այլ պարզապէս հաստատում մըն է, որ կոչ կ'ընէ հասկնալու մեր այսօրուան ալխարհն ու իրավիճակը աստուածաբանական համակարգի մը մէջ:

Աստուածաբանական մտածողութիւն մը անհրաժեշտ է ո՛չ միայն կրօնական կարգին պատրաստութեան, այլեւ հաւաքականութեան, որուն ի սպաս է այդ կարգը: Բոլորիս ալ ծանօթ է, որ հոգեւոր ընթերցումները կ'արհամարհուին մեր նոյնիսկ բարեմիտ հաւատացեալներուն կամ եկեղեցասէրներուն կողմէ, այդ արհամարհանքը կը մղուի այն մտածումէն թէ հոգեւոր ընթերցումները անօգտակար, անիմաստ եւ ի վերջոյ ո՛չ անհրաժեշտ բաներ են: Պէտք է ըսել որ այդ արհամարհանքը մենք ալ կը բաժնենք եթէ նկատի ունենանք այդ հոգեւոր կոչուող կարգ մը ընթերցումներու բովանդակութիւնը: Այսօր, Աւետարանի եւ Ս. Գրոց, Նարեկացիի կամ Շնորհալիի երկերուն ընթերցումները մեր հաւաքականութեան ամէնէն զարգացած դասին, քիչ անգամ սըրտին կը խօսին: Մեր հաւաքականութիւնները կ'ապրին ճարտարարուեստականօրէն եւ գիտականօրէն յառաջացած երկիրներու մէջ: Այս տարրական ճշմարտութիւնը կը կրկնենք այստեղ, պարզապէս որպէսզի հասկնալի դառնայ թէ կարելի չէ այդ հաւաքականութիւններուն մատուցանել անցեալ դարուն ըմբռնելի հոգեւոր սնունդներ: Հնամենի եւ հնաոճ քարոզները ոչինչ կ'ըսեն մեր դաղութներու ամէնէն կենսունակ ուժերուն, երբ նկատի ունենանք որ այդ ուժերը կը սնանին արեւմտեան համալսարաններու լաւագոյն բարիքներէն: Հոգեւոր գիտելիքը որ կ'ուզենք տալ մեր եկեղեցւոյ մէջէն՝ պարտի համապատասխանել իր լեզուով եւ մտածելակերպով Սփիւռքի մեր իրավիճակին:

Անհրաժեշտ է ի հարկէ կառուցել եկեղեցիներ, սակայն նոյնքան անհրաժեշտ է այդ եկեղեցիները լեցնել որակաւոր ժառանգ մեր գաղութներուն եւ այդ եկեղեցիները պահպանել հարցադրական, ժամանակակից մտահոգութիւններ հետապնդող, իր օրը ապրող աստուածաբանական խօսքով:

Եկեղեցւոյ դերին շուրջ մեր այս խորհրդածութիւնները վերջնական ճշմարտութիւններ չեն անշուշտ, այլ կը ձգտին առնուազն հարցադրումը դնել: Եկեղեցւոյ դերին շուրջ մտածելը անհրաժեշտ է եւ այդ դերին վերահաստատումը, ինչպէս կը տեսնուի չի նշանակեր երբեք որ մենք կ'ուզենք որ եկեղեցին ձգտի իր հին իշխանութեան: Վարչական իշխանութեան համադրանքը անկասկած անբաժանելի մէկ եզրն է եկեղեցւոյ իշխանութեան: Սակայն միակ իշխանութիւնը որ եկեղեցին կրնայ հաստատել, դայն վկայակոչել, այն ալ՝ իր իշխանաւորին, ամենքն Աստուծոյ խօսքին իշխանութիւնն է մերօրեայ մարդկութեան:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱՌԱՋԻՆ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ԱՆԳԱՄՆԵՐ

Գ.

Մօտ քսան տարի առաջ, երբ առաջին անգամ Երեւան կ'երթայի, եւ կեանքիս մէջ առաջին անգամ ըլլալով կը տեսնէի ինչեր ու ինչեր, որոնց մասին երկար տարիներ երազած էի հետաքրքրութեամբ ու կարօտով, այդտեղ ճակատագրականօրէն պիտի ունենայի հանդիպում մը, որուն մէջ պիտի նոյնանային «առաջին անգամ»էն ու «վերջին անգամ»ը:

Հոն արդարեւ հանդիպում ունեցայ հարազատ զարմիկիս հետ, ինծմէ մօտ քսան տարի աւելի մեծ, որուն երեսը կը տեսնէի առաջին անգամ ըլլալով: Ի՜նչպիսի կարօտ մը, զիրար տեսնելու, ինչպիսի հետաքրքրութիւն մը եւ աճապարանք մը ունէինք երկուքս ալ: Մեր հանդիպումը ընտանիքի մը անցեալէն քաղուած եղերական պատմութեան մը ինչ – ինչ ծալքերը պիտի բանար մեր առջեւ:

Այդպէս ալ պատահեցաւ: Շատ յուզիչ էր այդ հանդիպումը: Իրարու ըսելիք եւ չըսելիք որքան շատ բան ունէինք այդ պահուն: Ուրախացանք եւ տխրեցանք: Երջանկացանք ու տառապեցանք: Երկար ժամեր խօսեցանք իրարու հետ, խնջոյքի սեղանի մը շուրջ նստած, իրարու աչքերուն մէջ նայելով, բաժակներ ու բաժակներ բարձրացուցինք: Բայց կը նայէի իմ լուսահոգի հօրեղբօրս դալկին աչքերուն մէջ եւ ես ինծի հարց կուտայի, թէ պէտք էր ուրախանայի՞ այս միացումին համար, թէ պէտք էր տխրէի առոր անմիջապէս յաջորդելիք բաժանումին համար: Վըստահ էի որ նոյն հարցումով կը չարչարուէր ինքն ալ, զարմիկս: Որովհետեւ երկուքս ալ գիտէինք, թէ այս առաջին անգամը միաժամանակ վերջին անգամ մըն էր մեզի համար: Կը նայէի անոր ծերացած դէմքին, քայքայուած առողջութիւն մը մատնող անոր տկար մարմնին ու կը խորհէի թէ անկարելի էր յուսալ որ անգամ մըն ալ կը տեսնէի զինքը: Այս մտածումը անպատմելի թախիծ մը կը պատճառէր ինծի: Ընդվզում մը կը զգայի հոգիիս խորը: Ինչո՞ւ իրարու այսքան մօտիկ մարդիկ դատապարտուած ըլլային բովանդակ կեանքի մը մէջ զիրար անգամ մը միայն տեսնելու:

Մեր բաժանումէն հազիւ երկու տարի վերջ լսեցի որ զարմիկս արդէն իր մահկանացուն կնքած էր Երեւանի Արարատ Գիւղին մէջ, ուր կը բնակէր:

Մինչեւ այսօր չեմ մոռցած թէ որքա՜ն տխուր բաժնուած էինք այդ օր իրարմէ, որովհետեւ երկուքս ալ վստահ գիտէինք թէ զիրար պիտի չտեսնէինք անգամ մըն ալ: Բայց հիմա կը խորհիմ, որ զարմիկս ինծմէ շատ աւելի տառապած ըլլալու էր այդ օր: Ես իրմէ քսան տարի աւելի երիտասարդ էի, ուստի աւելի առողջ: Իմ վիճակս ծնունդ կ'առնէր միմիայն զինքը անգամ մըն ալ չտեսնելու հեռանկարէ: Մինչդեռ անոր տառապանքին մէջ կը ծփար ոչ միայն զիս անգամ մըն ալ չտեսնելու հեռանկարը, այլ նաեւ մօտալուտ մահուան մը մղձաւանջը: Ես զինքը պիտի չտեսնէի, որովհետեւ անգամ մըն ալ մեր ճամբաները պիտի չհանդիպէին իրարու: Ինք, զիս անգամ մըն ալ պիտի չտեսնէր, որովհետեւ պիտի բաժնուէր կեանքէն: Այս երկու վերջին «վերջին անգամ»ները որքա՜ն տարբեր էին իրարմէ:

Բայց ինչ լաւ, որ մարդիկ շատ անգամ բնաւ չեն նշմարեր թէ «վերջին անգամ»ը եկած հնչեցուցած է դուռը: Դիբասանը գիշեր մը դեր մը կը մարմնաւորէ առանց գիտնալու թէ ատիկա պիտի ըլլայ իր վերջին դերակատարութիւնը: Գրագէտը յօդուած մը, գրութիւն մը կը վերջացնէ առանց գիտնալու թէ ատիկա պիտի ըլլայ իր վերջին ստորագրածը: Այդ դերը կամ գրութիւնը կիսատ խակ կրնան մնալ: Բայց անոնց հեղինակները չեն գիտեր թէ անոնք կիսատ պիտի մնան: Խանութպանը գիշերը իր խանութին ցուցափեղկը կ'իջեցնէ առանց գիտնալու թէ յաջորդ առաւօտ պիտի չկարենայ բանալ: Եւ ծընողքը համբոյր մը կուտայ իր զաւկին, առանց գիտնալու թէ ատիկա պիտի ըլլայ վերջին անգամուանը:

Եթէ վերը կայ մէկը որ հեռուէն կը հետեւի մեր բոլոր շարժումներուն եւ կը տեսնէ մեր ամբողջ ապագան, գալիքի նկատմամբ մեր տգիտութեան համար կը խղճահարի՞ արդեօք մեզի, թէ ոչ ընդհակառակն կ'ուրախանայ:

Ռ. Հ.

LIVRES REÇUS

ԿՏՈՒՑԸ ՎԵՐ ԻՌՄԱՆ
IRMA BEC-EN-L'AIR
français-arménien
Les contes du poulailler

MICHELE DAUFRESNE
traduction arménienne :
Anahid Garmiryan

SYROS

Տ Խ Ո Ւ Ր

Հ.Մ.Ը.Մ. ՍԳԱԿԻՐ ՄԱՀ՝ ՇԱՀՐԻԿ ՕՀԱՆԵԱՆԻ

Զոհ մը եւս անողոք հիւանդութեան՝ Շահրիկ Օհանեան: Ծնած եւ մեծցած մարզասէր ընտանիքի մը մէջ – իր հայրը, Կարօ եղած էր Հ. Մ. Ը. Մ.-ի աշխոյժ անդամներէն մէկը – Շահրիկ սիրւած անձ մըն էր Լիոնի շրջանին մէջ եւ յաճախ բերած էր իր օժանդակութիւնը Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն – Տէսինի գործունէութեան: Եղած էր, պահ մը, խումբին ամենամօտ ղեկավարը, երբ իր քեռայրը՝ Ժան Ճորքայէֆ, ինչպէս ներկայիս, այն ատեն ալ ակումբին գլխաւոր մարզիչն էր: Կը մեկնի վաղաժամ՝ 54 տարեկանին:

Մարդկային շրջանակներէ դուրս եւս, Շահրիկ Օհանեան ունէր բազմաթիւ բարեկամներ. ապացոյց՝ մեծ թիւը սգակիրներու՝ որոնք ներկայ եղան յուղարկաւորութեան, Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 20-ին, Տէսին, մէկ մասը ուս – ուսի եկեղեցին, մեծ մաս մըն ալ՝ դուրսը:

Նորվան Եպիսկոպոս կատարեց արարողութիւնը իր շուրջը ունենալով Զաւէն Վարդապետը, Տէսինի հովիւ՝ Մկրտիչ Խաչակիր քահանան եւ տեղւոյն դպիրները:

Եպիսկոպոսը եւ Մեսրոպ Պալըքճըեան դրուատեցին ըրին հանգուցեալին, չեշտը դնելով անոր կորովին վրայ: Շահրիկ դիմադրեց հիւանդութեան ժպիտը միշտ դէմքին, փարատելու համար իր շուրջիններուն մտահոգութիւնը իր մասին:

Շահրիկ Օհանեանի մահով Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն – Տէսինի վարիչները կը կորսնցընեն ազնիւ ընկեր մը եւ ակումբը՝ անկեղծ համակիր մը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՑՈՂՈՒԹԷ ՑՈՂՈՒԹ

ՖԼՐԻԳԻՒՂԻ Ս. Վարդանանց Եկեղեցւոյ մէջ, Սեպտեմբեր 13-ին կատարուած է կրթական մշակ, Խասեանի նախկին տնօրէնուհի Հերմինէ Գալուստեանի յուղարկաւորութիւնը: Ներկայ եղած են, բացի հայկական յարանուանութեանց, հաստատութեանց, սանուց միութեանց ներկայացուցիչներէն եւ ընդհանրապէս նախկին աշակերտներու հոծ բազմութենէ մը, նաեւ թուրք անձնաւորութիւններ, պաշտօնակիցներ եւ լրագրողներ: Արարողութեան նախագահած է Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան: Ցաւալի արարողութեան, բակին մէջ, Թրքերէն դամբանական մը արտասանած է տոքթ. Վարդ Տիկահեր: Ապա դագաղը փոխադրուած է Շիշլիի գերեզմանատունը, ուր խօսք առած է Նուպար Պետրոսեան:

**

ՊՈԼՍՈՅ «Մարմարա» թերթի խմբագրատան մէջ, Սեպտեմբեր 14, տեղի ունեցած է կլոր սեղան մը՝ նուիրուած պոլսահայ գրականութեան մօտիկ անցեալին ու ներկային: Աւելի քան երեք ժամ տեւողութեամբ այդ հանդիպումին մասնակցած են գրականագէտ Սուրէն Դանիէլեան (Երեւան), գրագէտ ու բանաստեղծներ՝ Զահրատ, Խրախունի, Վարդ Տիկահեր, Իգնա Սարըասլան, Վարդան Կոմիկեան, Մկրտիչ Մարկոսեան, Անդան Եօզեր եւ խմբագրապետ՝ Ռոպէր Հատտէճեան:

**

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ եւ Մոնթեպելլոյի Հ. Մ. Ը. Մ.-ի մասնաճիւղերու միասնական տարեկան բանակումը տեղի ունեցած է Օգոստոս 13-էն 19, ծովեզերեայ «Գասպրիլլօ» բնակավայրին մէջ: 75 արի – արենոյշներու մասնակցած բանակումին դաստիարակչական աշխատանքներու կարգին տեղի ունեցած են դասախօսութիւններ: Փակման արարողութեան ներկայ եղած են 150 ծնողքներ եւ համակիրներ, ինչպէս նաեւ Արեւմտեան Միացեալ – Նահանգներու Շրջանային ընդհանուր խմբապետ՝ Վարուժան Միրզոյեան:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ԶԱՐԵՆՑ ԴԱՌՆԱԼՈՒ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

– Ի՞նչ ըսաւ, հարցուցի Խաչիկին, յաջորդ օրը:

– Շատ հաւնեցաւ: Ըսաւ՝ «Անպի – տա՛նը, երբեմն սասնկ աղուոր բաներ դուրս կուտայ»:

Այդտեղ՝ «անպիտանը» անշուշտ Զարենցն էր:

Թէեւ հայերէն լեզուի անմնան ուսուցիչ, մեր դասախարակին գրական հոտառութիւնը բիրտ հարուած մը կ'ընդունէր այդպէս, բայց միւս կողմէ կը փաստուէր թէ կատարելապէս յաջողած է իմ ... կապկումս:

Եկաւ հանդէսին օրը: Խաչիկը արտասանեց եւ սաստիկ ծափահարուեցաւ: Ես, Ցարութիւնին ու Արփինին մէջտեղ, նստարանին վրայ անձկացած էի: Մարդ չէր գիտեր, որ իմ գրածս է: Նոյնիսկ Խաչիկը: Անհամբեր էի, որ հանդէսը վերջանայ եւ ըսեմ: Դուրսը, երբ յայտնեցի Խաչիկին, քայլ մը ետ գնաց, թեւերը լա՛յն – լայն բացաւ եւ գոչեց.

– Չէ՛ ծօ ... մի՛ ըսեր...

Մեր սովկալի գաղտնիքը չալկած, Խաչիկին հետ սկսանք քալել Նոր Գիւղէն դէպի քաղաք, մինչ գաղափար մը կը հասուննար մտքիս մէջ: Այն օրերու ամէնէն տարածուած եւ կարեւոր թերթը «Յուսաբեր»ն էր, որ շաբաթը անգամ մը դուրս գրական թիւեր կը հրատարակէր, անւանի գրողներու աշխատակցութեամբ: Ինչո՞ւ չղրկեմ «Յուսաբեր»ին: Պէ՛տք է տպեն, Այնքան ծափահարութիւնները պարա՞պ տեղն էին: Ժողովուրդը գնահատեց:

Դեռ ժողովուրդ եւ ամբոխ բառերուն տարբերութիւնը յստակ չէր ինծի համար, ու մինչեւ այսօր երբեմն չփոթը կը շարունակուի, ամէն անգամ որ ամբոխային հոգեվիճակներ դանեմ տեղ մը, ուր ընպասելի էր տեսնել ժողովրդային առողջ բնազդը...

Դարձեալ մաքուր թուղթ մը, հատիկ – հատիկ ընդօրինակութիւն՝ եւ ուղղակի նամակատուն, ծրարել եւ ապահովագրել: Տպուեցաւ: Պզտիկ տարբերութեամբ մը – Զարենցին տեղ, կը կրէր իմ ստորագրութիւնս:

Ակումբ – ընթերցասրահին մէջ, բոլոր հայերէն թերթերը փռուած են սեղաններու վրայ: Մենք, Խաչիկին հետ ի պաշտօնէ գրապահ ենք կը սպասենք ապակեդարաններուն անկիւնը, դարանակալ որսորդներու պէս: Եկաւ պարոն Իւլիպէյեանը, բարեւեց մեզ, ու գնաց նստաւ սեղանի մը առջեւ, կռնակը մեզի: Ձեռք կ'առնէ «Յուսաբեր»ը: Մեր սիրտերը կը տրոփեն: Առաջին էջին աչք մը կը նետէ, կը դարձնէ թերթը, ներսը կը նայի վեր – վար, ու յանկարծ, ուսերը կը ծռին դէպի առաջ, ցնցում մը կ'ունենայ ու այդպէս կը մնայ պահ մը:

– Տեսա՛ւ, կը կարդա՛յ կոր, կը փսփըսայ Խաչիկը ականջիս, ու երկուքով պահւելիք տեղ մը կը փնտռենք:

(Շար. 5)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Մօրիս Մօրօ եւ Էրիք Մօրօ իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ թէ մամուլով մասնակից եղան իրենց սուգին՝ ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ ցաւակցական կորուստին առթիւ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Զօհրապ Մուրատեանի մահուան առթիւ, Մարսէյլի Տարօն Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան վարչութիւնը եւ իր բոլոր անդամները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն իր կնոջ, եղբօր եւ հայրենակիցներուն եւ այս տխուր առիթով 150 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

**

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Արաքսի Մուրատեանի, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեանի, ինչպէս նաեւ Մուրատեան ընտանիքի բոլոր պարագաներուն իրենց ամուսնոյն եւ եղբօր՝ Զօհրապ Մուրատեանի մահուան առթիւ:

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Տիկին Հայկուհի Ճանիկեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ցակոբիկ Աստոյեան 200 Ֆր.: Գրիգոր Աֆարեանի թաղման առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Վահան Ցակոբեան 100 Ֆր.: Լեւոն Այվազեանի թաղման առթիւ՝ Այվազեան եւ Մարկոսեան ընտանիքներ 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վահան Ցակոբեան, Այրի Տիկին Ֆրանքու (Մինասեան), Կիրակոսեան եւ Գուգուլեան ընտանիքներ 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Գույումճեան 50 Ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. — Արթիւր Քիւրտօղլեանի յիշատակին՝ Տիկին Ալիս Քիւրտօղլեան եւ զաւակները 200 Ֆր.: Այրի Տիկին Չիթճեանի յիշատակին՝ Չիթճեան ընտանիք 100 Ֆր.: Գ. Տէր - Վարդանեանի մահուան Ա. տարելիցին առթիւ՝ Տէր - Վարդանեան ընտանիք 100 Ֆր.: Միշէլ Մօնժի մահուան առթիւ՝ Պր. Փոլ Գէչէեան 200 Ֆր.: Մասիս Աւետեանի մահուան առթիւ՝ Այրի Տիկին Անայիս Աւետեան եւ զաւակները 500 Ֆր., Տիկին Ցոլինէ Աւետեանի եւ ընտանիքը 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վարուժան Գարակէօզեան 200 Ֆր.:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

ՏՕՆ ՎԱՐԱԳԱՅ ՍՐԲՈՅ ԽԱՉԻՆ

Հոկտեմբեր 1, Կիրակի առաւօտ Եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Հայր Մեր-ի պահուն Վազգէն Առաջնոյն Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց Հայրապետական Մաղթանք կը կատարուի Օծման Երեսունչորրորդ տարեդարձին առթիւ:

Յետ պատարագի ըստ կարգի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Եկեղեցւոյս գլխաւոր բարերարի ծնողաց՝ ՆՇԱՆ, ՖԻԼՕՐ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ, ինչպէս նաեւ՝ ՊԱԹՄԱՋԵԱՆ, ԽԱՐԲՈՒԹԼԸԵԱՆ, ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ եւ ՑԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ գերդաստանաց հոգիներուն ի հանգիստ:

Նոյն առեն արեւշատութիւն եւ աղօթք եւ մաղթանք կ'ըլլայ եկեղեցաշէն մեծ բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի:

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Եկեղեցւոյս ՇՆՈՐՀԱԼԻ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Ցակոբ Արբահամեանի:

Պատարագ, ժամը՝ 10.30-ին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ՓԱՐԻԶ. — Տիկին Արմենուհի Մարգարեան իր սիրելի զարմիկին յիշատակին 1000 Ֆր. (եւ 500 Ֆր. Ս. Մեսրոպ կրթարանին):

**

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. — Տիկին Գեղանոյշ Պետրոսեան 150 Ֆր.:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30, տօն է Սրբոյն Գէորգայ քաջամարտիկ զօրավարին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ պատարագի ժամը 10-ին:

ՍԷՆ - ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ հանդիսաւոր պատարագ եւ աւանդական մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 1-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ԽՋԿՐ. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Երէցկին Եղիսաբէթ Տէտէեանի:

— ՃԱՇ —

Կազմակերպուած՝ Կապոյտ Խաչի Իսիի Տիբուհի Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղի կողմէ տարեցներուն համար, Պիէվրի դղեակը:

Մեկնում Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7, ժամը 12.30-ին Մշակոյթի Տան առջեւէն, 45 ռիւ տը լա Տէփանս:

Արձանագրուիլ Խաչուհիներու մօտ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի պարահանդէսը, Նոյեմբեր 11-ին, Շաբաթ իրիկուն: Մանրամասնութիւնները յետագային:

**

Կապոյտ Խաչի Անիէռ - Պուա - Քոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղի ճաշը՝ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 21-ին, Սամուէլ - Մուրատեան Վարժարանի սրահին մէջ:

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու նոր սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք-Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

Solidarité FRANCO-ARMENIENNE

LEVON TER PETROSSIAN

DEPUTE AU SOVIET SUPREME D'ARMENIE
MEMBRE DU COMITE KARABAGH

FACE A LA PRESSE

LA SITUATION POLITIQUE EN ARMENIE ET LA CRISE NATIONALE EN URSS

LE MARDI 3 OCTOBRE à 20 h 30 précises
AU CLUB DES ARTS ET METIERS
Salle de La Rochefoucauld
9 bis, avenue d'Iéna, 75116 Paris, Métro: Iéna

— participation aux frais : 50 F —

COOPERATION ARMENIE et FRANCE - LIBERTES organisent
du 28 septembre au 13 octobre

LA PREMIERE EXPOSITION D'ART CONTEMPORAIN

DE JEUNES ARTISTES PEINTRES ET SCULPTEURS AVANT- GARDISTES D'ARMENIE
du groupe «3ème Etage»

Chapelle Saint-Louis de la Salpêtrière
47, bd. de l'Hôpital, Paris 13ème
Tous les jours de 8 h 30 à 18 h 30

Bénéfice de la vente aux réfugiés, sinistrés arméniens.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
12-14, rue Saint Bazile

Rencontre avec

LEVON TER-PETROSSIAN

DEPUTE DU SOVIET SUPREME D'ARMENIE
MEMBRE DU COMITE KARABAGH
LEADER DU MOUVEMENT NATIONAL DES ARMENIENS

VENDREDI 29 SEPTEMBRE à 21 h.

avec le concours de SOLIDARITE FRANCO-ARMENIENNE

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives, l'UGAB organise les samedis dans son Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e, téléphone 42 27 12 26,

des cours :

- *d'Arménien*
- *d'Informatique*
- *de Dessin-Peinture*
- *d'Echec*
- *de Musique Traditionnelle*
- *de Danse Arménienne*

Début des cours le Samedi 30 Septembre à 14 heures.

Inscription sur place
les samedis de 14 h 30 à 17 h 00.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

RENTRÉE 89/90 MERCREDI 4 OCTOBRE

— ACTIVITES PROPOSEES —

EVEIL AU LANGAGE
EVEIL A L'IDENTITE ET A LA CULTURE
COURS D'ARMENIEN
CONVERSATION
PREPARATION ARMENIEN AU BREVET
PREPARATION ARMENIEN AU BAC
PIANO
VIOLON
GUITARE
DEHOL
KANON
DANSE TRADITIONNELLE
DANSE FOLKLORIQUE
DANSE CONTEMPORAINE ARMENIENNE
GYMNASTIQUE DOUCE
BIBLIOTHEQUE
DIFFUSION LIVRES
ANTENNE SOCIALE
FOYER
BRIDGE

— NOUVELLES ACTIVITES —

ATELIER THEATRE BILINGUE
VIOLONCELLE

INSCRIPTIONS
du 25 au 30 septembre de 14 à 18h30

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 4-ին:

Դասընթացքները կը կատարուին Չորեքշաբթի ամբողջ օր եւ շաբթուան բոլոր իրիկունները:

Պաքալօրէայի քննութեան դասերը՝ Ուրբաթ իրիկունները, ժամը 18-ին:

Հասցէ. —

4 bis, rue Komitas, Alfortville

Մանրամասնութիւններու համար դիմել՝

Հեռաձայն. —

43 - 76 - 65 - 37
43 - 75 - 26 - 98

**

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի Անի Մասնաճիւղի Միօրեայ վարժարանի դասընթացքները կը սկսին, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 30-ին, ժամը՝ 14-էն 17: 6 - 14 տարեկան պզտիկներու համար:

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 29

VENDREDI
29 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.110 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.110

ՍԱԽԱՐՈՎ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Ինչպէս գրած էինք, Սախարով Լիոնի մէջն է կը գտնուի (Վիլէօրպան) մասնակցելու համար Ֆրանսայի Բնագիտութեան ընկերութեան համագումարին: Այս առթիւ, կարգ մը հայանպաստ յայտարարութիւններ ալ ըրած էր (տես՝ «Յառաջ», Սեպտեմբեր 28): Զորեքշաբթի օր, խորհրդային ակադեմականը Լիոնի Քլոտ Պերնար համալսարանի տոքթոր Հոնորիս Քաուզա-ի կոչումին կ'արժանանար եւ այս առթիւ բանախօսութիւն մըն ալ կը կատարէր, հակիրճ ակնարկութիւններով Հայոց կացութեան: Կը թուի, որ Սախարով այլեւս բնաւ պատրանք չունի Կորպաչովեան քաղաքականութեան մասին եւ նահանջ կը տեսնէ: Սախարով անդրադարձած է ներկայ ողբերգական վիճակին, Ազրպէյճանի պարտադրած շրջափակման պատճառաւ, Հայաստան եւ Ղարաբաղ: Յիշած է նաեւ թէ Միչէլ Նուառ յայտնած է իրեն որ Լիոնէն 50 նախաշէն տուներ ղրկուած են, բայց դժբախտաբար միշտ տեղը չեն հասնիր...:

**

Միջազգային գործակալութիւնները կը շարունակեն պնդել որ շրջափակումը վերջ գտած է, հիմնուելով ԹԱՍ-ի տըւած լուրերուն վրայ: Բայց հեռատեսիլին լուրերուն համաձայն, հասած գետնախնձորները փճացած էին, երեք շաբաթ Ազրպէյճան մնալէ ետք եւ ապրանքներու մեծ մասն ալ կարելի չէր եղած պարպել կառնըլանիւթի պակասէն: Ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղի, շրջափակումը ամբողջական կը մնայ եւ «Պրաւդա» կը գրէ թէ նոր զօրք ղրկուած է տեղւոյն վրայ գըտնուող 4000-ը անբաւարար ըլլալով, ոստիկանական զինեալ միջադէպերը աւելցած են վերջերս:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻԲԱՆԱՆ այս անգամ ալ խաղաղութեան «քովէն» անցած պիտի ըլլայ, եթէ զօրավար Աունի նոր յայտարարութիւնները իրենց տրամաբանական հետեւանքներն ունենան: Արդարեւ Աուն «անընդունելի» հռչակեց ազգային համաձայնութեան այն նախագիծը, որու շուրջ պիտի վիճին լիբանանցի երեսփոխանները, Շաբաթ օր, Սաուտի Արաբիա (Թաիֆ): Հոն, յստակ չի ճշդուիր թէ ե՞րբ սուրիական զօրքը պիտի քաշուի: Ճեմայէլի նշանակած վարչապետը կ'ըսէ թէ պետը իր հաւանութիւնը տուած էր եօթը կէտերէ կազմուած խաղաղութեան ծրագրին, որ միջազգային դրական հակազդեցութիւն գտած էր, բայց, կ'աւելցնէ՝ «ոչինչ փիջած էի»: Արդէն երկու լիբանանցի քրիստոնեայ երեսփոխաններ՝ Պիէռ Խուրէ եւ Թեհնի մերժած են Թաիֆի ժողովին մասնակցիլ, առարկելով որ «Երեսփոխաններու հանդիպում մը արտասահման, խօսելու համար Սահմանադրութեան վերամշակման պէս կարեւոր հարցերու մասին, անընդունելի է»: Խուրէ, որ իր աքսորը կը շարունակէ Փարիզ, կը շեշտէ նաեւ որ դէմ կը մնայ նախագահական որեւէ ընտրութեան եւ սահմանադրական բարեփոխման, նախքան Իսրայէլեան բանակի քաշուիլը, որ պէտք է կանխէ սուրիական զօրքին մեկնումը:

ԲԱՆՏԱՊԱՀՆԵՐՈՒՆ գործադուլը տակաւին կը շարունակուի... Ֆրանսայի բանտերու վիճակը եւ Հինգշաբթի օր ապահովութեան ուժերու միջամտութիւնը անհրաժեշտ դարձած էր կարգ մը բանտերու մէջ, մասնաւորաբար Տրակինեան: Հոս, 200 բանտարկեալ տէրտիրական դարձած էին բանտին, կոտրած – թափած ինչ որ կրնային, մինչեւ որ ապահովութեան ուժերը կարգուկանոնը կը վերահաստատէին Հինգշաբթի առտու: Վիրաւորներ ալ կային: Բազմաթիւ միջադէպեր ծագած են այլ տեղեր ալ: Դժգոհութիւնը մեծ է թէ արգելափակեալներուն եւ թէ բանտապահներուն մօտ, որոնց գործադուլի նոր շարժումն էր, որ ծնունդ տուաւ այս խռովութեանց:

ԽՕՋԱԼ յայտարարած է Սթրազպուրկի մէջ, որ Թուրքիան պիտի ճանչնայ մարդկային իրաւանց եւրոպական Ատեանը:

ԶՈՒԻՑԵՐԱՑԻԻ մը հետ ամուսնացող օտար կիները ինքնաբերաբար զուիցերիական անձնագրի պիտի չտիրանան այլեւս: Նոր օրէնքին համաձայն, պէտք է հինգ տարի համբերեն արժանանալու համար զուիցերական քաղաքացիութեան:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ պիտի զբաղի Ուկրանիոյ կաթողիկէ – իւնիաթ – Եկեղեցւոյ օրինականացման հարցով: Արգիլուած 1946-ին, Ստալինի կողմէ, Ուկրանացիք վերջերս ցոյց մը ըրած էին բացօթեայ պատարագի մը մատուցմամբ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԻՒՐԵՐԸ իրարու կը յաջորդեն, այս օրերուն: Քուէյթի իշխանապետէն ետք, Փարիզ ժամանեց Եգիպտոսի նախագահը՝ Մուպարաք, որ Նիւ-Եորք կ'անցնի, ուր ճառ մը պիտի արտասանէ Ազգաժողովին առջեւ:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻԱ սահմանադրական տագնապի մէջ է, Սլովենիոյ Խորհրդարանը անջատման իրաւունքի բանաձեւ մը քըւէարկեց, գրեթէ միաձայնութեամբ (256 թեր, 1 դէմ եւ 1 ձեռնպահութիւն):

ՓՈՀԷՐ, հակառակ սկզբնական տպաւորութիւններուն, հաւանաբար չկարենայ կրկին նախագահն ըլլալ Ծերակոյտին: Հոս ալ դաշինք կռնակէն մխրճեցին իր հոսանքին պատկանողները, այսինքն՝ Իւ – Տէ – էՖ, կեդրոն: Հինգշաբթի, վերջին հաւատարիմը կը մնար Շիրաքի էՌ – Փէ – էՌ-ը: 80 տարեկան, Փոհէր կ'ուզէր անկասկած «պատնէշին վրայ» մեռնիլ, բայց իր բարեկամները համաձայն չեն: Մնաց որ ամէն մէկ առարկող, կը խորհի որ յարմարագոյնը՝ ինք իսկ է...:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Խորհրդարանը քուէարկեց Փափանտրէուի անձեռնմխելիութեան ջնջումը, ինչ որ կը նշանակէ թէ նախկին վարչապետը յատուկ դատարանի մը առջեւ պիտի քաշուի, ոչ միայն հեռաձայնային ապօրինի ունկնդրութիւններու համար, այլեւ մանաւանդ կաշառակերութեան եւ դրամական մեծ գայթակղութեան (230 միլիոն տոլարի հարց է):

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԻՐՔԵՐԸ ՄՈՍԿՈՎԵԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

Խորհրդային Միութեան տնտեսութեան նուաճումներու ցուցահանդէսը այս տարի նորէն խորհրդային եւ արտասահմանեան երկիրներու հրատարակչութեանց ցուցադրման կեդրոն դարձած է: Աւանդական այս ցուցահանդէսը իր շուրջը հաւաքած է աշխարհի աւելի քան 60 երկիրներու հրատարակիչները: Սակայն այս անգամ ան սովորական ցուցադրման շրջանակներէն դուրս ելած ու շահութաբերութեան – վաճառքի իմաստ ստացած է:

«Աւելի լաւ է քիչ, բայց լաւ», այս նըշանաբանով ներկայացուած են Հայաստանի հրատարակիչները: «Հայաստան», «Խորհրդային Գրող», «Արեւիկ», Հայաստանի Գիտութեան Ակադեմիայի, Երեւանի համալսարանի հրատարակչութիւնները ընտրած են 70 անուն գիրքեր, որոնք ցուցադրութենէն բացի վաճառքի կ'առաջարկուին շահագրգիռ կազմակերպութիւններուն: Հանրային – քաղաքական գրականութենէն դատ ներկայացուած են Հայոց պատմութեան ու ներկային, ազգային ազատագրական, յեղափոխական շարժումներուն, Հայոց ցեղասպանութեան, արուեստի տարբեր սեռերու վերաբերող հրատարակութիւններ:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՀԱՒԱՍԱՐ ԲԵՒԵՌՆԵՐ՝ ՍՓԻՒՌՔ ԵՒ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

1988-ը տարին, Փետրուարի ղարաբաղեան մակընթացութեամբ, եւ Դեկտեմբերի արհաւիրքով ցնցեց չորս ծագերուն նետուած հայութիւնը որ ենթարկուեցաւ կատարեալ ազգաշարժի մը, մարտաշարժի մը:

Սփիւռքը՝ մէկ ժողովուրդ, մէկ ճակատագիր տեսլականով ցուցաբերեց միահամուռ կեցուածք, ազգային – քաղաքական համակամութիւն եւ հնարաւոր օգնութիւնը հասցուց հայրենաբնակ եղբայրներուն եւ քոյրերուն: Սփիւռքահայութեան օգնութիւնը կրնայ համեստ թուիլ աղէտին մեծութեան, կարեւորութեան եւ տարողութեան դիմաց, բայց եւ այնպէս եղաւ կարեւոր, ե՛ւ նիւթապէս, ե՛ւ մարդկային յարաբերութիւններու եւ փոխանակութիւններու տեսակէտէն: Սփիւռքը, գոյութիւն ունեցող իր կառոյցներով եւ այս առթիւ ստեղծուած, կազմուած մարմիններով ձեռնարկեց անմիջական անհրաժեշտ օգնութեան, եւ իրը ըրաւ վերաշինութեան կարգ մը ծրագիրներ, ցուցաբերելով ամբողջական աջակցութիւն մը: Սփիւռքը ուժգնութեամբ արտայայտեց իր միասնութիւնը եւ քաղաք չմնաց, շրջան չմնաց ուր Հայը ինք չկազմակերպէ իր օգնութեան գործը:

Սակայն, Սփիւռքի կարելիութիւնները սահմանափակ են: Զունի իր ետին Պետութիւն, ոչ իսկ կեդրոնական մարմին մը որպէսզի վարէ յատուկ քաղաքականութիւն մը այս ուղղութեամբ: Հետեւաբար, թափուած ճիգերը՝ յաճախ ոչ գիտակցուած, եղած զոհողութիւնները, սպառուած ուժերը, արտայայտուած կամքերը նոյնքան տարբեր են առնուած իր ներքին ուժականութենէն, իր գոյապայքարի զէնքերէն, իր առօրեայ կարիքներէն, կեանքէն որոնք ատոնց մը կրնան տկարացնել իր իսկ ինքնութիւնը ապահովող եւ բնորոշող ազդակները:

Հայրենիքին պէտք է օգնել, վերաշինել եւ վերականգնել: Հայուն պատիւն է: Հայուն ապագան է: Եւ ատոր համար Սփիւռքը իր կարելին ըրաւ եւ պիտի շարունակէ ընել:

Բայց, չմոռնանք նոյն ատեն սփիւռքեան հրատապ հարցերը, դժուարութիւններն ու հրամայականները: Լիբանանի Հայութիւնը տասնըհինգ տարիէ ի վեր կ'ապրի անվերջանալի մղձաւանջ մը: Իր թիւը զգալի կերպով կը նուազի, տարուէ տարի: Իր ազգային կառոյցները կը տկարանան հարուածէ հարուած: Վեց ամիսէ ի վեր փակ են դպրոցները: Ժողովուրդը ճզմուած է ռումբերու տարափին տակ: Եւ մենք հոն ունինք Կաթողիկոսարան, Պատրիարքարան, եկեղեցիներ, մշակութային կեդրոններ, ակումբներ, բազմաթիւ դպրոցներ, հրատարակչական տուներ, մամուլ, թատերական եւ գեղարուեստական խումբեր: Ամբողջ ազգային, քաղաքական, մշակութային, կրթական, մարզական, եկեղեցական, մարդական կեանք մը որ խանգարուած է, չըսելու համար տակնուվրայ եղած: Եթէ, խաղաղութիւնն ու ապահովութիւնը չվերադառնան շուտով, դադում մըն է որ մօտ ապագայի մը կրնայ բոլորովին քայքայուիլ եւ Սփիւռքը կ'անդամահատուի իր կենսական մէկ թեւէն: Ուստի, Լիբանանի Հայութիւնը կարօտ է ուրիշ երկիրներու օգնութեան, ուրիշ գաղութներու աջակցութեան: Հոն եւս պէտք չէ որ հայ մանուկը մնայ անուսում եւ անսնունդ, վիրաւոր եւ վերքոտ, այլ իր աչքերը յառէ դէպի կեանք եւ դէպի ապագայ:

Պարսկաստանի Հայութիւնը դէմ – յանդիման է բազմաթիւ եւ բազմապիսի ծանր հարցերու: Իր լեզուն, մշակոյթը, կրօնքը այսինքն իր ինքնութիւնը արտայայտելու համար ու մէկ դժուարութիւններ ունի, խոչընդոտներ ցցուած են: Հայկական իշխանութիւնները, ղեկավարութիւնները կը ջանան լուծումներ գտնել, յաճախ համակերպելով մեր դարաւոր բարքերու, հաւատքին, մշակոյթին անհարազատ կացութիւններու, նուազագոյն չափով տուժած ըլլալու համար: Կը վարեն փոքրագոյն չարեաց քաղաքականութիւնը: Հոս ալ արտագաղթը կը տկարացնէ տասնամեակներէ ի վեր ամուր հիմքերու վրայ դրուած այս գաղութը· համբանք մը որ շատ հեռու չէ մայրենի հողէն եւ հետեւաբար կարեւոր դիրքի մը վրայ: Պարսկաստանի Հայութեան ապագան եւս անորոշ է:

Չխօսինք Թուրքիոյ Հայութեան մասին, մշտնջենական պատանդը, որ ստիպուած է թիավարել հոսանքին ի վեր, եւ ապրիլ տեսակ մը կեղծ աշխարհի մը մէջ ապահովելու համար իր Ֆիզիքական գոյութիւնը, եւ փրկելու, պահպանելու համար համայնական հարստութիւնները՝ ժառանգուած դարերէն:

Իսկ Ֆրանսայի Հայութիւնը արդեօ՞ք հարցեր չունի: Հարցերէն հիմնականը՝ հայկական դպրոցի հարցն է: Զունենալ Փարիզէն, Լիոն, Մարսէյլ նախակրթարաններու, երկրորդական հաստատութիւններու (գոնէ Ա· շրջան) ցանց մը պարզապէս կը թարգմանէ գաղութին անճարակութենէն աւելի հրաժարումը, անհոգութիւնը եւ անտարբերութիւնը հանդէպ լեզուին, ինչպէս նաեւ կրթական գործին մէջ նուիրեալներու, մանկավարժներու; դաստիարակներու այլ խօսքով ճշմարիտ հայ վարժապետներու պակասը, աւելին՝ չգոյութիւնը: Այսօր, քիչ մը ամէն տեղ Սփիւռքի մէջ, բայց մանաւորապէս Ֆրանսայի մէջ գրեթէ հայերէն գիրք չի հրատարակուիր: Թէպէտ գրողներն ալ քիչցան, բայց ապառում չկայ, ընթերցող չկայ: Հայ գիրն ու գիրքը որ դարերու դիմաց կազմեցին մեր ժողովուրդի յաղթական կամարը, այսօր դատապարտուած են եթէ ոչ դեռ թանգարանի ապրանք դառնալու, գոնէ կրելու գրադարաններու փոշին եւ խոնաւը: Եւ վաղը կարգը պիտի գայ հայերէն մամուլին:

Ուստի, հարկ է գիտնալ իմաստութեամբ եւ հեռատեսութեամբ վարել մեր գործերը, դասաւորել զանոնք համաձայն ծրագիրներու, կարիքներու, հրամայականներու, Սփիւռքէն Հայրենիք եւ Հայրենիքէն Սփիւռք: Պէտք չէ որ մէկը տըկարանայ ի նպաստ միւսին: Երկու բեւեռներու հաւասար ուժին, զօրութեան եւ զարգացումին մէջ է Հայուն ապագան որպէս ժողովուրդ, որպէս ազգ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ՎԵՆԵՏԻԿԸ ԵՒ ՄՈՒՐԱՏ-ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

Ա.

Ամավերջի պաշտօնական հանդէս 1988 – 1989 ուսումնական տարիին:

Լենինականէն, Սպիտակէն եւ շրջակայ աղէտեալ վայրերէն 69 հայորդիներ (34 մանչ, 35 աղջիկ) իրենց եօթը պատասխանատուներով, 64 օր կը հիւրասիրուին Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի մէջ, վենեթօ նահանգի նախագահութեան նպաստով եւ Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի տեսչութեան գործօն աջակցութեամբ:

Ամառնային հայագիտական դասընթացքները (Յուլիս 14 – Օգոստոս 16) մասնակցութեամբ սփիւռքահայ 50 տղաներու եւ աղջիկներու (Ամերիկաներէն, Գանատայէն, Եւրոպայի երկիրներէն, Միջին – Արեւելքէն...): Առաջին պատմական հանդիպում ու միասնական կենցաղ դպրոցական յարկի տակ, Հայրենիքի ու Սփիւռքի ներկայ մեր երիտասարդ սերունդներու, Եւրոպայի մէջ, վենետիկի նման բազմամշակոյթ քաղաքին մէջ, Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի ազգաշունչ մթնոլորտին մէջ, մօտը Մխիթարեան մայրավանքին՝ Սուրբ Ղազար կղզիին, եւ մխիթարեան վարդապետներու անմիջական հոգատարութեան տակ:

Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի ամավերջը եթէ ամէն տարի իր ճոխութեամբ եւ աւարտական դասարանի աշակերտներու ներկայութեան առեղծած ազգային ոգեւորութիւնը կը խթանէր նոր տեսլականներով ու ապագայի վառ յոյսերով վարժարանի տեսչութիւնն ու ներկայ խոայահայ կամ այլեւայլ երկիրներէ ժամանող աշակերտներու ծնողներն ու վարժարանի բարեկամները, այս տարի, նախորդող տարիներու, գործի մղող երազներու առաջին փշրանքներու բիւրեղացումի օրն էր:

Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի Թէօփիլեան շքեղազարդ սրահին մէջ առաջին անգամ ըլլալով, վաթսունեւինը հայորդիներ (13 – 17 տարեկան) իրենց եօթը պատասխանատուներով, Հայրենիքէն՝ երկրաշարժի աղխարհակուլ աղէտէն մազապուրծ՝ ցաւը իրենց սրտին, սրբած սակայն իրենց արցունքը արեւով Հայրենի և իրենց հոգին պարպած յոյսի հովերուն, եկած էին Վենետիկ Վենեթօ նահանգի նախագահութեան եւ Մխիթարեան Միաբանութեան հրաւէրով հաղորդուելու Բագրատունիներու, Ալիշաններու, Պէշիկթաշլեաններու, Վարուժաններու հոգիներով:

Արդարեւ, դարեր բարախած էր օտար ծովերու մէջ հանդչող աքսորեալ սիրտը Մեծն Մխիթարի հիմնած միաբանութեան, կղզիի մը վրայ՝ Սուրբ Ղազար անունով, բայց օծուած արդէն ու կնքուած «Փոքրիկ Հայաստան», ազգաշունչ հուրը վառ պահող եւ ի սէր հայրենեաց գործող հոգեւոր ու ազգային արժէքներու պաշտպան այդ մեծ վանական ու մտաւորական տիտաններուն շնորհիւ, կարօտովը Հայաստանի ու նոյն հողին ծնունդ հայորդիներուն: Ահա հիմա անոնք լեցուցած են յարկերը Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանին ու միասնաբար Սփիւռքի իրենց հասակակից հայորդիներուն կը տօնեն ամավերջի փակման հանդէսը նոյն վարժարանին եւ անոր 153-րդ տարեդարձը:

Վարժարանի տեսչութիւնը, այս տարի, ամբողջովին նոր գիմագիծ ու տարազ վերապահած էր օրուան հանդիսական – ներուն ընծայելով անոնց յայտագիր մը բոլորովին արդիական, թէ՛ մշակութային, թէ՛ գեղարուեստական եւ յատկապէս ազգային մեր Օրը յուզող «Հայրենիք եւ Սփիւռք» փոխադարձ կախումնաւորութեան եւ զիրար ամբողջացնող իրականութեան խօսքը ուղելով ըլլալ, ոչ միայն ազգայիններու համար, այլ եւ տեղական հեղինակութիւններու ներկայութեան:

Արդարեւ քաղաքի պետական ու համալսարանական բարձր մակարդակի անձնաւորութիւններ ընդառաջելով տեսչութեան հրաւէրին անձամբ եկած էին մասնակցելու ամավերջի դպրոցական հանդէսին, մինչ ուրիշներ հեռագիրներով կը յայտնէին սրտակցութիւն վարժարանի տեսչութեան: Պատուոյ հիւրերու մէջ ուշագրաւ էին ներկայութիւնները Վենեթոյի նահանգային խորհուրդի նախագահ՝ Ֆրանչեսքօ Կուխտոլին-ի (որ քանի մը օր ետք կ'ընտրուէր անդամ եւրոպական Խորհրդարանի), Վենեթօ գաւառի նախագահ՝ Սթեֆանօ Փեթրիս, երեսփոխան եւ Վենեթօ նահանգի տէմօքրիթիանի կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղար՝ Լուչիանօ Ֆալչիէր, Վենեթօ գաւառի մշակութային վարիչ Տիկին Ֆապրիձիա Սաննա Կրեսեանի, եւ այլ համալսարանի փրոֆեսօրներ. ազգայիններէն՝ Պր. Հրանդ Բամպակեան Միլանոյի խալահայ եւ Մշակութային Միութեան նախագահ, այլ պատուարժան ազգայիններ եւ մխիթարեան վարդապետներ. Հ. Ներսէս Տէր – Ներսէսեան, Ընդհ. Առաջնորդ Մխիթարեան Միաբանութեան, նոյն օրը Հայաստանէն իր վերադարձի ճամբուն վրայ ըլլալով կը բացակայէր Վենետիկէն, սակայն, հեռագիրով մը կը հասցնէր օրուան հանդիսութեան իր օրհնութիւնն ու Ողջոյնի խօսքը:

Հանդէսը կը բանար վարժարանի տեսուչը, Հայր Ռափայէլ Անտոնեան, հետեւեալ խօսքերով. – «Աւանդական սովորութիւն է ամավերջի դպրոցական այս հանդէսին սկիզբ տալ խալական ու վարժարանի զոյգ քայլերգներով. այս տարի կամովին հրաժարեցանք այդ երկուքէն եւ պիտի խնդրէի որ յոտնկայս լսենք ու դիտենք մեր մեծ երգիչ Շառլ Ազնաւուրի բառերով եւ Տիրան Կարվարենցի եղանակուորումով յօրինած՝ «Քեզի Համար Հայաստան» վիտէօքլիփին խալերէն մեկնաբանութիւնը, ուր վաթսունի մօտ խալացի անուանի երգիչներ, բոլորն ալ սիրայօժար հաւաքուած կ'երգեն խմբովին ու առանձին, երկրաշարժի տխուր տեսարաններու պատկերազարդումով, ի սէր հայ ժողովուրդին եւ Հայաստանի»:

Տպաւորիչ էին պատկերները եւ նոյնքան ազդեցիկ մեկնաբանութիւնը երգիչներու: Երգէն անմիջապէս ետք կը շարունակէր տեսուչ – վարդապետը իր բացման խօսքը խալերէն լեզուով. – «Անկից ետք մինչեւ Հայաստանի ամբողջական վերակառուցումը հայ ժողովուրդը ունի՝ մէկ երգ, մէկ քայլերգ դէպի մայր հող առաջնորդող, զայն մշակելու, արդիականացնելու, վայելուչ տուն – տեղ տալու երկրաշարժէն սասանած հայորդիներուն, արդիականացնելով անոնց ճարտարարուեստն ու կենցաղի պայմանները, ըլլալու համար ապրելի տունը ցիրուցան Հայերու, խարսխուած տնտեսական ուժով կառոյցներով որպէսզի կտոր – կտոր եղած հողը Մայր Հայաստանի գտնէ միշտ աւելի իր ամբողջականութիւնը եւ խմբէ իր ժողովուրդը միշտ աւելի լայն հասարակութեան մը հրամայականներով, միշտ ի տես եւ ի շահ Մայր Հայրենիքին եւ անոր հարազատ ժողովուրդին որ կ'ապրէ եւ կ'ուզէ եւ ունի իրր հեռանկար հանելի անկախ Պետութիւն ըլլալու»: Հանդէսին ներկայ քաղաքական բարձրաստիճան հեղինակութիւններու դիմաց առաջարկուած այս խօսքերը ունեցան իրենց կշիռն ու գտան պարարտ հող:

Այս նպատակով, դուրս ելլելով աւանդական քլիշէէն, Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի տեսչութիւնը ամավերջի այս հանդէսին կ'ընծայէր մշակութային արդիական դիմագիծ, ներկայացնելով օրուան հասարակութեան, փրոֆէսօր Մարչալ Լանկի «The Armenians, a people in exile» *հատորին խալերէն թարգմանութիւնը: Իտալերէն լեզուով, Հայոց մասին շատ քիչ բան գրուած է պատմական եւ յատկապէս վերջին ժամանակներու մասին, այս հատորը կուգար հետեւաբար լեցնելու կարեւոր բաց մը: Իտալերէն հրատարակութիւնը հատորի վերջաւորութեան կը ներկայացնէ ընդարձակ հարցազրոյց մը զոր կատարած է խալացի թարգմանիչը Ֆրանչեսքօ Տուէնելի, Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի տեսուչ՝ Հ. Ռափայէլ Անտոնեանի հետ, նկատողութիւններ անմիջական ու մատչելի աւելի ընդարձակում ու ամբողջացում տալով հատորին մէջ ակնարկուած՝ եւ յարատեւ փոփոխութեան ենթակայ պատմական հարցերու եւ վիճակներու, յատկապէս վերջին օրերու Ղարաբաղեան հարցին եւ երկրաշարժի աղէտին ստեղծած պահանջատէր ու վերակազմուիլ ցանկացող ժողովուրդի դիմագիծի մասին: Բեմ հրաւիրուեցաւ երիտասարդ թարգմանիչը, որ իր կարգին մանրամասնեց պարագաներն ու չարժառիթները թարգմանութեան, հայ ժողովուրդի պատմութեան ու մշակոյթին իրր հիացող: Տեսուչ վարդապետը յիշատակի մեդալով կը շնորհաւորէր երիտասարդ թարգմանիչը մաղթելով որ շարունակէ գործել նոյն ասպարէզին մէջ նման գործերու թարգմանութիւններով, որպէսզի միշտ աւելի խոր ու ընդարձակ ըլլայ ծանօթութիւնը հայ պատմութեան ու մշակոյթին նաեւ ներկայ Իտալիոյ մէջ: Տեսուչի հրաւէրին ընդառաջելով խօսք առին յաջորդաբար Ֆրանչեսքօ Կուխտոլին նահանգային Խորհուրդի նախագահ եւ Սթեֆանօ Փեթրիս Վենեթօ գաւառին նախագահ, եւ Ֆապրիձիա Սաննա, մշակոյթի վարիչը, բոլորն ալ յայտնեցին զօրակցութիւն Հայոց ժողովուրդին, եւ թէ ինչպէս մեծ ուշադրութեամբ ու համակրանքով կը հետեւին անոր, կը գնահատեն անոր մշակութային ժառանգութիւնը, ինչպէս նաեւ թէ միշտ անոր կողքին են եւ պատրաստ նպաստելու որպէսզի հայ ժողովուրդը համաձայն իր նկարագրին, խաղաղութեան դրօշին տակ գործէ ու ստեղծագործէ նման իր նախնիներուն:*

Այս էր ամավերջի հանդէսին միտք – բանին. տեսչութիւնը ամէն ձեւով կ'ուզէր տպաւորել, տրամադրել եւ մշակոյթի ճամբով ցոյց տալ ներկայ քաղաքական ու համալսարանական հեղինակութիւններուն պատմական արդար իրաւունքները հայ ժողովուրդին, հողային պահանջատէր ժողովուրդի մը, որուն զաւակները ահա Մայր Հայրենիքէն ու Սփիւռքի բազմազան երկիրներէ, խմբուած՝ Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի մէջ, կը գգացնէին զիրենք դիտող հասարակութեան թէ սերունդը ոտքի է իր երիտասարդ ուժերով գիտակից իր ինքնութեան, իր պատմութեան եւ իր իրաւունքներուն: Այս գիտակցութեամբ տեսուչ – վարդապետը, աշակերտներու խմբական երգերէն ետք խօսք առնելով ներկայացուց վերջերս հրատարակուած «Հայկական Կիլիկիոյ բերդերն ու բերդաքաղաքները» պատկառելի վաւերագրական հատորը, Մխիթարեան միաբան վաստակաւոր Հայր Միքայէլ Վարդապետ Յովհաննէսեանի պատմագրանասիրական գործը. «ահա, ըսաւ Հ. Ռափայէլ Անտոնեան, ցոյց տալով հատորը, գրաւոր քանդակ մը վաւերական պատմական կոթողներու, որոնք ինքնին խօսուն փաստեր են Հայոց պահանջատէր կոչերուն. ինչպէս Հայոց լեզուն եղաւ ամրոց հայ ինքնութեան պահպանումին, այնպէս ալ բերդերը Հայոց եղան նիւթական ամուր կառոյցներ հայ հողն ու երկիրը պաշտպանող, արշաւող թաթար, սելճուք ու թուրք հարստահարող ուժերու դիմաց»: Ապա բեմ հրաւիրուեցաւ նոյն ինքն գիրքին հեղինակը, գրեթէ ութսունամեայ, հարուստ գրական վաստակով, հեղինակ բանասիրական հատորներու, հնէաբանական վիպակներու, պատմական եւ աշխարհագրական նիւթերու շուրջ յօդուածներու եւ մենագրութիւններու, եւ յատկապէս այլեւս իր անունը մնայուն կերպով դրոշմած «Հայաստանի բերդեր»ը հատորով, հրատարակուած 1970-ին Սուրբ Ղազարի Մխիթարեան տպարանէն, եւ ահա հիմա «Հայկական Կիլիկիոյ բերդերն ու բերդաքաղաքներ» հատորով կ'ամբողջանար նկարագրական օղակը Հայոց բերդերու: Հ. Միքայէլ Վարդապետ Յովհաննէսեան համիրճ կերպով ներկայացուց իր գործը, կատարած պրպտումները, երկար տարիներու անխոնջ ու տքնաջան աշխատանքները, որոնց արդիւնքը ահա այսօր այս հատորներն էին: «Մենք ըսաւ վարդապետը, մեր երիտասարդ տարիներուն կը գործենք կրթական ու եկեղեցական առաքելական ասպարէզներու մէջ յօգուտ եւ ի շահ հայ նորահաս պատանիներուն, ամէն ուր որ մեծաւորները մեզ կը ղրկեն, առանց սակայն գրիչը մեր ձեռքէն ձգելու. մեր ազատ ժամերուն կ'աշխատինք ու տառաճ կը հաւաքենք եւ երբ ֆիզիքական մեր ուժերը տկարանան, կ'ամփոփուինք մեր խուցերը եւ կը նուիրուինք ամբողջապէս գրաւոր առաքելութեան: Ինչպէս մեր մեծ Ալիշանը շնորհակալ կ'ըլլար միաբանակից իր եղբայրներուն որոնք կը հոգային անհրաժեշտը որպէսզի ինք ապրէր խաղաղ եւ ի լոյս ընծայէր մեծամեծ հատորները «Շիրակ» (1881), «Սիսուան» (1885), «Այրարատ» (1890), «Սիսական (1893) եւ հուսկ «Հայապատում»ը (1901) իր մահուընէ քանի մը ամիս առաջ, այնպէս ալ ես շնորհակալ կ'ըլլամ միաբան իմ եղբայրակիցներուս որոնց բազմատեսակ օգնութիւնները կարելի դարձուցին հրատարակութիւնը այս հատորներուն»:

Ամավերջի այս հանդէսին գեղարուեստական բաժինը ճոխացած էր նաեւ, բացի վարժարանի աշակերտութեան խմբերգէն որ յաջորդաբար, երբեմն առանձին, երբեմն խառն Հայաստանէն ժամանող մանչերով ու աղջիկներով ներկայացուցին հասարակութեան հաճելի ազգային երգեր, նաեւ անուանի «Վենետիկեան քառեակ» խումբը որ ներկայացուց դասական երաժշտութենէն զանազան կտոր – ներ: Աւանդական դպրոցական մրցանակներու բաշխումով եւ ազգայիններու ու ծնողներու ուրախ մասնակցութեամբ զոր կ'արտայայտէին ծափերու տարափով, վերջ կը գտնէր եզական այս ամավերջի հանդէսը Մուրատ–Ռափայէլեան վարժարանի, հոգիի ու մտքի տաճարին, եւ ազգ. գիտակցութիւնը վառ պահող ու նոր Սերունդի փոխանցող՝ այս պաշտելի հաստատութեան որ կը բոլորէ միշտ նոր ու նոր հորիզոններու բացերով:

Հ. Ռ. Ա.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

Ո՞ՒՐ ԵՍ, ԿԱՐԻԿ

Գրեց՝ ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Սնահաւատ չեմ, բայց անկեղծ ասած, երբ ծանր օրեր են լինում իմ կեանքում, երբ շարունակ նոյն երազներն ու մղձաւանջներն են հետապնդում, սնահաւատութեան նման ինչ – որ բան է արթնանում իմ մէջ, ակամայ սկսում եմ հաւատալ երազներին, փորձում եմ վերծանել, մեկնաբանել:

Եւ ահա մէկ ամսից աւելի է, փոքր ընդհատումներով, նոյն երազն է հետապնդում ինձ: Արթնանում եմ, չարչարւում, դիմում խորհրդանիշների լեզուին, փորձում մեկնաբանել երազս ու չեմ կարողանում:

... Գիշեր է, անձրեւ: Ես ու Կարիկ Պասմաճեանը մոլորուել ենք Փարիզի ամայի փողոցներում, ուզում ենք գտնել այն հիւրանոցը, ուր իջեւանել եմ ես, ու չենք գտնում: Ցողնել ենք, թրջուել, հեւասպառ յետ ու առաջ ենք անում ինչ-որ մութ, շատ մութ ու նեղ նրբանցքով եւ չենք կարողանում դուրս գալ այդ տեղից...:

Այսքանը: Ու արթնանում եմ: Այդպիսի մի դէպք ինձ ու Կարիկի հետ, իսկապէս, պատահել է Փարիզում:

Թուականը ճիշդ չեմ յիշում. 72-ին էր, թէ՞ 73-ին ... Կարիկը վաղուց չէ, ինչ աւարտել էր Երեւանի պետական համալսարանը, ամուսնացել սիրած աղջկայ՝ Վիվիի (Վարվառայի) հետ ու բնակութիւն հաստատել Փարիզում: Գրական աշխատանքով էր ապրում ու աղքատ էր:

Այդ օրը լուսահոգի Զարեհ Որբունին, Կարիկը եւ ես մի Հայ ընտանիքում հիւր էինք: Երկար նստեցինք: Երբ դուրս եկանք, Փարիզի փողոցներն ամայի էին, ու թեթեւ անձրեւ էր մաղում: Որբունին պէտք է հակառակ ուղղութեամբ գնար, իսկ Կարիկը դեռ անծանօթ էր Փարիզին ու հարցրեց.

– Ի՞նչպէս երթանք, որ գտնենք հիւրանոցը:

– Այսպէս շիպ – շիտակ կ'երթաք ու կը կանգնիք ուղիղ հիւրանոցին դուռը:

Այդպէս «շիպ – շիտակ» գնացինք, երկար գնացինք, բայց հիւրանոցը չկար ու չկար: Մի բան գիտէի, հիւրանոցը շատ է մօտիկ, համարեա կպած է Ժոլի – Պէրժէրին:

– Կարիկ, – ասացի, – արի հարցնենք մէկին, թէ ո՞ւր է Ժոլի – Պէրժէրը...

Մեր բախտից քիչ հեռւում երկու ֆրանսիացի կանգնած, տաք – տաք զրուցում էին:

Կարիկը, որ դեռ ֆրանսերէն վատ գիտէր, մօտեցաւ նրանց ու Ժոլի – Պէրժէրի անունը տուեց:

Ֆրանսացիներն ինչ – որ բան ասացին ու շարունակեցին իրենց զրոյցը:

– Ի՞նչ ասացին...

— Ասացին, Ֆոլի – Պէրժէրն այս ժամին փակ է, ի զուր մի գնաք:

— Ասէի՝ Ֆոլի – Պէրժէր չենք ուզում գնալ, տեղն ենք ուզում իմանալ:

— Է, այդչափ ֆրանսերէն որ իմանայի՛...

Ինչ որ է: Շատ պտըտեցինք նեղ ու մութ փողոցներով, բայց ի վերջոյ, հիւանոցը գտանք:

Այս գիշեր դարձեալ այդ երազն էր այցելել ինձ: Արթնանում էի, լոյսը վառում, ծխում, մտածում Կարիկի մասին, նորից փորձում քնել, ու նորից նոյն երազը...

Բայց լուսադէմին մի այլ երազ այցելեց. դարձեալ Կարիկն էր, սակայն այն Կարիկը, որին աւելի քան քսան տարի առաջ էի հանդիպել. պատանի, դեռ մանկութիւնը դէմքից լրիւ չթօթափած Կարիկը... Ցանդիմանող հայեացքով ինձ էր նայում ու ասում.

— Ռուսական թերթերը գրեցին իմ մասին, դու ինչո՞ւ չես գրում, ինչո՞ւ չես հարցնում՝ ո՞ւր ես, Կարիկ...

Ես խայթուածի նման վեր թռայ քնից, մօտեցայ գրասեղանիս ու գրեցի. «Ո՞ւր ես, Կարիկ»...

... Աւելի քան մէկ ամիս առաջ, Օգոստոսի մէկի երեկոյեան հեռախօսազանգը սովորականից աւելի երկար հնչեց, ըմբռնեցի, որ դրսի զանգ է: Հեռախօսավարուհին ասաց.

— Փարիզից ուզում են ձեզ հետ խօսել:

Լսափողի մէջ լսեցի կանացի տագնապած մի ձայն.

— Ո՞ւր է Կարիկը...

Վիլլին չէր, Վարդուկն էր, Վարդուհին՝ Կարիկի քոյրը:

— Վարդո՞ւկ.

— Այո, ես եմ, ո՞ւր է Կարիկը...

— Մոսկուայում պիտի լինի, – ասացի:

— Ո՛չ, հոն չէ, երկու օր առաջ առաւօտեան հիւրանոցէն դուրս է եկեր ու չկայ...

Ես, ճիշդն ասած, հումորով ընդունեցի լուրն ու ասացի.

— Ոչինչ, Վարդուկ, երեք օր էլ Լոս – Անճըլըսում կորաւ, բայց գտնուեց:

— Ինչպէ՞ս.

— 81-ին պէտք է Լոս – Անճըլըս մեկնէր, ինքը Երեւանում էր, խոստացաւ, որ ինձանից մէկ օր առաջ այն տեղ կը լինի ու կը դիմաւորի ինձ: Չդիմաւորեց: Բայց իմացայ որ իսկապէս մէկ օր առաջ եկել է: Միայն երրորդ օրը յայտնուեց ու մեղաւոր ժպտաց...

— Ո՛չ, այս դէպքը չէ, այսօր Փարիզ պիտի ըլլար, շատ կարեւոր, անյետաձգելի գործ ունէր, սաւառնակի տոմսակն արդէն առած էր ... Գնացինք օդակայան, չեկաւ: Հեռաձայնեցի «Ռոսիա» հիւրանոց, անոնք յայտնեցին, թէ երկու օր է չկայ, իրերն ալ իր սենեակն են ... Յոյս ունէի, թէ գուցէ միտքը՝ փոխեր ու Երեւան է թռեր: Բայց վիզային ժամկէտն ալ այսօր կը լրանար ... Ո՞ւր է Կարիկը... Վաղը կամ միւս օրը ես կը թռիմ Մոսկուա:

Կասկածի սեւը իմ սիրտն էլ մտաւ: Ու կարօտեցի, սաստիկ կարօտեցի Կարիկին: Անելիքս չիմանալով, գրադարանից հանեցի նրա գրքերը: Ահա Երեւանում տըպածը, որ ես եմ խմբագրել ու նախաբանում գրել.

«Տարիներ առաջ էր, երբ Գուրգէն Մահարու տանը ծանօթացայ Կարիկ Պասմաճեանի հետ: Դեռ շատ էր պատանի (թէեւ միրուքաւոր), Երուսաղէմից նոր էր եկել հայրենիքում բանուորութիւն ուսանելու եւ անգլերէն բանաստեղծութիւններ էր գրում:

Կարծեմ Մահարին էր, որ յիշեցրեց Էմիլ Վերհարընի խօսքը, ասուած Կոստան Զարեանին. բանաստեղծութիւն պիտի գրել այն լեզուով, որով աղօթել է մայրդ...

Շուտով Կարիկը սկսեց գրել այն լեզուով, որով աղօթել է մայրը...

Նախաբանում մէջ եմ բերել նաեւ Պարոյր Սեւակի խօսքը Կարիկի բանաստեղծութիւնների մասին.

«Բանաստեղծութեան խնդիրներում չափազանց խստապահանջ լինելով՝ ես չեմ կարող, այնուհանդերձ, չնշել ի լուր ամէնեցուն, որ յանձին Կարիկ Պասմաճեանի հանրային հայութիւնը ստանում է մի նոր, մի իրաւ բանաստեղծ»...

Փարիզում հաստատուելուց յետոյ Կարիկը իրար յետեւից երեք ժողովածու հրատարակեց, որոնց հիմնական թեման կարօտախտն էր.

Ինձ իմ երկիրը տարէ՛ք
Վատահիլի ճանապարհով,
Հետեւեցէ՛ք որեւէ կռունկի՝
Նա հաստատ վերադառնում է
Մեր երկիրը:

Ինձ իմ երկիրը տարէ՛ք
Գիշերով
Երբ խոտերը դառնում են
Կանաչ ճառագայթներ...
Երբ վիթխարի աստղերը
Կենաց ծառի են վերածում
Բարդիները...:

Ահա այսպիսի պարզ ու պատկերաւոր տողերով է Կարիկ Պասմաճեանը երգել իր կարօտը:

Հայաստան կատարած հերթական այցելութիւններից մէկի ժամանակ ասաց.

— Գիտես, ես հիմա առաջուան աղքատ բանաստեղծը չեմ, արդէն բաւականին հարուստ եմ:

— Ի՞նչպէս...

Ու պատմեց, որ Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութեան յանձնարարութեամբ նստել, հայերէն է թարգմանել անգլերէն գրող մի խումբ հայ բանաստեղծների գործեր եւ 2.500 տոլար հոնորար է ստացել, Հէնց այդ օրերին պատահականօրէն մտել է մի սրահ, ուր աճուրդով գեղարնկարչական գործեր են վաճառելիս եղել: Երկու նկար շատ է հաւանել, ու երբ ազդարարել են նրանց վերջնական գինը, աճուրդի օրէնքով մի փոքր էլ ինքն է աւելացրել վրան ու գնել է: Արուեստի ներքին զգացողութեամբ հասկացել է, որ այդ նկարների արժէքը շատ աւելին է, քան գինը: Յիրաւի, շուտով գնորդներ են յայտնուել, եւ ինքն այդ նկարները վաճառել է, չեմ յիշում, կրկնակի՞, թէ՞ եռակի գնով...

Այդպէս շարունակեցի ու սկսեցի կամաց – կամաց հարստանալ: Բայց չկարծես, թէ յաջողութիւնը հեշտ եկաւ, ո՛չ: Երկու տարի անընդհատ ռուսական արուեստ էի ուսումնասիրում. ձեռք էի բերել ռուսական արուեստի վերաբերող բազմաթիւ գրքեր ու կատալոգներ: Մանրամասնօրէն զննում, վերլուծում էի իւրաքանչիւր նկարչի ոճը, կատարման եղանակները, ամէն մի վրձնահարուածը: Մի խօսքով, շուտով դարձայ՝ ռուսական արուեստի ամենագիտակ մասնագէտը Փարիզում: Եւ երբ աճուրդներում ռուսական արուեստի գործեր են վաճառւում, որպէս փորձագէտ ինձ են հրաւիրում:

Եւ պատմեց որ յաճախակի են աճուրդի դրւում կեղծուած գործեր: Ինչ – որ մէկն, օրինակ, Պետրով – Վոդկինի ու Մարտիրոս Սարեանի գործերից առանձին հատուածներ արտանկարելով, կոմպոզիցիա է սարքել ու աճուրդի հանել որպէս Մարտիրոս Սարեանի գործ: Ինքն, անշուշտ, կանխել է վաճառքը:

— Իսկ դա վտանգաւոր չէ՞, կեղծարարները չե՞ն կարող քեզ վնասել:

— Նայած թէ ովքեր են կեղծարարները եւ նրանց գործերը վաճառողները:

Եւ այդ խօսակցութիւնն այդքանով աւարտուեց:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

ՅԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ Կ'ԱՃԻ

Հայաստանի Ներքին Նախարարութիւնը հրատարակած է այս տարուան ութ ամիսներու իր գործունէութեան արդիւնքները («Խորհրդային Հայաստան», Սեպտեմբեր 13): Քրէական յանցագործութիւններու տեղեկագրէն յայտնի կ'ըլլայ որ անոնք 1988-ի նոյն ժամանակաշրջանի համեմատութեամբ զգալի աճ մը արձանագրած են: Աճը շատ մեծ ծաւալներ ընդունած է յատկապէս տարուան առաջին ամիսներուն ու ապա որոշ չափով դանդաղած է: Եթէ Մարտին յանցագործութիւններու թիւը աճած էր 108%, ապա Յունիսին՝ 78%, Յուլիսին՝ 72,8% իսկ Օգոստոսին՝ 62,1%: Աւելցած է կանխամտածուած սպանութիւններու, մարմնական վնասուածքներու, բռնաբարութիւններու քանակը:

Տագնապ կը յարուցէ պետական սեփականութիւններու յափշտակումներու (այս տարի արձանագրուած է նման 440 դէպք) եւ անձնական սեփականութիւններու գողութիւններուն (943 դէպք) թիւին յաւելումը, ընդ որում երկու անգամ աւելցած է բնակարաններէ կատարուած գողութիւններու թիւը:

Ներքին նախարարութեան տեղեկագրութեան մէջ կ'ընդգծուի որ իրավիճակը ունի նաեւ կարգ մը առարկայական պատճառներ, մասնաւորապէս Ներգաղթի երեւոյթը աղէտեալ շրջանին մէջ, ուր կը գործուի արձանագրուող իրաւախախտումներուն աւելի քան մէկ քառորդը: Կը նշուի որ շրջանին մէջ կատարուած յանցագործութիւններու հիմնական աճը եղած է երկրաշարժէն յետոյ առաջին ամիսներուն: Ասկէ զատ, յանցագործութիւններու թիւին վիճակագրական աճը կը բացատրուի նաեւ անով, որ քրէական արարքներու մասին տեղեկութիւնները ժամանակին կը տրուին:

Ինչ կը վերաբերի Երեւանի, հոն կատարուած է քրէական հետախուզութեան միջոցով արձանագրուած բոլոր յանցագործութիւններուն աւելի քան մէկ երրորդը:

Ժողովուրդը մեծ դժգոհութիւն կը յայտնէ բնակարաններու կողոպուտներուն համար. ոստիկանութիւնը անկարող է գողերը ժամանակին յայտնաբերելու: Բաւական է ըսել որ բնակարաններէն կատարուած գողութիւններու ընդամէնը մէկ երրորդը բացայայտուած է: Այդ յանցագործութիւններուն վերլուծումը ցոյց կու տայ որ անոնց զգալի մասը բանալիները յարմարցնելու կամ դուռը կոտրելու միջոցով եղած է:

Լուրջ մտահոգութիւն կը յարուցէ նաեւ մարդկային զոհերու յանգող ինքնաշարժերու արկածներու աճը, որոնց հետեւանքով 1989-ին ցարդ մեռած է 440 եւ վիրաւորուած 1184 հոգի: Կացութիւնը կը բարդանայ յատկապէս թմրած վիճակի մէջ փոխադրամիջոցներ վարող անձերու պատճառով: Անցեալ ութ ամիսներուն բացայայտուած են 4347 հարբած վարորդներ, որոնցմէ 1993-ը պետական փոխադրամիջոցներու վարորդներ են:

Մտահոգիչ է այն իրողութիւնը որ յանցագործութիւններու վեցէն մէկը կատարուած է գինով անձերու կողմէ:

Ինչ կը վերաբերի ինքնաշարժի գողութիւններուն, այդ թիւը գրեթէ կրկնապատկուած է:

Վերջին տարիներուն առաջին անգամ ըլլալով արձանագրուած է անչափահասներու յանցագործութիւններու աճ մը՝ 47,5%:

Լրատու – տեղեկատու

ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ – ԲԱԼՈՅԵԱՆ

Հոկտեմբերին լոյս կը տեսնէ Արթ' Մենիա-ի (ART'MENIA) առաջին քոմփաքթ սալը, նուիրուած Կոմիտասի:

Ծանօթ երաժիշտ, երգահան եւ երգչուհի, Սիրվարդ Գազանճեան, ընկերակցութեամբ Սերժ Բալոյեանի (դաշնակ) փունջ մը կը ներկայացնէ կոմիտասեան երգերու, ի շարս որոնց՝ Կաքաւիկ, Ծիրանի ծառ, Քելէ Քելէ, Գարուն ա, Զինար ես, եւայլն, եւայլն:

Հրատարակիչն է. –
L'Empreinte digitale (22, bd. d'Athènes, 13001 Marseille, tél: 91 08 02 97):

Յիշենք որ Սիրվարդ Գազանճեան, կանուխէն ցոյց տուած է երաժշտական բացառիկ հակումներ, ուսած է Երեւան (Կոմիտաս երաժշտանոց) եւ Փարիզ, նախքան իր ուսումը շարունակելը Ժընեւի Երաժշտանոցը: Վերջնապէս հաստատուած Զուիցերիա, ուր կը դասաւանդէ (երգ) Լօզանի եւ Քոթի (Ժընեւ) Երաժշտանոցները, հիմնած է «Ձայնային Կոմիտաս աշխատանոցը» (Atelier Vocal Komitas), որ տարիներէ ի վեր համբաւ շահած է զուիցերական շրջանակներու մէջ եւ ծանօթացուցած ու գնահատել տուած է հայկական երաժշտութիւնը:

Սերժ Բալոյեան, նաեւ ծանօթ անուն մըն է, որպէս տաղանդաւոր դաշնակահար: 1980-էն ի վեր ղեկավարն է Լա Սիոթայի (հարաւային Ֆրանսա) երաժշտութեան եւ թատերական արուեստի թաղապետական Քոնսերվաթուարին: Հիմնած է փողավոր նուագախմբային անսամպլը եւ Լա Սիոթայի երաժշտութեան միջազգային փառատօնը, որու կը նախագահէ Ծինօ Ֆրանչեսքաթի: Բալոյեան, 1988-ին, շահած է նաեւ յօրինումի քանի մը մրցանակներ:

ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ԶԱՐԵՆՑ ԴԱՌՆԱԼՈՒ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Վերջապէս շտկուեցաւ, նստած տեղէն դարձաւ մեզի, եւ ցուցամատը սպառնալից ցնցելով վրաս, ըսաւ.

— Անպիտա՛ն, խաբեցիր զիս:

Այս անգամ «անպիտանը» Զարենցը չէր...

Նոյն տարին, Արիսը մեռաւ չանթահարիչ ուղեղատապէ մը: Ինձմէ երկու տարի աւելի մեծ՝ երկաթէ ղնդերներով տղեկ մըն էր Արիս, կարճահասակ՝ բայց ռումբի պէս պայթուցիկ: Ի՞նչպէս կրնար մեռնիլ, այդպէս, քանի մը օրէն: Թաղումէն ետք, տուն չդարձայ: Գացի դարձեալ պարտէզները, ճիշդ այն ծառին տակ, ուր գրած էի «Զարենցի» բանաստեղծութիւնը: Բայց այս անգամ, ըռունգքս չէր որ չափ կուտար վանկերուն, ոչ իսկ մատներս կը շարժէին: Առաջին մահն էր որ շօշափելի կը դառնէր ինծի Մահը: Գրեցի, գրեցի, գրեցի ... Անվերջանալի եղերերգ մըն էր ընկերոջս յիշատակին, հարիւրաւոր տողերով: Ոչ սըրբագրութիւն, ոչ մաքուրի քաշել ու հատիկ – հատիկ գրել, Եղածը եղածին պէս յաջորդ օրն իսկ ղրկեցի «Յուսաբեր»ին, անմիջապէս յետոյ զղջալու համար: Ի՛նչ անխոհեմութիւն, ի՛նչ թափթփածութիւն: Բայց ամէնէն տարօրինակը այն էր, որ տպուեցաւ նոյնութեամբ, եւ այժմ կը պառկի, բազմաթիւ այլ ոտանաւորներու հետ, թերթին հաւաքածոներուն մէջ:

Թերթի մը հաւաքածոն՝ շիրի՛մը անյայտ գինուորին...

Օննիկը մեռաւ հասուն տարիքին՝ սրտէն զարնուած, ինչպէս իրմէ առաջ իր կրտսերը, Ստեփանը: Ողջութեանը գրած էի արդէն իր մասին, ու նոր բան չկար ըսելիք: «Մանկութիւն չունեցող մարդիկ» գիրքին Յովհաննէսն է Օննիկ:

Յարութիւնը, աշխարհի ամէնէն բարի տղան, որ մրջիւնի մը վրայ անգամ չէր կոխած կեանքին մէջ, տխուր պարագաներու բերումով մեռաւ բանտի մը խորը: Բանաստեղծութեան շրջանը անցած ըլլալուն, արձակով ողբացի իր մահը՝ «Նայիրի»ի մէջ:

Հեռաւոր անցեալի այն հնգեակէն՝ մընացած ենք երկու հոգի միայն, ես ու Խաչիկը: Եւ որովհետեւ յայտնի չէ թէ մեր երկուքէն ո՞ր մէկը միւսէն առաջ կ'երթայ, պատշաճ էր որ գրուէին այս էջերը, եւ գիտցուէր Զարենց դառնալու գաղտնիքը:

Կարճ տափատով առաջին անգամ բեմ բարձրացած օրէն մինչեւ այսօր, ահա շուրջ կէս դար կ'ընէ, բեմէն չէ իջած Խաչիկը ու բեմերու զարդն է, Լիբանանէն ետք, այժմ Ամերիկա: Եւ Խաչիկին մականունն ալ, անշուշտ կռահեց ընթերցողը, կը մնայ նոյնը – Արարատեան:

(Շար. 6 եւ վերջ)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Մարլէն Փափազեան, զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 1, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝

ԳԷՈՐԳ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՎԱՆՔ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 1, Վարագայ Ս. Խաչի տօնին առթիւ, քաղաքիս Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Իսկ Հոկտեմբեր 8, Կիրակի օր, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Վիէնի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամ – անդամուհիները Սեպտեմբեր 29, Ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 8–ին, Մշակոյթի Տուն: Կարեւոր օրակարգ:

Վ Ի Է Ն

60 ԱՄԵԱԿ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԴՊՐՈՑԻՆ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի ՍԵՒԱՆ մասնաճիւղը կը տօնէ իր դպրոցին 60–ամեակը, Հոկտեմբեր 15, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 3–ին:

Théatre Municipal

Հովանաւորութեամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ

Կը խօսի՝

ԿԱՐՕ ՅՈՎԱԷՓԵԱՆ

Մասնակցութեամբ Փարիզէն՝

ENSEMBLE INSTRUMENTAL TRADITIONNEL ARMENIEN

Գաւառական տարազներու տողանցք:

Տոմսերը կարելի է ապահովել Մշակոյթի Տուն:

Հեռ. – 74 – 53 – 43 – 80

La Pullerie, Salon Michel rue Marchande

եւ խաչուհիներէն:

Տոմսի գին, չափահաս՝ 50 Ֆր.:

12 տարեկանէն վար՝ 30 Ֆր.:

Samedi 7 Octobre à 21 h précises

TEBROTZASSERE

présente

HAY KENAR

ensemble musical traditionnel de EREVAN

composé de 14 artistes

sous la direction de

GAGUIG MOURADIAN

1, bd. du Nord, 93340 Le Rainicy

Tél : 43 81 01 72

(Accès par la gare de l'Est, direction Gargan, gare de Pavillons sous Bois)

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի պարահանդէսը, Նոյեմբեր 11–ին, Շաբաթ իրիկուն: Մանրամասնութիւնները յետագային:

Կապոյտ Խաչի Անիէռ – Պուա – Քոլոմպ եւ Արժանթէօյի Անիի մասնաճիւղի ճաշը՝ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 21–ին, Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանի սրահին մէջ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Պերճ Վարժապետեան 300 ֆրանք:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Պալթայեան 300 Ֆր.:

IN MEMORIAM

A la ménoire de Madame *Ardemisse Kabaradjian*, en remplacement de fleurs et selon la volonté de la défunte, les dons suivants sont faits au Journal Haratch.— Les collègues de Mlle Kabaradjian de L'Air Liquide GPL et de la C.F.P.O. 700 F et 350 F, Mme J. Barbier 300 F, Mme Mandire 50 F.

COOPERATION ARMENIE

et

FRANCE - LIBERTES

FONDATION DANIELLE MITTERAND

organisent

du 28 septembre au 13 octobre

LA PREMIERE EXPOSITION D'ART CONTEMPORAIN

DE JEUNES ARTISTES PEINTRES ET SCULPTEURS AVANT-GARDISTES D'ARMENIE

du groupe «3ème Etage»

Chapelle Saint-Louis de la Salpêtrière

47, bd. de l'Hôpital, Paris 13ème

Tous les jours de 8 h 30 à 18 h 30

Bénéfice de la vente aux réfugiés, sinistrés arméniens.

– ՃԱՇ –

Կազմակերպուած՝ Կապոյտ Խաչի Իսիի Տիրուհի Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղի կողմէ տարեցներուն համար, Պիէվրի գիւղակը:

Մեկնում Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7, ժամը 12.30–ին Մշակոյթի Տան առջեւէն, 45 ռիւ տը լա Տէֆանս:

Արձանագրուիլ Խաչուհիներու մօտ:

«ՅԱՌԱՋ»ի

ընթացիկ ազդերու նոր սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

Solidarité

FRANCO - ARMENIENNE

LEVON TER PETROSSIAN

DEPUTE AU SOVIET SUPREME D'ARMENIE

MEMBRE DU COMITE KARABAGH

FACE A LA PRESSE

LA SITUATION POLITIQUE EN ARMENIE

ET

LA CRISE NATIONALE EN URSS

LE MARDI 3 OCTOBRE à 20 h 30 précises

AU CLUB DES ARTS ET METIERS

Salle de La Rochefoucauld

9 bis, avenue d'Iéna, 75116 Paris, Métro: Iéna

— participation aux frais : 50 F —

ՍԷՆ – ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ հանդիսաւոր պատարագ եւ աւանդական մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 1–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ԽԶԿՐ. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Երէցկին Եղիսաբէթ Տէտէեանի:

Après l'Ensemble BAREGAMOUTIOUN voilà

HAY KENAR

d'EREVAN

chants et musique traditionnels de très haut niveau dans un programme inédit (6 chanteurs et 9 musiciens)

Le Vendredi 6 Octobre à 20 h 30 dans la Salle des Fêtes du Collège 26, rue Troyon, 92310 Sèvres

Métro: Pont de Sèvres

Réservation: tél. 45 34 68 28

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives, l'UGAB organise les samedis dans son Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e, téléphone 42 27 12 26,

des cours :

- *d'Arménien*
- *d'Informatique*
- *de Dessin-Peinture*
- *d'Echec*
- *de Musique Traditionnelle*
- *de Danse Arménienne*

Début des cours le Samedi 30 Septembre à 14 heures.

Inscription sur place les samedis de 14 h 30 à 17 h 00.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 4–ին:

Դասընթացքները կը կատարուին Չորեքշաբթի ամբողջ օր եւ շաբթուան բոլոր իրիկունները:

Պաքալօրէայի քննութեան դասերը՝ Ուրբաթ իրիկունները, ժամը 18–ին:

Հասցէ. –

4 bis, rue Komitas, Alfortville

Մանրամասնութիւններու համար դիմել՝

Հեռաձայն. –

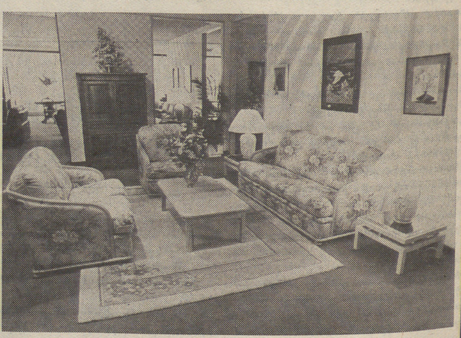
43 – 76 – 65 – 37

43 – 75 – 26 – 98

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél.: 42. 89. 27. 47

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն”

ՇԱԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 30

SAMEDI
30 SEPTEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամենօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65-ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.111 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNEE — No 17.111

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԵՆՓՐԵՍ — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 27)

Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ ԽՈՐՀ. ԿԵՆՏԿՈՄԻ ՆԻՍՏԻՆ (*)

Արդէն երկրորդ տարին է որ մամուլը եւ հեռատեսիլը մեր շրջանը կ'անուանեն ոչ այլ կերպ, քան թեժ եւ պայթուցիկ: Ինչն է որ գոյն եռացող կաթսայի վերածեց: Չնչինք անտեսութեան ձախողութեան, ընկերային ոլորտին բարձիթողի վիճակին մասին, թէեւ անոնք ալ իրենց տեղն ունին: Պայթուցիկ դարձան նաեւ նախ եւ առաջ ազգային հարցին աղաղակող ձեւախեղումները, որոնք մերկացան հրապարակայնութեամբ եւ վերակառուցմամբ:

Կը սխալին անոնք, որոնք բոլոր Հանրապետութիւններուն համար կը փնտռեն ազգամիջեան յարաբերութիւններու սրման միատեսակ պատճառներ եւ բախումներու լուծման համապատասխան ընդհանուր դեղատոմսեր: Իւրաքանչիւր շրջան ունի իր իւրայատկութիւնը եւ առանց այդ ըմբռնելու կարելի չըլլար գտնել ճիշդ մօտեցումներ:

Հայաստանի ներկայ հանրային – քաղաքական իրավիճակը ինչպէս անցեալին, այնպէս ալ ներկայ խնդրութիւններուն արձագանգն է: Պատմական հանգամանքներու բերումով, ժողովուրդը բաժնուած է մասերու, որոնք իրարու կը ձգտին, միասնականութեան դառն ժառանգութիւնն է աշխարհի բազմաթիւ երկիրները ցրուած աւելի քան երկու միլիոնից ըՍփիւռքը: Մօտաւորապէս նոյնքան ալ Հայեր կան Խորհրդային Հայաստանի սահմաններէն դուրս, երկրին տարբեր շրջաններուն մէջ:

Այսօրուան ազգամիջեան պառակտումին եւ բնական աղէտէն չխկացած պատմական յիշողութիւնը անդրադարձաւ եւ չէր կրնար չանդրադառնալ ժողովուրդին հոգեբանութեան, տրամադրութեան եւ ինքնագիտակցութեան վրայ: Եւ ասոր մէջ պէտք է փնտռել ըմբռման բանալին, այն հարցին թէ այսօր ինչ տեղի կ'ունենայ Հայաստան:

Ամբողջ պատասխանատուութիւնը ծայրայեղականներու վրայ բարդելը պիտի նշանակէր շատ պարզունակ դարձնել գործէութիւնը, մեզ զրկել ճգնաժամային իրավիճակէն դուրս գալու ճիշդ ուղիներ գտնելու հնարաւորութենէն:

Հայաստանը բուռն ժամանակներ կ'ապրի: Զանգուածներու աճած քաղաքական գործունէութիւնը, ղարաբաղեան կնճիռին լուծման գործին մէջ հանդէս բերուած յամառութիւնը, Ադրբեջանի հետ գոյութիւն ունեցող լարուածութեան սաստկացումը եւ շրջափակումը Հայաստանի մէջ դրեթէ ճգնաժամային կացութիւն ստեղծած են:

Մեր լիակատար նիստին նախօրեակին եկած Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանին մեր Պրեզիտիումին վստահութեան քուէ յայտնելու հարցը դրուեցաւ: Որոշ անձեր անվստահութիւն յայտնելու կոչեր ըրին նաեւ միութենական մարմիններուն:

Երեսփոխանները հարց կուտային, թէ ինչպէս կ'ըլլար որ խորհրդային իշխանութեան 70–րդ տարին անմեղ մարդոց ա–

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ԱՐՑԱԽ

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ՝ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 4 ԵՒ 5

Ուրբաթ առաւօտ, Երեւանէն առած մեր լուրերը կը հաստատէին, թէ ինչ որ ԹԱՍ–ի արձագանգելով, կը գրէ միջազգային մամուլը շրջափակման, նոյնիսկ մասնակի, վերացման մասին բնաւ չի համապատասխաներ իրականութեան: Եւ հերքումները ու ճշդումները լոյս կը տեսնեն արդէն Հայաստանի մամուլին մէջ եւ «Արմէնփրէս» խսկ կը յայտարարէ թէ ինչ որ «Պրաւդա» կը գրէր Սեպտեմբեր 27–ի իր թիւով չի համապատասխաներ իրականութեան: Երեւանի «Կոմունիստ»ն է որ կը պարզէ պատկերը: Հինգշաբթի օր Նախիջեւանի ճամբով հասած էին 86 վակոն, Իջեւանի ճամբով 72, առաւելաբար չնանիւթերով բեռցուած, բայց վառելանիւթի չգոյութիւնը թոյլ չի տար որ պարպուին: Վերջին 24 ժամուան ընթացքին 14 կառախումբ հասած են Իջեւանէն, ապրանք կը բերուի Ղափանէն թռանով: Գրեթէ բոլոր գործատուները ղադրեցուցած են իրենց աշխատանքը, ինչպէս հիւսուածեղէն (թելը վերջացած է) եւայլն, եւայլն: Նիւթ չկայ: Մինչ կը գրուէր որ 58 վակոն հասած են Հայաստան, իրականին մէջ միայն 3 հատ հասած է, որոնք 2–ը լեցուն փտած գետնախնձորներով: Հասած է վակոն մը, որ Օգոստոս 24–ին բեռցուած ձուկ կը բերէր, այլեւս կուգայ Ջրախառն: Այս ամբողջը պատճառ է որ «Կոմունիստ» օրաթերթը վերոյիշեալ լուրերը տալով խորագրէ. – «ՇՐՋԱՓԱԿՄԱՆ ՆՈՐ ՁԵՒ»: Արդարեւ, «բաներ» կը հասնին, որոնք կամ փտած են կամ որեւէ ձեւով անօգուտ եւ անգործածելի: Հայաստանի ժողովուրդը, հաստատեց մեզի մեր խօսակիցը ընկճուած չէ, հակառակ ստեղծուած մեծ դժուարութեանց: Կացութիւնը, այս տրընչութեամբ, շատ ծանր է Շահումեան եւ Ղարաբաղ, ուր հաց չկայ, քանի՝ ալիւր չկայ: Երեւան ալ հացի պարագան սկսած է մտահոգիչ ըլլալ: Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է, որ այս շրջափակումը տեսակ մը շարունակութիւնն է Սումգայիթի, այլ ձեւով:

Սեպտեմբեր 29, Ուրբաթ, կէսօրէ ետք, Հայաստանի եւ Ղարաբաղի երեսփոխանները մամուլի ասուլիսի մը հրաւիրած էին Մոսկուայի օտար թղթակիցները, պարզելու համար շրջափակման բուն պատկերը, ոչ թէ «Պրաւդա»ի «ճշմարտութիւնը»...:

× Հայոց Համազգային Շարժումի համագումարի թուականը ճշդուած է: Համագումարը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 4–ին եւ 5–ին:

**

«Նուվէլ տը Մոսկու»ի մէջ (փարիզեան հրատարակութիւն, Սեպտեմբեր 29 / Հոկտեմբեր 5) ամբողջ էջ մը կայ այս շրջափակման մասին, որու ընթերցումը խսկապէս անհանդուրժելի է: Նախ կան տրուած մանրամասնութիւններ. – Վերաշինութիւնը դադրած է, ոչ ոք յոյս ունի որ ճմրան նախատեսուած քանակութեամբ տուներ ըլլան: Նորվեկիացիները չեն կրնար լրացնել իրենց աշխատանքները, ոչ ալ բանալ իրենց հիւանդանոցը (որու պաշտօնական բացումն ալ կատարուած էր Սեպտ. 7–ին – տես՝ «Յառաջ», Սեպտեմբեր 15–ի հեռատիպ): Ջուարթ – նոց օդակայանը լարուած մթնոլորտ մը կը տիրէ: Օդանաւ մը վառելանիւթ կը բերէ Մոսկուայէն, նոյնքան սպառելով մինչեւ հասնիլը...: Առեւտուրի փոխ – նախարարը՝ Վահագն Սարգսեան կ'ըսէ թէ թթխմոր չկայ այլեւս: Ալիւրի համար ալ հարկ է բանեցնել տաւ գիւղերու հին ջաղացքները...: Կացութիւնը կրնար ծիծաղաշարժ ըլլալ, կը գրէ թերթը, եթէ մանաւա՛նդ ողբերգական չըլլար: Այսպէս գիմում կ'ըլլայ Նախիջեւանի ինքնավար Հանրապետութեան, որ թոյլ տայ անհրաժեշտ դեզօրայքը փոխադրող կառախումբի մը անցքը իր հողամասին: Նախարարապետը կ'ըսէ թէ տեղեակ է, բայց չի կրնար ստիպել ուղեւորներուն որ ճամբան բանան, որոշումը միայն ժողովրդական ճակատը կրնայ տալ: Անոր ալ նախագահը՝ Իլիչէվսկի բանակցութեան եկած Հայերուն յուշագիր մը կը յանձնէ, ուր կը պահանջուի որ նախ՝ «ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՆԵՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ԽՆԴՐԷ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ԻՐ ԲՐԱԾ ՆԱԽԱՏԻՆՔՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ 1924–Ի ԻՐ ՀՈՂԱՅԻՆ ՅԱՒԱԿՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ եւ հաստուցում տայ Հայաստանէն հեռացած Ադրբէջանցիներուն» (SIC): Սահմանը Արարատի շրջանին եւ Նախիջեւանի միջեւ Երասխէն շատ հեռու չէ եւ փակուած է: Հոն, աշխարհէն բնաւ լուր չունին: Թերթ չկայ: Երեւանի մէջ Սօս Սարգսեան երեսփոխաններու նեցուկը վայելած է; երբ առաջարկած է որ պատժական միջոցներ գործադրուին շրջափակումին պատասխանատուներուն դէմ:

Ամբարտաւանութեան «հոյակապ» նմոյշ մըն է, Ադրբէջանի ժողովրդական ճակատի ղեկավարութեան անդամ՝ Լէյլա Եունուսովայի յայտարարութիւնը «Նուվէլ տը Մոսկու»ի. – «Հայաստան պէտք է ամէն բանէ առաջ հրաժարի իր հողային յաւակնութիւններէն Լեռնային Ղարաբաղի վրայ: Պլոքիւսի հարց չկայ, պարզապէս, այլեւս չենք յանձներ Հայաստանի ինչ որ ցարդ կուտայինք անոր, այսինքն մեր բարիքը եւ ուտեստեղէնները»:

Հոս, բարեբախտաբար, թերթը ծանօթութիւն մը կ'աւելցնէ, ճշդելով որ Ադրբէջանի ճամբով Հայաստանի ստացած օրական 100 հազար թոն ապրանքին միայն 3–էն 4%–ը ադրբէջանական ապրանք է...:

Այս ամբողջը արձանագրելէ ետք, կարելի՞ է դեռ խորհրդածութիւն ընել: Առանց պատերազմի, խորհրդային Հանրապետութիւն մը ԿՐՆԱՅ շրջափակումի ենթարկել ուրիշ Հանրապետութիւն մը եւ Մոսկուան ալ «սէյիր» կ'ընէ:

× Կարկառ – Զայ գետակի երկաթուղային մէկ կամուրջը (Ղարաբաղ) քանդուած է ահաբեկչական արարքով մը, կը գրէ «Իզվեստիա», կառախումբի մը անցնելէն քիչ առաջ:

Վ Ա Ղ Ը՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (142) թիւը, հետեւեալ բովանդակութեամբ.–

Քալէիտոսքոփ
արուեստասէրի մը օրագէն
ԳՐ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ
Ջիբեննիին վիճակները ԳՐ. ՊԼՏԵԱՆ
Le lieu de la mémoire F. MESTOUDJIAN

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

Ի՞ՆՉ ԿԸ ՔԱԼԷ...

– Ֆրանսայի մէջ հայ դպրոցը չի՛ քալեր ... չլսեցի՞ք, Սեւրի Մխիթարեան վարժարանը գոցուեր է: Դպրոցասէրը երկու տարիէն պիտի գոցուի: Մարսէյլի Համազգայինը ահաւոր դժուարութեան մէջ է: Եւ դո՛ւք, Լիոնի մէջ, եղեր էք ամէնօրեայ մանկապարտէզ մը բացեր էք: Կ'անդրադառնա՞ք Ձեր ըրածին: Եկեղեցւոյ տնտեսութիւնը ահաւոր անդունդի մը կը տանիք:

Աւելի լաւ էր խօսակցութիւնը չշարունակել:

Այս բոլորը կ'ըսուին, շատ հաւանաբար չնչին ամսատուրքով մը ներ – համայնքի կամ կրթական կեանքին իրենց մասնակցութիւնը չբերելու համար:

Նման ընդդիմախօսներ տասը տարիէ ի վեր կը խարազանեն Եկեղեցին, առարկելով թէ մայրենիի նահանջին մեծագոյն պատասխանատուն է ան: Մեսրոպի գծած ուղիէն շեղած:

Այսօր, նոյն ումգնութեամբ, միեւնոյն բերաններէն կը խարազանուի եկեղեցին, որովհետեւ մայրենիին համար, կոկիկ դպրոց մը՝ հեռանկարով մըն ալ լեցուն, հիմներ է ան:

Ուրիշ առթիւ ալ՝

Մայր մը իր զաւակը խստիւ յանդիմաներ է ամէն կիրակի եկեղեցի յաճախելուն պատճառաւ:

Խնդրեմ ըսէ՛ք,

Ի՞նչը կը քալէ ուրեմն Ֆրանսայի մէջ: Եկեղեցին չի՛ քալեր, դպրոցը չի՛ քալեր, կուսակցութիւնը չի՛ քալեր:

Չքալե՛նք, վերջացաւ գնաց:

Այլ Հայե՛ր, այլ Հայութի՛ւն:

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԻԼԻՊՊԻՆՆԵՐՈՒ նախկին նախագահը, աւելի ճիշդ՝ մենատէրը, Ֆերտինան Մարքոս, մեռաւ Հոնոլուլու, երկարատեւ հողեվարքէ մը ետք: Իր երկրէն քշուելէ ետք, 1986–ի ընտրութեան պարտուելով, յայտարարած էր՝ «Ինծի համար այս կղզին Սէն – Հէլէն պիտի չըլլայ, Էլպա պիտի ըլլայ», ինչ որ չհամապատասխանեց իրականութեան: 72 տարեկան, Մարքոս, իր մահով ալ կը խանգարէ Տիկին Աքուինոյի վարչակարգը, քանի որ ընդդիմութիւնը կը պահանջէ որ մարմինը բերուի եւ թաղումը Մանիլա կատարուի: Առայժմ, Քորի Աքուինօ երեք օրուան համար երկրին դրօշակները կէս պարզել կուտայ: Մենատէրին այրին այսօր աշխարհի ամէնէն հարուստ կիներէն մէկն է, 35–էն 70 միլիառ ֆրանք ունի: Առասպելական է, խսկապէս այս մարդուն դիզած դրամը: Երբ պալատէն կը հեռանար, երխտասարդ Փիլիպպեանցիներ չշմած էին գտնելով Տիկին Մարքոսի ունեցածը՝ 508 երկար եւ 427 կարճ հագուստ, 1060 զոյգ կօշիկ, 664 թաշկինակ: Եւ ըսել թէ ասոնք ձգածներն են, պէտք է «բաներ մըն ալ» հետը տարած ըլլայ...:

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ Կեդրոնական Կոմիտէի նոր Ա. քարտուղարն է Վլատիմիր Իվաշքօ, որ ընտրուեցաւ Հինգշաբթի օր: Այս ընտրութեան առթիւ, Կորպաչով երթուղարձ մը ըրաւ Կիեւ, ինչ որ բաւական յատկանըշական երեւոյթ է եւ կը փաստէ Խորհ. Միութեան թիւ մէկին տուած կարեւորութիւնը Ուկրանիոյ, որու նախկին քարտուղարն էր – Շէրբիցկի – որ հեռացուեցաւ անցեալ շաբթու Պոլիտպիւրոյէն:

ՓՈՔՐ ԱՐՑԱԽ՝ ԱՐԾՈՒԱՇԷՆԻ ՃԻՉԸ

Հայաստանի պատկանող հայկական գիւղ, Ադրբէջանի սահմաններուն մէջ. ո՛վ գիտէ քանի տասնեակի կը հասնի անոնց թիւը: Այս շարքէն մէկն է Արծուաշէնը. Կրասնոսելսկի շրջանին այս գիւղը որ դար մը Հին Բաշքենդ կոչուելէ ետք վերադառնած է հարազատ անունը. Անիկա բաւական չէ սակայն. Արծուաշէնը պէտք է վերադառնէ նաեւ իր հարազատ բնակիչները. անոնց ամբողջութիւնը: «Գիւղը հիմա էլ բազմամարդ է, ունի շուրջ երեք հազար բնակիչ: Կարող էր աւելին լինել. բայց դրան խանգարել է կեանքի համար անհրաժեշտ պայմանների բացակայութիւնը»: Այս «բացակայութեան» մէջ պէտք է տեսնել բնակարանի, հողամասի պակաս, աշխատանքի ոչ բաւարար մարզ, եւայլն, եւայլն: «Ուստի յատկապէս երիտասարդութիւնը զանգուածաբար հեռացել է հողային հիանալի հնարաւորութիւններ ունեցող հարազատ գիւղից»: Մինչեւ հոս եւս, պարագան կարելի է բազմապատկել ո՛վ գիտէ քանի տասնեակով: Անկէ անդին սակայն, Արծուաշէնի մասին Սեպտեմբեր 5-ի «Խորհրդային Հայաստան»ի Բ. էջը գրաւած գրութիւնները տարբերութիւն մը կը պատմեն. Արծուաշէն մնացած տեղացին, անոր ներկայ ղեկավարները վճռակամ են դատարկուած հայկական գիւղերու ցանկին վրայ չաւելցնելու իրենց գիւղին անունը:

Այս վճռակամութիւնը կ'արտայայտուի բացառիկ նիստի մը ընթացքին որ կը գումարուի Հայաստանի փոխ վարչապետ, Հողամշակութեան Պետական Կոմիտէի նախագահ՝ Վլ. Մովսիսեանի գլխաւորութեամբ: Բազմաթիւ Արծուաշէնցիներու ներկայութեան մէկ – մէկ կը քննարկուին այն խնդիրները որոնք մինչեւ յաջորդ տարի պիտի լուծուին: Տեղացիներու հաստատակամութեան մասին լաւագոյն գաղափար մը կուտայ անոնցմէ մէկուն հետեւեալ արտայայտութիւնը. « – Եուրիկ, գրիր, ո՛չ մի խօսք ու խոստում չմոռանաս, եկող տարեվերջին այս նոյն կազմը մեզ հաշուետուութիւն է տալու: Թերացող «նախարար»ին իր հօր հարսանիքը յիշել կը տանք: Հերիք է սիրուն որոշումներ ընդունենք ... չկատարելու համար»:

Արծուաշէնի «Նախարար»ներն ալ կը բաժնեն բնակչութեան մտահոգութիւնը. Շրջանային Կոմիտէն կոչ ուղղելով «բոլորին, ովքեր «դրսում» են», կ'ըսէ. «յարգելի Արծուաշէնցիներ, այսօր հարազատ գիւղը սպասում է ձեզ: Վերադարձէք թափուր հայրական օջախները, բացէք գոց դռները եւ մանկան խինդ ու ծիծաղով լցրէք շուրջը, դարձէք ձեր հողի իսկական տէր ու տնօրէնը»:

Թերթին նոյն էջին վրայ տեղ գրաւած է գիւղին միջնակարգ դպրոցին ուսուցիչներէն Համլետ Առաքելեանի «Գիւղն էլ մի փոք Արցախ է» յօդուածը. ան համառօտ տողերով անդրադառնալէ ետք գիւղին անցեալին, կը ծանրանայ ներկայի ամենածանր հարցին վրայ, որ գիւղէն մեկնումներու պարագան է. մարդիկ իրենց հօրենական հողերը կը լքեն, որովհետեւ հակառակ վերջին տարիներու կարգ մը դրական զարգացումներուն, աշխատանքի, գործի մարզը բաւարար չէ: «Մարդիկ պատրաստ են ճամբորդական ցուպը շպրտել, անգամ փոքր աշխատավարձով աշխատել, միայն թէ աշխատանք լինի»: Ու որպէս նոր աշխատատեղիներու ապագայ մարզ, որմէ առաւելագոյն չափով օգտուի գիւղն ալ, Հ. Առաքելեան կ'առաջարկէ զբօսաշրջութեան անկիւնի մը վերածել Արծուաշէնը. «մանաւանդ որ հիանալի անտառ, գեղեցիկ արհեստական լիճ, մաքուր օդ եւայլն. մի խօսքով, բոլոր պայմանները կան այդտեղ առողջարան, զբօսաշրջական հանգրուան կառուցելու համար»:

Թերթին գրեթէ ամբողջ էջը գրաւած Արծուաշէնի «պատմութիւն»ը յուսադրող, նոյնիսկ ուրախացնող կողմ մը ունի. նկատի առած անոր ճակատագիրին ու հողային նմանութիւնը Արցախին, «Փոքր Արցախ» կոչուած գիւղին հարցը հրապարակողներ, նախ գործի անցած են ճիշդ ժամանակին. դատարկ գիւղի մը եռեւէն բարձրացած ափսոսանքի ճիչ չէ անոնցը. չարիքին դարմանը չէ որ կը փնտռեն, այլ կ'ուզեն կանխել զայն: Յետոյ կայ նաեւ այն կէտը, որ կան արդէն գիւղ վերադառնալ ուզողներ, եթէ աշխատանքի ապահովութիւն տրուի:

Այս ամբողջը բաւարար երաշխիք են հաւատալու թէ հայկական գիւղերու ընդհանրապէս ցաւ պատճառող իրականութեան հակադրուող բացառութիւն մը կ'ըլլայ Արծուաշէնը. նաեւ վարակիչ օրինակ մըն ալ, ինչո՞ւ չէ:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

Ո՞ՒՐ ԵՍ, ԿԱՐԻԿ

Գրեց՝ ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

... Գրասեղանիս վրայ է իմ նոր գիրքը՝ «Ի սկզբանէ էր բանն», որ յօդուածների, էսսէների, յուշագրութիւնների, ակնարկների ժողովածու է: Այդտեղ մի ակնարկ կայ այն մասին, թէ ինչպէս է Մարտիրոս Սարեանի լաւագոյն կտաւներից մէկը՝ «Գեղամայ լեռները», վերադարձել Հայաստան:

Պատմութիւնը երկար է, բայց ես համառօտուած կը պատմեմ:

1928 թուականին, փարիզեան ցուցահանդէսից յետոյ, այն նաւի վրայ, որով վերադարձի ճամբայ են բռնել Սարեանի 40 կտաւները, Կոստանդնուպոլսի նաւահանգստում, մեծ նկարչի խօսքերով ասած, «պատահաբար, թէ դիտաւորեալ» հրդեհ է բռնկել, եւ «Գեղամայ լեռները» այրուած է համարուել: Բայց տարիներ յետոյ պարզուել է, որ այդ կտաւը չի այրուել, կայ ու Ամերիկայում է: Սարեանը մտացած է եղել, որ ցուցահանդէսից յետոյ այն նուիրել է իր հայրենակիցներից մէկին: Սարեանի տուն – թանգարանի տնօրէն Շահէն Խաչատրեանից իմանալով, որ նկարի սեփականատէրը մահացել է, եւ ժառանգներն ուզում են վաճառել այն, Կարիկն անյապաղ թռել է Ամերիկա...

Յիշում եմ այն օրը, երբ Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի դահլիճում Կարիկ Պասմաճեանն այդ նկարը նուիրում էր Մարտիրոս Սարեանի տուն – թանգարանին:

Շատ խօսքեր ասուեցին Կարիկի հասցէին, երախտագիտութեան, շնորհակալութեան խօսքեր:

Կարիկը կարճ պատասխանեց.

– Մի՞թէ շնորհակալութիւն են յայտնում այն մարդուն, որ նկար է բերել իր սեփական տունը...

Մէկ տարի յետոյ Կարիկը քրոջ՝ Վարդուկի – Վարդուհու հետ, որ շատ գեղեցիկ ու խմուռով լի աղջիկ է, նորից Հայաստանում էր: Մեր տանն էինք:

– Կարիկին մասին ձեր գրած յօդուածը հասաւ Երուսաղէմ, հայրիկիս կարդացի. շատ յուզուեցաւ, լաց եղաւ...

– Դու շարունակութիւնը պատմէ, շարունակութիւնը, – միջամտեց Կարիկը:

Իսկ շարունակութիւնը այսպիսին էր: Հայրը յուզուելուց, լաց լինելուց յետոյ Վարդուկին խնդրել է, որ յօդուածը տանի եւ իրենց հարեւան հայթուխ Յակոբ աղային կարդայ ... Յակոբ աղան էլ իր հերթին յուզուելուց ու լաց լինելուց յետոյ հնակարկատ Սիմոն աղայի կրպակն է ցոյց տուել, թէ՝ տար նրան էլ կարդա՛ ... Սիմոն աղան էլ իր հերթին... Մի խօսքով, Վարդուկը «Հայրենիքի Ձայն»ը ձեռքին, մտել է հինաւուրց Երուսաղէմի հայկական թաղի համարեա բոլոր խանութները, կրպակները, արհեստանոցները ու կարդացել յօդուածը, եւ բոլոր լսողները լաց լինելուց յետոյ մարդաբէյացել են.

– Թէեւ պզտիկ ատենը չար մանչ էր Կարիկը, բայց ես գիտէի, որ մեծ մարդ պիտի դառնայ:

Մինչեւ այդ չէի հարցրել Կարիկին, թէ ինչքանով է գնել Սարեանի նկարը, այդ օրը հարցրի...

– Տասը հազար տոլարով. բայց իսկական գինը քսան հազար է: Թերեւս շուտով Սարեանի նկարների գինը առաւել բարձրանայ ... Բայց այս դէպքում գինն ի՞նչ կարեւոր է, այդ նկարի միջոցով ես իմ սէրն էի խոստովանում Հայաստանին ... Սիրոյ խոստովանանքը գին ունի՞...

Այսպիսին է Կարիկը:

Իմանալով որ ես վիրահատութեան կարիք ունեմ, ասաց.

– Այստեղ չանես այդ վիրահատութիւնը, բժշկական այդ ճիւղի լաւագոյն մասնագէտները Ֆրանսիացիներն են. կը գաս, Փարիզում կ'անես...

– Բայց, կարծեմ, այնտեղ վիրահատութիւնները շատ թանկ են, – ասացի:

– Եղբայր, քո ի՞նչ գործն է՝ թանկ են, էժան են, միայն թէ եկ, չձգձգես...

Այսպիսին էր Կարիկը:

Ձգձգեցի եւ ստիպուած այստեղ արեցի այդ վիրահատութիւնը, բայց՝ անյաջողութիւն ... Երեք ամիս յետոյ վիճակս առաւել վատթարացաւ ... Ու Փարիզում էի: Երկու գիշեր միայն անցկացրի հիւանդանոցում: Ամէն ինչ կարգաւորուեց: Յետոյ մի քանի օր անընդհատ Կարիկի հետ էի, մեծ մասամբ իր ցուցասրահում:

Առաւօտից սկսած երիտասարդ, բայց ընկճուած մարդիկ էին այցելում Կարիկին, ռուսերէն էին խօսում հետը, եւ նկատում էի, որ Կարիկը դրամ է հանում եւ դնում նրանց գրպանը:

– Ովքե՞ր են...

– Ռուսաստանից են, երկրից դուրս արուած այլախոհ նկարիչներ, տաղանդաւոր մարդիկ կամ մէջները, բայց թշուառ վիճակի մէջ են: Օգնում եմ...

Այսպիսին է Կարիկը...

Վերջին անգամ անցեալ տարուան ամռանը Մոսկուայի Շերեմետեւօ օդանաւակայանում հանդիպեցի նրան, հանդիպեցի պատահաբար ... Ես Ամերիկայից էի գալիս, ինքը Փարիզ էր թռչում: Վերելակով բարձրանալիս սխալ յարկում էի իջել ... Ու դէմս Կարիկն էր ... Հրաշքի էր նման:

Ձի՞ կրկնուելու, արդեօք, այդ հրաշքը...

Ընդամէնը 15 – 20 րոպէ եղանք միասին, մտահոգ, շատ էր մտահոգ Ղարաբաղով ... Հարցնում էր՝ ի՞նչ է լինելու: Որոշակի պատասխան չունէի, ու տխուր էինք, շատ էինք տխուր, իսկ բաժանուելիս նկատեցի, որ ուզում, բայց չի կարողանում զսպել արցունքը...

Ի՞նչ իմանայինք, որ առաւել սարսափելին է սպասում մեզ՝ Դեկտեմբերի 7-ը:

Գրեցին, որ այդ օրերին հինգ արժէքաւոր նկար է նուիրել Հայաստանի մշակութային Ֆոնդին, բայց չգրեցին, թէ ինչքան դրամ է նուիրել Շառլ Ազնաւուրի նախաձեռնութեամբ ստեղծուած Հայաստանի օգնութեան ֆոնդին: Յետոյ իմացայ, որ մէկ միլիոն ֆրանք է նուիրել ու հաւանաբար զգուշացրել, որ այդ մասին չգրեն: Այսպիսին է Կարիկը...

Վարդուհու փարիզեան հեռախօսազանգից մի երկու – երեք օր յետոյ ինձ այցելեց Երուանդ Քոչարի տուն – թանգարանի տնօրինուհի Լալա Մարտիրոսեանը: Պարզուեց, որ այդ չարափաստիկ օրուայ առաւօտեան ինքը ամուսնու՝ Քոչարի որդի Հայկազի ու նրա ընկերոջ հետ Կարիկի մօտ են եղել: Կարիկն ասել է, որ զանգի է սպասում, ինչ – որ ժամադրութիւն ունի:

Եւ զանգը հնչել է...

Միասին են դուրս եկել հիւրանոցից: Հեռուից ինչ – որ մէկը ձեռքով է արել, կանչել է Կարիկին: Ուղեկիցները հաւանաբար չեն նկատել, բայց Հայկազը նկատել է այդ մարդու դիմանկարն ու տուել նրան:

Ինձ Փարիզից զանգահարելուց երկու օր յետոյ Վարդուհու ձայնը Մոսկուայից առաւ: Տեղաւորել էին «Ռոսիա» հիւրանոցի այն նոյն համարում, ուր Կարիկն էր իջել: Ամէն օր զանգահարում էինք իրար: Ես իրեն էի յոյս տալիս, ինքը՝ ինձ: Երեւում էր, որ ամուր աղջիկ է...

Ռուսական մամուլը գրեց, թէ փաստեր կան, որ կարող են լոյս սփռել Կարիկ Պասմաճեանի խորհրդաւոր անյայտացման վրայ:

Ամիսը վաղուց է անցել, ո՞ւր է այդ լոյսը...

Մի այսպիսի փաստ էլ հաղորդեց ռուսական մամուլը: Փարիզում վերջերս ռուսական արուեստի մի շատ արժէքաւոր հաւաքածու է վաճառուելիս եղել: Մոսկուան ցանկացել է գնել, բայց տէրերն այնպիսի գին են դրել վրան, որ գնելն անհնարին է դարձել. Ֆրանսիական կառավարութիւնը Կարիկ Պասմաճեանին է հրաւիրել հաւաքածուի ճշգրիտ գինը որոշելու համար: Կարիկն այնքան է իջեցրել գինը, որ Մոսկուան գնել է հաւաքածուն:

– Մօտը շա՞տ դրամ կար, – հարցնում եմ Վարդուհուն:

– Ո՛չ, առհասարակ հետը շատ դրամ վերցնելու սովորութիւն չունի:

– Պանքային չէքի գրքոյկը մօ՞տն էր...

– Ո՛չ, հետը չէր վերցրել:

– Իսկ կարո՞ղ է առանց այդ չէքի գրքոյկի ինչ – որ մէկի անունով դրամ դուրս գրել պանքից...

– Կարող է, բայց այդ երկար պատմութիւն է, ժամանակ կը պահանջէ...

«Ժամանակ կը պահանջէ» ահա միակ յոյսս...

Որքան օրերը գումարւում էին իրար, այնքան դժուարութեամբ էր ձեռքս գնում դէպի հեռախօսը, Վարդուհուն զանգ տալու համար: Ի՞նչ ասեմ, ի՞նչ խօսեմ, ինչպէ՞ս մխիթարեմ...

Օրերս նորից զանգ տուի, չկար: Յետոյ իմացայ, որ մի քանի օրով Փարիզ է մեկնել ... ինչո՞ւ...

Իսկ երազս շարունակւում է կրկնուել. ուշ գիշեր է, անձրեւ ... Կարիկն ու ես յոգնած, թրջուած, հեւասպառ յետ ու առաջ ենք անում ինչ – որ մութ, շատ մութ ու շատ նեղ նրբանցքում ու ոչ մի կերպ չենք կարողանում դուրս գալ այդտեղից:

Վեր եմ թռչում, վառում լոյսս, ծխում, անվերջ ծխում:

Մտքումս ամէն ինչ շուռ ու մուռ եմ տալիս, քննում եմ ամէն կասկած, ամէն ենթադրութիւն, ամէն վարկած ու միշտ կանգնում մի մեծ հարցականի դէմ. ախր, ինչպէ՞ս կարող էր որեւէ մէկի (այն էլ հաւանաբար, ծանօթ մէկի) ձեռքը բարձրանալ այդ գեղեցիկ ու լիաձեռն, այդ չխակ ու ազնիւ մարդու, բանաստեղծի, արուեստագէտի, այդ մաքուր – մաքուր հոգու վրայ...

Ու երբ ցաւից յոգնած, ուժասպառ փակում եմ կոպերս, վրաս գալիս եմ Կարիկի դեռ մինչեւ հիմա էլ մանկանու- [illegible]

Ո՞ւր ես, Կարիկ...

«Խորհրդային Հայաստան»
Սեպտեմբեր 7

Գերմանահայ նամակներ

ՀԱՅՈՒՀԻՆ ԳԵՐՄԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

Վերջերս կայացած Եւրոպայի կիներու վոլլէպոլի ախոյենութեան մասնակցեցաւ նաեւ Արեւմտեան Գերմանիան, իր շարքերուն մէջ ունենալով նախկին երեւանցի Նինա Մուրադեանը, կամ հիմակուայ անունով՝ Նինա Սավաթցքին: «Ֆըրանքֆուրթեր Ալլկեմայնէ Ցայթունկ»ը կ'անդրադառնայ ասոր, տալով մանրամասնութիւններ Նինայի կենսագրականէն. Ան երկար տարիներ մաս կազմած է Խորհրդային Միութեան ազգային հաւաքականին: 1976-ի Ողիմպիականին արժանացած է արծաթէ մետալի, տարի մը վերջ Եւրոպայի ախոյենութեան, իսկ 1978-ին աշխարհի երրորդութեան, իր խումբին՝ Մոսկուայի Դինամոյին հետ միասին երեք անգամ շահած Եւրոպայի բաժակը: Անկէ վերջ կը սկսի իր կեանքին անկլինադարձը. ծանօթէն կը վիրաւորուի ծունկէն եւ ստիպողաբար կը հեռանայ մարզադաշտէն. 1985-ին կ'ամուսնանայ Լեհի մը հետ, կ'երթայ Վարշաւա, կ'ապաքինի եւ կը խաղայ տեղւոյն խումբերէն մէկուն մէջ: Երկու տարի վերջ գինքը կը տեսնենք Մխնիխ, Թիւբկինկէն խումբին մէջ, որուն խաղացողներուն մեծամասնութիւնը օտարները կը կազմեն: Կ'ունենայ երկրորդ ամուսնութիւն մը: Հիմա աւելի քան ամիս մըն է որ մաս կը կազմէ գերման ազգային խումբին, չապիկին վրայ ունենալով թիւ մէկը: Բայց Նինա-ն հակառակ իր գերմանող թեքնիքին փաստօրէն պիտի չկարենայ դառնալ խումբին թիւ մէկը, որուն ըլլալով որ այդ դերը տարիներէ ի վեր կը ստանձնէ Րենաթէ Րիք: Նինան ար-

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ՊԱՏԻՒ ԵՒ ՊԱՏՈՒԱՆՇԱՆ ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 21-ի իրիկունը, տօն էր Լիոնի Ազգային Տան սրահին մէջ. Նորվան Եպիսկոպոսի տրուեցաւ ազգային արժանիքի (մէրիթ նասիոնալ) շքանշանը՝ զոր կառավարութիւնը իրեն շնորհած էր քանի մը ամիսներ առաջ։ «Կնքահայրն» էր Սեպուհ Սարեան, ինքն ալ ասպետ պատուոյ լեգէոնի եւ արժանիքի ու պատուոյ նախագահ Ազգային Միութեան։

Բեմի վրայ ներկայ էին, քաղաքապետ-երեսփոխան Միշէլ Նուարի կողքին, շրջանին պետական գլխաւոր կազմակերպութիւններուն ներկայացուցիչները, ինչպէս նաեւ կրօնաւորներ։ Հոն էր նոյնիսկ Լիոնի ռաբունապետը։ Ներկայ էր փրոֆէսէօր Մարիոն, նախագահ Պիւլլիքեան հիմնարկին։

Բնականաբար, Լիոնի շրջանի բոլոր հայ հոգեւորականները եկած էին պատուելու Եպիսկոպոսը. Առաքելական, Կաթողիկէ եւ Աւետարանական Եկեղեցիներու հովիւները։ Անոնց ընկերացած էին համայնքներու նախագահներ, վարչականներ, քաղաքապետական խորհուրդներու հայ անդամներ։

Եկած էին Սէն-Մօրիսէն, Տէսինէն, Կրընոպլէն, Վալանսէն, Վիէնէն, Փոն-տը-Շէրիւյէն եւ Լիոնէն ալ անշուշտ՝ գլխաւորութեամբ պատուոյ նախագահ՝ Ճիւլրայէլ Պահատուրեանի։

Գրեթէ բոլոր միութիւնները ունէին իրենց ներկայացուցիչները. Տէսինի Մշակոյթի Տուն, Կապոյտ եւ Կարմիր Խաչ, Տիկնանց Միութիւն, Հ. Մ. Ը. Մ. Ռատիօ Արմէնի եւ Հ. Բ. Ը. Մ.-եան շրջանի բոլոր մասնաճիւղերը՝ առաջնորդութեամբ Լիոնի նախագահ՝ Սեդրակ Սանճեանի, գործավար՝ Անդրանիկ Քէշիշեանի եւ իր կնոջ։

Հանդիսավար Յակոբ Յովհաննէսեան հաւաքոյթին բացումը կատարելով, հրաւիրեց Ռիշար Ղազարեանը իր խօսքը ըսելու։ Ազգային Միութեան նախագահը, իր շնորհակալութիւնը յայտնելէ վերջ ներկայ անձնաւորութիւններուն, ընդգծեց Նորվան Եպիսկոպոսի արդիւնաւէտ գործունէութիւնը համայնքին կազմակերպութեան մէջ, յիշեց անոր աշխատանքը ի նպաստ ամէնօրեայ մանկապարտէզին՝ որ ունի ներկայիս երկու տասնեակ աշակերտներ, Տեղ կայ աւելիի...

Մարսէյլէն եկած էր Գարեգին Վարդապետ Պեքճեան։ Կը ներկայացնէր Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան. պատրաստած էր խնամուած ոճով ուղերձ մը։ Ըսաւ՝ «Թերեւս ամէն ժամանակներէ աւելի այսօր պէտք ունինք ձեզ նման հոգեւորականներու որոնք գնահատուելով իրենց գրական գործերով, աւելի կը քաջալերուին եւ իրենց սիրտն ու հոգին ամբողջական ձեւով կը նուիրեն իրենց հօտին»։

Վարդապետը միակն էր հայերէնով արտայայտուող։ Պէտք էր որ մէկը խօսէր հայերէն։ Դժբախտաբար թարգման չկար եւ ոչ ալ՝ Ֆրանսայէն պատճէնը բուսածին։ Կը կարծենք որ այնքան ալ յարմար չէ, երբ օտար հիւրեր հրաւիրուած են, ստիպել անոնց մտիկ ընել, երկար վայրկեաններ, իրենց համար անհասկնալի խօսքեր։

Եկաւ կարգը Սեպուհ Սարեանի՝ որ կրցաւ բոլորին ուշադրութիւնը կեդրոնացնել իր վրայ տալով, թուականներով եւ մանրամասնութիւններով, Եպիսկոպոսին կենսագրականը։ Խօսեցաւ՝ առանց թուղթի կտոր մը ձեռքին։ Վերջացուց, իր խօսքը ուղղելով Նորվան Եպիսկոպոսին՝ «Դուք մեր համայնքին տուիք տարողութիւն մը, որուն ան շատ պէտք ունէր»։

Տեղի ունեցաւ, յետոյ, պատուանշանին յանձնումը՝ որ առիթ եղաւ երկար ծափահարութիւններու։

Եպիսկոպոսը, իր շնորհակալութեան խօսքերէն վերջ հանդէպ կառավարութեան եւ իր հայ գործակիցներուն, շեշտը դրաւ Լիոնի հայ Եպիսկոպոսարանին լաւ յարաբերութիւններուն վրայ քաղաքին բոլոր եկեղեցիներուն հետ, իր գոհունակութիւնը յայտնեց որ ամէն համայնք կրնայ ազատօրէն զարգացնել իր «տարբերութիւնները»։

Հաւաքոյթը վերջացաւ ճոխ հիւրասիրութեամբ մը՝ զոր պատրաստած էր Տիկնանց Միութիւնը։

Լիոնի շրջանի հայութեան համար յիշատակելի օր մը՝ որ ցոյց տուաւ թէ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան ունի բարեկամներու լայն շարք մը, կը վայելէ համակրանք թէ՛ օտարներու եւ թէ՛ հայ համայնքներու վարիչներուն կողմէ։ Լիոնի մէջ կը պաշտօնավարէ 1980, Մարտ 15-էն ի վեր։

**

ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Լիոնի Հայ Տիկնանց Միութիւնը, իր հիմնարկութենէն ի վեր, (1977), կը շարունակէ, առանց ընդմիջումի, օգտաւէտ աշխատանք մը՝ ի նպաստ զաղութին զանազան խաւերուն, մանաւանդ երէցներուն։ Կը հսկէ եկեղեցիին բարեզարդութեան. ան է որ իր վրայ կ՚առնէ հիւրասիրութեան հոգը, զանազան պարագաներու մէջ։

Իր վերջին կազմակերպութիւնը՝ Շաբաթ եւ Կիրակի, Սեպտեմբեր 23 – 24, քէրմէս մը Ազգային Տան սրահին մէջ։ Լիոնի Հայեր եւ շուրջերէն եկողներ ալ դիտեցին ցուցադրուած ապրանքները եւ գնեցին ալ, թէեւ ոչ այնչափ շատ որչափ կը յուսային կազմակերպիչները։ Ամէնէն լուրջ յաճախորդը հանդիսացաւ Ֆրանսացի մը, Նախկին քաղաքապետ 8-րդ Թաղամասի։

Ճոխ էին մանաւանդ զարդեղէններու եւ գիրքերու սեղանները։ Նկատեցինք որ, վերջին քանի մը տարիներու ընթացքին, Հայերու եւ հայերէնի մասին ֆրանսերէն լեզուով հրատարակուած գիրքերու շարքը հաճելի կերպով մեծցած է։

Տիկինները պատրաստած էին հոն հայկական կերակուրներ, որոնցմէ օգտուեցան այցելուները։ Յոգնեցուցիչ անկասկած, բայց յաջող ձեռնարկ մը։ Տիկնանց Միութեան յաջորդ կազմակերպութիւնը՝ իր տարեկան պարահանդէս-ճաշը Դեկտեմբերին։ Աւոր մասնակցելու փափաքողներուն թիւը, ընդհանրապէս, աւելի մեծ կ՚ըլլայ քան ընտրուած սրահին տարողութիւնը։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ղին կը խորհի ի մօտոյ ուրիշ դեր մը խաղալ, միշտ հաւատարիմ մնալով իրեն համար այնքան սիրելի վոլլիպոլին, եւ դառնալ մարզուհի։

«ՇՈՒԱՐԱԾ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԷՋ»

Այս խորագրին տակ Սեպտեմբեր 15 թուակիր «Տի Թակեսցայթունկ» գերման օրաթերթը լման երկու էջեր կը տրամադրէ Խորհրդային Հայաստանի եւ Ղարաբաղին։ Մեզի ծանօթ շատ մը բաներու կարգին տրուած են նաեւ մանրամասնութիւններ աղէտը վերապրողներուն հոգեկան վիճակին մասին։ Հոս յատկապէս կը վկայակոչուին իտալացի բժիշկները եւ հոգեբոյժները։ Այս վերջինները կը խօսին փօպիներու, ջղային գրգռումներու, մտասեւեռումներու մասին եւ կուտան օրինակներ. կան մարդիկ, որոնք կը կարծեն թէ իրենց ետեւէն կը քալէ մէկը, ոմանք կը հաւատան թէ գլուխնին ծակ մը ունին։ Յատկապէս երիտասարդներ կը տառապին իրենց հարազատ միջավայրին կորուստէն։ Հոգեկան անկումը զգալի դարձած է նաեւ հայ բժիշկներու մօտ. շատեր կորսնցուցած են իրենց ընտանեկան պարագաները՝ երբեմն ամբողջութեամբ եւ իմաստ չեն տեսած որեւէ բան մը ընելու մէջ։ Բայց մինչ այդ կացութիւնը փոխուած է, շատ-շատեր վերսկսած են աշխատիլ եւ իտալացի բժիշկները այս երեւոյթը կը նկատեն իբրեւ հոգեկանի ապաքինման լաւագոյն դրսեւորումը։ Իտալացիները յատկապէս տպաւորած է ըստ իրենց կարծիքին երկու ժողովուրդներու նկարագիրներու բացարձակ նմանութիւնը։ Երբեւիցէ չէինք խորհէր թէ կարելի է հանդիպիլ այսպիսի երեւոյթի մը, կ՚ըսէ իտալացի բժիշկներէն մէկը եւ կը շարունակէ. – «Աշխարհի որեւէ մէկ կողմը ընաւ չենք հանդիպած ազգի մը որ հոգեպէս այնքան կապուած ըլլար մեզի, ինչպէս էր Հայ ազգը»։

Յօդուածին Ղարաբաղի նուիրուած բաժնին մէջ կան մանրամասնութիւններ առօրեայ կեանքէն. Ստեփանակերտի մէջ օրը միայն երեք ժամ ջուր կայ, իրիկունը ժամը վեցէն մինչեւ ինը, աւելորդ է պարէնաստոմս բաժնելը, որովհետեւ ոչ ոք դրամ ունի բան մը գնելու համար, երբեմն Երեւանէն գետնախնձոր եւայլն բեռնատար կառքերով կը բերուի եւ յարմար գինով կը տրամադրուի ժողովուրդին։ Հակառակ այս բոլորին ռուս լրագրող մը «Թակեսցայթունկ»ի աշխատակցին կ՚ըսէ հետեւեալը. – «Ինծի համար զարմանալի է տեսնել մարդիկ, որոնք կը հաւատան թէ իրենց ուժը բաւարար պիտի ըլլայ տոկալու համար այս բոլորին»։

ՐԱՖՖԻ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ «Արմենիա» շէնքին մէջ, Սեպտեմբեր 16-ին, 12 նորաւարտներ Հ. Յ. Դ. Երիտասարդացէն անցած են Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերը։ Օրուան կնքահայրը, անդրադառնալէ ետք դաշնակցականի բարոյականին, նորադիրները հրաւիրած է կատարելու իրենց երդման արարողութիւնը։ Հուսկ՝ խօսք առած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան հարաւային Ամերիկայի կեդրոնական Կոմիտէի անունով՝ Շահան Յովակիմեան։

**

ՏԻԹՐՈՅԹԻ մէջ, Ալեք Մանուկեանի «Մասքօ» հաստատութեան կեդրոնատեղին այցելած է Խորհրդային Միութեան Գիտութեանց Ակադեմիայի տնտեսագիտութեան բաժնին պետը՝ Աբէլ Աղանբէկեան։ Տեղի ունեցած քոքթէյլին ներկայ եղած են Ալեք Մանուկեան, իր զաւակները Ռիչըրտ Մանուկեան եւ Լուիզ Սիմոն, առեւտուրի եւ հանրային կեանքի յիսնեակ մը անձնաւորութիւններ։ Կորպաչովի տնտեսական խորհրդատուն ստորագրած է նոր լոյս ընծայուած իր վերջին գիրքը՝ «Վերակառուցումը՝ ներսէն դիտուած» (անգլերէն), պատասխանած է մասնաւորապէս շրջափակման ու Հայաստանի տնտեսութեան վերականգնման առընչուող հարցերուն։

**

ՍԿԻՒՏԱՐԻ Ս. Խաչ Եկեղեցիին մէջ, Սեպտեմբեր 17-ին, Խաչվերացի տօնախմբութիւնը տեղի ունեցած է աւանդական շուքով։ Արարողութեանց նախագահած ու պատարագած է՝ Պատրիարքական փոխանորդ եւ կրօնական Ժողովի ատենապետ՝ Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան։ Պատարագի աւարտին Ներսէսեան-Երմոնեան վարժարանին ի նպաստ սարքուած Սիրոյ սեղանին գոյացած է կոկիկ գումար մը։

**

ՎԱՌՆԱ ժամանած է, Սեպտեմբեր 2, Երեւանի Թիւ 7 Մշակոյթի Տան կից գործող Վեթերաններու երգչախումբը։ Նոյն իրիկունը «Երեւան» ընկերութեան Վառնայի վարչութիւնը ճաշ մը տուած է անոնց ի պատիւ։ Երգչախումբին առաջին համերգը տեղի ունեցած է, յաջորդ օրը, Կեդրոնական Կոմիտէի Հանդիսութեան տունը։ Սեպտեմբեր 4-ին «Ինքնագործունէութեան տան» սրահին մէջ անոնք յատուկ համերգ մը տուած են՝ նուիրուած Պուլկարիոյ Ժող. Հանրապետութեան 45-ամեակին։ Սեպտեմբեր 5-ին երգչախումբին 64 անդամները այցելած են Անդրանիկի տունը ու հայկական Եկեղեցիին բակը զետեղուած յուշաքարը՝ նուիրուած 1915-ի նահատակներուն։ Նոյն երեկոյեան երգչախումբը մեկնած է Փլովտիւ։

**

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ Առաջնորդարանի (Էջմիածնի թեմ) «Հ. եւ Ա. Գասպարեան» սրահին մէջ բանախօսութիւն մը տուած է աստղագէտ փրոֆէսօր Գրիգոր Գուրզադեան, որ կը ղեկավարէ Բիւրականի աստղադիտարանի աշխատանքները։ Տոքթէօր Մ. Մարկոսեանի բանախօսին մասին տուած ծանօթութիւններէն յետոյ, Է. Պալասանեան հատուածներ կարդացած է անոր յօդուածներէն։ Գիտնականին համաձայն կարելի է Պատմական Հայաստանին տիրանալ, պայմանով որ «ամերիկեան քաղաքական շրջագիծին մէջ աշխատինք»։ Վերջաւորութեան խօսք առած է առաջնորդ Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան։

**

ՊՈԼՍՈՅ «Սայեաթ Նովա» երգչախումբին անդամները այս տարուան իրենց աշխատանքի շրջանին բացումը կատարած են Կեդրոնական Սանուց Միութեան մէջ սարքուած ճաշով մը, Սեպտեմբեր 14-ին։ Երգչախումբին կողմէ Բագրատ Էսդուքեանի ողջոյնի խօսքէն յետոյ ելոյթ ունեցած է Ռոպէր Հատտէճեան։ Այնուհետեւ երեկոյթը դարձած է արուեստի ու տոհմիկ ապրումներու խնջոյք մը եւ երգչախումբին բոլոր անդամները մի առ մի ունեցած են ինքնաբուխ ելոյթներ՝ երգով, արտասանութեամբ, պարով կամ դաշնակով։

**

ԹՈՐՈՆԹՕՅԻ «Ալեք Մանուկեան» կեդրոնին մէջ, Հ. Բ. Ը. Միութեան նախաձեռնութեամբ, Հայաստանէն հիւրաբար եկած նկարիչ՝ Յակոբ Յակոբեանի ի պատիւ գինեձօն մը կազմակերպուած է, Օգոստոս 11-ին։ Հ. Բ. Ը. Միութեան վարիչ-քարտուղար Ս. Զիլինկիրեան ներկայացուցած է արուեստագէտը, որ իր կարգին խօսք առած ու պատմած է նկարչութեան մասին, իր կեանքին մասին։ Ապա ան, սահիկներու միջոցով ցուցադրած է իր գործերէն մաս մը, բացատրութիւններ տալով անոնց մասին։

**

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ Թէքէեան Մշակութային Միութեան «Պէշկէօթիւրեան» կեդրոնին մէջ, Սեպտեմբեր 8-ի երեկոյեան Փասատինա – Կլէնտէյլի զոյգ վարչութեանց կազմակերպութեամբ սարքուած Թէքէեանի նախկին վարչութեանց անդամներուն ի պատիւ հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է։ Յաջորդաբար խօսք առած են Ե. Պապայեան, Փ. Ահարոնեան, Տոքթ. Ս. Սիմոնեան եւ տոքթ. Յ. Երկանեան։ Եղած է գեղարուեստական բաժին մը, հուսկ՝ հիւրասիրութիւն։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՊԱՏՈՒՈՅ ԿՈՉՈՒՄՆԵՐ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐՈՒ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան հրամանագրերով թատերական արուեստի զարգացման գործին մէջ ունեցած իրենց վաստակին համար «Հայաստանի ժողովրդական արուեստագէտի պատուոյ կոչում»ին արժանացած են. – Լենինականի «Ա. Մռաւեան» թատրոնի դերասան՝ Կարապետ Սարգսեան, Կիրովականի «Յ. Աբէլեան» թատրոնի դերասանուհի՝ Լենա Փաշինեան։

«Հայաստանի վաստակաւոր արուեստագէտ»ի պատուոյ կոչում՝ Լենինականի «Ա. Մռաւեան» թատրոնի դերասաններ՝ Արտաշէս Աբէլեանի, Խաչիկ Բաղալեանի, Գոհար Գալստեանի, Արտուշ Գէօղակեանի, Ռայիսի Թումասովայի. Կիրովականի «Յ. Աբէլեան» թատրոնի դերասաններ Ալֆրէդ Զաքարեանի, Ռոզա Մխիթարեանի։

«Հայաստանի արուեստի վաստակաւոր գործիչ»ի պատուոյ կոչում՝ Կիրովականի «Յ. Աբէլեան» թատրոնի գլխաւոր բեմադիր Վահէ Շահվերդեանի։

**

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան հրամանագրով խորհրդահայ թատերագրութեան զարգացման գործին մէջ ունեցած վաստակին համար գրող, «Պիոներ» հանդէսի խմբագիր Պերճ Զէյթունցեանի շնորհուած է «Հայաստանի մշակոյթի վաստակաւոր գործիչ»ի կոչումը։

(Շար. Ա. էջէն)

րեւնը կը հոսի, չի դադրիր դաղթականներուն հոսքը, տեղի կ'ունենայ խորհրդային պատմութեան մէջ աննախադէպ բան մը՝ հանրապետութեան մը տնտեսական շրջափակումը մէկ ուրիշին կողմէ: Ինչո՞ւ շրջափակման կապակցութեամբ միջոցներ ձեռք չեն առներ երկրին Խորհրդարանը ու կառավարութիւնը, ինչո՞ւ դայն լռութեան կը մատնէ կեդրոնական մամուլը:

Ես այս հարցումները հոս՝ լիագումարին առջեւ կը դնեմ ոչ պատահականօրէն: Հայաստանի կուսակցական կազմակերպութեանց ուժերով բախումին առաջքն առնելու հնարաւորութիւնները խիստ սահմանափակ են: Ամենայն ակնբախութեամբ այդ կը վկայեն վերջին օրերու դէպքերը: Երկու Կենտկոմներու Բիւրոներու համդիպման առեն ձեռք բերուած համաձայնութիւնները փաստօրէն ի դերեւ ելան, խափանուեցան Հայաստանի եւ ԼՂԻՄ-ի վրայ գործադրուած տնտեսական ճնշումով: Միայն պատերազմներէն ծանօթ «շրջափակում» բառը յանկարծ իրողութիւն դարձաւ: Իսկ Վրաստանէն անցնող երկաթուղին հիմա «կեանքի ճամբայ» կ'անուանեն: Բայց ան կրնայ ապահովել ծրագրուած փոխադրումներուն միայն 15%-ը:

Արդէն երկրորդ ամիսն է որ Հայաստան բեռներ չի ստանար Ազրբէջանի երկաթուղիով: Մէկ տարիէն աւելի է տնտեսական մեկուսացման մէջ է ԼՂԻՄ-ը: Վառելանիւթը չի բաւեր նոյնիսկ հիւանդատար կառքերուն: Աղէտի շրջանին մէջ դադրած են շինարարական եւ վերականգնման աշխատանքները: Աղէտեալներուն օգնելու համար ամբողջ Խորհրդային Միութենէն եկած հարիւրաւոր ջոկատներ ընդմիջուած անգործութեան մատնուած են: Սա արդէն ոչ թէ տնտեսական, այլ քաղաքական մեծ խնդիր է: Եթէ մինչեւ Սեպտեմբեր 20 թուղթ բերող փոխադրամիջոցը Հայաստան չհասնի, ապա 21-էն հանրապետութեան թերթերը լոյս չեն տեսներ, եւ մարդիկ չեն կրնար ծանօթանալ Կենտկոմի ներկայ լիագումարին նիւթերուն:

Շրջանին իրավիճակը ալ աւելի կը դըրգըռէ ու կը սրէ Լեռնային Ղարաբաղի արնածոր վէրքը: ԼՂԻՄ-ի հարցը Հայաստանի եւ Ազրբէջանի տարածքային վէճի առարկայ չէ: Այն հարցը դրուած է ոչ թէ Հայաստանի կողմէն, այլ ուղղակի Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդին կողմէն: Պէտք է դայն դիտել միայն որպէս ժողովուրդներու ինքնորոշման հարց: Խօսքը ժողովուրդի կամքին արտայայտման, անոր ինքնիշխան իրաւունքին մասին է: Այդ իրաւունքը անտեսելը կը նշանակէ վարկաբեկել կուսակցութեան ազգային քաղաքականութիւնը:

Կուսակցութեան ծրագրին մէջ ճիշդ կերպով կ'ըսուի, որ Լեռնային Ղարաբաղի հարցը պէտք է լուծուի սահմանադրական – իրաւական, ժողովրդավարական հիմերու վրայ, հրապարակայնօրէն, բոլոր շահագրգիռ կողմերու ներկայացուցիչներու պարտադիր մասնակցութեամբ:

Կը կարծեմ որ սկզբունքի նշանակութիւն ունի այդ ցուցակին մէջ ազգերու ինքնորոշման իրաւունքին ներառումը, առանց որուն, ինչպէս յայտնի է, կարելի չէ իսկապէս ժողովրդավարական ազգային քաղաքականութիւն վարել:

Պէտք է իրատեսօրէն գնահատել իրավիճակը: Այսօրուան կացութեամբ, երբ երկուստեք փոխադարձ անվստահութիւն, անհանդուրժողութիւն եւ նոյնիսկ թըշնամանք կուտակուած է, ելքը պէտք է փնտռել փոխադարձ զիջման մէջ: Այդ ուղղութեամբ խելամիտ քայլ մը կ'ըլլար Լեռնային Ղարաբաղին միութենական ենթակայութեան ինքնավար տարածքի կարգավիճակ տրամադրելը, այլ խօսքով, առկա ԼՂԻՄ-ի իրական ենթակայութիւնն է կեդրոնին՝ մարզային կուսակցական եւ երեւփոխանական մարմիններու վերականգնումով:

Կուսակցութեան ազգային քաղաքականութեան ռազմավարութիւնը, որ մարմնաւորուած է անոր ծրագրին մէջ, այսօր կը կանխորոշուի ընկերվարական դաշնակցային հիմունքներու յետագայ զարգացումով, միութենական հանրապետութիւններու ինքնուրոյնութեան խորացումով, շրջաններուն տնտեսական ազատութիւն տալով եւ ամբողջ շարք մը արմատական այլ քայլերով: Խորհրդային դաշնակցութիւնը ոչ միայն միութենական հանրապետութիւններու, այլեւ ինքնավար կազմաւորումներու միութիւն է: Առավ իսկ կ'ընդգծուի որ մեր երկրին մէջ չկան ժողովուրդներ՝ աւելի կամ պակաս իրաւունքներով, բոլոր ազգերն ու ազգութիւնները ունին հաւասար ինքնուրոյնութիւն եւ մշակութային, տնտեսական ու ընկերային զարգացման հաւասար կարելիութիւններ:

Այնպիսի վիճակ մը ստեղծուած է որ ազգային մեծ ընդհանրութիւնները, կազմելով միութենական հանրապետութիւններ, իրենց զարգացման համար ոչ միայն տնտեսական, այլեւ սահմանադրութեամբ ապահովուած քաղաքական երաշխիքներ ունին: Իսկ ազգային փոքրամասնութիւնները, եթէ նոյնիսկ անոնք համահաւաք կը բնակին իրենց պատմական հողերուն վրայ եւ ինքնավարութեան կարգավիճակ ունին, միշտ չէ որ նման երաշխիքներ ունին:

Պէտք է մեր դաշնակցութիւնը փարձնել բաց, ինքնավար կազմաւորումներուն իրաւունք ընձեռել Խորհրդային Միութեան բարձրագոյն մարմիններուն դիմելու ինքնավարութեան կարգավիճակի բարձրացման մասին առաջարկութիւններով: Կարելի էր նախատեսել ազգային – տարածքային կազմաւորումներու միջեւ պայմանագրային յարաբերութիւններու համակարգ մը այն նոյն հիմունքներով, ինչ որ միութենական հանրապետութիւններու եւ Խորհրդային Միութեան միջեւ կայ: Այս պարագային ինքնորոշման ձեւը համապարփակ բնոյթ կը ստանայ:

Դաշնակցութեան մէջ մտնելու ենթակայ են հողատարածքայի՞ն կազմաւորումները, թէ՞ ժողովուրդները: Առանց այս հարցումին պատասխանելու կարելի չէ գտնել Խորհրդային Միութիւնը կատարելագործելու, հետեւաբար դայն ամրապնդելու բանալին:

Այսօրուան իրողութիւնները հրամայաբար կը թելադրեն որ ազգերու ինքնորոշման իրաւունքը անհրաժեշտ է մեկնաբանել ոչ այնքան Խորհրդային Միութեան կազմէն այս կամ այն հանրապետութեան դուրս գալու կարելիութեան, որքան խորհրդային դաշնակցութեան շրջանակներուն մէջ ժողովուրդներու ինքնորոշման տեսանկիւնէն: Ըստ էութեան, նըմանօրինակ հարցադրում մը կը պարունակէ Ռուսաստանի Դաշնակցութեան Ինքնավար կազմաւորումներուն վերաբերեալ ազգային ծրագրին նախագիծը: Այդ ըմբռնումը կարելի է իրագործել ամբողջ խորհրդային դաշնակցութեան շրջանակներուն մէջ:

Ազգամիջեան բախումները անողոք իրողութիւն են: Իսկ մենք անոնց լուծումին համար իրաւական ձեւեր չունինք: Լուծումի նման ձեւերու որոնումը կը յանգի այն հետեւութեան, որ խորհրդային սահմանադրութեան մէջ կարելի էր նախատեսել միութենական ենթակայութեան ինքնավար հողատարածքի կարգավիճակ:

Առիկա կարելի կը դարձնէր բորբոքած հրդեհը մարել սկիզբէն, թոյլ չտալ որ իրավիճակը անշրջելի դառնայ:

Արդարութիւն մեր յարաբերութիւններուն մէջ՝ այսօր այսպիսին է ժամանակին հրամայականը, եւ այդ արդարութիւնը առաջին հերթին պէտք է զգայ ռուս ժողովուրդը: Ազգային քաղաքականութեան մէջ գլխաւոր ուղղութիւնը երկար ատեն ծայրամասերուն ցոյց տըրւող օգնութիւնն էր՝ ժողովուրդներու միջեւ գոյութիւն ունեցող անհաւասարութիւնը վերացնելու համար: Նման մօտեցումը Ռուսաստանի ուսերուն ծանր բեռ էր: Ժամանակի ընթացքին Ռուսաստանի Դաշնակցութիւնը սկսաւ կեդրոնի հետ շփոթուիլ: Եւ աւելորդ կեդրոնացման քննադատութիւնը երբեմն կը վերածուի Ռուսաստանի քննադատութեան: Մենք ամբողջ հոգիով կը պաշտպանենք ազգային ծրագրի նախագիծին այն առաջարկութիւնները, որոնք նպատակամղուած են Ռուսաստանի համար արժանավայել տեղ ապահովել խորհրդային Հանրապետութիւններու դաշնակցութեան մէջ:

Տեղական կուսակցական շատ Կոմիտէներ յանկարծակիի եկան ազգային ինքնագիտակցութեան արագ վերելքէն, ընդնակչութեան կողմէն ընկերա – քաղաքական եւ տնտեսական ցաւոտ խնդիրներու արծարծումէն: Ազգային եւ ընկերային սուր խնդիրներու անլոյծ մնալը սպառնալիքի տակ կը դնէ կուսակցական կազմակերպութիւններուն հեղինակութիւնը:

Մենք ստիպուած ենք յաճախ պաշտպանութեան անցնիլ, յաճախ կը պատահի որ կացութեան չենք տիրեր, մեր ձեռքէն կը փախցնենք ազգային դրօշը, զոր իրենց ձեռքը կ'առնեն քաղաքականացած կազմակերպութիւնները, դառնալով ազգային իղձերու արտայայտիչներ:

Ի հարկէ, կուսակցութիւնը նախ եւ առաջ պէտք է ըլլայ միջազգային, միացընող սկզբունքներ կրողը, բայց մեր բազմազգ երկրին մէջ անհրաժեշտ է միջազգայնական սկզբունքները մարմնաւորել մեր Միութեան ժողովուրդներուն եւ ազգութիւններուն ազգային իղձերը բաւարելու միջոցով:

Ամենեւին չհրաժարելով պատասխանատուութենէս, կ'ուզէի նշել որ Խորհրդային Կեդրոնական Կոմիտէն, Պոլիտբիւրօն եւս յաճախ ուշացան ազգամիջեան յարաբերութիւններու բարդ հանգոյցներուն քաղաքական գնահատական տալու եւ անոնց լուծման համար գործնական միջոցներու ձեռնարկելու մէջ: Կան հարցեր, զորս կրնան եւ պարտաւոր են լուծել Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդը, կառավարութիւնը ու Կեդրոնական Կոմիտէն, եւ մենք իրաւունք ունինք անոնցմէ ակընկալելու թէ՛ աւելի շատ վճռականութիւն, թէ՛ աւելի շատ հետեւողականութիւն եւ թէ աւելի շատ գործնականութիւն:

(*) ԽՄԲ. – «Յառաջ»ի. – Սեպտեմբեր 19-ին, Մոսկուայի լիակատարին առջեւ, Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի Ս. Յարութիւնեանի այս ելոյթին եւ Հայաստան գտած անոր դրական արձագանգին մասին անդրադարձած էինք արդէն Սեպտեմբեր 21-ի մեր թիւով: Նոր ստացանք «Արմէնփրէս»ի փոխանցած այս գլխաւոր հատուածները:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Գառզու 1000 ֆրանք:

**

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Ռոժէ Զրբաշեան 1000 Ֆր.:

**

ՇԱՒԻԼ. – Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 500 Ֆր.:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

ՏԷՍԻՆ. – Տէր եւ Տիկին Յովհ. Հարպէեան Շաիրիկ Օհանեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի կը նուիրեն 200 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ԼԻՈՆ. – Այրի Տիկին Խաթուն Մկրտիչեան Շաիրիկ Օհանեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի կը նուիրէ 400 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՎԱԼԱՆՍ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 1, Վարագայ Ս. Խաչի տօնին առթիւ, քաղաքիս Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Իսկ Հոկտեմբեր 8, Կիրակի օր, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

– ՃԱՇ –

Կազմակերպուած՝ Կապոյտ Խաչի Իսի Տիրուհի Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղի կողմէ տարեցներուն համար, Պիէվրի դղեակը:

Մեկնում Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7, ժամը 12.30-ին Մշակոյթի Տան առջեւէն, 45 ռիւ տը լա Տէֆանս:

Արձանագրուիլ Խաչուհիներու մօտ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Solidarité
FRANCO - ARMENIENNE

Paris

LEVON TER PETROSSIAN

DEPUTE AU SOVIET SUPREME D'ARMENIE
MEMBRE DU COMITE KARABAGH

FACE A LA PRESSE

LA SITUATION POLITIQUE EN ARMENIE
ET
LA CRISE NATIONALE EN URSS

LE MARDI 3 OCTOBRE à 20 h 30 précises
AU CLUB DES ARTS ET METIERS
Salle de La Rochefoucauld
9 bis, avenue d'Iéna, 75116 Paris, Métro: Iéna

— participation aux frais : 50 F —

Lyon

RENCONTRE AVEC

LEVON TER PETROSSIAN

en présence de six interlocuteurs
représentant la communauté arménienne de Lyon et de sa région

LE VENDREDI 6 OCTOBRE à 20 heures
A L'AMPHITHEATRE JEAN-PAUL II
Faculté Catholique
25, rue du Plat, 69002 Lyon

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 4-ին:

Դասընթացքները կը կատարուին Չորեքշաբթի ամբողջ օր եւ շաբթուան բոլոր իրիկունները:

Պաքալորէայի քննութեան դասերը՝ Ուրբաթ իրիկունները, ժամը 18-ին:

Հասցէ. –
4 bis, rue Komitas, Alfortville
Մանրամասնութիւններու համար դիմել՝
Հեռաձայն. –
43 – 76 – 65 – 37
43 – 75 – 26 – 98

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի պարահանդէսը, Նոյեմբեր 11-ին, Շաբաթ իրիկուն: Մանրամասնութիւնները յետագային: